

A
CSEH-HUSZITA MOZGALMAK
ÉS
URALOM TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON

AZ
IPÓLYI-JUTALOMMAL KITÜNTETETT PÁLYAMŰ

ÍRTA
DR TÓTH-SZABÓ PÁL

ÁRA 16 KORONA

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA
1917

A
CSEH-HUSZITA MOZGALMAK
ÉS
URALOM TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON

AZ
IPOLYI-JUTALOMMAL KITÜNTETETT PÁLYAMŰ

ÍRTA
DR TÓTH-SZABÓ PÁL

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA
1917

172.225

172225

MAGYAKADEMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

A Husz Jánostól megindított mozgalom élesen feltűnő útjelzője annak az egyetemes forrongásnak, mely a Középkor utolsó századaiban a keresztény népeket foglalkoztatta. A mozgalom Csehországból átsapott Morvaországba, Sziléziába, a német birodalomba, nemcsak a szomszédos Ausztriába, Bajor- és Szászországba, hanem a távoli Svájcba, a németalföldi tartományokba, a német lovagok birtokaira, azután Lengyelországba és Magyarországra.

Csehországban a huszitizmusnak már igen tekintélyes irodalma van; a németek és lengyelek azonképen bőven foglalkoztak vele. Csupán a mozgalom magyarországi hullámzása maradt ez ideig felderítetlenül; holott a mozgalom éppen Magyarországra ért el oly alakulásokat, milyenekkel bölcsőjében, Csehországban sem találkozunk.

A csehországi huszitizmusban három alkotó elem található: a vallás-erkölcsi megújódásra, a társadalmi átalakulásra s a cseheknek a németek uralma alól való felszabadítására irányuló törekvés. Nálunk, a mozgalom első szakában, szintén megtaláljuk a vallás-erkölcsi és szociális elemet. Erzsébet királyné korában azonban már új alakban jelentkezik a huszitizmus: Giskra János meghívása s itten való tartózkodása tisztán politikai jellegű; Husz és Zsizska eszméi teljesen távol állnak Giskrától és népétől. Végül Giskra révén, bár tőle függetlenül, alakul meg nálunk a bratrik felekezete s tőlünk származik át a szomszédos országokba.

A Magyar Tudományos Akadémia nagy szolgálatot ohajtott tehát tenni a történettudománynak, mikor az Ipolyi-

alapítványból 1907. áprilisi nagygyűlésén: *Adassék elő a cseh-huszlta mozgalmak és uralom története Magyarországon*“ című pályatételt kitűzte.

Erre a kérdésre kívánt feleletet adni jelen művem, melyet a Magyar Tudományos Akadémia 1910. áprilisi nagygyűlése — dr. Békefi Remig rendes és dr. Borovszky Samu levelező tagok bírálata alapján — a jutalomra érdemesnek ítelt.

Művem beosztása ez. Van benne *Bevezetés*, két *Rész* és egy *Oklevéltár*.

A *Bevezetés* három fejezetre oszlik:

I. A *Husz János fellépését előidéző és hatását magyarázó körülmények*.

II. *Husz János mester*.

III. A *tanítványok*.

A huszitizmus egyetemes történeti jelentőségű. Ennek megfelelőleg széles alapokra helyezkedtem s a mozgalom keletkezését és fejlődését is előadtam, mert csak így érthetjük és értékelhetjük a magyarországi huszitizmust.

Az első *Rész*: A *cseh-huszlta mozgalmak története Magyarországon*, melyben a Zsigmond és Albert királyaink korabeli huszitizmust tárgyalom, mindenkor okozati összefüggésben a csehországi fejleményekkel, négy fejezetet ölel tel:

I. *Küzdelmünk a cseh-huszlták ellen határainkon kívül*.

II. *Küzdelmünk a cseh-huszlták ellen határainkon belül*.

III. *Lipan után*.

IV. A *huszlta vallás elterjedése Magyarországon*.

A második *Rész*, mely A *cseh-huszlta uralom története Magyarországon* címmel Giskra János és a bratrik történetét tartalmazza, öt fejezetből áll:

I. *Giskra meghívása; a cseh-huszlta uralom alapjai*.

II. A *cseh-huszlta uralom virágkora*.

III. *Giskra és a bratrik*.

IV. A *cseh-huszlta uralom megszűnése*.

V. A *cseh-huszlta uralom hatásai*.

Az *Oklevéltár 1414—1471*. száz oklevelet ölel fel egész terjedelemben, melyek közül 96 most jelenik meg először.

Arra törekedtem, hogy megbízható, tudományos művet nyújtsak. Ebből a célból a kiadott forrásanyagot, emberileg szólva, teljesen áttanulmányoztam. A pályázat a kiadott cseh források felhasználását is kötelességemmé tette. Erre nézve a Zibrt-féle 1905-ben megjelent, mintaszerű cseh történeti bibliographiát vettem irányadónak. Sajnos, az itt jelzett anyag háromnegyedrészen magyar munka, a szláv — cseh, tót — nyelvű munkák meg csaknem kizárólag ezekre a magyar munkákra — Wagner, Katona, Kaprinay, Bartholomaeides, Teleki — támaszkodnak. S mert én mindezekben a helyeken mindig első forrásokból merítettem, az e munkákra való hivatkozást mellőzhetőnek véltem. Ez az oka, hogy a jegyzetekben a szláv nyelvű források aránylag gyérebben fordulnak elő. Ezenkívül kitejédt levéltári tanulmányt végeztem. Búvárkodtam a Magyar Országos, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Tudományos Akadémia, a budapesti Kir. Magyar Tudomány-egyetemen, az esztergomi primás egyházi és világi, a nyitrai püspöki, az esztergomi, garamszentbenedeki, győri, nyitrai, pozsonyi, szepesi káptalan, a jászói és leleszi konvent országos és házi, azután Bártfa, Besztercebánya, Breznóbánya, Eperjes, Gölniczbánya, Igló, Kassa, Késmárk, Kismarton, Kis-Szeben, Körmöczbánya, Lőcse, Nagyszombat, Nyitra, Pozsony, Selmecz- és Bélabánya, Sopron városok s a herczeg Esterházy-család kismartoni levéltárában.

Végül hálás köszönetet mondok Méltóságos dr. *Békefi* Remig úrnak, a bírálót fáradságos munkájáért, másik érdemes bírálóm, dr. *Borovszky* Samu időközben elhunyt, továbbá Méltóságos dr. *Csánki* Dezső, dr. *Fejérfataky* László, Nagyságos dr. *Áldásy* Antal, dr. *Iványi* Béla és dr. *Bártfai Szabó* László uraknak, nemkülönben mindazoknak, kik az anyaggyűjtésnél, illetőleg művem írása és kiadása közben szíves-séggel voltak hozzám.

Budapest, 1914. június havában.

DR. TÓTH-SZABÓ PÁL.

TARTALOM.

Előszó	Lap III
------------------	------------

Bevezetés.

I. FEJEZET.

A Husz János fellépését előidéző és hatását magyarázó körülmények	3
---	---

II. FEJEZET.

Husz János mester	16
-----------------------------	----

III. FEJEZET.

A tanítványok	39
-------------------------	----

I. RÉSZ.

A cseh-huszlita mozgalmak története Magyarországon.

I. FEJEZET.

Küzdelmünk a cseh-huszliták ellen határainkon kívül	55
---	----

II. FEJEZET.

Küzdelmünk a cseh-huszliták ellen határainkon belül	84
---	----

III. FEJEZET.

Lipan után	133
----------------------	-----

IV. FEJEZET.

A huszlita vallás elterjedése Magyarországon	142
--	-----

II. RÉSZ.

A cseh-huszlita uralom története Magyarországon.

I. FEJEZET.

Giskra meghívása; a cseh-huszlita uralom alapjai	169
--	-----

II. FEJEZET.	
A cseh-huszita uralom virágkora	Lap 222
III. FEJEZET.	
Giskra és a bratrik	267
IV. FEJEZET.	
A cseh-huszita uralom megszűnése	303
V. FEJEZET.	
A cseh-huszita uralom hatásai	332

Oklevéltár 1414—1471.

I. Speier, 1414. október 18. — Zsigmond király meghagyja a német birodalom egyházi és világi elöljáróinak, hogy Husz Jánost Prágából Konstanczba menet és jövet ne háborgassák, adókkal ne terheljék, mert ő különös védelme alá vette	349
II. Leitmericz, 1421. február 14. — Zsigmond király Sánkfalvai Hős Miklósnak, ki a csehországi huszita harcokban, főképen a prágai királyi vár védelmében különösen kitüntette magát, új adomány czimén Sánkfalvát adományozza	350
III. Hradisch, 1421. május 13. — Zsigmond király Gyuregdi Pobor Jánosnak tekintettel amaz érdemeire, melyeket a morvaországi Hradisch városának a husziták ellenében való megvédelmezésével és őrizésével szerzett, pallosjogot adományoz	351
IV. Nagyszombat, 1421. szeptember 21. — Zsigmond király Pálóczi Mátét és Imrét amaz érdemeikért, melyeket Csehországban a husziták elleni harcokban szereztek, Adács és más birtokokkal jutalmazza	352
V. Visegrád, 1425. június 27. — Zsigmond király Ludányi Lászlónak, tekintetbe véve különösen azon érdemeit, melyeket a morvaországi Hradisch városa s több várnak a husziták ellenében való megvédelmezésével szerzett, megengedi, hogy Ludány birtokán kővárat építhessen	355
VI. Esztergom, 1428. február 14. — Pálóczi György esztergomi érsek tudósítja a pozsonyi városi tanácsot, hogy kérését nem teljesítheti, mert hadait már Stibor segítségére küldte	356
VII. Haram, 1428. márczius 28. — Zsigmond király megparancsolja Sopron megye nemeseinek, hogy, ha Pálóczi György esztergomi érsek és Pálóczi Máté országbíró, kikre a huszitáktól fenyegetett részek védelmét bízta, megkeresik, azonnal üljenek fel	357

VIII. Sempte, 1430. május 9. — Zsigmond király meghagyja Kani- zsai László soproni főispánnak, hogy a saját és a nemesek hadait késedelem nélkül küldje Semptére, illetőleg Tren- csénbe a Vág völgye őrzésére a husziták ellen	358
IX. Nürnberg, 1431. jun. 15. — Zsigmond király utasítja a szepesi káptalant, hogy a rá kivetett 300 frtnyi huszitaadót Baj- móczy Nofri Lénárdnak vonakodás nélkül szolgáltatassa át	358
X. Diósgyőr, 1432. szeptember 29. — Borbála királyné elismeri, hogy a körmöczbányaiaktól 400 aranyforintot vett fel a husziták ellen indított hadjárat költségeire adó fejében	359
XI. Siena, 1432. október 23. — Zsigmond király utasítja a nyitrai káptalant, hogy Bossányi Györgyöt és Spáczai Mártont iktassa be Szarkafalvai Zsoldos László Szarka- falván és Lipniki Kerek Péter Lipniken levő részbirtok- kaiba, miután ezek huszitává lettek s ezáltal hűtlen- ségbe estek	360
XII. Nagyida, 1434. április 19. — Perényi János máramarosi és szepesi főispán felszólítja Körmöczbányát, hogy összes hadaival csatlakozzék hozzá a Liptóban gyülekező hu- sziták ellen	362
XIII. Nagyszombat, 1434. augusztus 8. — Borotini Blaskó, Nagy- szombat ura, nyolcz napi fegyverszünetre lép Pozsony városa tanácsával	363
XIV. 1434. október 8. — Nyitra megye nemesi törvényszéke jelenti Zsigmond királynak, hogy megtartotta a vizgála- tot a Bossányiaknak Szarkafalvai István és Lipniki Ta- más ellen emelt panaszában, mely szerint ezek a Tapol- csányban fészkelő husziták segítségével kivetették őket szarkafalvai és lipniki birtokaikból	364
XV. Prága, 1434. november 5. — Zsigmond király Privigye városát, melyet a husziták felégettek és elpusztítottak, felmenti a harminczad és vámok fizetésétől	365
XVI. Pozsony, 1435. márczius 18. — Zsigmond király meg- parancsolja Szentgyörgy, Vereskő, Galgócz, Modor, Ter- ling, Csókafalva és Sempte lakosainak, hogy a nagy- szombatiakat ne háborgassák határaikban levő szőlejük művelésében	366
XVII. Pozsony, 1435. szeptember 6. — Zsigmond király meg- erősíti (Vág-)Besztercze kiváltságlevelleit, melyek a husziták ismételt dúlásai közben elpusztultak	367
XVIII. Firenze, 1436. márczius 27. — IV. Eugenius pápa búcsú- kat engedélyez azoknak a híveknek, kik a huszita har- czokban elpusztult szepessümei templom felépítéséhez adoimányaikkal hozzájárulnak	368
XIX. Firenze, 1436. márczius 27. — IV. Eugenius pápa búcsú-	

kat engedélyez azoknak a hiveknek, kik a huszita harcokban elpusztult ruszdorfi templom felépítéséhez adományaikkal hozzájárulnak	369
XX. Buda, 1436. július 1. — Zsigmond király Nagyszombatnak a huszita időkben megfogyatkozott lakosságát növelni akarván, utasítja az adószedőket, hogy ne terheljék adókkal azokat, a kik Nagyszombatba akarnak költözni . . .	370
XXI. Prága, 1437. márczius 26. — Zsigmond király meghagyja Sopron városa tanácsának, hogy a rá kivetett, de még meg nem fizetett ezer arany forintnyi rendkívüli adó fejében tizenkét hajót szereljen fel Pozsonyban a taboritáknak Nándorfehérvárba való szállítására	370
XXII. Prága, 1437. november 1. — Zsigmond király Hosszúaszói Botos Istvánt és általa Péter testvérét Félegyháza birtokkal jutalmazza s nemességgel tünteti ki különösen amaz érdemeiért, melyeket Csehországban a husziták térítésével szerzett	371
XXIII. Znaim, 1437. december 1. — Zsigmond király Kisgyarmati Miklóst különösen a husziták elleni harcokban szerzett érdemeiért Őke birtokkal jutalmazza	373
XXIV. Buda, 1439. június 15. — Albert király a huszitákkal ezimboráló Hrabori Péter birtokait Pakosi Imrének adományozta; Pakosi Imre könyörületből lemond az adományról Hrabori András, Péter testvére javára	375
XXV. Somorja, 1441. márczius 8. — Rozgonyi István tudósítja a pozsonyiakat, hogy nyugalmukról gondoskodik . . .	375
XXVI. Buda, 1441. július 28. — Ulászló király megígéri, hogy Lévai Cseh László cseh zsoldosait négy hét alatt ki fogja elégiteni	376
XXVII. Buda, 1441. augusztus 14. — Ulászló király Rozgonyi Simont, Istvánt és Györgyöt az Erzsébet királyné cseh és német zsoldosaitól elvett Csellevárával jutalmazza .	377
XXVIII. Hollókő, 1442. szeptember 17. — Nógrád és Hont megyék nemessége 1443. április 24-ig tartó fegyverszünetre lép Giskra Jánossal s a hatalma alatt álló részekkel	378
XXIX. Buda, 1443. január 25. — Ulászló király a hűtlenségbe esett Rozgonyi István néhány birtokával jutalmazza Szeredahelyi másképp Bikesei Péter pozsonyi várnagyot és Bikesei Benedeket, mert megtartották számára Pozsonyvárat a csehek és németek ellenében	381
XXX. Cselle, 1445. augusztus 6. — Gúti Ország Mihály királyi főkinestartó köszöni Giskra János közbenjárását Frigyes római király előtt	382
XXXI. Pest, 1446. június 15. — Lévai Cseh László magyar és cseh hadaival a sági monostorra tört és azt megrabolta	383

	Lap
XXXII. Buda, 1446. szeptember 13. — Giskra János egyezsége lép az országrendekkel	384
XXXIII. Buda, 1446. szeptember 13. — Az országrendek egyezsége lépnek Giskra Jánossal	386
XXXIV. Lelesz, 1447. május 1. — Csicseri Zsigmond a leleszi konvent előtt esküvel fogadja, hogy az egri káptalannak csak három birtokán szedte fel a dézsmát s adta át a cseheknek	388
XXXV. Richnovára, 1448. május 23. — Talafusz János a bártfaiakkal való pöre eldöntését akkorra halasztja, mikor Giskra János körükbe érkezik	389
XXXVI. Lelesz, 1448. július 29. — Péter jászói prémontrei szerzetes a leleszi konvent előtt tiltakozik a szomolnokiak ellen, kik a jászói prépostság birtokainak nagy részét elfoglalták akkor, mikor a csehek megrabolták a monostort	390
XXXVII. Eger, 1449. május 8. — Hédervári László egri püspök kéri a bártfaiakat, váltsák ki a Homonnai urakat a csehek fogságából	391
XXXVIII. Buda, 1449. június 26. — Csicseri Zsigmond kijelenti az országnagyok előtt, hogy az egri káptalan dézsmáját, melyet négy év előtt Talafusz Jánosnak adott át, meg fogja téríteni	392
XXXIX. Kassa, 1450. május 30. — Giskra János 270 arany forintot utalványoz Lang Miklósnak és Kollár Jánosnak abból az összegből, melyet az urak a mezőkövesdi megállapodások szerint mint utolsó részletet augusztus 8-án voltak kötelesek neki átadni	392
XL. Kassa, 1450. június 2. — Giskra János 970 arany forintot vesz kölcsön Kassa városától a „király dolgaira“	393
XLI. Nyitra, 1450. október 13. — Baski Bálint Rozgonyi György pozsonyi főispán nevében tiltakozik a nyitrai káptalan előtt Ludányi Tamás ellen, aki csehek és más idegen nemzetbeliek társaságában Rozgonyi György Szered nevű birtokát megrabolta és felégette	394
XLII. Szentlőrincz, 1451. szeptember 20. — Az országnagyok felszólítják Bártfát, hogy ne adjon segítséget Giskrának	394
XLIII. Buda, 1451. szeptember 27. — Az országnagyok intik Kassa, Lőcse, Bártfa és Eperjes városokat, hogy tartsák magokat távol Giskrától, ki Eger alól a felső részekre vonult	395
XLIV. Nagyszombat, 1451. október 10. — Gúti Ország Mihály királyi főkindestartó kéri a pozsonyiakat, hogy hadaikat küldjék segítségre a csehek ellen, kik szekerekkel és hordókkal már útban vannak, hogy Pozsonytól Nagyszombatig szüreteljenek	396

XLV. Eperjes, 1451. október 13. — Brandeisi Giskra János László királyfőkapitánya a Sárosmegyében befolyó kamara hasznát 200 frt. erejéig Eperjes város tanácsának adja, az ezen felüli összeget azonban tartoznak neki beszolgáltatni	397
XLVI. Eperjes, 1452. február 14. — Sebesi László 300 aranyforintot fizetett Giskra Jánosnak Hédervári László egri püspök 2000 forintnyi váltásdíja törlesztésére; Giskra kijelenti, hogy ezt a 300 frtot beszámítja majd abba az összegbe, melyet neki az országnagyok szerződés szerint fizetni fognak.	398
XLVII. Lelesz, 1452. márczius 9. — Kásméri Masa Mihály tíz hordó bort adott a cseheknek fejváltásul	399
XLVIII. Galsa, 1452. április 11. — Hunyadi János kormányzó felszólítja Bártfát, hogy a Giskra Jánossal Rimaszombatban végzendő tárgyalásokra küldjön két megbízottat	399
XLIX. Pozsony, 1453. február 1. — Kistapolcsányi Kelemen Nyitra és Bars megyék kérésére kiváltotta Hrussóvárárt a csehek, névszerint Gyurko Jano kezéből	400
L. Pozsony, 1453. február 6. — László király tiltja Talafusz Jánost a kassaiak zaklatásától	401
LI. Bécs, 1453. február 10. — László király Modrárt Pált Nagyida birtokában megerősíti	402
LII. Richnóvára, 1453. február 25. — Talafusz János, Richnóvára kapitánya, megnyugtatta a kassaiakat, hogy jogtalan követelésekkel zaklatni nem fogja	405
LIII. Diód, 1453. június 16. — Hunyadi János, a királyi felség főkapitánya, tudósítja a bártfaiakat, hogy László fiát a rablók ellen küldötte, csatlakozzanak hozzá hadaikkal	406
LIV. Bécs, 1453. július 4. — László király meghagyja Bártfa városa tanácsának, hogy a bratrik ellen vezetendő hadjárat költségeire bizonyos vármegyékben szedett adót vegye gondozásába s csak annak adja ki részben vagy egészben, a ki felmutatja Cilli Ulrik vagy Holczler Konrád levelét	407
LV. Buda, 1455. február 11. — László király biztosítja Betlenfalvi Turzó Györgyöt, hogy Szepesvárárt, melyet saját költségén váltott ki a csehek kezéből, mindaddig birtokolhatja, míg ő a cseheknek adott összeget neki meg nem téríti	408
LVI. Körmöczbánya, 1455. július 4. — Giskra János annak tudatása mellett, hogy a király ráruházta a bányavárosok kormányzását, kinevezi főbányafelügyelővé Ruschel Keresztély körmöczbányai tanácsost	409
LVII. Buda, 1456. május 12. — László király utasítja Gömörmegye rendjeit, hogy a csehektől megszabadított rozsnyói	

erőd őrségének ellátásáról lelkiismeretesebben gondoskodjanak	409
LVIII. Veszprém, 1456. május 28. — A veszprémi káptalan bizonyossága szerint Ujlaki Miklós erdélyi vajda és másói bán az országgyűlés megbízásából 2200 arany forinton kiváltotta a nógrádmegyei Jenővárat Axamit Péter kezéből s miután Lévai Cseh László az összeget megtérítette, a várat visszaadja neki mint tulajdonosnak	410
LIX. Csanád, 1456. december 9. László király tudatja Bártfával, hogy kérésére Komorovszki Pétert a felső részen hagyja	411
LX. Buda, 1457. január 5. — László király megdicséri Kassát, mert Griska Jánosnak nem engedte meg a pénzverést kamarájában; ne is engedje addig, míg Giskra be nem mutatja engedélylevelét	412
LXI. Buda, 1457. márczius 30. — Garai László nádor arra kéri a pozsonyiakat, hogy azt az erődöt, melyet a csehek Dévényvára előtt emeltek, rombolják le	413
LXII. Buda, 1457. április 9. — László király utasítja Gútori Nagy Lászlót, a szepesi városok adószedőjét, hogy Tala-fusz Jánosnak 600 arany forintot fizessen ki	414
LXIII. Buda, 1457. április 21. — László király tudatja Bártfával, hogy a „lázadók“ megfékezése végett Giskra Jánost a felső részek kapitányává nevezte; hűtlenség büntetése mellett engedelmeskedjenek neki; ha megkeresi őket, 15 lovas és 50 gyalogos vitézüket teljes felszereléssel küldjék táborába	414
LXIV. Bécs, 1457. augusztus 16. — László király serkenti Bártfát, hogy támogassa Giskra Jánost a „zavargók“ ellen	415
LXV. Kassa, 1457. szeptember 8. — Giskra János és Perényi János, a felsőrészek főkapitányai, fegyverszünetre lépnek Szilágyi Mihálylyal	416
LXVI. Kassa, 1457. szeptember 16. — Giskra János nyugtatja Kassa város tanácsát kétezer arany forintról	418
LXVII. Buda, 1458. április 17. — Hunyadi Mátyás király megígéri Rozgonyi Sebestyénnek, hogy ha a megindítandó hadjáratban kára történék vagy fogságba esnék, helyt fog érte állni	419
LXVIII. Buda, 1458. május 5. — Hunyadi Mátyás király tudomásul veszi, hogy Kassa már a múlt évben megfizette Giskra Jánosnak a jelen év adóját	419
LXIX. Jászó, 1458. június 1. — Rozgonyi Sebestyén tudatja Bártfával, hogy Jászt megvette, három-négy nap múlva Eperjesen lesz, ide küldje haderejét	410
LXX. (Nagy-)Várad, 1458. június 28. — Vasvári Balázs váradi	

örkanonok értesülvén Axamit haláláról, megkeresi a bártfaiakat, ne hagyják veszni azt az „összegecskét“, melyet jótállásuk mellett Axamitnak kölcsönzött . . .	421
LXXI. Buda, 1459. márczius 7. — Hunyadi Mátyás király kétezzer aranyforintot fizetett a cseheknek Tapolcsányvára kibocsátásáért . . .	422
LXXII. Buda, 1459. július 19. — Hunyadi Mátyás király inti Homonnai Istvánt és Bertalant, Ung megye főispánjait, hogy a csehek elleni hadjáratra kivetett adót, melynek megajánlásához ők is hozzájárultak, fizessék meg, ne adjanak rossz példát másoknak; az adóra szükség van, kiváltképen az Eperjesen elhelyezett őrség ellátása végett . . .	422
LXXIII. (Sátoralja-)Ujhely, 1459. október 16. — Pálóczi László országbíró meghagyja Ungmegye nemeseinek, hogy Talafusz János feltartóztatása végett Terebesen szálljanak hadba . . .	424
LXXIV. Buda, 1460. január 26. — Hunyadi Mátyás király tudatja Bártfa városával, hogy Giskra János békére óhajt lépni; a tárgyalások megindítását Pálóczi László országbíróra bízta, ki ha ezirányban megkeresi a várost, küldjön hozzá két vagy három megbízottat . . .	425
LXXV. Buda, 1460. május 9. — Hunyadi Mátyás király Kiszeben városát, melyet 1459. nyarán szabadított ki a csehek hatalmából, kétezzer arany forintig beírja a Rozgonyiak javára a város felszabadítása körül szerzett érdemeikért és felmerült költségeikért . . .	426
LXXVI. Pata, 1460. július 8. — Hunyadi Mátyás király Pata lakosait, Gúti Ország Mihály és Losonczy Albert jobbágyait, kik részint a csehek garázdálkodása, részint a felmentő sereg élelmezése miatt sok kárt vallottak, örök időkre felmenti a kamarahaszna fizetésétől . . .	427
LXXVII. A Serke alatti táborban, 1460. szeptember 3. — Hunyadi Mátyás király a sárosmegyei Ujvárt, mely ezidő szerint még Radkoviczi Péter „testvér“ hatalmában van, zálogba adja háromezer arany forint fejében Podmani Podmaniczki Lászlónak, ki a cseh rablók elleni küzdelemben annyira kitüntette magát, hogy mindenknek például szolgált . . .	428
LXXVIII. Kassa, 1460. november 27. — Hunyadi Mátyás király Szapolyai Imrének és Rozgonyi Sebestyénnek a bratrik elleni harcokban szerzett érdemeik jutalmául és költségeik fedezésére 12,000 aranyforint erejéig zálogba adja a bratrik birtokában levő Richnóvárát . . .	430
LXXIX. Trenesén, 1461. január 18. — Sári Péter fehérvári	

	Lap
örkanonok tudósítja a pozsonyiakat a Trencsénben folyt, egyebek közt Giskra Jánost is illető tárgyalásokról . . .	431
LXXX. Buda, 1461. április 8. — Hunyadi Mátyás király ki-nyilatkoztatja Rozgonyi Jánosnak és Rajnáldnak, hogy mert kérésére megengedték Kiszzeben városában a Sáros-várában és Richnóban fészkelő csehek szemmeltartására egy erődnék a felépítését, Kiszzebent illető birtok-jogukat nem fogja kétségbe vonni	432
LXXXI. 1461. — A magyarországi husziták tanai a ferenczesek feljegyzése szerint	433
LXXXII. Vác, 1462. máj. 14. — Hunyadi Mátyás király az aradmegyei Sölymos várát mindennemű tartozékával Brandeisi Giskra Jánosnak adományozza, a ki megfogadta, hogy ezentúl neki és az ország szent koronájának híven és őszintén fog szolgálni	436
LXXXIII. Buda, 1462. aug. 3. — Hunyadi Mátyás király meg-parancsolja Ungmegye nemesi rendjeinek, hogy az or-szágyűlésen a csehek kielégítésére megajánlott adót, egy kaputól egy aranyat, melyet a felső részeken, így Ungban is, bizonyos okok miatt fél forintra szállított le, fizessék meg, mert a Bresal Miklósnak és Hertwitowiczi Bartosnak Késmárk kibocsátásáért teljesítendő fizetés határnapja közeledik	437
LXXXIV. Kassa, 1462. szept. 9. — Kálmáncsehi Domokos pré-post meghagyja Ungmegye adószedőinek, hogy a már begyűlt pénzt azonnal szolgáltatassák át neki Késmárk kiváltására	439
LXXXV. Szeben, 1462. szept. 25. — Hunyadi Mátyás király utasítja az ungmegyei adószedőket, hogy a már begyűlt pénzt haladéktalanul szolgáltatassák át Kálmáncsehi Do-mokos prépostnak Késmárk kiváltására	439
LXXXVI. Szeben, 1462. szept. 30. — Hunyadi Mátyás király Magyar Balázst a cseh latrokkal czimboráló Kassai János és Szaniszló, azután Albert és más nemesek bir-tokaival jutalmazza	440
LXXXVII. Késmárk, 1463. szept. 16. — Szapolyai István a felső részek kapitánya értesíti a bártfaiakat Komorovszki Péter, Hertwitowiczi Barthos s más bratrivezéreik ellen-séges szándékairól; álljanak hadrakészen s az ez ügyben Lőcsén tartandó tárgyalásokra küldjenek két tanácsbelit	442
LXXXVIII. Buda, 1464. máj. 21. — Hunyadi Mátyás király a harminczadjövedelemből örök időkre 200 aranyforintot adományoz Trencsén városának, hogy segítsen a huszita idők okozta szegénységén	443
LXXXIX. Buda, 1464. jun. 4. — Hunyadi Mátyás király meg-	

parancsolja Arad, Zaránd és Békés megyék adószedőinek, hogy Brandeisi Giskra Jánosnak a meghódolásakor megállapított ezer aranyforintot adják ki	444
XC. Buda, 1464. jul. 12. — Hunyadi Mátyás király a szabad város kiváltságaival ruhazza fel Mezőkövesdet, hogy magához térjen abból a romlásból, melybe a huszita idők juttatták	445
XCI. Buda, 1464. jul. 20. — Hunyadi Mátyás király Nógrád-megye 1465. évi kamara hasznát, öt telek után egy aranyforintot, Bíró Lukács jászói prépostnak adja, hogy kielégíthesse Magyar Balázst Jászó megerősítésére fordított költségeiért	446
XCII. Zólyom, 1465. ápr. 5. — Hunyadi Mátyás király adómentességet ad a zólyomlipcei várhoz tartozó Jeszenye falu lakosainak, hogy segítsen szegénységükön, melybe a csehek juttatták	448
XCIII. Sajószentpéter, 1466. decz. 19. — Pálóczi László országbíró bizonyossága szerint Perényi János Talafusz János segítségével szétkergette a Pelsőczy (Bebek) Imre felhívására Gömör városába egybegyűlt gömörmegyei rendeket; viszont Talafusz János Perényi János támogatásával elfoglalta a jászói prémontrei kolostort	449
XCIV. Nagyszombat, 1467. jan. 11. — Hunyadi Mátyás király megparancsolja a Kosztolány közelében lakó nemeseknek, hogy Podmaniczki László megkeresésére munkásaikat, szekereiket és hadiszereiket küldjék hozzá	451
XCV. Szeben, 1467. okt. 21. — Hunyadi Mátyás király Hrussovárát, mert néhai Pelsőczy Bebek István hanyagsága miatt ismételten a cseh rablók hatalmába jutott, még inkább, mert Pelsőczy Bebek György, az István fia, hűtlenségbe esett, Szécsényi Pálnak adományozza	452
XCVI. (Nagy-)Várad, 1468. jan. 26. — Hunyadi Mátyás király megparancsolja Arad, Zaránd és Békés vármegyék adószedőinek, hogy Sölymosi Giskra Jánosnak az ezer aranyforintot adják ki	453
XCVII. Kapos, 1468. okt. 15. — Bacskai István Ungmegye alispánja s a négy szolgabíró jelenti Mátyás királynak, hogy Pálóczi László országbíró utasítására elvégezték a vizsgálatot Bacskai Balázs leleszi prépostnak Csicseri Zsigmond ellen emelt panaszában	453
XCVIII. Arad, 1468. okt. 22. — Brandeisi Giskra János az aradi káptalan előtt zálogba adja Borzlyuk városát tartozékaival, egykor sárosi várnagyának, most sölymosi udvarbírájának Kniezics Mátyásnak ezer aranyforintért	455

XCIX. Buda, 1468. decz. 24. — Hunyadi Mátyás király utasítja a budai káptalant, tartson vizsgálatot Rédei János panaszában, a mely szerint Pásztói János a panaszostól a zagyvai erődben fészkelő csehek részére egyezség szerint küldött fejváltságot elrabolta	457
C. Buda, 1471. febr. 6. — Hunyadi Mátyás király megerősíti Kniezics Mátyást Borzlyuk birtokában, a melyet ez néhai Giskra Jánostól vett zálogba	458
Név- és tárgymutató	460

BEVEZETÉS.

I. FEJEZET.

A Husz János fellépését előidéző és hatását magyarázó körülmények.

Az egyház állapota a XIV. században általában, Csehországban különösen. — Visszahatás az erkölcsök elfajulása ellen általában, Csehországban különösen. — Waldhauseni Konrád, Kremsieri Milics, Janowi Mátyás bűnbánatprédikálók. — Husz előhírnökei-e ezek? — Visszaélések és visszahatás Európa más országaiban is megtalálhatók; miért vezettek éppen Csehországban forradalomra? — Venczel király. — Surlódások az egyháziak és a nemesség, a polgári rend, a parasztság közt. — A németek túlsúlya; a csehek nemzeti törekvése. — E törekvés melegágya a prágai egyetem. — Ellentét az egyetem tanárai és tanulói között nemzetiségi, philosophiai és theologiai tekintetben. — Wiclif iratai a prágai egyetemen.

A Hohenstaufok felett kivívott győzelem a pápaságot nagy hatalomhoz juttatta. Ám a győzelem a romlás csiráit hordta méhében. Nem forgott le félszázasztendő s a hatalom hanyatlása nyilvánvalóvá lett. Előmozdította ezt a pápai székek Rómából Avignonba történt áthelyezése. Ez által a pápák a francia uralkodóktól függő viszonyba jutottak, a francia politika érdekkörébe vonattak s képtelenné váltak, hogy VII. Gergely és méltó utódai eszméi szerint az egyetemes kereszténység közös atyja, elfogulatlan vezére s független bírója lehessenek. Teljessé tette a hanyatlási folyamatot az 1378-iki szakadás. Ez nemcsak a pápaságot, hanem az egész egyházat alapjában rázkódtatta meg. A népek meggyőződésük vagy politikai érdekeik szerint csoportosultak a két pápa köré, kiknek mindegyike magát tartván törvényes pápának, a másikat híveivel együtt átokkal sújtotta s így ezekben az években az egész kereszténység átok alatt állt.

A végzetes helyzetet még más bajok súlyosbították.

Az anyagiság szeretete a tiara viselőinél is otthonra talált. Ez és az a körülmény, hogy Avignonban a Rómában befolyni szokott jövedelmek nagy részben elmaradtak, volt az oka, hogy a XIV. század pápái kitartással fáradoztak jövedelmeik növelésén; hogy az egyház birói hatalmát fölmentvényeivel, melyek jövedelemmel jártak, mind jobban kifejlesztették; a búcsúkat, mert pénzt jövedelmeztek, egyre sűrűbben engedélyezték; az egyházi javadalmakat gyakrabban megadóztatták; hogy a javadalmak adományozásánál teljes befolyást igyekeztek maguk részére biztosítani. Az utóbbi révén nemcsak érdemes, sokszor méltatlan híveiket juttatták jövedelmező állásokba, hanem a javadalmaknak üresedése idején vagy adományozása alkalmával szedett különböző illetékekkel, nemkülönben az egyházi tisztségek egyenes eladásával kincstárukat gazdagították.

Mindennek az volt a természetszerű következménye, hogy a legfőbb tekintély elvesztette erejét; az egész egyházi élet hanyatlott; az anyagiság szeretete, a fényűzés, élvezetvágy, a főtől a legalsóbb rétegekig elharapódzott.

A kárhozatos állapotok azonban a népek lelkében erős visszahatást keltettek és létet adtak a nagy kérdésnek: Vajjon a kereszténység, a mint a XIV. század egyházában jelentkezett, megfelel-e isteni alapítója szellemének avagy eltért attól és így szükségessé vált eredeti alakjához való visszavezetése, azaz reformálása.

A kérdés az egyháznak nemcsak szervezetét és fegyelmét, hanem hit- és erkölcszét is érintette.

Egyesek erre azt mondták: a római egyház nem tért el Krisztus szellemétől; ez a szellem mint ható erő folyton él az egyházban, a mit tehát az egyház hisz és tanít, az az igazi krisztusi hit, az igazi krisztusi tan. Egyes tagjai megtévedhetnek, maga az egyház nem; ez meg nem változik, ugyanaz marad s a pokol kapui sem vesznek erőt rajta.

Mások ellenben így feleltek: Krisztus öröksége, melyet az egyháznak hagyott, az új testamentum, a közvetlen tanítványaitól átadott iratok. Egyedül ezek lehetnek az egyház hit- és erkölcszét, valamint szervezetének alapjai. Mindaz, a mi közvetlenül vagy közvetve nem folyik ezekből, emberi mű s mint ilyen vagy önmagában érvénytelen vagy legalább, ha ezekkel ellenkezik, elvetendő.

Világos, hogy a két feleletben a katholicizmus és protestantizmus ellentéte jut kifejezésre; az az ellentét, mely a XIV. században jelentkezik először s ötszázad múltán ma is fenáll.

Az utóbbi irány két helyen nyilatkozott határozott alakban: Angolországban és Csehországban. Ott nagyobb mozgalmat nem idézett elő; itt forradalomra vezetett, mely két évtizeden át veszélyeztette Közép-Európa békéjét, foglalkoztatta az egész kereszténységet s hatásában egyesült a XVI. század nagy forradalmával.

Csehország trónját 1346-ban IV. Károly foglalta el. Gondoskodásának kiváló tárgya volt az egyház. Csehország egyházi tekintetben eddig a mainzi érsek joghatósága alá tartozott. Károly közbenjárására VI. Kelemen pápa már 1344-ben feloldotta a cseh egyházat e függés alól, a prágai püspökséget érseki rangra emelte s az olmüci és leitomisli püspökségeket alája rendelvén, a cseh egyház fejévé tette.¹ Az új viszonyok megfelelő szervezést kívántak. Károly e feladat megoldását barátjára, a Weissenburgi bárók családjából származó Ernőre,² nagy műveltségű s valóban apostoli buzgalmú férfiúra bízta.³

S Prága első érseke méltó volt e bizalomra. A szervezésben, általában az egyházi élet fellendítésében bámulatos tevékenységet fejtett ki.⁴ Mindig mellette állt, mindenben támogatta Károly császár. Mint az érsek, úgy óhajtott a ő is a cseh egyház felvirágzását. Az egyháziak előjogait, kiváltságait gyarapította; bőkezűsége a valóban fejedelmi adományokban, a nagyszerű alapítványok létesítésében kifogyhatatlan volt. S a világi és egyházi fők példája, buzdító szava másokat is követésükre bírt. Az egyházi és világi urak állásukkal járó kötelességnek tartották, hogy javaikból az egyháznak juttassanak. Még a jobb módú polgárcsaládok sem mulasztották el, hogy kápolnát, oltárt ne alapítsanak, hol értők, meghalt rokonaikért misét szolgáljanak.⁵

Az általános áldozatkészség folytán az egyháziak birtokai túlságosan megnövekedtek. Ha nem is fogadjuk el szó-

¹ A bullát közli Frind, *Die Kirchengeschichte Böhmens*, Prag, 1866. II. Anhang, 415—418.

² Egyik birtoka után közönségesen Pardubitz Erőnek nevezik.

³ *Wilhelmi decani Wissegradiensis, Vita Arnesti Archiepiscopi Pragensis, Fontes rerum Austriacarum, Scriptorum*, VI. 2. 1—11.

⁴ *Cancellaria Arnesti. Formelbuch des ersten Prager Erzbischofs Arnest von Pardubic, Archiv für österreichische Geschichte*, 61. 2. 269 s. köv. ll.; *Statuta brevia Arnesti archiepiscopi Pragensis 1353. 18. oct., Statutum minus archiepiscopi Arnesti 1355., Statuta Arnesti archiepiscopi 1361. 18. oct., Höfler, Prager Concilien in der vorhusitischen Periode, Prag, 1862. 2—8.; Wilhelmi decani Wissegradiensis, id. m. és h.*

⁵ *Chronicon Benessii de Weitmil, Fontes rerum Bohemicarum*, IV. 493., 520., 521., 527., 530., 534., 535., 542., 548.; *Chronicon Francisci Pragensis, Fontes rer. Boh.* IV. 438., 451., 453., 455., 456.

szerint Husz állítását, hogy Csehország egyharmada az egyháziak kezébe jutott,¹ tény, hogy az egyház ebben az időben dúsgazdag volt; annyira, hogy IV. Károly éveit közönségesen a cseh egyház aranykorának mondják.

Az egyház aranykora azonban nem az anyagi javak bőségén fordul meg; nem az önmagukban mintaszerű szabályzatokon sem, melyek kétségtelenül üdvösek lesznek, ha végrehajthatnak s átmennek az életbe, különben nem. És itt az utóbbi történt. Ernő érsek nem tudta eszméit valóra váltani, célját, a cseh papság életének megjavítását elérni. A cseh egyház testén sebek voltak e „virágzó” korban; annak a romlásnak, melybe a cseh egyház rövid idő multán jutott, a gyökerei ide, az aranykorba nyúlnak vissza s egyik kiváltképen való oka éppen ez aranykor anyagi bősége.² S a mi nem sikerült oly kiváló férfiúnak, mint Pardubitzai Ernő, még kevésbé sikerülhetett utódjainak, kikben mind a hivatottság, mind a rátermettség hiányzott ily nagy mű befejezésére. Sőt kormányzatuk alatt a meglevő bajokhoz újak járultak.

A IV. Károly korában eszközölt alapítványok, adományok folytán a papság száma szerfelett megnövekedett. A prágai székesegyháznak közel 300, a visehradi káptalannak 100 papja volt; magában Prágában 44, a prágai egyházmegyében 1914 plebánia, a plebános mellett egy vagy több helytesszel. A hol ma a plebános két káplánnal ellátja hivatalát, akkor ott 10, 20 és több pap élt, csupán a prágai Teyn-templomban 22. A fölösszámú világi papsághoz járultak a több mint száz kolostornak — csak Prágában 18 férfikolostor találtatott —, továbbá a rendi kommandáknak és prépostságoknak lakói.³ Ily hatalmas papisereg fegyelmzésére egy vezér elégtelen volt.

Annál inkább, mert a sereg tagjai közt sok méltatlan akadt. Voltak papok, kik pénzen szerezték állásukat; még többen, jobbára nemes családok fiai, a kiket nem a hivatás érzete, hanem az előkelő és gondtalan élet után való vágy vitt az egyházi pályára. Sokan közülök tanulatlanok, állásuk kötelmeit sem ismerik, de olykor fiatalabbak is, semhogy idejük lett volna megtanulni;⁴ ezek javadalmat javadalomra

¹ Loserth (Hus und Wiclif, 28) kimutatja, hogy Husz mint sok más tételét, ezt is Wiclifől vette át.

² Cancellaria Arnesti stb. id. m. és h., Vita Arnesti stb. id. m. és h.

³ Tomek, Geschichte Böhmens, Prag, 1875. 207.; Frind, id. m. III. 1—2.

⁴ „... Puer cum essem, nec mereri possem, septem successive beneficia aut verius veneficia habui, inficiebantque animam meam,

halmoznak, melyeket bérbeadnak kevésbé szerencsés pap-társaiknak s maguk javadalmaiktól távol élnek.¹

Oly eljárás volt ez, mely szocialis tekintetben súlyos következményeket vont maga után. A cseh papság két osztályra szakadt. Egyik oldalon voltak a bőségben élő urak, velük szemben álltak a szegény vicariusok, oltárospapok. A forradalom elszánt vezérei, a katolikus egyház legengesztelhetetlenebb ellenei ez utóbbiak sorából kerültek ki.

Azután a pénz után való sóvárgás évek haladtával egyre jobban növekedett. A plebánosok, általában a lelkészek, a keresztelést, gyóntatást, áldoztatást, az utolsó kenetet, a házasság megáldását, a temetést pénzért végezték, bár törvény szerint csak önkénytes adományok illették meg őket. Az egyházi büntetéseket, mint az egyházból való kiközösítést, meg nem engedett módon, anyagi érdekeik védelmére is használták. Állásuk kötelességeit elhanyagolták s merőben világi dolgokkal foglalatoskodtak. Egyesek kereskedtek, mások uradalmi intézők voltak, mások ismét mint állandó játszótársak vagy éppen mint bűvészek keresték szerencséjüket a nagyok udvaraiban. Világi öltözetben, nemes urak módjára fegyveresen jártak; misére ritkán mentek, annál szívesebben mulatóhelyekre; vadásztak, tánczoltak, nőkkel nyilvánosan együtt éltek; voltak közöttük uzsorások, tolvajok, még többen orgazdák.

A világi papság életénél nem jobb a szerzeteseké.

A régi fegyelmet szabadosság, a munkát tétlenség, az önmegtartóztatást az élvezetek hajhászása, az önkénytes szegénységet pénzvágy, az alázatosságot felfuvalkodottság váltotta fel. Hatalmi versengésbe estek a világi papokkal, melyet oly szenvedélylyel vívtak, hogy végül ellenségként álltak egymással szemben, kárára az egyháznak, romlására önmaguknak.²

Ne higyük azonban, hogy a métely senkit sem kímélt meg. Voltak az egyháziak között most is tiszteletreméltó

orare dum nescirem nec pro me, nec pro mortuis, quorum tamen stipendia et elemosynas edebam et bibeabam . . .” Johannis de Genzenstein archiepiscopi Pragensis relatio de se ipso, Fontes rer. Austr. Script. VI. 2. 12.

¹ Cancellaria Arnesti stb. id. m. és h.

² M. Andreas de Broda, eleinte Husznak barátja, később ellene, a konstanci zsinaton vádlója, „Tractatus de origine Hussitarum 1424.”; Apologia Konradi in Waldhausen; Codex universitatis Pragensis, mind Font. rer. Austr. etc. VI. 2. 352—353, 17—21., 53—54.; a prágai egyházmegye zsinati statutumai Ernő érsek korától kezdve, Höfler, Prager Concilien; Cochlaeus, boroszlói kanonok, Historia Hussitarum libri XII. Apud S. Victorem prope Moguntiam, 1549. Lib. I. 16.

férfiak, kik aggodalommal szemlélték az erkölcsök ilyen elfajulását; sőt találkoztak, kik azt szóval és írásban bátran, olykor kiméletlenül megtámadták.

Időrendben első ezek közt Waldhauseni Konrád, egy osztrák származású, IV. Károlytól Csehországba hívott ágostonrendi szerzetes († 1369). Fáradhatatlan volt a prédikálásban. Bár leplezetlenül tárta fel s keményen ostromozta korának bűneit, a nép áhitattal hallgatta s oly tömegesen tódult hozzá, hogy a templom szűknek bizonyult befogadására s Konrád kénytelen volt szabad ég alatt, a piacon prédikálni. Beszédeinek hatása alatt a nők letették ékszereiket, drága öltönyüket; uzsorások kárpótlást adtak azoknak, a kiket megrövidítettek; közismert bűnösök jobb útra tértek.

Nem kimélte Konrád a szerzeteseket sem, bár maga is szerzetes volt. Az 1363. év második adventvasárnapján a hamis prófétákról szóló evangéliumi szakaszt fejtegetve, arra az eredményre jutott, hogy az ő korának is megvannak a hamis prófétái s ezek a szerzetesek. „Ha a rendalapítók felkelnének sírjukból — mondotta más alkalommal — s rendszabályaikat eredeti tisztaságukba akarnák visszaállítani: mai gyermekei nemcsak el nem ismernék, de kétségkívül megköveznék őket.”¹

Nagyobb nevet szerzett mint Konrád, a sorban a második bűnbánatprédikáló, Kremsieri Milics († 1374.). Eleinte kevesen hallgatták, ez azonban nem csüggesztette el. Szorgalmasan tanult, állhatatosan gyakorolta magát a szónoklásban, elsajátította a német nyelvet, hogy német-ajkú hallgatóihoz saját nyelvükön szólhasson. S a kitartó munka meghozta a gyümölcsét. Szigorú szavai a gőg és kapzsiság, mint minden baj gyökere ellen mind jobban ismertek lettek egész Prágában s végül oly általános volt a vágy őt hallgatni nemcsak a nép, de a művelt osztályok körében is, hogy volt nap, mikor három-öt különböző helyen kellett prédikálnia, vagy mialatt maga az egyik templomban németül prédikált, egy paptársa ugyanazt a beszédet más templomban sech nyelven adta elő.

A kora erkölcsi romlottságával vívott állandó küzdelem, a szentírás, különösen az Apokalypsis s az ószövetségi próféták szakadatlan tanulmányozása arra a különös meggyőződésre vitte Milicset, hogy elérkezett az Antikrisztus

¹ Apologia Konradi in Waldhausen, Font. rer. Austr. stb. VI. 2. 17—39.; Chronicon Benessii de Weitmil, Font. rer. Boh. IV. 540.; Palacky, Die Vorläufer des Hussitenthums, Prag, 1869. 1.; Böhringer, Kirchengeschichte in Biographien, Stuttgart, 1878. 21. 1—13.

ideje. Ez a gondolat annyira elfoglalta egész valóját, hogy ha erről szólt s az Antikrisztus hatásait rajzolta, nem kímélte sem az egyházi, sem a világi főket. Megtámadta az érsekeket, a püspököket s a többi egyháziakat mindazért, a miben szerinte tévedtek; sőt egy alkalommal annyira elragadta heve, hogy nagy gyülekezet előtt az éppen jelenlevő Károly császárnak — különben jóakarójának — mondta a szemébe, hogy ő az Antikrisztus.

„Prága akkor bűnökkel teljes, valóságos Babylon volt — mondja Janowi Mátyás, Milics tanítványa —, méltó, hogy Sodoma és Gomorrha sorsára jusson és Milics fáradozásai, erőfeszítései következtében Babylonból Jeruzsálemmé változott.“ Valóban, 1372-ben a Venetia — cseh nyelven Benatky — nevezetű bordélyház száznál több nőszemélye tartott bűnbocsánatot. Hogy ezeket jószándékukban megtartsa, a visszaeséstől megóvja, volt Milics első gondja. Károly császár támogatásával a bűntanyát lerombolta és helyén kápolnát épített Mária Magdolna tiszteletére s egy nagy házat, melyet Jeruzsálemnek nevezett el, menedekhelyül ama nőknek s más megtérteknek, úgy, hogy Krisztus érdemes szolgálja naponta 200—300 személyt táplált. Plébániájának szerény jövedelme csekély volt e célra; bekopogtatott tehát a gazdagokhoz, eladta könyveit, csak az ő lelki gyermekei szükségét ne szenvedjenek s ugyanakkor ő maga bójtöléssel, ostorozással sanyargatta testét.¹

Harmadik a sorban Janowi Mátyás, a „párisi mester“² a prágai székesegyház főgyóntatója († 1394). Inkább a toll, mint a szó embere. Főmunkája „Regulae veteris et novi testamenti“. Miként Konrád avagy Milics kiméletlenül ostorozta korának divatos bűneit: a hiúságot, az anyagiak keresését, az önszeretetet, a testi gyönyörök hajhászását s leplezetlenül rámutatott az egyház bajaira is.

A kettős pápaválasztás folytán beállott egyházszakadásról elmélkedvén, ily szókra fakad: „... Íme, beteljesedett az evangélium szava: Azokban a napokban azt fogják nektek mondani, íme, itt van a Krisztus, íme, ott van... (pedig) az egyház egysége soha sem szűnt meg s nem fog megszűnni. Mert miként nem osztható részekre Krisztus, úgy nem darabolható szét Krisztus egyháza, melynek alapja Krisztus egysége, az ő lelke. ... Így a jelen schisma által is, melyet

¹ Milicius, Font. rer. Austr. VI. 2. 40—46.; Palacky, Die Vorläufer sth. 18—46.; Böhringer, id. m. 21. 14—32.

² „Magister Parisiensis“-nek nevezték, mert a magister-i tudós-fokozatot a párisi egyetemen szerezte.

a hipokriták eszközöltek, nem osztatott meg az egyház, de a hipokriták szakítottak el az egyháztól; onnan származott a schisma, mert magokat szerették és ezt a világot, nem pedig Jézus Krisztust és az ő egyházát . . .“

A létező bajok egyik okát a sok, szinte megatunulhatatlan s éppen ezért nem teljesíthető parancsban találja meg.

„Jézus Krisztus nem adott írott törvényt utódainak, bár ezt sok módon megtehetette volna . . . az apostolok is keveset írtak, keveset parancsoltak . . . Úgy látszik tehát, hogy helytelenül cselekedtek és cselekednek ma is, a kik a saját találmányaikat és szigorú parancsaikat Isten és a Jézus nevében behozták a keresztény családba, szerfölött megterhelve az alattvalókat, mert az ilyen emberi találmányoknak, parancsoknak olyan nagy a sokasága . . . hogy a keresztény nép nemcsak megtenni képtelen, de még csak megtanulni vagy emlékezetébe vésni sem. Ebből az okból az az én meggyőződése, hogy a béke és egység helyreállítására hasznos volna ezeket az emberi plantációkat gyökerestül kitépni . . . és visszavezetni Jézus Krisztus egyházát az ő üdvösséges kezdeteihez.

„Nagy átalakulás történt — folytatja — Jézus Krisztus családjában . . . íme, a pápa, a kinek elsősorban és mindenekelőtt a püspökökkel kellene összeköttetésben lennie, íme, ő inkább a föld fejedelmeivel és királyaival barátkozik, püspöktársai felett mértéken túl emeltetik . . . A püspökök hasonlóképen . . . nagy messzeségben állanak a plebánosok felett, uralkodnak a kléruson, nagyurakkal, bárókkal barátkoznak, papjaik idegenek, ismeretlenek előttük . . . A lelkészek azonképen nincsenek összefűzve híveikkel, de elfordulnak tőlük, elvonja őket a világ különféle hiúsága, gazdagság, tisztiség, önhasznuk után járnak, híveikkel szemben ők is felfuvalkodottak, idegenek . . .“

Janowi Mátyás Milicsnek lévén a tanítványa, gyakran említi az Antikrisztust s tüzetes meghatározását is adja a fogalomnak: „ . . . az Antikrisztus maga a méltatlan keresztény, a ki ellene van Krisztusnak tettel . . . vagy szóval . . . mindazok a keresztények Antikrisztusokká váltak, kik e világ után járnak . . . és minél nagyobb állásban van az ilyen keresztény . . . annál nagyobb Antikrisztus . . . és ha az ilyen az egyház legfelsőbb helyén van . . . akkor ez a fő és kiváltképen való Antikrisztus . . .“¹

¹ Höfler, Mathias de Janova de sacramento altaris, Fontes rer. Austr. VI. 2. 46—47.; Palacky. Die Vorläufer etc. 47—81. II. rész-

Milics ajánlotta először a gyakori, sőt mindennapi áldozást. Azóta ez a kérdés egyre jobban foglalkoztatta mind az egyháziakat, mind a világiakat, különösen a kevésbé művelt népet. Janowi Mátyás a naponkénti áldozást ajánlotta s mint gyóntatóatyának ez kiváltképen módjában állt. Rokiczana Jánosnak 1433-ban a baseli zsinaton tett nyilatkozata szerint az úrvacsorának kenyér és bor színében való vételét is szokásba hozta.¹ Janowi irataiból ezt nem lehet bebizonyítani. Tekintve azonban, hogy ő a megújulás egyik eszközét az egyház ősalakjához való visszatérésben hitte megtalálni, az ősegyházban meg a kétszínalatti áldozás szokásban volt, a dolog nem látszik lehetetlennek.

Waldhauseni Konrád, Kremsieri Milics, Janowi Mátyás és a többi hozzájuk csatlakozó, eszméiket szóval és tollal támogató férfiak méltatásában eltérnek a vélemények.² Egyesek kifejezetten Husz előhírnökeinek nevezik őket, mások megtagadnak köztük minden kapcsolatot.

A mi álláspontunk ez: Tekintetbe véve, hogy Waldhauseni Konrád volt az, ki korának nevezetesen az egyháziaknak laza erkölcsét nyílt bírálat tárgyává tette s a megjavítás, a megújulás eszméjét a cseh nép gondolkodásába bevitte; hogy Milics volt az, ki ez eszmét Csehország határain túl elterjesztette; Janowi Mátyás pedig a megújulás útját is megjelölte, kétségtelen, hogy, nevezzük bár őket pietistáknak vagy misticusoknak, munkájokkal mind a hárman akarva, nem akarva előkészítették a talajt Husz János számára. S ennyiben méltán nevezhetők Husz előhírnökeinek. Egyebekben nagy távolság van Husz és e férfiak között. Mert ezek támadták ugyan az egyház hierarchiáját és disciplináját, hittanát azonban nem érintették, míg Husz a dogmákat is megtámadta; ezek végig megmaradtak a katolikus alapon s meghajoltak a katolikus egyház tekintélye előtt, Husz letért ez alapról és elvetette e tekintélyt.

Erkölcsei eltévelyedések, egyházi visszaélések abban a korban nem csupán Csehországban voltak, hanem Európa más országaiban is. S mint Csehországban, úgy máshol szintén találkoztak férfiak, kik felemelték tiltakozó szavukat s erősebben támadták az egyházat, mint Kremsieri

leteket közöl Janowi munkájából; Krummel, Geschichte der Böhmischen Reformation im XV. Jahrhundert, Gotha, 1866. 72—100; Böhringer, id. m. 21. 33—104.

¹ Hardt, Conc. Constant. III. prol. 20. később tüzetesen idézik e munkát.

² Loserth, Hus und Wiclif, Prag, Leipzig, 1884. 53—64.

Milics avagy Janowi Mátyás. Ha tehát éppen Csehországban következett be a forradalom, úgy ennek nem egyedül a cseh egyház visszaélései voltak az okai; de más, sajátos körülmények is, melyeknek éppen Csehországban nagy jelentősége volt.

Első helyen említjük, bár nem a legfontosabb, hogy Csehország trónján éppen a legválságosabb időben nem IV. Károly, hanem IV. Venczel ült, ki ha nem is volt mondható az egyház ellenségének, barátjának sem. Szeszélyes, tehát következetlen magatartásával mindenestre hozzájárult a zavar növeléséhez.

Azután a cseh egyház jeles jogai s nagy birtoka alapján az ország első rendje volt; az állami élet irányításában döntő befolyással bírt. Hűbéri kötelezettségei csekélyek, birtokai adómentesek, ki volt véve a világi törvénykezés alól, a birtokain élő egyháziak és világiak felett kizárólagos bírói illetékességgel rendelkezett.

Szemben állt a nemesség, melynek hűbéri szolgálmányai nagyok, melytől a király esetről esetre tetemes ajándékot követel s melynek birtokai adókötelesek az egyház javára is. Azért már Károly császár korában megkülönböztethető a nemesség olyan része, mely idegenkedéssel szemlélte a klérus túlságos befolyását. És ez az idegenkedés évek haladtával növekedett. Mert a nemesség törekvése, hogy a királyság korlátozásával a kormányhatalom birtokába jusson s melyet ismételt szövetkezései után siker kísért, természetsszerűleg magával hozta az egyháziak befolyásának megszorítását, erkölcsi és anyagi erőforrásaiknak kisebbitését. Az az tényként állapíthatjuk meg, hogy az egyháziak és a nemesség közt ellentét volt, mely már most gyakran kiméletlen összeütközésekben nyilvánult.¹

Nem volt kedvezőbb a klérus helyzete a polgári renddel szemben. Az egyháziak, az egyházi testületek kiváltságai sok módon akadályozták a városi szabadság kifejlődését. Ez a körülmény s az egyházi és világi bíróságok versengése gyakran vezetett surlódásra. Azután a felsőbb klérus jobbra a városokban székel, életének a városi polgárság volt szemtanuja. És ez a polgárság szigorú bíró.

¹ Codex universitatis Pragensis, Font. rer. Austr. VI 2. 58.; Cancellaria Johannis Noviforensis, Tadra közlésében, Archiv für österreichische Geschichte, 68., 92., 94., 96., 130.; Frind Die Kirchengeschichte Böhmens in der Hussitenzeit, Prag, 1872. III. 3., 12.; Palacky, Geschichte von Böhmen, Prag, 1845. III. 1. 33. 40. jegyzet; Bachmann, Geschichte Böhmens, Gotha, 1905. II. 60., 62.

Nyíltan megrójjá az egyháziak fényűzését, kicsapongását, hatalmi versengését.¹

A jogokkal bíró rendeken kívül állt a jogtalan parasztság. Bizonyos nyugtalanság észlelhető nála, mely első sorban a klérust fenyegeti. A népszerű Stitnj Tamás nem eredmény nélkül vonta már kétségbe szolgálmányainak jogosságát s kárhóztatta a különféle adókat. Minél inkább súlyosbodott tehát a parasztság helyzete, annál hevesebb lett indulata a kiváltságosak, a bőségben élők, kiváltképen az egyháziak ellen.²

Főfontosságú volt a csehek nemzeti törekvése is.

A Přemysl-uralkodók előszeretettel fogadták országukba a szorgalmas németeket s kiváltságokkal ajándékozták meg; az első Luxemburgok sem vonták meg tőlük pártfogásukat. Így a németek, bár számra nézve a szláv lakoságnak alatta maradtak, minthogy a kereskedelem, a forgalom minden gazdagsága kezökben volt s német jogukat megtarthatták, a városokban, Prágát sem véve ki, túlsúlyban voltak. A hivatalok, káptalanok, kolostorok túlnyomóan németekkel voltak benépesítve; az egyházban, a szószéken a német szó uralkodott; hódítottak a nemességnél, mely várait is német minta után építette.³ Azonban éppen ez a nagy hódítás idézte fel a visszahatást a csehek részéről. Már IV. Károly korában iparkodtak egyes írók, jobbára krónikások, a csehek nemzeti öntudatát felébreszteni, jeles erők fáradoztak a háttérbe szorított cseh nyelv felemelésén. elsősorban az egyetemen.⁴

A prágai egyetemet IV. Károly alapította (1348. ápr. 7). Mig VI. Kelemen pápa a generale studiumok minden jogát megadta az új intézetnek, addig Károly felruházta a tanárokat és tanulókat azokkal a jogokkal s kiváltságokkal, melyekkel az akkori világ két leghíresebb egyetemének, a bolognai és párisi egyetemeknek tanárai és tanulóí bírtak.⁵

¹⁻² Frind, id. m. III. 4.; Bachmann, id. m. II. 87—91.

³ Lippert, Sozialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit, Prag, Wien, Leipzig, 1898., II. 137., 140.; Tomek, Geschichte Böhmens, 91., ugyancsak töle, Geschichte der Stadt Prag, 1856. I. 195. s köv. II.; Bachmann, id. m. II. 75.; Frind, id. m. III. 5.

⁴ Höfler, M. Johann Hus und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag 1409., Prag, 1864. 114., 116.

⁵ Kelemen pápa bullája s Károly császár alapító oklevelei: Monumenta historica universitatis Carolo Ferdinandae Pragensis, Pragae, 1834. II. 219—229.; Chronicon universitatis Pragensis 1348—1413., Höfler közlése Font. rer. Austr. II. 1. 13.; Statuta facultatis artium studii Pragensis, Monumenta univ. Prag. I. 1.; Liber decanorum facultatis philosophicae, Mon. univ. Prag. I. 35., II. 248.; Tomek, Geschichte der Prager Universität, Prag, 1849. 9.

Ennek következtében nemcsak a szomszéd országokból, pl. Magyarországból, de még a távoli Ciprus szigetéről is mentek a tudományok új hajlékába világiak, egyháziak egyaránt.¹ Fél század alatt oly virágzás következett be, hogy ha hihe-tünk a bár nem hivatalos, de egykorú adatoknak, a XV. század elején a prágai egyetemnek 200 doctora és magistere, 500 baccalareusa és több ezer — semmi esetre sem 30 ezer — tanulója volt.²

Ez a virágzó egyetem lett a cseh nemzeti törekvések melegágya. Nemcsak azért, mert az egyetem önmagában is növelte a csehek nemzeti önérzetét; mert az itt tanult cseh nemzedék a cseh nemzeti kultúrának vált munkásává, hanem mert szervezeténél fogva alkalmas volt mind a nemzeti érzékenység mind az idegenek iránti ellenszenv felébresztésére.

Jelesül IV. Károly az egyetem igazgatásában két szavazatot adott a német, kettőt a szláv natio'knak. Azonban 1364-ben felállítatván a krakói egyetem, a lengyelek és oroszok nagy részben elmaradtak s a „lengyel natio“ jobbára elnémetesedett sziléziaiakból állt. Így a németeknek a csehek egy szavazatával szemben három szavazatuk volt s nehézség nélkül elhithetjük, hogy a választásoknál, alapítványi helyek betöltésénél a németek előnyben részesültek. Ebből természetesen surlódások származtak, melyek idővel élesedtek; 1384-ben a csehek a német rectort tetteleg bántalmazták.³ Növelte a bajt, hogy csehek és németek különböző philosophiai irányt követtek, amazok realisták, ezek nominalisták voltak. Végül teljes szakadás következett, mikor theologiai felfogásban is szembekerültek, azaz mikor Wiclif tételei a prágai egyetemen ismeretesekek lettek.

Wiclif János, 1374. óta az oxfordi egyetem tanára, éppen úgy kívánta az egyház reformját mint Kremsieri Milics. Janowi Mátyás, azonban a reformhoz vezető eszközök és módok megválasztásában lényegesen eltért tőlük. Míg azok mindvégig megmaradtak a katolikus alapon, Wiclif elvetette a római egyház tekintélyét s olyan tételeket állított fel, melyek nemcsak az egyházi, hanem a társadalmi rendet is fenyegették.⁴

¹ Chronicon Benessii de Weitmil, Font. rer. Boh. IV. 518.; Inceptio super quodlibet M. Andreae de Broda, Font. rer. Austr. VI. 2. 155.

² V. ö. Höfler, M. Joh. Hus stb. 113.; Palacky, Gesch. Böhm. III. 1. 183.

³ Chronicon univ. Prag. Font. rer. Austr. II. 1. 13—14.; Appellatio rectoris universitatis studii Pragensis etc. Font. rer. Austr. VI. 2. 128—133.

⁴ Főmunkája a „Trialogus“. Lechler, Johann von Wiclif und die Vorgeschichte der Reformation, Leipzig, 1873.; Hefele, Conciliengeschichte, Freiburg, 1867. VI. 811.; Loserth, Geschichte des späteren Mittelalters von 1197 bis 1492. München und Berlin, 1903. 396—400.

Csehország és Angolország között meg éppen ebben az időben igen-igen élénk volt az összeköttetés. II. Richárd angol királynak a felesége, Anna, Venczel királynak édes-testvére volt. Ennélfogva a két királyi udvar között állandó az érintkezés; cseh ifjak sűrűbben keresik fel az oxfordi egyetemet; a prágai egyetem egyik szabálya szerint meg a baccalareusok csakis a prágai, párisi és oxfordi doctorok, magisterek előadásai után taníthattak.

Ezek a körülmények eredményezték, hogy Wiclif tanai korán eljutottak Csehországba. Nevezetesen, hogy bölcséleti iratai még életében, de mindenesetre a XIV. században, theologiai munkái meg a XV. század első éveiben ismertek voltak a prágai egyetemen. A határozottan realista irányú Wiclifhez lelkesen csatlakoztak a szintén realista csehek: köztük Znaimi Szaniszló, Paleczí István, Prachaticzi Keresztély mesterek az idősebbek közül, a fiatalabb nemzedékből Prágai Jeromos, első helyen — Husz János.

II. FEJEZET.

Husz János mester.

Husz pályafutása. — Dékáni s rektori működésének jelentősége. — Jellemzése. — A reform őszinte híve. — Működéstervei: az egyetem s a Bethlehem-kápolna, megfelelnek hajlamainak. — Wiclifet tanulmányozván, eltávolodik a katolikus alapról. — A pisai zsinat jelentősége Csehországban. — A németek távozása az egyetemről s Venczel király viszálykodása az érsekkel; ennek következménye — Husz teljesen elfogadja Wiclif radikális irányát. — Támadja az érseket. — Az érsek megégetteti Wiclif könyveit, Huszt kiközösíti. — Husz appellál a pápához. — Colonna Ottó bíboros Rómába idézi. — Nem megy. — Colonna is kiközösíti. — Rövid béke; okai. — A vihar kitör. — XXIII. János búcsúhirdetése. — Husz a búcsúk ellen. — Husz átok, Prága tilalom alatt. — Husz elhagyja Prágát. — Tevékenysége a vidéken. — A „Tractatus de ecclesia” és más tractatusok. — Tanítása tiszta wiclifismus. — A konstanci zsinat. — Husz Konstanczban. — Pöre; halála.

Husz János Csehország déli részében, a bajor határhoz közel eső Huszinetzben született földműves családból. Születése évét nem ismerjük. Annyi bizonyos, hogy 1360—1373 között kell keresnünk. Éppen ily kevéssé ismerjük születése napját. A csehek ugyan július 6-át ünneplik születésnapjául, július 6-ika azonban nem születésének, de martirhalálának napja. Korának szokása szerint születési helye után eleinte Huszinetzi, később, nevezetesen 1396 óta mint magister röviden Husz Jánosnak írta és mondotta magát. Fiatal éveit szűkös viszonyok között töltötte; mint templomi énekes és ministrans kereste kenyerét. Első iskoláját szülővárosában, felsőbb tanulmányait kizárólag a prágai egyetemen végezte. 1393-ban a szabadművészetek, a következő évben a theologiai tudományok baccalareusa, 1396-ban a szabadművészetek magistere. Két évvel később már nyilvános tanára

a bölcsészeti karnak. 1400-ban veszi fel a papi rendet; 1402-ben elnyeri a Bethlehem-kápolna javadalmát. 1401 október 15-től a bölcsészeti kar dékánja, 1402 októbertől 1403. április végéig az egyetem rektora.¹

Dékánsága, még inkább rektori működése különös jelentőséget nyert azért, hogy Prágai Jeromos² éppen ezekben az években hozta át Wiclif theologiai iratait Prágába és így — az egyházi főhatóság sem emelvén gátat — ezek az iratok az egyetemen akadálytalanul terjedhettek. Azonban, a mint Husz rektori fél éve letelt, azonnal bekövetkezett a visszahatás. És ez annál inkább méltó figyelmünkre, mert ez volt az első eset, hogy a prágai egyetem a Csehországban már évtizedek óta vajdó egyházi reform kérdésében állást foglalt s első állásfoglalása is nemzeti színezetet nyert.

A sziléziai Hübner János mester Wiclif theologiai műveiből a már a londoni zsinaton elítélt 24 tételen kívül még 21-et vont ki s azokat, minthogy az érseki szék üresedésben volt, a prágai székeskáptalan elé terjesztette. A káptalan megkeresésére a bajor Harasser Walter, Husznak a rektorságban utódja, 1403. május 28-án egybehívta az egyetemet s felolvastatta a 45 tételt. A németek kivétel nélkül elítélték azokat, a csehek nem. Ellenzésük daczára az egyetem szótöbbséggel kárhóztatta a 45 tételt s megtiltotta, hogy az egyetem tagjai azokat akár a nyilvánosság előtt, akár titokban tanítsák, terjeszszék, vagy védelmezzék.

A tilalom azonban nem ért célzt; ellenkezőleg a közfigyelmet Wiclif irataira irányította. Egyre többen olvasták, tanulmányozták az angol reformátor munkáit, világiak úgy mint egyháziak, jobbra a klérus fiatalabb tagjai, köztük Husz.³

¹ Johannis Hus et Hieronymi Pragensis confessorum Christi historia et monumenta etc. Luther Márton praefatiójával, Norinbergae, 1558. I. 3.; Monumenta universitatis Pragensis, Liber decanorum facultatis philosophicae, I. 1. 368., II. 397., 399. s köv. II.; Loserth, Hus und Wiclif, 75.; Frind, id. m. III. 67.; Palacky, Gesch. von Böhmen, III. 1. 191.; Krummel, id. m. 101.; Hefele, Concilien-geschichte, VII. 28.; Böhringer, id. m. XXII. 106.

² Prágai Jeromos prágai, szegény nemes családból származott, Husznál fiatalabb volt. Tudományos képzettség, derült kedély, nyughatatlan szellem jellemzik. Tanulója volt az oxfordi egyetemnek s mint a szabadművészetek baccalareusa tért meg Prágába. Kora ifjúságától a legbensőbb barátság fűzte Huszhoz. A Faulfisch névhez, melyet ritkán mulasztanak el zárójelben neve mellé tenni, semmi köze. Aeneae Sylvii Piccolomini opera, quae exstant, omnia, Basileae, Historia Bohemica, cap. XXXV. 1. B., Loserth, Hus und Wiclif; Palacky, id. m. III. 1. 193.

³ Chronicon univ. Prag. id. h. és 196.; Palacky, Documenta Mag. Johannis Hus vitam, doctrinam, causam etc. illustrantia, Prague,

Husz János világtörténelmi pályája kezdetén mint a Waldhauseni Konrádtól megindított erkölcsi reformirány híve áll előttünk. Komoly jelleme, őszinte jámborsága, szónoki tehetsége, fedhetetlen élete, melyen még ellenségei sem találtak ócsárolni valót, mindenekelőtt népe erkölcsének, kora egyházi állapotainak megjavításáért lángoló buzgalma kiváltképen alkalmassá tették a reformmunkára. Reformáló hevével csupán nemzeti érzése vetekedhetett. A mint Krisztus vallását tartotta a legtökéletesebbnek, úgy vallotta a cseh nemzetet Isten választott népének.¹

Hajlamainak tökéletesen megfelelt működésének tere, az egyetem katedrája s a Bethlehem-kápolna. Ez utóbbi már eredeténél fogva nemzeti intézmény volt. Mülheimi János alapította 1391-ben oly célból, hogy miután Prága templomaiban a német szó uralkodott, itt minden vásár- és ünnepnapon a cseh népnek saját nyelvén prédikáljanak.²

Ezen a két helyen, de inkább a Bethlehem-kápolnában fejtette ki Husz legnagyobb tevékenységét. A Bethlehem-kápolnában találkozott szemtől szembe bálványozott cseh népével; itt tartott beszédei fűtték őt elválaszthatatlanul a cseh néphez s tették annak vezérévé; itt vetette el magvát annak a demokratikus mozgalomnak, mely a bekövetkezett eseményeknek harmadik alkotó része volt a vallási és nemzeti elemek mellett.

Wiclif bölcséleti irányával már a XIV. század utolsó évtizedében megismerkedett. S a philosophus Wiclif határozott realismusa megnyerte tetszését. Mikor meg Wiclif theologiai munkái is eljutottak Prágába, iránta való rokonszenve növekedett, mert a theologus, nevezetesen a klérus gazdagsága és romlott erkölcei ellen prédikáló Wiclifben saját képmását vélte megtalálni.

Fejlődésének éppen ebben a szakában volt, mikor a prágai egyetem a 45 tételt elítélte. Felszólalt tehát a kárhoztatás ellen, mert szerinte helytelenül adták vissza Wiclif tanainak értelmét. Ő Wiclifben a buzgó papot látta, ki éppen úgy fáradozott az erkölcsök megjavításán mint ő; radikális tételeit még nem ismerte vagy legalább nem vette észre azok súlyos értelmét; a transsubstantiációról szóló tanát meg, melyet Žnaimi Szaniszló, Paleczí István és a többiek szen-

1869. 327—331., — ezt a becses forrást röviden „Documenta“ névvel fogjuk idézni; Höfler, Prager Conc. 43. s köv. II.

¹ Documenta 355.

² Nepomuki János érseki helynök megerősítő és Mülheimi János alapító oklevelei Monumenta univ. Prag. II. 297., 300. II.

vedélylyel védtek s mely a legközelebbi években elsősorban foglalkoztatta Csehországban az elméket; éppen e gyűlés után elvetette és bizonyította, hogy Krisztus teste és vére a kenyér és bor színében igazán és valósággal „vere et realiter” jelen van.¹

Nem kell tehát csudálkoznunk, ha az ájtatos Zsófia királyné e buzgó és fedhetetlen életű papot, kinek nevét Prágában már városszerzte dicsérve emlegették,² gyóntató-atyjául választotta; az új érsek meg, Hasenburgi Zbinkó különösebb bizalmára méltatta. Megbízta nevezetesen, kíséрге szorgos figyelemmel papsága életét s ha visszaélést tapasztal, haladéktalanul adja tudomására; majd reá ruházta a zsinati szónok tisztét, kinek az volt a feladata, hogy a tartományi zsinatokon alkalmas beszédben tárja a papság elé kötelességeit; végül kiküldte abba a bizottságba, melynek a wilsnaki csudatévő szent vért kellett megvizsgálni.³

1407. végéig tartott e meghitt viszony, ekkor megszakadt. Nem annyira azért, mert a külső körülmények úgy alakultak, hogy az együttműködést lehetetlenné tették,⁴ mint inkább, mert Husz a lefolyt évek alatt állhatatosan tanulmányozván Wiclifet, jobban és jobban eltelt annak szellemével; „míg Wiclif könyveit olvasta és újra olvasta, megnyílt a szeme”⁵ s 1407-ben tartott beszédeibe már olyan nyilatkozatokat szőtt, melyek a katolikus tanítással ellenkeztek.⁶

Siettetten az események fejlődését az 1409-re meghirdetett pisai zsinat, mikor felvetette a kérdést: ki tulajdonképpen a római király; kit illet meg az egybegyűlő általános zsinat fővédnöki tiszte? Venczelt-e, a cseh királyt — kit a választófejedelmek 1400-ban megfosztottak római királyi méltóságától — avagy Ruprechtet, a kit ugyanakkor Venczel utódjává választottak?

Venczel, a ki letételét sohasem ismerte el törvényesnek, azt hitte, elérkezett az alkalom, hogy római királyságát visszaszerezze. Azonban tisztán állt előtte, hogy a már Európa szerte elterjedt hír, mely szerint az ő kedvezése vagy legalább hanyagsága folytán Wiclif eretneksége Cseh-

¹ Historia et monumenta Joh. Hus etc. CLVIII. b. és CLXIII.

² Tomek, Geschichte der Prager Universität, 62.

³ Palacky, Gesch. III. 1. 215. 216.; Hefele, id. m. VIII. 1. 28., 29., 30., 33. Wilsnak Brandenburgban, a havelbergi püspökség területén volt. A csudatévő helyre Magyarországból is zarándokoltak.

⁴ Palacky, id. m. III. 1. 217.

⁵ Joannis de Lukawecz et Nicolai de Pelhrzimow, Chronicon Taboritarum. cap. 20. Font rer. Austr. Script. VI. 2. 593.

⁶ Hefele, id. m. VII. 192.

országban mély gyökeret eresztett, egyenesen megakadályozza, hogy az egyház és a zsinat fővédnökének elismertessék.

Azon volt tehát, hogy Csehországot az eretnokség híretől megszabadítsa. Az egyetem felszólítást kapott, hogy a Wiclif tanai felett 1403-ban mondott ítéletet ismételje meg. Minthogy a német natiokban alig-alig akadt valaki, a ki Wiclifhez csatlakozott, a kérdés ezúttal csupán a cseh natiót érdekelte, a mely, a király szándékát elérvén, bizonyos záradékokkal hozzájárult most a németek ítéletéhez.¹ A prágai érseki helynök meg igazolás végett maga elé idézte azokat a papokat, a kiknek hittisztasága kétséges volt. S miután ily módon a prágai egyházmegyéét, mint hitték, az eretnokség mételjétől megtisztították, az érsek zsinatra hívta össze papságát s azon, a király kívánságára, nyilvánosan kijelentette, hogy az egész érseki megyében a legszorgosabb kutatás mellett sem talált eretneket.²

Igy mi sem akadályozta már Venczelt, hogy a pisai bíborosokkal érdemleges tárgyalásokba bocsátkozzék. A bíborosok megígérték, hogy követeit mint az igazi római király meghatalmazottait fogják fogadni. Kívánták azonban, hogy miként a francia király és papság tette XIII. Benedek pápával szemben, úgy ő is mondja fel az engedelmességet XII. Gergelynek s mindkét pápával szemben vállaljon semlegességet addig, míg a zsinat a pápai trónt illetőleg véglegesen határozni fog.³

Venczel késedelem nélkül hozzáfogott a bíborosok kívánalmainak teljesítéséhez. Felszólította az érseket, valamint az egyetemet: mondják ki a semlegességet.

Azonban mindket oldalon ellenállással találkozott. Az érsek és papsága úgy nyilatkozott, hogy a XII. Gergely pápának fogadott engedelmességet nem szegheti meg; mikor meg Baltenhageni Henning egyetemi rektor szólította fel nyilatkozatra tanártársait, csupán a cseh natio volt hajlandó a király kívánságát teljesíteni.⁴ S mert a semlegesség kimondása mellett főképen Husz és közelebbi barátai, mindannyian Wiclif tisztelői, buzgólkodtak, Zbinkó érsek keményen megróttá őket, sőt Huszt a prédikálástól eltiltotta.⁵

¹ Documenta, 197.; Höfler, M. Hus etc. 191.

² Documenta, 342., 392.

³ Documenta, 343., 364., 366. II.

⁴ Chronicon Bohemiae és Chronicon univ. Prag. Font. rer. Austr. II. 9. és 19. II.

⁵ M. Johannis Hus literae ad archiepiscopum Sbinconem, Font. rer. Austr. VI. 168.

Az elutasító magatartás súlyos következményekkel járt, főképen a németekre nézve.

A csehek siettek kiaknázni a helyzetet s meggyőzték Venczelt, hogy addig nem várhat kedvező döntést az egyetemtől, meddig a németek uralkodnak ott. Ehhez képest már 1409. január 18-án megjelent a király rendelete, mely az egyetem eddigi szervezetét megváltoztatta, úgy, hogy ezentúl a cseh nemzetnek lesz három s a németeknek egy szavazata. Összefüggesben állott ezzel az a másik, négy nappal később kibocsátott rendelet, melyben Venczel összes egyházi és világi alattvalóit fogság és más büntetések mellett tiltotta el a XII. Gergelynek adandó engedelmességtől.¹

Az első rendeletet január 26-án hirdették ki ünnepélyesen az egyetemen. A csehek lelkesen fogadták, a németek tiltakoztak ellene. S mert tiltakozásuk hiábavalónak bizonyult, végleg elhagyták az egyetemet, el Csehországot.² „Fiaim — mondotta Husz a Bethlehem-kápolnában —, dicséртessék a Mindenható, kizártuk a németeket.“³ Az érsek azonképen és a papság nagyobb része — a wicliférzelmű papokat már külön kell vennünk, állhatatosan ragaszkodott XII. Gergelyhez, jóllehet a pisai zsinat őt, miként XIII. Benedeket már letette méltóságáról s megválasztotta az új pápát, V. Sándort. Természetes, hogy ez által a király és érsek közötti visszavonás növekedett.

A németek távozása, a király és érsek viszálykodása Huszt és barátait egyre merészebbekké tették. Kivilágglott, hogy Husz már teljesen elfogadta az angol reformator irányát. Az egyház bajainak orvoslását nem mint Gerson vagy D'Allay, katolikus alapon maradv magától az egyháztól várja, hanem Wiclif szellemében a világi hatalomtól kívánja mindannak eltávolítását, a mi a mértéket nem állja meg. Ez a csallhatatlan zsinórmérték azonban nem a római egyház tekintélye, hanem — mint Wiclifnél — a saját felfogása, a saját egyéni meggyőződése.

Ezt a tények bizonyítják.

Az 1409. év folyamán a papság panaszt emelt az érseknél Husz ellen. A vádpontok szerint: Husz, bár az érsek megtiltotta, tovább prédikál a Bethlehem-kápolnában; hir-

¹ Documenta 347—349.; Font. rer. Austr. II. 9. 18.

² Documenta, 350—363.; Monumenta univ. Prag. I. 1. 403; Font. rer. Austr. II. 9., 65., 70., 205. VI. 73., 156., 164., 165. Tüzetesen foglalkozott ezzel a kérdéssel Höfler, Magister Johannes Hus und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag. 1409.

³ Font. rer. Austr. II. 201.; Höfler, M. Joh. Hus etc. 245.

deti, hogy az egyháznak nincs joga bárkit is kiközösíteni; hogy Róma az Antikrisztus székhelye; Wiclifet dicsőítette s úgy nyilatkozott, vajha az ő lelke a mennyek országában Wiclifé mellett nyerhetne helyet.¹

Az érsek a prágai inquisitorra bízta a vádak megvizsgálását, majd, miután a körülmények nyomása alatt papságával együtt maga is V. Sándor pártjára állt, a pápa elé iratot terjesztett, melyben őszintén feltárta a cseh egyházi állapotokat.² A pápa sietve bullát adott ki, melyben megtiltja, hogy a székes- és társaskáptalanok, valamint a plebániák és szerzetesházak templomain kívül bárhol prédikáljanak; az érseket meg felhívja, hasson oda, hogy a 45 tételt se az egyházban, se az iskolákban senki se tanítsa vagy védelmezze, a kik meg nem engedelmeskednek, vagy Wiclif könyveinek beszolgáltatását megtagadják, mint engedetleneket és eretnekeket a világi karhatalom igénybevétele és fogsággal, ha egyháziak, javadalomvesztéssel büntesse.³

Az érsek eleget tett a parancsnak. A már átszolgáltatott Wiclif-munkákat hat tudóssal megvizsgáltatta s mert ezek úgy találták, hogy a könyvek nyilvánvalóan hitellenes tételeket tartalmaznak, az 1410. június 16-án tartott zsinaton Wiclif 18 névszerint megemlített művét eretneknek s mint ilyet megégetendőnek ítélte.⁴ Az egyetem tiltakozott a végzés ellen;⁵ Husz tovább prédikált a kápolnában s oly szenvedélyvel támadta az érseket, hogy hallgatói ily szavakban törtek ki: „A főpapok hazudnak, minket bevádoltak, a bullát pénzen szereztek.“ S pár nappal később Husz és az egyetem hét más tagja fellebbezett az érsek ellen az új pápához, V. Sándor utódjához, XXIII. Jánoshoz.⁶

Az érsek megmaradt ítéleténél. Julius 16-án Wiclif könyveit, mintegy 200 példányt, harangzúgás és Te Deum mellett megégettette; két nap múlva Huszra és társaira, mint lázadókra, engedetlenekre s a katolikus hit ellenségeire kimondta a kiközösítést, megparancsolván, hogy azt a legközelebbi vasárnapon Prága valamennyi templomában kihirdessék s minden vásár- és ünnepnapon addig ismételjék, míg a kiközösítettek magukba nem szállnak s feloldásukat kérik.⁷

¹ Documenta, 164—169.

² Font. rer. Austr. II. 10., 11. 19.; Documenta, 372., 389.

³ Documenta, 374.; Font. rer. Austr. II. 11.

⁴ Documenta, 378—385.

⁵ Id. m. 386.

⁶ Id. m. 387—396.

⁷ Font. rer. Austr. II. 11. és 21. Ez utóbbi helyen idézett Chronicon univ. Prag. részletesen elbeszéli a megégetést. Documenta, 397.

Ezek hatása alatt Prága lakossága két pártra szakadt, melyek egymást törekedtek felülmúlni a kölcsönös gyűlöletben. Az érsek s a vele tartó papság ellen gúnydalokat énekeltek; a város több helyén véres összeütközések voltak; a nép fegyverrel tört a templomokba s megakadályozta az átok kihirdetését; az egyetemen nyilvános előadások és vitatkozások folytak Wiclif munkáiról.

A hatalom után sóvárgó, de azzal élni nem tudó Venczel pedig, kit udvaroncjai meggyőztek, hogy az érsek szándékának útjába áll, mert a kivándorolt németek vádját, hogy Csehország eretnek, eljárásával megerősíti, megparancsolta, hogy az érsek a megégetett könyvek tulajdonosainak kárpótlást adjon s miután az érsek ezt megtenni vonakodott, az érseknek, úgyszintén azoknak a papoknak a javait, kik az elégetésnél közreműködtek, lefoglaltatta.¹

Husz ezekből meggyőződhetett, hogy a közhangulat mellette van.²

Hevesen támadt az érsek ellen, a ki kiközösítette, V. Sándor ellen, a ki az érseket a kiközösítésre felhatalmazta s a kiről nem tudja, vajjon az égből kapott-e helyet, avagy a pokolból. Mert ő volt az Antikrisztus, kinek eljöveteletét megjövendölték. Az érsek megtiltotta, hogy tovább prédikáljon; nem engedelmeskedik a parancsnak — mondotta —, mert inkább kell engedelmeskedni az Istennek, mint az embereknek. Appellált tehát az ítélet ellen s tovább fog appellálni, mert elkövetkezett az az idő, hogy az Isten törvényeért harczba kell szállni. Ő harczolni fog, de vajjon követik-e hallgatói? „Veled tartunk,“ zúgta egy értelemmel a hallgatóság.³

Bolognában ez alatt, itt székelt most XXIII. János pápa, megkezdtek Husz és társai fellebbezésének tárgyalását. Colonna Ottó bíboros, a későbbi V. Márton pápa, kire az ügy megvizsgálása bízott, mindenben jóváhagyta az érsek eljárását, azonfelül Huszt a pápai szék elé idézte.⁴

Am Husz s pártfogói erről hallani sem akartak. A király és királyné ismételten kérték a pápát, mentse fel Huszt a személyes megjelenéstől s engedje meg, hogy ügye Csehországban az egyetem vagy más illetékes bíró előtt ítéltessék meg.⁵

¹ Chronicon universit. Prag. id. h.; Documenta, 22., 198.

² Husz levele az angol Fitz Rikárdhoz, Documenta, 13.

³ Documenta, 405.; Loserth, Hus und Wiclif, 113.

⁴ Az 1410. aug. 25-én kelt levél, Documenta, 401—408.

⁵ Documenta, 422—427.

Erre Colonna Ottó is kimondta Huszra mint engedetlenre a kiközösítést.¹ Az érsek, kettő kivételével, Prága összes templomában meghirdette az ítéletet; később kiközösítéssel sujtotta Prága három városi tanácsát,² végül tilalom alá helyezte egész Prágát.³

Pillanatra szélcsend állt be. Ezt azonban nem az érsek erélyes eljárása okozta, hanem Zsigmond magyar királynak római királylyá választatása s ezt megelőzőleg kibékülése bátyjával, Venczellel.⁴

Zsigmond az egyház iránt komoly érdeklődéssel viseltetett; a csehországi mozgalmakat ismerte, az újítók irányát nem helyeselte, mert újabb veszedelmek forrását látta benne.⁵ Ezért a mozgalom csirájában való elfojtását kísérelte meg. Meggyőzte bátyját, hogy a mozgalom nem alkalmas újabban emelt igényének, a császári korona megszerzésének előmozdításához; figyelmeztette XXIII. Jánost, hogy a maga és az egyház érdekében cselekszik, ha a cseh mozgalmakkal szemben engedékenyebb eljárást követ.

Mind Venczel, mind XXIII. János hajlott a békére, ha ez tekintélyök csorbítása nélkül eszközölhető. Paleczí István, a wiclifiták egyik erőssége, tudományosan bizonyította, hogy az érsek aggály nélkül visszavonhatja az átkot és a tilalmat, mert a kinek van hatalma a kötésre, az ok megszüntével joga van az oldásra.⁶ Ugyanekkor XXIII. János is helyt adott Venczel király már korábban nyilvánított óhajának, Husz pőrét elvette Colonna Ottótól s egy négy biborosból álló bizottságnak adta.⁷ Ezek után mind az érsek, mind az egyetem kijelentették, hogy a végleges döntést a királytól kinevezendő bíróságra bízák.⁸

A bíróság, melynek tagja volt Stibor erdélyi vajda is,⁹ úgy határozott, hogy az érsek iparkodjék a király kegyét ismét megnyerni; a pápát nyugtassa meg, hogy Csehország-

¹ Id. m. 192. és 202.

² Prága akkor három önálló részből állt, az ó-, új- és kisvárosból.

³ Documenta, 429—432.; Font. rer. Austr. II. 12.

⁴ Loserth, Gesch. des späteren Mittelalt. 449.; Bachmann, id. m. II. 187.

⁵ Prágai Jeromos 1410-ben Budán Zsigmond király és több püspök előtt beszédet tartott s a wiclifita tanok védelmezésével oly ingerültséget idézett elő, hogy a király parancsára fogságba vetették s csak 15 nap múlva bocsátották szabadon. Tomek, id. m. 82—83.

⁶ Documenta, 432.

⁷ Bachmann, id. m. II. 189.

⁸ Documenta, 434.

⁹ Wenzel, Stibor vajda, Budapest, 1874. 27—28.

ban nincs eretnokség, csupán közte s a magisterek közt volt véleménykülönbség; a kiközösítést és tilalmat függesztse fel, ezek ellenében az előbb lefoglalt egyházi javak visszaadatnak. Összefügg ezzel, hogy Husz János meg az egyetem színe előtt, egy XXIII. János pápához intézett levelét olvasta fel, melyben bizonyítja igazhitiségét s több vádat visszautasít.¹

A bíróság határozatait azonban nem hajtották végre. Nevezetesen Venczel nem erősztette színe elé a kihallgatásra öt hétnél tovább várakozó érseket, sem a birtokait nem adta vissza; egyes templomokban most is gyalázták a római egyházat; megtorlás nélkül terjeszthették az érsek személye ellen szórt gúnyiratokat, mire az érsek sem küldte el a pápához a kívánt iratot.²

Ennélfogva a béke rövid idő múlva nemcsak fölbomlott, hanem éppen most tört ki a vihar olyan erővel, mely a cseh népet feltartóztathatlanul sodorta a forradalomba.

XXIII. János pápa, hogy az egyházi államot megvédelmezze László nápolyi király ellenében, a főségét elismerő népeket segélyadásra szolitotta fel. 1411. szept. 9-én és decz. 2-án kiadott bulláiban keresztes hadjáratot hirdetett László ellen s azoknak, a kik felveszik a keresztet és személyesen szállnak hadba, vagy a kik maguk helyett fegyverest küldenek s a kik végül vagyoni állapotukhoz mérten pénzt adnak a hadjárat költségeihez és bűneiket őszintén meggyónták, megbánták, ugyanazon búcsúkat engedélyezte, a milyenekben részesültek azok, a kik a szentsír védelmében tengerentúl a hitetlenek ellen harczoltak.³

Prágába Tiem Vincze passauai dékán 1412. májusában vitte el a bullákat s kihirdetésüket mind az érsek, mind Venczel megengedték. A papok a város piaczaiban trombitaszóval hívták fel a nép figyelmét s közölték a pápa felhívását. Az adományok összegyűjtésére három helyen, a székes-, Teyn és visehradi egyházban ládákat állítottak fel.⁴

Mindez nagy ingerültséget idézett elő Prágában.

Husz és barátai a templomokban, az egyetemen azt hirdették, hogy a pápa eljárása keresztényellenes, a pápa maga az élő Antikrisztus. Hiába hagyta meg az érsek, hogy a bullák kihirdetésénél óvatosan járjanak el; hiába tiltotta meg, hogy a papok ne szabják meg az adomány nagy-

¹ Documenta 20.

² Documenta, 443—446.

³ Monumenta et historia Joh. Hus etc. CLXXI. a. — CLXXIII. b.

⁴ Documenta, 223.

ságát; hiába mondta az egyetem thologiai kara, hogy a kereszt és búcsú hirdetése az egyház védelmére sem nem új, sem nem rendkívüli dolog s a hívek nem illetékesek arra, hogy a pápa bírái legyenek: Husz megmaradt következetesen állítása mellett, hogy a pápa búcsúja csalás és hazugság s kiáltványban tudatta, hogy állítása bizonyítására június 7-én vitatkozást tart.

A vitatkozás, bár az érsek mint az egyetem cancellárja s a theologiai kar mindent megtett megakadályozására, nagy hallgatóság előtt megtartatott s mint előre lehetett látni, izgalmas lefolyású volt. Husz kritika alá vette a bullákat s bizonyította, hogy a búcsú, miután a szentírásból nem igazolható, semmi erővel nem bír; a pápa parancsa csak akkor kötelező, ha a szentírással, Krisztus törvényével egyezik; a pápa felhívása kegyetlen, mert olyan keresztények ellen szólítja harcra a keresztényeket, a kiknek nincs más bűnük, minthogy engedelmeskedtek királyuknak.¹

Vita végeztével Husz és barátai sorra járták a templomokat, megrótták a búcsút ajánló papokat, a népet szóval és gúnyiratokkal izgatták s harcra szólították az Antikrisztus ellen.² Majd, pár nappal később, Waldsteini Woksa, Venczel király egyik kegyenczének vezetésével felvonulást rendeztek. A pápa bulláját egy nyilvános nőszemély nyakába akasztották, a nőt mint a „babyloni szajha“ jelképét diszkocsra ültették s az érseki palotától kiindulva durva szidalmak közt, mint „inkább hisziünk Husz mesternek, mint a házasságtörők és simonisták csaló bandájának“ vonultak végig a városon, végül a bullát máglyára vetették.³

Husz állásfoglalása a búcsúval szemben szakadást idézett elő a saját táborában. Znaimi Szaniszló és Péter, Palecz István, Bródi András és mások, mindannyian lelkes csehek s az egyetem jelességei elváltak tőle, sőt ellene fordultak.⁴ A botrányok pedig megértették Venczellel is, hogy szakítania kell magatartásával, ha nem akarja a pápát s az egész kereszténységet maga és országa ellen ingerelni. Megparancsolta tehát a prágai tanácsnak, akadályozza meg a pápa további gyalázását s büntesse halállal az engedetleneket.⁵

¹ Monumenta et historia Joh. Hus etc. CLXXIV. a. — CXCI. a.; Documenta 448—450.

² Documenta, id. h.; Hefele, id. m. VII. 48.

³ Részletesen leírja a felvonulást Sacerdos Martinus Lupacz. Font. rer. Austr. VI. 171—173.

⁴ Documenta, 448—450.; Hefele, id. m. VII. 49.

⁵ Documenta, 451—456.; Loserth, Hus und Wiclif, 131 Hefele, id. m. VII. 49.; Palacky, Gesch. III. 1 281.

Komolyabb következményekkel járt Róma rendelkezése.

A prágai papság egy része panaszt emelt János pápánál s kérte, jöjjön oltalmára a nyájnak, melyre dühödtt farkasok törtek.¹ A pápa Husznak függőben levő pörét elvette a négyes bizottságtól és Stefaneschi Péter bíborosnak adta, olyan utasítással, hogy Huszszal szemben minden tekintet félretevéseével járjon el. A bíboros erre kimondta Huszra a nagy átkot, minden egyházi és társadalmi következményeivel s a helyre, a hol Husz tartózkodik, az egyházi tilalmat. Egy másik pápai bulla pedig meghagyta a híveknek, hogy Huszt, a hol érik, fogják el s adják át a prágai érseknek, a Bethlehem-kápolnát meg rombolják le.² A papság hozzáfogott a rendeletek végrehajtásához. Ünneptélyes szertartások közt hirdették ki az átkot Huszra, a tilalmat Prágára. A város csaknem minden templomában megszüntették a nyilvános istentiszteletet, a szentségeket nem szolgáltatták ki, a harangok elnémultak, a halottakat az egyház áldása nélkül takarították el.

Husz a pápa ellen appellált; előbb egyetemes zsinatra, majd Jézus Krisztushoz, az igaz bíróhoz.³ Venczel király azonban, bár nem szívesen, csupán a körülményektől kényszerítve, felszólította, hogy, míg a felkavart hullámok elsímulnak, hagyja el Prágát, mit ő 1412. decemberében meg is tett.

Eleinte Austie urainak a várában, Kozihradekben, majd Lažan Henrik birtokán, Krakowetzben tartózkodott. Reformátori buzgalma azonban most sem hagyta nyugodni. Prédikált a várban, a vár alatt, a mezőn, az erdőben; felkereste a szomszéd városokat, falvakat; megjelent, a hol sokaság gyűlt össze, a templomi búcsúkon, lakodalmakon s hirdette lankadás nélkül az Isten törvényét. A nép, nem gondolva avval, hogy átok sújtja, a ki Huszt hallgatja, gyalog és szekeren seregestül tódult hozzá, áhítattal hallgatta s szívébe véste tanítását.

Igy Husz számkivetésének az lett a következménye, hogy tanait a vidék is megismerte és elfogadta; hogy a mozgalomnak a vidéken több, a fővárostól független középontja keletkezett, azokon a helyeken nevezetesen, a hol Husz hosszabb ideig tartózkodott.⁴

A prédikálás azonban nem merítette ki Husz tevékenységét. Sűrű levélváltásban állt pártfogóival, barátaival, prágai

¹ Font. rer. Austr. VI. 204.; Documenta, 457—461.

² Documenta, 461—464.; Font. rer. Austr. II. 24., 26., 47.

³ Documenta, 192., 464—466.

⁴ Bachmann, id. m. II. 199.; Palacky, Gesch. III. 1. 290—296.

híveivel, hogy megszilárdítsa őket meggyőződésükben. Ekkor írta röpiratait, hogy czáfolja ellenfeleit, kisebb-nagyobb munkáit részint latin, részint cseh nyelven, azonképen főművét a „Tractatus de ecclesia“-t.¹

Tanítása szerint az egyház az előrekiválasztottak társasága.² A ki nem választottak nem tagjai az egyháznak, de benne vannak az egyházban; miként a nyál, a vizelet, vagy ürülék benne vannak ugyan az emberi testben, de nem alkotórészei az emberi testnek.³ Miután a kiválasztottak nem veszhetnek el, nincs hatalom, mely őket az egyháztól elszakíthatná: tebát a kiközösítés sem zárhatja ki őket sem az egyházból, sem az üdvösségből. Minthogy különös kinyilatkoztatás nélkül senkiről sem állítható, hogy tagja a szent-egyháznak, a laikustól nem szabad követelni, hogy higgye, hogy az ő papelüljárói tagjai az egyháznak; sőt ha vétkezni látja őket, azt kell hinnie, hogy nem tartoznak az igazak közé, de ellenségei az Úr Jézusnak.⁴

Krisztus egyháza sziklára épült s ez a szikla maga Jézus Krisztus. Mert az Úr maga mondta Péternek: És én mondom neked, hogy te Péter vagy, azaz megvallója az igaz sziklának és én erre a sziklára, a melyet te megvallottál, azaz én magamra fogom építeni egyházamat.⁵

Minden keresztény csak azokat az igazságokat köteles hinni, a melyeket a Szentlélek a szentírásban tett le. Tehát a szent atyák szavainak, a pápák bulláinak csak annyiban adhat hitelt, a mennyiben az ő meggyőződése szerint a szentírással megegyeznek. Másként kell hinni Istennek, a ki nem csalhat és meg nem csalható; másként a pápának, a ki csalhat és csalatkozhatik. Így másként kell hinni a szentírásnak és másként az emberi észszel kigondolt bulláknak. A szentírástól nem lehet eltávolodni, a szentírásnak nem szabad ellenmondani; de a bulláknak szabad, sőt kell ellenmondani, ha rosszat ajánlanak, ha a kapzsiságot szolgálják, ha méltatlanokat magasztalnak fel s az ártatlanokat elnyomják, szóval ha Isten parancsaival bármily módon ellenkeznek.⁶

Nem Péterre, de Krisztusra építettett az egyház és Péter sohasem volt az egyház feje; az egyház feje maga Krisztus. Péter csak első volt az apostolok

¹ Monumenta et historia Joan. Hus etc. I. CXCVI. s. köv. II.

² Cap. I.

³ Cap. II.

⁴ Cap. V.

⁵ Cap. VII.

⁶ Cap. VIII.

közt,¹ a nyáj pásztora, a kit különösen méltóvá tett az elsőségre a hit, az alázatosság és szeretet erénye. Azt kívánja a pápa, hogy Péter utódjának tartsák: kövesse Pétert e három erényben, mert ha nem teszi, akkor ő az Antikrisztus, ellentéte Péternek és Krisztusnak.² Krisztus a kulcsok hatalmát Péterben az egész egyháznak adta s ez a hatalom jogosít a prédikálásra, az ítéltre, a bűnök megbocsátására. Azonban a pápa nem oldhat vagy köthet, mert azt az Isten teszi s a pap csak Isten ítéletét hajtja végre. Szigorúan véve a bűnök megbocsátásához a szívnek a tökéletes bánata szükséges, a szájnak megvallása fölösleges.³

Az egyház feje Jézus Krisztus és nem a pápa; Jézus Krisztus az igazi római főpap, mert azt mondta: Íme, én veletek maradok mindennap a világ végéig. Ő keresztel, ő veszi el a világ bűneit, ő köt össze a házasságban, szenteli a papokat. A pápa csak akkor helytartója — vicarius — Krisztusnak, ha lélekben betölti ezt a hivatalt, mint tette Péter az Úr mennybemenetele után. Krisztus vicarius a akar lenni a pápa, úgy utánozza Krisztust minden cselekedetében. Szolgáljon a híveknek, imádkozzék érettök, de ne akarjon uralkodni felettök.⁴ Mert a pápa világi hatalma nem Krisztustól, hanem Konstantin császártól származik.⁵

A biborosok azonképen csak akkor vicariusai az apostoloknak, ha teljesítik azokat, a miket ők műveltek.⁶ De ha a biborosok javadalmat halmoznak javadalomra, azokat csereberélik, büszkélkednek gazdagságukban és méltóságukban s az Isten ígéjét nem hirdetik, a népért nem imádkoznak, miben lesznek az apostolok vicariusai. Mert az nem bizonyítja vicariatusukat, hogy az emberektől térdhajlással üdvözöltetik magukat, hogy a pápának a lábát csókolják. Krisztus ugyan eltűrte, de nem követelte, hogy a bűnbánó aszszony lábát csókolja. Nem követelheti tehát a pápa, hogy őt lábcsókkal tiszteljék.

Az apostolok nem nevezték magukat „sanctissimus”-nak, „summus pontifex”-nek, de Krisztus szolgáinak, szenvedése társainak. A mai pontifexek az apostolok erényei nélkül, hívalkodnak a pusztá névben; azt képzelik, hogy már hivataluk után megilleti őket a „szentséges” név. Am

¹ „... Petrus fuit capitaneus inter apostolos.”

² Cap. IX.

³ Cap. X.

⁴ Cap. XV.

⁵ Cap. XIII.

⁶ Cap. XIV.

ha ez igaz volna, akkor Iskariothi Judás is szentséges apostolnak volna mondható.¹

Az egyház kormányozható pápa és bíborosok nélkül is. Egyedül Isten törvénye lehet az egyházi ítéletek irányítója s nem a pápa és bíborosok véleménye. A pápa tévedhet, mint tévedtek a vének és írástudók, mikor Krisztust keresztre feszítették.²

A tisztalelkiismeretű pap a pápa vagy a püspök tilalma ellenére prédikálhat. Püspök és áldozár közt nincs különbség; a joghatóság osztályozása a kapzsiság műve.

A szerzetesség eltörlendő, mert a közönséges gonosztevők előbb engedelmeskednek Isten parancsainak, mint a szerzetesek; a szerzetesélet képtelenné tesz Isten parancsainak teljesítésére.³

A hagyomány, mint nem is emberi, de ördögi mű, elvetendő.⁴

Ha a püspök vagy áldozár halálos bűnben van, nem szolgáltatja ki érvényesen a szentségeket.⁵ Az uralkodóknak, általában a világi elöljáróságnak (magistratus) kötelessége a klérus életét ellenőrizni, visszaéléseit büntetni.⁶

Az egyháziak birtokaikat feltételek mellett kapták, hogy Isten tiszteletét előmozdítsák, a holtakért és élőkért imádkozzanak, a szegényeket gyámolítsák, istenes életükkel a híveknek példát adjanak. Birtokaiknak tehát nem tulajdonosai, csak haszonélvezői. Ha nem teljesítik a feltételeket, az adományozóknak, illetőleg azok törvényszerinti utódainak, a királynak, az uraknak, községeknek joguk van a vagyon elvételére.⁷ A dézsma mint tisztán alamizsna szintén elvehető az egyháziaktól, ha arra méltatlanok lettek.⁸

Senki sem lehet egyházi vagy világi elöljáró, a meddig halálos bűnben van; mert csak az uralkodhatik igazságosan. a ki bírja az igazságot, ámde a halálos bűn minden igazságot kiűz az emberből.⁹

¹ Cap. XIV.

² Cap. XVI.

³ „De sacerdotum et monachorum abhorrenda abominacione desolationis in ecclesia Christi.“ Monum. et hist. Joan. Hus etc. CCCLXXIV. s. köv. II.

⁴ „De abolendis sectis et traditionibus hominum“ és „De perniciē traditionum humanarum.“ Tractatusok, id. m. CCCCLXXII. s. köv. II.

⁵ Tractatus „De Decimis“, id. m. CXXXIV.

⁶ „Replica magistri Johannis Hus contra occultum adversarium 1411.“ id. m. CXXXVI.

⁷ Tractatus „De ablatione temporalium a clericis“, id. m. CXVII.

⁸ A már idézett tractatus: „De decimis“.

⁹ „Nullus est digne et iuste civilis dominus . . . nullus est praelatus . . . nullus est episcopus . . . nullus est sacerdos, dum est in peccato mortali“, a „De decimis“ tractatusban id. h.

Ha egybevetjük ezeket Wiclif tanaival, látjuk, hogy Husz Wiclifnek volt a tanítványa.¹

Bár a pisai zsinat nem váltotta valóra a hozzáfűzött várakozásokat, a közfelfogás az egyház bajainak orvoslását zsinattól várta. A közóhaj szerint cselekedett tehát XXIII. János pápa, mikor Zsigmond király tanácsára és sürgetésére egyetemes zsinatot hirdetett 1914. nov. 1-ére Konstanczba, hogy ott a szakadás megszüntetéséről és a reformról tanácskozzanak s a tévtanokról „különösen azokról, melyek bizonyos Wiclif Jánostól származnak“, határozzanak.²

Zsigmond király a pápa döntése után késedelem nélkül felszólította Huszt, jelenjék meg személyesen a zsinaton, mossa le az eretnekség gyanuját saját nevével és hazájáról. Biztosította, hogy különös oltalmába fogadja, Konstanczba utazására és vissza védőlevelet — *salvus conductus* — ad s kieszközli, hogy a zsinat kellően meghallgassa.³

Husz Krakowetzben vette a felszólítást, mely egyáltalában nem volt parancs, úgy hogy az urak védelme alatt könnyen kitérhetett volna teljesítése elől. Több barátja tényleg úgy gondolta, hogy nem kell elmennie Konstanczba. Husz azonban erkölcsileg kötelezve érezte magát erre, mert ő a pápától egyetemes zsinatra fellebbezett és ismételtén kijelentette, hogy bárki előtt kész hitéről számot adni. Még mindig abban a csalódásban ringatta magát, hogy tanításával katolikus alapon áll és egy reformzsinat, a milyennek kellett lenni a konstanczinak, őt szükségképen igazolni fogja; csak engedjék meg, hogy hitéről szabadon szólhasson.

Tudatta tehát Zsigmond királylyal, hogy elmegy Konstanczba, csak békében utazhassék s a zsinaton nyíltan vallomást tehessen. Mert a mint nem tanított titokban, de nyilvánosan, a tudósok, papok, bárók, lovagok s a nép ezrei előtt, úgy kívánja, hogy nyilvánosan hallgassák ki, vizsgálják meg és ő mindenre, bármivel vádolják, felelni fog. Nem fog félni megvallani az Úr Krisztust s meghalni, ha kell, az ő törvényeért.⁴

¹ Loserth, *Hus und Wiclif*, többször idézett munkájában, parallel közli Huszt és Wiclifet.

² Hermannus von der Hardt, *Corpus actorum et decretorum magni Constantiensis concilii etc. Francofurti et Lipsiae*, 1699. Tom. IV. 16—18.; Theodorici de Niem, *De vita et fati Constantiensibus Johannis XXIII.*, Hardt, id. m. II. 383.; *Documenta*, 513—518.

³ Petri de Mladenowicz, *Historia de fati et acti Magistri Johannis Hus Constanciae*, *Font. rer. Austr.* II. 114—115.; *Documenta*, 237.

⁴ Az 1414. szept. 1-én kelt levél *Documenta*, 69—71.

Majd elbúcsúzott híveitől, barátaitól. „Szeretett testvéreim — írta —, szeretett nővéreim, imádkozzatok, hogy az Úr adjon nekem állhatatosságot s őrizzen meg minden szennytől. És ha az én halálom az ő dicsőségére s a ti hasznokra szolgál, engedje, hogy félelem nélkül haljak meg.”¹

Miután a hosszú útra szükséges előkészületek megtörténtek, bár az írásos védőlevelél még nem érkezett meg, Chlumi János és Henrik, Dubai Venczel, előkelő cseh urak oltalma alatt, kiket Zsigmond és Venczel királyok rendelték melléje, sok barátjától kísérve október 11-én elhagyta Prágát s Hofon, Nürnbergben át nov. 3-án érkezett Konstanczba.² Két nap múlva Dubai Venczel meghozta számára Zsigmond írásos védőlevelét.³

Chlumi János és Henrik a megérkezés utáni napon jelentették János pápának, hogy Husz Zsigmond király különös oltalma alatt megérkezett, fogadja ő is védelmébe. „Ha tulajdon testvéremet ölte volna meg Husz — felelte a pápa —, akkor sem történhetnék vele jogtalanság Konstanczban.”⁴ Megígérte, hogy pörének tárgyalását Zsigmond megérkezéséig halasztja. Addig is a Huszra kimondott átkot enyhítette, a mennyiben megengedte, hogy a városban szabadon járhat-kelhet, bárkivel érintkezhetik, csupán a misézéstől és prédikálástól tartózkodjék s a nagyobb egyházi ünnepélyeken ne jelenjék meg.

A pápa jóindulata azonban nem sokat használt. Huszsal csaknem egy időben érkeztek Konstanczba, egykor barátai, most ellenségei, Palecz István és De Causis Mihály. Husznak a munkáiból kivonatokat készítettek, a biborosok s más főpapok elé terjesztették, meggyőzni iparkodván őket, hogy Husz eretnek tanokat hirdetett, a klérusnak veszedelmes ellensége, vakmerő demagóg. A vádak hitelle találtak, a hangulat Husz ellen fordult. A cseh bárók, Husz kísérői, megelőzendők a veszedelmet, János pápához fordultak. A pápa azonban kitérőleg felelt: „Mit tehetek én, mikor a saját honfitársaitok művelik mindezt?”

Ehhez járult, hogy Husz nem tartotta magát a pápa rendelkezéseihez. Naponta misézett a lakásán és prédikált azoknak, kik őt nagy számban látogatták.

A biborosok úgy gondolták, hogy ily veszedelmes és makacs emberrel szemben minden tekintet félreteendő s

¹ Documenta, 71—73. Cseh és latin nyelven.

² Font. rer. Austr. II. 120., 126.; Documenta, 244—245.

³ Oklevéltár I.

⁴ Hardt, id. m. IV. 11.

rábírták a pápát, egyezték bele elfogatásába. S a pápa, bármennyire értékelte is Zsigmond barátságát, a biborosok jóakarátát a maga számára biztosítani még inkább érdekében állt, megadta beleegyezését. Huszt letartóztatták. Egyelőre egy kanonok házában helyezték el, majd átszállították a domonkosrendűek zárdájába, hol nedves, egészségtelen helyen adtak neki lakást.¹ Ettől eltekintve aránylag jól bántak vele. Barátaival, kísérőivel szabadon közlekedhetett, levelet írtatott és kaphatott.²

Zsigmond nagy megütközéssel értesült ezekről. Chlumi Jánost utasította, szólítsa fel a pápát és a biborosokat Husz szabadonbocsátására, mert elfogatása az ő szóbeli ígéretének s védőlevelének egyenes megsértése, s ha felszólításának nem tennének eleget, törje fel a börtön ajtaját.³ Chlumi sietett az utasítást teljesíteni, de eredménytelenül. Éppen ilyen sikertelen volt Zsigmond személyes tiltakozása, mikor végre karácsony éjjelén az aacheni koronázásról Konstanczba érkezett s azzal fenyegetődött, hogy, ha Husznak nem adják vissza szabadságát, megvonja a zsinattól támogatását s távozik Konstanczból. A zsinati atyák azt felelték, hogy ha Zsigmond a zsinat szabad működését, nevezetesen bírói függetlenségét korlátozni akarja, akkor nekik sincs keresni valójuk Konstanczban.⁴ Zsigmond nem akarván veszélyeztetni azokat a nagy érdekeket, melyek kielégítését mind ő, mind az egész kereszténység a zsinattól várta, megnyugodott a történetekben; csupán azt kívánta, hogy Huszt nyilvánosan hallgassák ki. Egyelőre azonban ez a kívánsága is teljesíthetetlen maradt.

János pápa Husz pörének a tárgyalására bizottságot küldött ki.

A bizottság mindenek előtt a vádanyagot gyűjtötte össze, azután annak alapján megállapította a vádpontokat s írásban közölte azokat Huszszal, a ki börtönéből ugyancsak írásban adott választ. A felelet, a mennyiben Husz szóbeli nyilatkozataira és viselt dolgaira vonatkozott, többé-kevésbé elfogadható volt; a mit azonban az eleve-kiválasztottságról, a kulcsok hatalmáról, a kegyelem állapotának minden egyházi állás betöltéséhez való feltétlen szükségességéről, az egyház

¹ Bö tudósítást ad ezekről és a következőkről Mladenowiczi Péter, a ki, mint Husznak nagy tisztelője, követte a mestert Konstanczba s az ott történt eseményeket feljegyezte. Az id. h.

² „Omnes clerici camerae domini Papae et omnes custodes valde pie me tractant”, írja Husz fogságából Chlumi Jánosnak, Documenta, 87.

³ Hardt, id. m. IV. 26., 28.

⁴ Documenta 612.

lényegéről és szervezetéről mondott, a bizottság úgy találta, hogy homlokegyenest ellenkezik a katolikus egyház tanításával.

Ez a megállapítás meg Huszra nézve egyenlő volt ügyének elvesztésével. Mert ő ezeket Wiclif után tanította, Wiclif tanait meg már a római zsinat kárhoztatta (1413. febr. 2) s a konstanci zsinat 1415. május 4-én ezt az ítéletet a maga részéről megismételte.

Mindamellett Husz nem tekintette ügyét befejezettnek. Ismételten eleget tett ugyan a bizottság megkeresésének, de mindig állhatatosan tiltakozott az ellen, hogy bizottság ítélezzék felette s követelte, állítsák a zsinat színe elé.¹

Kérését teljesítették. 1415. június 5-én a zsinat előtt állt. A mint megmutatták neki az egyházzól, valamint Pallezi István és Znaimi Szaniszló ellen írt tractatusait, kijelentette, hogy azok tényleg az ő könyvei és kész alázatosan megjavítani, ha valami téves találatnék bennök. Erre felolvasták az irataiból összeállított vádpontokat tételekbe szedve és a tanuk vallomásait. Husz úgy találta, hogy a tételek helytelenül vannak fogalmazva, azonban a hallgatóság egy hangon kiáltotta feléje: „Hagyd az álokoskodást és mondd egyszerűen: igen vagy nem“. S a mint tovább fűzve szavait, a szent doktorok nyilatkozataival próbálta bizonyítani az egyes tételeket, ismét felhangzott a tiltakozás: „Ez nem tartozik ide“ s oly ingerültség keletkezett, hogy a kihallgatást meg kellett szakítani. Huszt visszavezették a börtönbe.

A második nyilvános kihallgatás két nap múlva folyt le. A vád szerint Husz Wiclif tanait az iskolában és a székeken védelmezte s egy alkalommal úgy nyilatkozott, „vajha az ő lelke is ott lehetne egykor, hol a Wiclifé van“. Husz az elsőt tagadta. „Semmi oka sincs arra — mondta —, hogy Wiclifet kövesse, mert sem atyja nem volt, de még csak cseh sem és ha Wiclif tényleg tévelyeket tanított, e miatt az angolok búsuljanak;“ az utóbbit meg azzal magyarázta: „ezt azért kívánta, mert Wiclif személyéről sok jót hallott“.

A tanuk azonban mindezt másképp tudták s azért, mielőtt a kihallgatást befejezték, D'Allay Péter bíboros ily szókkal fordult Huszhoz: „János mester, Gottlebenben² kijelentted, hogy alázatosan aláveted magadat a zsinatnak. Tanácslom, tedd meg ezt; ne ragaszkodjál tévelyeidhez, de fogadd el a tanítást s a zsinat kegyes lesz hozzád“.

¹ Mladenowicz Páter relatiója, id. m. és h.; Documenta, 86., 467.; Hefele, id. m. VII. 75 s köv. II.

² Husz közben a domonkosrendűek zárdájából a konstanci püspöknek Konstancz közelében levő Gottleben nevű várába vitték

Ily értelemben szólt Zsigmond király is: „Halld, Husz János! Gondoskodtam róla, hogy bántódás nélkül érj Konstanczba, hogy nyilvánosan meghallgassanak és te hitedről számot adhass. Ez megtörtént. Nyilvános, békés, megfelelő kihallgatást kaptál. Azért én is azt tanácslom neked, a mit a bíboros, hogy ne légy makacs, hanem mindazokban a pontokban, a melyet elődbe adtak s rád bizonyítottak, bízd magad teljesen a zsinat kegyelmére; ez esetben mi ránk, testvérünkre és Csehországra való tekintetből kegyesen fognak veled bánni. De ha megmaradsz makacsul állításaid mellett, a zsinat atyái tudni fogják, mit kell tenniök veled. Kijelentettem nekik, hogy én eretneket nem akarok védelmezni; ellenkezőleg, bárki lesz is az, a ki az eretnekségben megátalkodik, magam fogom a tüzet alágyújtani.“

„Köszönöm felségednek — felelte Husz —, hogy kegyes volt kíséretemről gondoskodni. Felséged jól tudja, hogy önként jöttem ide; nem azért, hogy bármit is megvédelmezzek, de hogy alázatosan megjavítsam, a miről meggyőzőnek, hogy tévedtem.“

A harmadik és utolsó nyilvános kihallgatás már másnap megtörtént. Az elnöki székből D'Allay bíboros ült. Ez alkalommal a kihallgatás anyagát 39 tétel szolgáltatta, melyek közül 26-ot az egyházzal szülő tractatusból vontak ki. Mert Husz azt állította, hogy több tétel nem világos, helytelenül van fogalmazva, egy zsinati atya az ilyen tételeket azonnal egybevetette Husz könyveinek eredeti szövegével. Ez az egybevetés azonban Husz kárára ütött ki. D'Allay bíboros ismételten megjegyezte, hogy a könyvben még gonoszabbul hangzik mint a tételben.

Miután a tételeket végig olvasták és Husz külön-külön megtette az észrevételeit, D'Allay kijelentette, hogy Husz két út között választhat: Vagy egyszerűen és teljesen rábízza magát a zsinat kegyelmére s ez esetben szelíden fognak vele eljárni. Ha a másik utat választja s tételeit védeni akarja, további kihallgatást fog nyerni; de gondolja meg, hogy tudós férfiak az ő tételei ellen súlyos bizonyítékokat állítottak össze s hogy a védelemben könnyen még nagyobb tévedésbe eshetik.

„Főtisztelendő atyák — válaszolta Husz —, én önként jöttem ide, nem azért, hogy bármit is védelmezzek, de ha

s csak a nyilvános kihallgatásra hozták vissza Konstanczba, a mikor is a ferenczesek zárdájában helyezték el. Itt, a ferenczesek zárdájában, a refectoriumban tartotta a zsinat is ezeket az üléseket.

valamit rosszul és helytelenül állítottam, alázatosan alávetem magam a zsinat tanításának. Az Istenre kérem, adjanak még kihallgatást, hogy a felolvasott tételeknek igaz, szerintem való értelmét s bizonyítékaimat a szent atyákból előadhassam. Ha az én okaim és bizonyítékaim nem lesznek kielégítők, alázatosan meg fogok hajolni.“

„Ha rábízod magad — folytatta D'Allay — a zsinat kegyelmére s engedsz tanításának, úgy tudd meg, hogy hatvan doktor, kiket a zsinat küldött ki, egyhangúlag azt kívánja, mindenekelőtt alázatosan ismerd be, hogy ezekben a tételekben tévedtél; ezeket a tételeket megtagadod és esküvel ígéred, hogy azokat tovább nem állítod és tanítod, nyilvánosan visszavonod és az azokkal ellenkező igazságot elfogadod.“

„Főtisztelendő atyák — hangzott Husz válasza — ne kényszerítetek arra, hogy hazudjam és megtagadjak olyan tételeket, a melyeket én sohasem állítottam, névszerint, hogy a kenyér és bor lényege a consecratio után is megmarad.¹ Azokat a tételeket azonban, melyeket tényleg állítottam, kész vagyok alázatosan visszavonni, ha azoknak az ellenkezője bebizonyíttatott.“

Minthogy a hosszas tárgyalás láthatólag kifárasztotta Huszt, visszavezették börtönébe.

A zsinat, mint D'Allay szavaiból kitetszik, már határozott Husz tanítása felett, de az ítélet kimondását halasztotta. Teljes négy hétig várt, remélve, hogy sikerülni fog Huszt meghajlítani s így pörének különben tragikus befejezését elkerülni. A zsinat atyák, jóbarátai és vádlói, megesve sorsán, ismételten meglátogatták a börtönben, hogy visszavonásra bírják, de minden fáradozásuk hiábavalónak bizonyult. Husz állhatatos maradt.

Kész volna a visszavonásra — mondotta —, ha tudná, hogy olyat tanított vagy írt, a mi az Isten törvénye s a szent egyház ellen van. Erre Isten a tanuja. „De én azt kívánom, hogy ők jobb és meggyőzőbb helyeket mutassanak ki a szentírásból, mint a melyekre én hivatkoztam és a mikor ezt megteszik, én kész vagyok a visszavonásra.“

Julius 6-án a zsinat ünnepélyes ülésre gyűlt össze a székesegyházba. Ott volt Zsigmond is, koronával a fején, országai főméltóságaitól, magyaroktól is, környezve s nagy sokaságban a nép. Mise végeztével bevezették Huszt s a főhajó közepén elhelyezett emelvényre állították. Egy bíboros rövid beszédben előadta a gyűlés célját; felolvasták a tárgyalások jegyzőkönyveit, a főbb tételeket, melyekre Husz

¹ Ez nem volt a 39 tételben.

ezúttal is megtette észrevételeit. Erre a püspök kihirdette a zsinat kettős ítéletét.

Az egyik Husz tanítására és könyveire vonatkozott, a másik Husz személyére. Az első szerint a zsinat kijelenti, hogy azok a tételek, melyek Husz sajátkezevel írt könyveiben találhatók s a melyekről Husz is elismerte nyilvános kihallgatásai alkalmával, hogy tényleg megtalálhatók munkáiban, nem katholikusak, de közülök több téves, több megbotránkoztató, sok merész és lázító, mások eretnekek, ezért mind elveti, tanításukat megtiltja s Husz könyveit, legyenek azok latin, cseh vagy bármily nyelven írva, a klérus és a nép jelenlétében nyilvánosan és ünnepélyesen megégetteti.

A másik ítélet kétféle záradékkal bírt. A püspök előbb azt a formulát olvasta fel, mely a zsinat ítéletét tartalmazta, ha Husz a visszavonást megteszi. Ez esetben Huszt felmentik az átok alól, visszafogadják az egyház kebelébe, de mint az egyház és népek békéjére veszedelmes embert, megfosztják papi méltóságától s örökös fogságban tartják.

Minden tekintet Husz felé fordult, a ki térdén állva hallgatta az ítéletek felolvasását. De Husz nem felelt.

Erre a püspök kezébe vette a másik formulát és olvasta: „Miután a szent zsinat meggyőződött, hogy Husz János makacs és javíthatatlan, egyáltalában nem akar az egyház kebelébe visszatérni és nem akarja eretnekségét megtagadni, azért ez a konstanci szent zsinat elhatározza az ő letételét és lefokozását és mert az egyház többet már nem tehet vele, átadja őt a világi hatóságnak.“

Hét püspök azonnal hozzáfogott a lefokozáshoz. Az egyházi ruhákat ráadták Huszra, mintha miséhez készülne, majd bizonyos szavak kíséretében egyenkint leszedték róla. Mikor munkájokkal készen voltak, így szóltak: „Az egyház most minden egyházi jogot elvett tőle és semmi egyebet nem tehet vele, azért átadjuk őt a világi törvényszéknek.“ Zsigmond átvette Huszt s egyben átadta Lajos bajor hercegnek, a pfalci grófnak, mint a birodalom főbírájának, avval a felhívással: Járjon el vele mint eretnekekkel. A pfalci gróf viszont a konstanci városi tanácsot szólította: „Vegyétek ezt a Husz Jánost és égezzétek meg mint eretneket.“

Huszt a székesegyházból egyenesen a vesztőhelyre vezették. Mikor már az oszlophoz kötötték s a köréje rakott fa és szurommal leöntött szalma az álláig ért, a pfalci gróf s a birodalom marsallja még egyszer felhívták a visszavonásra, de ő ártatlannak mondotta magát, mire a máglyát meggyújtották. A felcsapó lángok s a nagy füst pár pillanat

alatt kioltották életét. Hamvait, hogy a csehek ne vihessék magokkal mint ereklyét, a Rajnába vetették.¹

Eszméje, a lelkiismeretszabadság nagy elve, melyért kész volt a rettenetes tűzhalált ily hősi bátorsággal elszenvetni, nem halt meg vele; a XVI. század nagy vallásforradalma diadalra vitte.

¹ Mladenowicz Péter relatiója, Font. rer. Austr. Script. II. 182—320., nemkülönben Documenta, 273—324.; Documenta, 174—234.; Hardt, id. m. IV. 99—100., 137., 153., 287., 307—330, 341—346., 385—387., 389—452.; Hefele, id. m. VII. 116—117., 142—173., 184—213. — Ugyanazon a helyen halt tűzhalált Prágai Jeromos 1416. május 30-án.

III. FEJEZET.

A tanítványok.

A konstanci zsinat nyílt levele a cseh nemzethez; eredménytelen. — A huszitizmus terjed. — Drezdai Péter tanítása. — A kehely a husziták jelvénye. — A husziták a katolicusok ellen. — A konstanci zsinat kísérlete a cseh katholicizmus megmentésére. — V. Márton és Zsigmond Venczel királyhoz. — Venczel a husziták ellen. — Már késő. — Tiltakozó felvonulások Prágában; gyűlések a vidéken. — János pap processiója. — Venczel halála. — Örökösét, Zsigmondot dolgai Magyarországon tartják. — Ezalatt a husziták szervezkednek. — Kelyhesek. — Taboriták. — Túlzók. — Szociális elem a huszitizmusban; nőemancipáció. — A prágai királyválasztó gyűlés. — A husziták feltételeket szabnak Zsigmondnak. — Válaszával elégedetlenek. — Zavargások Prágában és a vidéken.

A zsinat atyái a cseh nemzethez 1415. július 26-án nyílt levelet intéztek, melyben részletesen megokolták ítéletüket.¹ A mester hívei azonban — a husziták — nem fogadták el az érvelést s a konstanci máglya meggyújtásában nem az eretnek törvény szerint való büntetését, de a jámbor, feddhetetlen életű s igazhívű papnak ok nélküli legyilkolását s az egész cseh nemzet becsületének megsértését látták. Megtámadták azokat a papokat, a kikről tudták, hogy Husz ellenségei voltak, többet a Moldvába fojtottak, rátörtek házaikra, nem egy helyen le is rombolták.² Konrád, Prága érseke, ezek láttára újra kimondta a tilalmat, de eredménye nem volt. Sőt éppen ebben az időben újabb lökést kapott a mozgalom a kehely elfogadásával.

¹ Laurentii de Brzezowa (Höfler szerint de Brzezina) Historia Hussitica: Fontes rerum Bohemicarum, V. 339. cseh és latin nyelven; Höfler közlésében: Fontes rer. Austr. Script. II. 334.; Documenta, 568—572.

² Font. rer. Boh. V. 338.; Theodoricus de Niem, De vita etc. Hardt, id. m. II. 410.

A német származású Péter mester, hazájából, Drezdából egyházellenes nézetei miatt elüzetvén, Prágában talált menedékhelyet s Huszhoz csatlakozott. A biblia szorgalmas olvasása, az ősegyház vizsgálata arra az eszmére vezeték, hogy az úrvacsorának két szín alatti vételét ajánlja.¹ Az eszme tetszett. Különösen Miesi Jakab vagy Jakobell fáradhatatlan volt terjesztésében. Többben azonban, mielőtt elfogadnák, hallani akarták a mester véleményét.

Husz a domonkosrendűek börtönéből felelt s a két szín alatti áldozást csupán megengedhetőnek mondta, de nem ajánlotta. A felelet nem volt kielégítő; sőt azzal a veszedelemmel fenyegetett, hogy már most szakadást idéz elő az újítók táborában a kehelyt elfogadók és el nem fogadók közt. Ezt megakadályozandó, Husz határozottabban nyilatkozott, végül egyenesen ajánlotta a két szín alatti áldozást s paphíveit felszólította annak terjesztésére.²

Hat nappal előbb, hogy Husz a kehely élvezését jogosnak mondta, a konstanci zsinat is nyilatkozott s mint Husznak más tanítását, úgy ezt is, bár nem tőle származott, elítélte.³ De siker nélkül. A husziták mesterük példájára elvetették a zsinat tekintélyét s feltartóztathatlanul hirdették a kehely vételének üdvös voltát és szükségességét.

Rövid idő alatt nemcsak Prágában, de Cseh- és Morvaország számos vidékén a nép „nagy áhitattal és tisztelettel seregestől tódult a legfelségesebb oltári szentségnek kenyér és bor színében való vételéhez“⁴ s a kehely jelvényé lett, mely az óhitűektől, a katolikusoktól külsőleg is megkülönböztette a huszitákat.

A néppel és papjaival egy meggyőződést vallott a nemesség túlnyomó része mind Cseh-, mind Morvaországban. Prágában, 1415. szept. 2-án tartott gyűlésükből heveshangú íratot intéztek a zsinathoz, melyben kijelentették, hogy az atyák elítélték Huszt a nélkül, hogy eretnekséget bizonyítottak volna rá s hogy mindenki, bármilyen rangú és rendű, Zsigmond királyt kivéve, hazudik, áruló, ellenség,

¹ Chronicon Procopii notarii Pragensis, Font. rer. Austr. II. 72.; Font. rer. Boh. V. 329—330.; Font. rer. Austr. II. 34.; Bachmann, id. m. II. 224. l. 3. jegyz. Kitűnik ezekből kétségtelenül, hogy a kétszín alatti áldozás tanának szerzője nem Miesi Jakab volt, mint közönségesen hiszik, hanem, miként Husz tanítása az angol Wiclif műve, úgy a tőle megindított mozgalom simboluma — a kehely — német ajándék.

² Documenta, 85—86., 128., 149.

³ 1415. június 15-én tartott ülés, Hardt, id. m. IV. 331—334.; Hefele, id. m. VII. 173.

⁴ Font. rer. Boh. V. 330.

eretnek, sőt az ördög fia, ha azt állítja, hogy Cseh- és Morvaországban eretnekség van.¹ Az iratra lassanként nem kevesebb mint 452 báró és lovag függesztette pecsétjét. Három nappal utóbb meg ugyancsak Prágában 57 cseh és morva báró hat évre szövetséget kötött, hogy birtokaikon Isten ígéjének szabad hirdetését megvédik, minden igazságtalan kiközösítésnek ellenállnak s a cseh püspökök, valamint a megválasztandó pápa rendelkezéseinek csak akkor fognak engedelmeskedni, ha azok Isten és az ő törvényeivel nem ellenkeznek. Különben — mondják — a prágai egyetem rektora és theologus mesterei ítéletéhez tartják magukat, a kiket ezzel vallási dolgokban legfőbb bírónak tettek.²

A veszélybe jutott katholicizmus megmentésére a konstanciai zsinat vállalkozott. János leitomisli püspököt, a kinek birtokait a szomszédos bárók már lefoglalták,³ az apostoli követ minden jogával felruházva Chehországba küldte.⁴

A katonás püspök erélyvel fogott a rábizottak megvalósításához. Felhívása azonban csak a prágai székeskáptalannál s néhány katolikus főúrnál talált visszhangra, a mennyiben az utóbbiak — csak 14-en voltak — 1415. okt. 1-én a husziták ellensúlyozására szövetséget kötöttek; de már a királynál, a királynénál, sőt az érseknél is hatástalan maradt. A király most is ingatag; kegyencze, az érsek éppen rávaló tekintetből tartózkodott a határozottabb fellépéstől; a királyné meg éppen szószólója volt kedvelt gyóntatóatyja követőinek.⁵

Ilyen körülmények között a katholicizmus ügyének veszni kellett. A prágaiak erőszakkal felnyitották a templomokat s foglalták le saját istentiszteletük számára; a jobb javadalmú plebániákból kiűzték a katolikus plebánosokat és saját papjaikat ültették helyükre. Ugyanígy történt a vidéken. A főurak elkergették azokat a plebánosokat, kik vonakodtak az úrvacsorát két szín alatt kiszolgáltatni, vagy kőpadra vonták, börtönbe vetették, hogy saját pártjukra vonják s mert ez idő szerint még így sem volt elég papjuk. Wartenberg Zdenkó, Prága fővágrófja elfogta a prágai érsek

¹ Archiv Český, III. 187.; Font. rer. Boh. V. 339—340.

² Archiv Český, III. 193.; Documenta, 590.

³ Documenta, 572.

⁴ A megbízó levél 1415. aug. 31-én kelt, Documenta, 574.

⁵ Documenta, 600., 602.; Font. rer. Boh. V. 341.; Font. rer. Austr. II. 71.

helynökét és Lipnicz várában arra kényszerítette, hogy egész sor huszita érzelmű klerikusnak adja fel a papi rendet.¹

A zsinat ezek hallatára erélyes eljárást kezdett. Azokat az urakat, a kik a zsinathoz küldött iratra függesztették pecsétjüket, mint az eretnekek pártolói magá elé idézte; Konrád érseket és az olműczi püspököt megróttá, hogy hanyagok, papjaikat nem védik, az egész világ azt mondja róluk, hogy Wiclif és Husz pártfogói; a király és királyné ellen pert indított, mert védik az eretnekeket s nemcsak eltűrik, de elősegítik az egyház megrablását.² Azonban ez is hatástalan maradt. Az urak természetesen nem jelentek meg Konstanczban; a két főpap a király ellen nem mert cselekedni; a király és királyné ellen indított pert meg Zsigmond közbenjárására elejtették.

A huszitizmus tehát szabadon terjeszkedhetett, akadályba csak akkor ütközött, mikor a zsinat, miután XXIII. Jánost és XIII. Benedeket letette, XII. Gergelyt meg lemondásra bírta, 1417. nov. 11-én Colonna Ottó bíborost pápává választotta.³

V. Márton, ezt a nevet vette fel Colonna Ottó, a zsinatnak minden a husziták ellen hozott rendelkezését megerősítette s Venczel királyhoz komoly intelmet intézett.⁴ Ugyanezt tette Zsigmond, a zsinatról Magyarországra térteben megfenyegetvén bátyját, hogy, ha nem védi a hitet, melyet apáik vallottak s nem irtja ki a tévelyeket, az összes keresztény népek haddal törnek reá s ő feledni fogja, hogy Venczel testvére s teljesíti kötelességét.⁵

A komoly intelmek ezúttal nem tévesztették el hatásukat. Venczel megparancsolta, hogy a husziták az elfoglalt templomokat, három kivételével, az iskolákat és birtokokat a katolikusoknak adják vissza, az előzőtt katolikus lelkészeket helyezték újra állásukba.⁶

A nép azonban gyűléseken tiltakozott s a főváros utczáin felvonulásokkal tüntetett a király ellen.⁷ A vidéki

¹ Font. rer. Boh. V. 341.; Font. rer. Austr. II. 72.; Documenta, 606., 642. és Notae quaedam chronologicae, id. m. 731.

² Hardt, id. m. IV. 821., 828., 829—852.; Documenta, 623., 638.; Font. rer. Austr. VI. 308.

³ Hardt, id. m. IV. 1460—1483.; Documenta, 665.

⁴ Hardt, id. m. IV. 1514.; Cochlaeus, id. m. 165.; Font. rer. Boh. V. 344.

⁵ Zsigmond 1418. május 21-én hagyta el Konstanczot, Venczelnek 1418. decz. 4-én irt Passauból, Documenta, 682—686., Hardt, id. m. IV. 1584.

⁶ Anonymus de origine Taboritarum, Font. rer. Austr. II. 528., 520.; ugyancsak II. 73.

⁷ Font. rer. Austr. II. 35., 73.

lakosság meg, mert a visszahelyezett lelkes megtagadta tőle a kelyhet, olyan papokat keresett fel, a kik kívánságát teljesítették, kész volt ezért 8—10 órás utat megtenni.

Egy alkalommal a Bechin melletti magaslaton, melyet bibliakedvelő nyelvükön Táborhegynek neveztek, 40 ezernél több ilyen zarándok jött össze, férfiak, nők, gyermekek, nemesek és nem nemesek. A kép, melyet az óriási gyülekezet nyújtott, még az ellenség szemében is felemelő volt.

Zászlók alatt, az oltári szentség elülvitelével, szent énekeket zengedezve avagy imádkozva jöttek a zarándok-csapatok az ország minden részéből; a már ottlevők ugyancsak zászlókkal s az oltári szentséggel mentek eléjük, szeretettel üdvözölték s kijelölték helyüket a hegyen. Mindenki testvér és nővér volt, a társadalmi osztálykülönbség megszűnt.

A papok felosztották egymásközt a napi munkát: egyesek meghatározott helyeken prédikáltak, külön a férfiaknak s külön a nőknek és gyermekeknek; mások kihallgatták a gyónókat; ismét mások két szín alatt áldoztattak. Így tartott ez délig.

Akkor közös asztalhoz ültek, a magukkal hozott eledeleket egyenlően elosztva költötték el; az enyém és tied fogalmát nem ismerték a Táborhegy testvérei és nővérei. Minthogy az egész gyülekezet szívét a legmélyebb áhitat töltötte be, szigorúan ügyeltek a fegyelem és jóerkölc megőrzésére; zenére, tánczra, játékra gondolni sem volt szabad.

A nap hátralevő részét barátságos beszélgetésben töltötték; egymást kölcsönösen egytetértésre, szeretetre s a szent kehelyhez való állhatatos ragaszkodásra buzdították. Hogy panaszok, vádak is hangzottak el az óhitűekkel szemben, hogy tervezgetések is folytak, miként adhatnák vissza az országban Isten ígéjének a szabadságot, természetes. Nap végével a gyülekezet békésen szétoszlott; ugyanolyan módon, mint jöttek, visszatértek otthonukba.¹

Bármily ártatlannak tartották e gyülekezést magok a résztvevők, a király tanácsában felismerték a rendkívüli jelenség politikai fontosságát s veszedelmes voltát. De még mielőtt valamit is tehettek volna, váratlanul egy valóban megrendítő esemény történt, közvetlen közelükben, Prágában.

¹ Font. rer. Austr. II. 339., 388.; ugyancsak II. 35—36.; Aeneas Sylvius, Hist. Boh. id. m. 106.; Palacky, id. m. III. 1. 417. Máshol is tartottak ily összejöveleteket, dombokon, hegyek lejtőin s ezeket a helyeket mind Tabor-nak nevezték, mert itt a földi gondoktól menten, teljesen és egyedül Istennek éltek, átszellemültek, átváltoztak, mint átváltozott Jézus Krisztus a Tábor hegyén s átszellemült a két tanítvány, a kik tanui voltak az Úr dicsőséges színeváltozásának.

Azok között a templomok között, melyek a husziták birtokában meghagyattak, volt a Haviboldogasszony temploma az újvárosban. Itt szokott prédikálni János pap, előbb selai prémontrei barát, a honnan közönségesen Selaui Jánosnak nevezik; a legveszedelmesebb demagóg, a minőt csak forradalmi idők szülnék. Itt tüzelte 1419. július 30-án is jobbára teljesen műveletlen hallgatóit; a Látomások könyvéből vett képekkel gyujtogatta szenvedélyüket s boszút kiáltva az újvárosi katolikus tanács ellen, mely az utcái felvonulásokat eltiltotta, körmenetet tartott velük.

Elöl ment ő maga az oltári szentséggel, utána a fanatizált tömeg karddal, nyárrsal, baltával, füttykössel felfegyverkezve. Ilyen processiót még nem látott a világ. A menet különböző utcákon át az óvárosi Szent István-templomba tartott s mert zárva találta, betörte, a plébánost elkergette, házat kifosztotta.

Most visszafelé indult, más utcákon az újvárosi városháza elé ért, hol a város szolgálai szétoszlásra szólították fel s állítólag a városházából János barátot kövel dobták meg. János intésére a tömeg megrohanta a városházát, egy része betört a tanácsterembe, a bírót, három tanácsost s több éppen ott tartózkodó polgárt kidobta az ablakon s az alant állók irgalmatlanul felkoncizolták őket. A katonaság elkésve érkezett s látva a félelmetes tömeget, harez nélkül visszavonult. A gyilkosok erre a városrész vezetését teljesen magukhoz ragadták; négy főembert választottak, kik a városházán ütötték fel szállásukat s mindenkit fegyverre szólítottak, készen a hatalomnak erőszakkal ellentállani.¹

A zendülés Venczel királyt dühre gerjesztette. Esküdözött, hogy a kiontott vért meg fogja boszulni, a huszitákat, elsősorban papjaikat országából egy szálíg ki fogja irtani. Fogadását azonban nem váltotta be. A megrendítő esemény hatása alatt szélhűdés érte, mely 1419. augusztus 16-án kioltotta életét.²

A Luxemburgok családjának életben levő egyedüli férfisarja Zsigmond római és magyar király volt, jog szerint tehát a cseh korona őt illette. Minthogy azonban a velencei ügyek s a török háború nem engedték, hogy Magyarországból távozzék, késett az örökség átvételével s a kormány

¹ Chronicon Treboniense, Font. rer. Austr. II. 50.; Chronicon veteris collegiati Pragensis, id. m. II. 78.; már idézett krónikák: II. 36., 74., 531.; Font. rer. Boh. V. 345.

² Chronicon Viennense, Chronicon Palatinum, Chronicon capituli Metropolitani Pragensis, mind Font. rer. Austr. II. 5., 48., 66.; már id. krónikák, II. 36., 50., 74., 78.; Font. rer. Boh. V. 346.

vezetését az özvegy Zsófia királynéra s több báróból alakított tanácsra bízta, míg maga Csehországba érkezhetik.

Ez igen kedvező volt a huszitákra. Időt nyertek a szervezkedésre, a megerősödéssre.

Husz tanítása szerint elvetették a katolikus egyház tekintélyét s helyébe az egyéni meggyőződést állították irányadónak a vallás dolgaiban, nevezetesen a szentírás értelmezésében. Ennek az elvnek gyakorlati alkalmazása csakhamar azt eredményezte, hogy az emberek műveltsége, hajlamai és érkei szerint a különféle értelmezéseknek, reformjavaslatoknak egész chaosa keletkezett.

De két irányzat mégis határozottan megkülönböztethető. Az egyiknek kiinduló pontja Prága, a másiknak Austi, illetőleg a szomszédságában keletkezett Tabor városa. Ott a vezetés az egyetem kezében volt, tehát a reformálás felülről lefelé történt; itt a nép kezében, tehát alulról felfelé haladt. Éppen azért ott a reformálás mérsékelt, konzervatív, arisztokratikus; itt demokratikus, sőt radikális. Ott volt a cseh és morva főnemesség többsége, a prágai ó- és kisváros s a legtöbb város cseh polgársága, csekély részben a lovagi osztály és a parasztság; itt parasztok, iparosok, szegényebb nemesek. Azokat prágaiaknak, kelyheseknek vagy kétszín alatt áldozóknak — *utraquisták*, t. i. *sub utraque specie* — nevezték, ezeket a Táborhegye után taboritáknak.

Az egyetem a szerteágazó vélemények ellenében bizonyos pontozatokat állított fel, melyeket joggal tartunk a kelyhesek hitvallásának. A 23 pontozatban azonban nagyon kevés található olyan, a mely eltér a kath. egyház tanításától. Ilyenek a következő pontok: Senki se hirdessen új tant, bármennyire hasznosnak látszik is önmaga előtt, míg a testvérek közösségének megvizsgálás és megerősítés végett be nem mutatta; a kisdedek is a kereszteleés után, a mint lehetséges, a kenyér és borszínében megáldoztatandók; a misében az evangélium és lecke cseh nyelven olvashatók; papok világi javakat nem bírhatnak, csak éppen annyit, a mennyi fentartásukra szükséges és nélkülözhetetlen.¹

Radikálisabbak voltak a taboriták; hitvallásuk azonban és reformmunkájuk nem oly egységes, mint a kelyheseké. Abban körülbelül mindnyájan megegyeztek, hogy egyedül a szentírást fogadták el minden igazság forrásának s a hagyományt elvetették, el a szentségeket, a keresztséget és oltári

¹ Articuli XXIII. a magistris cleroque Pragensi contra pullulantia Taboritarum sectae dogmata publicati, Documenta, 677—681.; Krummel, Utraquisten und Taboriten, Gotha, 1871., 34—38.

szentség kivételével; kétszín alatt áldoztak. Tagadták a tisztítóhely lételet, ennél fogva a holtakért való imádkozás és szentmise hasznosságát; elvetették a szentek képeinek és ereklyéinek tiszteletét; a hierarchiát feleslegesnek mondták s világiaknak is megengedték az egyházi ténykedéseket; a misét elejétől végig cseh nyelven ornátus nélkül magánházakban, csürökben, szabad ég alatt végezték; az esküt meg nem engedhetőnek tartották; az ünnepnapokat a vasárnapok kivételével eltörölték, el az összees bőjtöket; papok földi javakkal nem bírhatnak, — de sok másban, sőt az itt felsoroltak értelmezésében, még inkább végrehajtásában is eltértek egymástól.

Sokan meg éppen a legnagyobb szélsőségekbe tévedtek. Jézus Krisztus a testvérük ugyan — mondták ezek —, de nem bíznak teljesen benne, mert meghalt; már pedig a szentlélek halhatatlan s az Isten fiának a szentlélektől kellett eredni; a katolikus papok a megtestesült ördögök, míg ők az Isten angyalai, kik arra küldettek, hogy Isten országából minden gonoszságot kiirtsanak; a bűnösök, főképen a bujálkodók, a parázna nők könnyebben jutnak Isten országába, azért az érintetlen gyermekleányokat, mielőtt magok közé fogadták, megszeplősítették; az Isten országában nincs bűn, nincs hamisság, tehát ők ártatlanok, bűn nélkül valók, mint voltak Ádám és Éva a paradicsomban a bűnbeesés előtt, miért ezekhez hasonlóan férfiak és nők meztelenül jártak, a vérség és házasság minden kötelékének megsemmisítésével fajtalankodtak s a melyik nő fogant, azt mondta, hogy a szentlélektől fogant.¹

Azonban ezek a szélsőséges felekezetek, bár sok hívük volt nemcsak a mindkét nembeli világiakból, de a papok és barátok közül is, mélyebb gyökeret nem ereszthettek. Zsizska János ellenük fordult és éppen olyan kegyetlenséggel üldözte, égette őket mint a katolikusokat vagy a zsidókat.

A vallás-erkölcsi élet megreformálása mellett lényeges része volt a huszitizmusnak az a törekvés, hogy a politikai és társadalmi élet is új alapokra helyeztessék. Igen, a

¹ Font. rer. Austr. II. 384—386., 390—395., 399—408., 434—443., 452., 478., 481., 499., 501—514. Pikárdoknak, Valdensiseknek nevezték e rajongókat, mert az 1419-ben Ausztriából Csehországba jött Valdensisekkel összeköttetésben álltak (v. ö. Palacky, Über die Beziehungen und das Verhältnis der Waldenser zu den ehemaligen Secten in Böhmen, Prag. 1869.), Nikolaitáknak is hívták, mert egyik vezérük egy Miklós nevű paraszt volt, ki azt hirdette magáról, hogy ő az újszövetség Mózesé, végül adamitáknak is, mert Ádám és Éva módjára ruházat nélkül jártak — bizonyára csak összezejöveleik alkalmával.

husziták nem csupán vallásújítók, de szocialisták s részben kommunisták is voltak.

Ebből a szempontból vizsgálva a mozgalmat, két irányt különböztethetünk meg. Az egyik a papok és a világiak közti különbség megszüntetésére, a másik a születés, méltóság, tudomány és vagyon kiváltságainak eltörlésével minden ember egyenlőségére törekedett.¹

Az elsőről szólva, kétségtelen, hogy már a négy prágai czikkely, különösen a melyek a kehely használatára s az egyházi javak elvételére vonatkoztak, tetemesen alább szálították a papság hatalmát; a taboriták tanítása még ettől a megfoglyatkozott hatalomtól is csaknem teljesen megfosztotta a papokat. A taborita papnak nem volt joga a kiátkozásra, kiközösítésre; a taborita hívó éppen úgy kétszín alatt vette az úrvacsorát mint a pap; éppen úgy olvasta és magyarázta a bibliát mint a pap. S ezt a papot nem a püspök küldötte a hívek közé, de a hívek maguk választották s ellátásáról is, minthogy a papok vagyonnal egyáltalában nem bírhattak, ők gondoskodtak.

Természetes, hogy a taborita hívó már ezek alapján más szemmel nézett papjára, mint előbb a katolikus egyház papjára. De itt nem álltak meg. Magok a taborita theológusok különbséget tettek méltó és méltatlan pap között s azt mondták, hogy a méltatlan nem képes érvényesen kiszolgáltatni a szentségeket. Egy Markold nevű pap ezt a tételt tovább vitte, mikor úgy nyilatkozott, hogy a népre hasznosabb, ha nincs egyáltalában papja, sem mint méltatlan papja legyen. Nem egy világi hívó azután ebből azt a következtetést vonta le, hogy tulajdonképen a papság egészen mellőzhető volna s a hivatalát magok is elláthatnák. Mások még tovább mentek és fentartás nélkül állították, hogy bármelyik laikus hívó prédikálhat, gyóntathat s átváltoztatja a kenyeret és bort.

Evvel eljutottak az általános papság eszméjéhez, a nélkül azonban, hogy következetesen keresztülvitték volna. Mert tudnunk kell, hogy nem csupán a kelyheseknek, de a taboritáknak is voltak püspökeik, mindenesetre igen korlátolt hatáskörrel, a kiket a papok választottak; azután magok a taboriták mondták, hogy a harczoló egyház tagjai a papok, urak és a nép.

Jelentékenyebb volt a cseh nyelv bevitele az egyházba. A taboriták feltétlenül elítélték azt a papságot, mely

¹ Bezold, Zur Geschichte des Husitentums, München, 1874. 34—50. II.

idegen nyelven végezte az Istentiszteletet; eszközt láttak ebben is, mely a papságot elkülöníti a közönséges hivectől. Ezért már a kelyhesek cseh nyelven olvasták az evangéliumot és a leczkét, a taboríták meg az egész istentiszteletet cseh nyelven végezték. Cseh nyelven olvasták kiváltképen a bibliát. „A szentírást eredetileg — mondották — nem latin nyelven írták, de azoknak a nyelvén, a kiknek a használatára szánták. Miért ne lehetne tehát a szentírást manapság is német, olasz, cseh vagy magyar nyelven olvasni.”¹

A laikus elemnek térfoglalása a vallás dolgaiban, bizonyos tekintetekben egyenlőjogosítása a papokkal, új eszmét vont maga után, a nők emanczipációját.

Egyik legsajátabb terméke volt ez a huszitizmusnak, a mely különben a legmerevebb ellentétben állt nemcsak általában a katolikus egyház, de az apostoli idők egyházának felfogásával. Számos egykorú emlék bizonyítja, hogy a nők lassankint ugyanazon egyenlőségbe jutottak a férfakkal, mint a férfiak a papokkal.

Ez mindenek előtt vallási téren mutatkozott. A nők a cseh misét együtt énekelték a papokkal; egyesek a szószékre léptek és prédikáltak; mások a misézéstől sem tartózkodtak.

Ez az egyenlőségre való törekvés azután vallási térről kiindulva áthaladt az emanczipáció minden fokozatán, míg eljutott a nők közösségéhez. E nők a mai kor feministáit nemcsak megelőzték, közel ötszáz esztendővel, de nem egy dologban már eleve túlszárnyalták. A taborita nő teljesen megosztotta a férfi munkáját. Táborból táborba ment a férfakkal; árkot ásott, czölöpöt vert; harczolt gyalog és szekeren, cséppel és baltával; teljes fegyverzetben férfimódra megülve a lovat önállóan szakaszokat vezetett; rombolta a monostorokat, rabolta az egyházakat; az elfogott nőkkel szemben durvább, félelmetesebb volt a férfiaknál; volt rá eset, hogy minden ruhájakat elvette s tömegesen megégette őket, nem indulva meg az áldott állapotban lévőek esdeklésén sem.²

Tévednénk azonban, ha a huszita férfi és nő viszonyát az emanczipáció végső állomásáról ítélnők meg. A nők közösséget csupán a túlzók hirdették; a kelyhesek ellenben s a szigorú taboríták éberem örködtek a tiszta erkölcs megóvásán. A négy prágai czikkely és sok más emlék tanuskodik erről.³

¹ Font. rer. Austr. II. 439., 484., VI. 592.; Bezold, id. m. 37.

² Andreas de Broda Bohemicali, Tractatus de origine Hussitarum, Font. rer. Austr. VI. 343—344.; a sokszor idézett Brzezowa ugyancsak II. 365., 370., 432., 453.; Bezold, id. m. 38.

³ Font. rer. Austr. II. 36., 386., VI. 715.; Bezold, id. m. 41.

A huszitizmus másik iránya a vagyon, a születés, méltóság és tudomány szülte különbségek eltörlésével minden ember egyenlőségét akarta megvalósítani, még pedig teljesen vallási alapon.

Ebből a szempontból tehát a husziták éles ellentétben állnak az újabb kor forradalmáraival. Mert míg ezek koruk rationalista és materialista gondolkozásának megfelelően legtöbbször Isten, de mindig tételes vallás nélkül törekedtek és törekednek az emberiség helyzetét megjavítani; a taboriták ugyancsak a saját koruk, a XV. század szellemében egyenesen Isten országát akarták a földön megalapítani, melyben mindenki egyenlő s csak egyetlen törvény lesz, az Isten törvénye s Isten választott gyermekei úgy fognak élni, mint az angyalok egyház, állam és tudomány nélkül.

Ehhez a képtelen célhoz képest képtelenek és szertefágazók terveik is. Azért csak azoknak az elveknek ismeretetésére szorítkozunk, melyekben többé-kevésbé megegyeztek s melyeket annyira-mennyire megvalósítottak, vagy legalább valóra váltani megkíséreltek.

„Miként a Taborhegyen — hangzik egyik sarkalatos elvük — nincs enyém és tied, de minden birtok közös, úgy kell minden embernek mindent közösségben bírni és senkisémondhat bármit is magáénak; a kinek külön birtoka van, halálos bűnbe esik.“

„Abban az időben nem lesz a földön király, nem lesznek urak, sem alattvalók, nem lesz adó és adószedő; mindnyájan egyenlők, testvérek lesznek.“

Ehhez képest nem választanak királyt, mert maga az Isten lesz a király; a nép, a kiválasztottak, a testvérek, a királyok nyakára taposnak, az övék lesz minden ország az ég alatt, az urakat, lovagokat, nemeseket mint az erdőben a gazt ki fogják pusztítani; az adózást, a jobbágyi szolgáltatásokat a világi és egyházi földesurasággal együtt el fogják törölni; a fejedelmi, országos, városi és paraszt jogot meg fogják szüntetni, miután akkor Krisztus törvénye mindenkinél szívébe lesz vésve.¹

Ezekkel az elvekkel a taboriták önmaguk előtt igazolták eljárásukat, melyet a más meggyőződésűekkel szemben követtek, mikor halomra ölték őket és elfoglalták birtokaikat.

¹ Anonymi invectiva contra Husitas, Font. rer. Austr. II. 627.; Monumenta historica Boemiae, Pragae, 1779. IV. 136.; Font. rer. Austr. II. 386., 400, 437., 438.; Kautsky, Die Vorläufer des neueren Socialismus, Stuttgart, 1895. 215.; Bezold, id. m. 44—47.; Palacky, id. m. III. 2. 190.

De önmaguk ellent is mondtak a saját tanításuknak. Hírdették, hogy ezentúl nem választanak királyt s azt mondják máshol: „Királyuk akar lenni Zsigmond, úgy fogadja el hitvallásukat“. Tanították, hogy a nemeseket mint a gazt ki kell irtani, de azért a nemesség támogatását, különösen a mozgalom elején, igénybevétték s a saját táborukban voltak nemesek, kik minden külsőleges egyenlőség mellett végig meg tudták őrizni külön állásukat. Lerontották a templomokat, a papok házait, mert simoniacus pénzen épültek, de semmit-érő papocskák várakat, egész városokat és falvakat foglaltak el erőszakkal s tartottak meg a saját birtokukban.¹ Mondották, hogy ezentúl nem lesz uralkodó és alattvaló, holott a taborita csapatok vezérei és főnökei — nemesek és papok — korlátlan hatalmú parancsolók voltak, zsarnokok, a milyen nem volt Venczel és nem lehetett Zsigmond. Bűnnek s az egyenlőség megsértésének tartották a fényűző ruházkodást, míg maguk az elrablott egyházi ruhákból, nevezetesen az albaból inget és más alsó ruhát, a drága, sokszor művészi díszítésű casulákból, pluviálékból zekét és nadrágot csináltatván, valóban királyi öltözetben büszkélkedtek.²

Bűnnek tartották a taboriták a magasabb tudományos képzettséget is. „A ki a szabadművészetet tanulja s azokban tudós fokot szerez, hiú, pogány, vétkezik Jézus Krisztus evangéliuma ellen.“ A tudomány, mondták tovább, ellensége az egyenlőségnek, kiemeli az embert embertársai közül, eszköz, melylyel a tanulak a tanulatlanokat kizsákmányolják. Ezért pusztították oly irgalom nélkül az iskolákat, könyvtárakat, műalkotásokat, képeket és szobrokat.

Ugyanezek a taboriták azonban nagy súlyt vetettek a népoktatásra s ebben a pontban, elismerjük, nem jöttek ellentétbe önmagukkal. Ők a bibliát a nép kezébe adták, minden tettüket a biblia szavaival igazolták, meg kellett tehát mindenkinek adni a képességet ennek a szükséges könyvnek az olvasásához; másfelől az egyenlőség elve megengedte, hogy azt a tudományt, melyhez mindenki egyenlő könnyűséggel eljuthatott, mindenki megszerezze.³

Prága huszita lakosai már a Venczel király halálát követő napon felkeltek, hogy boszút álljanak a katholikuskon az utolsó félévben szenvedett sérelmekért. Megostro-

¹ Font. rer. Austr. II. 75.

² „... Et sic rustici sub togis regio habitu fuerunt vestiti, in quo nec patres ausi fuissent incedere...“, Font. rer. Boh. V. 404.

³ Font. rer. Boh. V. 398., 404., 408., stb.; Kautsky, id. m. 219.

molták a templomokat és kolostorokat, kincseiket elrabolták, az oltárokat, képeket, az orgonát eszeveszett dühhel összerombolták. Hasonlók történtek a vidéken. Zsófia királyné és az urak csak nehezen tudták a rendet annyira-mennyire helyreállítani.¹

Nem sokkal ezek után Wartenberg Zdenko gyűlésbe hívta a rendeket, hogy a királyi szék betöltéséről tanácskozzanak. Zsigmond örökösödési jogát senki sem vonta kétségbe, azonban feltétlenül csupán a katolikusok fogadták el; a husziták — mind a kelyhesek, mind a táboríták — csak bizonyos feltételek mellett.

Nevezetesen azt kívánták tőle, járuljon hozzá, hogy az ország minden templomában két szín alatt áldozzanak; hogy az egyháziak világi hivatalt ne viseljenek; a pápa bullái csak a királyi tanács hozzájárulása után hirdettesenek ki; csehet ne kényszeríthessenek se egyházi, se világi törvényszék előtti megjelenésre az ország határain kívül; idegenek se egyházi, se világi tisztséget ne nyerhessenek; azokban a királyi városokban, a melyekben csehek laknak, németek tanácsosok ne lehessenek és hogy — íme, a mai Csehország nyelvkérdése ötszáz évvel ezelőtt — törvényt mindenütt cseh nyelven lássanak.²

Zsigmond egyelőre kitérő választ adott. Nagy általánossággal jelezte, hogy a kormányt dicsőemlékü atyja, IV. Károly szellemében fogja vezetni, a vallási pontozatokról Csehországba érkezése után az ország püspökeivel, mesteireivel, uraival és városaival fog értekezni és tanácsuk szerint határozni.³

A válasz csak a katolikusokat elégítette ki, a kelyhesek tartózkodással fogadták, a táboríták elutasításnak vették. S hogy eleve készüljenek a bizonyos küzdelemre, szokásos gyűléseiket mind gyakrabban tartották, most már nemcsak az Austi melletti Táborhegyen, de az ország sok más helyén.

A kormány vezetői, ha Zsigmond ismételten nem figyelmeztette volna is őket, felismerték e népgyűlésekben rejlő veszedelmet s betiltották a tartásukat. Ebből sok helyen összeütközés keletkezett, Prágában meg éppen több napig tartó utcái harc, melynek csak a november 13-án kötött fegyverszünet vetett véget, a melyben a királyné és a bárók megígérték, hogy a kehely jogát az egész országban meg-

¹ Font. rer. Austr. II. 36., 50., 66., 79., 341.

² Archiv Český, III. 206—208.

³ U. o.

védik, a prágaiak viszont kötelezték magukat, hogy a templomok és kolostorok rablásától tartózkodni fognak.¹

A fegyverszünet azonban nem hozott békét. Zsiszka, mert kedve ellen kötötték, hűveivel elhagyta Prágát, hogy a vidéken folytassa a harczot. Elfoglalta Pilsent s az összes katolikusokat elűzte belőle. Ez volt a sorsa a katolikusoknak mindenütt, a hol az újítók voltak többségben. Másrészről ugyanakkor a katolikusok heve s a németek nemzeti gyűlölete is kitört a husziták ellen. A kuttenbergiek a kezük ügyébe kerülteket lefejezték, megégették—vagy élve a legmélyebb tárnákba dobták.²

Igy álltak a cseh ügyek, mikor Zsigmond elindult Magyarországból, hogy fejére tegye ősei koronáját.

¹ Palacky, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges*, Prag, 1873. I. 11.; a *Krónikák*: *Font. rer. Austr.* II. 37., 50., 79., 342.; *Chronicon Benessii Krabice de Waimile*, Dobner, *Mon. hist. Boemiae*, IV. 68.; *Cochlaeus*, id. m. 179.

² Brzezowa, *Font. rer. Austr.* II. 345—346. és II. 79.

I. RÉSZ.

A CSEH-HUSZITA MOZGALMAK
TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON.

I. FEJEZET.

Küzdelmünk a cseh husziták ellen határainkon kívül.

Zsigmond elindul Csehországba; szándékai. — Zsigmond Brünnben; Boroszlóban. — A keresztes bulla kihirdetése. — Zsigmond Kutenbergben; a prágaiak térdenállva hódolnak előtte. — A keresztesek érkezése; a prágaiak készülődései. — Prága ostroma; sikertelen. — A keresztesek hazaszélednek; a magyarok maradnak. — Egyezkedés Zsigmond és a prágaiak közt; eredménytelen. — Zsigmond Kutenbergben. — A magyarokkal Visehrad felmentésére vonul. — Ujabb vereség. — A magyarok pusztítják azoknak az uraknak birtokait, kik a prágaiaknak segítséget adtak. — Zsizska szövetkezik újból a prágaiakkal. — Zsigmond nem mer velök szembeszállni; kivonul Csehországból. — A csaszlaui országgyűlés; Zsigmond trónfosztott. — Második keresztes hadjárat. — A németek megfutamodnak; a magyarok eleinte győznek, később ismételtlen vereséget szenvednek. — A keresztesek kudarczainak s a husziták győzelmeinek okai. — Zsizska János. — Hadrendszere; a szekérvár. — Ujabb német vállalat; ujabb kudarcz. — A husziták Ulásló lengyel királynak, majd Vitold litvai nagyfejedelmnek ajánlják fel a cseh koronát. — Zsigmond diplomáciája a husziták és a lengyelek szövetkezésének megghiúsítására. — Zsigmond és Albert osztrák herczeg most is harcolnak a husziták ellen.

Zsigmond király szilárdul el volt tökéelve, hogy a huszitákat, békés úton vagy fegyverrel, visszaviszi a katholikus egyház kebelébe, a makacsokat meg irgalom nélkül kiirtja, A milyen mértéket méltónak vélt a mesterrel szemben, ugyanazt az eljárást megokoltnak tartotta a tanítványok irányában. Mint a cseh korona katholikus hitű várományosa, mint római király, tehát mint a keresztény világ feje s a római egyház védője, nemcsak hivatottnak, de egyenesen kötelezettnek érezte magát erre. Bízott a teljes sikerben, mert számított nemcsak a római egyház, de az egész kereszténység támogatására.

A XV. század emberisége általában a római katholikus egyháznak volt a híve; politikai és társadalmi tekintetben

rendi tagozottságban élt. Gondolkozása szerint mindenki, a ki nem azt hitte és vallotta, a mit tanított és vallott a római egyház, mint eretnek máglyára való volt; a ki meg a rendi különbözet megváltoztatására tört, lázadó, forradalmár, méltó a legszigorúbb bánásmódra. Már pedig a husziták tényleg vallásujítók, politikai és társadalmi forradalmárok voltak. Az ellenük való harcz tehát nem csupán megengedett dolog, hanem kötelesség volt.

Zsigmond, mint korának a gyermeke, ismerte e gondolkodást s ezért számított a keresztény világ támogatására.

Ebből azonban az is következik, hogy mi magyarok sem csupán az uralkodó személyének közössége folytán fogtunk fegyvert s hoztunk annyi áldozatot és érdekeltségünk sem kezdődött csupán ott, mikor a husziták átlépték határainkat és sorra perzselték falvainkat. Nem. Minket ugyanazok az okok birtak fegyverfogásra, a melyek fegyvert adtak a kezébe a francziának, az angolnak, a spanyolnak, a kik pedig semminemű közösségben nem álltak Zsigmonddal. Igaz, mink, azután a német birodalom népei elsők voltunk a husziták ellen való küzdelemben. De ennek is meg volt a maga oka; az, hogy mi és a németek estünk a veszedelem közvetlen közelébe és hogy már ezekben az első években mind nálunk, mind a németeknél voltak a huszitizmusnak hívei.

Zsigmond tekintélyes haderővel indult útra; 1419. decz. 15-én Brünnben volt. A királyi és tiszti bandériumok kísérték — általános felkelés nem volt¹ — azután több főúr, kik kisebb-nagyobb csapattal önkényt csatlakoztak, közrangú nemesek, kik részint zsoldért, részint a jószerencse reményében a király s az urak bandériumában szolgáltak, végül jász, kún és székely csapatok. Elkísérték névszerint: Garai Miklós nádor,² Garai Dezső mácsói bán,³ Ozorai Pipo temesi főispán,⁴ Tamási László főajtónálló mester és a testvére Henrik,⁵ Pálóczi Máté és Imre Borsód és Bereg vármegyék főispánjai és Diósgyőr városának kapitányai,⁶ Perényi János,⁷ Rozgonyi István és György,⁸ Nánai Kompolti István

¹ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 255. és X. 8. 600. nem általános felkelésről van szó.

² Magyar Országos Levéltár, Dl. 10,953.

³ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 380.

⁴ Urkundl. Beiträge, I. 46.

⁵ Hazai Oklevéltár, III. 320.

⁶ Oklevéltár IV.; Károlyi Oklevéltár, II. 58.

⁷ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 10,978.

⁸ Magyar Országos Levéltár, Dl. 11,145; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 403., 604.

a fiával Péterrel,¹ Neczpáli György, ugyancsak a fiával, Lászlóval.²

A karácsony elsőnapjára egybehívott országgyűlésre megjelentek Brünnben az özvegy királyné, Zsófia, a cseh és morva bárók, lovagok, nemesek, a vágrófok s a városok küldöttei. Mint hogy Zsigmond nem árulta el való szándékát, a megjelentek, a huszita érzelműek is, feltétlenül bemutatatták hódolatukat.

Két nappal később érkeztek a prágaiak. Mikor a király elé járultak, térdenállva hódoltak s a történekeért bocsánatát kérték. Zsigmond azonban kemény szavakkal róttá meg őket s megparancsolta, hogy azokat a lánczokat, melyekkel Prága kapuit elzárták, távolítsák el, a prágai királyi várral szemben hányt sánczokat szorják szét s óvakodjanak a papok és szerzetesek további üldözésétől, csak ha ezeket teljesítették, számíthatnak arra, hogy kegyes királyuk lesz.³ S mert még mindig nem szándékozott Prágába menni, de Boroszlóba készült, hova 1420. jan. 6-ára még Magyarországból birodalmi gyűlést hirdetett, a kormányt, a melyről Zsófia királyné lemondott, Wartenberg Zdenkóra két más főúrra ruházta.

A prágaiak késedelem nélkül végrehajtották a király parancsát. Ennek következtében az elmenekült papok és polgárok visszatértek Prágába s a németek kárörvendezve mondták, hogy ím elkövetkezett a visszafizetés ideje s a huszita eretnekek el fognak veszni.⁴ Ezek azonban jóreménységgel néztek a jövőbe.

Reménységek nem sokáig tartott. Zsigmond 1420. január 6-án megnyitván Boroszlóban a birodalmi gyűlést, szigorú parancsot adott a cseh és morva rendeknek, a vágrófoknak és városoknak, hogy a wiklifizmustól tartózkodjanak, a népgyűléseket ne engedjék meg, az engedetlenséget kímélet nélkül büntessék.⁵

Majd világosabban szólt. Egy Krasa János nevű prágai vendéglős történetesen ebben az időben üzleti ügyekben Boroszlóban tartózkodott. Beszéd közben kárhoztatta a konstanczi zsinatot, mert megégette Huszt s védelmére kelt a kétszín alatti áldozásnak. Beárultak, elfogták s mert szavait nem vonta vissza, megégették.⁶

¹ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 393.

² Az 1421. márczius 21-én kelt levél a Just-család levéltárában, Nemzeti Múzeum; Békésmegyei Oklevéltár, 36., 46.

³ Fontes rer. Boh. V. 353—354.

⁴ Fontes rer. Boh. V. 354—355.

⁵ Urkundl. Beiträge, I. 15.

⁶ Font. rer. Boh. V. 358.; Font. rer. Austr. II. 48. és 79.

Két nappal utóbb meg, azaz márczius 17-én, a pápai követ a legnagyobb ünnepélyességgel kihirdette V. Márton pápa bulláját, melyet Zsigmond kérésére adott s a melyben, miután a csehországi egyházi tizedet már előbb átengedte neki vállalata céljára,¹ az összes keresztény népeket felhívta, hogy a wiclifiták — így nevezik még ekkor a huszitákat —, valamint pártfogóik kiirtására hatalmasan és férfiasan övezzék fel magukat, Zsigmond király hívó szavára késedelem nélkül ragadjanak fegyvert; mindazoknak, a kik felveszik a keresztet és személyesen hadba szállnak, vagy a kik maguk helyett költségükön mást küldenek, azon bűneiknek, melyeket szívből megbántak és őszintén meggyóntak, teljes bocsánatát ígerte.²

Ezek az események levették a hályogot a prágaiak, általában a husziták szeméről. Selau János az óvárosi tanácsházba hívta a doktorokat, papokat és a népet. Felszólítására esküvel fogadták, hogy az igazság ellenségeinek, a kereszties vitézeknek egy akarattal ellenállnak, a kehelyhez mindhalálig hívek maradnak. A nemesség azonban gondolkodott mint a polgárság és a nép. Azok az urak, a kik Brünnből elkísérték Zsigmondot a birodalmi gyűlésre, bosszúsággal és méltatlankodással telve sietve hagyták oda Boroszlót. Wartenberg Zdenkó volt az első, a ki felmondta a hűséget Zsigmondnak.³

Mindezeknek első komoly következménye a templomoknak, kolostoroknak újabb megrablása volt.⁴

Az eszeveszett rombolás azonban visszavonást keltett. A mérsékeltbbek, a kik elsősorban reformot s nem pusztítást kívántak, belátták, hogy a nyers és zabolátlan tömegekkel való szövetekezés rájuk nézve nem lehet üdvös, a háború csak a taboritáknak, az orebitáknak — így nevezték azokat, kik az Orebhegyén tartották gyűléseiket — hozhat szerencsét. Bänni kezdték elpártolásukat.

A legjobbkor érkeztek tehát Prágába Zsigmond küldöttei. Wartenberg Zdenkó azzal a feltétellel, hogy ő és gyermekei hűtlenségökért bocsánatot nyernek, birtokaikon a kehelyt élvezhetik, visszatért a király pártjára. Prága

¹ Ludolf, sagani apát tractatusa De longaevio schismate, Archiv für Österr. Geschichte, 60. 464.

² Urkundl. Beiträge, I. 17.; Altmann, Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds, Berlin, 1893. 129.; Cochlaeus, id. m. 183—186.

³ Font. rer. Boh. V. 357—363.; Archiv Český, III. 212.; Font. rer. Austr. II. 38., 79.

⁴ Font. rer. Boh. V. 364.

tanácsai, miután a követek kijelentették, hogy Zsigmond kész a papoknak a kehely felett való vitát megengedni s a miről bebizonyítják, hogy Isten törvénye szerint való, elfogadni, azonképen békére hajlottak s elhatározták, hogy követséget küldenek a király elé, ki időközben elhagyta Boroszlót, magyar, morva és sziléziai csapatok kíséretében benyomult Csehországba s Kuttenbergben állapodott meg.

Itt járultak eléje Prága követei s mint Brünnben, most is térdénállva hódoltak s kérték, engedje meg nekik a kehely élvezetét s ők nem csak kapukat nyitják meg örömmel fogadására, de városuk falait is lerombolják, mennyire kívánja. De Zsigmond „mintegy második Luczifer, mondja az egykorú krónikás, felfuvalkodott a gögtől s feltétlen meghódolást követelt, hogy a polgárok szolgáltatassák ki összes fegyvereiket, csakis ekkor fog városukba menni s kegyességét engedelmességük szerint fogja mérni.”¹

A prágaiak, ha nem akarták nyakukat önkényt a bárd alá hajtani, nem nézhették ölbetett karokkal a jövőndöket. Újból megesküdtek, hogy a kehely igazságaért életüket is feláldozzák; a város kapuit még jobban megerősítették; a nemességet, a városokat, szóval a vidéket segítségül hívták.² A legelső visszhangot Tabor városa adta, mintegy négyezer taborita Zsizska János vezetésével haladéktalanul megindult. Zsigmond kísérletet tett feltartóztatásukra, de az a tízezer lovas, kiket Ozorai Pipo vezérlete alatt ellenük küldött, vereséget szenvedett, Zsizska bevonult Prágába.³

Közben a keresztes hadak is megindultak. Éjszokról, nyugotról és délről szakadatlanul özönlöttek a király táborába. A pápai bulla, mint várni lehetett, az összes keresztény népeknél meghallgatásra talált. Az egybesereglett had valóban nemzetközi volt. Nevezetesen voltak ott csehek, morvák, magyarok, jászok, kúnok, székelyek, oláhok, rácok, horvátok, dalmátok, tótok, ruténok, lengyelek, sziléziaiak, meisseniek, lausicziak, osztrákok, steieriek, karintiaiak, krajnaiak, bajorok, frankok, svábok, thüringiaiak, brabantok, hollandiaiak, svájcziaiak, francziák, angolok, spanyolok, olaszok, svédek. Számuk közepes számítással százezerre tehető.⁴

Az óriás sereg június 30-án zárta körül Prágát s Zsigmond magyar csapatok fedezete alatt ünnepélyesen be-

¹ Font. rer. Boh. V. 365—368.

² Még Velenczét is felszólították, hogy támadja meg Albert osztrák herczeg tartományait. Urkundl. Beiträge, I. 39.

³ Font. rer. Boh. V. 369—372.

⁴ Font. rer. Boh. V. 384.

vonult a hradisini királyi várba. Julius első fele nagyobb esemény nélkül telt el. Kisebb csetepaték természetesen naponta voltak. Julius 13-án egy magyar csapat megütközött a prágaiakkal, de, úgy látszik, csak azért, hogy lássák, mennyire van a város illető pontja megerősítve.

A döntő nap július 14-ike volt. A keresztések három helyen csoportosultak, a magyarok a királyi vár közelében foglaltak állást. A haditerv szerint a két várbeli őrségnek s a keresztéseknek egyszerre kellett támadni, mindenekelőtt a város felett emelkedő harmadik hegyet, a Vitkov-hegyet, megszállani, hogy ezáltal Prágát minden oldalról elvágják a külvilágtól. Vecsernye idején megharsantak a kürtök, a meisseniek és thüringiaiak a Vitkovhegyre törtek, melyet a prágaiak fagerendákkal és földhányásokkal annyira-mennyire megerősítettek. Az őrség — férfiak, asszonyok, hajadonok — bátran szembeszállt a németekkel, azonban csekély számánál fogva kétségkívül veszteségben marad, ha Zsizska taboritáival segítségére nem rohan. A németek csakhamar rémülve menekültek a taboriták rettenetes csépcsapásai elől. S ezzel el volt döntve az első kereszties hadjárat sorsa. A város általános megrohanása elmaradt. Zsigmond haraggal és bánattal telten szóltalanul vonult sátrába, míg a prágaiak ajkairól felhangzott a Téged Isten dicsé-rünk . . . hatalmas dallama.¹

A keresztések táborában volt cseh és morva urak azt tanácsolták Zsigmondnak, hogy inkább békés úton törekedjék a főváros birtokába jutni. Készek voltak ez irányában közbenjárni a prágaiaknál; kívánták azonban, hogy előbb a keresztések, főképen a csehek előtt gyűlöletes németek távozzanak az országból.² A békés egyezkedést ajánlotta a pápa követe is, mert korán megismerte az urak távolabbi szándékát, hogy valóságos és képzelt szolgálataikért a cseh egyháznak még megmaradt birtokait fogják jutalmul kérni. Bár egyik sem bízott a másikban, némi vonakodás után mind Zsigmond mind a prágaiak hajlandók voltak a tárgyalásra.

A prágai tudósok és papok abban a négy pontban foglalták össze követeléseiket, a melyeket közönségesen a

¹ Font. rer. Boh. V. 387.; Font. rer. Austr. II. 48., 81.; Chronicon Bartossii, Monumenta historica Boemiae, Praga, 1764. I. 144.; Windeck, id. m. 132.; Cochlaeus, id. m. 180.; Bezold, König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten, München, 1872. I. 41.; Aschbach, Geschichte Kaiser Sigmunds, Hamburg, 1841. III. 62 s. köv. II.; Grünhagen, Geschichte Schlesiens, Gotha, 1884. I. 239. A Vitkov-hegyet azóta Zsizska-hegynek hívják.

² Windeck, id. m. 132.; Font. rer. Boh. V. 390—395.

„négy prágai cikkely“ néven ismerünk; azután azt kívánták, hogy e cikkelyekről a keresztes sereg előtt négy nyelven, latin, cseh, német és magyar nyelven vitatkozhassanak, nyilván azzal a célzattal, hogy sikerül a keresztesek közül is híveket toborozni. Ámde éppen ezért sem Zsigmond, sem a pápa követe nem teljesítette kívánságukat. Végre is a már pusztá kisvárosban jöttek össze, a hallgatóságot a legelőkelőbb urak alkották. De a tudósok nem tudtak megegyezni. Ez annyira felbőszítette a prágaiakat, hogy az óvárosi tanácsházba törtek, az ott fogva levő 16 németet kihurczolták a falakon kívül s a keresztesek szemeláttára megégették.

Mindamellett az ostrom megújításához sem a királynak, sem a hadseregnek nem volt kedve s minthogy az élelmezés mind nehezebbé vált, a sátrak nagy részét megvéletlenül keletkezett tűz pusztította el, a keresztesek haza kívánczoltak.¹

Zsigmond azonban csak mint felkent cseh király akarta elhagyni a fővárost. Ehhez képest július 28-án Vechta Konrád, Prága érseke, a keresztes hadak fejedelmének és vezérének jelenlétében, a szent Vidről nevezett székesegyházban fejére tette a cseh koronát s az eddig vele tartó cseh és morva urak hűséget fogadtak.

Erre a németek s a messze országból jött idegenek távoztak, csupán a magyarok maradtak vissza. Augusztus első napjaiban maga Zsigmond is elhagyta Prágát, miután előbb mind a hradsini, mind a visehradi várat kellően megerősítette. A Hradsinon maradt magyar vitézek közül névszerint ismerjük Szentkereszti Istvánt,² Sánkfalvi Hús Miklóst³ és Csögi Simont.⁴

Zsigmond Kutenbergben állapotott meg. Itt töltötte az augusztust és szeptember első felét.⁵ A cseh és morva urak követték és szolgálataik díját kérték. Zsigmond köztudomásúlag bőkezű, mondjuk, pazar volt az ajándékozásban; mindig adott, ha volt miből, néha akkor is, ha nem volt. Ezekkel az urakkal szemben meg éppen bőkezűnek kellett lennie, mert szolgálataikat további politikájánál nem nélkülözhetette; ennélfogva hűségüket, ha még oly drága áron is, biztosítani kellett. A cseh királyi kincstár készle-

¹ Font. rer. Boh. V. 396.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 145.

² Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1425. febr. 24.

³ Oklevéltár II.

⁴ Zichy-család Okmt. VIII. 6.

⁵ Magyar Orsz. Levélt. Dl. 10,971.

tét azonban már teljesen elköltötte, hozzányúlt tehát az egyházak kincseihez s mert ez a forrás is hamar kiapadt, a királyi jövedelmeket, végül az egyházak birtokait adta zálogként az uraknak. Egy év leforgása alatt több egyházi birtok került ily módon világiak kezére, mint a mennyit a husziták elfoglaltak.¹ A cseh urak mellett a magyarok is részesei voltak a király bőkezűségének,² köztük Garai Miklós nádor örök birtokul kapta Dévény városát.³

Ezalatt a prágaiak oly erősen zárták körül a Visehradot, hogy a vár parancsnoka kénytelen volt segítséget, mindenek előtt eleséget kérni. Zsigmond, mert a mellette lévő, jobbára magyarokból álló sereg csekély volt, egyelőre kitartásra buzdította a várbelieket. Majd elhagyta Kutenberget, megkerülte a fővárost, folytonosan portyázva, hogy eleséget gyűjtsön, még inkább, hogy a prágaiak figyelmét a Visehradtól elvonja. Október elején a magyarok Bunzlau környékén közel 24 falut égettek fel s a rémület növelésére sok huszitát, nőket és gyermekeket is, tűzbe vetettek. Október 31-én Zsigmond Prága térszomszédságába, Ujvárra ért s csatlakoztak hozzá a cseh és morva csapatok, hogy másnap a szorongatottak felszabadítására menjenek, de már későn érkeztek.

A várbeliek, miután az eleségük elfogyott, lóhúsuk sem volt már, melylyel az utolsó három hétben táplálkoztak, okt. 28-án fegyverszünetre léptek a prágaiakkal, hogy ha nov. 1-ének reggeli 9 órájáig nem kapnak segítséget, megadják magukat s a mint ez az időpont elérkezett, nem tudván, hogy a felmentő sereg szomszédságukban táborozik — a király hírnökét a prágaiak elfogták — megnyitották a vár kapuit.

Zsigmond mindamellett harciba bocsátkozott, s elszántabb küzdelem fejlődött ki a vitkov-hegyinél.⁴ A csehek és morvák, kik a tüzpontba álltak, 400 jóvitézüket veszítették el; a magyaroknak, bár csak a második sorban küzdöttek, köztük Pálóczi Máté és Imre,⁵ Nánai Kompolti István és Péter,⁶ Rezegei György,⁷ szintén volt veszteségük: Nánai

¹ Palacky, Geschichte von Böh. III. 2. 148.; Bezold, id. m. I. 93.

² Magyar Orsz. Levélt. Dl. 12,186.; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 814. 850., Wagner, Diplomatarium com. Saros, 375. ugyanez esonka másolatban 1427-ből a Szirmay-család levéltárában, Nemzeti Múzeum.

³ Magyar Orsz. Levélt. Dl. 10,953.

⁴ Font. rer. Boh. V. 431—434., 435—441.; Font. rer. Austr. II. 81—82.; Archiv für Österr. Gesch. 60. 487—488.; Windeck, id. m. 134—135.

⁵ Magyar Orsz. Levélt. Dl. 11,139., 11,422., 11,427.

⁶ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 393.

⁷ Károlyi-Oklevéltár, II. 58.

Kompolti Péter,¹ kit a harc hevében öltek meg s azok a névtelenek, kiket a prágaiak a Moldvába szorítottak s ott lelték halálukat.²

A vereség teljes volt. Zsigmond mégis, mintha győzött volna, koszorút tett fejére, Borbála királynéval együtt s avval vigasztalta övéit, hogy az ellenségnek még nagyobb volt a vesztesége.³ Első gondolata a bosszú volt. Égett a vágytól, hogy megbüntethesse azokat az urakat, kik a prágaiaknak segítséget adtak. Alig ért Kutenbergbe, meghagyta a magyaroknak, törjenek Podiebrad Viktorinnak, a későbbi György király atyjának birtokaira.⁴

A magyarok, Nimburbban magukhoz vévén a Vischradról megjött vitézeket, irgalmatlanul végrehajtották a parancsot. Podiebrad Viktorinnak s minden atyafiságának a birtokait tüzzel-vassal pusztították, Podiebrad, Kostolomat városokat felégették, termékeny vidéküket pusztasággá változtatták, több falut teljesen eltöröltek a föld színéről.

Zsigmond az eredménnyel igen meg volt elégedve. Neczpáli Györgyöt és Lászlót, a sereg vezéreit, a falvak és puszták egész sorával jutalmazta,⁵ Rozgonyi Istvánt, ki Nimburb ostroma közben az arczán súlyos sebet kapott, pozsonyi főispánná nevezte s az ország bárói sorába emelte,⁶ a gazdag élelmet meg, melyet összeraboltak, a prágai várba küldte, nehogy az is a Vischrad sorsára jusson.

A prágaiak sem töltötték tétlenül az időt. A csata napján betódultak a Vischradba s vad kegyetlenséggel zúzták össze őseik történetének becses emlékeit. Majd a szövetséges bárókkal együtt újból kiáltványt intéztek a nemzethez.

¹ Fejér, id. m. és h.; Windeck, id. m. 135.

² Szepesi Krónika, Történelmi Tár, 1904. 51. Bizonyára ide tartozik Horváth regestája is, M. Tört. Tár. IX. 137.

³ Font. rer. Boh. V. 442.

⁴ Font. rer. Boh. V. 443.

⁵ 1421. márcz. 21-én kelt levél a Justh-család levéltárában, Nemzeti Múzeum; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 397.; Békésmegyei Oklevéltár, 36. 46.

⁶ Magyar Orsz. Levélt. Dl. 11, 145, Fejér, Codex Dipl. X. 6. 403, 604. Az oklevelekben Neuburg, Newburg áll, a mit én Nimburbnak, Nymburnak veszek. Az oklevelek szerint ezek a csaták „ante civitatem“, — „prope civitatem Neuburg“ folytak le. Ámde Neuburg „Castrum novum“ —, Venczel király „Wenzelstein“-je sohasem volt „civitas“, de egy jelentéktelenebb vár Kunratitzban Prága közelében, előtte, körülé nagyobb harc sohasem volt, parancsnoka, egy Fulstein nevezetű német, 1421. jan. 25-én könnyű ostrom után feladta (Font. rer. Boh. V. 415.); Nimburb ellenben valóban „civitas“ volt, benne magyarok vettek szállást, a kik környékét elhamvasztották, tényleg „ante“ és „prope civitatem“ harcoltak.

Megvádolták Zsigmond királyt, ha ugyan megérdemli, hogy királynak nevezzék azt, a ki elfelejtkezett származásáról, őseinek erényeiről s falvakat éget fel, embereket gyilkoltat le, tisztas asszonyokon és szűzeken erőszakot tesz s a kinek az a végső szándéka, hogy a cseheket teljesen kiirtsa s városaikat, falvaikat idegenekkel népesítse be. Megmutatta ezt különösen Mindenszentek napján, mikor a cseheket a küzdők élére állította, a németeket meg és a magyarokat, a cseheknek legmegátalkodottabb ellenségeit kímélte, hogy testvér testvért öldököljön s a testvérharczban elgyengült cseheket a németekkel és magyarokkal pusztítsa ki; hiszen nyíltan mondotta, hogy Magyarországot adja érte, csak Csehországban egy cseh se legyen többé. Zsigmond Isten és a cseh nemzet ellensége s a cseh nyelv megsemmisítésére tör mindenki, a ki tovább is ragaszkodik hozzá, úgy kell tehát eljárni ezekkel és vele, mint a cseh nép más ellenségével.¹

Zsizska ugyanakkor a déli részeken harczolt szerencsésen az osztrákok ellen. De mikor arról értesült, hogy Zsigmond hadakat gyűjt és éppen ellene készül, ő is szövetkezett a prágaiakkal.²

Zsigmond a szövetkezettek erejével nem mert szembe szállni. Városról városra hátrált, míg 1421 márczius első napjaiban kivonult Csehországból s Morvaországban, a magyar határhoz közel eső Hradischban állapodott meg. Ám egyes prágai és taborita csapatok utána nyomultak s csak a hradischi magyar őrség, közte Rozgonyi István,³ Palásti György,⁴ Győredi István,⁵ Pobor István,⁶ Katházi István,⁷ Geréczi Mihály⁸ bátor ellenállása hiúsította meg támadásukat. Ez azonban csak csepp volt a tengerben, mert másfelé, a kiáltvány értelmében a katolikusok és németek ellen küldött seregek mindenütt győztek.⁹

¹ Archiv Český, III. 217—218.

² Font. rer. Boh. V. 428., 471., 472.

³ Magyar Orsz. Levélt. Dl. 12., 910.; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 604.

⁴ Palásthy Pál, Palásthyak, I. 251.; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 369.

⁵ Hazai Okmánytár, II. 225.

⁶ Oklevéltár, III.

⁷ Hazai Okmánytár, II. 226.

⁸ 1421. május 13-án kelt oklevél a Nemzeti Múzeum törzslévéltárában. L. még: Turul, 1906. 81., Magyar Orsz. Levélt. Dl. 11.066., Hazai Okmánytár, III. 320.

⁹ A német Komotaut bevén, az összes férfiakat agyonverték vagy megégették, 30 kivételével, kikre a megöltek eltemetése végett szükség volt, s a taborita asszonyok a nőket, miután ruhájukat letépték, egy csűrben elevenen megégették. Font. rer. Boh. V. 477—479.; Font. rer. Austr. II. 83.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 146.

Győzelmükre feltette a koronát Vechta Konrád, Csehország érseke, mikor az egész katolikus világ megbotránkozására maga is huszitává lett, elfogadta a négy cikkelyt s felmondta a hűséget Zsigmondnak.¹

A főpap lépése erkölcsi tekintetben súlyos következményekkel járt. A katolikusok vezér nélkül maradtak; a husziták meg azt hitték, hogy megtisztultak az eretnokség vádjától s kettőzött buzgalommal üldözték a katolikusokat. Ők lettek a helyzet urai s hogy az új viszonyok közé jutott ország kormányzásáról gondoskodjanak, 1421. június 1-ére országgyűlést hirdettek Csaszlauba.² Zsigmond király, a ki Hradischból, miután tekintélyes magyar őrséget hagyott védelmére, már haza tért Magyarországra,³ Trencsénből tudatta a csehekkel, hogy ő is elküldi megbízottait Csaszlauba.⁴

Az országgyűlésen minden pártárnyalat képviselőt talált; határozott többségben voltak azonban a kelyhesek. Ennélfogva az ő javaslataikat emelték végzéssé, a mikor azt határozták, hogy a négy cikkelyt minden tehetségükkel megvédelmezzik; Zsigmondot nem ismerik el királynak s az ország kormányzására egyelőre húsz férfiút választanak.⁵ Csak ezek után álltak szólásra Zsigmond megbízottai. Kijelentették, hogy Zsigmond hajlandó a négy cikkelyhez hozzájárulni s a miben hibázott, megjavítani. Ennek fejében azonban reméli, hogy a kik eddig ellene voltak, hűségére térnek s nem fogják tűrni, hogy országukat, mely születési jogon egyedül őt illeti meg, idegen ragadja magához. A kelyhesek feleletül írásba foglalták követeléseiket és vádjaikat, jobbára azokat, melyeket különböző kiáltványaikban már ismételtlen hangoztattak s a nélkül, hogy Zsigmond válaszát bevárnák, kimondták, hogy a lengyel királylyal a cseh korona elfogadását illetőleg már a múlt évben megkezdett tárgyalást folytatják.⁶ Zsigmond mégis részletesen felelt a vádakra.⁷ S mert czélt így sem ért, újabb hadjárat indítására gondolt.

Már a múlt év novemberének végén, a visehradi vesztett csata után gyűlésbe hívta a német rendeket Egerbe,

¹ Az érsek 1421. ápr. 21-én kelt nyilatkozata Urkundl. Beiträge, I. 78.

² A meghívó Urkundl. Beiträge, I. 96—97.

³ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12,190., 12,191., 12,206., 12,569.; Hazai Okmánytár, II. 226.

⁴ Cseh nyelven: Archiv Český, III. 225—258., Font. rer. Boh. V. 488—489.; csehül és németül Font. rer. Austr. II. 467—469.; latinul Fejér, Codex Dipl. X. 6. 362—363.

⁵ Archiv Český, III. 226—230.

⁶ Archiv Český, III. 230—232.; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 364—368.

⁷ Archiv Český, III. 232—233.; csak tartalmilag adja Fejér, Codex Dipl. X. 6. 373.

majd, miután az idő rövidsége miatt itt nem jelenhettek meg, 1421. április 13-ára Nürnbergbe.¹ Bár maga távolmaradt, a keresztes bulla meghirdetésére, különösen a déli és nyugoti németek igen nagy számban jelentek meg.² A meisseniek, sziléziaiak azonképen fegyverkeztek, valamint Albert osztrák herczeg is; nálunk meg általános felkelést s a hadjárat költségeire külön adózást hirdettek.³

A megállapított terv szerint a németeknek nyugatról, a meissenieknek északról, a sziléziaiaknak északkelet felől, az osztrákoknak délről s nekünk kelet felől egy időben kellett benyomulni Csehországba. A terv kétségtől kitűnő volt. Ha következetesen végrehajtják, a husziták válságos helyzetbe jutnak. A körülmények is kedveztek a vállalatnak. A prágaiak és taboríták természetellenes szövetsége felbomlott; Zsizska a pikardisták pusztításával volt elfoglalva. Mindamellet a vállalat ezúttal is balul ütött ki.

A német keresztesek augusztus végével, a kitűzött időben, Eger mellett benyomultak Csehországba, igen tekintélyes számban, ha nem is voltak 100, vagy éppen 200 ezeren, mint a krónikák mondják. Ugyanakkor a meisseniek is betörték. Zsigmondnak azonban és Albert herczegnek híre-hamva sem volt. Ehhez járult, hogy a prágaiakat és taborítákat a közös veszély ismét egyesítette s így mentek Zsizska vezérletével a németektől ostromolt Saaz felmentésére. E híre a keresztesek temérdek hadát oly nagy félelem szállta meg, hogy mielőtt csak látták volna Zsizskát, a legnagyobb rendetlenségben futásnak eredtek.⁴

Zsigmond ezalatt Pozsonyban időzött s szept. 28-án tartotta Erzsébet leánya esküvőjét Albert osztrák herczeggel.⁵ Csak ennek elvégzése után indította meg hadait, nem aggódva a miatt, hogy késedelmezésével a hadjárat tervét teljesen felforgatta, a kedvező alkalmat elszalasztotta s hogy esetleg nemcsak a huszitákkal, de a téli idő nehézségeivel is meg kell küzdenie. Minthogy általános felkelést hirdettek, az egyháziak is táborba szálltak.⁶ A világiak közül többi között

¹ Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund, Gotha, 1883. VIII. 6.

² Deutsche Reichstagsakten, VIII. 28—31., 33—34., Urkundl. Beiträge, I. 85., 98., 106—116.

³ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 371.

⁴ Font. rer. Boh. V. 512.; Font. rer. Austr. II. 64., 85.; Bezold, König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten, I. 2. 55.

⁵ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 376., 409., 416.

⁶ Névszerint, igaz, csak Imre czikádori apátról tudjuk, Zichy-család Okmt. VIII. 36—39.

ott voltak: Perényi Péter országbíró,¹ Forgács Péter a királyi ajtónállók mestere,² Ozorai Pipo,³ Gersei Pető László,⁴ Sitkei Mihály,⁵ Várdai Pelbárt,⁶ Bogáti András,⁷ Szentléleki Zsigmond és Gáspár,⁸ Elefánti Miklós, Szerdahelyi Pál és Tamás, Zsámbokréti János és György, Somszegi László,⁹ Bóli Gerely.¹⁰ Az állítólag 60 ezernyi had vezére Ozorai Pipo, temesi főispán volt. Úgy látszik, a mit egyik oldalon elmulasztottak, a másikon pótolni akarták, mert helyes előre látással egész csorda ökröt és tehenet hajtottak magukkal az élelmezés fedezésére.¹¹

Ozorai Pipo október első napjaiban betört Morvaországba s oly kegyetlenséggel üldözte a prágaiakkal szövetszerezetteket — még a csecsemőket is a tűzbe hányta s egész sor várost és falut perzselt fel —, hogy a mikor Zsigmond november első felében Trencsén felől benyomult az országba és Szent Márton napjára (nov. 11) a morva rendeket gyűlésre hívta Brünnbe, a morva husziták ereje meg volt törve. A rendek megtagadták a négy cikkkelyt, feloldozást kértek a pápai alkövevtől s megígérték, hogy magok is csatlakoznak a király seregéhez.¹²

Ez események hatása alatt, mire Zsigmond november végén Iglauba ért, a legtekintélyesebb cseh urak, köztük Wartenberg Zdenkó és Rosenberg Ulrik, kiket a csaszlaui országgyűlés a husztagú vezérlőbizottságba is beválasztott, megjelentek táborában s esküvel ígérték, hogy elfogadják királyuknak, vállalatában támogatják, csak az ország pusztításától tartózkodják.¹³ Zsigmond ezt habozás nélkül megígérte s tovább nyomult Kutenberg felé.

A kutenbergi katolikusok a magyar sereg közeledésének hírére leölték a köztük tartózkodó huszitákat s december 21-én a királyt és seregét nagy örömmel fogadták városukba. S mert a sziléziaiak is betörték, Albert osztrák

¹⁻² Forgách-család levéltára, a Nemzeti Múzeumban.

³ Zichy-család Okmt. VIII. 36—39.

⁴⁻⁵ 1423. szept. 18-án kelt oklevél a Nemzeti Múzeum törzslévél-tárában.

⁶ Zichy-család Okmt. VIII. 509.

⁷ Hazai Okmánytár, IV. 280.

⁸ 1421. aug. 24-iki oklevél, a Nemzeti Múzeum törzslévél-tárában.

⁹ A Forgách-család levéltára id. oklevele.

¹⁰ Zichy-család Okmt. VIII. 39.

¹¹ Font. rer. Boh. V. 533.

¹² Urkundl. Beiträge, I. 166.; Archiv für Österr. Geschichte, 60. 541.; Fontes rer. Boh. V. 513., 516., 526—528.

¹³ Wenceslai Hagecii von Libotschau Böhmische Chronik, Leipzig, 1718. 716.; Font. rer. Boh. V. 531—533.

herczeg meg délről, Lundenburg felől nyomult elő, de főképen, mert a magyarok a prágaiakat és taboritákat Zsizskával együtt a Kuttenbergtől éjszaknyugatra eső Gang-hegy tövében decz. 22-én teljesen körülzárták s már azt hitték, hogy a husziták seregét vezérestül elfogják, úgy látszott, hogy a hadjárat sikerrel fog végződni.¹

Azonban váratlanul fordult a koczka. Az igazi harc, mely rövid ideig tartott ugyan, de döntő eseményekben annál gazdagabb volt, csak most kezdődött.

Zsizska deczember 24-én, éjnek évadján, katonáit szekerei közé állította s vakmerően áttört a magyar táboron. Zsigmond hihetetlen rövid látással a vezér menekülésében eddigi sikereinek koronáját látván, a hadjáratot befejezettnek hitte s gondtalanul mulatozva töltötte az időt seregével együtt Kuttenbergben és környékén. Zsizska azonban csak Kolinig futott, ott és a vidéken új csapatokat vont magához, azután visszasietett. 1422. január 6-án a szétszórt magyarokat Kolin és Kuttenberg között, Neborid mellett váratlanul megtámadta s oly rémületet gerjesztett, hogy Zsigmond sem szembeszállni, sem Kuttenbergben maradni nem mert, a város védelmét a hű bárókra és polgárookra bízván, ugyanazonnap elmenekült s csak Iglauban vélte magát biztonságban, míg a sereg visszavonulásának vezetéséről Ozorai Pipónak kellett gondoskodni.

De a bárók és a polgárok sem bíztak magukban, hogy a várost a félelmetes ellenséggel szemben megvédhetik, felgyújtották tehát Kuttenberget s követték a király seregét. Zsizskát az égő város oltása csak ideig-óráig tartóztatta, azután gyors menetekben a menekülők után sietett. Már január 8-án Habern mellett elérte őket s ütközetre kényszerítette. Ozorai Pipo az első összecsapás után megfutmodott s csak az erős királypárti Németbród falai alatt mert ellenállást megkísérelni, talán csak azért, hogy a királynak, ki legelől futott, időt adjon a lélekzetvételre, de most is siker nélkül. Mert Zsizska, a mint ugyanaznap este a város alá ért, késedelem nélkül megtámadta a magyarokat, sokat megölt közülök vagy foglyul ejtett, egy részöket a városba szorította, másokat menekülésre kényszerített, kik közül igen sokan, a mint a befagyott Szaczava folyón átkeltek s a jég beszakadt alattuk, lovastul elvesztek.

Zsigmond három nap alatt állítólag 12 ezer embert vesztett. Ha Zsizska felhasználja győzelmét s tovább üldözi

¹ Hagecii, id. m. 716.; Wenzel, Ozorai Pipo, Magy. Akad. Ért. Pest, 1860. III. 200—201.

a magyarokat, könnyen Morvából is kiszorítja, ha ugyan teljesen meg nem semmisíti őket. De ő megelégedett azzal, hogy másnap megvette Németbródot, a melyet aztán a táboríták annyira elpusztítottak, hogy hét évig lakatlan maradt.¹

A második keresztes hadjárat tehát még az elsónél is csúfosabb véget ért s nem jártak több szerencsével a későbbi vállalatok sem a következő tíz esztendőben. A maroknyi cseh nép, illetőleg tulajdonképen csak a husziták, mert a katolikusok csupán kényszerűségből hódoltak be ideig-óráig, a mint keresztesek közeledtek, menten elpártoltak tőlük, ha nem is 100, vagy éppen 200-ezernyi, de az ő erejüknel mindenestre hasonlíthatatlanul nagyobb hadseregeket mindig visszavertek. Ezért az egykorúak rettegtek már a pusztá nevüktől, az utódok meg ma is csudálattal határos bámulattal emlékeznek róluk. Kétségkívül feltűnő jelenséggel állunk szemben, a mely azonban a viszonyok behatőbb ismerete mellett mégis érthető.

A kereszteseknek nem volt igazán kiváló hadvezérük. Zsigmond meg éppen nem volt erre alkalmas. Könnyelmű, állhatatlan, a ki egyszerre sok dologba kap s azért minél kevesebbet fejez be. Különben mint magyar királyt a törökökkel és velenceiekkel viselt háborúk állandóan foglalkoztatták s képtelenné tették nagyobb erő kifejtésére. A keresztes hadak meg minden katonai szervezet nélkül való, gyakorlatlan tömegek voltak; vezéreik, a német fejedelmek egymással, majd magával Zsigmonddal is, állandó huza-vonában álltak, egységes vezetésről szó sem lehetett. Azután a keresztesek között igen-igen sokan találtattak, kik nem lelki kegyelmekért, de pénzért fogtak fegyvert. Mire távoli hazájukból a harc színhelyére értek, a rossz közlekedési viszonyok s a még rosszabb élelmezés következtében már fáradtak és kedvetlenek voltak. Ha gyors sikert nem értek, szétfutottak s az ellenségnek nem kellett mást tenni, mint addig ellenállni nekik, míg megúnták a harcot vagy elfogyott a pénz zsoldjuk fizetésére.

A husziták ellenben eszmékért: Isten szavának szabadságáért, a hazáért — a cseh nyelvért — szálltak síkra s azért oly lelkesedéssel és kitartással harcoltak, mely amazok előtt teljesen ismeretlen volt. A földolog azonban az volt, hogy a huszitáknak Zsizskában olyan vezérük akadt, a kivel egyetlen kortársa sem mérkőzhetett.

¹ Archiv für Österr. Gesch. 60. 542.; Font. rer. Austr. II. 85. Hagecii, id. m. 717.; Theobaldus, Bellum Hussit. 106.; v. ö. Wenzel, id. m. 201.

Trocznowi Zsizska János már koros ember volt, mikor az események oly körülmények közé juttatták, hol talentumát érvényesíthette s nemcsak a csehek, de a népek történetében is maradandó, tisztos nevet szerzett. Atyjától néhány portát örökölt Trocznow és Csejrow falukban Budweis közelében, tehát aféle kurta nemes volt, a ki, ha nem akarta életét csendesen, csekély földcsekéje művelésével eltölteni, kénytelen volt fegyverrel a kezében keresni szerencsáját a nagy világban. Résztvett Venczel király harczaiban, miközben elvesztette félszemét, míg Venczel figyelme reá irányult, különösebben megszerette s mint Zsófia királyné kamarását udvarába fogadta. Husz János eszméiért lelkesedett, a bethlehemi prédikációkat szorgalmasan s nagy figyelemmel hallgatta. Azért, mikor Venczel fellépett az újítókkal szemben, udvari állása tarthatatlanná vált s a búcsújáró, gyülesező nép közé ment. A keresztesek és husziták első nagy mérkőzésénél a Vitkov-hegyi csata szerencsés megvívásával megalapította tekintélyét s ettől az időtől haláláig korona s minden kitüntető cím nélkül mint egyszerű „testvér“ korlátlan hatalmú uralkodója volt népének.

Nem volt államférfiú, de katona testestül-lelkestül. Rettenthetetlen, vakmerő, a gyors cselekvés embere. Ha valamit helyesnek és célravezetőnek ismert fel, nem válogatva az eszközökben, vasakarattal keresztülvitte. Bár közelebbi híveivel együtt, kik halála után „árvák“-nak nevezték magukat, inkább a kelyhesek mint a taboriták felé hajlott, nem azoknak, de a taboriták törekvéseinek volt legbuzgóbb előharczosa. Igazi nagysága a hadak szervezésében és vezetésében nyilvánkozott meg.

Nem talált mást mint mesterembereket, parasztokat, kik egytől egyig gyakorlatlanok voltak a fegyverfogásban, de volt erős karjuk, megszokták a munkát, a szegényes táplálkozást, egyenlően állták a hideget és meleget, tudtak szúrni, vágni, kaszával, cséppel banni és lovat hajtani. Ezeket a képességeiket használta fel Zsizska s folytonos gyakorlással rövid idő alatt a legkitűnőbb gyalogságot nevelte belőlük. Fegyvereik jobbára egykori szerszámaik voltak: a bárd, fejsze, a kiegyenesített vagy félkörben meghajlított s a nyél alsó felén sarkantyúval ellátott kasza, de főképen a csép, melynek hadaróját megvasalták és kiszögezték. Használták ezeken kívül a kardot, a lánczos, szögelt buzogányt, a lándzsát, alabárdot, íjat, hosszú és széles pajzsot; voltak kézi lövéfegyvereik és ágyúik, melyeket szekeren szállítottak. A puskapor már bő alkalmazást talált.

Különös fontossága volt a szekérnek. A szekeret

hadicélra már előbb is felhasználták mind a csehek, mind más népek; Zsizska azonban egyenesen alapjává tette hadviselésének. Nevezetesen, hogy embereit a menetelés fáradalmaitól megkímélje, a csapatok mellett megfelelő számú szekeret alkalmazott, átlag ezer embernél ötvenet. Ezeken a meglehetősen durván munkált, de rendkívül erős, mellig érő derékkal és kordéval ellátott szekereken, melyeket négynégy ló vont, a két kocsis a lovon ült, a kocsivezető a rúd tövében, — szállította nem csak az eleséget, podgyászt, hadiszerszámokat, ágyúkat, hanem az embereit is. Ezeken a szekereken csapott váratlanul az ellenségre s vonult vissza szükség esetében nagy gyorsasággal. S ugyancsak ezekkel vette magát körül, mikor ütközetbe készült bocsátkozni. Ilyenkor a lovat kifogták s védett helyre állították, de a kocsisok rajta maradtak, hogy adott jelre pillanat alatt befoghassanak. A szekereket kettős vagy négyes sorokban, a sorok közt megfelelő üres tért hagyva, a körülményeknek s a terepviszonyoknak számbavételével egyenes vagy görbe vonalban, szögben, kör vagy tojásdad alakban egymáshoz lánczolták s a fenék alá a külső oldalra vastag deszkát függesztettek. Ez volt a husziták „szekérvára“.

A mint megadták a jelt, a testvérek, igen gyakran a növére is, a szekereken s a szekerek közti téren várták az ellenséget. Előbb kis ágyúikat szólaltatták meg, majd nyílzáport bocsátottak, végül közvetlen közélről kampókkal igyekeztek a páncélos lovagokat lovaikról lerántani s hosszú kézfegyvereikkel pusztítani. Sikerült így ellenfeleiket zavarba hozni, a hirtelen megnyílt várból rettenetes lármával kitörtek. A harc rendszerint rövid ideig tartott s a legtöbbször az ellenség teljes leverésével, a megmaradtak kétségbeesett futásával végződött.

A futókat a lovasok vették üzőbe. Mert Giskrának lovasai is voltak, még pedig könnyű lovasok, csekély számban, igaz, számuk körülbelül úgy aránylott a gyalogsághoz mint 1 a 10-hez. Meneteléskor a szekereket, tehát a gyalogságot két oldalról kísérték, ütközet alkalmával a szekérvár két szárnyán foglaltak állást. Ha üldözés közben új, pihent csapatokkal, vagy éppen túlnyomó erőrel találkoztak, hirtelen visszavonultak, még pedig a várba. A szekerek, a mely könnyen megnyíltak előttük, oly gyorsan össze is zártak mögöttük s a megérkező ellenség már zárt várat talált.

Még gyakrabban alkalmazták a szekérrel való harcolásnak egy másik módját. Ez abban állt, hogy nem várták

be az ellenség támadását, hanem kettős vagy négyes sorokban felállított szekereiken, a szekerek közt bizonyos szélességű tért hagyva, a helyi viszonyoknak, az ellenség esetleges elhelyezkedési gyöngéinek kihasználásával készült utasítás szigorú betartásával yakmerően az ellenségre rontottak, egy részét elvágták, mire a szekerek összezáródtak s a hálóba kerültek kaszával, cséppel agyonverték. A szabadon maradt rész nem várta be, míg rákerül a bekerítés sora, de megrémülve menekült. S ha maradt is volna bátorsága a bekerítettek segítségére menni, már zárt várat talált maga előtt, honnan nyílózón s ágyúk fogadták.

Ennél a módszernél tehát a siker elsősorban a kocsisok, a kocsivezetők ügyességén alapult. Azért ezeknek külön iskolájok volt, szekereikkel folytonosan gyakorlatokat végeztek, hogy a gyors mozdulatokat s veszedelmes fordulókat megtanulják.

Különben a huszita sereg részekre oszlott; minden tagozatnak megvolt a külön vezére. S bár Isten igazságáért minden huszita köteles volt fegyvert fogni, az öregek és gyengék otthon maradtak, szükség esetén védelmi szolgálatot teljesítettek s csak az arravalók voltak állandóan táborban.

Zsizska, mint minden igazi hadvezér, katonáit szigorú fegyelemben és rendben tartotta. Hadirendje, melyet 1423-ban több báró, lovag és város hozzájárulásával állított egybe, tiszteletreméltó emléke emberismeretének s mindent átfogó szellemének.

A hadirend alapelve, hogy mindenütt engedelmség és rend uralkodjék. Menetelés közben senki se törtesse előre, hogy a városban jobb szállásról gondoskodjék. Mindenki azon a helyen tartózkodjék, melyet a kapitányok, kiket az öregek választanak, jelöltek ki számára. Súlyos büntetés éri azt, a ki engedelem nélkül tüzet gyújt a táborban. Mind a menetelés, mind a csata megkezdése előtt térdre hullva kell imádkozni az Úr teste előtt. Menetkezésben köteles minden csapat saját zászlaja alatt maradni; a sorból nem léphet ki senki. Ha az előőrsök vagy kapitányok hibájából baj származik a táborban vagy a szálláshelyen, az ilyen hanyagok életükkel és javaikkal lakoljanak, még ha bárók vagy hercegek volnának is. Minden zsákmány a kapitánytól kijelölt helyre viendő, hogy az urak, lovagok, polgárok és parasztok közül kiválasztott vének méltányosság és jogosság szerint eloszszák mind a gazdagnak, mind a szegénynek. A ki a zsákmányból, ha még oly csekély részt is, önhatalmulag, eltulajdonít, mint

Isten és a nép javainak megrablója, halállal büntetendő. Tiltva a veszekedés és oknélküli lármázás. Senki sem távozhathat a seregből a kapitányok tudta és engedelmé nélkül. A kik cserben hagyják Isten és a testvérek harczát, a hadsereg színe előtt végzendők ki. Az engedetleneket és hamis lelkűeket, a hazudozókat, játékosokat, tolvajokat, rablókat, kalandorokat, részegeseket, házasságtörőket, bujálkodókat, rossz nőket, általában a nyilvános bűnösöket ki kell űzni a seregből s megfenyíteni Isten és a Szentháromság segítségével.

Zsizska Rabi ostrománál 1421. júliusában még ép fél-szemét is elvesztette. Teljes vaksága azonban nem csökkentette harci kedvét s nem akadályozta a hadvezetésben. Ezentúl szekerén vitette magát. A mint szembetalálkozott az ellenséggel, az állandóan mellette tartózkodó tisztekkel — adjutánsaival — leiratta a környéket, az ellenség elhelyezkedését s a leírás szerint adta meg utasításait, a melyek mindig beváltak. A vak vezér sorra verte az épszemű hadvezéreket.

Sőt azt kell mondanunk, hogy Zsizska vaksága előnyös következményekkel járt. Maga nem láthatván, tisztjeit kényszerítette, hogy a saját szemükkel lássanak. Kérdéseivel és feleleteivel, illetőleg rendelkezéseivel beavatta őket a hadvezetés titkaiba, megosztotta velük tudományát. Ennélfogva környezete valóságos hadiiskola volt, melyből oly kitűnő tanítványok kerültek ki, mint a két Prokop, később meg egész sora a külföldre szakadt jeles vezéreknek, kik között Ladwenko, Zeleny, Witowecz és Giskra az ismertebbek.

Világos ezekből, hogy Zsizska hadműveleteiben a fősúlyt a begyakorolt gyalogságra és tüzérségre, a gyors menetekre, a mozdulatok pontos kiszámítására és gyors végrehajtására, a terepviszonyoknak kihasználására helyezte, azaz hadrendszerében a modern hadtudomány csirái találhatók meg, éppen azért a középkori lovagseregek tehetetlenül álltak vele szemben. Észrevették ezt már az egykorúak, a két csúfosan végződött hadjárat csalhatatlanul erre tanította őket. A tanulságot még sem vonták le s a közvetlen eredmény csak az volt, hogy általában félték a huszita névtől és megfogytakozott vállalkozókedvük.¹

¹ Legis-Glückselig, *Illustrirte Chronik von Böhmen*, Prag, 1853. I. 127—128., 391—396.; Aeneas Sylvius, *Hist. Boh.* id. kiadás, 114—115.; Balbi, *Epitome historica rerum Bohemicarum*. Pragae, 1677. 456.; Cochlaeus, *Hist. Hussit.* 217.; Kautsky, *Die Vorläufer des Socialismus*. Stuttgart, 1895. 219—220.; Bezold, *Zur Geschichte etc.* már id. m. 55.,

A husziták, miután a következő években kívülről nem igen háborgatták őket, szokásuk szerint egymással harcoltak. Nem bénította harci kedvüket, hogy Zsizska Przbiszlav vára ostroma közben súlyosan megbetegedett s 1424. okt. 11-én meghalt.¹ Kitűnő tanítványok léptek a helyére, mint Schwamberg Bohuszláv, azután Prokop, a kit, mert előbb benezés barát volt, a hajkoronájáról „Nyírottfejű“, „Kerekfejű“, „Holy“ Prokopnak vagy „Nagy“ Prokopnak is neveztek, hogy megkülönböztessék „Kis“ Prokoptól, Prokupektől az „árvák“ kapitányától.²

Árváknak nevezték magukat Zsizska közelebbi hívei a vezér halála után s ezentúl a taboritáktól elválva külön pártot alkottak.

Mindamellett sem V. Márton pápát, sem Zsigmond királyt nem vádolhatjuk hanyagságról vagy tétlenségről ezekben az években sem. Mindketten rajta voltak, hogy a népeknek eleinte oly hatalmasan nyilatkozott, de a vereségek hatása alatt megfogyatkozott vállalkozókedvét ismét felébresztették. Nem csupán az ő személyükön múlt, hogy fáradásuknak éveken át nem volt sikere.

A németek, mikor Zsigmond németbródi vereségéről értesültek, tartózkodás nélkül hirdették, hogy az ő múlt évi kudarcuknak Zsigmond volt az oka; szántsándékkal veszedelembbe vitte őket, mert maga is huszita, Zsófia, a szép özvegy királyné bűnös szerelmével már behálózta s a husziták pártjára vonta; a magyarok, a királyhű cseh és morva urak mind árulói a kereszténység ügyének.³

Azt kell hinnünk, hogy a németeket, ha rövid időre is, cserbenhagyta emlékező tehetségük. Az áruló magyarok és csehek ismételten szembeszálltak Zsizskával; valóban életüket áldozták a hit védelméért, míg ugyanakkor a hithű németek be sem várták, hogy Zsizskát szemtől szembe lássák, de közeledésének pusztá hírére megfutottak.

Természetesen Zsigmond sem maradt adós a felelettel

66. s köv. II.; Palacky, Geschichte etc. III. 2. 359—371.; Bachmann, id. m. II. 249., 257—260.; Max von Wulf, Preussische Jahrbücher, 69. 673—689. Wulf „Husitisches Kriegswesen“ cz. kétségkívül nagy tanultsággal megírt értekezésében lejjebb iparkodik szállítani a husziták hadtudományát. De, hogy röviden szóljunk, ha elfogadjuk az ő okoskodását, nehezen tudjuk megmagyarázni, miért futottak állandóan a németek elül, a husziták meg hátul és nem megfordítva.

¹ Chronicon Bartossii, id. m. I. 147—148.; Font. rer. Austr. II. 53., 86. s köv. II.

² Aeneas Sylvius, Hist. Boh. 114—115.

³ Fratris Johannis Andreae Ratisbonensis cronica inedita, Font. rer. Austr. Script. VI. 416—420.

s a kölesönös szemrehányások csak akkor értek véget, a mikor Konrád mainzi érsek Magyarországra jött és előterjesztései alapján Zsigmond a birodalmi rendeknek gyűlést hirdetett Regensburgba. S mert szokása szerint ide is elkésve érkezett, ez elegendő ok volt a németek előtt, hogy újra szembe helyezkedjenek vele s Nürnbergbe költözzenek. A magyar uraknak minden igyekezete kárbaveszett, hogy visszatérésre bírják őket. Zsigmond, bár a németek eljárása mélyen sértette, a közérdeket tartva szem előtt, hallgatott magyar tanácsosai szavára s maga is átment Nürnbergbe.

A gyűlés két sereg felállítását határozta el, melyek közül az egyiknek állandóan, naponként kellett a husziták ellen harcolni, a másiknak meg haladék nélkül Csehország belsejébe nyomulni, hogy Karlstein várát, melyet a királyi őrség igen vitézül védelmezett, felmentse.¹

Ámde körülbelül csak 4000 ember gyűlt Hohenzollern Frigyes zászlai alá, a kikkel 1422. októberében Tachauig nyomult. Körülbelül ily erős volt az a sereg is, mely a meissen-i örgróf vezérlete alatt az Érczhegység déli lejtőjén állt. S miután a husziták mindkettőt alkudozásokkal áltatták, még az év letelte előtt kivonultak Csehországból a nélkül, hogy valami jelentősebb dolgot műveltek volna.²

Erre a németek elégtelensége újból kitört Zsigmond ellen, mert, szerintük, nem támogatta eléggé vállalatukban.

A husziták meg, mióta arra a meggyőződésre jutottak, a mint azt kiáltványaikban ismételten nyíltan kimondották, hogy Luxemburg Zsigmond, általában minden német, sőt még a magyarok is, esküdt ellenségei a cseh nemzetnek, a cseh nyelvnek, bizalmukat fajrokonaikba helyezték, segítséget egyedül a lengyelektől vártak. A legtermészetesebb, legészszerűbb folyománya volt ez szorongatott helyzetüknek, a nélkül, hogy minden szlávnak az egyesítésére, az ú. n. panszlavizmusra gondoltak volna. A XV. század fiai ezt a fogalmat még nem ismerték.

Már a háború első évében, 1420. áprilisában, a mikor Zsigmond Kuttenbergben ridegen elutasította a prágaiak kérését s feltétlen meghódolást követelt, nagy titokban követéséget menesztettek Krakóba s Ulászló lengyel királynak felajánlották országuk koronáját. Ajánlatukat idők folyamán többször megújították, különösen akkor, mikor a csaszlaui

¹ Deutsche Reichstagsakten, VIII. 122., 124., 125., 131., 152.; Urkundl. Beiträge, I. 188., 196., 236.; Font. rer. Austr. VI. id. h.

² Font. rer. Austr. II. 572., VI. 428.; Theobaldus, id. m. 110.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 147.

országgyűlés Zsigmondot trónvesztettnek nyilvánította. Ulászló nem fogadta el az ajánlatot: készségesen kapott azonban rajta Vitold, a király öcsese, a litvai nagyfejedelem. Ez, mikor Zsigmond király németbródi vereségéről értesült, 4—5 ezer vitézzel haladékok nélkül Csehországba küldte helytartójának unokaöcsesét, Koribut Zsigmondot.¹

Igy a huszitakérdés már is hatalmas hullámgyűrűi tetemesen kitágultak. S ha ehhez hozzáadjuk, hogy Murad török szultán, bár az atyja, Mohamed és Zsigmond király között az 1419. év végén kötött fegyverszünetet elfogadta s maga is meghosszabbította, kihasználva Zsigmond távollétét, már 1421-ben betört Havaselyén át a Bárczaságba s támadását a következő években megismételte, Zsigmond király helyzetét nem mondhatjuk könnyűnek. Csehkel, lengyellel, törökkel kellett mérköznie, a mikor a német fejedelmek is világgá eresztették a fenyegető kérdést: Nem válnék-e a birodalom javára, ha Zsigmondot letennék a német trónról, mint letették két évtizeddel előbb Venczelt, a bátyját, mert nem gondolja a birodalom nagy érdekeit?

Annyi világosan állt Zsigmond előtt, hogy a farkas-veremből fegyverrel nem menekülhet. A diplomatia szövevényes utain tett tehát kísérletet, még pedig olyan sikerrel, mely őt e téren elsőrangú államférfiúnak mutatja.

Vitold nagyfejedelem, a mikor útnak eresztette Koributot, olyan értesítést küldött apájának, hogy csupán azért engedett a csehek kérésének, mert erősen hiszi, hogy békés úton visszavezetheti őket a római egyház kebelébe.² V. Márton pápa, a ki előtt mégis főkérdés a husziták visszatérése s nem Zsigmond cseh királysága volt, ha határozottan nem pártolta is, mindenesetre jóakaró várákozással tekintette Vitold vállalkozását.³ Ámde Koribut herczeg, igaz, nem meggyőződésből, csupán politikából, Märisch-Neustadtban két szín alatt áldozott, Csaszlauban meg a cseh és morva rendek gyűlésén ünnepélyesen fogadta, hogy a négy prágai czikkelyt meg fogja védeni.⁴

Ennél jobb fegyvert a legodaadóbb híve sem szolgál-

¹ Johannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica, Lipsiae, 1711. I. 432—436., 439—440., 451.; Font. rer. Austr. II. 52., 86., 429., 444., 461., 494., 496., 572.; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 475. A herczeg keresztnéve tulajdonképen Zsigmond volt s az atyját hívták Koributnak. A csehek, hogy a gyűlölt Zsigmond nevet ne hallják, atyja után Koributnak nevezték.

² Urkundl. Beiträge, I. 186.

³ Bachmann, id. m. II. 277.

⁴ Bezold, König Sigmund etc. I. 66.

tathatott Zsigmond királynak. Mint római király, tehát mint a római egyház fővédője óvást emelt Ulászló király és Vitold nagyfejedelm ellenjárása ellen; nyíltan megvádolta nemcsak a két uralkodót, de magát a pápát is, hogy az eretnekek pártfogói lettek, ezért eredménytelen az ő küzdelme ellenök. S a vád visszhangra talált. A német birodalomban szétében beszéltek, mint előbb Zsigmondról, most a pápáról, hogy az eretnek huszitákat védelmébe fogadta.¹

Ugyanakkor tudatta Zsigmond a világgal, hogy háborút indít a lengyelek ellen. A morvaországi Veszely, Bzdencz, Blatniczka várakban a néhai Stibor vajda fia, Stibor fősege alatt erős csapatokat helyezett el;² a német lovagrenddel, a sziléziai hercegekkel és városokkal szövetséget kötött Lengyelország meghódítására, eleve kijelölván, ki melyik részt fogja kapni az országból;³ a magyar kereskedőket Lengyelországból visszahívta, a lengyeleket Magyarországból kiparancsolta;⁴ sőt, úgy látszik — ide vonatkozó adatunkat nem tartjuk elég megbízhatónak —, a magyar-lengyel határon több banderiumot állított fel.⁵

A pápa, a mint a németországi szóbeszédről és Koribut viselt dolgairól értesült, késedelem nélkül felemelte tiltakozó szavát mindkét irányban.⁶ Zsigmond királyt megnyugtatni igyekezett, hogy a lengyel uralkodókkal folytatott tárgyalásaival csupán a kereszténység közbékéjét akarta szolgálni s nem az ő törvényes jogait csorbítani;⁷ Ulászlót és Vitoldot komolyan intette, hogy az eretnekek pártolásától tartózkodjanak.⁸ S miután az ismételt intelmeknek és kéréseknek nem volt fogamatja; eljött a nyár, az ős s

¹ Codex epistolaris saeculi XV. II. közli Lewicki, Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia, Krakó, 1891. XII. 147.

² Wenzel, Stibor vajda, Tört. Ért. 1874., IV. 2. 174—175.

³ Urkundl. Beiträge, I. 275—278.

⁴ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 480. Wagner, Dipl. com. Saros, 103., tévesen 1423-ra helyezi az oklevelet s utána Fejér még egyszer leközli, Codex Dipl. X. 6. 555.

⁵ A gróf Forgách-család gimesi levéltárában levő másolat szerint Zsigmond két hónap tartamára csapatokat helyezett el a lengyel határhoz közelebb eső helyeken: Bártfán, Podolinban, Kesmárkon, Lőcsén, Dunawiczon, Tarkóvárában, Berzewiczén és Lomnicon. A másolatot dr. Bártfai Szabó László úr közölte velünk, szívességeért e helyen is illő köszönetet mondunk.

⁶ Codex epistolaris etc. id. m. XII. 150. és 152.

⁷ Codex epistolaris, id. m. XII. 143.; Urkundl. Beiträge, I. 203. és 212.

⁸ Codex epistolaris, id. m. XII. 143., 145.; Urkundl. Beiträge, I. 205., 206., 199—202.

Koribut még mindig Csehországban tartózkodott: a pápa a két uralkodóval szemben az egyház fegyveréhez nyúlt. 1422. nov. 19-én olyan tartalmú bullát intézett hozzájuk, hogy ha két hónap leforgása alatt Koributot vissza nem hívják, mindkettőjüket mint az eretnység pártfogóit eretneknek fogja nyilvánítani, kiközösíti az egyházból s keresztes hadjáratot hirdet ellenök, mint hirdetett annak idején a cseh eretnekek ellen.¹

Ez hatott.² Az eretnekké nyilvánítás, a kiközösítés emlegetése nem maradhatott közömbös az igen vallásos Ulászló előtt s csak Vitold makacssága tartotta vissza eddig is a pápa kívánsága teljesítésétől. De különös súlylyal kellett bírni a keresztes hadjáratval való fenyegetésnek mind Ulászló, mind Vitold előtt, mikor Zsigmond király hadikészülődései közismertek lettek. Okvetetlenül be kellett látniok, hogy, mint a pápa mondta, Csehország nem érdemli meg, hogy miatta többszörös háborúnak tegyék ki saját országaikat.

S miután a dolgok ily komoly alakulatában Zsigmond király, a kinek különben sem volt komoly szándéka Lengyelországgal éppen most háborút kezdeni, kijelentette, hogy kész a szövetkezésektől elállani s a régi, jóbaráti viszonyt helyreállítani, Ulászló és Vitold elejtették a csehek ügyét: Koribut 1422. decz. végén elhagyta Csehországot.³

A mikor a magyar és lengyel főurak Leibiczon (Késmárk mellett) összejöttek, már csak a kibontakozás további módozatairól kellett tanácskoznio, mert a lengyel kérdés lényegben már el volt intézve.⁴ 1423. márcziusában Késmárkon személyesen találkozott Zsigmond, Ulászló és Vitold s védő- és támadószövetségre léptek, Ulászló és Vitold meg kötelezték magukat, hogy a nyáron Zsigmond szövetségében 30 ezer fegyverest vezetnek személyesen a cseh eretnekek ellen.⁵

Zsigmond diplomatiája tehát ebben az irányban diadalt aratott.

¹ Codex epistolaris, id. m. XII. 157.

² Liber cancellariae Stanislai Ciolek, Archiv für österr. Gesch. 45. 406—408.; Urkundl. Beitr. 283—285.

³ Chronicon Bartossii, id. m. I. 147.

⁴ Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithvaniae 1376—1430., közli Prochaska Monumenta medii aevi etc. Poloniae, Cracoviae, 1882. VI. 553—554.; Codex epist. saeculi XV., id. m. XII. 147—149.; Batthyány, Leges ecclesiasticae regni Hungariae etc. Albae-Carolinae, 1785. I. 477.; Dlugoss, id. m. 466.

⁵ Codex epist. Vitoldi etc. id. m. VI. 582—584.; Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 162—167.; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 533.; Dlugoss, id. m. 469.

A kereszteshadjárat megindítására Keresztelő Szent János napját (június 24) tűzték ki. Fegyvert kellett fogni a magyaroknak, lengyeleknek, litvaiaknak, sziléziaiaknak, osztrákoknak, a királyhű cseheknek és morváknak, a németeknek, svédek- és norvégeknek s a dánoknak Erik királyuk vezérlete alatt. A pápa a német lovagokat is fel-szólította, hogy csatlakozzanak a vállalathoz.¹

Ám ezek a tervek egytől egyig meghiúsultak. Németországban ez évben semmi sem történt. Erik király kikötött ugyan Pommeránia partjain, de miután látta, hogy mindenütt csendesség van, a hogy jött, vissza is ment.² Zsigmond király seregeinek java részét Ozorai Pipo vezérlete alatt Havaselybe küldte. Ezek láttára Ulászló és Vitold is otthon maradtak.

Egyedül Albert osztrák herczeg fogott fegyvert s nyomult be a nyáron Morvaországba. Buzgalmának fokozására Zsigmond 1423. okt. 4-én hűbér gyanánt reáruházta a morva örgrófságot s őt feleségével együtt a cseh korona örökösévé nevezte.³ Albert ezentúl úgy védhette Morvaországot, mint a sajátját.

A következő évben, Ulászló király negyedik feleségének, Zsófiának, a koronázásán összetalálkoztak Krakóban a mult évi szövetség fejei, továbbá Erik dán király és Branda bíboros, a pápa követe.⁴ Az ünnepélyek közepette találtak alkalmat arra, hogy a huszita kérdésről tanácskozzanak. Olyan határozatot hoztak, hogy a mult év mulasztását pótolják, a nyáron a hadjáratot okvetlenül megindítják, addig is a pavia-sienai zsinat rendelkezése szerint elzárják Csehországot Lengyelországtól, a mint elzárták a sziléziai és német városoktól.⁵

A vendégfejedelmek már eltávoztak Krakóból, a mikor a husziták követei jelentek meg s arra kérték Ulászlót, legyen közbenjárójuk Zsigmond királynál, hogy kihallgatást nyerjenek s engedje meg, hogy Vitoldot is felkereshessék.

¹ Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 169.

² Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 604.; Kohn, Héber kútforrások és adatok stb. Tört. tár, 1880. II. 352.

³ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 541., 549.

⁴ Dlugoss, id. m. 473—475.

⁵ A nevezett zsinat azokra, kik a huszitákkal bármilyen közö-séget folytatnak, számukra ölmet, puskaport, sőt, fűszert, szóval bármilyen árút szállítanak, ugyanazon büntetéseket szabta, mintha a szaraczenoknak tettek volna szolgálatot. Kiközösítette őket, a temetőben nem volt szabad eltemetni, sem érték imádkozni, nem végrendelkezhettek, nem örökölhettek, a törvény előtt szóval nem bírtak, birtokaikat az állam köteles volt elkobozni. Liber can. Stanislai Ciolek, Archiv für österr. Gesch. 45. 355.; Urkundl. Beiträge, I. 336., 339.

Ulászló, mielőtt érdemleges feleletet adott volna, kérésükről haladéktalanul értesítette Vitoldot és a magyar királyt.¹ Mosticius poseni várnagy és Oporowi Ulászló jogtudós Diósgyőrött találták Zsigmondot Branda biboros társaságában.

Válasza úgy hangzott, hogy a huszitáknak nincs igazuk, mikor azt állítják, hogy eddig nem kaptak kihallgatást, mert már három ízben adott nekik alkalmat, hogy kívánságaikat előadják. De a velük való tárgyalás mindig eredménytelen volt s haszontalan lesz ezután is. Mert a katolikusok ezt mondják, az eretnekek meg amaszt, ki lesz közöttük a bíró? Ha ő jelöl ki bírakat, a husziták nem fogadják el, a husziták bírát a katolikusok utasítják vissza. Az újabb kihallgatással csak az időt akarják vesztegetni, míg elmúlik a nyár s így megmenekülnek a tervbe vett hadjáratról. Mindezeket jól fontolja meg a lengyel király s be fogja látni, hogy a kihallgatás hiábavaló, hogy a husziták kézzel-foghatóan hazudnak. Mindamellet a békés kibontakozás elől most sem zárkózik el, a lengyel király közvetítésébe beleegyeznek.²

Hamar kitünt, hogy Zsigmond jobban ismerte a huszitákat, mint Ulászló, a fájrokonuk.

A cseh küldöttek Vitold előtt világosan kijelentették, hogy Zsigmond magyar királyt sem most, sem a jövőben nem fogadják el uralkodójuknak s újból felajánlották koronájukat a nagy fejedelemnek s egyben arra kérték, hogy ha ajánlatukat visszautasítja, engedje meg, hogy kérésüket megismételhessék unokaöccse Koribut előtt, kit királyuknak már megválasztottak.³ Ugyanilyen előterjesztést tettek Ulászlónak.

De mind a ketten, híven a késmárki szövetséghez, kétséget kizáró módon visszautasították az ajánlatot, olyan hozzáadással, hogy ha Koribut az ő akaratuk és tilalmuk ellenére elfogadná, mint ellenséggel fognak vele szemben eljárni. Azután, mint becsületes szövetségstársakhoz illik, mind a csehek előterjesztéseit, mind a saját válaszukat közölték Zsigmond királlyal s készültek a már küszöbön álló hadjáráthoz.⁴ Azonban számításukat keresztülhúzta egy

¹ Lewicki, Ein Blick in die Politik König Sigmunds gegen Polen in Bezug auf die Hussitenkriege (seit dem Käsmarker Frieden), Archiv für die österr. Gesch. 68. 374.

² Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 122.; Urkundl. Beiträge, I. 324., 329.

³ Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 634.

⁴ Urkundl. Beiträge, I. 335., 348.; Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 632., 633., 635.; Liber can. Stanislai Ciolek, Archiv für österr. Gesch. 45. 358.

váratlan esemény. A mikor hadaik már gyülekeztek, hogy az eretnekek ellen induljanak, Koribut június végén pár száz vitéz kíséretében Csehországba szökött, hol a husziták mint már megválasztott királyukat, lelkesedéssel fogadták.¹

Ulásló király volt az első, ki a csínyt tudatta a keresztény világ fejedelmeivel. Haraggal és keserőséggel telvék híradásai a jó hírnevén ejtett nagy szégyen miatt.

„Csecsemő korától mineveltük, elhalmoztuk jóságunkkal — írta Zsigmond királynak, — javakkal, birtokokkal jobban, mint bárkit rokonaink közül; esküvel fogadtattuk vele, hogy nem tér vissza Csehországba. És íme, míg mi itt a távolban foglalatostokdunk és Testvériséged óhaja, országunk tisztessége szerint hadainkat szerveztük, Koribut² megelégedve üdvösségéről, jótéteményeinkről, esküjéről néhány alattvalónkkal, kik közül többnek már bőven megfizettük zsoldját, hogy velünk az eretnekek ellen harcoljanak, elment Csehországba.“

Mint hogy távol van — írta tovább —, egyelőre nem büntetheti máskép, mint úgy, hogy elkobozza összes birtokait azokéval együtt, a kik elkísérték. Üldözésére és visszahozatalára már is útnak indított 5 ezer vitézt, kéri Zsigmondot, hagyja meg az uralma alatt álló sziléziai, cseh és morva városoknak, hogy minden gyanakvást félretéve, a hányszor szükséges lesz, fogadják falaik közé.³

Az egész keresztényvilág elhitte Uláslónak, hogy őszintén fájlalja Koribut vállalkozását — csak Zsigmond király nem. Utasítása szerint Albert osztrák herczeg, a ki ekkor már a saját csapataival és több ezernyi magyar haderővel Morvaországban táborozott, a lengyel vitézeket nem engedte be Olmüczbe, mire azok, tizenöt nap várakozás után, melyet a város előtt szabad ég alatt töltöttek, nagy szégyenkezve visszatértek hazájukba.⁴

Ez a bizalmatlanság vörös fonálként vonul végig Zsigmond politikáján Lengyelországgal szemben. Bármennyire iparkodtak Ulásló és Vitold ragaszkodásuk őszinteségét bizonyítani, nem bízott bennök. Attól is félt, hogy ha elfogadja

¹ Chronicon Bartossii, id. m. I. 147.; Font. rer. Austr. II. 87.

² Az oklevélben természetesen „Sigismundus“ áll.

³ Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 656—658.; Archiv für Österr. Gesch. 45. 359., 361., 363., 364.; Urkundl. Beiträge, I. 352., 350., 354.; Font. rer. Austr. VI. 443.

⁴ Zichy-család Okmt. VIII. 177.; Diplomatarium Ragusanum, 299.; Békefi, A pásztói apátság története, Budapest, 1898. I. 300.; Huber, Ausztria története (magyar fordításban) Budapest, 1901. 407.; H. Lewicki, Ein Blick etc. Archiv für Öst. Gesch. 68. 389.

segítségöket, siker esetében magas árt követelhetnek szolgálatukért. Ezért, hogy mind a Scyllát, mind a Charibdist szerencsésen megkerülje, arra törekedett, hogy a kötött szövetség, a testvéri és jóbaráti viszony tüntető emlegetésével, szóban kifogyhatatlan ápolásával magához kösse őket s ezáltal elvonja a huszitáktól.¹

Ezek alapján a történetírók, különösen országunk határain túl, közönségesen állítják, hogy Zsigmond ezekben az években teljesen szenvedőlegesen viselkedett Csehországgal szemben, a német birodalomról tökéletesen megfélekezett s minden tevékenységét Magyarországnak szentelte.

Igaz, nagyobb hadjáratot nem indított a husziták ellen, mert nem indíthatott, a mennyiben a magyar haderő a törökök ellen harczolt. Ám a magyar határ biztosítása, a törökök visszaszorítása Magyarországnak elsőrangú s az egész kereszténységnek volt olyan érdeke, mint a husziták kipusztítása. Mindamellet Zsigmond talált alkalmat, hogy az éjszakenyugoti határokat ismételtén felkeresse, védelméről tőle telhetőleg gondoskodják, hogy a német birodalmiakkal gyűléseiken tanácskozzék s talán arra is talált volna alkalmat, hogy élükre álljon, ha hadaikat rendelkezésére bocsátják, elvégre őket a törökök nem háborgatták. Tény az, hogy ő és veje ezekben az években is tettek annyit, a mennyit a rendelkezésükre álló erőkkel megtehettek, sőt egyedül csak ők voltak tevékenyek.

Nevezetesen Zsigmond király már az első nagy hadjárat után tekintélyes őrséget helyezett Hradischba,² 1422-ben meg egész sor morva várost és várat rakott meg magyar hadakkal Stibor vajda fia vezérlete alatt.³ Ellátásukra külön adót vetett a városokra,⁴ kölcsönt kölcsön után vett fel.⁵ De megérdemelték az áldozatot, mert derekasan megfeleltek feladatuknak. Mikor Zsizska 1423-ban betört Magyarországra, nyomon követték, szakadatlanul csipkedték, háborgatták s a nagy hadvezér a nélkül, hogy csak egy falucskát felperzselt vagy éhező katonáinak eleséget szerezhetett volna, hatnapi folytonos táborozás után kénytelen volt nagy szorongatások közt kivonulni.⁶ Ha Albert osztrák herczeg táborba szállt, csatlakoztak hozzá s együtt harczoltak. Számuk te-

¹ Lewicki, Ein Blick etc. Archiv für Öst. Gesch. 68. 410.

² Oklevéltár V.

³ Wenzel, id. értekezése, 174.

⁴ Sopron város levéltára, Lad. L. fasc. V. no. 157.

⁵ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 33, 411. és 33, 785.; Pozsonyi Káptalan Országos Levéltára, caps. I. fasc. IX. no. 23.

⁶ Legis-Glückselig, Ill. Chronik von Böhmen, II. 119.

temesen növekedett az 1424-ben és 1425-ben érkezett csapatokkal;¹ még inkább 1426-an, mikor Zsigmond, bár délen javában folyt a harcz, Csapi László,² Kanizsai István és János,³ Perényi János és István⁴ banderiumait Perényi Miklós főlovászmester vezetésével állandó táborozásra Morvaországba küldte.⁵ A katolikus morvák szabadítóként fogadták őket s készséggel nyitották meg előttük városaikat.⁶

¹ Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1426. január 5.; Magyar Orsz. Levélt. Dl. 38., 515.; Hazai Okmánytár, I. 318.; Diplom. Ragusanum, 309.; Fejér, Codex Dipl. X. 6. 819.; Sztáray-Oklevéltár, II. 252.

² Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1427 márcz. 10.

³ Magyar Orsz. Levéltár. Dl. 11., 771.

⁴ Magyar Orsz. Levélt. Dl. 11., 842., 11, 845.; Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1427 febr. 22.

⁵ Sopron város levéltára, Lad. L. fasc. V. no. 157.; Hadtört. Közl. 1888. 329.

⁶ Urkundl. Beiträge, I. 427., 431., 433.

II. FEJEZET.

Küzdelmünk a cseh husziták ellen határainkon belül.

A főhatalom a taboritákra száll. — Vezérök Holy Prokop. — A külső országok megtámadását tanácsolja. — Miért? — A husziták hazánkba törnek, 1428. — A magyar föld nem ismeretlen előttök. — Zsigmond nem mehet ellenök; a törökökkel harcol; a császári koronázásra gondol; békére van szüksége. — Tárgyalásai a lengyelekkel; sikeresek. — Tárgyalásai a huszitákkal Pozsonyban; sikertelenek. — A husziták második betörése; nagyszombati csata 1430. — A nürnbergi birodalmi gyűlés. — V. Márton zsinatot hirdet Baselbe. — Még egy fegyveres kísérlet a husziták ellen. — Teljes kudarcz Tausnál. — A husziták a Vág völgyében, Liptóban, Turóczban, Nyitrában; az illavai csata; hatása. — A husziták elfogadják a zsinat meghívását, de a fegyvert nem teszik le. — 1432-ben a Vág völgyébe törnek; elfoglalják Nagyszombatot. — Ugyanabban az évben újabb betörés Trencsénbe, Nyitrába. — A husziták Baselban; a tárgyalást folytatják Prágában. — Az alatt betörnek Szepesbe, Sárosba, Liptóba, Barsba, Trencsénbe, 1433. — A prágai négy cikkely s a prágai compactatumok. — A lipani csata. — Hatása Magyarországra. — A husziták kiverése. — Intézkedések a husziták okozta bajok orvoslására, az ellenök való védekezésre . . .

A taboriták a prágaiak szövetségében 1426. nyarán ostrom alá fogták Aussig városát, melyet Zsigmond király még 1423-ban zálogba adott Frigyes meissenai örgrófnak, ugyanazon év eleje óta egyúttal szászválasztónak.¹ Junius 16-án történt a döntő ütközet, mely a meisseniek teljes megsemmisítésével végződött.² A győzelem, melynek hatása alatt a német birodalomnak még távolabb eső városai, mint Halle, Erfurt, Jena, sőt a hatalmas Magdeburg is jónak látták az ellenállásról gondoskodni,³ megalapította hadvezéri hírnevét Holy Prokopnak, Zsizska jeles tanítványának, ki Schwamberg Bohuszlávnak az ausztriai Retzvára előtt történt halála után a taboriták élére állt.⁴

¹ Urkundl. Beiträge, I. 293.; Font. rer. Austr. VI. 431.

² Font. rer. Austr. II. 55., 88.; Urkundl. Beiträge, I. 469.

³ Bachmann, id. m. II. 289.

⁴ Font. rer. Austr. II. 55.

Kevéssel ezután meg úgy alakultak a viszonyok, hogy Holy Prokop politikai tekintetben is vezére lett a huszitáknak. A szakadatlanul tartó, csak a külső támadásoknak idejére felfüggesztett belső harcok, az országnak ezek nyomában járó szellemi és anyagi pusztulása, a taboriták és árváknak mind a katolikusok, mind a mérsékeltbb irányúakkal szemben véghez vitt erőszakosságai ebben az időben a mérsékelték körében oly áramlatot teremtettek, mely komolyan kereste a római egyházsal a megegyezést. Koribut, ki a huszitizmussal lelki rokonságot soha sem táplált, a mozgalmat saját céljaira kívánta értékesíteni s nagybátyjai, Ulásló és Vitold közvetítésével összeköttetésbe lépett Rómával.¹ Azonban, mielőtt eredményhez juthattak, a dolog elfogott levelekből idő előtt napfényre került. Roki-czana János, a Teyn-egyház taborita plebánosa a szószékről tudatta a titkos merényletet híveivel. A nép felkelt, a vezéreket elfogták s azután a magistereket Prágából, Koributot pedig az országból kiutasították.² Így a taboriták és vezérük, Holy Prokop hatalmukat a kelyhes fővárosra is kiterjesztették.

Prokop most azt hangoztatta, hogy az a taktika, melyet a husziták eddig követtek s a mely elsősorban a védelemre szorítkozott, immár nem felel meg érdekeiknek, támadásba kell átmenniök. A folytonos harcok között a földművelés és ipar szünetelt, — a munkás kezek a táborban voltak; a kereskedelem biztosabb helyre vitte áruit, a tíz év előtt gazdag és virágzó Csehországban inség mutatkozott. Azt tanácsolta tehát Prokop, csapjanak a szomszéd országokba, találnak ott kenyeret s evvel még arra is kényszeríteni fogják a népeket és fejedelmeiket, hogy minden áron keressék a megegyezést velök.

Tisztán ez a két oka volt annak, hogy ez időtől fogva a husziták a szomszéd országokat rabolva, gyűjtogatva, gyilkolva rendszeresen háborgatták. Már 1426. karácsonyában betörték Ausztriába s a zwettli kolostort elhamvasztották; a következő év tavaszán meg Felső-Lausitzba és Szilézia nyugoti részébe intéztek támadást.³

A keresztény világnak tehát arról kellett meggyőződnie,

¹ Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 200.; Urkundl. Beiträge, I. 474.; Archiv für Österr. Gesch. 45. 503.

² Font. rer. Austr. II. 56.; Palacky, Gesch. von Böhm. III. 2. 422—428.; Hagecius, Böhmische Chronik, 729.; Balbinus, Epit. rer. Boh. 468.; Theobaldus, Bell. Hussit. 123.

³ Huber, id. m. II. 411.; Grünhagen, Geschichte Schlesiens, Gotha, 1884. I. 243.

hogy a huszitizmus a közel tízévi harcban nem hogy vesztett volna hevességéből, de újabb erőtl duzzadt.

Zsigmond király még mindig a törökökkel hadakozott s a harcot nem szakíthatta meg anélkül, hogy a kivívott szép eredményeket ne kockáztassa. Azért szabad kezet adott a német fejedelmeknek, kik kívánságára 1427. tavaszán előbb Mainzban, majd Frankfurtban tanácskoztak a védekezésről. Minthogy a nagy veszedelem csak általános áldozatkészséggel volt elhárítható, felhívást intéztek a birodalom népeihez, hogy kiki tehetsége szerint vegyen részt a juliusban megindítandó hadjáratban. A főserегnek, a mely Nürnbergben gyülekezett, nyugot felől, a meissenai őrgórnak az északi németekkel északról, a sziléziaiaknak keletről, az Albert osztrák hercegtől vezetendő magyaroknak és osztrákoknak a passauiakkal és salzburgiakkal dél felől kellett egy időben Csehországba nyomulni.

Azonban a számítás ezúttal is balul ütött ki. Kevesebben fogtak fegyvert, mint a mennyien a múlt évben Aussig felmentésére vállalkoztak. Azonkívül a trieri érsek, ki a főserег élén állt, járatlan volt a hadvezetésben. Ahelyett, hogy egyenesen Csehország belsejébe vonult volna, Mies ostromával vesződött s azt oly nagy meggondoltsággal vezette, hogy éppen elegendő időt engedett az egymással veszekedő huszitáknak a megbékülésre és egyesülésre. Mikor meg hírül hozták, hogy Holy Prokop közeledik, fegyvert, podgyászt hátrahagyva, mindnyájan futni kezdtek Tachau irányában. A vezérek s az éppen akkor Tachauban érkezett új pápai követ Winchester Henrik bíboros hasztalanul iparkodtak félelmüket eloszlatni s megállásra bírni. Arra a hírre, hogy Prokop nyomon követi őket, az egész kereszteshad vad futásnak eredt. Sokan csak Nürnbergben tértek magukhoz, de még Nürnberget is annyira megijesztették, hogy az erős város fegyverkezett, mintha Prokop már-már a kapuk előtt állna.

A félelem alaptalan volt. Prokop Tachaunál maradt, megvette a várost s vitézei az összes lakosságot, a nők és gyermekek kivételével, agyonverték.¹

Minthogy a pápai követ fáradozásai újabb vállalat megindítására sikertelenek maradtak, a tachau győzelemtől

¹ Deutsche Reichstagsakten, IX. 1-57.; Urkundl. Beiträge, I. 485., 487., 490., 498., 500., 503., 514., 516., 531. stb.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 154.; Font. rer. Austr. II. 56, 89., 577., VI. 452.; Aeneas Sylvius, Hist. Boh. id. kiad. 115.; Hagecius, id. m. 730.; Balbinus, id. m. 469.; Theobaldus, id. m. 125.; Bachmann, id. m. II. 293.

feltüzelt husziták kettőzött dühhel vetették magokat ismét a szomszéd országokra. Közös akarattal abban állapódtak meg, hogy ezúttal Magyarországot támadják meg.

A magyar föld nem volt ismeretlen a huszita seregek egy része előtt.¹ Már 1423-ban betört hozzánk Zsizska János, de hatnapi hadakozás után kénytelen volt visszavonulni.

Egy állítólagos szemtanú így írja le a hadjáratot: „Zsizska Morvaországon és Szilézián át vezetett minket Magyarországba. Míg a határt elértük, hol pár napot töltöttünk, legalább 18 ezer embert agyonütöttünk. A testvérek azt kívánták a vezértől, hogy vezesse őket tovább.

Erre Zsizska négy sorba állította szekereit, célszerűen elosztotta az ágyúkat és átvonultunk a hegyen, a nélkül, hogy a magyarok akadályoztak volna. A mint Zsizska látta, hogy mily hatalmas az ellenség, mely különösen lovasságban bővelkedik, lovasait és gyalogosait szekerek közé állította és zárt sorokban tört előre. A külső szekerek oldalára két deszkát akasztott, ezek mögé 2—3 ágyút helyezett, hogy ezáltal megakadályozza az ellenséget a szekértáborba való benyomulásban.

Menetünk ezen a napon igen nehéz volt, mert, a hol megálltunk, ránk tört az ellenség; de mégis kitartottunk éjszakáig, miközben nem volt szabad tüzet gyujtanunk, hogy a magyarok hollétiünkre nézve bizonytalanságban legyenek. Az ellenség hollétiünk szaglált, a nélkül, hogy nyomra akadt volna s mert nem tudta lovait hova kötni, elszédelt a falvakba.

A következő napon egy mocsáron vonultunk át, közel egy hegyhez. Részint a mocsár mellett táboroztunk, részint a hegy alatt. Az eleséges szekereket a hegyre állítottuk, úgy az első mint a hátsó kapunál bástyát alkottunk belőlük. Itt töltöttük zavartalanul az egész napot és az éjszakát.

A harmadik napon elvonultunk a mocsár mellől és egy folyó mellett kellett igen veszélyes állást foglalnunk.

¹ Schönherr Gyula (A Magyar Nemzet története, szerk. Szilágyi S. III. 570. l.) szerint a husziták már 1421-ben betörték hazánkba s különösen Trencsén vidékén tettek sok kárt; tanúsítja ezt Zsigmond királynak 1421. márcz. 11-én kelt levele Perényi Miklós főlovászmesterhez. Nézetünk szerint ez téves állítás. A cseh krónikák, melyek erre az évre különösen bőszavúak, hallgatnak róla; ugyanezen krónikák szerint Zsizska csak éppen hogy átlépi a cseh-morva határt, de Cseh- és Morvaországból nem megy ki ebben az évben. Mi azt hisszük, hogy a hivatkozott oklevélnek hibás a datuma s helyesen 1426-ra teendő, a mikor Perényi Miklós más oklevelek tanúsága szerint is ezeken a részekén tartózkodott s a mikor a husziták okleveles bizonyíték szerint meg is kísérelték a betörést Strany felé, tehát Trencsén közelében.

Zsizska egy osztályt átküldött a folyón, éjjel meg a szekereket szállította át és elsáncolta magát. És mikor az ellenség megtámadta az utolsó szekereket, visszatört a sánczok mögül és sokat megölt. Azután ő is átkelt a folyón a megmaradt szekerekkel és hálát adott Istennek, mert ily veszedelmes helyzetében megsegítette.

A negyedik napon újból a mocsarak felé vonultunk Nagyszombat háta megett és itt Zsizska rendbehozta szekértáborát. Mert sok külső szekere eltört, sok lova elpusztult. Kivett néhány szekeret a belső sorokból s a magyaroktól nem háborgatva pótolta a hiányokat.

Az ötödik napon egy hegynek a lejtőjén táboroztunk. Ebben az állásban, mikor az ellenség hevesen ránk támadt, csak egy oldalról kellett magunkat védeni, a miért könnyű volt az ellenséget nagy veszteséggel visszavernünk. A mikor azután egy hegyen megálltunk, nagy szükségét szenvedtünk ételben-italban, mert az ellenség nagy hatalma miatt a szekértábor nem hagyhattuk el. De még sem árhattak nekünk, mert a lovasság ilyen hadakozási mód szerint mit sem tehetett és a magyarok nincsenek hozzászokva, hogy gyalog harcoljanak. A mocsártól a hegységig oly szűk uton vezetett Zsizska, hogy csak egyes sorban mozoghattunk előre; de a mint ezt a magyarok észrevették és ellenünk indultak, Zsizska újból tábort ütött egy hegy oltalma alatt, lövésre állította ágyúit és baltával ellátva kiküldött minket, nézzük meg, nem torlaszolták-e el az utat. Azután a közeli erdő felé fordult, a négy szekérsorból kettőt képezett, a podgyász szekereket sorba állította egymás után az erdő egyik végétől a másikig és összekötözte fűzfagalyakkal, hogy mi mint fal mögött védehettük magunkat.

Zsizska most a csapatok élére állt néhány ágyúval s valamelyes gyalogsággal, azután ötven szekér következett s bizonyos számú gyalogság, hogy ha az ellenség az erdőben találna támadni, egyik a másikat védhesse. De a mint az utolsó szekérrel mi is az erdőben voltunk és a magyarok közeledtek, Zsizska többünket visszaküldött, hogy a szekerek mögött torlaszoljuk el az utat, hogy a lovasság ne jöhessen utánunk. Azután sok fát kivágtunk, az erdőben más utat csináltunk és ezen az úton kijutottunk az erdőből, Zsizska meg lassankint utánunk küldte a szekereket és a harczosokat. A mikor minden szekér és harczos kint volt, Zsizska felállította a teljes szekérvárat, egy szerencsés pillanatban kitört az ellenségre és megszalasztotta. Erre a magyarok legnagyobb része elhagyta csatasorát, „Zsizska nem ember — kiáltozták —, de maga az ördög, csak ez ad neki annyi

észt, hogy mi semmire sem juthatunk vele, mire elszéledtek, mi meg Zsizskával hazánkba tértünk.¹

A következő évben (1424) Zsizska Szakolecza körül hadakozott, de ezúttal nem nyomult beljebb.² Nem volt sikeres azoknak a csapatoknak a vállalkozása sem, a melyek 1426-ban Strany felől iparkodtak hozzánk. Alig lépték át a határt, magyar csapatok útjokat állták.³

Ezek a vállalkozások tehát csupán kísérletező erőpróbák voltak. Az első komoly támadás 1428. februárjában érte Magyarországot.⁴

A készülő veszedelem híre jókor eljutott hozzánk. Rozgonyi György és István pozsonyi főispánok 1427. szeptember 22-én már tudomással bírtak róla s haladéktalanul értesítették az ezeken a részekén tartózkodó Perényi Miklós főlovászmestert s bizonyára a távol harczoló Zsigmond királyt is.⁵ Mielőtt az év vége eljött, Borbála királyné már azt is hallotta a nyitrai püspöktől, hogy a husziták Pozsony ellen készülnek.⁶ Volt tehát időnk a védelem szervezésére, a mely azonban teljesen elégtelennek bizonyult.

¹ Lesig-Glückselig III. Chronik von Böhmen, Prag, 1854., II. 119—121.; Časopis Českeho Museum, 1827. 3. 115—119.; Pozsony város levéltára. Lad. 60. 152a., 152b., 152c.

² Font. rer. Austr. II. 87.

³ Pozsony város levéltára, Lad. 60. no. 144.

⁴ 1428-ban és nem 1427-ben. Úgy látjuk, hogy a kik az utóbbit állítják, a Chronicon Bartossii, Monumenta Boemiae I. (Dobner) 157. l. adatára támaszkodnak. Ám ezt egyetlen oklevél sem támogatja, míg az 1428-iki támadásra oly bőségben vannak okleveleink, hogy a támadás egész lefolyását, attól kezdve, hogy a husziták Szakoleczánál megjelentek, addig, míg február végén eltávoztak hazánkba, tisztán látjuk. Azonkívül a Chronicon veteris collegiati Pragensis, Font. rer. Austr. Script. II. 90. hasonlíthatatlanul hiteletérdemlőbb forrás mint a Chronicon Bartossii, mert a ki ezeket feljegyezte, maga is résztvett a hadjáratban, tehát szemtanú. „Anno Domini MCCCCXXVIII. in hieme uterque exercitus campestris et Pragenses quidam, cum quibus ego fui, campos Moraviam dirigunt et Syrotkones cum Pragensibus et domino Johanne Towaczowsky ad Brodam Ungaricalem proficiscuntur, quae benivole subdidit se ipsis. Et post omnes exercitus circa Wesele conveniunt et versus Skalicz et Senicz per montes Ungariam intrant . . .” mondja a Chronicon vet. coll. Prag. id. h.

Azt hiszszük, a tévedés Dobnertől származik. A Chronicon Bartossii évek szerint csoportosítva adja a történeteket, a fejezet vagy szakasz fölött, a lap közepén áll az év számokkal kifejezve. Az az adat, mely a magyarországi betörésről szól, az 1427. év alatt álló szakasz utolsó kikezdésében van. A nehézség eloszlik, ha ezt a kikezdést az 1428-iki szakasz első helyére állítjuk.

⁵ Urkundl. Beiträge, I. 547.

⁶ Fejér, Codex Dipl. X. 8. 608.; Wenzel, Diósgyőr története. Tört. Ért. (Akadémia) 1872.

1428. januárjában a taboríták Holy Prokop, az árvák Prokupek s a prágaiak Towaczowski János vezetésével a morvaországi Magyarbródnál gyülekeztek, onnan Wesselybe mentek, magukhoz vonták a még érkező csapatokat s február 1-én szemben álltak Szakolczával.¹

„A huszitákat — írta Stibor e napon a pozsonyiaknak — csak a Morva folyó választja el tőlünk, küldjenek segítséget, lovasokat, még pedig sietséggel, mert a késedelem most veszedelmes.² A szegény pozsonyiak bizonyára készséggel tettek volna eleget a felszólításnak. De pár nap múlva olyan tudósítást kaptak Bécsből, hogy a saját fészükben, Pozsonyban is vannak titkos husziták, mintegy hatvanan, a kiknek az a gonosz szándékuk, hogy a mint cseh és morva hitrokonaik két-három nap múlva Pozsony alá érkeztek s a várost megtámadták, ők felgyújtják a házakat.³ Másnap a nagyszombatiak küldtek értesítést, hogy a husziták, ha Szakolczától elvonultak, vagy Nagyszombatot vagy Pozsonyt fogják megtámadni.⁴

Ilyen körülmények között a pozsonyiaknak elsősorban saját fejükről kellett gondoskodni. Lázas sietséggel folytatták a város megerősítését, a falak, árkok kijavítását, a mit Zsigmond király már a múlt évben szigorúan megparancsolt.⁵ Kérve kérték Pálóczi György esztergomi érseket, küldje hadait védelmükre.⁶ Az érsek hadai azonban akkor már Stibor segítségére mentek, így a pozsonyiak saját erejükre voltak utalva.

A husziták ezalatt áttörtek a Morva folyón, megszállasztották Stibort, megvették Szakolczát s azt február 10-én elhagyva, 12-én már Szeniczet fogták ostrom alá.⁷ Majd a szenicz-nagyszombati országúton átkeltek a Kis-Kárpátokon s Binyócznál, a hol az út ketté ágazik s az egyik Nagyszombatba, a másik a hegyek alatt Pozsonyba tart, ez útbíra fordultak. Sorba vették a hegyek alatt fekvő falvakat és városokat — Modort, Bazint, Szentgyörgyöt —, mind elpusztították, sok lakost megöltek.

Így értek Pozsony alá, hol a falak tözsomszédságában, a külvárosban ütöttek táborn.⁸ Azonban a várost, a polgárok

¹ Font. rer. Austr. II. 90.; Chronicon Bartosii, id. m. I. 157.

² Nemzeti Múzeum törzslevéltára.

³ Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1428 febr. 9.

⁴ Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1428. febr. 10.

⁵ Sopron város levéltára, Lad. XXXII. no 2.; Fejér, Codex Dipl. X. 8. 610.

⁶ Oklevéltár VI.

⁷ Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1428 február 10. és 12.

⁸ Font. rer. Austr. II. 90.

bátor magatartása miatt, nem vehették be. Erre a külvárost elpusztítva, még a templomokat és kolostorokat, köztük az ispotályos vitézek Szent Antalról nevezett rendházat is felperzselve s nagyobb részben lerombolva,¹ elvonultak Cseklész, Szempcz irányában Nagyszombat alá.² Innen tovább haladtak éjszak felé s Kosztolány, Csejte, Vágújhelyen át eljutottak Beczkőig.³

Február végével, miután — a mint egy a hadjáratban résztvevő írva hagyta — mindent elpusztítottak és felégettek, a mi utjukba akadt, gazdag zsákmánnyal megterakodva a vágújhely-magyarbródi országúton Strany irányában visszatértek, a honnan kiindultak, Magyarbródba.

„A husziták most vonulnak keresztül az erdőn,⁴ írták a nagyszombatiak február 27-én érthető megkönnyebbüléssel a pozsonyiaknak⁵ s mikor Borbála királyné fegyverre hívta a körmöczieket,⁶ már túljártak a határon.

Így Zsigmond királynak márcziusban kelt rendelkezése, melylyel a husziták ellen való védelem fővezéreivé Pálóczi György esztergomi érseket és Pálóczi Máté országbírót rendelte és meghagyta az éjszaknyugoti vármegyéknek, úgyszintén a városoknak, hogy ha megkerestetnek, hadaikat késedelem nélkül szereljék fel s menjenek oda, hova a fővezérek kívánni fogják, csak eső után köpenyeg volt.⁶

Igaz, a király azzal okadatolta intézkedését, hogy, mint értesítették, a husziták rövid időn belül meg akarják ismételni támadásukat.

Azonban ez a hír ebben az évben nem vált valóra. Mert a husziták, a mint Magyarbródnál megpihentek, újból felfekerekedtek, elfoglaltak egész sor királypárti morva várost s azután, már márcziusban Sziléziába törtek.⁷ Onnan visszatérve Ausztriába ütöttek s különösen a Morvamezőt és Stockerau vidékét pusztították. Deczemberben ujabb támadást intéztek Szilézia ellen s ez alkalommal a münsterbergi herceget, a ki szembeszállt velök, agyonverték.⁸

¹ Fejér, Codex Dipl. X. 7. 141.

² Fejérpataky. Magyarországi városok stb. Nagyszombat számadáskönyvében, 133.

³ Font. rer. Austr. II. 90.

⁴ Nemzeti Múzeum törzslevéltára; Wenzel, Stibor vajda, 185. oklevélfüggelék.

⁵ Körmöczbánya levéltárában, fons 19. fasc. 1. no. 9.

⁶ Oklevéltár VII.; Pozsony levéltára, Caps. XXVII. no. 29.

⁷ Font. rer. Austr. II. 90., 91.

⁸ Huber, id. m. II. 413.

Mialatt a huszták a Vágvidékét perzselték, Zsigmond király Galambóc vára alatt hadakozott a törökökkel, a kiktől június 3-án jelentékeny vereséget szenvedett. Politikája tehát haditéren mind itt, mind éjszak-nyugoton szerencsétlen volt. S mert ezenfelül, hogy szokása szerint egyszerre száz dologba kapjon, ugyanakkor már császárrá koronáztatása gondolatával foglalkozott, békés úton szándékozott megkísérelni a huszták lecsendesítését, legalább arra az időre, míg a koronázásra Rómába utazik. Evvel azonban előtérbe nyomult a lengyel kérdés is.

Zsigmond a lengyelekben sohasem bízott, még kevésbbé most, mióta tudtára esett, hogy Ulászló király Koribut egyezkedési törekvéseinek közvetítője volt a római kúria előtt. Ezt a kérdést kellett tehát elintézni, mielőtt a husztákkal tárgyalásokba bocsátkozott. Megkezdésére V. Márton pápa szorgáltatta a kedvező alkalmat.

A pápa éppen a galambóczi csatavesztés napjaiban komoly szemrehányást tett Zsigmond királynak, hogy elfelejtkezik magas állása kötelességeiről, közönyösen nézi a huszták pusztításait, holott ő is keresztény volna. Apostoli parancsban hagyja tehát meg, keresse a módokat az eretnekek vakmerőségének korlátozására; szólítsa fel a keresztény népeket segélyadásra, ha el akarja kerülni azt a gyanut, melyvel már a németek illeték, hogy pártfogója a husztáknak.¹

„Szentséges atyám — így válaszolt Zsigmond —, minden törekvéssel, minden erőmmel fáradozok, az istentelen eretnekek kiirtásán, éjszakákat töltök álmatlanul, keresve a megoldás módját. De, fájdalom, eddig nem találtam csak szomorúságot s aggodalmakat. A hitetlen törökök minapában hű vitézeim nagy seregét megsemmisítették; másfelől a gonosz huszták törtek Magyarországra s okoztak nagy károkat. Mindezek nappalomat éjszakává, életemet halállá, vigasztalásomat szomorúsággá, örömet gyászszá változtatták. A miért szentséges atyám, ki Isten helyettese vagy a földön, illő térdreborulással fordulok szentatyaságodhoz, alázatosan és állhatatosan kérve, hogy látva ez okokat, ne vádoljon engem mulasztással s minden gyanutól tisztának tartson. Könörgök tehát szentségedhez, irjon a lengyelek királyának, hogy az ősi hit érdekében anyaszentegyházunk üldözői ellen nyujtsa segítő jobbát, mert segítség nélkül, félek, semmit sem végezhetek.“²

¹ Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 211.

² Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 212.

A pápa habozás nélkül teljesítette Zsigmond kérését. Ulászló király meg a pápa intése nélkül már korábban is kész volt fegyvert fogni, annál inkább most felhívására. A mikor ezt a pápának tudomására hozta, egyidejűleg írt Zsigmond királynak is. Felajánlotta segítségét és kérte, közölje vele a hadbaszállás idejét és helyét.

Zsigmond meglepő feleletet adott: Hálásan köszöni a segítséget, de, fájdalom, nincs abban a helyzetben, hogy hadba vonulhasson. Mert attól fél, hogy az ő állandó balszerencséje Ulászló és a többiek seregeinek hátrányára lesz; még inkább, hogy távollétében a törökök újból betörnek Magyarországra. Vonuljon csak tehát hadba maga Ulászló a saját hatalmas népével, őt hagyja Magyarországon; teljes hatalommal ruházza fel, hogy a német birodalom minden rendű és rangú alattvalóját, tehát a fejedelmeket is, fegyverbe szólítsa, a vonakodókat megbüntethesse. Azokat a városokat, várakat, falvakat, melyeket el fog foglalni az eretnekektől, neki és utódjainak adja örök birtokul, hogy vítézeinek és nemeseinek gazdag zsoldot fizethessen.¹

Csudálatos gondolat volt ez Zsigmondtól; de még csudálatosabb volt az, hogy a lengyelek mindezt elhitték. Még pedig annyira elhitték, hogy már fegyverkeztek s csak miután az idő késő ősze fordult, határozták, hogy a jövő nyáron szállnak táborba, de akkor okvetetlenül.²

Különösen Ulászló örült, hogy régi vágya közeledik a megvalósuláshoz, az eretnekeket vissza fogja vezetni az egyház kebelébe; de az anyagi haszon sem került el figyelmét, a melylyel országa határait kiterjeszthetni vélte. Nem vette észre, hogy Zsigmond gonosz játékot űz vele, azért, hogy elterelje figyelmét tulajdonképeni szándékáról, melylyel, ha sikerült elérnie, mindenkorra elvette a kedvét Ulászlónak, hogy részt kérjen Csehország lecsendesítésében.

Mialatt ugyanis Zsigmond és Ulászló között ezek a levélváltások történtek, ugyanakkor sűrű egymásutánban jöttek-mentek a követek Zsigmond királytól Vitold nagyfejedelemehez és viszont. Zsigmond már a késmárki összejövetel alkalmával felajánlotta Vitoldnak a királyi koronát, de Vitold elutasította azt; most azonban, miután Ulászlóval az év (1428) eleje óta feszült viszonyban állott, kész volt meghallgatni a csábító szót. Abban állapodtak meg, hogy a

¹ Lewicki, id. érték. Archiv für Österr. Gesch. 68. 402—403., ugyanő közli Ulászló és Zsigmond leveleit, id. m. 68. 334—339.; Codex epist. sac. XV. id. m. XII. 217—220.

² Lewicki, id. m. 404.

komoly kérdés megbeszélésére találkozni fognak. A találkozás Luckban történt meg 1429. január 22-én. Zsigmond avval az ürügygyel élve, hogy a lengyel urak megtagadták tőle segítségüket a törökbarát moldvai vajda ellen, levetette végre álarczát s leplezetlenül felajánlotta a királyi koronát Vitoldnak.¹

A mi ezután következett, így adja elő Konstantinápolyi András, a pápa követé: „... a mint a római király Luckban felajánlotta a nagyfejedelemnek Litvaország királyi koronáját, a mely országot a lengyelek saját királyságuk részének akarják tartani, nem csekély meghasonlás tört ki egyfelől Ulászló és a lengyelek, másrésztől a nagyfejedelem között, úgy, hogy nem gondolnak most már az eretnekekkel, de mindegyik párt teljes erővel fegyverkezik a saját jogai megvédésére.”²

Éppen ezt akarta Zsigmond s ha a huszitákkal szemben hasonló sikert tudott elérni, teljes joggal tarthatott diadalmenetet.

A mi a huszitákat illeti, a békés tárgyalástól eddig sem vonakodtak. Annál kevésbbé most, mikor látták, hogy a szomszéd országokba vezetett hadjáratokból az egyesek ugyan meggazdagodtak, de maga az ország napról napra szegényedett. Így Neuhaus Menyhértnek, a ki hova-tovább a kelyhesek vezérévé lett, nem volt nehéz a feladata, mikor a közvetítés munkájára vállalkozott Zsigmond és a husziták között.³

Zsigmond a királynéval 1429. márcz. 29-én, husvét másodnapján vonult be Pozsonyba. Megjelentek udvarában az esztergomi érsek, a zágrábi, nyitrai, győri, veszprémi, egri püspökök, kétségkívül a világi méltóságok, az idegenek közül az olmücsi bíboros püspök, a boroszlói és freisingi püspökök, továbbá Albert osztrák herczeg a feleségével, Erzsébettel, Vilmos bajor herczeg, négy sziléziai herczeg, Rosenberg Ulrik, Swihowszky János és Vilmos, Opoczno János, Kolowrat János és más cseh bárók, a burgundi herczeg követei, a prágai egyetem négy doktora, Lajos bajor herczeg jogtudósai és még több német doktor.⁴

¹ Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 804., 805., 808., 810., 811., 712.; Dlugoss, id. m. 513—520.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 138.

² Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 855—858.; Lewicki. id. m. 68. 407.

³ Palacky, Gesch. von Böhmen. III. 2. 473.

⁴ Andreae Ratisbonensis, Supplementa, közli Palacky, Urkundl. Beiträge, Prag, 1873. II. 22.; Andrea Ratisbonensis dialogus de Hussitis és ugyancsak tőle, Cronica inedita, Font. rer. Austr. Script. II. 580. illetőleg VI. 455.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 159.

Ebben a fényes, előkelő környezetben szándékozta fogadni Zsigmond, a római és magyar király Prokopot, az egykor igénytelen szerzetest, most félelmetes hadvezért, a ki körülbelül ugyanabban az időben ütött tábornak nem messze Pozsonytól. Táborában minden párt- és vallásárnyalat képviselve volt. Hogy csak a főbbeket említsük: a taboritákat maga Prokop, az árvákat az angol Payne Péter magister, a kelyheseket Neuhaus Menyhért, Strazsniczky Venczel s több prágai polgár képviselte. Többszörös üzenetváltás után, április 4-én, Miklós troppai herceg s atyja Przemek herceg két német nemessel átmentek a husziták táborába kezesekül, mire Prokop a nevezettek s mintegy kétszáz lovas kíséretében bevonult Pozsonyba.¹

Zsigmond sok jóakarattal fogadta őket s nagy mérséklettel szólt hozzájuk: Megtévedtek a hitben — mondotta —, olyan vallást követnek, a melyet előbb sem ők, sem apáik nem ismertek; keresni kell a módokat, melyek mellett apáik hitére visszatérhetnek.

Nem ők tévedtek meg, felelték a husziták, de ellenfeleik; készek keresni a megegyezés módjait, de csak az egész kereszténység gyülekezete előtt. Ott kell megvizsgálni, vajjon az ő vallásuk az igaz, avagy az ellenfélé; ha ott mindenkit, még a fejedelmeket is, mind a világiakat, mind egyháziakat, megreformáltak, ők is alávetik magokat a megjavításnak.

Az egyetemes zsinat — folytatta Zsigmond — két év múlva össze fog ülni Baselben, hol a pápa is meg fog jelenni; jelentsék ki, hogy ügyük elbírálását a zsinatra bízzák s meg fognak nyugodni ítéletében; kíváncsian azonban, hogy már most tegyék le a fegyvert, a két év tartamára lépjenek fegyverszünetre a keresztény világgal, az egyházaktól és a katolikusoktól elvett javakat adják vissza jogos gazdáiknak.

Tudni akarják, válaszolták amazok, mennyi hatalma lesz a pápának és a bíborosoknak a zsinat felett s mennyi Zsigmondnak és más világi fejedelmeknek? Mert ha a baseli zsinat hasonló lesz a konstanciához, nem ismerik el bírójuknak, mert ott az ellenségeik fognak uralkodni s annyira még nem ment el az eszük, hogy ellenségeiket bírójuknak fogadják. Az elvett javakat meg nem adják vissza, fegyverszünetre sem lépnek; a kardot hitük védelmére húzták ki s addig nem teszik vissza hüvelyébe, míg az egész világot hitükre nem térítették. Cseh király, az ő királyuk akar lenni Zsigmond — szólt egyre tüzesebben Prokop —,

¹ Lásd az előző oldal 4. jegyzetét.

úgy álljon hozzájuk, fogadja el az ő hitüket; nincs a világon senki, kit szívesebben fogadnának el uruknak, ha ezt megteszi; oda fognak menni, a hova kívánja s megvédi minden ellenségével szemben.

Zsigmond, a kit Prokop állandóan magyar királynak vagy csak fejedelemnek címezett, jelezni akarván, hogy nem ismeri el cseh királynak, nála szokatlan türelemmel hallgatta végig a merész beszédet s csak, mikor a husziták eltávoztak, engedett szabad folyást felháborodásának. Esküdött, hogy folytatja a harczot; addig nem nyugszik, míg a huszitákat egy szálig ki nem irtja; inkább meghal, de huszitává nem lesz.

Bár ezek után áthidalhatatlannak látszott az űr, mely a tárgyaló feleket egymástól elválasztotta, a tárgyalást folytatták mindaddig, míg Prokopék ki nem jelentették, hogy nem tartják magokat feljogosítottaknak kötelező nyilatkozat tételére Zsigmond kívánságait illetőleg; vissza kell tehát térniök Prágába, hogy e kívánságokat országgyűlés elé terjesszék, hova Zsigmond is küldje el megbízottait. Erre április 9-én távoztak Pozsonyból.¹

Május 23-án megnyílt Prágában az országgyűlés. A tanácskozás anyaga csupán a Zsigmondtól felvetett két kérdés volt: Milyen állást foglaljanak el a husziták a jövődő zsinattal szemben és mennyiben teljesítsék Zsigmond kívánságát, hogy két évre lépjenek békére vagy fegyverszünetre a keresztény népekkel. Egy teljes heti tárgyalás után, melynél a király küldöttei is jelen voltak, kijelentették, hogy Zsigmond király kettős kívánságát nem tartják elfogadhatatlannak, de csak bizonyos feltételek mellett.

Először, ha az egyetemes zsinat olyan lesz, hogy azon a görögök, örmények s a konstantinápolyi pátriárka is részt fognak venni, kik Jézus Krisztusnak testét és vérének két szín alatt élvezik; másodszor, ha ezen a zsinaton Isten törvénye és nem a pápa akarata fog irányt szabni, a mint ezt már a király előtt kinyilatkoztatták és ha ott nem csupán a pápa lesz illetékes ítéletmondásra, de az egész kereszténység. Ha ilyen zsinat fog összegyűlni, úgy ők is elküldik követeket, értelmes, okos és istenfélő embereket mind az egyházi, mind a világi rendből teljes felhatalmazással.

¹ Andreae Ratisbonensis Supplementum, Urkundl. Beiträge, 22—25., továbbá oklevelek: 26., 27—29., 30—33., 33—35.; Fontes rer. Austr. II. 580—582.; Balbinus, Epit. rer. Boh. 474. Aeneas Sylvius szintén tud a pozsonyi tanácskozásokról, de a mit Hist. Boh. 115. l. mond, saját fejének a találmánya s azt szóról szóra átveszi Bonfini, Rerum Ungar. decades, Basileae, 1543. 396.

Fegyverszünetre szintén hajlandók voltak, de többi között csak oly feltételekkel, hogy azok, kik eleinte az Isten ígéjének védelmére kötelezték magokat s azután hűtelenek lettek, a fegyverszünetből kizárassanak; hogy fegyverszünetre lépnek Zsigmonddal és Magyarországgal, Ausztriával, Morvával és Sziléziával, de a meisseniekkal és bajorokkal nem; hogy Zsigmond Morvaországot egy cseh, általában szlávnyelvű úrra vagy herczegre ruházza; hogy az ő papjaik teljes szabadságot élvezzenek, a katolikus papok azonban maradjanak váraikban és ne csábítsák az embereket.

Azaz azt kívánták Zsigmondtól, hogy a német birodalmat engedje át nekik szabad zsákmányul, a királypárti cseheket szolgáltatassa ki bosszújoknak és a vejét, Albert herceget foszssa meg Morvaország birtokától.¹

Magok a huszita rendek sem lehettek az iránt kétségben, hogy Zsigmond ezekhez a követelésekhez nem fog hozzájárulni. A minthogy nem is járult hozzá. De mert másfelől a husziták lényegileg hajlandók voltak kettős kívánsága teljesítésére, arra t. i., hogy a zsinat előtt megjelenjenek s két évre békét kössenek, nem vonakodott a tárgyalások folytatásától, mikor Prokop a rendek végzésével julius elején újból Pozsonyban termett.

Azonban a tárgyalások ezúttal is meddők maradtak. Zsigmond óhajának, hogy a feltételek, ha már nem ejthetők el, legalább enyhíttessenek, Prokop nem tehetett eleget. Arra hivatkozott, hogy meghatalmazása ilyen ígéret tevésére nem terjed ki, készséggel fogja azonban a király óhaját az ismét összeüzlő cseh rendek elé terjeszteni.

Így a béketárgyalások lassankint elsekélyesedtek. Még novemberben is hallunk ugyan róluk, de csak annyit, hogy még mindig sikertelenek.

Nem is lehetett máskép. Mert annyi bizonyos, hogy a békét mind a két fél komolyan óhajtotta, de a saját meggyőződéséből ezidőszerint még egyik sem akart engedni. Nem maradt más hátra, mint a harc folytatása.²

Zsigmond már áprilisban, az első tárgyalások eredménytelensége után felszólította a német birodalom népeit, hogy fegyverkezzenek az eretnekek ellen³ s egyben általános felkelést hirdetett a magyaroknak Szent Mihály napjára

¹ Részletesen közli a pontokat Palacky, *Gesch. von Böhm.* III. 2. 477—479.; említi Andreas Ratisbonensis id. *dialogusában.*

² *Urkundl. Beiträge*, II. 53.; *Codex epist. Vitoldi*, id. m. VI. 845—850. és 850—853.; *Chronicon Bartossii*, id. m. I. 160.; *Bezold*, id. m. III. 11—12.

³ *Urkundl. Beiträge*, II. 27., 30.

(szept. 29) Nagyszombatba.¹ Abirodalomban azonban nagyobb volt a fejtelenség, mint bármikor, ezért a felszólítás hatástalanul hangzott el. Erre Zsigmond november 1-ére gyűlésbe hívta a birodalmi rendeket Bécsbe, abban a reményben, hogy személyes rábeszélésével sikerülni fog a rendek áldozatkészségét felébreszteni. Várakozásában megint csalódott. Bécsben kevesen jöttek össze, sőt maga is távol maradt, betegsége Pozsonyban tartóztatta. Azért arra kérte a rendeket, jöjjenek át hozzá.

Első és utolsó eset volt az, hogy egy idegen állam rendei magyar földön tartották országgyűlésüket. A németek nem is hozták meg ez áldozatot vonakodás nélkül királyuknak.

A gyűlést Zsigmond decz. 4-én személyesen nyitotta meg; a tanácskozások tíz napig tartottak. A királyi előterjesztések szerint elsősorban a birodalom belső békéjének helyreállításáról, azután a husziták elleni küzdelem szervezéséről kellett tanácskoznok.

A városok elfogadták a király javaslatait; a fejedelmek azonban és a fejedelmi követek úgy nyilatkoztak, hogy sokkal kevesebben vannak jelen, semhogy az egész birodalom nevében szólhatnának s hozhatnának határozatokat; hirdessen Zsigmond gyűlést Frankfurtba vagy Nürnbergbe, jelenjék meg maga is személyesen, ott szívesen fognak ezekről a kérdésekről tárgyalni.

Zsigmond szenvedélyesen felelt: Ha a birodalom békéje fel van dűlve, nem az ő távollétében, de a fejedelmek közönyén múlik; már hosszabb ideig tartózkodott a birodalomban, részt vett a nürnbergi gyűlésen, de minden fáradozása kárba veszett, mert a fejedelmeknél nem támogatást, de csak jóakaratot sem talált; teljesítse most a kérésüket, megtörténhetik, hogy a törökök felhasználva távollétét, betörnek Magyarországra; ott nem fog használni és nyerni semmit, itt sokat veszíthet; régóta foglalkozik már avval a gondolattal, hogy lemond a római király koronájáról, csak a pápa tartotta vissza eddig e lépéstől; ha a fejedelmek továbbra is engedetlenkednek, úgy válaszzanak maguknak más királyt; megelégszik ő Magyarországgal, reméli, lesz itt kenye, a meddig él.²

Az ilyen ingerült beszéd nem volt ritka Zsigmondnál, hirtelen, lobbanékony természetével nagyon jól megfért. Éppen azért a fejedelmek, a kik ismerték királyukat, kü-

¹ Urkundl. Beiträge, II. 33., 53—55.

² Deutsche Reichstagsakten, IX. 341—371.; Urkundl. Beiträge, II. 82.; Windeck, id. m. 272.

lönösebb súlyt nem is tulajdonítottak fenyegetésének. Állhatatosan megmaradtak követelésük mellett, míg végre is Zsigmond engedett s birodalmi gyűlést hirdetett Nürnbergbe 1430. márczius 9-ére; megígérte, hogy ha csak teheti, személyesen fog részt venni a tanácskozásokban.¹ A megszorítás nem volt felesleges. A körülmények röviden úgy alakultak, hogy Zsigmond, ha még annyira komoly volt is ígérete, a kitűzött időben nem mehetett Nürnbergbe.

Holy Prokop és más vezérek, mintegy 10—11 ezer harczossal már szeptember végén megtámadták Felső- és Alsó-Lausitzot, folytonos gyújtogatás és rablás között érték el Brandenburg határáig. Mikor egy hónap múltán visszafordultak, csordákban hajtották magok előtt az összerablott lábas jószágot.

Deczember derekán ugyancsak Holy Prokop vezetésével az összes huszita felekezetek 40 ezer gyalogossal, 4 ezer lovassal s 3 ezer szekérrel Szászországba törtek. Drezda külvárosait felégetve, ellenállás nélkül nyomultak éjszakra egész Thorgauig. Két német hadsereg sorakozott ugyan, de nem mert velök szembeszállni. Thorgautól délnyugotra fordulva Lipcse alatt ütöttek táborn. Innen déli irányban vonulva Altenburgon, Gerán, Plauenen és Hofon át beütöttek Bajorországba, rémületbe ejtve Bayreuth, Bamberg, Nürnberg és Armberg városokat. Kiraboltak és felégettek hetven jól megerősített várost s ezernél több falut és várat.²

Mindez azt látszott bizonyítani, hogy Holy Prokop beváltja Pozsonyban tett fenyegetését. hogy addig nem teszik le a fegyvert, míg az egész világot pártjukra nem vonták.

Ilyen körülmények között Zsigmond király kénytelen volt Pozsonyban maradni, mert biztosra vehette, hogy csak idő kérdése, mikor támadják meg a husziták Magyarországot. Fokozott szorgalommal fáradozott. hogy a támadás ne érje készületlenül. Már a múlt év őszén általános felkelést hirdetett Nagyszombatba; de mert a németek nem fogtak fegyvert. a magyar hadak sem ültek fel. Legalább erre nézve semmi bizonyítékunk vagy értesülésünk nincs. Felültek azonban most az 1430. év elején. Névszerint tudjuk ezt Stiborról,³ Maróti Jánosról,⁴ a Rozgonyiakról,⁵ a zágrábi

¹ Deutsche Reichstagsakten, IX 379—382.

² Chronicon Bartossii, id. m I. 161—163.; Font. rer. Austr. II. 58., 584

³ ⁴ Windeck, id. m. 280.; Wenzel, Stibor vajda, 139.

⁵ Pozsonyi káptalan Országos Levéltára, Capsa VI. fasc. V. no. 11.; Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12.410., 12.417.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 201, X. 8. 631.

püspökről¹ s a florenczi származású Peliskei Onofri, röviden Nofri Bardó (Bálint) fiairól. Nofri Lénárd, János, Bardó és Jakab főképen itt szerzett érdemeikért kapták Zsigmondtól a nyitrai megyei Bajmóczvárárt és tartozékait örök birtokul.² A magyarokhoz csatlakoztak az osztrákok, csehek és morvák s a magyar-morva határ közelében részint magyar, részint morva földön foglaltak állást.

Tekintélyes haderő felett rendelkezett tehát Zsigmond, mikor az árvák a taboriták és prágaiak (prága-újvárosiak) szövetségében Kudelnik Velko és Prokupek kapitányaik vezetésével 1430. márczius második felében Morvaországon át megindultak a magyar határok felé. A Morvaországban táborozó magyar hadak bátran szembeszálltak velök. Az ütközet valahol az osztrák és morva határszélén „egy templom mellett” folyt le, de, úgy látszik, döntő eredmény nélkül.

A husziták most egyenesen a magyar határnak fordultak s bizonyára Szakoleza irányában azon az úton, a melyen már 1428-ban jártak, benyomultak Magyarországra. A magyar hadak Stibor és Maróti János vezérlete alatt Nagyszombat környékén állták útjukat, mire azok tüstént felállították szekérvárukat.

A megállapított terv szerint Stibornak és Marótinak egy időben kellett támadást intézni a szekérvár két vége ellen, hogy evvel megosszák a husziták erejét. Sajnos, a jó haditerv kárba veszett. Maróti János, miért-miért nem, nem tudjuk, elmulasztotta a kellő időben való támadást s csak a fél hadsereg felett rendelkező Stibornak a husziták egész erejével kellett megküzdeni.

Az öldöklő csatában hatezer magyar vesztette életét, köztük Ujlaki István mácsói bán; de a husziták is drágán fizették meg a diadalt. Kétezer emberük marad halva a csatatéren, köztük egyik kapitányuk, Kudelnik Velkó és mintha ők vesztettek volna, a beállt éj oltalma alatt futva menekültek a magyar földről, járatlan utakon, mocsarakon keresztül vissza Csehországba.³ „A fogságunkba esett csehektől halljuk — írta Zsigmond Vitold nagyfejedelemnek — ők maguk mondják, hogy a merre eddig hadakoztak, ilyen fogadtatásban, mint nálunk, még nem részesültek.”⁴

¹ Zichy-család Okmánytára, VIII. 487.

² Esztergomi primási világi levéltár, T. no. 49.; Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12, 198.

³ Chronicon Bartossii, id. m. I. 164—165.; Windeck, id. kiad. 279—280.; Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 899—900.; Urkundl. Beiträge, II. 142., 149.; Deutsche Reichstagsakten. IX. 374., 423., 425.; Zichy-család Okmt. VIII. 414.

⁴ Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 899.

Avval azonban sem Zsigmond, sem a magyarok nem álltatták magokat, hogy a husziták a kemény próbán okulva ezentúl elkerülik a magyar határt. Rajta voltak tehát, hogy újabb támadásuk még kevésbbé találja készületlenül az országot. Pozsony megerősítését fokozott mértékben folytatták;¹ Pozsonytól Trencsénig Stibor vezérlete alatt tekintélyes haderőt helyeztek el;² Pozsony pénzverési jogot kapott, olyan kötelezettséggel, hogy innen származó jövedelmének egy részét a honvédelem költségeire adja.³ Minden tekintetben helyes, czélszerű intézkedések; a Vág vidékén már a mindennapi közlekedés biztonsága is veszélyben forgott.⁴

Azonban ebben az évben újabb megtámadtatásban nem volt részünk. Halljuk ugyan, hogy az ősz folyamán Szent Márton napja táján (nov. 11) husziták garázdálkodtak Bars megyében; de ezek a husziták vérbeli magyarok voltak. Palásti István bujtatta a jobbágyságot, cselédeit huszita ruhába s látta el „eretnek“ fegyverekkel — ilyennek minden falu bővében volt, — a kik azután, a mint uruk parancsolta, rátörték a garamszentbenedeki apátság Kovács nevű falujára s többi között az apátság tisztjének, Herestyéni Györgynek a házat oly tökéletesen kirabolták, hogy jobban az igazi husziták sem végezhettek volna.⁵

Zsigmond az óvóintézkedések megtétele után 1430. június végén a magyar főurak tekintélyes számától s több száz főnyi vitéztől kísérvé elhagyta Magyarországot, hogy, a mint megígérte, a német birodalom belső zilaftságának rendezéséről s a husziták ellen való védelméről a német rendekkel otthonukban s végre ismét személyesen tanácskozzék. A Nürnbergbe meghirdetett gyűlés ideje ugyan már régén elmúlt, de magok a rendek is csak kevesen jelentek meg, mert értesültek a magyarországi eseményekről. Éppen azért ezúttal nem is vették zokon Zsigmondtól távolmaradását.⁶ Zsigmond azonban egyelőre csak Bécsig juthatott; súlyos betegség, úgy látszik, régi köszvénybaja lepte meg

¹ Fejér, Codex Dipl. X. 8. 624., 625.

² Oklevéltár VIII.; Nemzeti Múzeum törzslévtára, 1430. július 5.; Fejér, Codex Dipl. X. 8. 621.

³ Fejér, Codex Dipl. X. 8. 626.

⁴ Fejér, Codex Dipl. X. 8. 630

⁵ Az esztergomi káptalan házi levéltárában, Lad. 2. fasc. 1. no. 16. Lad. 2. fasc. 2. no. 4.; Palásthy, A Palásthyak, Budapest, 1890. I. 305.; Knauz, A Garam melletti szentbenedeki apátság, I. 169.

⁶ Deutsche Reichstagsakten, IX. 374., 423., 425.; Urkundl. Beiträge, II. 137., 141.

s kényszerítette, hogy egy hónapnál tovább időzzék veje házában.¹ Mikor felépült, július végén, még visszatért Pozsonyba, de csak rövid időre.² Aug. 13-án már Mölkben volt s hogy minél előbb találkozzék a német rendekkel, Straubingba hívta őket.³ Itt rövid tárgyalás után elhatározták, hogy október 1-én hadat indítanak a husziták ellen. A részletek megbeszélését, a birodalom belső ügyeinek rendezését későbbre halasztották, mert Zsigmond Straubingba érkezése előtt történnén, mint várták, a rendek csak csekély számban jelentek meg.⁴

Zsigmond eme feltűnő buzgósága, szemmel látható elhatározása, hogy a birodalom vezetését ismét kezébe vette, hogy a birodalom nagy érdekeit komolyan akarja szolgálni, bajait orvosolni, a német népre rendkívül jótékony hatással volt. Egy csapásra megtört a jég, mely a királyt és alattvalóit mindjobban eltávolította egymástól. Nürnberg kitörő lelkesedéssel fogadta a szeptember 13-án falai közé érkező Zsigmondot; harczijátékok, lakomák, tánczvigalmak egymást érték, a magyarok különösen szíves vendéglátásban részesültek.⁵

Zsigmond az alatt, míg Pozsonyból Nürnbergbe ért, serényen munkálkodott a Luckban oly határozottsággal megindított lengyel-, illetőleg litvakérdés végleges megoldásán, Litva ország önálló királysággá emelésén.⁶

A lucki találkozás után még sűrűbben váltogatták egymást a követek Zsigmond és Vitold udvarában, s a mikor Zsigmond elhagyta Magyarországot, odáig fejlődtek a dolgok, hogy Rozgonyi István 1430. július 13-án Bécsből jelenthette a nagyfejedelemnek, hogy Zsigmond király már azokat a magyar urakat is kiszemelte, kik a koronát Vilnába fogják vinni.⁷

A keresztény világban vegyes érzelmekkel fogadták Zsigmond tervét. Elsősorban Ulászló tiltakozott ellene. Vitold, Zsigmond, a pápa, majd a német fejedelmek előtt bizonyította ismételten, hogy Litvaország önállósítása nem-

¹ Urkundl. Beiträge, II. 156., 157.

² Urkundl. Beiträge. II. 158.

³ Deutsche Reichstagsakten, IX. 446., 448., 449., 451., 458.; Urkundl. Beiträge, II. 159.

⁴ Deutsche Reichstagsakten, IX. 459., 461., 463.; Urkundl. Beiträge, II. 162., 163., 165., 168.

⁵ Nürnberg városának számadáskönyve, Deutsche Reichstagsakten, IX. 471—478.

⁶ Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 912—916.; Codex epist. saec. XV., id. m. XII. 244., 245., 247.

⁷ Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 251.

csak az ő öröklött jogait sérti, de kárára lesz az egyetemes kereszténységnek is.¹ V. Márton pápa teljes mértékben osztotta aggodalmait.²

Mindez nem térítette el Zsigmondot szándékától, mert ő éppen azt akarta, a mitől Ulászló és a pápa féltek, Lengyelország gyengítését. Augusztus második felében útra kelt a magyar, német és cseh urakból álló követség, hogy elvigye a koronát a koronázásra, melynek közös megállapodás szerint Kisasszony napján (szept. 8) kellett végbemenni.

Vilnában, a fővárosban már gyülekeztek Litvaország nagyjai. Azonban egyik nap a másik után ment, eljött Kisasszony napja s el is mult a nélkül, hogy a követek megérkeztek volna. Ulászló ugyanis, miután tapasztalta, hogy kéréssel nem akadályozza meg a vilnai koronázást, országának nyugoti határán őrszemeket állított fel s a követek a határ elzárásáról értesülvén, visszafordultak.

Zsigmond magánkívül volt haragjában; fenyegetődzött, hogy felmondja a barátságot Ulászlónak s háborút indít ellene.

Erre azonban nem került a dolog. A törődött, már nyolczvan éves agg Vitold lebukott lováról s az esés okt. 27-én halálát okozta. A mikor Zsigmond november első napjaiban a koronázás elmaradása miatt vigasztalta s ígérte, hogy személyesen fog vele találkozni, a koronát meg titkos utakon juttatja el hozzá: már csendesesen pihent a vilnai szent Szaniszló-egyház sírboltjában.³

Vitold halála azt eredményezte, hogy Zsigmond akarva-nemakarva felszabadult lengyel politikája bonyodalmaitól s tevékenységét közelebb eső céloknak, mint a husziták elleni védelem szervezésének, az egyetemes zsinat ügyének szentelhette.

Már az 1424-ben bezárt pavia-sienai zsinat kimondotta, hogy hét év múlva, mint a konstanci zsinat 1417. október 9-én kelt „Frequens“ kezdetű határozatában elrendelte,⁴ új-

¹ Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 237., 253.

² Fejér, Codex Dipl. X. 7. 138.; Caro, Geschichte Polens, III. 620.; Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 1061.

³ Caro, Geschichte Polens, Gotha, 1869, III. 621., 624.; Codex epist. Vitoldi, id. m. VI. 950.; Wagner Diplom. c. Saros, 105.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 215.

⁴ A „Frequens generalium conciliorum celebratio . . .“ kezdetű határozatban úgy intézkedett a konstanci zsinat, hogy a reformálás a gyakran tartandó zsinatokon végeztessék el. Az első zsinatnak öt, a másodiknak hét s azután minden tíz év után kellett összeülni addig,

ból összeülnek az atyák Baselben.¹ Azonban az 1431. év már-már küszöbön állt s a zsinat összehívását illetőleg éppen semmi sem történt. V. Márton pápa idegenkedett a zsinat eszméjétől, mióta azt tapasztalta, hogy a zsinatok a reformot elsősorban a pápai kúrián akarják megejteni. Magatartása félszeg helyzetbe hozta. Abba a gyanuba esett, hogy egyáltalában nem akarja a komoly reformot, tehát istápolója a visszaéléseknek, az egyház számnélküli bajainak. Arról meg éppen hallani sem akart, hogy a zsinaton mint egyenlőrangú felekkel tárgyaljon a huszitákkal. Vona-kodása azonban hiábavaló volt.

A keresztény népek, főképen azok, kiket a husziták rablóhadjáratai földönfutókká tettek s kétségbeesetten látták, hogy gyenge a fegyverük leverésükre, egyértelemmel kívánták a velők való megegyezést, még pedig, mint a husziták Pozsonyban is kifejezték, egyetemes zsinat útján.² Az általános óhajnak nagyobb súlyt adott Zsigmond király, a ki 1430. nyarán, mielőtt elhagyta Magyarországot, avval a megbízással küldte a veszprémi püspököt Rómába, hogy a császári koronázás előkészítése mellett a zsinat ügyét is szorgalmazza. Ugyanebben fáradozott még előbb VI. Henrik angol király.³

Márton pápa a sokoldalú nyomásnak végre is kénytelen volt engedni s 1431. elején meghirdette a zsinatot 1431. márczius 3-ára a kijelölt helyre, Baselbe. Azt az álláspontját azonban, hogy eretnekekkel nem egyezkedik, még most sem adta fel. Cesarini Julián bíborosnak, kit a zsinat teljes hatalmú elnökévé nevezett, olyan utasítást adott, hogy igyekezzék még egyszer felébreszteni a népek lelkesedését s a kereszt jele alatt vezesse őket a husziták ellen.⁴

Cesarini Julián 1431. márczius 4-én érkezett Nürnbergbe, hol a német rendek már elhatározták, hogy a nyár folyamán hadat vezetnek a husziták ellen. Így a bíborosra csak az a feladat várt, hogy a rendeket határozatuk mellett megtartsa és keresztéseket gyűjtsön.⁵

míg a reform befejeztetett. Közölve : Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti. Concilium Basiliense. Scriptorum tomus primus. Vindobonae, 1857. 1—2.

¹ Monumenta conc. gen. I. 47—48., 53.

² Monumenta conc. gen. I. 65—66.

³ Id. m. 65.

⁴ V. Márton bullái: Monumenta conc. gen. I. 67., III. 53.; Theiner, Monumenta Hist. Hung. II. 206—209.; Theobaldus, id. m. 138—139.

⁵ Deutsche Reichstagsakten, IX. 503. s köv. II.; Urkundl. Beiträge, II. 194—203.

Állítólag százezernyi vagy még több német harcos lépte át 1431. aug. 1-én Tachaunál a cseh határt. A husziták módjára hadiszekerekkel látták el magukat s egymástól bizonyos távolságban három hadtestben vonultak. Azonban, a helyett, hogy egyenesen Csehország belsejébe nyomultak volna, Tachaut fogták ostrom alá s csak miután két hetet sikerült így elvesztegetniök, hatoltak tovább. De ekkor sem a belső részek felé, hanem a határ mentén Taus irányában, talán avval a számítással, hogy sikerülniök fog a délfelől törekvő osztrák Albert haderejét is magokhoz venni.

E késlekedéssel, mint már többször történt, elég időt engedtek a huszitáknak, hogy szokásos házi perpatvaraikat felfüggeszszék és egyesüljenek. Körülbelül 50—55 ezernyi volt az a had, mely Holy Prokop és Prokupek vezetésével elindult, hogy felfogja a németek támadását. Ilyen tekintélyes huszita sereggel a németek eddig nem álltak szemben. Meg is ismétlődött a régi történet. Aug. 14-én, mikor a husziták még mérföldnyire voltak s látni sem igen lehetett őket, de különös éneklésük s háromezer szekerük félelmetes dübörgése már hallható volt, leküzdhetetlen rémület lepte meg a kereszteseket s az óriási hadsereg a legnagyobb rendtelenségben vad futásnak eredt. A pápa követe kísérletet tett feltartóztatásukra, de csak kevesen hallgattak szavára, jobbára a magával hozott olaszok s a közben megérkezett husziták súlyos csapásai elől ezek is hamar megfutottak. A bíboros kénytelen volt velök menekülni, miközben egyik veszedelemből a másikba esett. Nem volt elég, hogy bíboros fővege, köpenye s a minek a husziták különösen megörültek, a pápa megszentelt zászlaja s keresztthirdető bullája a győzők zsákmányául esett; magok a keresztesek törtek életére, őt tették felelőssé a nagy szerencsétlenségért. Csak a würzburgi püspök ébersége mentette meg; közzvitéz ruháját adta rá s saját csapatának a közepébe állította.¹

A tausi kudarcz, mely súlyosabb volt valamennyinél, a melyek eddig a kereszteseket érték, megrendítő hatást gyakorolt nemcsak a huszitákkal szomszédos népekre, de az egész kereszténységre, elsősorban a Baselban már

¹ Chronicon Bartossii, id. m. I. 167.; Font. rer. Austr. II. 60—61. és 92.; Urkundl. Beiträge, II. 240., 241—243. stb.; Balbinus, Epit. rer. Boh. 476.; Hagecius, Böhmische Chronik, 734.; Aeneas Sylvius, Hist. Boh. id. kiad. 115.; Bezold, König Sigmund etc. 153.; Huber, id. m. II. 415.; Bachmann, id. m. II. 306.

egybegyűlt atyákra. Általánossá lett az a felfogás, hogy az eddigi háborús politikát nem lehet folytatni. Cesarini Julián, a mily hévvel munkálkodott eddig a háború mellett, oly buzgalommal fáradozott ezentúl a békés megoldás előkészítésén.¹ Zsigmond, a mikor látta, hogy a tőle már régen hangoztatott irányt immár az egyház is elfogadta s a baseli atyák a pápa követének szeptember 9-én történt megérkezése után tanácskozásaik napirendjére legelső helyen a huszita ügyet tűzték ki, szeptember végén aggodalom nélkül hagyta el Nürnberget s kelt útra Olaszország felé.²

A zsinat avval kezdte munkáját, hogy szelíd és szeretetteljes hangon szerkesztett iratban meghívta a huszitákat Baselba. A régi követelésről, hogy feltétlenül fogadják el a zsinat tekintélyét s hajoljanak meg ítélete előtt, már nem volt szó.³

De alig ért ez az irat Csehországba, mikor váratlanul komoly nehézségek merültek fel.

V. Márton pápa 1431. febr. 20-án meghalt. Utódja IV. Eugenius lett, a ki koronáztatásának napján (márcz. 12) elődjének minden. a zsinatra vonatkozó intézkedését jóváhagyta; azonban mikor a zsinat Beaupère János besançoni kanonokot szeptember folyamán Rómába küldte, hogy az eddig történetekről számot adjon és Beaupère a husziták mozgalmairól, a baseli polgárok magatartásáról, az atyák reformhangulatáról tülsötét képet festett, 1431. nov. 12-én olyan utasítást küldött Cesarini Juliánhoz, hogy oszlassa fel a zsinatot avval a kijelentéssel, hogy az, másfél esztendő letelte után, Bolognába ismét össze fog hivatni.⁴

A feloszlatás hírére megdöbbenéssel fogadta az egész keresztény világ. A zsinati atyák már november végén, a mint a pápa szándékáról értesültek, sietve küldtek két követet Zsigmond után, a ki ekkor már Milánóban tartózkodott s miután itt nov. 28-án fejére tette a longobard vas-koronát, Rómába készült, hogy visszatartsa a pápát szándékolt lépésétől. Zsigmond kérés nélkül is megtette volna ezt, de közbelépése sikertelen volt. Cesarini Julián levele,

¹ Joannis de Segovia, Historia etc. Monumenta conc. gen. II. 4—5., 27—29.

² Windeck, id. kiad. 329.; Magyar Orsz. Levéltár. Dl. 12,417., 12,570.

³ Johannis de Ragusio Tractatus de reductione Bohemorum, Monumenta conc. gen. I. 135—137.; Joannis de Segovia, Historia gestorum generalis synodi Basiliensis, id. m. II. 38—40.

⁴ Monumenta conc. gen. III. 67—77.; Hefele, Conciliengeschichte, VII. 438., 442—444., 448—450.

melyben tiszteletreméltó nyíltsággal és határozottsággal tárta fel a helyzetet s figyelmeztette a pápát elhatározásának veszedelmes következményeire, azonképen hatástalan maradt.¹ A pápa makacsul ragaszkodott a feloszlathoz s csak két év múlva, 1433. decz. 15-én adta ki „Decernimus et declaramus“ bulláját, melylyel feloszlato rendelkezését visszavonta s a zsinat törvényes voltát elismerte.²

A magyarok a németek keresztes vállalatában nem vettek részt, bár Zsigmond király tett ez irányban intézkedéseket. Az egyházi javadalmasokra, a javadalmas testületekre kivetett huszitaadót szigorúan bekövetelte, az adóbehajtást Bajmóczi Nófri Lénárd feladatává tette, a kit a hadjárat szervezésével és vezetésével is megbízott.³ Egyes hadak fel is ültek, de úgy látszik, a Vág völgyénél tovább nem jutottak, mert idejében értésükre esett, hogy a németek a hadbaindulás napját éppen egy hónappal elhalasztották.⁴ Felülésük azonban így sem vészett kárba.

A husziták a tausi vagy másképen domazsliczi nagy győzelem hatása alatt szeptember elején, mielőtt a baseli zsinat meghívását megkapták, betörték Sziléziába és Morvországba. Przemek troppai herceget a fiával együtt arra kényszerítették, hogy a négy czikkelyt elfogadják; Albert herceget Morvából teljesen kiszorították. Most mind a két sereg Magyarország felé fordult. A sziléziainak Csapek János volt a kapitánya; emezt Holy Prokop, Prokupek, Kolowrát János, Smikauszki János vezették. Mindakettőben vegyest voltak taboriták, árvák, prágaujvárosiak és königrätziek. Szóval nagy hadsereg volt az, mely szeptember második felében határaink felé közeledett.⁵

Csapek János észak felől a Jablunkau-Csácza közti úton tört be; Holy Prokop, hogy a Pozsony, Nagyszombat környékén elhelyezett őrszemeket megkerülje, Magyarbród-Trencsén irányában s útját észak felé véve valahol Nagybittse és Zsolna környékén a Vág legfelsőbb kanyarulatá-

¹ Joannis de Segovia, id. m. III. 95—97.; Aeneas Sylvius, id. kiadás, 64—75.; Palacky, Gesch. von Böhm. III. 3. 33—39.; Fraknói, Cesarini Julián bibornok magyarországi pápai követ élete, Budapest, 1890. 12—14

² Monumenta conc. gen. III. 84., 161., 166., 168., 203.; Hefele, id. m. VII. 560—562.

³ Oklevéltár IX

⁴ Venczel, a királyné alkanczellárja írja Keresztútból 1431. jul. 13-án, olyan nagy a harczi kedv, hogy még az asszonyok is háborúba akarnak menni, köztük a felesége is, a ki tényleg 3—5 emberrel könnyen elbánhatna. Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12.404.

⁵ Chronicon Bartossii, id. m. I. 170.; Font. rer. Austr. II. 61.

nál találkozott Csapekkal. Az egyesült hadak vihareként száguldottak most végig a Vág felső völgyében Teplicz, Varin (Várna), Turán, Kralován irányában eljutottak egész Liptó megyéig, a szeptember 27-ére virradó éjszakán körülzárolták Likavavárát, a falakat észrevétlenül megmászták, a csekély számú őrséget könnyű szerrel lefegyverezték s reggelre a vár birtokukban volt.¹

Borbála királyné, az övé volt Likavavára, sietve indította útnak a saját és a király banderiumait. A városoknak — Kassának és Körmöczbányának — megparancsolta, hogy minden épkézláb emberüket küldjék Berzeviczi Pohárnok István, a királyi hadak főkapitányának táborába.² Fegyvert fogott természetesen elsősorban maga az érdekelt környék, Liptó vármegye. Azonban a várat visszavenniök nem sikerült; csupán annyit értek el, hogy útját állták az ellenségnek, hogy az a Vág völgyében tovább nem haladhatott.

Erre a husziták megfelelő őrséget hagyva Likavában, visszafordultak, Turán, Szucsán vidékén a Vág völgyéből kicsaptak s Turóc-Szent-Márton irányában a Turóc völgyébe tértek. A körmöcziek, mikor erről értesültek, megijedtek; azt hitték, hogy a husziták egyenesen az ő kincses városuknak tartanak s most ők kérték a királynét, oltalmazza meg őket.³ Ijedelmük ezúttal hiábavaló volt. A husziták elmellőzték a bányavárosokat, a Turóc völgyéből átsaptak a Nyitra völgyébe s Privigyé, (Nagy-)Tapolcsány érintésével — ha a jelek nem csalnak, ez utóbbit már most elfoglalták s mint Likavát őrséggel rakták meg — október második felében Nyitra városa alá érkeztek.

A várost könnyen elfoglalták, kirabolták, felgyújtották, azután szétszóródtak a termékeny vidéken a szélrózsa minden irányában. Egyes csapatok nyugot felé mentek, Galgócznál átkeltek a Vágon s a Vág jobb partján, Nagyszombat környékén pusztítottak,⁴ mások Nyitrától délre és keletre kalandoztak, a Zsitva völgyén keresztül eljutottak a Garam völgyébe, egészen Lévaig.⁵ Füstölő faluk jelezték, mikor

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. másolatok, XXIV. 38.; Magyar Tud. Akadémia kéziratára és oklevélgyűjteménye, VIII. 1434. decz. 3-iki kelettel (jelzet nélkül); Tört. tár, 1896. 516.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 566.

² Körmöczbánya levéltára, Fons 20. fasc. 1. no. 25.; Tört. tár, 1898. 182.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 350.; Wagner, Dipl. c. Saros, 379.

³ Körmöczbánya levéltára, Fons. 26., fasc. 1. no. 4.; Tört. tár, 1898. 176.; Nemzeti Múzeum törzslévéltára, 1432 febr. 14.

⁴ Sopron levéltára, Lad. IV. et D. fasc. III. no. 207.

⁵ Knauz, A Garam melletti szentbenedeki apátság, Budapest, 1890. I. 38.

merre vannak; az ellenálló népből sokat agyonverték, sokat lánczraerve magukkal hurczoltak, tisztos nőkön erőszakoskodtak; a templomokat megfosztották ékességeiktől, ruháiktól, a kelyhektől, ereklyetartóktól, szentségmutatóktól, végül felgyújtották; a lábasjóságot, lovat, ökröt, tehenet csordaszámra rabolták össze. Az esztergomi érseknek még külön vesztesége is volt, mert — őszre járván az idő — a már egybegyűjtött dézsmáját egy szálíg elvitték.¹

Stibor, a királyi dandárok, a megtámadott vármegyék és városok hadereje elégtelen volt az áradat megfékezésére. Azért a király távollétére a kormány vezetésével megbízott helytartók² Borbála királynéval együtt általános felkelést hirdettek.³

Mikor a hadak Nyitra környékén gyülekezni kezdtek, a husziták már osztozkodtak a hét vármegyéből összerablott gazdag zsákmányon. De, bár bőven jutott mindenkinek, nem tudtak megosztolni. Ez annyira felbőszítette Holy Prokopot, hogy taboritaival együtt sietve felszedte sátorát s Galgócz, Vágújhely, Strany irányában kivonult Magyarországból. Prokupek, Csapek, Smikauszki az árvákkal, a prágaujvárosiakkal és königgrätziekkal itt maradtak, de vesztükre.

A magyar hadak némi morva csapatoktól is támogatva november 9-én oly erővel ütöttek rájuk, hogy kénytelenek voltak feladni állásukat s Holy Prokop után iramodtak. Azonban szerencsétlenségükre Holy Prokop, hogy boszút álljon a követelődő árvákon, elégette háta mögött Galgócznál a Vág hidját s evvel elvágta előttük a visszavonulás útját. Az árváknak akarva nem akarva folytatni kellett a harczot. A Vág balpartján hátráltak; meg-megálltak, szembeszálltak üldözőikkel, de mindig sikertelenül. Növelte helyzetük nehézségét, hogy a szokatlanul bő őszi esőzések az utakat járhatatlanokká tették, a máskor vízszegény mocsarakat tavakká változtatták. Egy napon ilyen veszedelmes helyre jutva több mint kétszáz szekerükből alig tudtak hetvenet kimenteni. Illava tájékán ért véget a tíznapos küzdelem a magyarok tökéletes diadalával, az árvák teljes leverésével. Huszita forrás mondja, hogy az árvák hétezeren voltak, mikor felvették a harczot s csak kétezeren maradtak, mire Illavához értek. A többit agyonverték, megölték a magyarok, vagy a

¹ Monumenta conc. gen. III. 142.

² Kovachich, Supplementa ad vestigia comitiorum etc. Budae, 1798. I. 423.

³ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12,424., 12,425.; Zichy-esalád Okmánytára. VIII. 432. 445.

Vág vizébe fullasztották. Ez volt sorsuk azoknak is, kik fogságba estek.¹

Az egész ország megkönnyebbült a diadal hallatára.

„A sátán fiai — írták a magyar főpapok a baseli atyáknak —, a viperák, az eretnek husziták félelmetes hadsereggel törtek Magyarországba; sok igazhívőt megöltek, másokat bilincsekbe vertek; számtalan templomot, falut kifosztottak és elhamvasztottak. De a kegyelmek atyja, megpillantván a magasból a megöltek vérért és meghallván az elfogottak jajkiáltásait, feltűzelte hívei szívét, kik a magasságbeli erejében bízva felkeltek a földkereksége ellenségeinek dühös gőgje ellen; oly férfiasan harczoltak, hogy azok zsákmánynyal terhelt szekereiket elhagyva a magyarok nyila, kardja elől kénytelenek voltak menekülni.“²

A prágaiak, mikor hallották testvéreik szorongatott helyzetét, csapatosan siettek segítségükre, de már a magyar határon túl találták őket, visszatértek tehát velök együtt Prágába, nem harsonaszóval, ujjongva mint máskor, de nagy szomorúsággal. Ilyen csapás még nem érte a győzelemhez szokott huszitákat. Azok közül, a kik Illavánál körülbelül kétezeren megmenekültek, csak ötszázan értek a fővárosba; a többiek a kiállott fáradalmaktól, az éhségtől útközben kidültek s hitrokonaik házainál vonták meg magokat; még többen, míg a Kárpátok erdőségein átvergődtek Morvaországba, nyomorultul elpusztultak az áthághatatlan nagy hóban, az idő előtt beállott erős fagyban.³

A nagy kudarcznak azonban messzebbmenő és jótékony hatása volt. A baseli zsinat egyik megbízottja, a ki 1431. december derekán érkezett Prágába és szemtanuja volt a bevonulásnak, hangsúlyozva jelentette az atyáknak, hogy a prágaiak közül, mikor látták a lerongyolódott, kiéhezett, halálra fagyott harcosokat, sokan szánakoztak és sokan nevettek rajtuk.⁴ A mérsékelt irányúak, a kelyhesek voltak a nevetők. Úgy gondolták, hogy a vereség megtörte vagy legalább hajlékonyabbá tette az eddig hajthatatlan árvákat s nem fognak mereven elzárkózni a baseli zsinat meghívásának mérlegelésétől. Számításuk helyesnek bizonyult.

¹ Chronicon Treboniense és Chronicon veteris collegiati Pragensis, Font. rer. Austr. II. 61—62., 65 és 92.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 171.; Urkundl. Beiträge, II. 264.; Balbinus, Epit. rer. Boh. 477.; Johannes de Ragusio fndósításai, Monumenta conc. gen. I. 139., 140., 144., 175., 177.

² Monumenta conc. gen. III. 142—143.

³ Monumenta conc. gen. I. 139., 140., 144.

⁴ Id. m. I. 140.

Holy Prokop nem csupán hadvezér volt mint Zsizska, hanem államférfiú is. Hiteért való buzgalma nem fosztotta meg józan érzékétől, a tagadhatatlan tények helyes felismerésétől. Észrevette, hogy bár éveken át győzelmet győzelem után aratott; a testvérek eddig minden hadjáratból gazdag zsákmánnyal tértek meg: Csehország helyzete napról napra válságosabb lett. Az ország lakossága megfogyatkozott; a bőség helyét szükség foglalta el. A lakosok egy részét agyonverték a szent harcban, sokat elkergettek, a legtöbbben mint Isten törvényének harcosai táborból táborba mentek. Egész vidékek voltak, a hol nem szántottakvetettek s így nem is arattak; az ipar szünetelt; a kereskedelem elakadt, az idegen kereskedőket nemcsak a fegyverek zaja, de az egyház átkai is távol tartotta. Azoktól a nagy vallási, nemzeti és politikai céloktól meg, melyekért fegyvert fogtak, tizenkét év után távolabb álltak, mint a harc kezdetén.

Isten országát akarták a földön megalapítani, a hol béke lesz, mindnyájan mint testvérek fognak élni s azt érték el, hogy egyik ember halálra üldözte a másikat, mert másképp gondolkozott olyan dolgokról —, a hit titkairól — melyeket végre is emberi elmével senki sem dönthet el.

Az apostolok életét, az ősegyház idejét akarták visszahozni s e helyett semmitérő papok várakat, városokat, egész uradalmakat szereztek erőszakosan s oly urak voltak mint azok a gazdag püspökök és preláthusok, kiknek bűnös uralmától óhajtották megszabadítani az egyházat. Szabadosságuk, engedetlenségük egyenes ellentétben állt az apostolok életével.

A csehek felszabadítása a németek uralma alól volt a másik szép jelszó, melyet zászlajukra írtak. Azonban ugyan mit tehettek és tettek a cseh nyelvért azok a németek, lengyelek, tatárok, rutének, tótok és magyarok, kik a huszita seregekben lassan, szinte észrevétlenül összetalálkoztak, ezek a kalandhajhászok, de túlnyomólag szökevények, a kik előtt a csehek nemzeti érzése ismeretlen volt s Csehországot csak azért keresték fel, mert hazájuk törvényei ott nem érték utól. Egykorú, hiteles forrás mondja, hogy ezidőszert a huszita seregek nagyobb része ilyen gyülevész népből, valósággal nemzetközi csöcselékből állt.

Nem volt különben a politikai célokkal sem. A kelyhes urak kényszerűségből szövetkeztek ugyan a táboritákkal és árvákkal, de az ő egyenlőségi törekvéseiknek mindig útjában álltak, különállásukat meg tudták őrizni még magában a testvérek táborában is. A katolikus bárók hatalmát azonképen, bármennyire szorongatták is őket, nem sikerült megtörniök.

A melléktartományokat elidegenítették; a szomszédos népeket ellenségeiké tették; IV. Károly dicsőséges alkotása közel jutott az összeomláshoz.¹

Ezek a nem tagadható tények beláttatták nemcsak a nagyészű Holy Prokoppal, de minden józanul gondolkozó, meggyőződéses cseh taborítával és árvával, hogy a saját és hazájuk érdeke követeli a pusztító harcok abbahagyását.

Tudomásul vették tehát a baseli zsinat felhívását s készek voltak az atyákkal tárgyalásba bocsátkozni, természetesen más feltételekkel mint a kelyhesek. A zsinat ama kívánságáról azonban, hogy már most tegyék le a fegyvert, mint 1429-ben Pozsonyban, úgy most sem akartak hallani.

Először, mert Csehországban nem volt mit enniök; másodsor, mert azt hitték, hogy, bármily szorongatott is különben helyzetük, kedvezőbb feltételekre fogják bírni a zsinatot, ha közben a kardot villogtatják.

Ehhez képest 1432. márcziusában Holy Prokop és a taboríták, a már megbékélt árvákkal beütöttek Lausitzba, onnan Sziléziába, majd Brandenburgba; megjárták Berlin környékét, eljutottak Angermündeig s május elején visszatértek Csehországba.² Egyes csapatok, jobbra árvák, május második felében már ismét útban voltak a csak imént meglátogatott Szilézia felé. Innen, úgy látszik, a mult évi kudarczot akarták megbosszulni, junius elején hazánkba törtek be.

Feltartóztatás nélkül rabolták végig a Vág völgyét s Szent János napja körül (junius 24) már közel jártak Nagyszombathoz.

Itt éppen országos vásár volt s a környék népe, kereskedők és iparosok, eladni és venni szándékozók kisebb-nagyobb csoportokban igyekeztek a vásárra. Így ez idő szerint a szokottnál nagyobb férfierő volt a városbn s a nyílt támadás kockázatos vállalatnak látszott. Azért az árvák cselhez folyamodtak. Többen a vidéken divatos ruhát öltöttek magokra s kettesével-hármasával a vásárra sietők közé vegyültek. A nagy sokadalomban észrevétlenül töltötték el a napot. De a mikor leszállt az éj s látták, hogy a város elcsendesedett, másfelől észrevették, hogy testvéreik a város falai alá érkeztek, vakmerően rátámadtak a kapuőrökre, leölték s a város két kapuját megnyitották. Mire a harangokat

¹ Fontes rer. Austr. II. 93.; Magy. Tud. Akadémia Kézirat- és Oklevélgyűjteménye, VIII. no. 164.

² Chronicon Bartossii, id. m. I. 172.; Urkundl. Beiträge, II. 274., 277., 278., 279.

félreverték s a lakosság felriadt álmából, a város utcái, terei telve voltak huszitákkal.¹

Minden ellenállás céltalan lett volna. A nagyszombatiak nem tehettek okosabbat, mint hogy kegyelemre megadták magukat. Erre a husziták szokásuk szerint fosztogatáshoz láttak, betörték a templomokba, magánházakba s miután munkájokat elvégezték, a vidékre mentek portyázni. De a városban tekintélyes őrseget hagytak hátra, mely ott maradt azután is, hogy a többiek visszatértek Csehországba.

Borotini Blaskó, így hívták az árvák parancsnokát, mint a ki állandóan egy helyben szándékozik maradni, rendezkedett be.² A város jogi szervezetét, legalább külsőleg meghagyta, csak a tanács egyik „assessor”-ának nevezte magát s mint ilyen kívánt résztvenni a város kormányzásában.³

A nagyszombatiak azonban nem igen lehettek evvel a kormányzással megelégedve, mert nemcsak az apácák nem érezték magukat biztonságban Blaskó árváitól, de a polgárság nem csekély része is inkább elhagyta otthonát, semhogy erőszakoskodásaikat érezze és idegenben, többi között Kismartonban, a Kanizsaiak birtokán telepedett le.⁴

Borbála királyné s a helytartók 1432. aug. 10-ére Budára hívták a rendeket, hogy az immár állandóvá lett huszita-veszedelem ellen való védekezésről, első helyen Nagyszombat felmentéséről tanácskozzanak. Abban állapodtak meg, hogy minden birtokos nemes személyesen fog fegyvert fogni, minden húsz jobbágy után egy jól fegyverzett lovast fognak kiállítani s a városok haderejével együtt szept. 15-én Szempténél szállnak táborba. Ez meg is történt. Vállalkozásuk azonban kudarczczal járt, Blaskót nem tudták Nagyszombatból kiszorítani.⁵

¹ Chronicon Benessii Krabice de Weitmile, Monumenta Boemiae, IV. 73.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 174.; Windeck, id. kiad. 334.; Balbinus, Epit. rer. Boh. 477.

² Pozsony levéltára, Lad. 60. no. 104.

³ „Blazko de Borotyn civitatis Tyrnaviensis assessor” — mondja magamagáról 1434. aug. 8. Oklevéltár XIII.

⁴ Nagyszombat levéltárában, Armarium I. szám nélkül, 1436. okt. 18.; Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14.212.; Fejér, Codex Dipl. X. 8. 648.

⁵ Oklevéltár X.; Zichy-család Okmánytára, VIII. 482., 20., 445.; Urkundl. Beiträge, II. 307.; Fejérpataky, Magyarországi városok számadáskönyvei, 311.; a Tört. tár 1909. II. 319—320. II. közzölt oklevél (1431 nov. 13), mely ugyanezen folyóirat következő számában felszólalást is vont maga után, nem felkelési rendelet, de országgyűlési meghívó Mosony vármegye rendeihez. Az oklevélhez fűzött megjegyzések a tausi vagy domazsliczi nagy csatát illetőleg meg éppen tévesek.

Ez a sikertelenség újabb bajnak lett a forrásává.

A csehországi árvák és taboríták, Blaskótól értesülven a magyar hadak kudarczáról, ugyanabban az évben az ősszel, Szent Erzsébet (nov. 19) és Szent Katalin napja (nov. 25) körül még egyszer betörték, ezúttal Trencsén vármegyébe. Ledniczvárat hatalmukba kerítették s mint előbb Nagyszombatot, ezt is erős őrséggel rakták meg. Azután Vágbesztercze táján átkeltek a Vágon; a rajecz-németprónai úton másodízben Nyitra megyében termettek s Nádaséren, Neczpálon át egyenesen Privigyének, a Bajmóczi Nofriak birtokának tartottak. Oly gyorsan jöttek Lednicztől Privigyéig, hogy Nofri János, bár kémei útján idejében biztos értesülést szerzett szándékukról és segélyadásra szólította Borbála királynét s a szomszédos városokat, a Nyitra túlsó partján álló várából, Bajmóczból kénytelen volt szemtől szembe elnézni Privigye megrohanását s teljes feldúlását, Az ellenállás hiánya meg annyira felbátorította a huszitákat, hogy egy egész hónapig garázdálkodtak Nyitra megye felső részeiben s csak az év végén hagyták el országunk határait.¹

A Prokopok ezekben a vállalatokban nem vettek részt. Teljesen elfoglalták őket azok a tárgyalások, melyeket a baseli zsinattal már az év eleje óta folytattak s a melyeknek a legközelebbi eredménye az volt, hogy a zsinat kiküldöttei s a három huszita felekezet vezető férfiai 1432. május 8-án személyesen találkoztak Egerben. A zsinat küldöttei messzemenő engedményeket tettek, hogy a taborítákat és árvákat is meggyőzzék a zsinat békeszándékainak komolyságáról s evvel biztosítsák megjelenésüket Baselben.² A cseh rendek aug. 31-én Kuttenbergben tartott országgyűlésükön vették tárgyalás alá az egeri pontokat. Egyes túlzók ellenkeztek ugyan, Holy Prokop felszólalására azonban mégis egyértelemmel hozzájárultak a megállapodásokhoz s megválasztották a zsinatra küldendő képviselőket, összesen 15-öt, 7-et a világi, 8-at az egyházi rendből. Holy Prokopot mint taborita papot az utóbbiak közé sorolták.

A képviselők nagy kísérettel, összesen 300-an voltak, december derekán keltek útra s 1433. január 4-én már Baselben voltak. Az érdemleges tanácskozást január 16-án kezdték meg. Szenvedélyesebb kifakadások, nyersebb beszédek természetesen nem hiányoztak, de Cesarini Julián finom

¹ Oklevéltár, XV.; Körmöczbánya levéltára, Fons 26. fasc. 1. no. 7., no. 8.; Zichy-család Okmt. VIII. 461.

² Monumenta conc. gen. I. 219—220.; Hefele, id. m. VII. 465., 475., 476.

tapintatának s Rokiczana János tagadhatatlan mérsékletének mindig sikerült a zavaró hangot elcsendesíteni s a vitát az elfajulástól megóvni. Mindamellett eltelt három egész hónap a nélkül, hogy a vitakozó felek lényeges dolgokban csak hajszálnyira is közeledtek volna egymáshoz.

És ezen nem lehet csodálkozni. Mindkét fél homlok-egyenest ellenkező elvekből indult ki, szükségképen mereven kellett szemben állni a következményeknek is. De legalább a kölcsönös felfogásra jöttek egymással tisztába és arra nézve, hogy a megoldást mindketten komolyan keresik. Készek voltak tehát tovább tárgyalni. Minekutána azonban a husziták több esetben kijelentették, hogy nem tartják magokat illetékeseknek kötelező nyilatkozat tételére, a tanácskozást mégis felfüggesztették.

Április 4-én a husziták, a legmelegebb búcsúvétel után — Cesarini Julián s Holy Prokop a hosszú idő alatt meghitt barátságra léptek —, elutaztak. Velök ment tíz zsinati atya, hogy a mi nem sikerült Baselben, megkíséreljék Prágában.¹

A vitatkozást Baselben még nem szakították meg, mikor az otthon maradt testvérek már-már útban voltak a határok felé. Vakmerőségük messzebbre vitte őket, mint eddig bármikor. Az árvák Csapek János kapitányukkal éjszának fordultak és Szilézián át Posen érintésével eljutottak a német lovagok birtokaira egész a Baltitengerig.

Ugyanakkor, azaz 1433. április első felében Strazsniczi Bedzsich, egykor katolikus pap, és Horkai Pardus János 700 lovas, 7—8 ezer gyalogos taborítával 300 szekéren déli Sziléziába mentek, avval a szándékkal, hogy onnan Lengyelországon keresztül betörnek Magyarországra.² Lengyelország ugyanis a német lovagokkal hadakozván, már a mult évben szövetekezett ellenök a huszitákkal. Ulászló király azonban ugyanakkor megnyugtatta a magyarokat, hogy ez a szövetekezés nem érinti a Magyarországgal kötött barátságot, a melyet különben Vitold halála óta éppen semmi sem zavart meg.³ Viszont a husziták a szövetséges viszonyra támaszkodva remélték, hogy a lengyelek, ha nem is támo-

¹ Petri Zatecensis. Orphanorum sectae presbyteri, Liber diurnus de gestis Bohemorum in concilio Basiliensi; Aegidii Carlieri decani cameracensis, Liber de legationibus concilii Basiliensis pro reductione Bohemorum; Johannis de Ragusio. Tractatus de reductione Bohemorum. Monumenta conc. gen. I. 289—357., 361. és 250—286.; Hefele, id. m. VII. 492—494., 500—525.

² Font. rer. Austr. II. 92.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 179.

³ Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 296.

gatják, de akadályozni sem fogják vállalkozásukat. Emellett kétségen kívül azt is számba vették, hogy ha a lengyel határ felől támadnak, megkerülték a magyarokat, a kik figyelmüket inkább a Vág völgyére irányították. Számításuk azonban nem vált be.

Még nem lépték át a sziléziai-lengyel határt s a magyarok kitűnő kémeik révén már ismerték szándékukat. Általános felkelést hirdettek,¹ a lengyel urakat meg felszólították, akadályozzák meg a husziták átvonulását országukon. A lengyelek ezt habozás nélkül megígérték.

„A régi barátságot és szövetséget — írták Oleszniczki Sbignev krakói püspök s a többi urak — Istenben bízva minden tehetségükkel és erejükkel meg akarják tartani és őrizni . . . A husziták szándékáról ők is értesültek . . . már elrendelték, hogy a hadak üljenek fel, a melyek tényleg óráról-óra mind nagyobb számban gyülekeznek.“

Pál, a magyar küldött, még Krakóban tartózkodott, várva a határozat írásbafoglalását, mikor huszita követek érkeztek s kérték a szabad átvonulást. Az urak, kijelentésükhöz híven, elutasították a kérelmet, iparkodtak szándékukról lebeszélni őket s miután úgy látták, hogy törekvésük eredménytelen lesz, folytatták a hadak szervezését s a lengyel-magyar határon átvetető szorosokat eltorlaszolták.²

Azonban, mielőtt elegendő haderő gyűlt egybe, a taboriták benyomultak Lengyelországba s Krakótól délre Mislenicze irányában feltartóztatás nélkül vonultak a magyar határ felé, a torlaszokat átvágták vagy felégették s április 23-án vagy 24-én Magyarországon álltak Ófalu mellett. Gyorsaságuk, váratlan megjelenésük — április 21-én még Sziléziában voltak — olyan nagy zavarba ejtette a magyar hadakat, hogy harczba ereszkedés nélkül megszaladtak. Szinte hihetetlenül hangzik, mert a magyarok eddig férfias bátorsággal szálltak szembe a huszitákkal és győztek vagy vesztek, de harcz nélkül talpalatnyit sem engedtek, mégis el kell hinnünk, ha egykorú — igaz, külföldi³ — emlékünknem volna is. Különben nem tudnók megmagyarázni, miként történhetett, hogy, bár a magyar hadak tekintélyes számban felültek — ez tény⁴ —, a tízezret sem számláló husziták egész

¹ Zichy-család Okmt. VIII. 448.

² Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 316.

³ Dlugoss, id. m. 626.

⁴ A lengyel urak így czimezik most idézett levelüket: „Magnificis spectabilibus generosis et nobilibus dominis baronibus militibus et clientibus regni Hungariae contra Hussitas haereticos exercitualmente congregatis“, Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 316.

Észak-Magyarországot, tehát nagyobb területet mint valaha, Kassától Trencsénig végig rabolhatták, a nélkül, hogy valahol ellenállással találkoztak volna.

Tehát április 23-án vagy 24-én a taboriták már bent voltak Magyarországon. Ófalut kirabolták és felgyújtották. Ugyanilyen elbánásban részesítették Ófalu birtokosát, a lechniczi karthausi kolostort, vagy, mint közönségesen nevezték, a „vörös kolostort“. A barátokat, kik idejében el nem menekültek, agyonverték, a perjelt foglyul ejtették.¹

Szent Márk napján (ápril. 25) a falakkal védett, tehát erősebb Késmárkot támadták meg. A falakon kívüli Szent Mihály egyházat a plébánia-épülettel együtt nehézség nélkül elfoglalták s mire lehanyatlott a nap, már a belső várost is kiostromolták és szabad prédává tették. A lakosság, a mely eddig elszántan védekezett, most kétségbeesve menekült a füstölő városból; a taboritáknak azonban sikerült éppen a főket, az egész városi tanácsot elfogni.² S miután a várost teljesen kifosztották és őrséggel is megrakták, hogy veszély esetén a falak megett védelmet találjanak, tovább száguldottak a Szepességekben.

Ruszkínóczot (Ruszdorf), Somogyot (Szepessümege, Smizsány) annyira elpusztítottak, hogy lakói évek múltán olyan kéréssel fordultak IV. Eugenius pápához, adjon különös kegyeket azoknak, kik romba dült templomaikkal felépítéséhez kezük munkájával vagy adományaikkal hozzájárulnak.³ Lángba borították a savniki cziszterczita apátságot egyik falujával, Tepliczával együtt,⁴ hasonlóképen Iglót,⁵ bár ez most Ruszkínóczczal együtt azon tizenhárom város között volt, melyeket zálogjogon szövetségesük, a lengyel király birt; megrohanták a szepesi prépostságot s György prépostot magukkal hurczolták.⁶

A Szepesség feldúlása után Sárosra vetették magukat. Az Eperjes körül levő falvakat és kisebb városokat sorra elfoglalták, kirabolták. Mindezzel oly rémületet gerjesztettek, hogy bár Eperjest elkerülték, a város polgárai még vásár-

¹ Chronicon Káposztafalvense, Magy. Tud. Akad. Kézirattár, Tört. 89.

² Hain Gáspár krónikája, Nemzeti Múzeum könyvtára, Kézirat, 9.; Chronicon Káposztafalv. id. h.; Tört. tár, 1904. 51.; Pirchalla, A szepesi prépostság vázlatos története, Lőcse, 1899. 83.

³ Oklevéltár XVIII., XIX.

⁴ Collectio Kaprinaynana, in 4-to, tom. 53. p. 88. egyetemi könyvtár; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 822.

⁵ Igló levéltára, no. 74.

⁶ Szepesi káptalan házi levéltára, Scrin. XI. fasc. 3. no. 50.

és ünnepnapon is lázasan dolgoztak a falak és bástyák megerősítésén;¹ Bártfa szorongva küldte kémeit, mikor jelentik már közeledésüket;² az erős Kassa falai mögé zárkózott s felfegyverkezve várta érkezésüket.³ Ez a fegyverkezés azonban a szorongatott városok nem csekély megkönnyebbülésére kárba vészett. A taboríták Sáros és Abaúj határáról visszafordultak. Visszatértek Szepesbe, magukhoz vették a Késmárkon hagyott testvéreket s május 8-án Híbbén, Liptóban voltak.

Híbbén a késmárki tanács 3047 magyar forint lefizetése után visszanyerte szabadságát, a szepesi prépost azonban s a lechniczi perjel fogva maradtak. György prépost Prágában halt meg mint fogoly, a perjel további sorsa ismeretlen.⁴

A taboríták most végig robogtak egész Liptó vármegyét. Turán környékén Túróczba csaptak s miután Túrócz-Szent-Mártont elhamvasztották,⁵ délnek fordultak a barsi határ felé. A veszedelem, melytől Körmöczbánya ismételtelen megremegett, most bekövetkezett. A taboríták elfoglalták s pénzverőjével együtt tökéletesen kirabolták.⁶ Ekkor visszafordultak s Túróczból a Vág völgyében Trencsén megyébe törtek. Varin (Várna), Teplicz,⁷ Vágbesztercze,⁸ Trencsén jelzik vonulásuk irányát. Ezekben a városokban, de különösen a védtelen falvakban oly irgalmatlan pusztítást vittek véghez, hogy a lakosság véginségre jutott. A trencségi várhoz tartozó Hornyán falu jobbágysai, miután már kenyerük sem volt, sorra szökdöstek, ki erre, ki arra.⁹

Junius közepe felé járt már az idő, mikor a taboríták kitakarodtak hazánkból.¹⁰

A megsanyargatott népek aggodalma azonban nem oszlott el távozásukkal. Szakolczában, Nagyszombatban, Tapolcsányban, Likavában huszíták laktak, kik állandó nyugtalanságban tartották a környékeiket s azután félni is lehetett, nem térnek-e vissza a csehországiak, mint tették a

¹ Wagner, Dipl. c. Saros, 227.

² Fejérpataky, Magyarországi városok számadáskönyvei, 330b.

³ Kassa titkos levéltára, no. 1.

⁴ Fejér, Codex Dipl. X. 7. 528.; Szepesi káptalan házi levéltára, Scrin. XI. fasc. 3. no. 50.

⁵ Fejér, Codex Dipl. X. 7. 566.

⁶ Chronicon Bartossii, id. m. I. 179.; Balbinus, Epit. rer. Boh. 481.

⁷ Tört. tár, 1896. 516.

⁸ Oklevéltár XVII.

⁹ Magyar Orsz. levéltár, Dl. másolatok, XXIV. 18.

¹⁰ Chronicon Bartossii, id. m. I. 179.

mult évben. Azért ezeknek a vármegyéknek,¹ de főképen a városoknak folytonosan harczra készen kellett állniok,² a kémszolgálatot állandóvá tették.³ Szóval iparkodtak védekezni, a mennyiben módjukban állt.

Perényi János, szepesi főispán, a Késmárk külvárosában lévő Szent-Mihály-egyházat a plébániával együtt, a hol a rablók először vetették meg lábukat, földig lerontatta;⁴ a városok még a belvárost övező falakat is le akarták rombolni, hogy a husziták, ha ismét beütnének, ne fészkelhessék meg magukat megettük. Helytelen szándékuktól csak Zsigmond király erélyes tilalma tartotta vissza, a ki a késmárkiak panaszára szigorúan meghagyta a városoknak, hogy rombolás helyett maguk is támogassák Késmárkot falai kijavításában és megerősítésében.⁵

Ugyanakkor azonban egyeseknek gyarlósága, mely mások szerencsétlenségét kész durva önzéssel a maga javára értékesíteni, még növelte a bajt, melyet az idegen ellenség okozott.

A késmárkiak összes levelei, melyek jeles jogaikat és kiváltságait tartalmazták, a huszita járásban elégték. Lőcse, de még az apró, szomszéd városok is kihasználták ezt a körülményt s a késmárkiakat a szabad járás-kelésben, nevezetesen a kereskedésben lépten-nyomon korlátozták.⁶

Még sajnálatraméltóbb dolgok történtek Nyitra megyében. Szarkafalvi István, a ki már régóta a huszitákkal tartott és Lipniki Kerek Tamás, kinek már fia is huszitává lett, a Tapolesány várában fészkelő huszitákkal rácsaptak a Bossányiak szarkafalvai és lipniki birtokaira, elfoglalták s egy évnél tovább ültek bennök.⁷

A későbbi években az ilyen esetek igen gyakoriak, mondhatnók, megszokottak lesznek. De ezt az egyet különösen is kiemeljük, mert a nagy, félszázados huszita mozgalomban most történt először, hogy magyar nemes urak az idegen, ez időszrint már jobbra nemzetközi huszitákkal szövetkeztek a saját véreik romlására.

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12,510. és 12,511.; Zichy-es. Okmt. VIII. 488., 497.

² Kassa titkos levéltára, no. 1.; Sopron levéltára, Lad. L. fasc. V. no. 188.; Wagner, Dipl. c. Saros, 227.

³ Fejérpataky, id. m. 5., 321., 322b., 324b., 325b., 327a.

⁴ Schmauck, Suppl. analect. Scep. II. 243.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 543.

⁵ Késmárk levéltára, fasc. XXXII. no. 12.

⁶ Késmárk levéltárában, fasc. XXXIV. no. 6.

⁷ Oklevéltár XI., XIV.

Mig Magyarországon ezek a vad dúlások végbementek, Prágában őszinte törekvéssel és komoly szándékkal folytatták a Baselben megszakított egyezkedő tárgyalásokat. Többszörös üzenetváltás és követjárás után 1433. nov. 30-án végre sikerült a zsinatnak s a Prágában nov. 17-én megnyílt cseh-morva országgyűlésnek a lényeges, az alapkérdésekben megállapodásra jutni.

Eszerint: A cseh és morva husziták leteszik a fegyvert és békére lépnek az összes keresztény népekkel; a Cseh- és Morvaországra kimondott egyházi fenytékek, átkok, kiközösítések, tilalmak visszavonatnak; a huszitákat a törtétekért senki sem fogja gyalázni. A négy cikkelyhez hozzájárult a zsinat, de olyan záradékokkal, melyek nagyon is kétségesé tették a vívmányok értékét.

Nevezetesen a mi az első cikkelyt illeti, a mely szerint „A keresztény hívők, ha nincsenek halálos bűnben, a legfelségesebb úrvacsora szentségét a kenyér és bor színében vehessék“, — elfogadta a zsinat, hogy azok a csehek és morvák, kik az egyházzal valóban és tényleg egyesülnek és az egyetemes egyház hitéhez, minden szertartásához, kivéve az áldozás módját, alkalmazkodnak, a kiknél eddig szokásban volt, ezután is kétszín alatt fogják venni az úrvacsorát Jézus Krisztus és az egyház tekintélye alapján. Vajjon a kétszínalatti áldozás szükségképeni-e, a zsinaton fogják tovább tárgyalni s majd akkor fog kitünni, hogy mi az igaz katolikus tan. Ha a csehek e tárgyalások után is ragaszkodni fognak a kétszínalatti áldozáshoz, a zsinat fel fogja hatalmazni Cseh- és Morvaország összes papjait, hogy az úrvacsorát kétszín alatt adhassák mindazoknak, kik a jó és rossz megkülönböztetése korát elérték és azt alázatosan kívánják; a papok azonban kötelesek lesznek minden ilyen áldozót figyelmeztetni, erős hittel higgye, hogy a test nemcsak a kenyér, a vér nem csupán a bor színében van jelen, de bármelyik színben az egész Krisztust veszi magához.

A második cikkelyt, a mely azt mondja, hogy „Minden halálos bűnt, főképen a nyilvánosakat s az Isten törvényével ellenkező elfajulásokat, bárki követte el, azok, a kiket illet, annak rendje és módja szerint Isten törvénye értelmében, irtsanak ki és büntessenek meg“, — annak belátásával, hogy az a kitétel „a kiket illet“ nagyon általános, könnyen adhat alkalmat jogtalanságok elkövetésére, így fogalmazták: „Minden halálos bűnt, főképen a nyilvánosakat, a mennyire észszerűleg lehetséges, Isten törvénye és a szent atyák rendelkezése szerint kell tilalmazni, büntetni és kiküszöbölni; de a büntető hatalom nem illeti meg

a magánszemélyeket, hanem egyedül azokat, kik a bűnösök fölött joghatósággal bírnak, mindig szemmel tartván a jog és igazságszolgáltatás törvényes rendjét“.

A harmadik cikkely, mely azt tanítja, hogy „Isten igéje az Úr papjaitól és levitáitól annak rendje és módja szerint szabadon, akadálytalanul és híven prédikáltassék“, — ily alakot nyert: „A szentírás tanítása s a szent atyák bizonyossága szerint az az igaz tan, hogy Isten igéje az Úr papjaitól és arra alkalmas levitáitól, kiket illetékes elöljáróik felhatalmaztak és kiküldöttek, szabadon, mégis nem szabadosan, de annak rendje és módja szerint és híven hirdetessék, épségben maradván a püspök tekintélye, a ki mindekben irányadó“.

Végül a negyedik cikkelyt, mely azt tartalmazza, hogy „Az egyháziak földi javakkal nem bírhatnak, különösen világi urihatóságot nem gyakorolhatnak“ — ebbe a két tételbe foglalták: „A nem szerzetes papok, kik fogadalommal nem kötötték le magukat a szegénységre, szabadon bírhatnak és birtokolhatnak bármilyen földi birtokot, legyenek azok apai örökségek, másoknak a hagyományai, adományai vagy bármely más úton igazságosan szerzetek; az egyház maga szabadon bírhat és birtokolhat földi javakat, ingókat és ingatlanokat, házakat, pusztákat, falvakat, mezővárosokat, várakat és városokat és ezekben megilleti mind a magán mind a világi urihatóság.“ Ehhez még azt csatolták: „A papok az egyház javait, a melyeknek csak kezelői, hűségesen kormányozzák és az egyház javait mások el nem foglalhatják“.¹

Ezeket a pontozatokat nevezzük prágai compactatumoknak „Compactata Pragensia“, a melyek azonban még nem jelentették a végleges békét; sőt rövid idő alatt úgy alakultak a körülmények, hogy félni lehetett, vajjon elérhető lesz-e a megegyezés ezeken az alapokon.

A taboriták és árvák csaknem mind, a kelyhesek közül többen, így Rokiczana is, keveselték, a mit a zsinattól kaptak. A megállapodások szövegezésénél egész sor követelést támasztottak, melyek közül nem egy határozottan ellenkezett a compactatumok szellemével.²

¹ Aegidii Carlerii, Liber de legationibus etc. Monumenta conc. gen. I. 495—497.

² Thomae Ebendorfi de Haselbach, Diarium gestorum etc. Monumenta conc. gen. I. 735. Ebendorfer Tamás, a bécsi egyetem nagyhíri tanára egyike volt a zsinat megbízottainak. L. még Mon. conc. gen. I. 456. s köv. II.

Így a béke ügye megfeneklett. A husziták nem hagyták abba a háborúskodást, mire a zsinat is a fegyverfogás mellett döntött. Az egész keresztény világra, minden rangú és rendű egyházira és világi hívőre adót vetett ki a hihetőleg utolsó vállalkozás költségeire.¹

Zsigmond király, illetőleg miután IV. Eugenius pápa 1433. május 31-én Rómában fejére illesztette a császári koronát, — császár, ki már a mult év őszén elhagyta Olaszországot s október közepe óta Baselben tartózkodott, 1434. ápr. 8-án küldte meg Magyarországra a zsinat végzését. E szerint az egyháziaknak, bármilyen állásban vannak, mind a világi, mind a szerzetes papoknak — legyenek ez utóbbiak kiváltságosak vagy nem kiváltságosak — tizedeiknek s más biztos évi jövedelmeiknek egy huszadát, azaz húsz dénárból egyet; a világi hiveknek — főuraknak, köznemeseknek, polgároknak, jobbágyoknak, szolgáltnak, kik biztos évi jövedelemmel rendelkeznek vagy értékelhető és értékesíthető javaik — bor, gabona — vannak — ötvenedet, azaz minden ötven dénárnyi jövedelemből egy dénárt, ötven forintból egy forintot; végül azoknak, a kiknek nincs biztos jövedelmük, átlagosan és fejenként hat dénárt kellett fizetni. Az értékelhető javakból kivették a lovat, fegyvert, általában a harczosnak összes felszerelését ruhájával együtt. Az értéktárgyak, készpénz vagy kölcsönadott pénz után 1000 frtból két frttal, ha meg ezer frton alul maradt vagy felül haladta, e kulcs méltányos alkalmazása szerint kellett adózni.² Az adó behajtása az egyháziaknál azok főnökeire,³ a világiaknál a vármegyék vezetőire bízott, ez utóbbiak egyben utasításul kapták, hogy a vármegyei banderiumokat szereljék fel, válasszák meg kapitányaikat, hogy a nyár folyamán Lévai Cseh Péter és Hédervári Lőrincz generális kapitányok alatt hadba szállhassanak.⁴

A rendek Budán vették a király rendelkezését, a hol éppen országgyűlést tartottak s a husziták és törökök elleni védelemről tanácskoztak. A főpapok és főurak készségesen elfogadták az adózást s többen késedelem nélkül intézkedtek behajtása iránt, a szegényebb osztálybeliek azonban

¹ Monumenta conc. gen. III. 591.; Urkundl. Beiträge. II. 404.

² Bártfa levéltára, 269.; Batthyány, Leges eccl. III. 419.; Wagner, Dipl. c. Saros, 3.

³ Zichy-cs. Okmt. VIII. 537.

⁴ Zsigmond király eredetileg Stibort rendelte Cseh Péter vezértársává, de mikor a 3. alatt idézett levél már ki volt állítva, vette a hírt, hogy Stibor meghalt. Helyére ugyanabban a levélben postscriptumban Hédervári Lőrinczet nevezte.

terhesnek találták, különösen, ha a következő években is bekövetelné a zsinat tőlük. Az urak, hogy megnyugtathassák az aggódotkat, felvilágosításért a királyhoz fordultak. Zsigmond, június 4-én elhagyván Baselt, Ulmból, a hol birodalmi gyűlést tartott, adta meg a feleletet, hogy a zsinatnak csupán ebben az esztendőben szándéka az adót megkérni, lássanak tehát utána az urak s azok, a kikhez tartozik, hogy, a mint haza érkezik, a mi remélhetőleg a közel jövőben meg fog történni, az adó össze legyen gyűjtve.¹

Ekkorra azonban a legnagyobb kérdést, melynek megoldására nem volt képes az egész keresztény világ egyesült ereje, már megoldották magok a csehek.

A zsinat azért szánta magát aránylag könnyű szerrel a fegyverfogásra, mert látta, hogy Csehországban az elégedetlenek hangos követelődzése és fegyverkezése mellett vagy talán éppen azért is, azoknak a száma, kik őszintén kívánták már a nyugalmat, napról-napra gyarapodott.

A kelyhes urak, igen-igen csekély kivétellel, a prágai egyetem, több város, köztük a prágai óváros, elfogadták a compactatumokat. Azonban arról kellett meggyőződniek, hogy addig minden békés törekvésük eredménytelen, míg a vezérhatalom a taboríták és árvák kezében van, jelesül, míg a zsákmányra éhes, nagy részben nemzetközi csapatok le nem fegyvereztetnek. Hogy ezt elérjék, a bárók fegyveres szövetségre léptek a prágai óvárossal. Szívesen csatlakoztak hozzájuk a cseh katolikusok, támogatta őket Zsigmond császár és a zsinat. A keresztény világra kivetett adó elsősorban az ő megsegítésüket czélozta. A német birodalomban rövidesen összegyűjtött összegben, melyet Zsigmond és a zsinati atyák a sajátjukból tetemesen növeltek, Rosenberg Ulrik tízezernél több vitézt szerelt fel.

A harczot avval kezdték, hogy május 7-én a prágai újvárost, mely mindig a túlzókkal tartott, elfoglalták. Holy Prokop csak most ismerte fel a készülő veszedelmet. Ott hagyta a tíz hónap óta ostromolt Pilsent, hogy visszavívja a prágai újvárost. Azonban ekkor a bárók már oly erővel várták, hogy nem látta tanácsosnak a főváros megtámadását. Elvonult kelet felé s az urak birtokait pusztította.

¹ Wagner, Dipl. c. Saros, 7.; Batthyány, Leges eccl. III. 421. Az ötvenedet mindemellett később is szedték. Márkusfalvi Márjási György és Zsigrai Pócs Mihály 1436-ban nyugtatják Késmárkot, hogy a baseli zsinat végzése szerint rája kivetett ötvenedet hiány nélkül felvették, csupán az alsó malom molnánya maradt hátralékban illetékének felével. Nemzeti Múzeum törzslévéltára. V. ö. Sörös, Lévai Cseh Péter, Századok, 1903, 831.

A bárók az így nyert időt kitünően értékesítették. Csapa-
taikat megerősítették, magokhoz vették a Pilsenben fel-
szabadult haderőt s evvvel a taboriták után indultak.

1434. május 30-án Lipan falu mellett, Csehbród köze-
lében, szemben állott a két hadsereg; az egyiket Holy Pro-
kov, a másikat Miletineki Borzsek Dénes vezette. Holy
Prokop serege 18 ezerre rúgott 300 szekérrel, a Borzsek
Dénesé 25 ezret számlált 300-nál több szekérrel. Mind-
amellett Borzsek Dénes nem feledte el, hogy egy soha le
nem győzött, nagyszerű hadvezér s harcban edzett sereg
áll vele szemben, a nyílt támadás helyett ezért cselhez
folyamodott.

Lovasait és ágyúit megfelelő fedezettel védett helye-
ken állította fel, maga serege zömével az ellenség szekér-
várának rontott. De alig érték lövéstávólba, megfordultak
s látszólag a legnagyobb rendetlenségben megfutamodtak.
A taboriták és árvák azt hitték, hogy már győztek — az
ilyen megfutamodás nem volt szokatlan jelenség előttük —
s vad ordítással kitortek szekereik mögül. De nem messze
jutottak. Legnagyobb meglepetésükre váratlanul, azon az
oldalon, a honnan veszélyt nem sejtettek, megszólaltak az
ágyúk, előtörtek a lovasok s Borzsek Dénes serege mint
egy ember állt meg és fordult vissza.

Az üldözőkből üldözöttek lettek. Holy Prokop észre-
vette, hogy kelepcebe csalták és seregének nagyobb részé-
vel visszamenekült a szekérvárba. Borzsek Dénes azonban
nyomon követte, emberei közül többen a zűrzavarban a
menekülőkkal együtt bejutottak a várba, kik több helyen
kikapcsolták a szekereket, mire a kívül maradtak is betó-
dultak. Élet-haláltusa következett most. A szekérvár más-
kor erősségük most szerencsétlenségük, mint vasgyűrű vette
körül a testvéreket; menekülniük nem lehetett, a túlnyomó
erőn nem győzedelmeskedhettek; ügyük elveszett.

Tizenháromezer taborita és árva, köztük Holy Prokop
és Prokupek, halva maradt a csatatéren, azt a 900-at meg,
kik kegyelemre megadták magokat, szérükbe zárták és
elevenen megégették. A főbbek közül csupán Csapek János
árvakapitány menekült meg, ki szerencséjére nem a szekér-
várba, de Kolin felé futott.¹

¹ Chronicon Bartossii, id. m. I. 183—190.; Chronicon Benessii
Krabice de Weitmile, id. m. IV. 74.; Thomae Ebendorferi, Diarium
etc. Monumento conc. gen. I. 736.; más krónikák Fontes rer. Austr.
II. 64. és 93—94.; Urkundl. Beiträge, 411., 414., 419.; Balbinus, id.
m. 483—486.; Aeneas Sylvius, Hist. Boh. id. kiadás 119.; Bachmann,
id. m. II. 325—330.

A nagyfentosságú esemény jótékony hatással volt a magyarországi mozgalmakra.

Frigyes orosz herceg, kit kalandvágyó természete Csehországba vitt, hol, állandóan a huszitákkal társalkodván maga is huszitává lett, 1434. márcziusának végén nagyobb-számú gyűlevéshaddal Szilézia déli határa mentén az előtte különösen gyűlöletes Lengyelország megtámadására indult s mert a lengyelek útját állták, tétovázás nélkül befordult a magyar határra.¹ A Vág felső völgyét végig pusztítva, április derekán eljutott Liptóba s Rózsahegyet ostrom alá fogta, olyan számítással, hogy a tapolcsányi husziták segítségére fognak sietni. A tapolcsányiak köztudomás szerint készek is voltak a testvéri támogatásra, de ez idő-szerint egyelőre a maguk dolgával voltak elfoglalva: Lévai Cseh Péter szorongatta őket.²

Igy a Rózsahegynél táborozóknak magokra hagyatva kellett megmérkőzni a Perényi János és Neczpáli László kapitányok alatt idejében megérkezett királynéi, megyei és városi hadakkal. A csata nem sokáig tartott s Liptó megszabadult a rablóktól. Nem végzett ily könnyen Cseh Péter a tapolcsányiakkal. Jóllehet már a várost övező árkot is betömette, a város erődítéseit lerombolta, a csehek oly erősen tartották magokat, hogy jobbnak látta alkudozásra fogni a dolgot s ez sikerrel járt. Smikauszki János kapitány 9 ezer aranyforintért kibocsátotta kezéből Tapolcsányt.³

Ám Nagyszombatban, Szakolczában még ott ült az ellenség s számuk újabb jövevényekkel gyarapodott.

Stiboriczi Nikolajkó, lengyel úr, az 1434. márcziusában elhalt Stibornak unokatestvére. igényt tartott Stibor birtokaira s erőszakhoz nyúlt, hogy megszerezze. Nyár kezdetén lengyel és más, különböző nemzetbeli huszita csapatokkal betört a Vág völgyébe — itt volt a magva Stibor birtokainak —, rövidesen összefogdosta Stibor várnagyait s Berbenzki János, Szakolcza huszita kapitányának társaságában elfoglalta Stibor két várát, míg többi birtokait, különösen Szakolcza környékét, tüzzel-vassal pusztította.⁴ Szövet-

¹ Dlugoss, id. m. 650.

² Kőrömczbánya levéltára, Fons 26., fasc. 1. no. 10. és Oklevéltár XII.

³ Forgách-család levéltára, 1434 május 12. a Nemzeti Múzeumban; Zichy-es. Okmt. VIII. 461. V. ö. Tagányi, Apróságok megyénk multjából, Nyitra megyei Közlemények, 1886. 33. szám; Sörös, id. m. Századok, 1903. 830.

⁴ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12,683., közölte már Wenzel, Stibor vajda cz. tanulmányában, 201—207.

ségre lépett Blaskóval, a nagyszombati kapitánynyal, mire Nagyszombat vidékén is fokozottabb mértékben indultak meg a dúlások, melyek különben teljesen sohasem szüneteltek.

Szent-György városának lakosai, pusztá életüket megmentendők, a templomba menekültek. De vesztőkre, mert a husziták a templomot rájuk gyújtották.¹ A pozsonyiak nyilvános közimákat rendelték el² s bár Lapispataki Zsigmond várnagy vezetésével serényen fegyverkeztek,³ nem bíztak erejükben s a veszedelem körén kívül eső soproniaktól gyors segítséget kértek.⁴

Azonban, úgy látszik, a husziták nem merték az erős Pozsonyt megtámadni. Megelégedtek külvárosának s a falakon kívül eső birtokainak elpusztításával, azután a Csallóköz falvaira rontottak.⁵ Innen Nyitra megye déli részeire vetették magokat, erős ostrom alá fogták Surány várát, igyekezetük azonban a vár parancsnokának Bucsányi Osvátnak vitézségén hajótörést szenvedett.⁶ Erre visszafordultak Nagyszombatba s július végével bőséges zsákmánynyal megrakodva hazatértek.

Ilyen körülmények között nemcsak ezeknek a részeknek, de az egész ország érdeke követelte, hogy a tavasszal nem sikertelenül megkezdett hadjáratot folytassák. Az országnagyok általános felkelést hirdettek⁷ s mert Zsigmond király még a tavaszon úgy intézkedett, hogy a hadak nyár folyamán harcra készen álljanak s júliusban az ötvened behajtását erőlyesen megsürgette,⁸ az urak felhívása eredményes volt. Igaz ugyan, hogy Lévai Cseh Péter és Hédervári Lőrincz generális kapitányokon kívül a főbb rangúak közül csak Szentmiklósi Pongráczról,⁹ a Nofriakról, Frankói Pálról és Vilmosról,¹⁰ Kisgyarmati Miklósról tudjuk névszerint, hogy résztvettek a hadjáratban.

Miután a legutóbbi mozgalom Szokolcza környékéről indult ki, a hadak elsősorban Szokolczát fogták ostrom alá

¹ Pozsony város számadáskönyvéből, Pressburger Zeitung, 1877. no. 207.

² Pozsony város számadáskönyvéből, id. h.

³ Jászói prépostság országos levéltára, Append. fasc. 4. no. 2.; Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12,720.; Nemzeti Múzeum törzslévél-tára, 1435 június 18.

⁴ Sopron levéltára, Lad. IV. et D. fasc. III. no. 207. (missilis).

⁵ Nemzeti Múzeum törzslévél-tára, 1434. július 8.

⁶ Nagyszombat levéltára, no. 307.

⁷ Esztergomi káptalan házi levéltára, Lad. 5. fasc. 1. no. 6.

⁸ Zichy-cs. Okmt. VIII. 537.

⁹ Tört. tár, 1896. 516.

¹⁰ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12,677.

s véres harc után sikerült is elfoglalniok, Berbenczkit meg kiverniök.¹

Borotini Blaskó, ezt hallva, sietett fegverszünetre lépni Pozsonynyal. Fogadta, hogy a pozsonyiak szabadon jöhetnek-mehetnek Nagyszombatba ügyes-bajos dolgaik elintézésére, nem lesz bántódásuk.²

De ez a hirtelen való békeszeretete nem mentette meg. A hadak Szokolcza alól, melynek őrzését Zsigmond király Nofri Lénárd és János kapitányokra bízta, Nagyszombat alá vonultak s Blaskót körülzárták. Kétségtelen, hogy itt is erős tusa folyt.³

Azt azonban már nem tudjuk, vajjon fegyverrel kényszerítették-e vagy pénzzel birták rá Blaskót Nagyszombat elhagyására, mint nem régen Smikauszkit Tapolcsány átadására. Tekintetbe véve, hogy egykorú, hiteles tudósítások szerint Blaskó még harmadfélév után is olyan igényeket támaszthatott Pozsonynyal szemben, melyeket Zsigmond király nem tartott mereven elutasíthatóknak, de kész volt azok iránt Blaskót személyesen meghallgatni, hogy másfelől a pozsonyiak eléggé okadatoltnak látták Blaskóval szemben a hatalmas Rozgonyi István, Zsigmond egyik igen kedvelt híve közbenjárását kérni, az utóbbit valószínűbbnek tartjuk.⁴ De bármint történt, annyi tény, hogy Nagyszombat ebben az évben megszabadult a huszitáktól, a mint felszabadultak azok a helyek, melyeket Zsigmond király az általános „egyéb városok”, „többi városok” néven emleget leveleiben.⁵

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,119.; Pozsonyi káptalan országos levéltára, Capsa VI. fasc. II. no. 1. és Capsa XII. fasc. II. no. 2.; Sopron levéltára, Lad. XXII. et W. fasc. II. no. 46.; Hazai Okmánytár, II 257., 273.

² Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1434. aug. 8.

³ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 12,723.; Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1434 decz 16., közölve ez utóbbi: Hazai Okmánytár, I. 332.; Hazai Oklevéltár, 394.; Nagy Gyula közlése a Lónyayak levéltárából, Századok, 1873. 626.

⁴ Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1436. június 15. és július 23-iki oklevelek; Monumenta conc. gen. I. 521.; Palacky, Geschichte von Böhmen. III. 3. 179. a 164. jegyzet, 185. l. 172. jegyzet.

⁵ Knausz, A Garam melletti szentbenedeki apátság, I. 38. s. köv. II. azt mondja ugyan, hogy az apátságot a husziták 1435. szept. 29. táján felégették. Állítása igazolására oklevélre hivatkozik. Nézetünk szerint itt tévedés van vagy az oklevél írásában vagy a keltezés, nevezetesen az utolsó évszám olvasásában. Ez az esemény 1435-ben nem történhetett, mert akkor husziták már nincsenek nálunk, újabb betörések sem voltak, de igenis megtörténhetett 1431-ben, a mely évben a husziták más oklevelek szerint is az apátság körül jártak s a közeli Lévát fel is perzselték. A „quinti-primi” vagy „quinto-primi” — az olvasásnál összetéveszthető, főképp hanyag írásban.

Csak most vált tisztán láthatóvá az a nyomor és pusztulás, melybe különösen azok a helyek jutottak, melyeket a husziták ismételen felkerestek, vagy a melyekben éppen tanyát ütöttek. Ennek a nyomornak az enyhítése, a kárvallottak talpraállítása volt tehát a legközelebbi teendő, nem csupán emberi könyörületességből, de a nemzet jól felfogott gazdasági szempontjából is.

Teljes elismerés illesse Zsigmond királyunkat: becsületesen megfelelt a reávaró feladatnak. Igló,¹ Túróc-Szent-Márton,² Turán régi kiváltságait megerősítette,³ Privigyét a harminczad fizetésétől felmentette,⁴ a sztrecsényi várnagyoknak megparancsolta, hogy Varin (Várna), Belene, Teplicz lakosait ne zaklassák nagyobb adóval.⁵ Késmárnak nemcsak kiváltságait erősítette meg, de ama polgárait, kiknek a husziták ingó javaikon kívül házaikat is elpusztították, 15 évre, a kiknek csak ingó javait rabolták el, 10 évre bármi néven nevezhető, a királyi kincstárt illető adó fizetésétől mentesítette.⁶

Legnagyobb volt a romlás Nagyszombatban. Nem csupán a lakossága fogyatkozott meg annyira, hogy újra kellett telepíteni, nemcsak a házai dűledeztek össze, hogy újra kellett építeni; hanem a külső fekvőségei, birtokai is veszendőbe mentek a husziták és a szomszédok kapzsisága folytán. A nagyszombatiak kiterjedt szőlőművelést űztek s ennek megfelelőleg élénk borkereskedést folytattak. Volt szőlőjük Szent-Györgyön, Vöröskön, Galgócson, Modorban, Terlingben, Csókafalván és Semptén. Blaskó idejében azonban mindeme helyeken elhanyagolták a szőlők munkálását, részint mert sokan messze vidékekre menekültek el, részint mert az otthonmaradtak úgy gondolkozhattak, és nem alap nélkül, hogy nem ők, de Blaskó fog szüretelni. A szentgyörgyiek, galgócziai és a többiek éltek az alkalommal, elfoglalták a parlagon maradt szőlőket s még akkor is elfoglalva tartották, mikor Blaskó már elhagyta Nagyszombatot s jelentkeztek a jogos tulajdonosok.

Nagyszombat mind e sok baján segített Zsigmond király. Különös őrizését és gondviselését a pozsonyi főispá-

¹ Igló levéltára, 74. sz.

² Fejér, Codex Dipl. X. 7. 566.

³ Magyar Tud. Akadémia Kézirattára és Oklevélgyűjt. VIII. 1434. decz. 3-án, jelzet nélkül.

⁴ Oklevéltár XV.

⁵ Tört. tár, 1896. 516.; Coll. Kapr. in 4-to, tom. LIII. 88., innen közölte Fejér, Codex Dipl. X. 7. 822.

⁶ Fejér, Codex Dipl. X. 7. 452.; Wagner, An. Scep. I. 55.

nokra, Rozgonyi Istvánra és Györgyre bízta,¹ Nagy Lajos királytól nyert jeles előjogait és szabadítékait megújította;² polgárait az adófizetéstől felmentette;³ a szentgyörgyieknek és a többieknek szigorúan meghagyta, hogy a további zaklatástól tartózkodjanak, elégedjenek meg avval az illetékkal, mely Blaskó ideje előtt volt szokásban, mert „az üldözötteket nem illik megint üldözni“⁴, országszerte meghirdette, hogy a ki hajlandó Nagyszombatban letelepedni, bármilyen rangú és állású, szabadon mehet, az adószedők utasítottak, hogy az ilyeneket adóval vagy más illetékkal ne terheljék;⁵ az esztergomi káptalan komoly hangon dorgálta meg, mert a dézsmát nem természetben, de készpénzben, mint annak előtte, 400 aranyban követelte s mikor a város ezt megfizetni nem tudta, egyházi tilalommal sujtotta.

„Meggondoltátok-e — írta a kanonokoknak —, mennyi szorongattatást és kimondhatatlan csapást szenvedtek e város szegény lakosai a megszállás idejében. Részvétellell kellene ezekre tekintenetek, ha volna érző szívetek. De ez a mi akaratumk és ezt akarjuk minden módon, hogy, miután a város most alakul újra, az emberek most építik hajlékaikat és jönnek különböző vidékekről, hogy ott letelepedjenek, mindaddig, míg a város régi jólétét és fényét, lakosainak előbbi számát vissza nem nyerte, ne követeljétek az említett 400 aranyfrtot, elégedjete meg a természetben fizetendő igazságos dézsmával s a várost a tilalom alól oldjátok fel.“⁶

Nem ismerjük a káptalan s Pálóczi György esztergomi érsek válaszát, mert Zsigmond az érseknek is írt ebben az ügyben,⁷ mégis azt kell hinnünk, hogy a káptalan meghajolt a király akarata előtt.

Am mindezek az intézkedések, bármennyire helyesek voltak, nem fogtak célhoz vezetni, ha egyben nem történt gondoskodás az irányban, hogy ezek a városok, ez az egész országrész a honvédelem rendezése, illetőleg újjászervezése által hasonló megpróbáltatásoktól a jövőre biztosíttassék.

Honvédelmünk ezidőszereint a banderialis rendszeren

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,124.

² Nagyszombat levéltára, Arm. I. no. 11.

³ Nagyszombat levéltára, Arm. I. no. 55.

⁴ Oklevéltár XVI.

⁵ Oklevéltár XX.

⁶ Nagyszombat levéltárában, no. 10.

⁷ Nagyszombat levéltára, 1437. július 10. szám nélkül. Nagyszombat értékes levéltára nincs rendezve, azért oly bizonytalanok innen vett adataink jelzései.

nyugodott. Alapelve, hogy a szent korona birtokait azaz az országot a szent korona tagjai, tehát a király és a nemesi rendek kötelesek védelmezni. Mária és Zsigmond ingadozó, gyenge kormánya éveiben ez a felfogás annyiban változott, hogy az ország védelmét érdemileg a király vállaira hárították; a nemesek csak akkor ültek fel, ha a király hadai elégteleneknek bizonyultak, ekkor is csak 15 napra s az ország határain túl nem mentek. S még ennek a kötelezettségnek is vonakodva tettek eleget. A háború megindítását kései megjelenésükkel akadályozták meg; a főurak nem állították ki teljes számban banderiumaikat; a kisebb nemességből a szegényebbek jobbára fegyver nélkül, gyalogszerrel, egy szál bottal a kezükben jelentek meg a táborban. Ne csudálkozzunk tehát, ha a husziták hónapokon át kóborolhattak vármegyéről vármegyére, ha itt-ott megvetették lábukat és évekig tartották magukat.

Zsigmond király éles szeme már régen észrevette a bajt s csupán százirányú tevékenysége tartotta vissza orvoslásától. A huszita támadások azonban bebizonyították, hogy a kérdést tovább halogatni nem lehet. Napirendre tűzték tehát s nem is vették le, míg meg nem oldották. Valahányszor az urak 1432-ben és 1433-ban összegyűltek Budán, tanácskozásuk első tárgya a honvédelem rendezése volt. Az 1433. év elején végre részletesen kidolgoztak egy javaslatot,¹ melyet a kormány közölt az akkor Sienában tartózkodó Zsigmonddal, ki azt mindenben helyeselte s avval a meghagyással küldte vissza, közöljék a vármegyékkel, alkalmát adván a nemességnek, hogy az esetleges újításokat a vármegyei gyűléseken szabadon tárgyalják, nézetüket korlátozás nélkül nyilváníthassák s kellő utasításokkal ellátva küldhessék követeket az országgyűlésre, mely hivatva lesz az új rend végérvényes megállapítására. Csupán a 31. cikkelyt, mely Pozsony várának a védelmét a veszprémi és győri püspökökre, a szentmártoni apátra s a Héderváriakra bízta, kívánta pótolni olyképen, hogy e fontos végvár védelmezéséhez a cikkelyben megnevezettek kívül a nyolcz szabad királyi város — Pozsony, Buda, Székesfehérvár, Esztergom, Sopron, Kassa, Eperjes, Bártfa, — a pécsvárad apát s a zsepesi tizlándzsások is hozzájáruljanak.²

A nagy készség mellett, melylyel király és kormány az ügyet kezelték, két esztendő telt el, míg a javaslat az 1435.

¹ Kovachich, Suppl. ad vest. com. I. 374. s köv. II.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 243. s köv. II. Itt tévesen 1430-ra van téve.

² Kovachich, id. m. I. 435. és 450.; Fejér, Codex Dipl. X. 8. 633.

év elejére Pozsonyba összehívott országgyűlésen tárgyalásra került.

Zsigmond király elismerte, hogy az éjszak-nyugoti országrész kulcsát képező városok és várak: Pozsony, Nagyszombat, Szakoleza városok, Trencsénvára, valamint a cseh-morva-magyar határon s a Vág völgyében található erősségek fenntartása és védelmezése elsősorban az ő kötelessége, de kimondotta, hogy ha a királyi erő nem elégséges az ellenség visszaverésére, a kérdéses országrész főpapjainak és főurainak banderiumai s a vármegyei nemesség hadai is tartoznak felülni.

A nemesség hadainak kiállításánál, miként a javaslat tervezte, a jobbágyok száma vétetett alapul akként, hogy minden 33 jobbágytelek után egy, azaz minden száz után három lovas katonát kell íjjal, karddal és csákánynyal felszerelve kiállítani. A kiknek nincs 33 jobbágytelkük, szövetkezzenek másokkal s ugyanazon kulcs szerint közösen állítsanak ki egy lovast. A törvény tehát a telekkatonaságot — a „militia portalis“-t — tette a nemzeti haderő alapjává; fenntartotta azonban továbbra is a nemesség személyes hadkötelezettségét, a jobbágytalan nemeseket meg éppen kötelezte, hogy vagy a főurak zászlai alatt vagy a vármegyei banderiumokban személyesen s a saját költségükön katonáskodjanak. A kik a kitűzött időre nem jelennek meg, vagy vonakodnak a háborúban résztvenni, a tábornok engedelem nélkül, idő előtt elhagyják, birtokukat vesztik.¹

A végzések, melyeket Zsigmond király 1435. márczius 12-én erősített meg s az igazságszolgáltatásra vonatkozó intézkedésekkel együtt Zsigmond „ötödik decretuma“ néven ismerünk, az eddig gyakorlatban volt nemesi hadviselés elveit foglalták törvénybe. Kétségkívül alkalmasak lehettek sok hanyagság és visszaélés megszüntetésére, a kor kívánalmainak azonban nem feleltek meg.

Ellenségeink, a kikkel hadakoznunk kellett — a törökök, a husziták —, főereje kitűnő gyalogságukban rejtett, mi a súlyt még mindig a lovasságra helyeztük. Amazok szelvében használták már a puskaport, nálunk a főfegyver a kard mellett az íj. Tekintve azonban, hogy egyre többen találkoztak mind a fő-, mind a közrangúak között, kik kivonták magukat a fegyverfogás alól, vívmánynak kell mondanunk ezt a törvényt, mely szerint minden nemes teljes erejével

¹ Magyar Orsz. Levéltár, DL 12,674.; Nemzeti Múzeum törzslevéltára; megtaláltam Pozsony város levéltárában is, közölve a Corpus Juris Hungarici-ban.

tartozik támogatni királyát az ország védelmében s a mely honvédelmünk további fejlesztéséhez tagadhatatlanul biztos alapul szolgálhatott.

A javaslat ama részei, melyek a haderőnek két táborra való osztását tervezték, nem kerültek be a törvénybe; tudjuk azonban máshonnan, hogy ezek a részek is végrehajtottak.

Ezek szerint két hadsereg áll készenlétben, egyik délen a törökök, a másik éjszakon a husziták ellen. A déli hadsereg védelmi területe hat kerületre oszlott fel, az éjszakait nem osztották kerületekbe. Itt a király maga 4 ezer lovast, az esztergomi érsek 2, az egri püspök 2, a szentgyörgyi grófok 1 banderiumot, Széchényi László 100, Derencsényi Imre 50, Pálóczi Imre 100, Berzenczei Henrik és Demeter 50, Czudar János és Simon 50—50, Sós Miklós és György 50—50, Agárdi György 50, Szécsi Frank 100, Pető László 50, Serkei Eustach 50, Gyarmati Miklós 50, Tari Rupert 50, Aranyi István 50, Szécsényi Osvát 50, a Homonniak 200, Kompolti Pál 190, Perényi János, az Imre fia, 200, a Pelsőcziek 200, Tornai Sáfár István 50, Erneyi Mihály 50, a Nofriak 50, Czobor 50, Forgács Péter és János 50, Galgóczi Bánfi Miklós 100, Sopron megye 100, Győr megye 100, Veszprém 100, Pilis 40, Mosony 25, Nyitra és Túróc 600, Liptó és Szepes 200, Zemplén és Borsod 300, Gömör és Heves 400, Vasvár és Fehér 1000, Esztergom és Komárom 200, Pozsony, Trencsén, Árva 300, Zólyom, Sáros, Abauj 600, Torna, Nógrád és Pest 1000, Hont és Bereg 100 lovast voltak kötelesek kiállítani. Pozsony várát külön kerületté alakították, védelmére a győri és veszprémi püspökök 1—1, a Héderváriak 2, a szentmártoni apát fél zászlóaljat állítanak ki.

Úgy látszik, Zsigmond pótlását, mely ezeken kívül még a nyolcz szabad királyi város, a pécsváradi apát s a szepesi tizlándzsások haderejét is Pozsonyvára védelmére rendelte, a kivitelben mellőzték. A déli hadsereg rendeltetésének megfelelően erősebb volt az éjszakainál, bár az éjszakait sem ismerjük teljesen, miután a jegyzékből több főurnak és egyházi testületnek a neve hiányzik.¹

Hozzávetőleges számítással mégis 120,000 főre tehetjük azt a haderőt, melyet Magyarország az új törvények alapján képes volt veszély idején kiállítani.

¹ Kovachich, Suppl. ad vest. com. I. 447.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 263—268.

III. FEJEZET.

Lipan után.

A vezérhatalom visszaszáll a kelyhesekre. — A compactatumok írásba-foglalása; ünnepélyes kihirdetése. — A forradalom eredményeinek méltatása. — Visszavonás Zsigmond és a husziták között. — Zsigmond halála. — Habsburg Albertet csak a katolikusok és mérsékelt kelyhesek ismerik el királyuknak; a taboriták s az elégedetlen kelyhesek Kázmér lengyel herczegnek ajánlják fel a koronát. — Albert harcza a taboriták és szövetségeseik ellen; a magyarok támogatják. — Albert halála.

A lipani győzelem visszajuttatta a vezérlő hatalmat oda, hol a forradalom kezdetén volt, — a kelyhesek kezébe. A taboriták és árvák túlsúlya elveszett; az egyházzal való kibékülés, az ország lecsendesítése meg volt könnyítve; bár a taboriták még mindig erős pártot alkottak, melyet figyelmen kívül hagyni nem lehetett. Az 1434. júniusában Prágában tartott országgyűlés közbékét hirdetett s egy évi fegyverszünetre lépett a királypártiakkal. A taboriták meghajoltak a végzés előtt; az árvák felekezete meg csakhamar feloszlott, a legtöbbben egyesültek a kelyhesekkel s csak kevesen csatlakoztak a taboritákhoz. Az egy hónappal később tartott gyűlésben is a mérsékelték pártja győzött, de abban az irányban, a melyet Rokiczana képviselt.

Az őszi országgyűlés szabatosan megállapította a compactatumokhoz kapcsolódó követeléseket: Oklevéllileg biztossítsassék, hogy a ki eddig egy szín alatt áldozott, szabad legyen a két szín alatti áldozáshoz áttérni; senki se becsmérleje Csehországot a compactatumok miatt; a prágai érseket és a két püspököt a papság és a nép válaszsza, a zsinat erősítse meg.

A végzéseket közölték a zsinattal, mely azokat haldéktalanul tárgyalás alá vette s megbízottai kellő utasítá-

sokkal ellátva 1435. febr. 22-én már Bécsben voltak. De bár Zsigmond hívására kétszer is megjelentek Pozsonyban, vonakodtak elárulni a zsinat válaszát, sőt eleinte még a Brünmben éppen annak meghallgatása végett összeült országgyűlésen is kitérőleg feleltek s csak napok múltán nyilatkoztak.

A válasz azonban annyira nem elégítette ki a cseheket, hogy a további tárgyalást megszakították a megbízottakkal s csupán Zsigmond királynak sikerült őket újra összehozni. Folytatván a tárgyalást, sikerült megegyezniök minden pontban, egyedül a negyedik cikkely fogalmazásánál maradtak fenn némi nehézségek, de végre az 1435. év utolsó és az 1436. év első napjaiban Székesfehérvárott végbement tanácskozásokon ezeket is eloszlatták. Január 8-án a compactatumokat véglegesen megszövegezték, írásba foglalták; ünnepélyes megerősítéseket és kihirdetéseket a Szent György napján összeülő igloui országgyűlésre halasztották.¹

A nagy esemény Iglau piacznán ment végbe 1436. július 5-én, mert a törökök beütése Magyarországra megakadályozta Zsigmondot, hogy Szent György napjára megérkezzenek.

A csehek azt kívánták, hogy a compactatumokat négy nyelven — latinul, németül, csehül és magyarul — olvassák fel és magyarázzák meg az igen nagy számban jelenlevő népek. A baseliak azonban ez ellen oly erőlesen tiltakoztak, hogy a csehek kénytelenek voltak elejteni minden magyarázatot s megnyugodtak abban, hogy csak latin nyelven fogják felolvasni.² S miután a cseh megbízottak egyfelől, a baseliak másfelől felolvasták és kicserélték a királytól és örökösétől, Albert osztrák hercegtől megerősített okleveleket, Filibert coutancesi püspöknek,³ a zsinati megbízottak vezetőjének ajkairól felhangzott a „Téged Isten dicsérünk . . .“ magasztos dallama s az egybegyültek, papok és nem papok, bárók és parasztok lelkesülten énekelték ott az Isten szabad ege alatt.

A hatvanyolczéves Zsigmond király sírt örömében és mi elhiszszük neki, hogy könnyei őszinték voltak.⁴

¹ Monumenta conc. gen. I. 676—697.; Archiv Český, I. 42.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 742—748.; Hefele, id. m. VII. 605—611., 614—618.

² Ebendorfer Tamás, egyike a zsinati megbízottaknak, ki a székesfehérvári tárgyalásokban is résztvett, tehát szemtanu mondja ezeket, Diarium etc. Monumenta conc. gen. I. 774.

³ Filibert coutancesi (Franciaország) püspök volt és nem Konstanci, mint itt-ott olvastuk.

⁴ Ebendorfer Tamás Diariuma, Monumenta conc. gen. I. 778—779.; Urkundl. Beiträge, II. 456—464.; Zichy-esalád Okmt. VIII. 584.; Hefele, id. m. VII. 618—621.

A csehek megegyezése az egyházzal be lévén fejezve, hátra volt még, hogy született urukkal is megbékéljenek.

Miután követeléseiket már régebben összefoglalták s elutasítással eddig sem találkoztak, most még inkább sikerülhet a megegyezés. Zsigmond 1436. július 20-án felséglevelet adott ki, melyben kötelezte magát, hogy a csehek kívánságait teljesíteni fogja, mire a bárók, lovagok, nemesek és polgárok, nemkülönben a papok egyező akarattal hűséget fogadtak neki.¹

Hosszú tizenhét esztendő küzdelme után tehát tényleg Csehország királya volt Zsigmond. Igaz, olyan feltételek mellett, melyek ellentétben álltak azokkal a feltevésekkel, melyekkel 1419 végén kiindult Magyarországból. Az okos diplomata azonban nem vágyakozik a tragikus hős babérajaira, hanem bölcsen számot vet a körülményekkel s enged szigorú elveiből, ha másképen nem tud célhoz jutni. Zsigmond pedig nem csak római császár, de okos diplomata is volt.

Különben a cseheknek sem volt sok okuk az örvendezésre. Az emberiség erkölcsének, jelesen az egyháznak a megreformálása, a csehek felszabadítása a németek uralma alól voltak a jelszavak, melyekkel a harczt megkezdtek; harmadik, igen fontos elemként járult, mindjárt a mozgalom elején, a két jelszóhoz az alsóbb társadalmi osztályok érvényesülési vágya, demokratikus törekvése.

Elérték-e ezeket a célokat? Inkább nem, mint igen.

A tizenhétévi harciban a lakosság tetemesen megfogyatkozott; a földek parlagon heverték; az ipar, a kereskedelem szünetelt; a monostorok és kolostorok, a csehek kultúrájának bölcsői és melegágyai romokban heverték.

Azonban mérlegem megállapításánál nem ezekre vetem a súlyt. Ezek a forradalmaknak szokásos kísérői, a forradalmakat szülő és mozgató nagy eszmékhez mindig tapad sár. De a sár idővel víz alá merül, s iszappá válik, míg a a nemes eszmék felszínen maradnak s áldassósá lesznek; a mit emberi kéz rontott, ugyanaz a kéz helyreállván a nyugalom, vasakarattal megjavíthatja.

A csehek forradalmában azonban ez csak részben következett be.

Az emberiség erkölcsének, a római egyháznak a megreformálását nem tudták megvalósítani.

Nem azért, mert, mint német és osztrák írónál többször olvastuk, a csehek kevesebben voltak s szláv voltak is jobban akadályozta őket, hogy sem a nagy népeket meg-

¹ Archiv Český, III. 446.

mozgathatták volna; hanem, mert, bár igen sokan voltak, a kik Huszhoz hasonlóan gondolkoztak nem csak Csehországban, de Csehország határain túl is, az egyetemes gondolkodás, a közszellem ez időszerint még nem kedvezett az ilyen törekvéseknek. Calvin Genfjével együtt hasonlíthatatlanul maroknyibb volt mint Husz és felekezete, mégis képes volt megmozgatni Francia-, Angol-, Skót-, Magyar-, sőt Németországot. Meggyőződésünk, hogy ha Husz János száz évvel később hirdeti tanítását, ugyanolyan sikert ért el mint Calvin vagy éppen Luther.

De magát a cseh egyházat sem sikerült megreformálniok.

A kétszínalatti áldozás, ha úgy tekintjük mint első lépést az emberiség egyenlőségéhez, a papok és világiak közt levő különbség megszüntetéséhez, vívmány. Értéke azonban csekély, mert a zsinat kijelentette, hogy a szent vér élvezése a világi hívőket is megilleti s csupán azért vonta meg tőlük, hogy megóvja a vételenél tapasztalt profanálástól.

Az Isten igéjének szabad hirdetését, a papok nyilvánvaló bűneinek tekintet nélkül való megbüntetését illető követeléseik oly záradékot kaptak, a melynek következtében ezek a czikkelyek katolikus tanná változtak.

A negyedik czikkelyt, mely, egyszóval kifejezve, a „saecularisatio“-t tartalmazta, végrehajtották, de távolról sem a Husz mester szellemében. Az egyház birtokait az urak, a városok foglalták el; közcél, kultúra, ispotály, szegény nép nem kapott egy talpalatnyit sem.

Sikerhez juttatták a nemzeti eszmét. A német túlhatalmat tényleg megtörték s a csehek felsőbbiségét jó száz esztendőre biztosították még olyan helyeken is, hol a forradalom viharát átélte németek laktak.

A társadalmi megújulás, a demokraczia eszméje tökéletes kudarcot szenvedett.

A tömegek, melyek Isten országát akarták a földön megalapítani, melyben nem lesz király, nem úr, de mindnyájan egyenlők, testvérek lesznek, Lipannál az uraktól legyőzettek és sorsuk is a legyőzötteké lett. A hatalmas urak, a kik meg tudták bővíteni jogaikat a király rovására, a kik, miután a papság birtokainak elvesztésével székét és szavazatát is elvesztette az országgyűlésen, kezükben tartották a törvényhozást, kényük-kedvük szerint jártak el a lázadókkal. A parasztság helyzete könnyebülés helyett napról-napra súlyosbodott s idővel nem sokban különbözött a rabszolgaktól. Urak és parasztok, csehek és németek tehát most is szembenálltak egymással; sőt, a mi ezeknél nem csekélyebb fontosságú, meg volt bontva az ország vallási

egysége: katolikusok, kelyhesek, taboriták mint ellenségek tekintettek egymásra.

Zsigmond király politikája pedig nem volt alkalmas a nagy ellentétek kiegyeztetésére.

Zsigmond az igloui országgyűlésről Prágába ment. A polgárság zászlók alatt fogadta, harangzúgás között nagy örömrivalgással kísérte a városba s mutatta be hódolatát.¹ A főváros példáját sorra követték a taborita érzelmű városok is.² Csupán Königrätz s néhány erősség késlekedett hódolata bemutatásával.

Zsigmond haddal ment ellenök. A Maleschau melletti Sionvárat kiostromolta s kapitányát, Dubai Rohácsot 52 vitézével együtt felakasztatta.³

A szigorú eljárás visszatetszést keltett még a kelyheseknél is, a kik különben egyre gyanakvóbb szemmel nézték Zsigmond kormányzási ténykedéseit.

Zsigmond király nem törődve a szerződésekkel szemelláthatólag azon fáradozott, hogy Csehországot visszavezesse a forradalom előtt való állapotába.

Feltűnő módon kedvezett a katolikusoknak; az állami tisztségeket ezeknek s a Przsbam-féle szelid irányú kelyheseknek adományozta. Nyíltan megígérte, hogy szót fog emelni a zsinat előtt Rokiczana érdekében, kit a kelyhesek már 1435 elején megválasztottak prágai érseknek; de köztudomásra jutott, hogy titokban a választás megerősítésének megtagadására buzdította a zsinatot. Elnézte, hogy a barátok és apácák a községek megkérdezése nélkül visszatértek Prágába és más városokba; hogy az olmüci püspök kelyheseket nem szentelt papokká, hogy a katolikus papok vonakodtak kelyhet nyújtani olyanoknak, a kik kívánták.

De a másik fél sem volt engedékenyebb. A példát a becsvágyó Rokiczana János adta, a ki, tettei bizonyítják, a közérdeket mind gyakrabban tévesztette össze a saját érdekével. A compactatumok ellenére kisdedeknek is kiszolgáltatták az úrvacsorát; katolikus templomban két szín alatt áldoztattak; az áldoztatás alkalmával elmulasztották annak

¹ Urkundl. Beiträge, II. 465—469.

² Taborvárosa, a taboriták bölcseje, a szabad királyi városok sorába emeltetett, ennek fejében megígérte, hogy aláveti magát a kiküldendő négy magister ítéletének. A békés térítésben fáradozott Hosszasszai Botos István, Oklevéltár XXII.

³ Chronicon Bartossii, id. m. I. 198—199.; Font. rer. Austr. II. 49.; 96—97.; Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,085., 13,088., 33,414.; Zichy-család Okmt. VIII. 592.; Wagner, Dipl. c. Saros, 10.

kijelentését, hogy Krisztus egy szín alatt is jelen van; a misében a leczkét és az evangéliumot most is cseh nyelven olvasták.

Zsigmond ezek láttára Rokiczánát megfosztotta a Teyn-egyház plebániájától is, az érsekség ideiglenes helynökévé meg Prachatitz Keresztélyt, Przsbam elvtársát s Rokiczana leghevesebb ellenségét nevezte. S a mikor Rokiczana a szószéken, Huszhoz hasonlóan, szóvá tette az őt ért sérelmeket s a kelyhesek háttérbe szorításáról panaszkodott, Zsigmond oly erélyesen lépett fel ellene, hogy tanácsosnak vélte elhagyni Prágát.

A felszeg eljárás csakhamar megboszlta magát. A még egészen le sem csendesült szenvedélyek újra kigyultak, az 1437. szeptemberében tartott prágai országgyűlésen a nagytekintélyű Borzsek Dénes, a lipani győző, nyíltan kifejezést adott a kelyhesek elégtelenségének.

S mert az agg király kevéssel ezután súlyos betegségbe esett, a mi előtérbe tolta a trónöröklés kérdését s a husziták, hogy végleg megszabaduljanak a Luxemburgoktól, illetőleg a kiszemelt trónörököstől, Habsburg Alberttől, felújították a Lengyelországgal való egyesülés tervét; Borbála királyné meg és atyafiai, a Cilli grófok, hogy befolyásukat a hatalomra megmentse, e tervet támogatták: Zsigmond nem érezte magát biztonságban Prágában s visszavágyott az ő magyarjai közé. Azonban csak Znaimig jutott.¹ A kór meggátolta a továbbutazásban s 1437. decz. 9-én kioltotta életét. Tetemét kívánsága szerint Váradra vitték s ott temették el Szent László király lábainál, első hitvese Mária mellé.²

A magyarok Habsburg Albertet, Zsigmondnak adott ígéretük szerint, ellenmondás nélkül választották meg királyuknak s koronázták meg feleségével, Erzsébettel együtt 1438. január 1-én Székesfehérvárott.

Nem így a csehek.

Az 1437. decz. 27-én megnyílt prágai országgyűlésen csupán a katolikusok s a mérsékelt irányú kelyhesek voltak feltétlenül mellette, a taboríták ellenben s a compactatumokkal elégedetlen kelyhesek ellenezték elfogadását, mert német volt, mert a lefolyt években valamennyi fejedelem között a legszívó-

¹ Oklevéltár XXIII.

² Urkundl. Beiträge, II. 481.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 199.; Font. rer. Austr. II. 49., 66., 97.; Bachmann, id. m. II. 335—342.; Loserth, Geschichte des späteren Mittelalters, 510.; Joannis Amos Comenii, Historia fratrum Bohemorum, Halae, 1702. 13.

sabb kitartással harczolt ellenük. Azonban hosszas és heves tárgyalások után sikerült mégis bizonyos pontokban megállapodniok, melyek mellett az utóbbiak is készeknek mutatkoztak Albert igényeinek elismerésére.

A pontozatok lényegileg a compactatumokat, a Zsigmonddal kötött szerződéseket tartalmazták s új követelés csak annyi volt bennök, hogy Albert Morvaországot engedje vissza Csehországhoz s az osztrák tartományokat egyesítse a cseh korona birtokaival.

Ha Zsigmond annak idejében megkőthette a szerződéseket, Albert nehézség nélkül elfogadhatta azokat s teljesítette az újabb kívánságokat is az utolsó kivételével. 1438 májusában a legelőkelőbb magyar, osztrák és német uraktól kísérve — a németek márczius 16-án választották meg királyuknak — útra kelt Csehország felé. Iglauban hódolattal fogadták s Szent Péter és Pál napján (jun. 29) ünnepélyesen megkoronázták — a katolikusok s a mérsékelt kelyhesek.

A taboriták és szövetségeseik már megbánták engedekenységöket. Be sem várva Albert válaszát a pontozatokra, foglalkozni kezdtek a Zsigmond halála előtt felmerült tervvel, felajánlották a koronát Uláslónak s miután ő nem fogadta el. 11 éves öcscsének Kázmérnak, kit május 29-én királyuknak ki is kiáltottak.¹

Albert magyar, osztrák és német hadaival augusztus folyamán merészen csapott a taboritákra, úgy, hogy ezek kénytelenek voltak a lengyel támogatás mellett is lépésről lépésre hátrálni s csak Tabor városa alatt állapodtak meg s mert szekérváruk itt sem nyújtott elegendő védelmet, a városba zárkóztak.² Magyar részről Ujlaki Miklós,³ Asszonyfalvi Ost László,⁴ Marczali György, a néhai Dénes bán fia,⁵ Gúti Ország Mihály, a királyi étékfogók mestere⁶ és Kisgyarmati Miklós⁷ tüntették ki magokat hősi magatartásukkal ezekben a harczokban. Bátori Bertalant, Bátori István országbíró öcscsét, egy a városból kilőtt kőgolyó halálra sebezte.⁸ He-

¹ Chronicon Bartossii, id. m. I. 200—202.; Bachmann, id. m. II. 349—360.

² Font rer. Austr. II. 98.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 202—203.

³ Motesiczky-család levéltára, Nemzeti Múzeum, 1439. június 30.

⁴ Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1439. június 20.; Fejér, Codex Dipl. XI. 274

⁵ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,367.

⁶ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,366.

⁷ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,400.

⁸ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,403.

tekig tartott már az ostrom, mikor híre érkezett, hogy a lengyel király személyesen készül Csehországba, mire Albert távozott a város alól, mely természeti fekvésénél fogva különben is bevehetetlennek látszott.

Tényleg szeptember végén Ulászló király Kázmér öcsésével nagyobb sereg élén átlépte a cseh határt s ugyanakkor más lengyel csapatok a néptől Saffranecznek nevezett kapitány vezérlete alatt¹ Magyarországra ütöttek.² Podolinban megvetván lábukat, husziták módjára pusztították a Szepességet, elmerészkedtek egész Nyitrába Bajmóczig,³ délen Gömörbe Gedeváráig.⁴

Albert magasabb céloktól vezéreltetve nem vonakodott békés úton kísérelni meg a kibontakozást. Azonban, bár kész volt a lengyelek óhaját teljesíteni — idősebbik leányát Kázmér herczeggel eljegyezni, a Boroszlóban, majd Namslauban folyt tárgyalások sikertelenek maradtak, mert a németek elleneztek a tervezett házasságot s mindössze annyi eredményök volt, hogy 1439. febr. 10-én junius 24-ig tartó fegyverszünetre léptek.⁵ Erre a nélkül, hogy a cseh ügyeket végleg rendezné, csaknem egy évi távollét után hazatért Magyarországra, hol a törököknek mult évi erdélyi támadása s újabb készülletei, nemkülönben az ország nagy érdekei jelenlétét igényelték. Hazatérőben a kíséretében volt Rozgonyi Istvánt a rabló lengyelek megfékezésére a Szepességre küldte.⁶

Rozgonyi Podolin szomszédságában Késmárkon ütött tábort. A lengyeleket ismételten megszalasztotta, hegyenvölgyön üldözte, de, mert a rablók a zálogos városok őrségétől támogatást kaptak, hónapokig tudták magokat tartani. Más csapatok meg, bár a fegyverszünetet Eugenius pápa közbenjárására meghosszabbították, Morvaországba törtek, a csehek társaságában elfoglalták Magyarbródot s már Szakolcza ellen tartottak. Albert király junius 5-én Budáról,

¹ „... quodam capitaneo Polonorum, quem vulgus proprio nomine velato Saffranecz cognomine appellabat...“, Albert királynak Visegrádon, 1439. júl. 7-én kelt levelében, Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,422.

² Saffranecz nem volt lublói kapitány, mint Pirchalla, A szepesi prépostság tört. 88. l. mondja. A lublói kapitány nevét bizonyára ismerték a királyi cancelláriában is; ha Saffranecz lublói kapitány, akkor a fősége alatt álló zálogos Podolint nem kellett „elfoglalnia és megszállnia“.

³ Körmöczbánya levéltára, Fons 26. fasc. 1. no. 11.

⁴ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,287., 13,371.

⁵ Bachmann, id. m. II. 365—367.

⁶ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,308.; Fejér, Codex Dipl. XI. 281.

majd, a törökök ellen indulván, a szentandrászi táborból hagyta meg a körmöczieknek, hogy támogassák Neczpáli Lászlót, Szakolcza kapitányát;¹ a tidew-(Titel)-révi táborból meg Rozgonyi György és Alsólindvai Bánfi Pál vezetésével külön csapatokat küldött a Szepességbe.² A két helyen folyó harc végén azonban már nem érhetette meg, 1439. október 27-én népeinek, elsősorban saját családjának nagy veszteségére váratlanul meghalt.

¹ Körmöczbánya levéltára, Fons 20. fasc. 1. no. 38., 39.

² Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1439. szept. 5.; Hazai Okmánytár, II. 287.

IV. FEJEZET.

A huszita vallás elterjedése Magyarországon.

Husz tanítása hódított a csehországi melléktartományokban; a német birodalomban; Lengyelországban; Magyarországon. — A husziták nevei; első apostolaik Magyarországon. — A compactatumokat nem hirdették ki magyarul. — A huszita vallás nem a felső részeken terjedt el; miért? — De a déli részeken; miért? — Márkai Jakab inquisitor. — Az erdélyi pórlázadás — Márkai Jakabot elűzi a papság; miért? — Párhuzam Márkai Jakab és Husz János közt. — Márkai Jakab folytatja inquisitori munkáját. — Lobog a máglya. — Menekülnek. — Tamás és Bálint klerikusok Moldvába futnak; ők az első magyar bibliafordítók. — Nem „Pécsi“ Tamás, nem „Ujlaki“ Bálint. — Márkai Jakab elfojtja a huszitizmust. — Magyarországon a kommunista taboríták tana terjedt el.

Husz János tanítása nem maradt meg a cseh határok közt. Morvaországban, Sziléziában, Lausitzban éppen olyan hódítást tett, mint az anyaországban; megtaláljuk nyomát a német birodalom szomszédos és távolabbi részeiben, a német lovagok birtokain, a németalföldi tartományokban és Svájcban. Jobbára a városi polgárság fogadta szívesen, de nem mindenütt.

A poroszországi Gilgenburgban a polgárok emeltek panaszt 1420 elején a lovagok nagymesterénél, hogy plebánosuk a szószékről eretnek, azaz huszita tanokat hirdet. A nagymester a plebánost elfogadta és bezáratta. Evvel meg nem elégedve, megparancsolta a városi hatóságoknak, legyenek éberek, az új tanokat tartsák távol s ha mégis megtörténnék, hogy bejutottak az országba, minden erejükkel igyekezzenek azonnal kiirtani.

Brandenburgban s az Elba-menti tartományokban már a városok buzgólkodtak Husz tanítása terjesztésében s az egyházi hatóság szegült ellene. Egy bizonyos Brenner Jakab nevű diakonust, a ki Prágából azért ment Szász-

országba, hogy az eretnek tanokat terjeszsze, a magdeburgi érsek egyházi törvényszék elé állította s miután kiviláglott, hogy eretnek s nem hajlandó a visszavonásra, Magdeburg kapuja előtt megégettette.

Többször lobogott a máglya lángja Tübingiában és Bajorországban, hova Husz tanai a szomszédság révén a legkönnyebben eljuthattak. Itt is a városok látszottak leginkább lelkesedni értök, különösen Augsburg és Regensburg, de az egyházi hatóság azonképen résen állt. Regensburgban egy Grimleber Ulrik nevezetű káplánt 1420 elején nyilvánosan megégették; a város összes lakosainak meg, nemre való tekintet nélkül, a kik 12-ik életévüket elérték, esküvel kellett fogadniok, hogy a huszitizmusnak egész életükben ellene lesznek.

Ugyanilyen rendszabályt alkalmaztak Svájcban.

A németalföldi tartományokban egy Miklós nevű ágostonrendi szerzetes csapott fel Husz apostolául. És úgy látszik, nem minden siker nélkül, mert V. Márton pápa szükegesnek találta külön bullában kárhóztatni Miklós tanítását.

A világi, illetőleg az egyházi hatóságok ébersége és erélye tehát útját állták, hogy az új tanok Németországban gyökeret verhessenek; a csehországi események 1420 után való alakulása meg éppen nem volt alkalmas megkedveltetésökre. A forradalom szertelenségei, a németek üldözése elriasztották még azokat is, kik őszintén kívánván a reformot, kezdetben rokonszenveztek az új törekvésekkel. Csakis így magyarázható meg, hogy a keresztes hadak zöme a németekből került ki.¹

Nagyobb hatást ért el Husz Lengyelországban, a hol megértését a nyelv rokonsága tetemesen megkönnyítette. De itt sem olyat, a milyennek régi és újabbkori írók feltüntetni szokták. Az tény, hogy mindjárt a mozgalom elején számos prédikátor jelent meg a lengyel földön; de azt már nem ismerjük, hogy nagy buzgalmuk megfelelő eredményt mutatott-e fel. Az is bizonyos, hogy a nemesség egy töredéke rokonszenvezett az új tanokkal; de azonképen kétségtelen, hogy a lengyel nemesség sohasem függött jobban a kebeléből kikerült főpapoktól, mint ezekben az években. Jasterzebiecz Albert, Olesniczki Sbignev krakói püspökök irányt adtak a lengyel politikának; a pogányból katolikussá lett igen vallásos és buzgó Ulászló király meg teljesen a befolyásuk alatt állt.

¹ Aschbach, Geschichte Kaiser Sigmunds, III. 50—51.; Bachmann, id. m. II. 307—308.

A cseh írók hangsúlyozva említik, hogy Prágai Jeromos 1413-ban olyan izgatottságot idézett elő Krakóban, a milyenre emberemlékezet óta nem volt példa; azonban ugyancsak Jasterzebiecz Albert, a kire hivatkozni szoktak, mondja ugyanabban a levélben: „A mi földünk száraznak látszik, hogy az ő magvát befogadja és gyümölcsre hozza”.¹ Más hatást ér el Jeromos Vitold nagyfejedelem országában. A mikor kijelentette, hogy a szakadárokat is „jó keresztények”-nek tartja, a litvaiak és oroszok valósággal ünnepezték s ez időtől kezdve mindig rokonszenvvel kísérték a cseh eseményeket, mi a lengyelekről nem állítható.²

Csehországban a mozgalom megindításában és meg-növelésében oroszlánrésze volt a prágai egyetemnek; a krakói egyetem egyenesen állást foglalt ellene. Növendékeinek beiktatásuk alkalmával esküvel kellett fogadni, hogy Husz tanításától tartózkodni fognak.³

Csehországban Venczel király bizonyos kárörömmel nézte az újítók és orthodoxok harcát s félszeg volt magatartása akkor is, mikor a mozgalom oly irányt vett, mely már az ő trónját is fenyegette; Ulászló király teljes határozottsággal szállt szembe az újítókkal, hogy mozgalmukat csirájában elfojtsa. A mikor 1423 körül néhány alattvalóját, mert „a kárhozatos emlékü kiátkozott Husz és Prágai Jeromos eretnekségével szennyezték be magokat”, elfogatta s kemény börtönbe vettette, majd további eljárás végett átszolgáltatta az egyházi törvényszéknek, ilyen utasítást adott az inquisitornak: „... Éber gonddal és nem lankadó észszel látván el hivataltokat, az ilyeneket, a kik Krisztusnak és az ő legszentebb keresztjének ellenségei, ezeket a báránybőrbe rejtőzködött farkasokat kutassátok fel országunkban és mint az ártalmas gyomot, a kártékony tüskét iparkodjatok gyökerestől kiirtani Sabaoth Urának szőlejéből. Kiirtásukhoz a mi segítségünk nem fog hiányozni. Sem hozzánk, sem hozzátok nem illik behúnyt szemmel haladni el az ilyenek mellett, mert különben úgy látszanék, hogy eltitkoljuk azokat a méltánytalanságokat, melyek a megfeszített Urat és az ő áldott szenvedését, a honnan származott az üdvösség s az emberek élete, érték és helyeseljük a ragályos eretnekek tévelyét”.⁴

Az inquisitorok eleget tettek a király meghagyásának. Az eretnekségbe visszaeső Brégai Henrik csillagászt tűz-

¹ Documenta, 506.

² Caro, id. m. III. 511—518.

³ Caro, id. m. III. 513. 1. jegyzet.

⁴ Monumenta Poloniae, II. 148.

halálra ítélték s csak „bizonyos okokból“ változtatták büntetését örökös fogságra.¹

Számosan, hogy megmeneküljenek törvényszéküktől, futottak Lengyelországból s Moldvában vonták meg magukat. Kivált köztük egy ferenczrendi szerzetes, a ki faluról falura járva prédikálta Husz tanítását és nem siker nélkül. Ulászló király itt sem hagyta őket nyugodni. Kérve kérte Sándor vajdát, űzze ki országából az eretnekeket, különösen a hitehagyott szerzetest és szökevénytársait szolgáltassa ki a lengyel törvényeknek, hogy bűnhődjenek, a mint megérdemlik. „Nem akarunk evvel mást — mondotta —, mint megelőzni a veszedelmet, a pusztulást, a mely, ha csak idejében nem élünk gyors orvosszerrel a ragályos betegséggel szemben, téged fenyeget, a mint ezt az egykor dicsőséges s most nyomorúságos Csehország romlása csálhatatlanul bizonyítja.“²

De a felszólítás hatástalan maradt.³ Sándor vajda nemcsak a lengyel szökevényeket nem adta ki, hanem szívesen látta országában a magyar menekülteket is.

Nálunk Husz János követőit eleinte igen helyesen viclephista,⁴ vikleffsta,⁵ vikleffista,⁶ vikleffita,⁷ wiklefejta,⁸ wiklefitá,⁹ wiklephista,¹⁰ wyklephista,¹¹ wykleffista,¹² wykleffiták¹³-nak nevezték, később a viklifita névvel változtatva, de mégis túlnyomólag, majd kizárólag hostista,¹⁴ husista,¹⁵ husita,¹⁶ hussita,¹⁷ husita et thaborita,¹⁸ hussita videlicet thaborita,¹⁹ hussyta,²⁰ hwssita,²¹ huzita,²² huzyta,²³ huzzita

¹ Monumenta Poloniae, XII. 227.

² Monumenta Poloniae, XII. 254.

³ Id. m. XII. 290.

⁴ Turul, 1906. 81.

⁵ Békésmegyei Oklevéltár, 46.

⁶ Károlyi-Okltár, II. 58.

⁷ Kellemesi Melczers-család 54.

⁸ Forgách-család 1422. Nemzeti Múz.

⁹ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 393.

¹⁰ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 380.

¹¹ Fejér, Codex Dipl. X. 6. 397.

¹² Nemzeti Múzeum, 1421. aug. 24. (törzs.)

¹³ Nemzeti Múzeum, 1435. aug. 24. (törzs.)

¹⁴ Tagányi, Nyitramegyei közl. 1886. 33. sz.

¹⁵ Körmöczbánya levéltára, Fons 26., fasc. 1. no. 8.

¹⁶ Körmöczbánya levéltára, Fons 26., fasc. 1. no. 9.

¹⁷ Nagyszombat levéltára, Arm. I. no. 55.

¹⁸ Magy. Tud. Akad. Kézirat és okl. gyűjt. 164.

¹⁹ Nemzeti Múzeum, 1432. febr. 14. (törzs.)

²⁰ Nagyszombat levéltára, no. 307.

²¹ Forgách-család 1439. Nemzeti Múzeum.

²² Kassa titkos levéltára, no. 1.

²³ Fermentzin, Acta Bosnae, 159.

et taborita,¹ hwzyta,² hwzzita,³ usita,⁴ uzita⁵ neveken emlegették, melyekből a közhasználatba a „huszita“ — egy sz-szel⁶ — elnevezés ment át s használjuk a mai napig; magyarul — mert ez mind latin képzés, a német nevek meg Husen, Hussen, Husitten⁷ — „ludasoknak“⁸ hitták őket.

Magyarországon első apostoluk az örökké vándorló Prágai Jeromos volt, a ki 1410-ben megjelent Budán, hogy Husz tanításának híveket gyűjtsön. Addig türelemmel hallgatták, míg Zbinkó prágai érsek levélben bő értesítést nem küldött kilétéről. Ekkor Zsigmond király elfogatta s az esztergomi érseknek adta át, a ki aránylag szelíd fogságban tartotta, míg tizennégy nap mulva a király utasítására szabadon bocsátotta.

Így mondta el ezeket maga Prágai Jeromos a konstancai zsinat előtt.⁹

A későbbi hithirdetők már magyarok voltak.

Bár már 1367 óta volt saját egyetemünk Pécsen,¹⁰ mégis számosan keresték fel a nagyhirű prágai egyetemet mind a világi, mind az egyházi rendből, nemcsak fiatalabbak, de olyanok is, kiknek már egy, esetleg több javadalmuk volt. Az ilyenek tanulmányaik tartamára felmentést nyertek a helybenlakás kötelezettségétől.

Ezek közül a tanulók közül többen — ismerjük ugyan a jogi és szépművészeti karra bejegyzettek névsorát, mégsem tudjuk megközelítőleg sem, hogy hányan —, még pedig a papi rendből, Husz híveivé szegődtek. Résztvettek a nyilvános vitatkozásokban, magok is hirdettek ilyen vitatkozást, prédikáltak a templomokban, terjesztették Husz tanítását szóval és írásban Prágában és Prágán kívül. Mikor meg elvégezték tanulmányaikat s hazatértek Magyarországra, itthon iparkodtak az új tanokat népszerűsíteni.

Biztos tudásunk szerint az első huszítává lett magyar papok a zágrábi egyházmegyéből kerültek ki.

¹ Igló levéltára, no. 74.

² Szepesi káptalan házi ltára, Scrin. I. fasc. 2. no. 8.

³ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 11.966.

⁴ Monumenta Romana episcopatus Vespri. III. 47.

⁵ Dipl. Ragus. 309.

⁶ Az eredeti cseh név: Hus, ez magyar kiejtésben: Husz.

⁷ Pozsony levéltára, Caps. XXVII. no. 29.

⁸ József há Köhen „Siralom völgyé“-nek Magyarországra vonatkozó adatai, közli Kohn Sámuel, Héber kútforrások, Tört. tár, 1880. 352—353. Hus magyarul „lud“-at jelent.

⁹ Hardt, id. m. IV. 636.

¹⁰ Békefi, A pécsi egyetem, Budapest, 1909. Akadémiai székfoglaló értekezés.

1413-ban az erdélyi származású Siwart János, a ki a bécsi egyetemnek volt a tanulója, majd 1412-ben dékánja s kevéssel ezután a karthauziak rendjébe lépett, megütközéssel értesítette a zágrábi püspököt és káptalant, hogy papjaik közül többen, kik a prágai egyetemet látogatják, mint Bécsen történt átutazásuk alkalmával kétségtelenül kiderült, hivei Wiclif tévelyecinek. Komoly hangon kérte őket, hogy okulva a Husz és Prágai Jeromos tanítása következtében Prágában már is bekövetkezett felforduláson, akadályozzák meg, hogy megtévedt papjaik prédikálhassanak, tiltsák ki őket az egyházmegye területéről.¹ A püspök és káptalan bizonyára eleget tettek a figyelmeztetésnek.

Különben a bécsiek sem álltak meg a baj egyszerű felfedezésénél. A passai püspök bécsi inquisitora ugyanabban az évben Zágrábi Domókost, mert Wiclif, illetőleg Husz tanítását Bécsben nyilvánosan helyeselte, elfogatta, törvényszéke elé állíttatta s csak miután ünnepélyesen megtagadott minden közösséget a cseh újítókkal, bocsátotta szabadon.²

Körülbelül ily véget ért az a per is, mely pár évvel később a racsiczi születésű Laurini János mester nyitrai kanonok és Prágai Pál mester, dolani plebános között folyt le.

Prágai Pál 1417-ben vádat emelt Hinkó nyitrai püspök és vicarius, Jakab kanonok előtt, hogy Laurini János, míg a prágai egyetemen folytatta tanulmányait, teljesen eltelt Husz szellemével, a Károly-kollégiumban nyilvános vitatkozást tartott, a mikor is Husznak az „Egyházról” írt könyvét tette előadása tárgyává és erősen vitatta az eleve kiválasztottság tanát; az olmücsi püspök ugyanakkor meg éppen azt állította, hogy Laurini János az egész Cseh- és Morvaország legnagyobb eretneke, kire a morva papok egész sora mint mesterére esküszik. Követelte tehát, hogy Laurini Jánost állítsák törvény elé s vagy kényszerítsék az egyházba való visszatérésre, vagy mint nyilvánvaló eretneket büntessék tűzhalállal.

A nyitrai püspök haladéktalanul megfosztotta a bevádolt kanonokat minden Nyitrán található javaitól, négy jó lovától, bútorától, készpénzétől, ruháitól és prebendájától.

Laurini Csehországban értesült erről. Nehogy nagyobb veszedelem érje, ha visszatér székhelyére, mielőtt tisztázta

¹⁻² Loserth, Ueber die Versuche wiclifianische Lehren nach Österreich, Polen, Ungarn und Croatien zu verpflanzen cz. tanulmánya a Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Prag. 1885—86. 102—104. II. és 105—110.

magát a vád alól, 1419 júniusában megjelent az olmczi vicarius előtt s kijelentette, hogy állja a pört a dolani plebánossal szemben. Az ellene emelt vádakat elejétől végig hamisaknak s a rossz akarat művének mondotta; hithű katolikus volt mindig, eretnekséget sohasem tanított. S mert Pál mester megmaradt állítása mellett, Laurini indulatosan felelte: „Hazudsz és ismét hazudsz. Ezekből a tételekből egy sincs az én írásomban, azt olvasd el.”¹

Nem ismerjük a törvényszék ítéletét, annyit azonban így is meg tudunk állapítani — s ez a lényeges —, hogy Laurini Jánosnak sikerült magát tisztázni. Vagy azon az úton, hogy Prágai Pál Laurini határozott tagadásával szemben nem tudta vádjait bebizonyítani, vagy úgy, hogy Laurini kinyilatkoztatta, hogy az elébe terjesztett tételeket sohasem tanította s azok ellenkezőjét, azaz a katolikus felfogást hiszi és vallja. Tény az, hogy Laurini János 1419-ben, tehát a pör után visszatérhetett Nyitrára s visszakapta javadalmát.²

A szellemi kapcsolatok mellett befolytak az új tanok elterjedésére a kereskedelmi érintkezések és kétségkívül a gyakori hadjáratok.

Ez utóbbiakat a csehek különösebben is értékesíteni akarták.

Az első keresztes vállalat alkalmával a Vitkov-hegyi csata után kezdett tárgyalások folyamán azt kívánták, engedessék meg nekik, hogy a négy cikkelyről a hadsereg színe előtt négy nyelven — latin, cseh, német és magyar nyelven — értekezhessenek a katolikus megbízottakkal.³ A magyar nyelvű előadók a prágai egyetem magyar tanulói lettek volna. Zsigmond király azonban átlátott tervükön s nem teljesítette kívánságukat.

Megkísérelték e szándékukat 1436-ban, mikor Iglauban a compactatumokat óhajtották latin, cseh, német és magyar nyelven kihirdetni, illetőleg megmagyarázni. Törekvésük azonban Zsigmond, még inkább a baseli zsinat megbízottainak ellenállásán ezúttal is hajótörést szenvedett s

¹ Az ide vonatkozó okleveleket közli Loserth, id. m. 110—116.

² Tagányi, id. m. és h.; Vagner József, Adalékok a nyitrai káptalan történetéhez. Nyitra, 1896. 101. Ha Vagner olvasta volna magokat az okleveleket, akkor nem állítaná, hogy Laurini pöre Nyitrán folyt le. Az a bizonyos „Husz-féle tévelyekkel impregnált hitvallás” pedig, a melylyel állítólag Laurini védekezett, a valóságban nincs sehol, mert Laurini védekezése teljesen katolikus, olvasható Loserth, id. m. 110—112.

³ Fontes rer. Boh. V. 390.

hosszas vitatkozás után bele is nyugodtak, hogy a compactatumokat csupán latin nyelven olvasták fel s minden magyarázatot mellőztek.

Mindemellett a magyar történetírók egész a mai napig egyértelműen hirdetik, hogy a compactatumokat négy nyelven, tehát magyarul is kihirdették s egyetlen egyszer sem mulasztják el levonni a következményt is: Íme, ily nagy hódítást tett a huszitizmus a magyarok közt. Annál érthetlenebb ez, mert Palacky, a kire hivatkozni szoktak s a ki ugyanazokat a forrásokat használta kéziratban, a melyeket mi már nyomtatásban forgathattunk, ugyanúgy adta elő már félszáz esztendővel ezelőtt az iglaui nagy napok történetét mint mi.¹ Vessük ki tehát ennek a négynyelvű kihirdetésnek a meséjét minden következményével együtt történelmünkől s fogadjuk el a kétségtelen valóságot, hogy t. i. Iglauban a compactatumokat csak egy nyelven, még pedig latin nyelven hirdették ki.

Nem bizonyítanak a négynyelvű kihirdetés mellett az ez idő szerint a cseh múzeum lépcsőházában elhelyezett kőtáblák aranybetűs feliratai sem, a melyekre mind a cseheknel, mind még inkább nálunk hivatkozni szoktak.

Mert először ezek a táblák nem az Iglauban 1436. július 5-én végbement, hanem a Prágában, az Úr legszentebb teste kápolnájában a szent ereklyék ünnepén 1437 ápr. 12-én történt eseményt örökítik meg; másodszer, mert nem a compactatumokról, de a csehek egyik régi kívánságának örvendetes teljesedéséről szólnak. A táblák sorai ugyanis így hangzanak: „Az 1437. esztendőben Zsigmond császár és a baseli követek parancsára ebben a templomban cseh, latin, magyar és német nyelven meghirdették, hogy a csehek és morvák, mikor két szín alatt veszik az Isten testét és vérét, hű keresztények és az egyháznak igaz fiai“.²

Ámde ezek a sorok korántsem a compactatumok. Evvel Zsigmond és a baseli zsinat, miután a compactatumok már előbb a zsinat részéről is megnyerték az ünnepélyes szentesítést, a csehek régóta hangoztatott kívánságának tettek eleget, annak t. i. tiltsák meg az orthodox keresztényeknek,

¹ L. e forrásokat az előző fejezetben az iglaui napoknál.

² Közölte cseh és latin nyelven — a táblák sorai ezen a két nyelven írvák —, nemkülönben német fordításban Jireček, Über die culturellen Beziehungen der Ungarn und Böhmen im XIV. und XV. Jahrhunderte und über die ungarischen Husiten cz. tanulmányában, Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Philos.-Histor.-Philolog. Classe, Praz, 1885. 108.; Slovensky Letopis, 1877. II. 174.

hogy a cseheket és morvákat, kik éveken át szemben álltak az egyházzal s szemben állásuk külső jelvényét, a kelyhet ezután is megtartották, ezért becsméreljék. Ezt kellett tudomásul venni nemcsak a németeknek, de a magyaroknak is.

A táblák illetén magyarázatára utal minket az egykorú szemtanú hiteles feljegyzése az ünnepség lefolyásáról.¹ Így fogta fel azok értelmét Palacky is, a ki köztudomás szerint lelkes cseh volt s ha nagyobb jelentőséget tulajdonított volna a feliratoknak, nem mulasztotta volna el azt bővebben kifejteni. De míg az iglauri pusztai kísérletről a négy nyelvű kihirdetést illetőleg részletesen szól, a táblákkal szemben igen óvatos, szófukar lesz, megelégszik azok idézőjel közé tett leközlésével a nélkül, hogy csak a legkisebb megjegyzéssel kísérné vagy egy szónyi következtetést vonna belőlük s szemmeláthatólag siet a felelősséget másra áthárítani.²

De különben is a magyar nyelvű kihirdetés csak a csehek előtt lehetett kívánatos, a kik azt remélték, hogy ezáltal sikerülhet új híveket toborozni; teljesen jelentőség nélkül való lett volna azonban a magyar husziták szempontjából. Mert a compactatumok egyfelől Cseh- és Morvaország, másfelől a zsinat, azaz a római katolikus egyház között kötött szerződés voltak; joghatályuk csupán Cseh- és Morvaország területére terjedt ki s Magyarországon érvénytelenek voltak. Kihirdethették volna tehát Iglauban vagy Prágában nem egyszer, de százszor magyar nyelven, a magyarországi huszitáknak azért egyáltalában nem lett volna joguk a kehely követeléséhez. Ezt ők maguk sem hitték — nem is hihették —, mert az iglauri és prágai ünnepségekkel egy időben már megindult itthon a tervszerű üldözésük.

A huszitizmus 1420 óta jelentékenyebb hódítást tett Magyarországon. De nem a felső részeken, a tótoknál, mint a csehek érthető előszeretettel szokták emlegetni, mindig homloktérbe állítva a hódítás különösebb okául a fajrokonyságot. Zsigmond király ugyan egy, a késmárkiak számára adott levelében azt mondja, hogy a husziták betörvén a Szepességbe és az „ottani keresztényeket az ő istentelen felekezetükre térítvén“, sok falut felgyújtottak.³ Ámde ez

¹ Johannis de Turonis Regestrum, Monumenta conc. gen. I. 860.

² Palacky, Geschichte von Böhmen, III. 3. 262. l. és a 227. jegyzet.

³ Fejér, Codex Dipl. X. 7. 543.

oly általános állítás, mely még csak valószínű ítélet alapjául sem szolgálhat.

Már megbízhatóbb az az értesítés, a mely szerint 1428-ban Pozsonyban körülbelül hatvan huszita találkozott.¹ De ezek sem tótok, hanem németek voltak. Kétségtelen a Szarkafalvi Zsoldos János, a Lipniki Kerek Tamás és Péter nyitramegyei,² Harabori Péter pozsonymegyei nemesek huszitasága.³ De már nem ily bizonyos az, hogy Elefánti Miklós, Szerdahelyi Pál és Tamás, Zsámbokréti János és György és Somszegi László azért szöktek meg az 1422. hadjárat alkalmával Csehországból, mert huszítává lettek vagy legalább rokonszenveztek az új tanokkal.⁴ Dezentorok mindig akadtak s különösen bőven Zsigmond korában.

Ennyi mindössze egykorú értesülésünk a felvidéki huszítákról.⁵ A mi, tekintve, hogy az itteni levéltárak többé-kevésbé ép állapotban jutottak el egész napjainkig és más szempontokból meg valósággal ontják az adatokat a huszítákra, egyedül úgy magyarázható meg, hogy Zsigmond király éveiben hazánk felső részeinek lakosai között csak kevesen, mindenestre nem hárman, tizen, hatvanan vagy éppen százan — az előbbi sorokkal nem ezt akartuk mondani —, hanem csak szórványosan akadtak olyanok a jobbagyok, polgárok és nemesek körében, a kik elfogadták Husz tanítását.

A délvidéket illetőleg, holott az ittvaló levéltárakból a török hódoltság következtében alig-alig maradt meg valami,

¹ Nemzeti Múzeum törzslévéltára, 1428. febr. 9.

² Magy. Tud. Akad. Kézirat- és Oklevélgyűjt. VIII. 164., 168.

³ Nagyszombat levéltára; no. 307.; Forgách-család ltára, Nemzeti Múzeum, 1439. június 15.

⁴ Forgách-család ltára, Nemzeti Múzeum, 1422. június 12.

⁵ A lőcsei krónika híradása (Tört. tár, 1904. 51), hogy 1420-ban néhány magyar Husz miatt Moldvába üzetett, 1460-ra helyesbitendő. Hunfalvy Pál állítása (Az oláhok története, Budapest, 1894. II. 72), hogy „Zsigmond már 1419-ben Johannes Dominici-t nevezte ki inquisitornak a huszita eretnkség ellen, de ez a sok eretnek miatt búsultában halt meg Budán“, ha ez az inquisitor a magyar huszíták miatt búsult emnyire, ebben a formájában egyszerű mese. Maga Zsigmond is csak 1419-ben, annak is a végén indult a cseh-husziták ellen, nemhogy már ekkor inquisitort rendelt volna a magyar huszíták üldözésére. Es miért várt akkor éppen tizenhat esztendeig az újabb inquisitor kiküldésével? Fraknoi közlése (Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen, Budapest, 1874. 17. Akad. Ért.), hogy „az 1431. év végén egy Magyarországból támadott eretnkség kiírtása ügyében fordult egy magyar úr a bécsi egyetem hittudományi karához, mely sietett ez iránt az esztergomi és kalocsai érsekekhez levelet intézni“, alkalmasint a délvidéki huszitizmussal van összefüggésben.

hasonlíthatatlanul bővebb értesüléseink vannak; nyilván azért, mert itt a husziták is nagyobb számban voltak. Hatalmasan támogatja állításunkat az a tény, hogy sem a nyitrai, sem az egri püspöknek, sem az esztergomi érseknek avagy Zsigmond királynak nem jutott eszébe, hogy Márkai Jakabot ezekre a részekre hívják az eretnekség gyomlálására. Pedig ezt okvetetlenül megtették volna, miután ezek a részek a csehek torkában feküdtek, ennél fogva hatásuknak jobban ki voltak téve mint Magyarország déli vidékei. Ha mégis mellőzték, nyilván azért tették, mert az itteni huszita hódítást nem ítélték oly jelentékenynek, hogy elfojtása külön inquisitor kiküldését igényelte.

És ezt egészen természetesnek fogjuk találni, ha úgy vesszük a dolgokat, a mint vannak, illetőleg voltak.

Az a hornyáni, turáni vagy várnai egyszerű gondolkozású, szegény tót nem philosophált oly nyugodtan, mint mi ötödfélszáz esztendő múltán az íróasztalunk mellett. Ő csak azt látta, hogy a Csehországból jött huszita csapatok a lovát, az ökrét kifogták a szekereből, tehenét, malaczat kihajtották az óljából, pénzecskejét, csekélyke termését elrabolták, ráadásul a viskóját felgyújtották s hálát adott az Istennek, ha nagyobb bántódás nélkül megmentette puszta életét. Hogyan gondolhatta és hihette volna ő azt el, hogy az a mozgalom, melynek harcosai ezt a sok gonoszságot elkövették vele, akár az ő különben is nyomorúságos földhözragadságán segíteni? S ha eszmélt az ő szláv voltára, a miben kételkedünk, elkeseredésének még növekedni kellett, hogy a rablók, a gyujtogatók az ő fajrokonai voltak. Megátkozta tehát őket, nemhogy a vallásukat elfogadta volna és Zsigmond királynál, a huszitizmusnak és — mint a husziták mondták — a cseheknek legnagyobb ellenségénél s a magyar hatóságoknál keresett oltalmat és támogatást, hogy kijusson abból a romlásból, melybe szláv testvérei döntöttek.¹

Igaz, voltak olyanok is, kik a dolognak a könnyebb végét fogták s felcsaptak huszitanak, hogy szaporítsák a zsákmány után járó kalandorok számát. Amde az efajta hódításnak a komoly, hivatásos, őszinte meggyőződésű husziták örültek legkevésbé.

Másképp alakultak a dolgok Magyarország déli részében, hol a huszitákat csak hírből ismerték, azért a tanításukat elfogadták. De itt sem a zágrábi egyházmegye hívei, a horvátok, vagy mint a csehek szokták mondani, a délszlávok

¹ L. a második fejezetnek utolsó lapjait.

jártak elől.¹ A komoly hódítást Husz János tanítása a zágrábi egyházmegyétől keletre érte el, a szerémi, boszniai püspökségek területén, hol a lakosság magyar és rác volt, azután a pécsi, a bács-kalocsai, a csanádi, váradi, erdélyi egyházmegyékben, hol a lakosság az abban az időben még jelentéktelen oláhságtól eltekintve, fajmagyar volt s a mellyel szemben a szerémi és boszniai püspökségek szlávjai törpe kisebbségben maradtak. S ha ehhez hozzáadjuk, hogy az erdélyi szászok, azaz a németek közt is szép számmal akadtak husziták, igazán semmi sem maradt, a mivel a magyarországi huszitizmus s a panszlavizmusnak a XV. században még különben is teljesen ismeretlen eszméje közötti összefüggést igazolni lehetne.

Elterjedt pedig a huszitizmus azért, mert ezeken a részekén voltak szizmatikusok, kik kétszín alatt vették az úrvacsorát, éppen úgy mint a husziták; kik nem ismerték el a pápa primatusát, a mint tiltakoztak a husziták a római pápa isteni helytartósága ellen; a kik nem hitték a tisztítóhelyet éppen úgy mint a husziták; kiknek a papjai házasodtak mint a taborita papok.² A bogumilok felekezete sem veszett még ki Bosnyákországban és ismerték őket magyar földön is. Voltak tehát bőven érintkezési pontok.

De elterjedt a huszitizmus azért is, mert a bosnyákországi ferenczesek, kik éppen azért küldettek Boszniába, hogy a katholicizmust megerősítsék, a szakadárokat, az eretnekeket meg a római hitre térítsék, züllött életet éltek;³ mert a papok élete, ha nem is süllyedt annyira mint a cseh papság nagyobb részénél, sok panaszra és megbotránkozásra adott okot és alkalmat;⁴ mert találkoztak a papok között, kik mint az igazi, meggyőződéses husziták Csehországban, Husz tanításának diadalrajutásával az egyház bajait meg- orvosolhatni hitték; mert voltak papok, kiket megragadott a lelkiismereti szabadság és szabad vizsgálódás eszméje, a melyért Husz mester kész volt tűzhalált halni; mert voltak sorsukkal elégedetlen szerzetesek és papok, kik azt remélték, hogy a huszitizmus elfogadásával megszabadulnak rab-ságukból.

Végül hódított Husz vallása azért, mert a nép előtt érthetetlen latin nyelv helyett kihez-kihez az anyanyelvén

¹ Tkalčić, Monumenta historica Zagrabiae, II., VI., VII., IX., X., úgy szintén a Monumenta historica Slavorum Meridion. gazdag kötetében nincs adat a huszitizmushoz.

² V. ö. Batthyány, Leges eccl. III. 405.

³ Farlati, III. Sac. IV. 66.

⁴ Fejér, Codex Dipl. X. 7. 878.

szólt és mert szabadulást, sorsának jobbrafordulását ígérte a szegényeknek, a kézműveseknek, napszámosoknak, jobbagyoknak akár csak Csehországban akkor, mikor különben is mostoha helyzetük Zsigmond király gyengesége s a nagy urak hatalmaskodásai következtében napról napra súlyosabbá vált.

A hithirdetők a prágai egyetemről hazatért tanulók voltak — úgy látszik, kiváltképen papok —, Erdélyben ezen kívül a Moldvából bejött husziták. Az előbbieket közt volt Kameniczi Balázs mester.

Kamenicznek, ennek a szerémségi városkának — nem messze Péterváradtól — a polgárai megismervén az ifjú Balázs nagy tanulási kedvét, elhatározták, hogy saját költségükön felsőiskolára küldik s megígérték, hogy ha visszatér és megérdemli, neki adják plebániájukat. Balázs Csehországba ment, „belépett a husziták városába, a nagy Prágába és ott eltelt emberi bölcseséggel és a husziták ördögi tudományával, azaz az eretnekség gonoszságával, végre több társával a megfelelő időben visszatért Pannoniába, az ő hazájába, t. i. Kameniczbába“, hol elvetették az eretnekség magvait, „mert így jutott a husziták eretneksége Pannoniába“, mondja a krónika.¹

Balázs mesteren kívül névszerint ismerjük még Bálint és Tamás diákokat; mindketten papok voltak.²

Első lépésük bátortalan volt. Titokban, mikor beállt az éjszaka, találkoztak pinczékben, elhagyott malmokban, erdők mélyében, hegyek barlangjában. Az Úr szent testét és vérének két szín alatt vették, külön a férfiak, külön a nők; a betegeknek, öregeknek, kiket dolguk otthon marasztott, a papok éjnek idején faluról falura járva nyakukba akasztott, belül szurokkal bevont bőrzaeszkóban vitték el a szent vért.³

¹ Blasii de Zalka et continuatorum eius Cronica fratrum minorum de observantia provinciae Bosnae et Hungariae, Toldy, *Analecta Mon. Hung. hist.* I. 240. Azért nevezem Balázst „Kameniczi“-nek s nem „Budai“-nak, mint némelyek teszik, a prágai egyetem „Budai Balázs“-át látván benne, — mert abban az időben a helyi együvértartozás érzete, az ú. n. localis patriotismus még erősebb volt, mint ma; nem hihető tehát, hogy a kameniczi polgárok egy tőlük távol eső község — Buda — szülöttét küldték volna a saját költségükön magasabb iskolába; azután meg a krónika világosan mondja, hogy Balázs Prágából a hazájába, „in suam patriam scilicet Kamancze“ tért meg.

² Idézett krónika, id. h.

³ A magyar püspököknek alább idézendő levelei. A millenáris magyar történet, III. 596. l. olvasható szavak, hogy „a husziták a szent vérről megöntözték ruháikat“, kétségteljesen Fejér hibás közlésén (Codex Dipl. X. 7. 812), illetőleg az oklevél hiányosságán alapulnak.

Ez a titkolódzás különös varázserővel ruházta fel őket s számuk ezért is napról napra növekedett. Már nemcsak a Szerémségben, hanem a Duna és Tisza közén, a Duna és Dráva szögében is voltak híveik. Majd átszarmaztak a Tiszántúlra, Biharon át Erdélybe, hol összetalálkoztak a Moldvából jövő áramlattal.

Mikor az egyházi és világi hatóságok teljes tudatára jutottak a nagy változásnak, a mozgalom már oly arányokat öltött, hogy elfojtására elégtelen volt a saját erejük s kénytelenek voltak rendkívüli eszközökhöz folyamodni: IV. Eugenius pápa Márkai Jakab személyében külön inquisitort rendelt segítségükre.

Az olasz származású Márkai Jakab — Jacobus de Marchia, — de Piceno, — de Monte Brandone — Szent Ferencz-rendje szigorúbb ágazatának volt a tagja.¹ A rend abban az időben kiterjedt szervezettel bírt, valóban világrend volt, azért magyarországi házaiban is sok volt az idegen születésű, különösen az Anjouk uralkodásának egyik hatásaként az olasz.² Ily réven kerülhetett Magyarországra Márkai Jakab, ez az askéta, tiszta életű férfiú, kit generalisa nem habozott a keresztény hit fényességének, rendje koronájának nevezni,³ kíméletlen ostromozója minden emberi gyarlóságnak mind önmagán, mind másoknál, rettenthetetlen harciosa a tekintélynek, a mennyire ellensége volt annak Husz János.

IV. Eugenius pápa 1432-ben avval bízta meg, hogy bosnyákországi rendtársai életét megjavítsa.⁴ Küldetése nem

Mert nem készakarva öntötték ruhájukra a szent vért, hanem csak vigyázatlanságból esett ez meg velők, a mint Jakab szerémi püspöknek Eugenius pápához intézett levelében (Fejér, Codex Dipl. X. 7. 882) világosan olvasható: „... et aliquando propter eorum incautam custodiam ipsum sanguinem Domini nostri super se et eorum vestimenta usque calceamenta diffundebant...“ A fentebb idézett levélből hiányzik a „propter incautam custodiam“ kitétel. Íme, az egyik ok, a mely miatt a katolikus egyház a kelyhet megvonja a világi hívektől.

¹ Wadding, *Annales Minorum etc. Romae*, 1734. X. 268. s köv. II. Hunfalvy Pál (Id. m. II. 73) nem tartotta lehetetlennek, hogy Markai Jakab magyar származású, a mennyiben a pécsi egyházmegyének déli végét a XIII., XIV., sőt a XV. században is „Marchia“-nak nevezték. Azonban ma már minden vitán felül áll, hogy Jakab olasz eredetű. L. Gio. Battista Barberio Romano, *Epitome della vita dell B. Giacomo della Marca*, In Roma, 1667.; Fraknoi, Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkal, Budapest, 1902. II. 34.

² *Cronica Minorum etc. id. m.* 236.

³ Fermentzin. *Acta Bosnae, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, Zagrabiae*, 1892. XXIII. 166.

⁴ Farlati, III. *Sacr.* IV. 66.

sok sikerrel járt, 1434-ben már Csanádon találjuk.¹ A pápa utasítására visszatért ugyan Boszniába,² de nemsokára újból elhagyta s az 1435. év vége felé a pécsi püspökség területén prédikált. Itt vette Zsigmond király megkeresését, hogy váltott lovakon siessen Székesfehérvárra a cseh urak megtérítésére.³

A cseh husziták követői voltak ezek, kik azért jöttek Székesfehérvárra, hogy a prágai compactatumok negyedik cikkelye fogalmazásánál támadt nehézségeket Zsigmond király jelenlétében és közbenjárásával oldják meg a baseli zsinat megbízottaival. Megtérítésük — csak Zsigmond gondolhatott ilyet — természetesen nem sikerült. Ez azonban nem tartotta vissza Zsigmondot, hogy Márkai Jakabot ugyan ezen céllal egyenesen Csehországba küldje. A generalis sem ellenezte a tervet, ha bosnyákországi igyekezete már jó sorra jutott.⁴ Ezt azonban Márkai Jakab nyugodt lélekkel nem állíthatta, azért itt maradt.

Annál inkább, mert ugyanakkor úgy alakultak a körülmények, hogy itthon nagyobb jelentőségű munkakör nyílt meg előtte. Ugyanis Kurzolai János bosnyákországi ferenczes vicarius az 1435. év végén váradi püspökké neveztetvén ki,⁵ a vicariatus fontos és előkelő hivatalát Márkai Jakab nyerte el s az 1436. év elején már vicariusként tért meg Bosnyákországba. Mint ilyet nevezte ki IV. Eugenius pápa ugyanazon esztendőben a baseli zsinattal egyetértőleg inquisitorrá, teljes hatalmat adván neki, hogy Magyarországon és az osztrák tartományokban az eretnekeket nyomozza s a római egyház kebelébe térítse.⁶

A váradi püspök volt az első, ki papjainak és jelesb híveinek kérésére is, egyházmegyéjébe hívta Márkai Jakabot.⁷ Majd Lépes György erdélyi püspök, a kinek nyáját a „Moldvából bejött rühös juhok megmételtyezték“,⁸ azután Albert temesi főesperes, csanádi kanonok s általános püspöki helynök fordultak hozzá ugyanazon kéréssel.⁹

Jakab egy ilyen rendkívüli férfiúnál szokásos buzga-

¹ Fermentzin, *Acta Bosnae*, 142.

² Farlati, III. *Scar.* IV. 66.

³ Fejér, *Codex Dipl.* X. 7. 675.; Koller, *Historia episcopatus quinque eccl.* III. 350.; Fermentzin, id. m. 148.

⁴ Fermentzin, id. m. 149.

⁵ *Cronica Minorum etc.* 239., az időre nézve I. Bunyitay, *A váradi püspökség tört.* Nagyvárad, 1883. I. 257.

⁶ Wadding, id. m. X. 269.; Fejér, *Codex Dipl.* X. 7. 794.

⁷ Fejér, *Codex Dipl.* X. 7. 808.

⁸ Fermentzin, id. m. 151.; Fejér, *Codex Dipl.* X. 7. 808., 809.

⁹ Fermentzin, id. m. 153.; Fejér, *Codex Dipl.* X. 7. 810.

lommall fogott feladatához. A nép nyelvén tartott lángoló szónoklataival — ha kellett — szigorúbb fenyték alkalmazásával rövid idő alatt ezreket vezetett vissza a tévelyből az igaz hitre. „Oly eredményes volt prédikálása — írta a váradi püspök Eugenius pápának —, mintha maga Szent Pál apostol, a nagy doktor állt volna oldala mellett.“¹ Mire elközelgett a tél, a huszita mozgalom vallási iránya ezeken a részekben meg volt törve, de nem a szocialis része.

Az erdélyrészi jobbagyok a következő év tavaszán felkeltek uraik ellen. Segítő társakat találtak a nyírségi és szamosmenti szegénységben; csatlakoztak hozzájuk, jelentéktelen számban, alsóbbrendű nemesek.

A jobbagy sorsa sohasem volt könnyű, de Zsigmond éveiben éppen megnehezedett. Zsigmond király tagadhatatlanul jóakarattal volt irántuk, — költözködési jogukat törvénytelenül védte; de a nagy urak könnyű szerrel túltették magokat a törvényen. Már pedig ha a jobbagytól elvették a szabad költözködés jogát, igazán nem sokban különbözött a röghöz kötött rabszolgától. De másfelől a telekkatonaság törvénybeiktatásával maga Zsigmond is új és nagy terhet rakott vállára. Kétségtől túlkemény és méltánytalan volt az erdélyi püspök eljárása is, ki a tizedet nem természetben, de készpénzben, még pedig a réginél jobb, az újabb pénzben követelte s miután nem tudták megfizetni, egyházi tilalommal sújtotta őket. Mégis, a püspök követelése csak egy volt a sok baj közül, melyek a jobbagságra neheztek s a melyek alól az új hit apostolai szabadulást ígértek; csak alkalom volt, mely a hamu alatt lappangó parazsat lángra lobbantotta.

A lázadás Erdély délkeleti részében tört ki. Kisebbség nagyobb csoportok rávetették magokat a szétszórt nemesi kuriákra, sok nemeset felkoncizáltak, sok falut és mezővárost felgyújtottak. Felszaporodván, az északi részekre vonultak s Alparét falu határában, a Bábolnahegyen tábornok ült. Itt érte őket Csáki László erdélyi vajda és a két székely ispán — Tamási Henrik s Kusalyi Jakcs Mihály — a nemesség és a székelyek csapataival. A lázadók megijedtek s mint egykor a prágaiak a városukhoz közeledő Zsigmond királynak, egyezkedést ajánlottak Csáki vajdának. Zsigmond feltétlen meghódolást kívánt a prágaiaktól, különben bántás nélkül bocsátotta vissza követeket; a vajda embertelenebb volt, — leütette a hozzáküldött parasztok fejét és támadásra vezette seregét. De a mint a Vitkov-hegyi csata kudarcot hozott a keresztesekre; a bábolnai harc is csúfosan vég-

¹ Fejér, Codex Dipl. 7. 810.; Gio. Battist. Barberio, id. m. 168.

zódott a nemes urakra. Nem arattak ugyan a parasztok döntő diadalt, de a vesztesek mégis a nemesek voltak. Mert a mint Zsigmond köréből tétetett az ajánlat a prágaiaknak az egyezkedésre; úgy szőlította fel most maga a vajda a pórhadak vezéreit az alkudozásra.

A kolosmonostori convent előtt 1437. július 6-án megkötött egyezségben a püspök tizedjogát minden húsz kereszt után egy forintban állapították meg, a kilenczedet eltörölték; visszaállították a jobbágyok régi jogát, hogy szabadon költözködhessenek s javaikról végrendelkezhessenek. Azt is határozták, hogy évenként az Úr mennybemenetele ünnepe előtt minden falunak vagy mezővárosnak két-két ökos örege gyűljön össze a Bábolnahegyen a végett, hogy megtudják, nem sértette-e meg szabadságukat valamelyik nemes. S ha találkoznék ilyen hitszegő, védelmétől tartózkodjanak a többi nemesek. A történetekért senkit se vonjanak felelősségre. Keressék meg a szent királyok leveleit s ha megtalálták, a szent királyokadta szabadság lépjen életbe, ha nem, a most kötött egyezség lesz irányadó mindörökké.¹

Tehát a nemesek engedtek, de csak kényszerűségből, mint Zsigmond király a csaszlaui országgyűlésen s hozzá hasonlóan tovább fegyverkeztek. 1437. szept. 14-én Kápolnán szövetkeztek a székelyekkel s a szász székekkel² — Erdély három nemzete most egyesült először egy politikai nemzetté az ország közös védelmének elvében, — s szeptember második felében újból megütköztek a jobbágyokkal. De most is sikertelenül s október 6-án ismét szerződni kényszerültek. Abban állapodtak meg, hogy mindkét fél küldje el követeit Mindenszenteknapjáig a királyhoz, ő fogván végérvényesen szabályozni a földesurak és jobbágyok jogviszonyát. Miután a király válasza késett, decemberben újra kitört a háború. S most elkövetkezett a mi parasztjaink Lipanja is, Kolosmonostornál döntő vereséget szenvedtek. Vezéröket, Nagy Antalt elfogták s összeapritották, kilencz társát Tordánál karóba húzták: a jobbágyság le volt verve.³

¹ Székely Oklevéltár, I. 134.; Teleki, Hunyadiak kora, X. 3.; fejtegetését l. Hunfalvy Pál, Az oláhok története, II. 76—84.

² Székely Oklevéltár, I. 134.

³ Gombos F. Albin, Az 1437. parasztlázadás története, Kolozsvár, 1898.; Hunfalvy, id. m. és h.; Schönherr, id. m. III. 601. Moldován Gergelynek, A románság, Nagybecskerek, 1896, II. 170. l. megjegyzése „A páternek (Márkai Jakabnak) nem volt szerencséje (Erdélyben), sőt ezen munkájával az 1437-iki jobbágylázacást nagyban elősegítette” — legalább is érthetetlen. A jobbágyok a kolos-monostori konvent előtt mással okadatolták meg felkelésöket.

Mindebből kitetszik, hogy a huszitizmus hatása aránylag csekély volt az erdélyi részeken. A vallási mozgalmat egy erős ember el tudta fojtani; a politikai forradalmat a fenyegetett országrész hadserege képes volt elnyomni.

Kiviláglik ez abból is, hogy az erdélyi jobbágyság szociális követeléseikben messze megették maradtak a huszita szocialistáknak. Ezek új világot akartak a földön teremteni, melyben nem lesz király, úr és jobbágyság, de mindnyájan egyenlők, testvérek lesznek; azok készek voltak a fennálló politikai és társadalmi rendben megmaradni. „Nem támadtak ők Isten és az ő igazsága, az anyaszentegyház és a szent korona, az ő felséges uruk Zsigmond császár és király ellen — mondották a kolosmonostori konvent előtt, — csupán a szentkirályoktól adott szabadságokat, melyeket az utóbbi idők különféle visszaélései már-már megsemmisítettek, törekedtek visszaszerezni.”¹

És igazat szoltak. Csupán jogigényeiknek akartak érvényt szerezni, a méltánytalan zaklatásoktól és igazságtalan sarczásoktól iparkodtak megszabadulni — forradalommal, mert más úton orvoslást nem találtak. Törekvésük azonban csak igen-igen csekély mértékben sikerült, mert a másik fél csupán a szökött jobbágyot, a lázadót látta bennök. De ezeknek is van mentségük, a XV. század gyermekei voltak.

Míg Erdélyben a forrongás tartott, Márkai Jakab a Duna és Tisza közén, a Szerémségben s a pécsi egyházmegyében folytatta térítő munkáját. De bár a püspökök és káptalanok eleve értesítették papságukat és hiveiket érkezéséről, szigorú utasításokat adtak, hogy mindenben feltétlenül engedelmeskedjenek neki; a világi hatóságok, a főispánok, a községi bírák azonképen felhívták, hogy hatalmukkal és tekintélyükkel támogassák: nagy nehézségekkel kellett megküzdenie.²

A kalocsa-bácsi egyházmegyében még nem mutatkozott gyanus tünet, de a Szerémségben a nép nyíltan ellene fordult. Azt mondták, ez a terület nem tartozik Bosnyákországhoz, Jakabnak tehát nincs joga itt prédikálni s hitnyomozó joghatóságot gyakorolni. Hiába hivatkozott Jakab a pápa bulájára; hiába nyilatkoztak mellette a főispánok; a nép magatartása egyre fenyegetőbb lett.³ A pápa felhatalmazta Jakabot,

¹ Teleki, id. m. X. 5.

² Fermendzin, id. m. 158.; Wadding, id. m. XI. 5.; Batthyány, Leges eccl. III. 428.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 881.

³ Fermendzin, id. m. 159.; Koller, id. m. III. 961.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 907. Az utóbbinál a datum hibás, a mennyiben „Mathiae” helyett „Mathaei” s így febr. 24. helyett szept. 23-ika van.

hogy annyi segítőtársat vegyen maga mellé, a mennyit szükségesnek lát, hogy nevezzen ki teljes hatalommal inquisitorokat a hithű, megbízható papok közül, de ügyén ez sem lendített.¹

A pécsi egyházmegyében már nemcsak a hivek, a nép, de a papok — az alsópapság is — állást foglaltak ellene. Kikergették falvaikból, Bácsi Simon pécsi főesperes és kanonok meg éppen kiközösítéssel sujtotta. Itt több volt a huszita mint a Tiszántúlon vagy Erdélyben.

Ámde ez a körülmény egymagában még nem magyarázza meg a szokatlan eljárást, nem a papság nagyobb mérvű romlottsága sem. Kétségenkívül oka volt annak bizonyos tekintetben maga Jakab atya is.

Jakab a maga szentségével mérte az embereket, holott az apostolok társaságában is csak egy Szent János találattott; az önmagával szemben gyakorolt szigort alkalmazta a nála esékenyebbekre, gyarlóbbakra. Saját rendtársai panaszkodtak ellene generalisuknál, hogy botrányt űz belőlük a nép előtt, piacra viszi fogyatkozásait s nem állal olyat prédikálni, hogy átkozott még az is, ki alamizsnát ad nekik. A zengi ferenczesek meg éppen nem engedték meg, hogy templomukban szószerre lépjen s bezárták előtte kolostoruk kapuját. A generalis ugyan úgy nyilatkozott, hogy a vádakat nem tartja valóknak, de avval, hogy bizalmasan intette Jakabot, tartózkodjék az ilyenektől, elárulja, hogy nem hitte kizártnak.² Igen, Jakab túlbuzgó volt, rajongója az isteni törvénynek, a milyen volt Husz János mester, a ki ugyanúgy tett paptársaival, mikor a Bethlehem-kápolna szószeréről a műveletlen nép előtt pellengérré állította őket. Az összehasonlítás érdekes és tanulságos: a két férfit egy célra tör, az erkölcsök megjavítására, eszközben is egyet értenek, asketa az egyik, miként a másik, mégis a föld két sarka választja el őket.

Márkai Jakab sietett csúfos kiűzetését tudatni a pápával és császárral. Mindaketten érthető megdöbbenéssel fogadták a hírt. Zsigmond, Eugenius pápa kérésére,³ de különben is megtette volna, szigorú parancsot küldött az esztergomi érseknek és a püspököknek, elsősorban természetesen a pécsi püspöknek és káptalannak, fogadják vissza Jakabot megyéjükbe, a sérelmet tegyék jóvá, térítő munkájában ezentúl ne háborgassák, ha nem akarják haragját magukra vonni.⁴

¹ Wadding, id. m. XI. 6.

² Ferrendžin, id. m. 166., 168.

³ Wadding, id. m. XI. 3—4.; Fejér, Codex Dipl. X. 7. 878.

⁴ Wadding, id. m. XI. 4—5., Batthyány, id. m. III. 427., 429.

Nagynak kellett azonban lenni a Jakab elleni felzúdulásnak, mert a per még Zsigmond örököseit, Albert királyt és Erzsébet királynét is foglalkoztatta;¹ a pécsi püspök meg bár kemény hangon utasította papjait, hogy a Jakab kiküldését bizonyító pápai iratokat minden templomban hirdessék meg a népnek,² a megengesztelődés mégis nehezen ment.³

A pápa már avval a tervvel foglalkozott, hogy az idegen és igénytelen ferenczes helyett egy magyar prelátusra bízva a hitnyomozás folytatását,⁴ mikor Pálóczi György esztergomi érseknek sikerült végre a felingerült kedélyeket megnyugtani. Az érsek maga elé idézte mind Márkai Jakabot, mind Bácsi Simont és bölcs szavaival elérte, hogy a főesperes megbánta eljárását s békecsókot váltott Jakabbal.⁵

Csak most tért vissza Márkai Jakab megszakított munkájához s folytatta nagy szigorúsággal és nem lankadó hévvel, míg célzt nem ért. Törvényszékét a Szerémségben, jelesül Kameniczbán, állította fel, mert itt volt a huszitizmus fészke. A plebániák területére öröket rendelt, kik a hitéletet állandó figyelemmel kísérték s a gyanusakat átszolgáltatták.⁶ A kiket tényleg eretnekeknek talált, szép szóval, fenyegetéssel, büntetéssel, börtönnel, birtokaik elvételével, a papokat lefokozással⁷ iparkodott az eretnekség megtagadására bírni. A makacsokat máglyára küldte. Bálint bulkeni plebánosnak sikerült a kameniczi börtönből elszánt embereknek segítségével megmenekülni s plebániájára szökni, de sorsát így sem kerülhette el.⁸ Márkai Jakab utána küldte poroszloít s mert váratlanul meghalt, kiásatta a sírból tetemeit és megégettette.⁹ Ugyanilyen véget értek a szentmártoni plebános porladozó csontjai.¹⁰ A ki állhatatos maradt, de nem volt bátorsága a mester példájára elszenvedni a rettenetes tűzhalált, futott Kameniczból.

Így futott el Kameniczi Balázs, a kamenicziek neveltje és plebánosa, egyben bácsi nagyprépost Bácsra, a hol végre is, hogy megmentse életét, megtagadott minden eretnekséget

¹ Fermendžin, id. m. 165.; Wadding, id. m. XI. 36.

² Fermendžin, id. m. 164.

³ Fermendžin, id. m. 163.

⁴ Wadding, id. m. XI. 4.

⁵ Gio. Battist. Barberio, id. m. 51.; Wadding, id. m. XI. 36.; Batthyány, id. m. III. 428 (tévesen 1437-re teszi); Fejér, Codex Dipl. XI. 165.

⁶ Fermendžin, id. m. 176.

⁷ Nemzeti Múzeum másolatgyűjteményében; közölte Wadding, id. m. XI. 7.

⁸ Fermendžin, id. m. 174.

⁹⁻¹⁰ Cronica Minorum, 240.

s „hátralevő napjait dicséretes módon fejezte be“.¹ Így szökött meg két kameniczi klerikus, Tamás és Bálint, a kiket újabban már minden fentartás nélkül Pécsi Tamásnak és Ujlaki Bálintnak neveznek, — helytelenül és alaptalanul.²

¹ A nagyprépostot következetesen kiássák sírjából és máglyára vetik íróink, hivatkozván a krónikára, holott az (239. l.) ezt mondja: „... magister Blasius, magister capellae in praedicta Kamancze propterea fugam dedit; veniens autem Bachiam, ubi et praepositus maior erat, vitam revocando, finivit dies suos in bono laudabiliter“.

² A krónika (id. h.) „Thomas et Valentinus ... duo litterati ... duo clerici ...“ néven említi őket. A „Pécsi“ és „Ujlaki“ nevek csupán Jireček (id. m. 110), illetőleg Hunfalvy Pál (id. m. II. 108. jegyz.) hozzávetése, mely azon alapul, hogy a prágai egyetem tanulói közt volt egy „Thomas de Quinqueecclesiis“ és „Valentinus de Ujlak“. Semmivel sem lehet azonban bizonyítani, hogy ezek azonosak lettek volna a krónikában említettekkel; ellenkezőleg, a legteljesebb határozottsággal kimondjuk, hogy nem voltak azonosak.

Tamás 1399-ben baccalareusa a prágai egyetemnek, azaz legalább 20—25 éves, esetleg több, 1438—39-ben tehát, mikor a futás történt, 60—65 évesnek, esetleg még idősebbnek kellett lennie; Bálint 1411-ben tett baccalareusi vizsgálatot, ugyanazon számítás szerint tehát a futáskor 50—55 éves lehetett. Kétségtelen, hogy 60, illetőleg 50—55 éves korukra valamelyes hierarchiai fokot csak el kellett érniök, ha más nem, plébánosok lehettek, ha egyáltalában a papi pályára léptek, mert ezt sem tudjuk, miután az artista fakultáson találtuk őket.

Am a krónika, mely ugyanabban a fejezetben a hierarchia csaknem minden fokát érinti s minden névhez hűségesen és pontosan hozzáteszi, hogy pl. pápa, generalis, vicarius, praepositus maior, plebanus vagy capellanus volt az illető, Tamást és Bálintot egyszerűen „clerici“-nek, klerikusoknak, azaz kispapoknak nevezi, a kik még tanulmányaikat végzik. Mert ez a „clericus“ szó jelentése abban az időben; bár általános értelemben is használják az egyháziak megjelölésére, de akkor senkit sem neveznek meg különöbben: „Clerici seu scolares“ mondja Siwart a zágrábi püspökhöz intézett levelében (már idéztük) „clericos sacerdotisque“ írta Eugenius pápa Zsigmond királynak. Világos tehát, hogy a krónika fiatal, tanulmányaikat végző kispapokról beszél, a minék a 60—65 éves Tamás s az 50-en felül levő Bálint nem nevezhető.

De a prágai egyetemen Tamással egy időben volt egy másik Bálint is, „De Quinqueecclesiis“, „scolaris predicti domini“ t. i. „Bartholomaeus Ungarus de Strigonio“-nak („Album seu Matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis, Pragae, 1834. 47. Monumenta universit. Prag. II.), ugyanazon a jogon tehát a krónika Bálintja „Pécsi“ Bálintnak is elnevezhető volna.

Végül mikor Pécsi Tamás az egyetemen volt, a huszitizmusnak még csak az előszele fujdogált, Husz még katolikus, a prágai érsek benső tanácsosa, zsinati szónok; Ujlaki Bálint már szemtanúja volt a forrongásnak s hallhatta Huszt, a reformátort. Azonban az a huszitizmus, mely a Szerémségben elterjedt, a taboriták vallása volt, mely csak 1419 után a huszas években alakult ki; azt tehát sem Pécsi Tamás, sem Ujlaki Bálint nem ismerhették, magukkal nem hozhatták, így nem is terjeszthették.

Mindezek alapján maradjunk meg a krónika értesítésénél s nevezzük a szóban forgó személyeket egyszerűen „Tamás és Bálint klerikusok“-nak.

Többedmagokkal, férfiakkal és nőkkel, az 1438. év végén vagy az 1439. elején, egy éjszaka hagyták el Kameniczot s Oláhországon át Moldvába futottak.

Márkai Jakab meg mind Albert királytól, mind Erzsébet királynétól s utasításukra az egyházi és világi hatóságoktól erőlyesen és komolyan támogatva, rendületlenül haladt ki-tűzött célja felé.¹ Már azokat is perbe fogta s törvényszéke elé állította, kik a hitnyomozást gátolni próbálták s a menekülést bármi úton-módon elősegítették.

Bálint kameniczi szabómestert, a ki annyira vakmerő volt, hogy az ő rendelkezéseiben eljáró kameniczi bíró utczáról utczára kivont karddal kergette, azután harmadmagával betört a község börtönébe s az oszlophoz kötözött bulkeni plebánost kiszabadította, összes javaitól megfosztván, földönfutóvá tette.² Bálint fellebbezett ugyan az ítélet ellen; a kalocsai káptalan, nyilván nem ismervén a tényállást, ártatlannak is találta a tulbuzgó szabómestert;³ az ország-nagyok azonban Tiderewben (Titelrév) 1439. szept. 1-én tartott tanácsukban helyeselték és megerősítették az ítéletet, egyben újólág hangoztatván, hogy senki se merje Jakab atyát, vagy a kik neki segédkeznek, háborgatni, csak szóval is kisebbiteni.⁴

Az 1439. év végére befejezte Márkai Jakab, a mire vállalkozott; a magyarországi huszitizmust, ha itt-ott lappangott is még titokban, megtörte, elfojtotta.⁵ A káptalanok, a püspökök, élükön Pálóczi György esztergomi érsekkel, magasztalva szólnak Jakab atyáról a pápa előtt, a ki fáradozásával nagy szolgálatokat tett nemcsak az egyháznak, de az országnak is, méltó az ő hálájukra s a pápa kegyelmére. Ha Jakab atya idejében nem jön segítségökre — vallják egyértelemmel —, pusztulás lett volna végzetök, mert az eretnekek már fegyverkeztek, hogy, mint önnönmagok állították, kiirtsák a papságot.⁶

Tamás és Bálint, a Kameniczből megfutott klerikusok, a szizmatikus Moldvaországban, mint már előbb a lengyel

¹ Fermendžin, id. m. 171.; Koller, id. m. III. 377.; Wadding, id. m. XI. 77.; Fejér, Codex Dipl. XI. 264.

² Fermendžin, id. m. 173.

³ Wadding, id. m. XI. 78.; Batthyány, id. m. III. 431.

⁴ Fermendžin, id. m. 174.

⁵ Márkai Jakab 1439 végén távozott Magyarországból, 1440 nagybőjtjében már Páduában prédikált, majd a pápa megbízásából Keletre ment, Cyprus szigetén ténitett s 1441-ben tért vissza Italiába. Wadding, id. m. XI. 100—101.

⁶ Fermendžin, id. m. 162., 164., 176.; Gio. Battist. Barberio, id. m. 40., 45—48.; Fejér Codex Dipl. X. 7. 812., 882.

husziták, barátságos fogadtatásra találtak. Igaz, hogy éppen ebben az időben, 1439 nyarán, a flórenczi zsinaton a görög egyház egyesült a rómaival. Azonban az egyesülés nem volt őszinte, csupán János császár erőszakolta, mert azt hitte, hogy ezen a révén segítséget fog nyerni Nyugattól a törököktől már hatalmasan ostromolt trónja megmentésére, ezért nem is tartott sokáig. A magyarok tehát nyugodtan élhettek Moldvában.

Miután a husziták elvetették az egyház tanítótekinélyét s az egyéni meggyőződés elvét állították helyébe, azt mondván, a szentírás elég világos, hogy bárki a maga eszével megérthesse s benne az üdvösségre vezető utat megtalálja, a két klerikus az egész szentírást, az ó- és újszövetséget, magyarra fordította s úgy adta hívei kezébe. Első bibliafordításunk tehát a huszita-magyaroktól ered.¹

Bálint klerikust azonban ez a munkásság nem elégítette ki s az Úr Jézus szavaira emlékezvén „... Elmenvén az egész világra, tanítsatok minden népeket“ — a törökök közé ment. A mikor megtanulta nyelvöket, bátran hirdette Husz tanítását. De csak addig, míg híre el nem jutott a török császár füléig, ki a Koran tekintélyének csökkentésétől félvén, elfogatta a buzgó reformatort s elevenen megnyúzatta.² Evvel a huszitizmus útja a törökök birodalmába be volt vágva. Tamás, bár Bálint állhatatosan hívta maga után, mindvégig hívei közt maradt s Moldvában fejezte be életét.

Eugenius pápa rajta volt, hogy ezeket a Moldvába szakadt magyarokat az ország szizmatikus lakosságával együtt visszavezesse az egyház kebelébe. Ujlaki Dénes ferenczes személyében külön biztost küldött e végből Moldvába, Vajai Jánost meg, Márkai Jakabnak az utódját a vicariatusban, majd később a ferenczes rend valamennyi tagját teljes hatalommal ruházta fel a térítésre s az eretnekség üldözésére, de a magyarok állhatatosak maradtak.³ Sőt Hunyadi Mátyás

¹ A huszita bibliafordítás három, XV. századi töredékben maradt reánk. Ezek: az első a Bécsi vagy Révai-codex, mely ó-testamentomi részeket tartalmaz, — a bécsi udvari könyvtárban; a második a Münchener vagy Jászay-codex az evangéliumokkal, — a müncheni királyi könyvtárban; a harmadik az Apor-codex a zsolnárokkal — az imecsfalvi Székely Nemzeti Múzeumban. Keltezve csak a Jászay-codex van, melyet Német György, a Hensel Imre fia, másolt 1466-ban Moldvában, Tatros városában. Volf György, Régi magyar kódexek. Nyelvemléktár, Budapest, 1874.; Horváth Cyrill, Hussita emlékeink, Irodalomtörténeti Közlemények.

² Cronica Minorum, 240—241.

³ Cronica Minorum, 241. s köv. ll.; Fermendžin, id. m. 178., 179., 183., 184., 186., 202.; Theiner, Mon. hist. sacr. Hung. ill. II.

király idejében még növekedett a számuk s csak kétszáz esztendő múltán, a XVII. század negyvenes éveiben hódoltak meg a katolikus egyház előtt.¹

A magyar püspökök aggodalma, melylyel a Márkai Jakabtól levert mozgalmat szemlélték, nem volt rémlátás. Nem különösen, ha tudjuk, hogy a cseh huszitáknak melyik felekezete terjedt el Magyarországon.

A kérdés komoly és fontos, mert csak ha megoldottuk, tudjuk a magyar huszita mozgalom jelentőségét értékelni és megítélni.

Miután már előbb, éppen erre való tekintetből, a különböző huszita felekezeteket behatóan ismertettük, nehézség nélkül megadhatjuk a feleletet. Nem kell mást tennünk, mint a magyar husziták tantételeit egybevetni ama felekezetek tanításával. A magyarok hitét megismerjük a püspökök, a káptalanok tudósításaiból, még inkább és elsősorban a ferenczes szerzetesek hivatalos összeírásaiból. Igaz, ez az összeírás Márkai Jakab működése után húsz évvel történt s első helyen Moldvát tartja szem előtt. Ámde a huszita apostolok részben Moldvából jöttek hozzánk, majd a magyar husziták mentek Moldvába, többen mint a lengyelek, úgy, hogy fölényben voltak.

A ferenczesek a „Moldvában, Magyarországon és a Szerémségben” talált husziták tévelyeit harmincznyolcz cikkelyben foglalták össze, melyek közül azok, melyek minket most kiváltképen érdekelnek, így hangzanak:

„Első cikkely: Nem engedelmeskednek a római egyháznak, sem bármilyen egyházi hatalomnak”.

„Második cikkely: Azt mondják, hogy Krisztus teste és vére a felmutatás után visszaváltozik a természetes kenyér és bor állagává”.

„Negyedik cikkely: A tételes törvényt, mint a decretumokat, decretalisokat, pápai döntvényeket nem fogadják el, azt állítván, hogy ezek csaknem mindenben ellenkeznek az isteni törvénnyel”.

„Kilencedik cikkely: Tagadják a tisztítóhelyet és a megholtakért való könyörgések hasznosságát, azt mondván, csak két utolsó dolog van: mennyország és pokol.”

„Tizenharmadik cikkely: Kárhoztatják azokat, kik tisztelik a szentek ereklyéit.”

223 ; Theimer Mon. Slav. Meridion. I. 394. ; Wadding, id. m. XI. 205., 207. stb. ; Farlati, Illyricum Sacrum, IV. 70.

¹ Jireček, id. m. 112.

„Tizennyolczadik cikkely: Tiltják a boldogságos Szűz Máriának s a szenteknek a tiszteletét, azt mondván, egyedül Istent kell tisztelni és imádni.“

„Huszadik cikkely: Azt mondják, a képek alkalmazása a templomokban bálványimádás.“

„Huszonkettedik cikkely: A bocsánatos bűnöket kiki meggyónja a másíknak, férfinak úgy mint nőnek, csak a halálos bűnöket tartják fenn a papoknak.“

„Huszonhatodik cikkely: Azt mondják, senki sem oldozhat fel a bűntől, ha halálos bűnben van.“

„Harminczegyedek cikkely: Az utolsó kenethez és a bérmláshoz szükséges olajról és krizmáról nem gondoskodnak, de kinevetik.“

„Harminczharmadik cikkely: Egy ünnepet sem tartanak a vasárnapon kívül.“

„Harmincznegyedek cikkely: Nem böjtölnek.“

„Harminczhatodik cikkely: A misét polgári öltözetben végzik, oltár nélkül, fel nem szentelt helyen, a templom felszentelésével nem törődnek; de a mint a szükség hozza magával, vagy az istállóban, vagy a malomban, vagy az étkezőhelyiségben egyszerű asztalon mutatják be a misét.“

„Harminczhetedik cikkely: Asszonyaik papi teendőket végeznek.“

„Harmincznyolczadik cikkely: Asszonyaik közösek.“¹

Első tekintetre észrevehető, hogy ezek a cikkelyek nem egyeznek a mérsékelt kelyhesek tanításával, de szóról-szóra, pontról-pontra megtalálhatók a taboríták hittanában.

Tényként mondjuk tehát ki, hogy Magyarországon nem a mérsékelt irányú huszitizmus, de a vallási, politikai és társadalmi téren forradalmat hirdető taborita tan terjedt el.

S ha ezt megállapítottuk, megértjük immár a huszitizmus s az erdélyi parasztlázadás közti összefüggést is és el kell hinnünk, hogy a püspökök, mikor azt írták a pápának, hogy az eretnekek már-már fegyverkeztek, hogy kiirtsák a pap-ságot, nem rémképeket láttak, de helyesen ítéltek meg a helyzetet. Igen, az erőszakosan újító, a fennálló társadalmi rendet megsemmisíteni akaró, sőt, mint a két utolsó cikkelyből kitetszik, a szélső, kommunista taboríták hódítottak nálunk.

¹ Oklevéltár LXXXI.

II. RÉSZ.

ACSEH-HUSZITA URALOM TÖRTÉNETE
MAGYARORSZÁGON.

I. FEJEZET.

Giskra meghívása; a cseh-huszita uralom alapjai.

Ulászló lengyel király meghívása a magyar trónra. — Erzsébet királyné fegyverhez nyúl László fia trónigényeinek megvédésére. — Zsoldosokat fogad; vezérletüket Giskrára bizza. — Brandeisi Giskra János. — Giskra szerencsésen megszállja a rábízott területet. — Ulászló Giskra ellen; Kassa ostroma. — Ulászló Witowecz ellen; szombathelyi béke. — Erzsébet kelepczébe csalja Ulászlót. — László ügye Csehországban a magyarországi sikerek hatása alatt jóra fordul. — Giskra a felvidéken tovább hódít; fegyverszünetre lép Rozgonyi Simonnal. — Pozsony ostroma; Ulászló kudarcza — Talafusz Egerben; Rozgonyi Simon Selmeczbányán. — IV. Eugenius pápa Cesarini Juliánt küldi Magyarországra, hogy a polgárháborúnak véget vessen s a törökök ellen hadat vezessen. — Békétárgyalások. — Erzsébet királyné meghal. — Giskra folytatja a harczt. — A pápa sürgeti a török elleni hadjárat megindítását. — Fegyverszünet Ulászló és Giskra között. — Az 1444. áprilisi országgyűlés. — Heves összetűzés Giskra és a rendek között. — A várnai hadjárat. — A lengyel országnagyság fegyverszünetre lépnek Giskrával. — Ulászló halálával változik a helyzet. — Az Ulászló-pártiak elfogadják Lászlót feltételese. — A hét főkapitány; Giskra köztük van. — Giskra Bécsújhelyen. — Tárgyalások Frigyes római királylyal László kiadatása iránt. — Lászlót feltétlenül elfogadják; kiskorúsága idejére Hunyadi Jánost kormányzóvá választják. — Giskra része e sikerben. — Giskra itt marad. Hűséget fogad a magyar szent koronának. — Beilleszkedik a magyar jogrendbe. — A megyék és városok viszonya Giskrához. — Giskra kölesőnei; Modrár Pál. — Birtokfoglalásai. — Politikai célzt szolgálnak. — Giskra mérsékelt diplomata. — Ez sikereinek egyik oka.

Habsburg Albert idejében először egyesültek azok az országok, melyek ma is egy uralkodó alatt élnek: Magyarország, Ausztria és Csehország. De, jöllehet ez a szövetekezés nem csupán a Luxemburgok és Habsburgok hatalmi törekvéseinek, mint inkább az európai államalakulatoknak s nem utolsó helyen a földrajzi helyzetnek volt az eredménye, ez időszertint még gyenge volt, a nagy politikai szükséglet eszméje még nem alakult ki tisztán eleink előtt s az a körülmény, hogy a Nyugottal való szövetekezésnek hát-

rányai is voltak, még inkább, hogy Habsburg Albert nem hagyott hátra fiúörököszt, a szövetekezést felborulással fenyegette.

Albert tett ugyan intézkedést, melylyel népeinek szétválását elkerülhetőnek gondolta. Négy nappal halála előtt, 1439. okt. 23-án úgy rendelkezett, hogyha felesége, a ki áldott állapotban volt, fiúgyermeket szül, ez örökölje koronáit; míg nagykorúságot ér, anyja s az osztrák ház legidősebb férfitagja, Frigyes stájer herczeg legyen a gyámja, a kik mellett egy, Magyarország, Ausztia és Csehország rendieiből választott kilencztágú kormánytanács álljon.¹

Ez az intézkedés azonban sohasem ment teljesedésbe.

Csupán az osztrák rendek vettek róla tudomást s iparkodtak összhangzásba hozni a Habsburgok családi törvényeivel.²

A csehek már minden fentartás nélkül elvetették. Itt a régi, Habsburg-ellenes huszita párt s a Habsburg-barát katolikus és a mérsékelt huszita osztrák párt még mindig szemben állt egymással. Amannak Ptacsek Henrik, ennek Rosenberg Ulrik s Neuhaus Menyhért voltak a vezetőfőfiai. A Ptacsek pártja, bár a lengyel Kázmér herczeg támogatását abban a pillanatban elejtette, a mikor Albert király meghalt. — újabb bizonyossága már többször nyilvánított véleményünknek, hogy a huszitizmusban, jelesül a minden oldalról szorongatott huszitáknak a fajrokon lengyelekhez való vonzódásában nem szabad a panszlavizmus eszméjét keresni — a leghatározottabban ellene volt most is a Habsburgok örökösödésének; bár ez Csehországban kétséges sem lehetett, mert IV. Károly törvénye a leányágot a fiággal egyenlően jogosítottak mondotta a korona viselésére. Sőt kezdetben még az osztrák párt is tartózkodó volt.³

Erzsébet királyné kevéssel férje halála után arra kérte a cseheket, halaszszák el a királyi szék betöltését illető tárgyalásaikat addig, míg megszüli gyermekét.⁴ Azonban kérése csak keveseknél talált meghallgatásra. A legtöbben ragaszkodtak a királyválasztás haladéktalan megejtéséhez. 1440. január végén már meg is állapodtak, hogy csak olyant választanak királyukká, ki kész a compactatumokat mind a pápával, mind a zsinattal szemben abban az értelemben végrehajtani, a milyen értelmet a csehek tulajdonítottak

¹ Lichnowsky, Geschichte des Hauses Habsburg, Wien, 1842. VI. 4.; Kurz, Österreich unter K. Friedrich d. Vierten, I. 239.

² Thomae Ebendorfferi de Haselbach, Chronicon Austriacum, Pez, Scriptores rerum Austriacarum, Lipsiae, 1725. II. 858.; Lichnowsky, id. m. VI. 4—5.; Huber, id. m. II. 485.

³ Bachmanni id. m. II. 377—378., 381.

⁴ Kaprinay, Hungaria diplomatica, Vindobonae, 1767. I. 225.

azoknak; arra nézve azonban, hogy kit választszanak meg, eltért a véleményük.¹

Sajátságos módon alakultak a dolgok Magyarországon. Itt Albert király végrendelete természetesen éppen híjával volt minden kötelező erőnek. Ámde a rendek még Zsigmond király életében, újabban meg a májusban tartott budai országgyűlésen minden kétséget kizáró módon kijelentették, hogy Erzsébet királyné Magyarországnak természetszerűen ura, hogy őt ez az ország főképen a születés jogán illeti meg. Ennek az alapján Erzsébet férje halála után jogosítottnak tartotta magát a királyi hatalom gyakorlására, a mint tényleg kezébe is vette az ország kormányát.

Az 1440. januárjában egybegyűlt budai országgyűlésen azonban sokan találkoztak, a kik nem ismerték el Erzsébet eme törvénybiztosította jogát s abban a felfogásban voltak, hogy Albert fiutódnélküli halálával a trónfeletti rendelkezés joga a maga teljességében visszaszállt a nemzetre. És ez a felfogás napról napra nagyobb hódítást tett. A királyné kérése, hogy várják meg lebetegedését, mert hiszi, érzi, az orvosok is mondják, hogy fiúgyermeket fog szülni, függeszszék fel tehát addig a tárgyalásokat, sikertelen volt.² A szabad választás hívei azt felelték, hogy az országnak a törökök miatt erős kormányra van szüksége, melyet nem adhat meg Erzsébet, az asszony, sem fia, ha csakugyan fiut szülne, a csecsemő. Mégis megemlékezvén, hogy Magyarország eddig tényleg inkább örökösödő, mint választó királyság volt, azon voltak, hogy a szabad választás tételét annyira-mennyire ezúttal is összeegyeztessék az örökösödés elvével. Kijelentették, hogy csak olyat fognak királylány választani, a ki Erzsébetet feleségül veszi és gyermekeiről illő módon fognak gondoskodni. Választásuk a lengyelek ifjú uralkodójára, Ulászlóra esett.

A királyné, talán asszonyi gyöngeségből, hogy szabaduljon a sok zaklatástól, talán csak, hogy időt nyerjen, de semmi esetre sem őszinte meggyőződésből, beleegyezett a lengyel király meghívásába.³

Az országgyűlés kiküldöttei 1440. január végén már Krakóban voltak, hogy megbízatásuk szerint előadják azokat a feltételeket, melyek mellett a magyarok készek Ulászlót uruknak elfogadni s ha Ulászló hozzájárult a feltételekhez,

¹ Bachmann, id. m. és h.

²⁻³ Lichnowsky, id. m. VI. CCXV., Horváth M., Regesták a bécsi császári stb. levéltárakból, M. Tört. tár, IX. 59.

a rájuk ruházott teljes hatalommal meg is válaszszaák őt Magyarország királyának.¹

Azonban alig indultak meg a tárgyalások Krakóban, Erzsébet királyné megbánta engedékenységet s mind határozottabban kezdett avval a gondolattal foglalkozni, hogy születendő gyermeke számára, ha fiú lesz, biztosítsa a trónt.

Február elején Késmárk, Lócse, Bártfa, Eperjes és Kassa városokat — mert erre kellett Ulászlónak elhaladni, ha elfogadta a meghívást — felszólította, hogy őrizzék meg hűségüket iránta, ne nyissák meg kapukat ellenségei előtt, bármilyen rangúak és magas méltóságúak volnának, gazdagon fogja jutalmazni szolgálatukat; evvel meg nem elégedve, esküt is vett tőlük, hogy hűségében maradnak.² Majd egyik bátorszívű és vállalkozó komornájával, Kottanner Ilonával ellopatta a szent koronát Visegrádról.³

Ilona asszony február 21–22. éjszakáján ért a drága kincscsel Komáromba, hol kevéssel megérkezése után Erzsébet megszülte gyermekét, a mint remélte és várta, fiúgyermeket, kit a magyarok előtt kegyeletos László névre kereszteltetett. Azonnal gyorsan járó hírnököket küldött Krakóba, hogy a követek szakítsák meg a tárgyalást, térjenek haza, mert van már a magyar koronának törvényszerinti férfiörököse.

A királyné híradása azonban csak az ifjú királyra s néhány tanácsosára volt hatással, a magyar urak állhatatosak maradtak.⁴ A király és tanácsosai megnyugtására ismételten kijelentették, hogy megbízatásukhoz a királyné is hozzájárult. Így a tárgyalást folytatták s márcz. 8-án be is fejezték. Ulászló elfogadta a feltételeket, mire a magyar követek Magyarország összes rendjei nevében Magyarország királyává választották.⁵ Még ugyanazon nap írásban kötelezte magát, hogy a magyar követektől előterjesztett feltételek szerint, a mint a magyar koronát fejére tették, Magyarország összes törvényeit, szabadságait és jószokásait esküvel fogja megerősíteni.⁶ Egy másik írásban

¹ Codex epist. saec. XV. id. m. XII. 409.; Dlugoss. id. m. 732.

² Késmárk levéltára, fasc. XXXII. no. 14.; Wagner, An. Scap. I. 57., 83.; Dlugoss, id. m. 754.

³ Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin, 1439–1440., Leipzig, 1846., 18–27.; Ebendorfer, id. m. 857.

⁴ Dlugoss, id. m. 721.

⁵ Monumenta Polon. XII. 412., 415. és II. 119.; Dlugoss, id. m. 721. s köv. II.

⁶ Az oklevél közölve Katona, Historia critica, XIII. 23–30.; Kovachich, Suppl. I. 476–481.

pedig megígérte, hogy Erzsébet királynét még a koronázás előtt feleségül veszi, de a házasság végrehajtására a gyászév letelte előtt nem kényszeríti; hogy őt minden javainak birtokában meghagyja, udvarának, tisztjeinek megválasztásában nem háborgatja; László fiát apai örökségének — Ausztriának és Csehországnak — megszerzésében segíti, ha maga fiutód nélkül hal el, Magyarországot is ő fogja örökölni; teljes szabadságot enged a királynénak leányai kiházásításában, csupán annyit kíván, hogy ahhoz az ő tanácsa is kikérressék.¹

Ezek elvégzése után Tallóczy Matkót és Marczali Imrét Komáromba küldték, hogy a történeteket közöljék a királynéval. Nyomon követte őket egy lengyel követtség, mely Ulászló ajándékait vitte a királynénak. Amde Erzsébet keményen érezte a nehezítelését, mert akarata ellen cselekedtek: a két zászlós urat elfogatta s börtönbe vettette.²

A szigorú eljárás nemcsak a lengyel követeket állította meg útjukban, úgy, hogy bár Erzsébet védőlevelet ígért nekik, nem merészeltek Komáromba menni; de nagy hatással volt Ulászlóra is, a ki közben fényes kísérettel átlépte a magyar határt s április 23-án már Késmárkon volt, a mely a királyné minden intése mellett hódolattal nyitotta meg kapuit. A mikor híre jött a királyné nyilatkozatának, hogy a krakói választást érvénytelennek s a magyar korona egyedüli jogos örökösének a saját fiát mondotta s hogy ebben a felfogásban az ország első urai közül számosan osztoznak, Ulászló vissza akart térni Lengyelországba. Csak Olesniczki Sbignev krakói püspök erélyes szavai, hogy később minden vagyonát, az életét feláldozni, csak a lengyel névtől a visszavonulás szégyenét eltávoztassa, térítették el szándékától s volt hajlandó útját folytatni.³ Tizennégy napi mulatás után, mikor Rozgonyi Simon, a katonás egri püspök is, útközben rövid szerrel elfoglalván az Erzsébettel tartó Eperjest, megérkezett üdvözlésére, elhagyta Késmárkot s Igló, Kiszzeben, Eperjes városokon át — Kassa bezárta előtte kapuját — a Tárca, majd a Hernád völgyében egyre növekvő kísérettel pünkösdi szombatján (május 14) Simon püspök székhelyére, Egerbe érkezett.⁴

¹ Chmel, Regesten des römischen Königs Friedrich IV. 1440—1452., Wien, 1838. I. 2.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 58.

² Denkwürdigkeiten der Helene Kottannerin, 31.; Callimachus, De rebus Vladislai. Schwandtner, Scriptorum rerum Hungaricarum, Vin-dobonae, 1746. I. 451—452.; Dlugoss, id. m. 723.; Teleki. id. m. X. 81.

³ Monumenta Polon. XII. 416.

⁴ Monumenta Polon. XII. 416.; Dlugoss, id. m. 732.; Callimachus, id. m. 455.

Ugyanazon nap ért Erzsébet királyné László fiával Székesfehérvárra s pünkösöd első napján Szécsi Dénes esztergomi érsek a győri és veszprémi püspökök közreműködése mellett, Szent István koronájával Magyarország királyává koronázta a háromhónapos csecsemőt.¹

Jelen voltak többi között az említett főpapokon kívül a világi rendből Cilli² Ulrik, a királyné unokatestvére, a gyermekkirály nagybátyja, Garai László, Ujlaki Miklós, Szécsi Tamás, az érsek öccse, Kanizsai Imre és László, Rozgonyi János, Osvát, Rajnárd, István és Lőrincz, Botos András, Frangepan Bertalan, Tamási László és Henrik, kik birtokaik révén hatalmuk alatt tartották a Dráva és Száva közét, a Dunántúl legnagyobb, nyugaton és északnyugaton az ország tekintélyes részét. A városok, Székesfehérvártól kezdve Esztergomon, Komáromon, Győrön, Sopronon, Pozsonyon, a bánya-, a szepesi és sárosi városokon át egész Kassáig, elenyésző kivétellel, azonképen Erzsébettel tartottak.

Ha ez a párt — nevezzük a legitimitas pártjának —, a mely ez idő szerint hatalmasabb volt Ulászló pártjánál, mert még Budán, a fővárosban, a Tiszántúlon,³ sőt Erdélyben⁴ is számos híve volt, maga az ország nádora meg Hédervári Lőrincz, egyben Budavárának kapitánya, bár ingadozott, de inkább óhajtotta Erzsébet győzelmét, tevékenyebb, ha már most rendelkezik hivatott vezérrel; ha legalább Cilli Ulrik grófba több bátorság szorul s mikor a koronázásról tekintélyesebb csapattal a főváros elfoglalására indult, nem ijed meg a kósza hírtől, hogy a föld népe hátba készül támadni, de feltartóztatás nélkül siet célja felé és sikerül egyesülnie a nádorral: igen-igen kérdésessé vált volna, eljuthat-e Ulászló Egerből Székesfehérvárig a koronázásra.⁵

Ez az erélytelenség hamar megboszlulta magát. Rozgonyi Simon válogatott magyar és lengyel vitézekkel, kevéssel Cilli Ulrik megfutása után, megjelent Budavára alatt s a nádor, habozva bár, megnyitotta a vár

¹ A koronázást részletesen leírja Kottanner Ilona idézett emlékiratában; Ebendorfer, *Chronicon Austr.* id. m. 857.

² „Cilli“-nek és nem „Cillei“-nek mondjuk, mert a helyet, melytől a család nevét kapta, akkor is, ma is Cillinek hívták és hívják, latinul Cilianak. Magok a Cilliek is okleveleikben „Graf von Cilli“, — „Comes Ciliae“-nek írják magokat. L. Simonis Friderici Hahni, *Collectio monumentorum veterum et recentium etc.* Brunsvigae, 1726. II. 665–764.: *Chronica der edlen Grafen von Cilli etc.*

³ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 13,596., 13,597.

⁴ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 13,612., 27,303., 28,385.

⁵ Kottanner Ilona, 40.

kapuját, mire Ulászló május 25-én bevonult az ország fővárosába.¹

Erzsébet királyné, ki a koronázásról Győrbe vonult, ennek láttára Frigyes római királyhoz fordult, „intse meg a lengyel királyt, menjen ki az országból s ha jogot tart az országra, keresse annak rendje szerint“.²

Ehhez képest nem ugyan Frigyes, de a királyné követei megjelentek Budán s megkérdezték Ulászlótól, „milyen alkalmából jött az ő házába, akarata ellenére,“ egyben kérték, hogy „őt és fiát ne akadályozza az ország kormányzásában“.

Ulászló nevében a krakói püspök adta meg a választ: „Ámbár Lengyelország királyura igazságos okból jött az országba, a magyar országgyűlés megbízottai hívták meg az ország nevében s a királyné beleegyezésével, mégis a kereszténység közjavát tartva szem előtt, nehogy a törökök örvendezzenek egyenetlenkedésükön, kész jogától elállni... és beleegyezik, hogy Magyarország főpapjai és bárói összejöjjenek s az állam békéjéről belátásuk szerint határozzanak. A királyúr meghajlik az előtt, a mit az ő királyi méltóságához illően végezni fognak“.³

Bár Erzsébet az ajánlatot nem fogadta el — vonakodott a saját és fia érdekeit a tárgyalások esélyeinek kitenni —, Ulászló megmaradt kijelentése mellett. Junius 15-én védőlevelet bocsátott ki az összes rendek, a királyné pártjához tartozók részére is, hogy a kik az országos tárgyalások végett tizennégy nap lefolyása alatt Budán megjelennek, ott tizenhat napon át szabadon tartózkodhatnak és onnan bárhová bántódás nélkül távozhatnak.⁴ Ugyanekkor azonban erősebb lépést is tett.

A királyné Győrvárát, honnan Ulászlónak Budára érkezése után gyermekeivel és a szent koronával Pozsonyba vonult — a városba, mert a vár parancsnokai Rozgonyi István és György Ulászló hívei voltak —, erősebb cseh és német csapatokkal rakta meg Smikauszki János és Pakomierzsiczi Csecsek Henrik kapitányok alatt.⁵

Az első név már nem ismeretlen előttünk. Ugyanaz a Smikauszki János ő, ki néhány év előtt Tapolcsányból rémitgette Nyitra vármegyét.

Az ellenség ilyen közelléte kényelmetlen volt Ulászlóra,

¹ Dlugoss, 732 ; Callimachus, 455.

² Lichnowsky, id. m. VI. CCXV.

³ Monumenta Polon. XII. 418.

⁴ Kovachich, Suppl. I. 492.

⁵ Kottanner Ilona, 44. és 72. ll. a 96. jegyzet; Dlugoss, 736.

a küszöbön álló fehérvári koronázást könnyen megzavarhatta. Azért Rozgonyi Simon és Csapek János vezérlete alatt sereget küldött a vár kiostromlására.

A Csapek nevét is ismerjük már. Mint az árvák kapitánya a harminczas évek rablóhadjáratai alkalmával megfordult hazánkban s egyike volt ama keveseknek, kik a lipani veszedelemből megmenekültek.

A várban tartózkodó Cilli gróf a győri püspök társágában menekülni próbált; de elfogták és Budára vitték.¹ Ulászló kimérettel bánt velük, hogy a maga pártjára vonja őket s az Erzsébettel való tárgyalásnál közbenjárókul használhassa. Cilli Ulrik, nem különben az atya, Frigyes gróf, hogy fiát fogságából kiszabadítsa, elismerték Ulászlót királyuknak s megígérték, igyekezni fognak rábírní a királynét, lépjen egyezsége Ulászlóval s ha igyekezetük sikertelen volna, még vele szemben is támogatni fogják Ulászlót.²

Cilli Ulrik fordulatos sorsa, még inkább Ulászló kijelentése folytán, hogy a rendek ítéletére bízsa, kit illet meg a magyar korona, a szokottnál nagyobb számban gyűltek össze a rendek mindakét pártból Budára.³ Az Ulászló-pártiak nyomása alatt⁴ a László-pártiak is megismerték a krakói választás érvényességét s esküvel fogadták, hogy Ulászlót teljes erejükkel támogatni fogják vetélytársai ellen; egyben László koronáztatását érvénytelennek és semmisnek nyilvánították. Kevéssel utóbb meg Szécsi Dénes esztergomi érsek Székesfehérvárott megkoronázta Ulászlót, minthogy a szent korona Erzsébet birtokában volt, avval a koronával, mely eddig Szent István királynak a székesfehérvári egyházban levő hermáját díszítette.⁵

A legitimitas pártja tehát megbukott s a szabad választás elve győzött.

Ezek az események döntő hatással voltak a Habsburgok csehországi ügyeinek alakulására.

¹ *Chronica der Grafen von Cilli*, id. m. 703.; Magyar Orsz. Ltár, DL 13,588., 13,589.; *Monumenta Polon.* XII. 421.; *Długoss*, 436.; *Callimachus*, 460.

² Magyar Orsz. Ltár, DL 13,590.; Fraknói, *A magyar nemzet tört.* (millenáris kiad.) IV. 19.

³ Forgách-család ltára, Nemzeti Múzeum, 1440. jul. 1.; Sopron ltára, Lad. K. fasc. V. 229.; *Monumenta Polon.* XII. 421.; *Callimachus*, 456.

⁴ *Aeneae Sylvii Epistolarum liber, Opera, quae extant, omnia*, Basileae, Epistola 81.

⁵ Kovachich, *Vest.* 235. s köv. II.; Katona, *Hist. crit.* XIII. 91. s köv. II.; *Długoss*, 739.; *Callimachus*, 463—464.; *Ebendorfer, Chronicon Austr.* 858.

Erzsébet királyné fia megszületése után, mint a Krakóban járó magyar urakat, a cseheket is felszólította, hogy tartózkodjanak mást mint fiát királylyá választani. Azonban csak a sziléziaiak, lausitziak s a morvák egy része tettek hűségesküit, a csehek nagy többsége a szabad választás mellett maradt. Az 1440. május 15-én Prágában egybegyűlt rendek a legnagyobb figyelemmel kísérték a magyarországi eseményeket s a mikor értesültek Ulászló sikereiről, végleg elejtették a Habsburgokat s bizottságot küldtek ki a királyválasztás megejtésére.

A bizottság tárgyalásain Rosenberg Ulrik rámutatott ugyan a Habsburgok igényeire, kísérletét azonban nem lehetett komolynak tekinteni. Győzött a Ptacsek nézete, ki, mint Ulászló hívei, azt hangoztatta, hogy Csehországnak férfikirályra van szüksége s csaknem egyhangúlag Wittelsbach Albert bajor herceget választották meg, ki rokonságban állván a Luxemburgokkal, megfordult Venczel király udvarában, ismerte a cseh szokásokat és nyelvet, akár Ulászló a magyart. Még Rosenberg Ulrik is rászavazott.¹

A Habsburgok tehát egy időben nemcsak a magyar, de a cseh koronát is elvesztették.

Helyesebben: Úgy látszott, hogy elvesztették.

Mert Erzsébet királyné nem nyugodott meg a történetekben. Talán nem is annyira a királyné, mint inkább az édes anyja. Az a gondolat, hogy fia örökségét kell megmenetnie, bámulatos erővel ruházta fel ezt a különben is nem közönséges eszű, büszke asszonyt. Eltökélte, hogy a fegyverhez nyúl, hogy kiverje fia országából a „betolakodott” Ulászlót s hódolatra bírja pártosait, az ő fia „lázadó alattvalóit”.

Szándékát elsőbben az északi városokkal tudatta, melyek állhatatosabbak voltak mint az urak s még nem hódoltak be Ulászlónak. „Legyenek jó reménységgel — írta a körmöczieknek —, a „lengyel király” levelére ne hallgassanak; ha katonára van szükségük, jelezzék neki, rövid időn belül küldhet segítséget.”²

Egyelőre azonban ígéretnél többet nem adhatott, mert a kincstára üres volt. Azért Frigyeshez fordult, a kitünő gazdához, a ki különben mint uralkodó herczeg és római király, hatalmi eszközökkel is rendelkezett. Őt nevezte fia

¹ Continuatores Pulkavae, Monumenta Boemiae, Pragae, 1779. IV. 174.; Chronicon Bartossii, id. m. I. 204.; Bachmann, id. m. II. 384—385.; Huber, id. m. II. 495.

² Körmöczbánya levéltára, Fons 26., fasc. 1. no. 12.

gyámjává s tőle kért segítséget. Frigyes elfogadta a gyám-ságot s kész volt az anyagi támogatásra is, de, mint nemcsak jó gazda, hanem jeles üzletember, megfelelő biztosítékot kért.¹

Erzsébet nem riadt vissza az áldozatoktól. Átadta Frigyesnek fiát, a szent koronával, idősebbik leányát Erzsébetet, csak azt kötötte ki, hogy gyermekeit akadály nélkül látogathassa; átadta azt a koronát is, melylyel magyar királynévá koronázták; azután lekötötte zálogba számos ausztriai és magyarországi birtokát, végül Sopron városát.²

Mindezekért 1440. májustól augusztusig kapott Frigyes-től 18.500 dukatust, majd idő haladtával még kisebb-nagyobb összegeket³ s a pénzen zsoldosokat fogadott.

Csehországban a lipani veszedelem, illetőleg a compactumok elfogadása után a taboriták és árvák foglalkozás, „kereset” nélkül maradtak. Miután a csendes polgári élettől elszoktak, a harczot, a kalandos életet pedig megszerették, teljesen elfelejtkezve arról, hogy valamikor Isten törvényeért, a cseh nyelv diadaláért s az emberiség egyenlőségeért fogtak fegyvert az egész világ ellen, szívesen álltak zsoldjába ugyanazoknak az országoknak, a melyek ellen eddig harczoltak, de a hol megbecsülték őket mint jeles katonákat. Szolgálatot vállaltak Németországban, Ausztriában, a német lovagoknál és Lengyelországban. A XV. század második felében nem eshetett háború Közép- és Kelet-Európában, a melyben csehek ne harczoltak volna, gyakran mind a két oldalon, hol mint vezérek, hol mint kapitányok, a legtöbbször természetesen mint egyszerű zsoldosok. Ha terhesnek találták vagy megunták a szolgálatot avagy nem kapták meg pontosan a zsoldot, habozás nélkül gazdát cseréltek s harczoltak előbbi kenyéradójuk ellen.

Magyarországba 1437. elején kerültek. Mikor Zsigmond király Tabor városával békés megegyezésre jutott, sok taboritát zsoldjába fogadott, hogy megszabadítsa tőlük az országot. Pozsonytól a Dunán szállították őket Rácországba, hol igen jelesül hadakoztak a törökök ellen.⁴ Ugyanezt a

¹ Chmel, Regesten etc. I. 12.; Kollar, Analecta Vindobonensia, Vindobonae, II. 845.

² Chmel, id. m. I. 11., 17—18.; Kollár, id. m. II. 842. s köv. II., 851—853., 869.; Teleki, id. m. X. 92., 94., 95.; Sopron levéltára, Lad. M. fasc. II. 7. (Már közölte a Hazai Okmtár, IV. 326.); Lad. XXXI. et FF. fasc. III. 93. (közölve Sopronvármegyei Oklevéltár, II. 301.); Lad. IV. et. D. fasc. VI. 477.; Lad. I. fasc. III. 143.; Lad. K. fasc. III. 90.

³ A Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottságának másolataiban; Kollár, id. m. II. 850., 864., 869.; Teleki, X. 88.

⁴ Oklevéltár XXI.

taktikát követte Albert király. S ez a magyarázata annak, hogy 1440 elején mind Erzsébet mind Ulászló seregében cseheket, még pedig taboritákat és árvákat találunk.¹ Mikor Erzsébet a gyermek Lászlót Komáromból a koronázásra vitte Székesfehérvárra, Cilli és a magyar urak mellett Smikauszki kísérte hétszáz lovassal;² a koronázás után Cilli csekély számú vitézei mellett Smikauszki és Pakomierzsiczi Csecsek csapatai védték meg Győrt Rozgonyi Simon és egykori „testvérük“, Csapek János ellen.³

A még Csehországban és Morvában maradt taboriták-ból és árvákból, hihetőleg Smikauszki tanácsára és közvetítésével, toborozta most össze Erzsébet királyné harczosait, kikhez jó zsold és zsákmány reményében úgy Cseh- és Morvaországból, valamint Ausztriából és Sziléziából sokan csatlakoztak olyanok, kik a huszitizmus minden felekezettől távol állottak ugyan, de semmivel sem voltak jobbakk azoknál⁴ és a vezérletüket Brandeisi Giskra Jánosra bízta.

Brandeisi Giskra János — az egykorú emlékek Iskra⁵ Iskra,⁶ Izkra,⁷ Iscla,⁸ Jiskra,⁹ Hischra,¹⁰ Gischra,¹¹ Yszkra,¹² a magyarok Giscra, Giskra, Gyskra,¹³ magyar kiejtésben „Giszkra“ néven említik — ifjúsága, de még férfikora első évei is meglehetősen ismeretlenek. Cseh volt-e avagy morva, bizonytalan, minthogy egyetlen forrásunk, Aeneas Sylvius egyszer csehnek,¹⁴ máskor morvának¹⁵ mondja. Mennyi köze volt Brandeishoz, nem tudjuk. Az bizonyos, hogy köznemes

¹ Forgách-család ltára, Nemzeti Múzeum, 1441 jul. 28.

² Kottanner Ilona. már id. h.

³ Kottanner Ilona. a 77. és 96. jegyzetek; Teleki, X. 109.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 62.

⁴ „Olyan istentelenek ezek a németek, akár a taboriták, mert papokat fognak el, hogy megserezolják őket . . .” írja Miklós pap, a baseli zsinat Csehországba küldött követe, Bécsben, 1441. márcz. 15-én Rosenberg Ulriknak, Archiv Český, III. 18.

⁵ Callimachus, id. m. 472.

⁶ Dlugoss, id. m.

⁷ Turóczy, Chronica Hungarorum, Schwandtner, Sriptores rerum Hungaricarum, Vindobonae, 1746. I. 39—291.

⁸ Thomasi velencezi követ jelentéseiben, Diplomáciai Emlékek Mátyás király korából, I. 140

⁹ Archiv Český, I. 518., II. 20. stb., általában a csehek és a tótok.

^{10—11} Aeneas Sylvius, Epist. 162.; különben ugyanott Giskranak is mondja.

¹² Bártfa számadáskönyve, Fejérpataky már id. kiadásában, 506.

¹³ A lengyel oklevelek ugyanigy írják.

¹⁴ Epistola, 162.

¹⁵ Vita Johannis Giskrae. De viris illustribus.

családból származott.¹ Állítólag már ifjú korában elhagyta hazáját s a velenczeiek szolgálatában tengeren túl harczolt a törökök ellen.² De nemsokára okvetlenül vissza kellett térnie. Nemcsak azért, mert kalandos természetét a saját hazája is bőségesen ki tudta elégíteni, mint inkább — s erre helyezzük a súlyt —, mert katonai tudománya kétségtelenül bizonyítja, hogy a nagy Zsizska, illetőleg Holy Prokop iskolájának volt kitünő tanítványa.

Első hiteles értesülésünk 1436-ból való. A cseh országgyűlés 1454-ben, V. László király koronázása után bizottságot küldött ki a birtokviszonyok rendezésére, helyesebben az 1419-től 1453-ig történt birtokadományok felülvizsgálására. A bizottság előtt megjelent a prágai káptalan is, bemutatta a Hostovici-testvérek 1436-ban kelt levelét, melylyel ezek Kozolupi falvi jövedelmük egy részét átengedték a káptalannak, egyben kijelentvén, hogy azt Giskra Jánostól vették meg, a ki viszont néhai való Mikulástól, a karlststeini várgróftól kapta.³

A kik eddig emlékeztek róla, egyhangúlag állítják, hogy 1437-ben állt Zsigmond király szolgálatába s került Magyarországba.⁴ Lehetséges, de ez sem bizonyos. Mert az az oklevél, a melyre hivatkoznak, taboritákról és azoknak a kapitányáról szól ugyan, a kiket Zsigmond Csehországból Magyarországba küldött, de hogy a kapitányt Giskrának hívták, egy szóval sem mondja.⁵

Hazai tót íróink bizonyos részének megdobog a szíve, ha a Giskra János, azaz „Jan Jiskra“ nevét leírják.

Ő volt az, mondják, ki a magyarországi elnyomott tót-ság nemzeti öntudatát felébresztette; a ki és harczosai, Husznak és Zsizskának lévén tanítványai, a cseh nyelv lángoló szeretetét magukkal hozták s itt elterjesztették, a mivel a cseh-tót testvériséget felújították és megszilárdították; a kiknek politikai nézetei — taboriták voltak — valóságos áldás volt az agyonnyomorgatott, vérig sarcolt tót jobbágságra; a kiknek szigorú erkölcsös élete, vallásuk megragadó egyszerűsége és szeretetteljes érintkezése mélyen bevésődött a lelki vigaszt áhító tót nép szívébe akkor, mikor a földesurak kínzó zsarnoksága mellett nem volt más vigasza mint a hit, mely az örök élet örömeivel kecsegte-

¹⁻² U. o.

³ Archiv Česky, I. 518.

⁴ Chronicon Bartossii, id. m. I. 198.; Palacky, Geschichte von Böhmen, III. 3. 257.; Bachmann, id. m. II. 337.; Teleki, id. m. I. 21.

⁵ Oklevéltár.

tett, azért a tótság a cseh rokonoktól vágyó mohósággal vette át a hitet és politikai nézeteket.¹ Annyira mennek rajongásukban, hogy volt idő, mikor Giskra történetét az iskolák olvasókönyvébe is beillesztették, kétségkívül azért, mert életét méltónak ítélték példaképül állítani gyermekeik elé.²

A pártatlan és elfogulatlan kritika nem helyeselheti ezt a felfogást. A valóságos, nem a képzelt, történeti tények kétségtelenül azt bizonyítják, hogy Giskra és harczosai, a kik különben sem voltak csupa vérbeli csehek, de volt köztük morva, sziléziai, osztrák, lengyel, sőt magyar is, tehát nemzetközi hadsereg voltak, csak névleg, csak látszatra mondhatók cseheknek és taboritáknak. Husz és Zsizska idealismusa, melyet a maga érdeme szerint értékelünk és értékelünk, teljesen távol állott tőlünk.

Husz és Zsizska a csehek felszabadításáért harczoltak a németek, elsősorban a német Luxemburgok és Habsburgok ellen meggyőződésből; Giskra és az ő csehei — nevezük cseheknek, ha ez tetszik — ugyanezen német Habsburgok érdekeiért harczoltak pénzért. Husz és Zsizska izzó hazaszeretetükben — és ez nem szóvirág — a cseh nemzetet akarták felmagasztalni, de ezek a taboriták, ezek a „csehek” elhagyták hazájukat, melyet úgy elpusztítottak, hogy nehéz volt benne a megélhetés s megfeleltetve fajukról, egykor vallott vallási és politikai elveikről merő haszonból a legkülönbözőbb országok hatalmi érdekeinek előmozdítására vállalkoztak.

Maga Giskra János, mikor Hunyadi János trónralépével kikopott a nagy uraságból, melybe a német Habsburgok ültették, a lengyel Kázmér királynak ajánlotta fel szolgálatait s hadat vezetett a német lovagok ellen; itt nem lévén sok szerencséje, megint csak a német Habsburg Frigyesnél, a német-római királynál kopogtatott s segítette Mátyás király ellen; mikor meg a Frigyes és Mátyás királyok között 1462-ben kötött nagy fontosságú szerződés egyik pontja értelmében, melyet Frigyes vétetett a szerződésbe, Mátyás

¹ Julius Botto, Ján Jiskra na Slovensku, Slovenské Pohlady, V. Turčianskom Sv. Martine, 1901. 281. s. köv. II.; J. L. Pic, O methode dejepisu Slovenska, Slovenské Pohlady, 1881. 34. s. köv. II. Evvel a felfogással már ugyancsak a hazai tótul írók, de tárgyilagosan gondolkozók közül többen szembeszálltak. Így elsősorban Skultéty József, a Slovenské Pohlady szerkesztője, a folyóirat ugyanazon évfolyamában (336. l.) megjegyzéssel kísérte Botto cikkét s rámutatott Giskra meglepő Pálfordulásaira a melyek kizárják azt, hogy ő itt cseh politikát folytatott avagy csak gondolt is ilyenre.

² E. Černý, Slovanska Čítanka, II. V Baňske Bystrici. 1865. Az életrajzt Jireček írta: Jan Jiskra z Brandysa ezimmel.

szolgálatába állt, tehát ismét úrrá lett a magyar földön: 1468-ban habozás nélkül követte a magyar királyt, Podiebradnak, a cseh huszitáknak, tehát fajtestvéreinek, hitsorsosainak a leverésére.

Ilyen életpálya olvasókönyvbe nem illeszthető, példaképnek, még ha elhallgatjuk is ezeket, sem tót, sem magyar gyermekek elé nem állítható; avval a tót nemzeti öntudat, a cseh-tót testvériség ébresztgetése felette nehezen kapcsolható össze.

De, eltekintve mindettől, Giskra egyénisége és megbízása egyenesen arra utal, hogy eltávoztassunk tőle minden ilyes nemzetiségi buzgólkodást.

Katona volt ő testestül-lelkestül; bátor a személyes helytállásban s mint Zsizska tanítványa, jeles a hadvezetésben. Mint minden hivatásos hadvezér szerette és megbecsülte katonáit, szívesen ült asztalukhoz, bőkezű volt hozzájuk egész a pazarlásig s ha pénze nem volt, ruháját adta oda nekik. Kedvelte a pompát, a fényűzést. A pénznek nem volt előtte értéke, nagy veszedelmére a városoknak, elsősorban Kassának, melyek költségvetésükbe, ha készítették volna ilyet, szinte állandó tételnek állíthatták be a számára adandó kölcsönöket. Hétköznapiakon könnyűvérű úr volt; a komoly órákban óvatos, körültekintő diplomata. Az eszközök megválogatása sohasem okozott nála lelkifurdalást. De feltétlenül megvolt benne a condottiere becsülete: a meddig valaki tisztességesen megfizette, becsülettel szolgált. Tekintetbe véve, hogy 1472-ben tűnik el előlünk s 1467-ben, 1468-ban még tetteleg részt vett Mátyás király hadi vállalatában, tehát még mindig jó magabíró férfi volt, ebben az időben 35—40 évesnek kellett lennie, az az férfikora teljes erejében állt.¹

Ilyen volt az a férfiú, kit Erzsébet királyné 1440 nyarán a zsoldos hadak vezérletével felruházott s ugyanakkor a zólyomi várral — ez királynéi birtok volt² — s a hozzátartozó uradalommal megajándékozta, Sáros megye főispánjává s a bányavárosok, a szepesi, sárosi városok és Kassa parancsnokló főkapitányává nevezte, avval a megbízatással, hogy fia igényeit fegyverével megvédje, nevezetesen, hogy a nevezett városokat, melyek közül eddig alig egy-kettő

¹ Aeneas Sylvius. De viris illustribus, már id. m.; Epistola 162.; Hist. Bohemica, 129.; Callimachus, id. m. I. 472. Miért nevezi Teleki (id. m. I. 268.) már 1441—1442-ben „háborúban megöszültnek“, (I. 317. 3. jegyz.) „agg csatárnak“, csak ő tudná megmondani.

² Teleki, id. m. X. 43., 47., 53., 65. stb.

hódolt meg Ulászlónak, László hűségében megtartsa, egyben, hogy Ulászlót Lengyelországtól elvágja s lengyel segélycsapatoknak bejövetelét lehetetlenné tegye.¹ Ilyen volt az a condottiere, ki a nagy javadalom fejében arra vállalkozott, hogy nemzetközi, fizetett zsoldosaival az elhunyt magyar király törvényes fiúivadékának öröklött jogát a magyarokkal szemben meg fogja oltalmazni: a legitimitas elvét diadalra fogja juttatni.

Kapitányai közül ismertebbek: Ostrowi és Hukwaldi Talafusz János, Kossowi Axamit Péter, Dobrai Bresal Miklós cseh nemesek, Valgata Márton, Zdiarai Smikauszki János, azonképen csehek; Rachmanowi Mladwanko, közönségesen Ladwenko, Mladwanek néven említik, ki különben idővel önállóan is működött, Komorovszki Péter és Miklós lengyel nemesek; ide számíthatók a királyné várainak kapitányai: Schellendorf Márk zólyomi kapitány és főispán, Kassowi Jodok (Jost, Just) véglesi, Sáfár Péter saskói, Kenéz Gergely lipcei kapitány.

Erzsébet királyné választása szerencsés volt. Giskra szerves együttműködésben a Habsburg-párti magyarokkal, bár ezek tevékenységben mögötte maradtak, a bécsújhelyi udvarral — itt székelte rendesen Frigyes király —, a csehországi osztrák párttal, Rosenberg Ulrikkal, sőt a Ptacsek, ennek halála után 1444 óta a Podiebrad György vezette huszita párttal,² soha meg nem ingott hűséggel, rendíthetetlen kitartással, hol fegyverrel, hol észszel, mikor egyenes úton, mikor fortélylyal szolgálta a rábizott ügyet. „Ille est praecursor, qui praeparare debet vias Domini,” írta róla Rosenberg Ulriknak Schlick Gáspár, Frigyesnek, sőt már Zsigmond királynak is kanczellárja.³

S a kanczellár ítélete helyes volt. Hogy Habsburg László tényleg elnyerte a magyar trónt s evvel okozati kapcsolathoz a cseh koronát, abban Giskra Jánoa elsőrangú tényező volt.

Giskra augusztus második, de mindenesetre szeptember

¹ A megbízó oklevél, sajnos, mind máig ismeretlen; ezeket más, egykorú oklevelekből tudjuk. Korponay, Abauj vármegye monographiája, 9. l. ugyan úgy tudja, hogy a megbízó levél 1440. aug. 1-én kelt, de hogy honnan meríti ezt, elhallgatja. V. ö. Kubinyi közlését, Archeol. Közl. 1864. 19., 34.; Körmöczbánya levéltára, Fons. 21. fasc. 1. no. 4. és Fons 18. fasc. 1. no. 9.

² Sternberg Elek, Podiebrad sógora és pártja egyik előkelő tagja 1445-ben írván Giskrának, így szólítja meg: Jiskra urnak. Szolgálatomat ajánlom nemzeti uram és kedves fiam, stb. Archiv Česky, II. 20.

³ Archiv Česky, II. 413.

első felében — adatok hiányában nem tudjuk az időt pontosan meghatározni — állt a zsoldosok élére. Még a kora őszön birtokába vette a zólyomi uradalmat és Sáros megye főispánságát, megszállotta az alsó bányavárosokat Barsban és Zólyomban Körmöczbányától Korponáig,¹ Szepesben Lőcsét, Sárosban Bártfát s könnyű szerrel Eperjest, mely, bár tavasz óta kényszerűségből Ulászló pártján volt, de szívében ekkor is Erzsébet mellett állott, azután Abaújban Kassát,² a sárosi várból kivetette Perényi János tárnokmestert³ s maga ült bele, sőt hódított még Zemplénben is, elfoglalván Tokajvárárt.⁴

A meglepő siker abban leli magyarázatát, hogy a városok ellenállás nélkül megnyitották kapukat előtte; nemkülönben, mert gyalogosait, miként Zsizska és Holy Prokop tette, hogy könnyebben mozgathassa, szekereken szállította.⁵

A királyné erélye, Giskra szerencsés fellépése cselekvésre készítette az Ulászló királyságát kénytelen-kelletlen elismerő párthiveket. Szécsi Dénes esztergomi érsek s az öcsece Tamás, azután Garai László elhagyták Ulászlót s újból László ügyét karolták fel, kétségkívül több határozottsággal mint előbb. Példájukat egyre többen követték, köztük Rozgonyi János, a János fia és Rozgonyi Osvát, a testvére,⁶ továbbá Kanizsai Imre,⁷ Korogi János, Botos András, Tamási Henrik.

Garai László, Korogi János, Botos András a Dráva-Száva közét s a Dunántul déli felét verték fel; Szécsi Tamás Esztergomban fegyverkezett; Komáromban, Győrött, Pozsonyban, Nagyszombatban,⁸ Nyitrán,⁹ Nagytapolcsányban¹⁰ cseh és német harcosok álltak készen a harcra.

¹ Codex rerum Carponensium, Magy. Tud. Akad. Oklevél- és Kézirattára, 81.

² Dlugoss, id. m. 754.

³ Magy. Orsz. Levéltár, Dl. 13,410., 13,411.

⁴ Magy. Orsz. Ltár, Dl. 15,374.; Csánki, Magyarország történelmi földrajza stb. Budapest, I. 336.

⁵ Bártfa számadáskönyvében 1442. ápr. 22-iki kelettel ilyen bejegyzés áll:

Stipendiariis, qui iverunt cum domino Thalaffo:

Primo super curru et domino Mathiae — 8750 den. et 75 den. Fejérpataky, id. m. 548.; „ . . . Isgra cum nongentis capitibus et sexcentis peditibus in castro curruum suos volens eripere venit . . . ” Ebendorfer, Chronicon Austr. id. m. 863.

⁶ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,576.

⁷ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 13,599., közölve Sopron vármegye Oklevéltára, II. 300.

⁸ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 13,617.

⁹ Archiv Český, III. 21.

¹⁰ Oklevéltár XXV.; Magyar Orsz. Ltár, Dl. 13,694.

Ulászló lázadóknak mondotta Erzsébet híveit, elkobozta birtokaikat s a saját híveinek adta; Erzsébet azonképen tett.¹ Ulászló utalványozásokat eszközölt a körmöczi² és kassai³ pénzverőkből, holott mind a két kamarát Giskra foglalta le s Erzsébet számára gyűjtötte jövedelmökből a zsoldosokat. Erzsébet Giskrára bízta, hogy akadályozza meg a lengyel csapatok bejövetelét; Ulászló Szentmiklósi Pongráczot és Nyeczpáli Lászlót, Szakoleza kapitányát jutalmazta, hogy vágják el a királynét Morvaországtól és Ausztriától.⁴ Am mindez nem volt elég. Ulászlónak magának is fegyverhez kellett nyúlni, ha magyar trónját meg akarta tartani.

A király lengyel tanácsosai úgy gondolták, hogy először a felsőrészeket kell lecsendesíteni, jelesül Giskrát kivenni; a magyar urak ellenkezőleg helyesebbnek vélték elsősorban a magyar „lázadók“ megfenyítését s az idegenek, a példán okulva, idejében magokba fognak szállni.

Világos, hogy a lengyelek jobban értékelték Giskrát, mint a magyarok.

Győzött a magyar urak véleménye s Hunyadi János Ujlaki Miklóssal Garai tábora ellen ment. Báttaszék táján találkoztak. Ha nem magyar és magyar, de magyar és török álltak volna szemben, elszántabb harcztot nem vívtak volna. Kemény tusa után a „lázadók“ tábora megfutott; sokan életüket vesztették, még többen estek fogságba; Garai épen menekült.⁵

Az eredeti terv szerint Garainak egyesülni kellett volna Szécsi Tamással s közös erővel indulni Buda ellen, hol Ulászló zékelt.

Ehhez képest Szécsi Tamás abban a hiszemben, hogy Garai feltartóztatás nélkül halad észak felé, előnyomult Esztergomból, hova időközben Erzsébet királyné is átjött Pozsonyból, hogy személyes jelenlétével tüzelje a harcosokat s már Budavára alá jutott. Ulászló csekély sereg birtokában kénytelen volt szemtől szembe elnézni a Felsőhévvizek felperzselését s csak a báttaszéki diadal hallatára vonult ki a várból. Szerencsésen viasszaszorította Szécsit Esztergomig s az esztergomi várban a Szent Tamás hegyről ostrom

¹ Oklevéltár XXVII.; Kassa titkos levéltára, no. 4.; Nagyszombat levéltára, 1441. márcz. 29. szám nélkül; Magyar Orsz. Ltár, DI. 13,613., 13,616., 13,585.; Nemzeti Múzeum törzslévél-tára, 1443. június 10.; Wagner, An. Scep. I. 333., III. 61. stb.

² Forgách-család ltára, Nemzeti Múzeum, 1442. június 11.

³ Justh-család ltára, Nemzeti Múzeum, 1441. június 22.

⁴ U. o.

⁵ Túróczi, id. m. I. 244.

alá fogta. Már több napig tartott a küzdelem döntő eredmény nélkül, mikor az érsek, kerülni akarván a testvérverontását, fegyverszünetet ajánlott, mire Ulászló elvonult.¹

Nem voltak ily szerencsések a Perényiek Giskrával szemben, sem a Rozgonyiak Pozsonyvárában.

Rozgonyi István és György szeptember 14-én és 21-én még gazdag jutalomban részesültek Ulászló részéről hűségükért; október 18-án azonban a cseh és német csapatoktól² szorongattatva bocsánatot kértek Erzsébet királynétől, hogy, megfélekezve a sok jóról, melyben atyja Zsigmond király részesítette őket, eddig ellenségeivel tartottak. De miután a királyné visszafogadta őket kegyelmébe, esküsznek, hogy ezentúl Lászlót fogják királyuknak elismerni, őt minden belső és külső ellensége ellen védelmezni és segíyezni, Pozsonyvárá a jövő Szent György-napig a királynénak átadják. Csupán azt kötötték ki, hogy ha nem maga a királyné venné át a várat, megbizottja magyar ember legyen és hogy — jutalmul Vöröskő (Piberstain) várát kapják.³ Mert ebben a korban ingyen semmit sem tesznek.

A hideg idők megakasztották a küzdelmet. De alig enged a tél, még nagyobb elszántsággal folytatták ott, a hol elhagyták.

Witowecz János, a Ciliek kapitánya, kezdte meg a harcztot Tótországban.

Hrsebeni Witowecz János szegényebb cseh nemes, egykor taborita, Holy Prokop iskolájának volt a tanítványa, akárcsak Giskra. Akkor lépett Cilli Ulrik szolgálatába, mikor ez, Albert király idejében, Csehország kormányzója volt. Ész, tudás és bátorság dolgában nem maradt Giskra megett, pályafutása sem volt sikertelenebb. László király Cilli Ulrik megöletése után a horvát bánságot ruházta reá.⁴

Ulászló Bánfi Istvánt küldötte Witowecz ellen, maga magyar és lengyel csapataival Kassát fogta ostrom alá.

A végeleáthatatlan háborúskodás egyfelől, másfelől Ulászló híveinek mérsékelt áldozatkészsége okvetetlenül szükségessé tették lengyel csapatoknak a bevonását. Ám ezek éppen Giskra és Kassa miatt csak ügygyel-bajjal, néha úgy sem tudtak eljutni Ulászlóhoz. Legalább útjukat akarta tehát szabaddá tenni, a mikor, bár a magyar urak élénken elle-

¹ U. o.

² Közülök Ladwenko, Pan Janda, Maczko. Jan Messenpek névszerint ismertek, Pressb. Zeit. 1877. 221.

³ Magyar Orsz. Ltár, DI. 13,583., 13,586.. 24,533.

⁴ Chronica der edlen Grafen von Cilli, id. m. II. 698. s köv. II.; v. ö. Palacky, Gesch. IV. 1. 515.

nezték, mert attól féltek, hogy a sok küzdelembe belefáradt, s nem áll meg Kassánál, csak Lengyelországban, személyesen állt a sereg élére.

Giskra helyzete eleinte válságos volt. Éles szeme tüstént észrevette, hogy tulnyomó erővel áll szemben. Kitért tehát a nyílt ütközet elől s Kassa falai mögé zárkózott. A város falait fokozott munkával javíttatta, a polgárságot fegyverbe állította, egyben tudatta veszedelmét a Sárosban, Szepesben tanyázó zsoldosokkal. Addig, míg ezek megérkeznek, váratlan kicsapásokkal nyugtalanította az ellenséget. Ulászló, látván, hogy döntő ütközetet nem várhat, körülzárt a várost, hogy kiéheztesse. Erre Giskra a városban található összes élelmiszereket a piacra hordatta, a hol két városi polgár és két katona adta ki kinek-kinek a napi eleséget. De a város hosszú ostromra nem számított s az eleség-készlet rohamosan fogyott; az adagok napról napra kisebbedtek s már sokan kutya-, macska-, egérhússal csillapították éhségüket. Jó volt, hogy ezt nem tudta Ulászló. Katonáinak a hosszas és eredménytelen táborozás miatt támadt kedvetlenségét látva, mikor a város emberi számítás szerint csak napokig tarthatta magát, seregének egy részével elvonult, Perényi Jánosra bízván a berekesztés folytatását. Ekkor érkeztek meg a sárosi és szepesi zsoldosok s Giskra kitört. Két tűz közé fogva az ostromlókat, ezeket vágtak le közülök, még többet ejtettek fogságba, köztük magát a vezért, Perényi Jánost.¹

Két héttel utóbb, Hamvazószerdán (1441. márcz. 1) ütközött össze Witowecz János Bánfi Istvánnal a tótországi Szamobor mellett. A királyi sereg jóval nagyobb volt, ez azonban nem félemlítette meg Witoweczet. Mint Holy Prokop tanítványához illet, a mi hiányzott számban, pótolta ésszel és fortélylyal. Színlelt futással kicsalta Bánfit jól megerősített táborából s addig futott, látszólag, teljes rendetlenségben, míg két oldalt, a homokbuczkák megett felállított

¹ Dlugoss, id. m. 761.; Callimachus, id. m. 476. s köv. II. V. ő. Tutkó, szabad királyi Kassa városának történelmi évkönyve, Kassa, 1861. 34—35. és Archiv Česky, III. 18. Történetíróink Kassa ostromát 1441 végére teszik s azt mondják, hogy a téli idő is befolyással volt a zárlat feloldására. Mi az év elejére tesszük, mert tényleg ekkor történt. Giskra Kassa felszabadítása után ugyanabban az évben még igen sok dolgot művelt, a miket, ha csak a télen szabadul fel, nem tehetett. És Miklós pap, a kinek igen pontos, tehát biztos értesülései voltak a kassai harcokról, azt írja 1441 márcz. 15-én, hogy Giskra a szamobori ütközet előtt két héttel verte meg a „magyar-lengyeleket“. A szamobori csata meg márcz. 1-én volt, tehát Kassa ostromának februárban kellett lefolynia. Miklós pap levelét mindjárt idézzük.

lesei közé nem vonta. Ekkor a legnagyobb rendben megfordult s három oldalról csapva Bánfira, tökéletesen megverte, sőt magát Bánfi Dezsővel s még tíz más előkelő urral együtt foglyul ejtette.¹

„Bizony ebul vannak a lengyel-magyarok“, — írta Miklós pap, a baseli zsinatnak akkor Bécsben tartózkodó megbízottja márczius 15-én Rosenberg Ulriknak.² Tényleg ez időszerint „ebul“ voltak.

A győztes hadsereg egyes csapatai már a Dunántúlra csaptak. Ulászló minden rendelkezésére álló haderőt magához vonván, személyesen ment ellenök s Szombathely közelében ütött táborn. Nemsokára szemben állt vele a szamobori győző. De bár napokig néztek egymással farkasszemet s apróbb csetepaték is voltak, a döntő mérközést egyre halogatták.

A háború esélyeit előre kiszámítani nem lehet; a mindig győztes hadvezér sem ígérhet magának biztos győzelmet. Egy újabb kudarcz Ulászló ingatag trónját végső veszedelmbe döntheti; a Cillick birtokai már is megfogyatkoztak az elkobzások révén, az Ulrik gróf személyeért állított túsok még mindig Ulászló hatalmában voltak; Frigyes királyhoz való viszonyuk meg úgy alakult, hogy ellene is készülhettek a védekezésre. Mindakét félnek jól felfogott érdeke a békés megegyezést tanácsolta.

1441 április 19-én a Szombathely melletti táborban kötötték meg az egyezséget. A Cilli grófok, Frigyes és Ulrik, Ulászlót elismerik Magyarország királyának, hűséget fogadnak neki és míg él, Erzsébet és fia mellett semmit sem tesznek; viszont Ulászló újra kegyelmébe fogadja őket, udvarában megbecsüliminta többi országnagyot, elkobzott birtokaikat visszaadja, a huszonnégy túszt szabadon bocsátja; a Szamobornál elfogottak azonképen visszanyerik szabadságukat.³

A szerencsés megoldás jótékony hatással volt Ulászló ügyére. Többen, a kik előbb cserben hagyták, visszapártoltak hozzá.⁴ Így tettek Rozgonyi István és György pozsonyi főispánok, kik félév előtt Erzsébetnek esküdtek, hogy ezentúl hívek lesznek hozzá és fiához s most hűséget esküdtek Ulászlónak. Jutalmul Csellevárát kapták Pozsony megyében, György azonfelül az országbírói méltóságot.⁵

Gyanakvó szemmel nézte a dolgok ilyen folyását Er-

¹ Chronica der edlen Grafen von Cilli, 699.; Archiv Česky, III. 18.; Wagner, Dipl. c. Saros, 107.

² Archiv Česky, III. 18.

³ Katona, id. m. XIII. 150. s köv. II.; Dlugoss, id. m. 759.

⁴ Magyar Orsz. Ltár, DL. 13,618.

⁵ Magyar Orsz. Ltár, DL. 13,640., 13,641.

zsébet királyné s szorgosan kereste a módot, melylyel az Ulászló javára fordult mérleget visszabilenthetne. Giskra északon becsülettel végezte a rábizottakat; Cilli gróf azonban meghódolt. S maga pénzszükében lévén ezidőszerint, nem rendelkezett olyan erővel, hogy, ha Ulászlónak eszébe jut ugyancsak ebben az időben igen tekintélyes hadseregét Pozsony ellen vezetni, a siker reményével szálljon vele szembe. Békét ajánlott tehát Ulászlónak. „Tegyék le a fegyvert mindaketten — üzenete követével Ulászlónak — s közös erővel, egyező akarattal munkálkodjanak az ország nyugalmanak és békéjének helyreállításán.”¹

Ulászló táborában osztatlan örömmel fogadták az ajánlatot. Az 1441 szeptember elején tartott országgyűlésen mind Ulászló, mind a rendek, külön-külön, teljes hatalommal ruházták fel Rozgonyi Simon egri püspököt és főkancellárt, Péter csanádi püspököt, Kusalyi Jakcs Mihályt, Rozgonyi György országbíró, Samatuli Vincze visegrádi várnagyot, Olnodi Czudar Simon királyi főpohárnokot és Tari Rupert hevesi főispánt, hogy a királynéhoz menjenek és vele tárgyaljanak. Kijelentették, hogy a mit végeznek, magukra nézve kötelezőnek fogják ismerni.²

A mint a követek elmentek Pozsonyba, Ulászló, nem sejtván, hogy Erzsébet kelepczébe csalja, seregét, a melyre már különben sem lesz szüksége, kezdte szétbocsátani, a lengyeleket is visszaküldte hazájukba.

Ezt akarta és ezt várta a királyné. A követeket szívesen fogadta, majd sok szép szóval napokon át áltatta. De mikor biztos értesülést szerzett, hogy Ulászló ismét sereg nélkül van, éles szavakkal utasította el őket, hogy „... neki tulajdonképen nincs tárgyalnivalója Ulászlóval, képtelenség oly esztelenséget kívánni tőle, hogy inkább akarja Magyarországot Ulászlónak, mint a saját gyermekeinek.”³ Újabb zsoldosok gyűjtéséhez fogott, mialatt Giskra teljes erővel folytatta a harczot a felsőrészekén.

Ilyen körülmények között Ulászló sem tehetett mást, mint hogy harczra készült. Tapasztalván magyar hívei lanyhaságát, Lengyelországból kért ismét segítséget.

„Tudva van testvériséged előtt — írta Semovitus masoniai herczegnek —, hogy csak főképen Erzsébetnek, Magyarország felséges királynéjának és következőleg az ország összes főpapjainak, báróinak, előkelőinek és neme-

¹ Monumenta Polon. XII. 424.

² Teleki, id. m. X. 104., 107.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 61.

³ Dlugoss, id. m. 760.

seinek komoly hívására jöttünk ebbe az országba . . . hogy senki se mondhassa, hogy hálátlanok voltunk Isten és ez ország iránt, a királyné állást foglalt ellenünk s támadni kezdte meghívatusunkat. S bár . . . kötelességünk lett volna, nem fogtunk azonnal fegyvert ellene, hanem kerestük a békés megegyezés módjait. De mert a királyné semmi méltányosságra sem hajlandó és az országnak igen sok lakosát elvonni törekedett tőlünk, mi végre a minapában, tekintélyes sereget gyűjtven össze, a lázadók ellen mentünk és Isten segítségével sok várukat hatalmunk alá hajtottuk, úgy hogy dolgunk kedvezően kezdett folyni.“

„Ekkor a királyné követek útján tudatta, hogy hajlandó egyetértés létesítésére az ország nyugalma és békéje érdekében. Mi azonképen óhajtván a megegyezést, elbocsátottuk hadseregünket, s magyar és lengyel tanácsosaink határozatából tiszteséges követséget küldtünk hozzá, hogy megbizonyítsuk békés szándékunkat. A királyné hosszú ideig szókkal tartott minket, mintha helyeselte volna törekvésünket, végre minden méltányosságot félretett s büszkén kijelentette, hogy tovább nem hajlandó dolgait így intézni s velünk megegyezni s ettől kezdve mindenfelől hadakat gyűjt, hogy elnyomja igazságunkat. De a Magasságbelinek erejében ellen akarunk állni s minden tehetségünkkel védeni igazságunkat.“ Kéri tehát a herceget, legyen segítségére s a milyen nagy sereget összegyűjthet, hozzá támogatására.¹

Tehát közel másfélévvel meghívása és egyhangú, esküvel erősített elismerése után ilyen volt Ulászló király helyzete.

Míg másfél hónappal utóbb Erzsébet királyné ezeket írhatta Rosenberg Ulriknak: „Tudomásul vettük és tökéletesen megértettük, hogy a mi legkedvesebb fiunknak, László hercegnek és a fentírt² országok királyának dolgai a legjobb szerencsével folynak s hogy ennek kegyelmed kiválóan örül. Ennélfogva mi is tudatjuk, hogy, hála és dicsőség adassék az egek Urának, mi is igen jól vagyunk, miután számos magyar úr, kik ellenünk és felséges fiunk ellen vétettek, immár kegyelműnkre adták magokat s hozzánk csatlakozván, kívánalmaink és utasításaink szerint fognak majd felelni a lengyel királynak. Ezért most már elhatároztuk, hogy népeinkből lehető sokat gyűjtven össze, a lengyel király és ellenségeink ellen küldjük Buda alá, hogy Isten segedelmével legyőzzük ellenállásukat“.³

¹ Monumenta Polon. XII. 424.

² A levél elején.

³ Archiv Český, III. 19.

Tényleg ekkorra László ügye nemcsak nálunk, hanem Csehországban is jobbra fordult.

Wittelsbach Albert bajor herceg a megválasztatását hírül vivő csehek előtt általános szavakkal úgy nyilatkozott, hogy a cseh koronát elfogadja. Azonban kételei támadtak csakhamar aziránt, vajjon megilleti-e a cseheket a királyválasztás joga, avagy örökösödő monarchia országuk? Eziránt kívánt tisztába jönni, mielőtt érdemleges választ ad.

1440 augusztusában Chamban összejövén a csehekkel, bizalmas beszélgetésben Rosenberg Ulriktól kérte a felvilágosítást. Rosenberg úgy nyilatkozott, hogy a cseh királyság valóban örökösödő ország. Ugyanakkor Erzsébet királyné erős, mondhatni, nyers hangon irt levélben támadt a hercegre: mily jupon akarja őt és gyermekét törvényes örökségétől megfosztani. Frigyes király hasonlóan komoly hangon figyelmeztette, óvakodjék a cseh korona elfogadásától, mert az a Habsburgok jogos öröksége.

A herceg megingott szándékában s mérlegelvén azokat a feltételeket is, melyeket a csehek elébe szabtak, hogy elfogadásuk esetén nem királya, de legfeljebb első kormányzója lesz egy különben is még mindig forrongó országnak, kijelentette, hogy, miután a csehek azt kívánják, hogy országát egyesítse Csehországgal, a két ország meg hűbértartománya a német birodalomnak, az egyesítésre nézve előbb a birodalom fejének, Frigyes királynak a döntését kell megvárnia.

Visszautasítás volt ez, ha még oly udvarias formában is; így fogták fel magok a csehek. Mikor még ugyanazon év októberében összejöttek, hogy a chami tárgyalásokról értesüljenek, már Albert herceget elejtve tanakodtak a királyválasztásról. S mert ugyanakkor már megindult a harc Magyarországon László érdekében, Giskra meglepő hódítást tett, Rosenberg Ulrik a magyarországi eseményekből reménységet merítve, határozottabban foglalt állást a Habsburgok mellett.

Kevéssel azután, hogy Giskra Kassánál, Witowecz Szamobor mellett oly súlyos csapást mért László vetélytársára, 1441 márcziusában ismét együtt voltak a cseh rendek. Rosenberg tanácsa szerint nemcsak a királyné, hanem Frigyes király, sőt Albert herceg is elküldte a gyűlésre követeit; Csehország melléktartományai meg, különösen a a sziléziaiak szokatlanul nagy számban képviseltették magukat. Mindezek kezét fogva oly súlylyal léptek fel a Habsburgok mellett, a mely megingatta a Ptacsek vezette párt eddigi merev állásfoglalását Lászlóval szemben. Nem ismerjük

ugyan a gyűlés határozatát, de a tárgyalásokból kiviláglik, hogy kedvező volt Lászlóra.

Oda irányult ezután Rosenberg összes politikája, hogy ezt a fontos, kedvező hangulatváltozást ébren tartsa mindaddig, míg László egyhangú elismertetését elérte. Összeültek a rendek még sokszor, felvetették a királyválasztás szükségességét mindannyiszor; a diplomata Rosenberg mindig talált okot, mely miatt a királyválasztást vagy magát az országgyűlést el kellett halasztani.¹

Egy ilyen elhalasztásról, tehát újabb sikerről értesítette 1441 nov. végén Erzsébet királynét s a királyné erre felelt oly örömmel és meglelégedéssel. Száraz sorainak, melyeket a fentebb idézettek után vetett, „ . . . Tudomásul vetjük, hogy az országgyűlés, mely Prágába az imén elmúlt Szent Márton (nov. 11) napjára hivatott egybe, ismét elhalasztatott;” — ily komoly háttere volt.

Így állván László ügye, a királyné csüggedés nélkül gondolhatott a harc folytatására a Cilliek meghódolása után is; annál inkább, mert Giskra időközben siker után aratott.

Giskra Kassa felmentése után Gömörbe ment s elfoglalta Rozsnyót. Távozása után ugyan csakhamar kivetette innen embereit a lengyel Odrovác, de Ulászlónak ez a sikere csak csepp volt a tengerben. Giskra bőven kárpótolta magát ezért Sárosban és Szepesben.²

Míg Kassa védelmével volt elfoglalva, Komorovszki Miklós Podolin és Czajka Berzevicze kapitányai Eperjesre ütöttek és teljesen kirabolták. A két lengyelnek akarta most a kölesönt visszaadni.

Berzeviczét elfoglalta s Podolint is oly erősen szorongatta, hogy csak az Olesniczki Sbignevtől küldött csapatok mentették meg Berzevicze sorsától.³ Még előbb hódolt meg Késmárk, melynek kapitánya Perényi Miklós volt.

Giskra és Perényi többször össze-összeecsaptak, de mindig döntő eredmény nélkül. Ez a sikertelenség arra bírta Ulászlót, hogy Perényit felmentette a kapitányságtól s Csapek Jánost, az egykori árvakapitányt ültette helyére.⁴ Azonban, a mikor Csapek megérkezett, Késmárk már Giskra kezében volt.⁵

¹ Bachmann, id. m. II. 386—393.

² Dlugoss, id. m. 764.

³ Dlugoss, id. m. 766.; Bonfini, id. kiadás, 447.

⁴ Dlugoss, id. m. 761.

⁵ Ex chronicis Scepus és Memorabilia urbis Kesmarkiensis, Wagner, An Scep. II. 11. és 105.; Chronicon Káposztafalvense, id. h.; Hain, Zips. Chron. 9. kézirat a Nemzeti Múzeumban.

Perényi Richnóvárába vette magát, mely családi birtoka volt. Ám itt sem lehetett soká maradása. Giskra csakhamar ostrom alá fogta s miután hiába várt segítség után, kaput tárt előtte.¹

A győzelemittas Giskra, a városoktól és Erzsébet királynétól hathatósan támogatva,² beütött magába Lengyelországba, hogy a saját tűzhelyén támadja Ulászlót.³

Erre Ulászló 1442 tavaszán a bátor egri püspököt küldte ellene. Rozgonyi Simon Richnó alatt találkozott Giskrával. Megütközni azonban nem mert vele, alkudozásra fogta a dolgot s meg is egyeztek egy több hónapig tartó fegyverszünetben. E szerint Giskra megtartja az elfoglalt városokat és várakat. Sőt Rozgonyi abban a reményben, hogy a félelmetes vezért Ulászló pártjára vonhatja, barátjává fogadta s egyik hugát, nővérének a leányát, feleségül adta hozzá.⁴

Tekintélyes sora volt már ebben az időben is azoknak a városoknak és váraknak, melyeket Giskra részint fegyverrel, részint „békés“ úton elfoglalt.

1441. elején foglyul ejtven a gazdag Perényi Jánost, váltságdíjúl 24,000 aranyat követelt. Perényi lefizetett 4000-et, a többi 20,000 fejében azonban kénytelen volt zálogba adni az abaujmegyei nagyidai uradalmát. Ezen a révén Nagyida vára és városa, valamint járulékai, névszerint Szikszó, Újfalu, Sziget, Hernádnémeti, Vadász, Detk, Komáromcz, Szeszta, Csécs, Velejte, Makrancz, Bodolló, Lánecz, Perény, Újvár, Zsujta, Panyok, Kis- és Nagynémeti és Csány faluk jutottak Giskra birtokába.

Azonban Giskra nem sok hasznát láthatta az uradalomnak s mert állandóan szükében volt a pénznek, még ugyanazon évben mint zálogos újra zálogba adta az uradalmat 6900 arany frtért Modrár Pálnak, jómódú körmöczi polgárnak. Giskra főkapitánya volt Körmöczbányának, így jutott meghitt barátságba — Giskra mondja ezt egy későbbi levelében — Modrárral.

¹ Dlugoss, id. m. 766 ; Bonfini, 447. ; Hain id. krónikája. Perényi Miklós ekkor, hogy legalább még meglevő birtokai biztosítottassanak Giskrától, Pál és János testvéreivel átpartolt Erzsébethez. Bártfa levéltárában, 478. ; Wagner, Dipl. c. Saros, 109. ; Hradsky, Szepesvármegye a mohácsi vész előtt, 95.

² Magyar Orsz. Ltár, Dl. másolatok, XXIV. c. 13,650. ; Bártfa levéltárában, 387 ; Kassa levéltára, egykorú másolat, számozatlan rész, 1441. június 16. ; közölve Tört. tár, 1898. 183. ; Wagner, Dipl. c. Saros, 107.

³ Monumenta Polon. II. 127.

⁴ Dlugoss, id. m. 767. ; Bonfini, id. kiad. 448.

A zálogbaadás Kassa, Lőcse, Körmöcbánya, Bártfa és Besztercebánya bíráinak és esküdtjeinek jelenlétében történt Kassán. Giskra megígérte, hogy ha Nagyidát nagyobb erejű ellenség támadja meg, Kassával együtt oltalmazni fogja; ha az ellenség elfoglalná, Modrárt készpénzzel elégtí ki; ha Modrárt szegénysorsba jutna, maga is tovább zálogosíthatja Nagyidát, de mindig az ő és Kassa tudtával s csak olyanakkal, a ki jó szomszédságot tart Kassa városával.¹

Kisebb halat fogott körülbelül ugyanabban az időben Haskó, valóságos nevén Schellendorf Márk² zólyomi kapitány és főispán Simonyi Imre személyében. Sárói Cseh László, barsi főispán, azután Panyi Demeter, Kálnai György, Szobonyai László, Revistyevara várnagya, Endrei Tamás, Váradi László, Eleki Pál és még mások, összesen tizenhatan vállaltak kezességet szabadonbocsátásáért s kötelezték magukat, hogy megszabadulásának tizennegyedik napján Cseh László 200, a többiek együtt 400 aranyat fognak fizetni Körmöcbányán a zólyomi főispánnak.³

Míg Giskra a felsőrészekén hadakozott, Erzsébet királyné azonképen megkezdte a harcztot s ostrom alá fogta Pozsonyvárat.

A német és cseh zsoldosok a vár alatt, a Duna partján elszáncolták magukat, egész erődöt emeltek, melyet a saját nyelvükön és értelmzésük szerint Tabor-nak neveztek el s czélszerűen megválasztott helyeken még több faváracst építettek.⁴ Ezekből zaklatták a várat s akadályozták meg az élelemnek és takarmánynak a várba vitelét.

Ulászló, bár már erősen télre fordult az idő, személyesen ment a szorongatott Rozgonyi István megsegítésére. Az volt a terve, hogy míg Rozgonyi a várból, ő a mezők felől támad a városra.

Ám Giskrának hosszú keze volt, egész Pozsonyig ért s utasítására a nyitrai kapitány hátba fogta Ulászlót, úgy, hogy ez kénytelen volt Nagyszombat falai megett vonni meg magát, a honnan sikerült már előbb kivetnie a cseheket.⁵

Ulászló válságos helyzetében a lengyel országnagyokhoz fordult.

¹ Az irásbefoglalás csak 1442. okt. 23-án történt. Magyar Orsz. Ltár, Dl. 13,690; a leleszi konvent Országos levéltára, fasc. anni 1449. no. 7. és 9.

² Körmöcbánya levéltárában, Fons 26., fasc. 1. no. 12., Fons 18., fasc. 1. no. 8; Šbornik musealneje Slovenskej Spoločnosti, Turčiansky Sv. Martin, I. 11.

³ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 13,633.

⁴ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 13,617.

⁵ Archiv Český, III. 21.

„Leveleinkkel és követeinkkel már gyakrabban jeleztük nektek állapotunkat, hogy mily nagy veszedelmekkel tartottuk meg életünket és fejünket ellenségeinkkel szemben és tartjuk most; ismételtén kértünk, legyetek segítségünkre ígéretetek szerint, mint a kik idejövetelünknek szerzői voltak . . . Nem azt mondtuk-e, hogy meg vagyunk elégedve apai örökségünkkel és elég a mi uraságunk. De mert egy értelemmel és egyező szóval akaratumkon kívül úgy ítéltek, hogy idejövetelünk Lengyelországra és koronájára igen előnyös lesz . . . mi is beleegyezésünket adtuk, reménységünket Isten után ígéretetekbe helyezve, hogy szükségünkben segítségünkre lesztok és mert azt hittük, hogy a lengyel dicsőség címeit növelhetjük, ha kardunkat a vad törökök ellen fordítottuk.“

„De íme egészen másképp történt, mint gondoltuk. Nemcsak a törököknek nem vagyunk képesek ellenállni . . . de még azt a nyomorult embert, azt a Giskrát is, a ki ezekkel a bajokkal meg nem elégedve, vakmerően Lengyelországunk határait háborgatja vigyázástok hiánya miatt, kénytelenek vagyunk elhanyagolni azért, mert csak zsoldosok vannak velünk, a kiket saját pénzünkön fogadtunk és kevés magyarok . . . Mert az a nyomorult ember a mi híveinket, a kik Kassa környékén laknak, igája alá hajtotta és a mi engedelmisségünktől elvonta . . .“ Inti, buzdítja tehát a lengyeleket, hogy minden haderejükkel éjjelnappal hozzásiessenek.¹

Jöttek-e lengyel csapatok ezúttal, nem tudjuk. De azt már tudjuk, hogy Erzsébet királyné 1442. febr. 19-én így írt Pozsonyból Rosenberg Ulriknak:

„Nemzetes, nekünk kiválóan kedvelt hívünk. Mert nemzetségünknek mindenkori szokása volt, hogy állandó kedvelt híveit szívesen örvendeztette kellemes hírekkel, azért mi is e régi szokásunkat követvén, figyelembe véve eddigi tapasztalatunkat és értesülésünket, hogy mindaz, a mi kegyelmed természetes urának, a mi fiúnknak, László herczegnek, Magyarország stb. királyának jó szerencséjére vonatkozik, kegyelmedet örömmel tölti el és vígságát gyarapítja; ennél fogva sietünk tudtára adni kegyelmednek azt a hírt, hogy a mi legfőbb ellenségünk, a lengyel király, ki a maga embereivel ide sietett volt nekünk és híveinknek kárt szerzendő, megtámadván Pozsony várát, innen a mai napon nagy veszteséggel és nagy szegénnyel elvonult.“²

¹ Monumenta Polon. II. 127.

² Archiv Česky, III. 21.

Egy szemtanu, Domini Frigyes, ki a királyné levelét vitte Rosenberghhez, még többet mond: „A lengyelek Pozsony alatti vesztesége igen nagy. 3000 lovat vesztek, melyek javarészt mi fogtuk el.”¹ Bár simábban, de lényegben ugyanezt mondja a lengyel Dlugoss is.²

Tehát másfél évvel azután, hogy az Ulászlót koronázó rendek Székesfehérvárott megtagadtak minden jogot Erzsébettől és fiától a magyar koronára, így állt László király ügye.

A Pozsony ostromlásában részt vett lengyelek azonnal az ostrom megszüntetése után, még februárban (1442) Odrovác Péter kapitányuk alatt, ki a nyáron kivetette a csehek Rozsnyóból, haza igyekeztek, mert az a hír járta, hogy a tatárok ütöttek országukba. Útközben betértek Egerbe. Rozgonyi Simon püspök szívesen látta s bőségesen megvendégelte őket.

A mint értesült erről Giskra, sietve útnak indította Talafuszt Kassáról. Talafusz válogatott csapattal hirtelen Eger alatt termett, éjnek idején rácsapott a városra, több helyen felgyújtotta s gazdag zsákmánnyal megrakodva gyorsan tovább állt.

Simon püspök és a lengyelek, mikor álmélkodásukból magukhoz tértek, lóra kaptak s Talafusz után iramodtak. Szerencsésen utól is érték őket, miután ezek a rablott dolgok sokasága miatt csak mérsékelten haladhattak. Heves harcز fejlődött most ki. Egyik oldalon a becsületen ejtett csorba kiköszörüléseért, másikon a zsákmány megtartásáért küzdöttek. Végre is a csehek engedtek. Talafuszt többedmagával elfogta a püspök, de még előbb fogta el Talafusz Odrovác Pétert s még a csata eldőlte előtt elvitette egyik hívével a harcز színhelyéről.³

Szabadságukat mindaketten hamarosan visszanyerték. Ama bizonyos cseh a lengyel kapitányt Czudar Miklós kezébe szolgáltatta, ki kevéssel előbb pártolván el Ulászlótól, élt az alkalommal s a becses zsákmánnyal egyenesen Budára sietett, hogy elpártolásáért bocsánatot nyerjen.⁴ Talafusz társaival együtt a Giskra és Rozgonyi Simon között Richnóvára alatt nem sokkal később kötött fegyverszünet alkalmából szabadult meg.⁵

Rozgonyi Simon boszúját azonban ez a diadal még nem hűtötte le. A tavaszon, pünkösd (május 25) után Lévai

¹ Archiv Česky, III. 21.

² Dlugoss, id. m. 764.

³⁻⁴ Dlugoss, id. m. 765.; Bonfini, id. kiad. 447.

⁵ Bártfa levéltárában, 315.

Cseh László társaságában négyezer magyar és lengyel harczossal a Lászlópárti Selmeczbányára csapott. Sokat megöltek, férfit úgy mint nőt; a házakban, sőt a templomokban is barbár módon pusztítottak; az oltárokat összetörték, a kelyheket, keresztekét, még a szent ereklyéket is elvitték, végül a várost tökéletesen felperzselték. Mindezt a „cseh rablók” sem végezhatték volna jobban. Méltán jegyezte be Selmeczbánya notariusa a város jegyzőkönyvébe: „Anno 1442 venerunt alumni iniquitatis Simon episcopus Agriensis de genere Rozgon et Ladislaus Czech filius Petri Czech de Lewa.”¹ „Gonoszság magzatjai”-nak nevezték tíz esztendő előtt a rabló taboritákat és árvákat a kárvallott magyarok.

Nem csökkent elkeseredéssel dúlt tehát a polgárháború már két éven át, a nélkül, hogy Ulászlónak sikerült volna magát a magyar trónon megszilárdítani vagy Lászlónak vetélytársától megszabadulni.

Pedig az ország érdeke egyetértést követelt. Murad szultán a zavarokat kiaknázandó egyre vakmerőbben támadt ellenünk. Már 1440-ben, mikor a rendek a fehérvári koronázásra gyűltek egybe, ostrom alá fogta Nándorfehérvárt s csak Tallóczi János vránai perjel hősiességén mult, hogy félév után kudarczczal kellett elvonulnia. Támadását megismételte a következő években. 1442-ben éppen kétszer tört be Erdélybe. Hogy vállalatai csúfos véget értek mind Szebennél mind a Vaskapunál, első helyen Erdély vajdájának, a bátor, hazáját és vallását egyaránt szerető s jeles hadvezéri tulajdonokkal rendelkező Hunyadi János érdeme.

A legjobbkor lépett tehát közbe IV. Eugenius pápa, mikor 1442 tavaszán Cesarini Julián biborost hozzánk küldötte, hogy békét teremtsen Ulászló és Erzsébet között s azután Magyar-, Cseh- és Lengyelországok valamint Ausztria egyesített haderejét vigye a Balkánra, a törököknek kiűzésére Európából.

Cesarini Julián régi ismerősünk a baseli zsinatról. Ugyanazt a nemes buzgalmat, finom lelkiületet hozta hozzánk, melyért már Baselban nagyrabecsültük.

Ulászló szívesen fogadta s a választásakor elvállalt feltételek mellett kész volt a békére, mitől a királyné sem idegenkedett. Mert, bár jelentékeny sikerrel dicsekedhetett, a háború sok pénzt emésztett fel s kénytelen volt napról-napra újabb kölcsönöket igénybe venni

¹ Selmeczbánya legrégibb jegyzőkönyvének első bejegyzése. V. ö. Wenzel, Magyarország bányászatának kritikai története, Budapest, 1880. 35. l., Kachelmann, Geschichte der Bergstädte, III. 45.

A bíborosnak az volt az első terve, hogy az Erzsébet és Ulászló között létesítendő házasság ajánlatával egyeztetni ki az ellentétes érdekeket. Ulászló ehhez nehézség nélkül hozzájárult, de nem a királyné. Csupán ahhoz adta beleegyezését, hogy fiának magtalan halála esetére az örökösödés Ulászlónak biztosíttassék és ez, László kiskorúsága alatt teljes hatalommal kormányozza az országot, továbbá, hogy két leánya közül az idősebbet, Annát Ulászlónak, a fiatalabbat, Erzsébetet Kázmér lengyel hercegnek adja nőül, amaz a tizenhárom zálogos szepesi várost, emez Sziléziát kapván jegyajándékol.

Ulászló és lengyel tanácsosai ezeket a feltételeket szívesen elfogadták volna, mert nagy előnyöket tartalmaztak hazájukra nézve; de a magyarok határozottan elutasították, mert evvel a szepesi városokat örökre elvesztették volna. Hunyadi János állítólag úgy nyilatkozott, hogy „a háború folytatása kisebb baj, mint az olyan béke, melyet az ország egy részének átengedése árán kell megvásárolni“.

A bíboros új tervvel állt elő: Lépjenek a harczoló felek fegyverszünetre, mely alatt Ulászló és Erzsébet személyesen találkozzanak; a személyes találkozás — Ulászló és Erzsébet eddig nem látták egymást — hite szerint meg fogja könnyíteni a nehézségek elhárítását.

Augusztus elején a bíboros Ulászló biztosaival megjelent Pozsonyban a királynénál. Hosszabb tárgyalások után a tényleges helyzet alapján a következő év (1433) június 24-ig fegyverszünet kötött. Megállapodtak, hogy a végleges békéről s a törökök ellen közös erővel indítandó hadjárat ügyéről Esztergomban fognak tanácskozni. hol szeptember 27-én Ulászló és Erzsébet találkoznak.¹

E tárgyalások és megállapodások eredménye volt, hogy Rozgonyi Simon megjelent a felsőrészekben s fegyverszünetet létesített Giskrával.

Nógrád és Hont vármegyék, melyek a veszedelem tözsomszédságában voltak, még különösebben is iparkodtak biztosítani nyugalmaikat.

Szécsényi László, Kálnai Etreh Mihály, Poltári Sós László, Vedei Sándor és Daróczi Jakab a magok, nemkülönben Nógrád és Hont összes nemes és nem nemes lakosai nevében 1442. szept. 17-én Hollókőben a jövő esztendő Szent György napjáig (ápr. 24) tartandó fegyverszünetre léptek „Nagyságos Brandeisi Giskra János úrral“, Kassowi

¹ Bártfa levéltárában, 399., 401., 402.; Teleki, id. m. X. 116.; Fraknoi, Cesarini Julián élete, Budapest, 1890. 16—22. ll.

Jodok véglesi, Sáfár Péter saskői, Kenéz Gergely lipcsei, Ocskó selmeczi kapitányokkal, Dobronya úrnőjével, Gergely gróf özvegyével, Schellendorf Márk zólyomi kapitánynyal és főispánnal, továbbá Körmöcz-, Selmecz-, Bakabánya, Libetbánya, Újbánya és Beszterczebánya városokkal, a hozzájuk tartozó városokkal s egész Zólyom vármegyével, olyan feltételek mellett, hogy ez alatt az idő alatt a kártételtől, egymás birtokainak pusztításától, a rablásoktól, az emberek fogságba hurczolásától tartózkodni fognak; egyik fél a másik területére szabadon mehet s bántódás nélkül fog visszaterelni; ha akadnának is rendbontók, maga az egyezés érvényben marad; ha a király úr vagy királyné asszony a szerződés felbontását parancsolná meg, az illető fél köteles a másikat erről tíz nappal előbb tudósítani; ha valamelyik fél hűtelen lenne ezekhez a megállapodásokhoz, becsületét veszítse s a becsületes emberek, a „vitézek“ társaságából zárassék ki.¹

Az Esztergomba tervezett összejövetel, bár Ulászló Erzsébet minden kívánságát teljesítette,² nem történt meg. Oly nagy bizalmatlansággal viseltetett a királyné Ulászló iránt.

A legtöbben már végleg elejtették a kibékülés reményét. Csak a bíboros nem mondott le róla. Újabb javaslatot tett, hogy a királyné jöjjön legkiválóbb híveivel Győrbe, mely az ő hatalma alatt állt, Ulászló pedig magyar és lengyel tanácsosaival a szentmártoni apátságban szálljon meg. Ekkor azután az általuk választandó bizalmi férfiak indítsák meg a tárgyalást, közvetítsék a kölcsönös üzenetek váltását.

A javaslatot elfogadták.³ Maga a bíboros állt a bizalmi férfiak élén. Fáradtságot nem kímélve járt-kelt a zord őszi napokban Győr és Szentmárton között. Háromheti alkudozás után végre megegyeztek. Ulászló hozzájárult, hogy Erzsébet királyné megtartsa azokat a várakat és városokat, melyek tényleg hatalmában vannak; hogy a békekötés megerősítése alkalmával ünnepélyes óvás alakjában fenntartsa László fia jogigényeit. Viszont Erzsébet csak arra vállalkozott, hogy Anna leányát nőül adja Ulászlóhoz.

A biztosok december 13-án írták alá a békekötés oklevelét. Másnap Ulászló meglátogatta a királynét és élőszóval is ismételte s esküvel erősítette meg az elvállalt kö-

¹ Oklevéltár XXVIII. V. ö. Križko, Sluby a verolomstvo u našich predkov cz. cikkét a Sbornik Museálnej Slovenskej Spoločnosti, 1696. 8. l.

² Teleki, id. m. X. 118.

³ Bártfa levéltárában, 404.; Teleki, id. m. X. 121.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 62.

telezettségeket. Majd a székesegyházban hálaadó istentiszteletet tartottak, mikor is a béke feltételeit magyar, német és lengyel nyelven kihirdették.¹

A nagy örömet azonban, melyet a béke híre országszerte keltett, csakhamar megdöbbenés és aggodalom váltotta fel.

Erzsébet királyné négy nap múlva váratlanul elhunyt.

Erre Giskra, ki különben sem nézte jó szemmel a királyné békülési terveit,² kijelentette, hogy tovább harcol.³ Egyetértett vele Szécsi Dénes, az esztergomi érsek.⁴

Fellépésük számos követőre talált László eddigi hívei között,⁵ bár azok sem voltak kevesen, kik a királyné halála után Ulászló pártjára tértek.⁶

A városok, melyek Giskra kapitánysága alatt álltak, egyértelműen László mellett nyilatkoztak, ha nem meggyőződésből, Giskra nyomására. Ulászló követi, kiket 1443. január 5-én Kassa városához küldött,⁷ üres kézzel tértek vissza, mert Kassa már december végén kijelentette, hogy László pártján marad. Sőt Giskra utasítására a többi városhoz is felhívást intézett, hogy kövessék példáját.⁸

Mindannyian Frigyes királyhoz fordultak, ki a győri békét érvénytelennek mondotta, mert az ő — a gyermek László gyámja — tudta nélkül kötötték, készséggel ígérte meg tehát támogatását.⁹

Ennyire haladván a párt ügye, Giskra haladéktalanul megkezdte a háborúskodást s elfoglalta a jelentékeny Szepesvárat.¹⁰

Így az ország ott volt, a hol előbb.

Cesarini Julián elülről kezdhette békemunkáját. Frigyes királylyal iparkodott elsősorban megegyezésre jutni. A váci püspök és Lasoczki Miklós krakói dékán kíséreté-

¹ A legújabban napfényre került adatok felhasználásával részletesen ismerteti e tárgyalásokat Fraknói, id. m. 22—24

² Bártfa levéltárában, 405.

³ Aeneas Sylvius, Epistola. 54.; Historia Friderici III., Kollár, *Analecta Vindob.* II. 116.; Dlugoss, id. m. 771

⁴ Aeneas Sylvius, Historia Friderici III., Kollár, id. m. és h.

⁵ U. o.

⁶ A Giskrával 1443. szept. 1-én kötött fegyverszünet aláírói között, a kik Ulászlóért kezességet vállaltak, találtak Perényi Miklóst; az 1444. áprilisi országgyűlés végzéseit aláírók közt meg Perényi Pált.

⁷ Teleki, id. m. X. 123.

⁸ Brüsseli Okmánytár, I. 2.

⁹ Aeneas Sylvius, Historia Friderici III. id. m. és h.

¹⁰ A szepesi káptalan házi levéltárában, Srin. I. fasc. 2. no. 5. és 11., 18., Serin. IX. fasc. 7. no. 44., 46.; Coll. Kapr. in 4-to, t. 52. p. 355.

ben már a következő hetekben megjelent udvaránál. Azonban Frigyes nem volt hajlandó azonnal a béke feltételeinek tárgyalásába bocsátkozni, bár el sem utasította a biboros ajánlatait. Abban állapodtak meg, hogy mind László, mind Ulászló megbízottjai Hainburgban fognak összejönni, a békéről tárgyalandók.¹

Az összejövetel nem történt meg. IV. Eugenius pápa fellelkészülve Hunyadi Jánosnak a törökök felett a mult évben kivívott diadalain, az egész keresztény világot felszólította, egyesüljenek a szentszék vezérlete alatt a közös ellenség, a törökök megtörésére. Cesarini Juliánt teljesen lefoglalta a hadjárat előkészítése s a mikor a déli részeken táborozó Hunyadtól oly értesülést kapott, hogy a szultán Ázsiában súlyos vereséget szenvedett, annyira sürgette a hadjárat megindítását, hogy a hainburgi összejövetelt a következő évre halasztván, megelégedett, ha egy esztendőre terjedő fegyverszünetet köthet Frigyes és Ulászló között. Miután ez megtörtént, Ulászló király július 22-én elindult Ráczország felé, Rozgonyi Simonra bízván Giskra lecsendesítését.

Rozgonyi eleinte avval a tervvel foglalkozott, adjanak 20,000 frtot Giskrának, hogy zsoldosaival együtt hagyja el az országot.² Ám ehhez a tervhez először 20,000 frt volt szükséges, azután a Giskra beleegyezése. S mert mindakettő hiányzott, Rozgonyi Simon örült, hogy, ha súlyos feltételek mellett is, 1443. szeptember 1-től 1444. szeptember 29-ig tartó fegyverszünetre léphetett sógorával.

A fegyverszünet pontozatai igen érdekesek; Giskra mint egyenlőrangú fél egyezkedett Ulászló királylyal, illetőleg megbízottjával.

Nevezetesen: Giskra megmarad tényleges birtokaiban, vele Kassa és a többi városok pártállásukban. Minden a királyi kincstárba befolyni szokott jövedelmek a Giskra hatalma alatt élő városokból és falvakból Giskrát illetik. A fegyveres támadások szünetelnek. Mind a László-, mind az Ulászló-pártiak, egyháziak és világiak, vagyonukat békésen birtokolhatják. Az erőszakkal lefoglalt egyházi javak jogos tulajdonosaiknak visszaadtnak, a dézsmát Giskra területéről is beszolgáltatják az illetékes egyháziaknak. Mindkét párthoz tartozók szabadon közlekedhetnek egymás területén. Még a fegyverszünet ideje alatt 1444. február 2-ára

¹ Fraknói, id. m. 25—26.

² Bártfa levéltárában, állandó kiállítás a Sárosmegyei Múzeumban, 1443. június 10.

mindkét fél megbizottakat küld, Ulászló pártja Budára vagy más Esztergomhoz közel eső helyre, László pártja Esztergomba, hol a végleges békéről fognak tanácskozni. Egy-másnak kölcsönösen védőlevelet adnak. Ha Giskra időközben meghalna, az fog helyette megjelenni Esztergomban, a ki méltóságában követi. Ha időközben egyik vagy másik részről vétenének a fegyverszünet ellen, az ilyen esetek elbírálására és megtorlására — érvényben maradván a fegyverszünet — Pelsőczy Bebek Imrét és Szécsényi Lászlót ruházzák fel a bíraskodás és intézkedés teljes hatalmával.

Giskra kívánságára a szerződés megtartásáért Ulászló király nevében kezességet vállaltak: Rozgonyi Simon egri püspök, Pálóczy László királyi főajtónállómester, Pálóczy István, a királyi seregek főkapitánya, Szécsényi László nógádi főispán, Homonnai István, Olnodi Czudar Jakab, Pelsőczy Bebek László, Nagymihályi László, Serkei Lorándfi György gömöri, Tornai Szilveszter tornai, Tarkói László lipitói főispánok, Sebesi István és Perényi Miklós.¹

Ulászló a hadjáratból csak 1444. február 2-án érkezett vissza Budavarába dicsőségesen, diadalkoszorúsan. E miatt a békebiztosoknak február 2-ára tervezett összejövele nem történhetett meg. De nem maradt el, mert Ulászló április elejére országgyűlést hirdetvén Budára, erre a már Esztergomban összegyűlekezett László-pártiakat is meghívta. Ezek, miután a kívánt védőlevelet megkapták, elfogadták a meghívást s Szécsi Dénes érsek kivételével mindnyájan, köztük Giskra János is, átmentek Budára.²

A békéből azonban nem lett semmi. A minek oka a diadalmas hadjárat s a nyomában fakadt büszke, mindenestre helytelen fenhéjazás volt. Míg az Ulászló-párti urak a mult év őszén mint egyenlőrangú féllel tárgyaltak Giskrával, most feltétlen meghódolást követeltek tőle. Giskra a kihívásra természetesen daczczal felelt s a békének még a reménysége is eltűnt.

Ulászló meghívta az országgyűlésre Szentmiklósi Pongráczot is, Szakolcza féktelen urát, ki hol az egyik, hol a másik párttal tartva garázdálkodásában nem ismert határt. A rendek azonban nem akartak a rablóvezérrel együtt tanácskozni. Olyan erélylyel követelték megbüntetését, hogy a király kénytelen volt őrizet alá venni. De boszúvágyuk evvel nem volt kielégítve. Támadást intéztek Pongrácz kísérete ellen és Nebojsza Pétert, a szentmiklósi kapitányt emberei-

¹ Teleki, id. m. X. 135. A fegyverszünetet Igló mellett kötötték.

² Bonfini, id. kiad. 415.; Knauz, Az országos tanács, 4.

vel együtt elfogván, közülök többet felakasztottak, másokat a Dunába fojtottak.¹

Azután Giskrára kerítették a sort. Nem tekintve védőlevelét, nem az iglói fegyverszünet feltételeit, felszólították, ismerje el Ulászlót királyának. Giskra röviden felelt: Urának, Lászlónak fogadott hűségét nem tagadja meg. A szavait követő felzúdulás már-már Szentmiklósi sorsával fenyegette s a veszedelemből csak Ulászló nagylelkűsége mentette meg.² Az ő védelme alatt menekült el Budáról s vele mentek a városok követői is.³

Az országgyűlés elején megnyilatkozott szenvedélyes hangulat a tárgyalások egész folyamán uralkodó maradt, kétségkívül a közügy kárára. Az olyan végzések, hogy minden akár jelen, akár távollevő nemes köteles külön írással kötelezni magát az Ulászló iránti hűségre; az összes királyi jövedelmek, bárkinék a kezén vannak, adassanak vissza a királynak; idegen katonaság az országba nem hozható: minden időben helyesek lehettek, csak a jelen körülmények között nem.⁴ Mert először egyoldalúlag, azután a múlt évi szeptemberi megállapodások ellenére, végül a tényleges viszonyok számításán kívül hagyásával hozattak.

Giskra itt volt a valóságban, tekintélyes sereggel rendelkezett s az ország harmadrésze tőle vett irányt. Frigyes király gyámi tisztéből kifolyólag éppen ebben az időben erősítette meg kapitányságában — ezóta nevezte magát „László király főkapitányának,“ eddig kassai, szépesi, körmőcsi kapitánynak, olykor mind a háromnak egyszerre —, egyúttal felhatalmazta és utasította, hogy az összes várakat, városokat, jövedelmeket, birtokokat, melyeket az elhunyt királyné elzalogosított, váltsa vissza, a melyeket zálog czíme nélkül idegenek szálltak meg, foglalja vissza, vegye birtokába s belátása szerint fordítsa az ő gyámfia hasznára és tisztességére; László összes magyar híveit meg arra intette, hogy Giskrának, a ki iránt ő teljes bizodalommal van, mindenben engedelmeskedjenek s rendelkezésére álljanak.⁵

Ezt a Giskrát nem lehetett nyilatkozatokkal az országból kiverni s az elvet, a melyet képviselt, egyszerűen eltörölni.

Még ugyanez az országgyűlés határozta el, hogy a télen oly eredménynyel megkezdett hadjáratot a nyáron

¹ Bonfini, id. kiad. 466.

² Dlugoss, id. m. 785.

³ Knauz, id. m. 115. l. 15. jegyz.

⁴ Kovachich József, *Sylloge decretorum comitialium*, Pesthini, 1818. I. 74. s köv. II.

⁵ Chmel, *Regesten*, 165. 1444. április 28.

folytatják. Ulászló azonban addig nem indult el, míg távolléte idejére annyira-mennyire nem biztosította az ország nyugalmit. Végleges béke kötésére megint nem lévén idő, május végén két évi fegyverszünetre lépett Frigyes királylyal.¹

Giskra nyugodtan maradt,² többrendbeli kölcsöneit rendezgette Kassával és a többi várossal. November 30-án Olesniczki Shigneu krakói püspök s több lengyel országnagy fegyverszünetre lépett vele. Bizonyára azért, hogy a maguk részéről is támogassák királyuknak törekvését a békét illetőleg, míg távol van Magyarországtól. Ők azt mondják, abból a célból, hogy a négy év óta tartó s mind Magyar-, mind Lengyelországra nagy károkkal járó háborúskodásnak véget vessenek. A fegyverszünetet Ulászló és Frigyes királyok példájára — ezt is mondják — két évre kötötték.

Magyar részről névszerint említettnek Giskra János, „a felséges fejedelemnek, László, Magyar-, Horvát-, Dalmátországok királyának generalis kapitánya, sárosi főispán,“ Szécsi Dénes esztergomi érsek, Szécsi Tamás komáromi főispán, Perényi János az idősebb, Bazini György, Kassa, Lócse, Bártfa, Eperjes, Késmárk, Pozsony, Körmöczbánya, Besztercebánya, Zólyom, Selmeczbánya, Ujbánya, Korpona városok, Sáros, Richnó, Berzevicze, Gölnicz, Szomolnok, Jászó, Rozsnyó, Nagyida, Lipócz, Tokaj, Szécs, Tarkó, Kapi, Makovicza, Dunajecz, Újvár, Palocsa várak és erősségek, azonképen Lipcse, Végles, Saskó, Revistye, Trencsén, Lednicz, Besztercze s több Vágmenti vár; általában mindazok a főpapok, bárók, nemesek, előkelők, városok, várak és falvak, kik, illetőleg melyek László pártján vannak.

Feltételeik így hangzanak: Magyarország területéről a lengyeleket illető és Giskrától lefoglalt jövedelmek jogos uraiknak kiadatnak; azonképen, a melyeket a lengyelek Magyarországban vagy lengyel területen foglaltak le, Giskrának, illetőleg tulajdonosaiknak, a mint ezt már — mondják — Giskra Komorovszki Miklóssal és Péterrel előbb elvégezte. A rablásoktól, fosztogatásoktól, gyújtogatásoktól, a fogságba hurczolástól tartózkodni fognak, úgyszintén a fegyverfogástól. A kereskedők és minden rangú-rendű emberek szabadon járhatnak-kelhetnek áruikkal, látogathatják a szokásos helyeket, városokat és falvakat a rendes országutakon. Egyik fél sem emel a másik kárára várat vagy

¹ Chmel, Regesten, Anhang LXI. és köv. II. egész terjedelemben.

² Pessina, Mars Moravicus 630. l. szerint Rozgonyi Simon rábeszélésére Giskra is adott Ulászlónak 300 gyalogost. V. ö. Botto id. czikkét, Slovenské Pohlády, 1901. XXI. évf. 287.

erősséget. Egyik sem foglalja el a másiknak várát, városát sem erővel, sem csellel vagy bármi más úton.

Ha valaki — idegen vagy közülök való — megzavarná a békét, az ilyen felett a mindkét részről választott bírák fognak ítélkezni, maga a fegyverszünet épségben maradván. Az elmúlt négy évben önkényesen felállított váмок, harminczadok megszűnnek, csak a régi vámot, harminczadot szedik a szokásos helyeken; a kereskedők kötelesek ennél fogva a rendes országutakon járni s nem kerülhetik el a vámköteles vagy harminczados helyeket. Az egyik fél rablóit, gonosztevőit a másik nem tűri meg, de kiűzi városaiból, váraiból. A foglyokat kölcsönösen szabadon bocsátják. Giskra felhatalmaztatik, hogy a fegyverszünetet akkor mondhassa fel, a mikor neki tetszik, ebbeli szándékát azonban hat héttel előbb kell tudatnia Olesniczki Sbignevvel, vagy az ő podolini kapitányával.

Az oklevél alá Giskra János, Perényi János Kassa, városa, Dobrai Bresal Miklós késmárki, Fekete János dunajeczi kapitányok, Tarkói Péter és Dormai Mihály Makovicza várának a kapitánya függesztették pecsétjüket.¹

A szerződő felek nyilván nem tudták még, milyen véget ért már három héttel előbb (nov. 10.) Várna mellett a törökök ellen indított hadjárat. Hogy életét vesztette maga a jobb, sorsra érdemes Ulászló király serege legnagyobb részével; hogy ott veszett Rozgonyi Simon, a bátor egri püspök, Dominis János váradi püspök — vezére annak a követségnek, mely négy év előtt Ulászlót a trónra meghívta — s a pápa követe, Cesarini bíboros.

Ulászló halálával a helyzet egyszerre megváltozott. Egyelőre ugyan csak annyiban, hogy a zavar még nagyobb lett. Oly nagy volt a rázkódtatás, melybe a kettős királyválasztás s a nyomában járó négy évi polgárháború juttatta a nemzetet, hogy időre volt szükség, míg a felkorbácsolt szenvedélyek annyira-mennyire lecsendesedtek.²

A mint Hunyadi János a várnai csataterrről sok viszontagság után haza érkezett, Hédervári Lőrincz nádor 1445. febr. 6-ára országgyűlést hirdetett Székesfehérvárra. Megjelentek itt mindkét párt vezető emberei; László hívei közül Giskra János, Szécsi Dénes. A múlt évi heveségnek híre-hamva sem volt. A szerencsétlenség higgadtta tette az egyik pártot s ez bölcs önmérsékletre bírta a másikat. Mi-

¹ Monumenta Polon. II. Pars posterior, 1—4 ll.

² Mesteri rajzát adja ez állapotoknak Zrednai Vitéz János. 1445. ápr. 24-én kelt levelében, Schwandtner, id. m. II. 10.

után Ulászló hívei között találkoztak, kik hitték, hogy Ulászló még életben van, László pártja, bár nem osztozott felfogásukban, nem sürgette a királyválasztás tárgyalását. Ezért, nemkülönben, mert az idő rövidege miatt sokan távol maradtak, április 4-ére újabb országgyűlést hirdettek.

Azonban, hogy az ország addig se maradjon kormány nélkül, hét főkapitányt választottak avval a rendeltetéssel, hogy személyes tekintélyük és fegyveres hatalmuk súlyával gondoskodjanak a jog, törvény és igazság fentartásáról. A főkapitányokat nagy körültekintéssel a két párt vezérfőfiaiból választották. Az Ulászló-pártból Hunyadi Jánost, Ujlaki Miklóst, Rozgonyi Györgyöt és Ország Mihályt; a László-pártiak részéről Giskra Jánost, Bebek Imrét és Szentmiklósi Pongráczot.¹

A főkapitányok sikerrel feleltek meg a rájokbizottaknak. Azért az áprilisi országgyűlés újból megválasztotta őket, különösebb feladatukká téven, hogy az országgyűlés végzéseinek érvényt szerezzenek.

A februári országgyűlés ugyan nemi tette feladatává az áprilisi országgyűlésnek a koronáról való rendelkezést, a rendek mindamellet, meg akarván kímélni az országot a hosszabb interregnum válságaitól, foglalkoztak a fontos kérdéssel és határoztak is. Giskráék teljes súlylyal léptek fel László érdekében. Ulászló hívei annak okos számbavevésével, hogy Giskráék, kik nemcsak elvben, de részben tényleg érvényben tudták tartani László jogigényeit olyan királylyal szemben, akit annak idejében egyhangúlag hívtak meg, a teljes siker reményében vehetik fel a harcot most, mikor számuk — a felkelő napot sokan üdvözik — tetelesen megnövekedett s ha mást választanak, az országot még nagyobb rázkódtatásba kergetik, szintén készek voltak felkarolni László ügyét, ha ezt régebben hangoztatott elveik megőrzésével tehetik.

Giskráék hozzájárultak feltételeikhez, mire egyező akarattal mondták ki: „Nehogy a belső megosztásból és háborúból még nagyobb veszély és súlyosabb baj, sőt az ország enyészete következék, különféle tárgyalások után a következő, egyértelmű megegyezésre jutottak: Ha a királyi felség Szentháromság vasárnapjának nyolczadáig (május 30) vissza nem tér, avagy a Lengyelországba küldött követ életbenléte felől kétségtelen bizonyosságú hírt nem hoz, akkor mindnyájan a méltóságos László fejedelem urat, néhai való Albert magyar király fiát, uruknak, Magyarország

¹ Kovachich, Suppl. II. 19.; Schwandtner, id. m. II. 27.

igaz és törvényes királyának elfogadják és élethossziglan elismerik olyan feltétel mellett, hogy őt és az ország szent koronáját a római király úr, a kinek kezei közt most vannak, nekik átadja és tetteleg kiszolgáltatja.

Ellenben, ha ez a visszaszolgáltatás megtagadtatik, László fejedelem irányában minden kötelezettségük megszűnván, az ország jelen állásának és szükségeinek megfelelő módon olyan királyról és fejedelemről fognak gondoskodni, kinek uralma alatt az ország a veszélyekből és az elnyomás alól megszabadulhat, békességben és nyugalomban megmaradhat.¹

Ehhez képest Tari Rupertet, egykor Erzsébet királyné udvarmesterét, Lengyelországba küldték, hogy Ulászló sorsa felől közvetlenül az édesanyjától, Zsófia királynétól szerezzen értesülést. A királyné üzenete azonban nem volt alkalmas arra, hogy a rendeket Ulászló életbenlétéről meggyőzze.²

Azért, mikor eltelt a kitűzött idő (május 30), a rendek érvényre emelték végzésüket, melylyel Habsburg Lászlót Magyarország királyává választották s megbízták Szécsi Dénes érseket, Garai László bánt és Ujlaki Miklós erdélyi vajdát, hogy László és a szent korona kiadása iránt Frigyes királylyal tárgyalásba bocsátkozzanak.

A megbízottak, miért-miért nem, halogatták elindulásukat.³

Egyelőre csak Giskra jelent meg Becsujhelyen s igyekezett Frigyes királyt előkészíteni a magyarok előterjesztéseire.⁴

Meglátogatta a gyermekkirályt is, a kiért immár ötödik éve harczolt nem csüggedő kitartással. Könnyekre fakadt látására. „Íme — mondotta —, mennyit fáradtam, mennyi veszedelem mentem keresztül miattad. De te még gyermek vagy; nem érted, a mit mondok. Bár addig élhetnék, míg érett észszel szólsz és megismered azokat, a kik téged hűséggel szolgáltak.“ Ungnad János kamarás szolt erre Lászlóhoz: „A te vezéred ő, a te gyámolod, a te gondviselőd, ő védelmezte meg jogaidat Magyarországon. Miért nem jutalmazod meg?“ Az ötéves gyermek csak az utolsó

¹ Kovachich, id. m. II. 9—12.

² Monumenta Polon. II. Pars 2. 4.

³ Archiv Český, II. 408.

⁴ Bártfa levéltárában, 438.; Archiv Český, II. 408.; Nemzeti Múzeum törzslévéltára, 1445. aug. 6., Ország Mihály írja, kívül ily czímzés: Magnifico Johanni Giskra de Brandis capiteano ac comiti de Saros fratri nostro caris imo. Oklevéltár XXX.

szókat értette; tarsolyába nyúlt s alamizsnára szánt pénzecskéjéből hat pénzdarabot nyújtott a hű szolgának. Giskra aranyfonalra fűzte a pénzdarabokat s míg élt, erekléként a nyakában hordta.¹

Igy történt, hogy Giskra nem vett részt azon a gyűlésen, melyet főkapitánytársai, Pelsőczy Bebek Imre és Rozgonyi György a városokkal és a tiszáninneni vármegyékkel július elején az abaujmegyei Szinán tartottak, hogy a pesti országgyűlés végzéseinek foganatosisításáról tanácskozzanak. De hogy távolléte akadályul ne szolgáljon, megbízta képviselőjével Brcsal Miklóst, a késmárki kapitányt.

A tanácskozás első tárgya az Albert király halála óta törvényes engedelem nélkül épített várak ügye volt. Brcsal úgy nyilatkozott, hogy ezeknek a váraknak lerombolásához ura tudta nélkül nem járulhat hozzá. Ezért a kérdés megoldását akkorra halasztották, mikor Giskrával személyesen tárgyalhatnak. Azt azonban mégis kimondották, hogy ha ezekből a várakból, akár Giskra, akár más birtokában vannak, bármi gonoszt művelnének, a két főkapitánynyal Brcsal is fegyvert fog a rendbontó ellen s a várat minden további tanácskozás nélkül szétszórják.

Azután sorra vették a pesti országgyűlésnek a személy és vagyon, valamint a forgalom biztonságáról intézkedő határozatait. Különösen hangsúlyozták, hogy a városok, várak óvakodjanak szállást adni azoknak a csavargóknak, kik rendes szolgálat nélkül kóborolnak városról városra, egyik várból a másikba. De ha mégis megteszik s az ilyen csavargókat lopáson, vagy más gonosszágon érik, kötelesek őket átszolgáltatni a főkapitányoknak, különben a sajátjukból tartoznak kárpótlást adni a kárvallottaknak. Ha vonakodnak, a főkapitányok fegyverrel fogják erre kényszeríteni. Általában bárki törne is a béke ellen s nem engedelmeskednék a végzéseknek. Bebek Imre, Rozgonyi György és Giskra János vagy helyettese Brcsal Miklós a városok kapitányaival fegyvert fognak ellene.

A jelenvolt negyvenhat egyházi és világi úr, vármegyei követek, becsületükre és keresztény hitükre fogadták, hogy a főkapitányokat minden erejükkel támogatni fogják.²

Giskra ezalatt türelmesen várta a megbízottakat,³ kik végre augusztus második felében meg is érkeztek Bécsbe, hova Frigyes, Lászlót magával víve, időközben áttette udva-

¹ Aeneas Sylvius, Epistola, 81. id. m.

² Teleki, id. m. X. 164.

³ Bártfa levéltárában, 445.

rát. Azonban csakhamar heves szóváltás zavarta meg a tanácskozást, mely Giskra és Ujlaki között tört ki a koronázás kérdésében.

Giskra úgy nyilatkozott, hogy Ujlaki és a többiek, kik az újból való koronázást kívánják, ezáltal hűtlenségüket akarják szépíteni s azokat, kik kezdettől fogva szilárdan ragaszkodtak Lászlóhoz, kisebbiteni. Ujlaki ezért vonakodott tovább együtt tárgyalni vele, de kirekeszteni még sem sikerült, mert most Frigyes ültette a megbízottai közé és így éppen szembe kerültek. A mérsékeltőbb magyar urak hamar észrevették a ferde helyzetet s igyekeztek kibékíteni a két ellenséget. De most meg Giskra vonakodott együtt tárgyalni Ujlakival és megmaradt a Frigyes király tanácsában.¹

Frigyes király a magyarok előterjesztéseire október 13-án adta meg a választ. „Miután — így hangzott az — László az esztergomi érsektől a szent koronával illetékes helyen ősi szokások szerint koronáztatott meg s ő, valamint más katolikus királyok és fejedelmek Lászlót mind ez ideig koronázott királynak tartották és ismerték, újabb koronázás szüksége nem forog fenn; mindazonáltal kedvében akarván járni a magyaroknak s maga is óhajtván a békét, hajlandó a koronázásba beleegyezni, ha az olajjal való felkenés elmarad, melynek ismételése az egyház szertartása szerint szükségtelen és ha a magyarok oklevélben jelentik ki, hogy ez a koronázás az első érvényességét nem érinti és Lászlót a koronázás után az ő kezébe a koronával együtt visszaadják.“

A magyarok nem fogadták el a feltételeket s meg egyezésre nem juthatván, november elején elhagyták Bécset.²

Az országos tanács a követek jelentésének meghallgatására országgyűlést hirdetett december 8-ára Székesfehérvárra, a melyet azonban decz. 19-én a következő év febr. 10-ére halasztott, mert a távolabb lakó rendek az idő rövidsége miatt nem jelenhettek meg.³

Míg minden jóra való elmét a nagy kérdés szerencsés megoldása foglalkoztatott, Szentmihályi Pongrácz hatalmaskodást kezdett Túróciban, Nyitrában és Pozsony megyében, megtámadván amott Giskra, emitt Schlick Gáspár birtokait. De ezúttal póruljárt. Giskra és Schlick, Frigyes királytól támogatva, oly erővel ütöttek reá két oldalról, hogy kénytelen volt Székesfehérvárra menekülni s a rendeknél, kik

¹ Archiv Český, II. 409.; Aeneas Sylvius, Epistola 81. id. m.

² Teleki, id. m. X. 173.

³ Teleki, id. m. X. 180.

ott, később ugyan mint az országtanács meghívója jelezte, már együtt voltak, keresni oltalmat. Ígérte, hogy ezentúl békében fog élni s feltétlenül elismeri Lászlót királyának. A rendek, hogy legalább a tanácskozások idejére biztosítsák az ország nyugalmit, pártfogásukba vették a rakoncátlan nagy urat s megígérték, hogy mind Giskránál, mind Frigyes királynál közbe fognak járni, vonják vissza csapataikat.¹

Frigyes válasza természetesen nem elégítette ki a rendeket, már mint az Ulászló-pártiakat. Mind a mellett a túlnyomó többség kívánta a tárgyalások folytatását. S bár Frigyes válasza most is elutasító volt, az 1446. júniusában Pesten ismét egybegyűlt rendek abban állapodtak meg, hogy Lászlót ezentúl is Magyarország választott királyának tekintik s ha Frigyes vonakodik kiadni, fegyverrel fogják erre kényszeríteni, kiskorúságának idejére meg kormányzót választanak.² A kormányzót azonnal meg is választották Hunyadi János személyében.

Evvel Magyarország visszazökkent oda, a honnan 1440-ben a szabad választás hívei kizökkentették: királya Habsburg László volt, Habsburg Albert fia.

Aeneas Sylvius szerint mindez a Giskra János érdeme volt. „Giskra — mondja egy helyen —, századunknak ez a nem kis dicsősége, volt az, ki egymagában vagy legalább igen kevesekkel védelmezte meg László ügyét;“³ „ez a fekete Giskra — írja máshol — volt az, ki fegyverével megoltalmazta László részét.“⁴

Erzsébet királyné azért hívta az országba Giskrát, hogy fia örökségét megvédelmezze. Ez a cél most már el volt érve.

Azért sokan úgy gondolkoztak, természetesen az Ulászló egykori hívei, hogy Giskra további ittléte céltalan, azért el kell távolítani az országból. Ezek közé tartozott maga Hunyadi, a ki eleinte, látszólag, a legrövidebb utat akarta a kérdés megoldására választani, azaz fegyverrel szándékozott Giskrát kivenni.⁵ Majd mást gondoltak. Bizonyos pénzüsszeget akartak neki adni, hogy avval kielégítve szoldosait, velük együtt maga is távozzék. Országos adózást rendeltek „a belső és külső ellenségek megfékezésére.“

¹ Archiv Česky, II. 411b.; Bártfa levéltárában, 1446. ápr. 17.; Aeneas Sylvius, Epistola 93.; Ebendorfer, id. m. 861.

² Knauz, id. m. 128.; Monumenta Polon. II. Pars. 2. 14.; Archiv Česky, II. 411b.; Teleki, id. m. X. 183.; Kovachich, Suppl. II. 44.

³ Epistola 93.

⁴ Epistola 108.

⁵ Archiv Česky, II. 411b.; Bártfa levéltárában, 458.

minden öt kapu és minden négy jobbágytalan nemes után egy aranyforintot.¹

Mennyi volt ez az összeg, nem tudjuk megmondani. A későbbi oklevelek tízezer s néhány frtot említenek, de ez nem az eredeti összeg. Ezt Giskra következetesen mint esedékes, még hátralékos részt követeli. Rozgonyi Simon három évvel előbb húszezer frtot akart felajánlani Giskrának. Nem lehetetlen, hogy az eredeti összeg most is ennyit tett ki.

Am a Lászlópárti urak még ezt a megoldást is méltánytalannak tartották avval a Giskrával szemben, a ki elvégre valamennyiük között legtöbbet tett arra nézve, hogy az óhajtott fordulat László javára bekövetkezett. Ebből az okból s azért is, hogy Giskra erős karját s hadvezéri tudományát szükség esetén ne nélkülözzék — László ugyan meg volt választva, de még nem ült a trónon —, oly módozatot kerestek, a melylyel Giskrát méltóan megjutalmazhatták s egyben ittmaradását lehetővé tették.

S ezt a módozatot a következő, igen jelentékeny szerződésben sikerült megtalálniok.

Nevezetesen: Magyarország összes főpapjai, bárói, előkelői és nemesei, „mert semmi sem kívánatosabb az emberi életre mint a béke szeretete s annak buzgó ápolása,“ véget akarván vetni a hetedik éve tartó háborúskodásnak, „Isten segítségével, egy akarattal,“ 1446. szeptember 13-án ily egyezségekre léptek nagyságos Brandeisi Giskra János úrral, méltóságos László királyúr kapitányával és Sáros megye főispánjával.

Giskra a legközelebbi karácsonytól számított három évben megtartja Körmöczbányát a bányákkal, kamarával és pénzverővel, Kassát, Lőcsét, Eperjest és Bártfát összes, a királyi kincstárt illető adaikkal, nemkülönben Sáros, Zemplén és Abaúj megyék kamaranyereségét és a harminczadjövedelmeket, mint a melyek most is kezében vannak. Köteles ezekből szolgálait és zsoldosait kielégíteni, hogy a „jeles Magyarországnak“ tovább kárára ne legyenek.

Ha eltelt a három esztendő, a meddig a főpapok és bárók vezetik az ország kormányát, Giskra megmarad a városok és az említett részek kapitányának, de a körmöczi kamara és a harminczadok jövedelmét az ország szükségletére és hasznára bocsátja a főpapok és urak vagy a kormányzó rendelkezése szerint.

A négy zólyomi várat, névszerint Véglest, Lipcsét,

¹ Kassa titkos levéltárában, G. no. 6.; Tört. tár, 1898. 185.; Batthyány, id. m. I. 489.

Saskót és Dobronyát örökjogon átadják Giskrának, azonképen Korpona városát összes-tartozékaival és jövedelmeivel. Minthogy ezeket a várakat a királyok azért építették, hogy vadászatok alkalmával bennük megpihenjenek, ha idők folyamán a király valamelyiket vagy mindegyiket vissza fogja venni, köteles lesz Giskrának ugyanolyan értékű birtokokat adományozni.

A mikor a főpapok és urak ezeket a várakat tényleg átadták, Giskra is visszaadja Richnó, Sáros, Nagyida és Revistye várakat azoknak, „az ő testvéreinek és barátainak,“ a kiktől elfoglalta.

Visszaadja ezeken kívül Tapolcsány városát az ottlevő erősséggel Szécsényi Lászlónak, Lipolczot Dobi Lászlónak, Berzeviczét a Berzeviczieknek, Szepesvárat Rozgonyi Györgynek, Tokajvárát „János vajda és kormányzó úrnak,“ az összes egyházi és világi birtokokat tulajdonosaiknak.

Viszont a főpapok és urak visszaadják azokat a városokat, várakat és falvakat, melyeket Giskrától és az ő híveitől foglaltak és vettek el.

Giskra lebontja azokat a várakat és táborhelyeket, melyeket Albert király halála óta bárhol az országban emelt; az urak azonképen azokat, melyeket Giskra birtokaival szemben ők építettek.

„Hozzáadjuk még és jelen sorainkkal magunkra vállalkuk — ezek Giskra levelének befejező sorai —, hogy ennek a szent koronának mint ennek az országnak a lakosa mind jó, mind balsorsban hűségesen fogunk szolgálni és ennek az országnak valamennyi ellensége, mind a pogányok mind más nyugtalankodók ellen összes tehetségünkkel hadba szállunk a főpap urakkal s az országrendekkel együtt, kivévén azt az egy esetet, ha a rendek Frigyesse, a római királylyal kelnek háborúra, a ki ellen nem leszünk kötelesek táborba szállni, de segíteni sem fogjuk tettel, tanácsal vagy bármi módon. Ezért megígérik még a főpap urak, a bárók, a nemesek s az ország összes előkelői, hogy minket minden jóakarattal körülvesznek és mint ennek a földnek a szülöttjét maguk közé fogadnak, hogy mi, mint egy közülök, összes szabadságaiknak, kiváltságaiknak örvendhessünk és azokat élvezhessük mindörökké.“¹

¹ Oklevéltár, XXXII. és XXXIII.; Schlick Gáspár írja 1446. júl. 6-án Rosenbergnek: „A magyar dolgokra nézve vedd tudomásul, hogy Jiskra megállapodásra jutott velök. Négy várat örökjogon adtak neki, a többit bírní fogja a király nagykorúságáig. Ezért azonban engedelmisséggel tartozik az ország kormányzójának . . .“ Archiv Český, II. 413.

E szerint a szerződés szerint Körmöcz városa, bányái, kamarája s pénzverője jövedelmei, Kassa, Lőcse, Eperjes, Bártfa adai, Abaúj, Zemplén és Sáros megyék kamara-nyeresége és a harminczadok Giskra kezében maradnak, mint a melyek jelenleg is birtokában vannak.

Tulajdonképen nagyobb terület állott Giskra uralma alatt. Az 1443-iki fegyverszünet szerint az összes bányavárosok, azután még Zólyom és Szepes megyék is oda-tartoztak, Zemplén nem. Giskra tett ugyan kísérletet ennek a meghódítására is, de csekély eredménnyel.¹ Zemplén volt Giskra területének keleti határa,² míg nyugaton Turócz és Nyitra keleti fele; Liptó meg éppen csak megszorítással sorozható oda.

Erzsébet királyné rendelkezéséből mindezeknek a városoknak és vármegyéknek adai Giskra kincstárát illették.³

Sőt a városok rendes adójuk megfizetésével még eleget sem tettek kötelezettségeiknek. Ők adták Giskrának és kapitányainak az előfogatokat, lovaiknak zabot és szénát, ők gondoskodtak küldönczökről.

Eperjes köteles volt Giskra udvartartásához kenyeret, halat, olykor éppen lazacot, rákot, marhahúst, vadat, szárnyast, kolbászt, káposztát, tejet, vaját, túrót, sajtot, sőt, sáfrányt, borsot, bort, sört, mustot, azután gyertyát, posztót, adni, fát vágni és azt haza szállítani, a fürdőjéről gondoskodni.

Hasonló szolgálmányokra igényt tartott Talafusz és Brcsal. Bártfa levéltárában egész sereg levél van, mely Talafusz és „az ő szeretett urai és jó szomszédjai“ közt a „sör ügyében“ iratott. Kassa levéltárában szintén találunk ilyen adatokat.⁴

Giskrának meg volt gondja rá, hogy a vármegyei és városi hatóságok illetékeiket pontosan beszolgáltassák.

A vármegyék és városok jogi élete ugyanis, eltekintve az első évektől, míg a megszállás és az elhelyezkedés megtörtént, zavartalanul haladt a maga rendes medrében.

¹ Leleszi konvent Országos levéltára, fasc. anni 1447. no. 11., 25., 35.

² Losonczy Bánfi János és Albert mondják 1446. aug. 18. án, hogy Szaláncz váruk „in confiniis emulorum regni“ van. Leleszi konvent Országos levéltára, fasc. anni 1446. no. 33.

³ Körmöczbánya levéltárában, Fons 18. fasc. 1. no. 9., Fons 21. fasc. 1. no. 4.

⁴ Eperjes számadáskönyve, Eperjes levéltárában 210/a. Az 1441. évtől kezdve (p. 25) alig van lap, melyen ilyen bejegyzés ne volna. A számadáskönyvet dr. Iványi Béla úr szíveségéből vizsgálhattam át, a miért e helyen külön is köszönetet mondok. L. még: Bártfa számadáskönyve, 1442. jun. 8., 12., 16. stb., és missilisek, no. 645., 652. stb.

Giskra teljesen beleilleszkedett a magyar jogrendbe. A vármegyék s a királyi városok szervezetét érintetlenül hagyta, de, hogy működésük az ő céljait szolgálja, élükre, akár a mai modern kormányok, a saját bizalmi embereit állította.

Ő maga Sáros megyének volt a főispánja, egyben Kassának, Lőcsének és Körmöczbányának kapitánya; Zólyom megye élén Schellendorf Márk, Szepes megye élén Brcsal Miklós álltak mint főispánok; Eperjes kapitánya Wolfberg Czenko,¹ Bártfáé Janovitz Tódor,² Késmárké Brcsal Miklós volt. Az alispánok közül ismerjük a cseh Unertag Mátyást,³ a ki Szepesnek és a magyar Gargói Benedeket, a ki Sárosnak, 1448-ban Szepesnek volt az alispánja.

Valamennyien a magyar törvény és jogszokás szerint jártak el hivatalukban.

Mikor Dávid bártfai polgár tiltakozást tett Sendel János richnói kapitány ellen, mert Bártfának több, Richnó környékén fekvő birtokát elfoglalta; avagy Stolecz György, Lőcse város jegyzője tiltakozott Gargói Keresztély ellen, mert a város erdejében hatalmaskodott: Gargói (Görgey) Benedek, az első esetben „nagyságos Giskra János főispán úrnak“ sárosi, a másodikban „vitézlő Dobrai Brcsal Miklós szepesi főispán és Szepes vára várnagyának“ vicecomesa a négy városi, illetőleg szepesi nemes bíróval elfogadta a tiltakozást „consuetudine ac lege regni requirente“.⁴ Brcsal Miklós mint Késmárk kapitánya azonképen megismerte az eulenbachi (Eilenbach) polgárok vámmmentességét, mikor előmutatták a királyi levelet, mely nekik e szabadítékot adta.⁵

A városok kapitányai, a megyék fő- és alispánjai felett állt Giskra, maga is főispán és több város kapitánya, — mint László király főkapitánya, úgy is mondhatjuk joggal, mint helytartója, ki e magas állásában felhatalmazottnak tartotta magát a fejedelmi jogok gyakorlására.

Bártfa harminczadát egy ízben a városi tanácsnak,⁶ máskor Brcsal Miklósnak⁷ engedte át; Eperjest évekre felmentette a harminczad fizetése alól s megengedte, hogy a város e jövedelmét saját nagy szükségleteire fordítsa, me-

¹ Bártfa levéltárában, 677.

² Bártfa levéltárában, 419.

³ Wagner, An. Scep. III. 242.

⁴ Bártfa levéltárában, 443., 460., 462., 463.; Görgey-család levéltára, Nemzeti Múzeum, 1448 és Lőcse levéltárában, szám nélkül.

⁵ Horváth, Regesták, id. m. IX. 151.

⁶ Bártfa levéltárában, 419.

⁷ Bártfa levéltárában, 421.

lyekbe a hosszas háborúk juttatták;¹ Késmárk régi kiváltságait „a király nevében” ünnepélyesen megerősítette.² Mikor Baliczki Miklós a bártfaiakat szorongatta, hogy több évi elmaradt adót megvegyen rajtok, kemény hangon intette meg, álljon el a bártfaiak háborgatásától, mert adójukat ő vette fel az ország védelmére; különben neki is lett volna panaszja a lengyel király, néhai való Ulászló ellen, ki az ő urának, László királynak nagy sérelmére ok nélkül jött az országba, de ő a béke kedvéért, mintha süket volna, emlékezni sem akar erre.³

A városok és megyék adai, a harminczadok⁴ és más illetékek és jövedelmek, ha még oly pontosan behajlattak, sem voltak elegendők Giskra költségeinek fedezésére. De nem is lehettek.

Giskra állandó hadsereget tartott, melynek élmezése, zsoldja sok pénzt emésztett fel, ha mindjárt ő maga azt hirdette is, hogy győzelmes hadsereg sohasem szenvedhet szükségét, mert, ha úgy hozzák a körülmények, erőszakkal szerzi meg az ételmezt.⁵ Mátyás király sem találta elégnek az országos jövedelmeket, mikor állandó hadsereget szervezett s kénytelen volt a rendes adót ötszöröse felemelni, rendkívüli segélyeket kérni, olykor tiltott eszközöket is igénybe venni; viszont, a mint Ulászló idejében az adót leszállították a régi kulcsra, az állandó katonaságot fel kellett oszlatni.

Ezért s mert emellett pompakedvelő és könnyelmű gazda volt, kényszerült Giskra is gyakrabban rendkívüli eszközökhöz folyamodni, nem egyszer olyanokhoz, melyek egyenesen a törvénybe ütköztek, a melyeknek fenntartására különben gondja volt.

A városok számadáskönyveiben állandó tétel, a rendes adón kívül, bizonyos, hol kisebb, hol nagyobb összeg Giskra katonáinak zsoldja czímén.⁶ Ehhez járultak a szintén állandóvá vált kölcsönök.

Kassa 1444. febr. 7-én 16,388 arany frtot adott kölcsön Giskrának.⁷ A nagy összeget a város, bár vagyonos volt, nem tudta a sajátjából, a közbirtokából előteremteni, de kénytelen volt az egyes polgároktól apró összegeket maga is kölcsön venni,⁸ végre Bártfa, Eperjes és Lőcse bevoná

¹ Coll. Kapr. in 4-to, XVIII. 208.; Wagner, Dipl. c. Saros, 232.

² Késmárk levéltárában, fasc. XXXII. 18.

³ Bártfa levéltárában, 452.

⁴ Bártfa levéltárában, 436.

⁵ Palacky, Geschichte von Böhm. IV. 1. 510.

⁶ E számadáskönyveket már idéztük.

⁷ Kassa titkos levéltárában, no. 232.

⁸ Tört. tár, 1898. 183.

sával — modern szóval élve — banksoportot létesíteni.¹ Hét esztendő alatt, 1440—1447-ig,² 28,688 arany frtra növekedett az az összeg, melyet Kassa Giskrának kölcsönzött. Abban az időben óriási pénz volt ez, mai pénzünkre átszámítva több mint félmillió korona.

Késmárk már szerényebb keretekben mozgott. 1447. márcz. 5-én 200 frtot adott kölcsön s Giskra kötelezte magát, hogy vagy visszaadja az összeget ugyanazon év aug. 24-ig, vagy megerősíti a város kiváltságleveleit.³ Gondolni lehet, hogy az utóbbi, kevésbbé költséges megoldást választotta. Még messze járt Bertalan napja (aug. 24), jó két héttel a kölcsönvétel után kiadta az oklevelet, melyben Késmárk jeles, Zsigmond és Albert királyoktól nyert előjogait László király nevében, mint az ő helytartója, ünnepélyesen írásba foglalta és megerősítette. „Késmárk tántoríthatatlan hűsége, melylyel László király személyéhez ragaszkodik, az áldozatok, melyeket hűségeért hozott, a csapások, melyekkel hűségeért fizetett s mert e város pajzsa Magyarországnak, indították őt erre“ — mondja levelében.⁴ Hogy a város 200 frtot is adott, azt nem említi.

De Kassa és a többiek sem kaptak mást, mint függő pecsétetes oklevelet, melyben Giskra keresztény hitére, becsületére fogadta, hogy a kölcsönt hiánytalanul visszaszítja; ha meghalna, mielőtt kötelezettségének eleget tett, „mit Isten távoztasson el“, az fogja megfizetni, a ki méltóságában követi, ha az sem, úgy maga László király. És a városok — nem tehettek mást, megint csak fizettek, nehogy magok ellen ingereljék „a nagyhatalmú urat“.

A városok után következtek a magánszemélyek.

Giskra 1445 decz. 2-án Zólyomban írást adott, melyben elismerte, hogy Szeniczi Makowecz Jánosnak, „a kittinő apródnak“ három lóval és 200 frttal magyar igaz súlyban és körmöczi veretben tartozik. „Fogadom becsületesen — úgymond —, hogy híven, tisztességes keresztény módon megfizetem, még pedig jelen levelemtől számított legközelebbi pünkösdkor oly módon, hogy az összeg felét veres

¹ Bártfa levéltárában, 424.

² Kassa levéltárában, 240., 236.

³ Késmárk levéltárában, fasc. XXXII. no. 17.

⁴ Az előző jegyzetben említett oklevél hátán ez áll: Promissis stetit testante eius privilegio Kesmarki feria tertia post dominicam Letare (márcz. 21.) 1447 emanati“. Külön oklevélben is ugyancsak Késmárk levéltárában, fasc. XXXII. 18.; Wagner, An. Sep. I. 60.; a Magyar Történelmi Társulat 1872. vándorgyűlése késmárki bizottságának jelentése, Századok, 1872. 683.

forintokban, másik felét ezüstben, giráját öt frtba számítva. Ha pedig ezt meg nem tenném, mitől Isten mentsen engem, akkor az én hitelezőmnek jelen levél erejénél fogva joga van engem gyalázni és minden módon megalázni, miként ez pénz és lovak miatt szokásos; gyalázhasson pedig mindaddig, míg tartozásomat meg nem fizetem. Ezzel szemben sem nekem, sem barátaimnak nem szabad tiltakoznunk; ha pedig valaki ellentmondana vagy tetteleg tiltakoznék, legyek az én vagy bárki más, az becsülete ellen vét és hite ellen cselekszik. Ha pedig az Úr Isten addig meg nem tartana, a mitől engem kegyelme óvjon, akkor kötelezem utódaimat és helyetteseimet jelen levelem erejénél fogva, hogy e tartozásnak eleget tegyenek s azt igazsággal igazítsák el, úgy, miként magam akarom fennírt hitelezőmmel eligazítani.”¹

Legbőkezőbb hitelezője volt Modrárról Pál, a dúsgazdag körmöczi polgár, 1440-ben vagy 1441-ben Körmöczbánya bírája.

Giskra 1441-ben zálogba adta neki a Perényiek birtokát, a nagyidai uradalmat. Ezért Modrárról nemcsak a 20,000 frtot fizette meg,² a mennyivel Perényi János váltságdíja fejében adósa maradt Giskrának, hanem azonkívül is kölcsönzött kisebb-nagyobb összegeket, melyek nem egészen tíz esztendő alatt 34,431 frtot tettek ki.³ Giskra ezek fejében ismételten megígérte, hogy Modrárt mindenki ellen meg fogja védelmezni, ha fogságba esnék, helyt fog érte állni, hogy László király sem fogja a birtokot másnak adományozni s ha ő (Giskra) meghalna, utódja is köteles lesz az egyezséget megtartani.⁴ Sőt megjelent személyesen a jászói convent előtt és írásba foglaltatta a megállapodásokat.⁵

Modrárról azonban, úgy látszik, mindezzel nem volt megelégedve. Kérésére Hunyadi János kormányzó és az országos tanács is hozzájárultak az egyezséghez, mert — mondották — inkább biztosítva látják e vidék nyugalalmát, ha Nagyida Modrárról s nem a csehek kezében van. Pálóczi László országbíró elrendelte a beiktatást, melyet a jászói convent haldéktalanul teljesített.⁶ 1453-ban meg László király is megerősítette, mint Giskra ígérte, Modrárt Nagyidában, fenntartván

¹ Archiv Český, IV. 329

² Ezt László király mondja alább idézendő oklevelében.

³ Magyar Országos Levéltár, Dl. 13,690., 13,764., 14,058., 14,059., 14,405.

⁴ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,405.

⁵ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,410., 14,411.

⁶ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,244.

a Perényieknek a visszaválthatás jogát,¹ — azonképen Hunyadi Mátyás király.²

A Perényiek rajta voltak, hogy birtokukat visszacserezzék. De a visszaváltásra szükséges összeggel nem rendelkeztek Végre Perényi János, a Giskra fogságából kiszabadult Perényi János fia, feleségül vette Modrák Katalint³ s most már legalább az uradalom egy részéhez igényt tarthatott. Megkeresésére Pálóczi László országbíró elrendelte az osztályt, melyet a leleszi convent kiküldöttje, Márton szerzetes Pólyi Csirke Tamás és Ruszkai Kornis János királyi emberekkel egyfelől Perényi János, másfelől Modrák Pál özvegye, Anna asszony és fiai Miklós és Pál, valamint leányai Dorottya, Borbála és Zsófia között egyező akarattal, ellenmondás nélkül hajtott végre a nagyidai várban, Nagyida városában, továbbá Csécsen, Makranczon, Láncon és Bodollóban.⁴ A nagyidai uradalom másik fele végleg elveszett a Perényiekre.

A rendes és rendkívüli adók, a városoktól és magánosoktól felvett kölcsönök mellett jelentékeny jövedelmi forrást nyújtottak a birtokfoglalások, a vagyonosabb uraknak fogságba hurczolása. E tekintetben legtöbbet szenvedtek a Perényiek, a kiktől Abaujban Nagyidát, Sárosban Sáros várat, Szepesben Richnót foglalták el a hozzájuk tartozó városokkal, falvakkal és birtokokkal együtt; azután a Rozgonyiak, a kiktől a szepesi várat és uradalmat vették el, végül az egri káptalan, melynek nemcsak a kassai és bártfai dézsmáját foglalták le éveken át,⁵ hanem Talafusz 1445-ben, ebben az időben Tokaj kapitánya, még Zemplében és Ungban is összeszedte a mezőn. Bár az is igaz, hogy egy magyar nemes, Csicséri Zsigmond vezette ily messze Talafusz embereit.⁶

Kétségen kívül áll, hogy mindezek erőszakos, törvénybe

¹ Oklevéltár LI.; Magyar Orsz. Levéltár, DL. 15,123.

² Magyar Orsz. Levéltár, DL. 14,059., 14,668., 15,123.

³ Nagy Iván, Magyarország családai, 234.

⁴ Magyar Orsz. Levéltár, DL. 15,532 1461 január 14.

⁵ Bártfa levéltárában, 426.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 150. s köv. II.

⁶ Ungmegye törvényszéke ugyan tisztának találta Csicséri Zsigmondot a vádtól, mintha a csehekkel czimborált volna (Hazai Oklevéltár, 410—411); de később maga Csicséri Zsigmond a leleszi konvent előtt eskü alatt beismerte, hogy az egri káptalan dézsmáját Csicsér, Vaján és Botfalva falukból „félelmében” átadta Talafusz embereinek (Oklevéltár XXXIV.). A dologból bonyodalmas pör lett, mert a káptalan dézsmáját a leleszi konvent és Nagymihályi András egri kanonok, tárczafeői főesperes bérelték. Csicséry-család ltára, 31,543., Oklevéltár XXXVIII.

ütköző cselekedetek voltak. Azonban a XV. század tetteit — általánosságban mondjuk — nem szabad mai jogi fogalmaink szerint megítélnünk. Mert, ha ezt tesszük, akkor a XV. század nagyurait, kezdve az ország nádorán, rablóknak kell mondanunk. Még inkább áll ez a szóban forgó esetek elbírálásánál. Háború folyt itt éveken át, mely tudvalevőleg manapság is megzavarja a jogrendet, a birtokviszonyokat.

Ezek az erőszakos foglalások, foglyul ejtések politikai célt szolgáltak. Giskrának a küldetése magával hozta, sőt követelte, hogy a gondjaira bízott területen birtokos, befolyásos Ulászló-párti urakat megtörje. Nem rablásvágy vezette. Katona volt ő és nem gazdálkodó s örömmel adott túl foglaltságain, ha megbízható pénzesember jelentkezett, mint Nagyida története mutatja.

A fogságba esett uraknak sem görbült meg a hajaszála sem. Miután eret vágtak rajtok, azaz szegény emberré tették, szabadon bocsátották.

A Perényiek, a Rozgonyiak a fővesztesek, a kik vezérei voltak Ulászló pártjának; az egri káptalan is azért érte veszedelem, mert püspökével, Rozgonyi Simonnal tartott. A László-pártiakat Giskra nem háborgatta, sem az egyháziakat, sem a világiakat.

A szepesi káptalan s a jászói prépostság, melyek eleinte Ulászló mellett tartottak, de csakhamar Lászlóhoz pártoltak, Giskra részéről a legcsekélyebb bántódásban sem részesültek, holott a torkában voltak.

A szepesi káptalan a levéltárát 1443-ban Rozgonyi Simon tanácsára, hogy megmentse a csehektől, az átellenben levő szepesi várba vitette. Számítása azonban balul ütött ki. A várat még abban az évben elfoglalta Giskra s az ott talált levéltár is hatalmába esett. De a mikor meghódolt Mátyás király előtt, a várban található összes okleveleket az utolsóig visszaadta a káptalannak s a ki időközben feltörte a levéltárt s több értékes darabját ellopta, nem „cseh rabló“, de magyar nemes volt, névszerint Aranyosi Csudák János.¹

A jászói prépostság azonképen nyugodtan élhetett volna Giskra felől, ha Tornai Szilveszter, a szomszédos Tornavára ura, Torna megye főispánja, a király főajtónállója, tehát zászlós úr, Hunyadi Jánosnak tanácsosa, a kinek különös oltalmazásába ajánlotta az országos tanács a prépostságot, nem háborgatta volna szakadatlanul avval, hogy hol a jobbágyait hurezolta el Torna várába s ott annyira

¹ Szepesi káptalan házi levéltára, Scrin. I. fasc. 2. no. 5.; 11., 18., Srin. IX. fasc. 7. no. 44., 46.

megkínózta őket, hogy, a mikor kiszabadultak, valamennyien belevesztek, hol a marháját hajtotta el, mikor meg az erdejét vágta ki.¹ A jászói convent, mondhatnók, Giskra ndvari hiteles helye volt; ügyes-bajos dolgaiban ismételten személyesen jelent meg előtte.

A megszállás, a térfoglalás, a birtokok elvétele, a foglyulejtés természetesen nem esett meg harcz és nagyobb erőszakosságok nélkül. Giskrát azonban itt is bizonyos mérséklet jellemezte. Giskrát — hangsúlyozzuk — és az ő rendes, állandó zsoldosait; csak őket tartjuk ezekben a sorokban szemünk előtt; a bratrikról később fogunk szólni. Nem tudunk egyetlen egy esetet sem, mikor Giskra és az ő rendes zsoldosai oly embertelenül viselkedtek volna, mint pl. Rozgonyi Simon egri püspök Lévai Cseh László társaságában Selmeczbányán, vagy maga Cseh László a sági prépostságban.

Cseh László még a negyvenesévek elején, mikor a felfordulás legnagyobb volt az országban, jobbágyaival és cseh lovasokkal, gyalogosokkal — Ulászló pártján is szolgáltak cseh zsoldosok — rátört a prémontreiek sági kolostorára. A barátokat még alsóruhájoktól is megfosztották s félholtra verték. a templomi szerelvényeket, a ruhákat — albát, casulát, cappát, pallákat, oltárterítőket —, a zászlókat, tizenegy bearanyozott ezüst kelyhet, ampolnákat, ezüsthüvelyeket, misekönyveket, a levéltárnak legértékesebb okleveleit, a prépostságnak és jobbágynak házi bútort elrabolták, szekerekre rakták s a kolostor és jobbágjai összes marhájával együtt Lévára vitték.

Pál prépost panaszára Pálóczi László országbíró az esztergomi káptalant bízta meg a vizsgálat megejtésével. S a káptalan kiküldöttje Királyfi Peres Benedek királyi emberrel úgy találta, hogy a vád, kivéve a bevallott károsszeget, minden pontjában igaz.²

Giskra János „a cseh rablóvezér“ és az ő rendes zsoldosai „a cseh rablók“ ilyet nem műveltek.

Ez a mérséklet, ez a politikai okosság hatalmasan közreműködött arra nézve, hogy Giskra uralmát megszilárdíthatta és sikeresen szolgálhatta a cél, melynek érdekében ide hivatott s melyet hat esztendő után el is ért, mikor az egész ország elismerte Lászlót királynak.

Csehországban nem jutottak ennyire László ügyei, bár itt is kedvezően alakultak. Rosenberg Ulrik ügyes takti-

¹ Jászói prépostság házi levéltára, fasc. XI. no. 196., 198., 199., 202., 203., fasc. XIII. 42.; Oklevéltár XXXVI.

² Oklevéltár XXXI.; Magyar Orsz. Levéltár, DI 13,926.

kájával elérte, hogy László királyságát nem ejtették el még a Ptacek-pártiak sem.

Ekesen bizonyítja ezt az a levél, melyet 1444 végén vagy 1445 elején Sternbergi Holiczki Elek, Podiebrad Györgynek, a ki 1444-ben, bár még csak 24 éves volt, a váratlanul elhalt Ptacek helyére lépett, meghitt barátja írt Giskra Jánosnak: „ . . . Kedves fiam, ha tudsz valami újságot a lengyel királyról vagy László királyról, hogy milyen folyása van őfelsége dolgainak a magyarokkal, ha nincs károdra, kérlek, add tudtomra . . . Jól tudod, hogy barátaimmal együtt szívesen látjuk a gyermeket, ellenére nem vagyunk, tőlünk kárt nem szenved, szívesen csatlakozunk hozzá.”¹

¹ Archiv Český, II. 20.

II. FEJEZET.

A cseh-huszita uralom virágkora.

Hunyadi kormányzóvá választása a köznemesség győzelme; a főnemesség háttérbe szorul. — Giskra az urak táborában. — Eljegyzése Mara szultánával, Brankovics leányával. — Az urak és Hunyadi harcza elvi harc, de káros az országra. — Giskra László király főkapitánya. — Az 1447. országgyűlés végzése, melylyel a főkapitányságokat megszüntette, nem vonatkozott reá. — Giskra tiszteli a magyar jogrendet. — Kapitányai azonképen. — Szentmiklósi Pongrácz, Komorovszki Miklós és Péter, a bratrik garázdálkodása. — Giskra ellenök. — Giskra és Olesniczki krakói bíboros-püspök. — Giskra békére lép Pongráczczal. — A Komorovszkiak csatlakoznak Giskrához. — Giskra háborút kezd. — Miért? — A somodii csata — Giskra győz. — Hunyadi személyesen megy ellene. — A lengyelek közbelépése. — Fegyverszünet. — Béke. — Hunyadi, Garai, Ujlaki szövetezése; méltatása. — Hunyadira csalódást hoz. — Giskra ismét háborút kezd. — Miért? — A városok aggodalma és ingatag magatartása a háború alatt. — Giskra Hontban, Nógrádban, Gömörben hódít. — A losonezi csata. — Béke. — Podiebrad Csehország kormányzója. — A nyugodt állapotokat megzavarják az osztrákok; Eizinger Ulrich. — A pozsonyi országgyűlés; a magyar rendek Bécsben. — A négy város elszakad Giskrától. — Ebből újabb bonyodalmak keletkeznek. — A városok visszatérnek Giskrához. — Hunyadi folytatja a harcot Giskra ellen. — A szövetezett hadak Cilli Ulrik vezérlete alatt Bécsujhelyt ostromolják. — Hunyadi szövetségre lép Giskrával; a szövetség méltatása.

Népek, országok kormányzására csak oly férfiak hivat-
vák, kiknek eszményeik vannak. Ilyen álláspontból vizsgálván
a rendek választását, melylyel László király kiskorúsága
idejére Hunyadi Jánost állították az ország élére, azt sze-
rencsésnek mondjuk.

Hunyadi Jánosnak voltak eszményei: a törökök hatal-
mának megtörése s evvel a kereszténység, elsősorban hazája
megmentése. Ez volt az eszménye mint ifjúnak, ezt az
eszmét szolgálta a férfi, ezért az eszmeért harczolt, mikor
tisztes korban elérte a halál. A várnai szerencsétlenség

után írta a pápának: „A vallás és a kereszténység szolgálatában megvetem az életet és a halált. Végső lehelletemig nem fogok felhagyni törekvéseimmel, hogy hazámon segítsék és gyalázatát lemossam“.¹ „Hozzá fogok tehát a szent vállálathoz — írta a rigómezői csata előtt ugyancsak a pápának —, inkább a csatamezőn keresem siromat, semhogy nemzetem szenvedéseinek tétlen tanuja legyek.“²

Nemcsak szavai, de tettei kétségtelenül bizonyítják, hogy a törökök elleni szakadatlan harczzal a köz hasznát s nem a saját dicsőségét akarta szolgálni. És ebben van nagyságának titka. Mert az ő egyéni meggyőződése teljesen megfelelt a köz kívánalmainak, nyert személye európai jelentőséget; mert az ő egyéni meggyőződése tökéletes összhangban állott a nemzet érdekeivel, vált a szó komoly jelentésében nemzeti hőssé.

A törökök már behódították a Balkán államokat; 1440-ben ostrom alá fogták Nándorfehérvárt; a következő években meg elszánt támadást intéztek ismételtén Erdélybe. Ennek a támadó hatalomnak a visszavetése vagy éppen teljes megtörése egybeesett az ország fennmaradásának s nem csupán határai biztosításának a kérdésével. Minekutána pedig ezért a célért Hunyadi János valamennyi kortársát fölülmúlva tényleg eszményi lelkesedéssel küzdött, a legtermészetesebb folyománya volt a dolognak, hogy a nemzet, elsősorban a közrendű nemesség, mely ezekben az években még nem űzött érdekpolitikát, illetőleg nem űzött oly mértékben mint az urak, benne hitte feltalálni azt a gondviselésszerű vezért, ki az országot ettől a létét fenyegető ellenségtől meg fogja menteni s ezért nem habozott egyértelműen az ország kormányzói székébe ültetni.

Más tekintetekben Hunyadi János nem volt különbség kortársainál. Éppen olyan mohón gyűjtötte a vagyont, mint a Rozgonyiak; éppen olyan görcsösen ragaszkodott a hatalomhoz, mint a Garaiak.

Az az ok, melyet e választás említésénél rendszerint hallunk, hogy a nemesség önmagát vélte megtisztelni, mikor az ő soraiból a saját tehetségével és szorgalmával kiemelkedett Hunyadit választotta kormányzónak, nézetünk szerint csekély súlylyal esett a mérlegbe.

Hunyadi ebben az időben már „nagyságos“ s dúsgazdag úr, hogy csak egyet emeljünk ki, Világosvára százánál több falujával birtokában van; de már az atyja, Vajk

¹ Schwandtner, id. m. II. 17.

² Id. m. II. 51.

sem volt egyszerű nemes, hanem „egregius”, ki nem néhány portának, de nagy uradalomnak, Hunyadvárának volt tulajdonosa.

Azután a XV. században a társadalom nagy átalakuláson megy keresztül; az egyéni érvényesülésnek meglepő példáival találkozunk. A Tallóczyiak, Rozgonyiak, Országok és még sokan, a kikiről Erzsébet királyné azt mondta, hogy az atyja, Zsigmond király emelte ki őket a porból, — szemünk előtt nőnek nagygyá, tesznek szert méltóságra, tekintélyre és vagyonra.

Ezeknél fogva nem abban látjuk mi a köznemesség győzelmét, hogy éppen Hunyadi Jánost választották meg kormányzónak, hanem, hogy a választásból az került ki győztesen a személy neve mellékes —, a ki az ő — nem az urak, de a nemesek — meggyőződése szerint legméltóbb volt a kormányzói tiszt betöltésére.

A köznemesség illetén előtérbe nyomulása nem véletlen jelenség, de természetes folyamánya az ébredező, szabadabb korszellemnek. Hatásaival más téren is találkozunk, mint az 1446., 1447. országgyűlések számos intézkedése bizonyítja.¹

Azonban a köznemesi hatalomnak ilyen érvényesülése újabb bajok forrásává lett. Mert a mily arányban előtérbe nyomult a köznemesség, szükségképen ugyanolyan mértékben kellett háttérbe szorulni a főnemességnek. Nevezetesen a Cillieknek, Garaiaknak, Ujlakiaknak, Szécsieknek, Pálóczyiaknak, Bebekeknek és a többieknek, kik, miután egymással, többen az uralkodóházzal is atyafiságban álltak, a király születtett tanácsosai voltak, a főméltóságokat kezökben tartották, családi összeköttetések, az uralkodóházhoz való közeli viszonyuk, tisztségeik, nagy birtokaik s haderejük révén eddigelé az ország kormányzásában vezérlő hatalom voltak.

Tekintélyes szövetséges társat találtak éppen ebben az időben Giskra Jánosban, ki, miután az 1446. szeptemberében kötött szerződéssel a magyar rendektől is elismertetett Sáros megye főispánjának, több uradalom jogos birtokosának, László király főkapitányának, oly nagyhatalmú úr volt, hogy bár múltja és jelen érdekei természetesen az urak táborához fűzték, a legelőkelőbbek az urak közül, mint a Cilliek, a Garaiak készek voltak atyafiságukba befogadni, hogy még erősebben magukhoz csatolják. Miután első felesége, a Rozgonyi-leány meghalt;² a Hunyadi János hugával tervezett

¹ Kovachich, Suppl. II. 15—103.

² Eperjes már idézett számadáskönyvében az 1447. évben 71. l. ily bejegyzés olvasható: „Pro tumba sepulture domine Giskra 28 denarios”.

házassága meg nem jött létre, Brankovics György rácz despota, emez úri szövethkezet egyik nagy erőssége leányával, Mara szultánával, ki férje, Murad szultán halála után atyja házába tért vissza, jegyezték el, kétségkívül Cilli gróf közvetítésével.¹

Giskra ezen a réven közeli atyafiságba volt kerülendő a Cilli grófokkal — Cilli Ulrik első felesége, Katalin Brankovics-leány volt —, azután a Garaiakkal — Garai László édesanyja, Ilona. Cilli-leány volt —, sőt a Habsburgokkal, a mennyiben László király nagyanyja, Borbála, Zsigmond király felesége, ugyancsak Cilli grófnő volt, Garai László anyjának a huga, végül a Jagiel-uralkodóházzal, miután Kázmér lengyel király felesége László király testvérnénje, Erzsébet volt.

Igaz, az eljegyzést nem követte házasság. Mara 1461-ben még mindig özvegyi sorban él Ráczországban;² Giskra meg 1462-ben magyar főúri hölgygyel lép házasságra. De ez a dolog lényegén semmit sem változtat. Maga az eljegyzés tény marad s elegendő arra, hogy egyfelől bevilágítson az urak politikájába, másfelől rámutasson a szerencse kedvesére, melyben a condottiere Giskra részesült.

A legtermészetesebb volt, hogy az urak meg akarták tartani eddig bírt hatalmi állásukat és szembehelyezkedtek az új iránnyal, elsősorban annak képviselőjével, Hunyadi Jánossal. Nem azért, mert irigyelték Hunyadi szerencsáját. Hiszen Ujlaki Miklós eddig Hunyadi politikájának volt a híve s bár hivataltársak, tehát egyenlők voltak, az elsőbbséget ellenmondás nélkül engedte át mindenkor a nagyobb szellemű Hunyadinak. Hanem azért, mert magukra nézve veszedelmesnek ítélték azt az irányt, mely Hunyadit felemelte.

Nem személyes harcz az, melyet az urak és Hunyadi vívnak, de elvi harcz: a régi arisztokratikus, helyesebben oligarchikus s az új, a demokratikus irányok küzdelme s Hunyadi, Cilli, Garai, Ujlaki ez irányoknak csupán képviselői. A most megindult harcz túléli Hunyadit, Cillit és a többieket, hatalmas hullámokat vet a Jagielek idejében s az üdvös eredmény szükségképen elkövetkezett volna, ha a harcz a maga medrében folyhatott a természetszerű kiengyelítésig.

Szerencsétlenségünkre azonban éppen akkor tört reánk

¹ Thallóczy, Bosnyák és szerb élet- és nemzedékrendi tanulmányok, Turul, 1907. 18. A „Pan Jsera” csak sajtó, illetőleg tollhiba „Pan Jscra” helyett.

² Ragusai Oktár, 753. V. ö. Fraknoi tanulmányát Thallóczy most idézett munkájáról, Századok, 1909. 508.

a török, mikor a pártok feszültsége legnagyobb volt s így a harczból csak kárunk volt s édes kevés hasznunk.

Első kárunk az volt, hogy ez a harc meddővé tette Hunyadi kormányzóságát, mind a külső politikában, mind bent az országban. Bármerre fordult Hunyadi, az urak megakadályozták szándéka keresztülvitelében. Még pedig a legtöbbször nehézség nélkül. Mert ha beleegyeztek is Hunyadi kormányzóságába, arra már volt gondjuk, hogy Hédervári Lőrincz halála után, 1447 őszén Garai Lászlót választásuk melléje nádornak. Az országos tanács irányadó tagjai is körükből kerültek ki s szövetségeseikkel, érdektársaikkal — délen Brankovicssal, nyugaton Frigyes királylyal, északon Giskrával — három felől köthették le Hunyadit, a mikor akarták.

Ugyanaz az országgyűlés, mely Hunyadit kormányzóvá választotta, azt határozta, hogy ha Frigyes király továbbra is vonakodnék Lászlót és a szent koronát békés úton kiadni, fegyverrel fogják erre kényszeríteni. Ehhez képest, mikor egy újabb küldöttség 1446 októberében ismét eredmény nélkül tért meg Budára, Hunyadi megindította a háborút.¹ Frigyes azonban szilárdan megmaradt eddigi nyilatkozatai mellett s Hunyadi kénytelen volt avval az ígéretével megelégedni, hogy kész a tárgyalások folytatására.² 1447. januárjában tényleg folytatták a tárgyalásokat Bécsben, júniusban Carvajal János bíborosnak, a pápa követének közbejöttével Radkersburgban (Regede), a következő évben ismételten, de mindig eredmény nélkül.³ Sőt magyar részről egyre növekvő lanyhasággal, annyira, hogy eljárásuk azt a látszatot kelti, mintha éppen azok, a kiknél a főhatalom volt, már nem is kívánták komolyan László kiszabadítását, legalább egyelőre nem.

Nem volt szerencsésebb Hunyadi törökellenes politikájával. 1448. szeptember folyamán 20—24 ezer harcosal Rácországba ment, hogy innen nyomuljon Bolgárországba. Brankovics, a mint értesült szándékáról, haladék nélkül értesítette Murad szultánt. Október 18-án szemben állott a két hadsereg a Rigómezőn. Hunyadi hadvezetése és szemé-

¹ Dlugoss, id. m. II. 24.

² Chmel, Regesten, I. 218. s köv. II. egész sora az idevonatkozó adatoknak; Turóczy, id. m. I. 259.; Ebendorfer, id. m. II. 858.

³ Monumenta Polon. II. 14.; Teleki, id. m. X. 199., 200., 201., 205—206.; Chmel, Regesten, I. 233.; ugyancsak Chmel, Materialien, etc. I. 239.; Archiv Český, II. 442., III. 45.; Schwandtner, id. m. II. 40—44.; Fraknoi. Carvajal János bíbornok magyarországi követségei 1448—1461-ben. Akad. Ért. XIV. 4.

lyes bátorsága ezúttal is méltónak bizonyult hírnevéhez, mégis a túlnyomó erővel szemben, különösen mert Dán, az oláh vajda 8 ezer emberével átpártolt a törökökhöz, el kellett vesztenie a küzdelmet. Menekülése közben Brankovics fogságába került, ki csak akkor bocsátotta szabadon, mikor biztosítékot nyert az iránt, hogy hűtlensége miatt elkobzott magyarországi birtokait s a Magyarországhoz csatolt szerb várakat visszaadják, váltságdíj fejében meg százezer aranyat kap.

S e megalázásokkal még nem ért véget Hunyadi veresége. Mikor a háborút folytatni akarta, hogy mindenképp Brankovicsot lakoltassa meg gonosz eljárásáért, az országos tanács úri tagjai ellene nyilatkoztak. Előbb bent az országban kell a rendet helyreállítani — mondták —, addig tanácsosabb a törökökkel békében élni s a békét egyelőre fegyverszünettel biztosítani. Hunyadi kénytelen volt engedni, sőt bele kellett egyeznie abba is, hogy a Murad szultánnal megindítandó tárgyalásoknál Brankovics legyen a közbenjáró.¹

A külső politikában tehát mind a két irányban nem várt nehézségekkel találkozott Hunyadi. De hitte, hogy a tekintélyén esett csorbát helyreütheti a belső politikában. Annál inkább hihette ezt, mert maguk az urak irányították figyelmét a belügyekre; joggal várhatta tehát, hogy itt már támogatni fogják.

A belső ügyek különösen az ország felső részében kívánták a rendezést, hol Szentmihályi Pongrácz, Komorovszki Miklós és Péter, azután a bratrik és Giskra megzavarták a békét.

Giskra János az 1446 szeptember 13-án Budán kötött szerződéssel az országrendek részéről is elismertetett László király főkapitányának s feljogosított, hogy mint királyi helytartó kormányozza az uralma alatt álló vármegyéket, bányavárosokat addig, míg László király felnővekedik s maga veszi át az ország kormányzását.

Az 1447 márcziusában tartott országgyűlés határozata, mely azt mondotta, hogy a főkapitányságok megszüntetendők, a hét főkapitányságra vonatkozott s Giskra királyi főkapitányságát nem érintette.²

Történetíróink, mikor az ellenkezőt állítják és Hunyadinak Giskra ellen viselt hadjáratairól szólva azt mondják, hogy Hunyadi főképen azért fogott fegyvert, mert Giskra

¹ Turóczy, id. m. II. 259—262.; Teleki, id. m. X. 243.

² Articulus 27. V. ő. ugyanott Kovachich fejtegetését, Suppl. II. 75.

„nem törődve az országos végzésekkel“, „a vele történt megállapodásokkal“, „megint“, „ismét“, „László király főkapitányának“ címmezte magát — kivétel nélkül tévednek.

A kérdéses országgyűlésen mindenesetre volt szó Giskráról is. Avval a bizonyos összeggel kapcsolatban, melyet azért szavaztak meg neki, hogy fölös számú zsoldosait kielégítve elbocsássa, illetőleg eltávolítsa az országból. Úgy látszik, a rendek nem tartották elegendőnek a szerződésileg átutalt rendes, országos jövedelmeket erre a célra. Giskra ezeket a jövedelmeket addig is kezében tartotta és nem volt képes velők vitézeinek rendes napi zsoldját fedezni; annál kevésbbé lehetett képes rövid idő alatt, mert ezt akarták a rendek, véglegesen kielégíteni őket.

Röviddel az országgyűlés bezárása után Hunyadi János, Rozgonyi György, Pálóczi László és más urak értekezletet tartottak Giskrával Bujákvárában. De semmit sem végezhettek, mert a városok képviselői nem jelentek meg. Giskra pedig, mint maga írta egy héttel az értekezlet szétoszlása után Körmöcbányáról Eperjesnek, a városok tudta és hozzájárulása nélkül nem akart egyezkedni.¹

Azonban, hogy itt is arról a bizonyos összegről akartak tárgyalni, melyre nézve végül ismételt tanácskozások után megállapodásra is jutottak, kiviláglik onnan, hogy ugyanazon év szeptember 15-én az országos tanács már megrótta Bártfát, mert a rája kivetett összeget eddig nem fizette meg, „holott tudhatná nagyon jól, milyen megállapodás történt legutóbb nagyságos Giskra Jánossal; fizessék meg tehát késedelem nélkül, nehogy a béke ügye veszélyeztessék“.²

Tényleg szeptember és október folyamán a megállapított összegnek egy részét átadták Giskrának, mert a bártfai levéltárnak egy november vége felé kelt adata már — most először — azt a közismert tízezer s néhány forintot említi, mint a mely még fizetetlen maradt.³

Erről a Giskrának adandó összegről esett szó csak az országgyűlésen és nem az ő királyi főkapitányságáról.

Giskra közvetlenül az országgyűlés után, mondhatnók, alatta, attól az időtől, hogy Frigyes római király felruházta a kérdéses címmel, László trónra léptéig — erről az időről, a Hunyadi kormányzósága éveiről van most szó —, sőt mikor a hét országos főkapitány között volt is, nem „ismét“,

¹ Eperjes levéltárában, 1447 ápr. 16.

² Bártfa levéltárában, 498.

³ Bártfa levéltárában, a „Pacificationes, tractatus et concursus regni Hungariae“ cz. könyvben.

sem „megint“, de állandóan, megszakítás nélkül, következetesen — nem évről évre, de hónapról hónapra, olykor napról napra hiteles oklevelekkel igazolhatjuk — a „méltóságos László herczeg s Magyarország királyura főkapitányának és Sárosmegye főispánjának“ írta és mondotta magát, akár latin, akár német¹ avagy cseh nyelven² állította ki okleveleit.

Megadták neki ezt a címet természetesen saját tisztjei,³ a hatalma alatt álló városok⁴ és vármegyék⁵ — elismerjük, ezek érdekelt felek —, de megadták kevésbé érdekelték, mint Rosenberg Ulrik,⁶ Podiebrad György,⁷ V. Miklós pápa⁸ és megadta Hunyadi János, Magyarország kormányzója.⁹

Azonban mindezekkel nem elégszünk meg. Hunyadi János, mikor a szóban forgó oklevelet megírta, nézetünk szerint szintén érdekelt volt. Azért sorra vesszük a megtörtént, a valószínű tényeket.

Giskra János 1447 nov. 25-én Kassán kelt levelével a bártfaiakat nagy érdemeikért, melyeket a hozzávaló állhatatos ragaszkodással szereztek, mindenkorra felmentette a Somos városában fizetendő vám alól;¹⁰ 1448 január 4-én a késmárkiaknak kinyilatkoztatta, hogy mert 28 arany frtot kölcsönöztek neki, erre az évre semmi különleges segélykéréssel nem fogja terhelni.¹¹

Kassa és Bártfa városoknak jeles kiváltsága volt a vászonfehérítés. A kétségkívül jövedelmező foglalkozást Eperjes polgárai is megkísérelték, bár joguk nem volt hozzá. Emiatt Eperjes, valamint Kassa és Bártfa közt ismételtelen éles összeütközés volt. A versengésnek — egyelőre — 1447 július 21-én Giskra vetett véget. „Mi Brandeisi Giskra János, a méltóságos László herczeg és Magyarország stb. királyának kapitánya és Sárosmegye főispánja, Sárosmegyénk

¹ „Jan Giskra von Brandis Kunigs Laslas in Hungern etc. obrister hauptmann“, Richwald, 1451 ápr. 4. Bártfához.

² „Já Jan Jiskra z Brandýsa najjasnějšieho kniežete a pana, pana Ladislawa krále Uherskeho etc. najvyšší hajtman . . .“ 1449 május 4. Archiv Český. IV. 330.

³ Nemzeti Múzeum törzslévéltára, 1448 május 23.

⁴ Kassa levéltára, 232.

⁵ Bártfa levéltára, 460.

⁶ „Nemzetes Brandeisi Jiskra János urnak, László király főkapitányának, az én kedves barátomnak“, — 1448 jun. 27. Archiv Český, III. 45.

⁷ Teleki, id. m. X. 334.

⁸ Dlugoss, id. m. II. 53.

⁹ Selmezbánya levéltárában, állandó kiállítás az óvárban, 1452 aug. 24.

¹⁰ Bártfa levéltárában, 500.

¹¹ Késmárk levéltárában, fasc. XXXII. no. 19.

alispánjának, szolgabírának minden jókívánságunkkal üdvözlünk — meghagyja, hogy, miután a vászonfehérités Zsigmond és más királyok adta kiváltságoknál fogva csak Kassa és Bártfa polgárainak van megengedve, tiltsák el tőle az eperjesieket.¹ Pedig Eperjes iránt különösebb jóakarattal volt. 1451 október 16-án Sárosmegye területén a kamaranyereség czimén szedendő adó behajtását is a város tanácsára bízta és a beszedett összegből kétszáz aranyat a város javára engedélyezett.²

1451 június 18-án a körömői kamara bányatizedét Flohel Péternek és Jung Péternek adta bérbe évi 3450 vörös forintért;³ egy hónappal előbb a kassai pénzverőt évi 5000 aranyért Modrár Pálnak, Nagyida kapitányának és Gremczér Ágostonnak, Kassa idős tanácsosának, egykor bírájának s kinevezte őket a kassai kamara ispánjainak.⁴

Világos, hogy ezek olyan ténykedések, melyeket csak uralkodó vagy annak jogszerű helytartója végezhetett. És magyar részről, az országos tanács és Hunyadi János, tehát az országos kormány részéről ezek ellen a ténykedések ellen egy szóval sem tiltakoztak. Oly bővében vannak előttünk az egykori, hiteles adatok, hogy lépten-nyomon selejteznünk kell s nincs köztük egyetlen egy, még távoli vonatkozású sem, mely ezt bizonyítaná.

Azután Hunyadi János, mikor 1449 őszén a lengyel uraknak megmagyarázza, miért fogott fegyvert Giskra ellen, azt mondja, „ . . . mert Giskra fegyelmetlen katonáival, meg nem elégedve azokkal az előnyös szerződésekkel, melyeket sok tekintetel számba véve kötött vele, napról napra támadásokat intéz a magyarok ellen, a minapában is Palocsa várát foglalta el és sorra elfogdossa az ő (a Hunyadi) párthíveit“.⁵

Hogy Giskra lefoglalta a körömői és kassai pénzverőket, a városok és vármegyék adatait, hogy uralkodóként kiváltságokat erősít meg és ítélkezik a király törvényszékét illető ügyekben, hogy uralkodó módjára felmentvényt ad az adófizetés alól, Hunyadi egy árva szóval sem említi. Pedig ezeknek az országos jövedelmeknek az elmaradása, a legdúsabb adóforrásoknak elapadása — a bányavárosok, Kassa, Lőcse, Eperjes, Bártfa abban az időben a legpénzesebb városai az országnak — volt olyan baj az országra nézve,

¹ Bártfa levéltárában, 492.

² Oklevéltár XLV.

³ Mon. Hung. Hist. I. Okmánytár, I. 3.

⁴ Teleki, id. m. X. 297.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 153.

⁵ Később idézzük.

mint Palocsa várának az elfoglalása vagy Pazdicsi Miklós-nak a foglyul ejtése, a ki végre is 160,¹ vagy a Szondai Tárnok Demeteré, a ki 70,² vagy a Hollóházi Lukácsé, a ki 11, szóval tizenegy arany forint,³ vagy a Kásméri Masa Mihályé, a ki tíz hordó bor árán, hordaját hat arany forintba számítva,⁴ megszabadult a csehek fogságából.

Oly jelentékeny jövedelmei voltak ezek a királyi kincstárnak, hogy ha elmaradnának, a mai kitiünő, mondhatni tökéletes pénzügyi szervezet és szolgálat mellett feltétlenül megbillenne az államháztartás mérlege.

Ha már most Hunyadi ezek miatt nem tesz szemrehányást Giskrának a lengyelek előtt; ha az egykorú emlékek nagy bőségében nincs egyetlen adatunk, mely az országos kormány tiltakozását tartalmazná; míg az ellenkezőre, hogy t. i. ugyanezen kormány beleegyezett abba, hogy Giskra ezeket a jövedelmeket birtokolja, tételes bizonyítékaink vannak;⁵ kétségtelen, hogy Giskra ezeket a ténykedéseket jogosan végezte.

De ha ez kétségtelen, akkor azt is feltétlen bizonyossággal állapítottuk meg, hogy az 1447. márcziusi országgyűlés ismeretes végzése Giskrát nem érintette s Giskra ezekben az években is helytartója, vagy mint ő mondta, főkapitánya volt László királynak.

Giskra János főkapitánysága alatt álltak ezekben az években szerződészerűleg Körmöczczel együtt az összes alsó bányavárosok, továbbá Kassa, Lőcse, Eperjes és Bártfa. Korpona nem, erre nézve már az 1446. szeptemberi szerződés kivételes intézkedést tett, melyet a későbbi szerződések is átvettek. Azután Zólyom, Szepes, Sáros, Zemplén, Abauj és Torna vármegyék. A tényleges birtoklás arányában Gömör, — Rimaszombatban már 1447-ben fényes kastélya volt Giskrának,⁶ hol, úgy látszik, szívesen tartózkodott — s az ötvenes évek elején azoknak az erőszakos foglalásoknak a révén, melyekről Hunyadi panaszkodott a lengyel uraknak, Nógrád, Túrócz, részben Hont és Bars vármegyék; Liptó és Árva csak időről-időre. Szentmiklósi Pongrácz itt igen erős gát volt. Azonban ezekben az utóbb említett vármegyékben egészen más természetű volt az ő főkapitánysága, mint pl.

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,187., közölve Sztáray-Oklevéltár, II. 410.

² Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,513.

³ U. o. Dl. 14,407.

⁴ Oklevéltár XLVII.; Csicsery-család levéltára, 31,625.

⁵ Később részletesen szólunk ezekről, ott idézzük.

⁶ Bártfa levéltárában, 492.; Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,349.

a bányavárosokban vagy Kassán avagy Sárosban, melyeknek jogszerű főnöke volt, tehát a városi és megyei élet tényleg tőle vett irányt; míg a kérdéses vármegyékben uralkodott — nevén nevezve a dolgot —, hatalmaskodott, mert, a várak az ő kezében lévén, ő volt az erősebb.

A jog szerint alatta élő városokban és vármegyékben éppen oly zavartalanul folyt a városi és megyei élet ezekben az években mint az előzőkben. A városok és vármegyék élén Giskra bizalmi emberei álltak, a kik mindenben a városi és országos jog szerint vezették a közigazgatást.

Mennyire tartotta magát Giskra a magyar jogrendhez, élénken megbizonyította többi között akkor, mikor a kassai pénzverőt egy esztendőre évi 5000 aranyért bérbeadta Modrár Pálnak és Gremczer Ágostonnak.

Előrebocsátván, hogy a fizetést negyedévenként kívánja, mindig a kassai tanácsurak előtt s hogy a bérlőknek egy év leforgása után, ha kárukat látják a pénzverésből, joguk van a bérlétről lemondani, így folytatja:

A pénzverésben a körmöczi pénzverés mind az ötvény (lega) mind a súly, a forma és érték tekintetében minden kisebbités nélkül megtartassék. A pénz beváltható a kassai kamarához tartozó vármegyékben, mint Szepesben, Sárosban, Abaujvárbán, Ungban, Zemplénben, Tornában, Gömörben és Borsodban. A bérlők kötelesek hites kémlőt (probator) és vésőt (sculptor) tartani. Az ország törvénye és jó szokása szerint adják ki a szokott pisetumot, az az minden öt vert márkából egy nehezéket (pondus) az esztergemi érseknek, illetőleg a megbízottjának.

A verendő pénz minősége olyan legyen, hogy vegyenek egy márka finom ezüstöt és három márka rezet, a négy márkát egygyé olvasztván, verjenek kerek és fehér dénárokat, hogy az így elegyített egy márkából 400 dénár vagy 800 obulus kerüljön ki. Megengedi, hogy az ilyen egy márkából négy vagy hat dénár hiányozhatik vagy túlmegy a súlyban; ezt nem fogja csalásnak tekinteni. Szükséges mégis, hogy a legnagyobb figyelem érvényesüljön; az ezüst és réz elegyítése mindenkor és csak az esküdt kémlő s a pisetarius — az esztergomi érsek megbízottja — jelenlétében történjék. Ha azonban a pénzverők a megfelelő figyelmet elmulasztanak és a pénz hanyagságuk folytán nem megfelelően veretnék, nem volna megfelelő az alakja, elegyítése, fehérítése vagy hat-hét dénárnál gyakran volna több a túlsúly, akkor az összes dénárokat az olvasztóba kell tenni s a feloldott anyagot újból önteni és kiverni a pénzverők saját kárára és költségére minden ravasz kifogás és mentegetődzés mellőzésével.

Ha a pénzverők engedetlenkednek, a kamaraispánok — Modrár és Gremczér — tetszésük szerint elbocsáthatják az ilyeneket és fogadhatnak másokat. Azonképen járhatnak el a vésővel szemben, ki erre a munkára törvényesen van kirendelve. Ha a vésésben hanyagnak bizonyul, mást alkalmazhatnak, de csak olyat, a kit a vésők főmestere kirendel.

A dénárok kerek alakúak és fehérek legyenek. Egyik oldalon legyen a kettős kereszt, a szélén ilyen körirat: „M(oneta) Ladislai R(egis) Ungarie“, a kereszt közepén C betű, a mely jelzi a veretés helyét (Cassovia) és a kamaraispánok nevének kezdőbetűi. A másik oldal négy részre osztott háromszög alakú pajzsot mutasson. A jobb felső mezőben — heraldikailag szólva — nyolcz pólya legyen, mely Magyarország czimere, — ezek Giskra szavai — a bal felső mezőben oroszlán, Csehország czimere; a bal alsó mezőben, az oroszlán alatt három pólya, mely Ausztriát jelzi, míg a negyedik, a jobb alsó mezőben egy sas, a Morvaórgrofság czimere. Az obulusok ugyanilyen külzetűek, csupán a körirat marad el róluk.¹

Giskrához hasonlóan cselekedtek a kapitányok.

Talafusz János, Richnó várának a kapitánya viszályba keveredett Bártfával a városnak néhány birtoka, mint Schönewald (Klusó), Richwald, Herbartó (Eberhardt), Siba, Koberdorf és Herknecht felett. Miután nem tudtak dülőre jutni, abban egyeztek meg, hogy az ügy eldöntését elhalasztják Giskra megérkezéséig s addig békességben élnek. Ha pedig — mondja Talafusz — Giskra addig meghalna vagy fog-ságba jutna, ő (Talafusz) meg fog nyugodni „ennek a jeles Magyarországnak törvényében és igazságszolgáltatásában“.²

Ilyen eljárás mellett érthető, hogy Giskra és a városok között meglehetősen barátságos, sőt, a körülményekhez képest, bizalmas viszony állt fenn.

Bizonysága ennek az a különben jelentéktelennek látszó dolog, hogy a bártfaiak 1449. júniusában, mikor a háború már kitörő félben volt Giskra és Hunyadi közt, elfogván egy kétségkívül a Hunyadi-párt részéről írt levelet, haladéktalanul átadták Giskrának.³ Pénzzel meg és más úton most is segítették. Meliczi Pasek, Sárosvára kapitánya, egy mázsa puskaport és ezer nyilat kért Bártfától;⁴ a késmárkiak 1448. január 4-én 28,⁵ a kassaiak 1450. jún. 2-án 970 arany frtot adtak kölcsön.⁶

¹ Teleki, id. m. X. 297.

² Oklevéltár XXXV.

³ Bártfa levéltárában, 1449 június 17.

⁴ Bártfa levéltárában, 491.

⁵ Késmárk levéltárában, fasc. XXXII. no. 19.

⁶ Oklevéltár XL.

Nem is fukarkodott Giskra az elismerő szavakkal a kassaiakkal szemben, a kik — mondotta — vele együtt a legválságosabb körülmények között nemcsak vagyonukat, de életüket is készek voltak feláldozni László király igazsága mellett.

A magántermészetű kölcsönök sem maradtak el. 1451. január 24-én Jung Péter, körmöczi kamaraispán 346,¹ fél-évvvel utóbb ugyanő és Flohel Péter a kamaratized bérdíja fejében 3450 aranyat adtak Giskrának, körülbelül ugyanabban az időben Modrár Pál, a régi hitelező és Gremczér Ágoston kötelezték magokat, mint a kassai kamara bérlő évi ötezer arany fizetésére. A hitelezők között volt Cilli Ulrik gróf is kétezer frttal.²

Oly szilárdan álltak itt ezek a csehek, hogy nemcsak Giskrának, hanem a kapitányainak is adtak nagy összegeket kölcsön. Dobrai Bresal Miklós 2130 arany frtot vett fel Betlenfalvi Turzó György lőcsei polgártól s mint ki a sajátjában ül, zálogképen lekötötte a szepesi várat három falujával — Petendorffal, Beherőczczal és Hotkőczczal, — Szepesváralja két vámjával, a kolinóczyi és más vámokkal.³

Miután az ország nemcsak Lászlót választotta meg királyának, de első harczosát is bőségesen megjutalmazta, az ország felső részeire nyugodt napoknak kellett következni. Nem így történt. Ez az időszak mozgalmasabb, zajosabb volt, mint az első évek, a melyekben Giskra ideérkezett. Azonban mindjárt eleve tényként jelentjük ki, hogy a háborúskodást nem Giskra kezdte, ellenkezőleg — ez időszak két első esztendejében — komolyan, szóval és tettel fáradozott az ellentétek kiegyenlítésén, a béke megmentésén.

Szentmiklósi Pongrácz, a nagyhatalmú magyar úr, valamint Komorovszki Miklós és Péter. Lubló és Podolin helytartói, tehát nagytekintélyű lengyel urak 1447. tavaszán Giskra birtokaira törtek Nevezetesen megtámadták Besztercebányán a főtemplomot, illetőleg az azt körülvevő kisebb-fajta erősséget. Giskra azonban oly haderővel ment ellenök, hogy a várost hamarosan megszabadította tőlök.⁴

Ekkor a Szepességre vonultak s a savniki ciszterczita apátságot fogták ostrom alá. Az apátot Bresal Miklós és Tala-fusz János, Giskra kapitányai mentették meg szorongatott helyzetéből.⁵

Szentmiklósi Pongrácz most elvált Komorovszkiéktól s a Szepesség zálogos városaira vetette magát, sőt ismételt

¹ Justh-család levéltárában.

² Fraknoi, id. tanulm., Századok, 1909. 508.

³ Magyar Orsz. Levéltár, DL 14.576.

⁴⁻⁵ Bártfa levéltárában, 487.

áttört a lengyel határon s mindannyiszor dús zsákmánnyal tért meg.

Komorovszkiék sem töltötték tétlenül azidőt. Felmondták az engedelmességet Olesniczki Sbigneu krakói bíboros-püspöknek, ki az Ulászló halála után ismét Lengyelországhoz került szepesi városoknak, nemkülönben Lublónak és Podolinnak zálogos ura volt. Mind Lublóban, mind Podolinban önállóan léptek fel s a zálogos városok, valamint Giskra párthíveinek a sanyargatásában, rablásában semmivel sem maradtak Pongrácz úr mögött.

Ugyanebben az időben meg egy Trczeska János nevezetű valaki többedmagával hatalmába kerítette a sáros-megyei Ujvárt, Perényi János tárnokmester birtokát.

Ki volt ez a Trczeska János? Giskra lengyelnek tudta. Ehhez képest, miután nem látta át hamarosan a Komorovszkiak merész állásfoglalását s azt hitte, hogy a Trczeska támadásának is a krakói bíboros-püspök a szerzője, avval a kéréssel fordult a püspökhöz, fegyelmezze meg alattvalóját s adassa vissza vele Ujvárt, az ő birtokát.¹

Perényi János Giskra pártfeleihez tartozott. Giskra meg ezeknek az ő főkapitánysága, a jelen esetben éppen főispán-sága területén fekvő birtokait mint László király helytartója kötelességének tartotta megvédelmezni. Ezen az alapon nevezi Ujvárt birtokának, a melynek a felszabadítását különben maga Perényi János is megkísérelte a bártfaiak segítségével.²

A püspök udvaris formában ugyan, de a leghatározottabban visszautasította a meggyanúsítást. „Sohasem volt az az akaratunk és sohasem lesz — írta —, hogy Magyarország közbékéje a mi várainkból megzavartassék, avagy a ti vagy más derék emberek várai elfoglaltassanak. Hogy Trczeska s a kik részt vettek vele a ti váratok megejtésében, lengyelek-e, nem tudjuk. Egyet tudunk, hogy Trczeska sem ma, sem ezelőtt nem állott szolgálatunkban. Sőt úgy emlékezünk, hogy a magyar földnek szülötte, mert a mult években Ulászló király ellenségeivel tartott s a hiveit háborgatta. Ezért eléggé csudálkozunk, hogy kedvességed gyanuba hoz minket, mintha váratoknak elfoglalása tőlünk származnék.”³

Ilyen Trczeska Jánosok, a kikről nem tudták vagy nem akarták tudni, hogy melyik nemzet fiai — mert Trczeskanak

¹ Monumenta Polon. II. 2. 37.

² Bártfa levéltárában, 510.; Katona, id. m. XIII. 573.; Wagner, Dipl. c. Sáros, 64.

³ Monumenta Polon. II. 2. 37.

lengyel voltát Kázmér király később beismerte¹ —, ebben az időben már sokan voltak az országban, természetesen a felső részeken. Jobbára cseh és lengyel szegénylegények, de voltak köztük németek, sőt magyarok is. „Bratrik“-nak, „testvérek“-nek, „zsebrákok“-nak, „koldusok“-nak nevezték őket. Szívesen álltak a nagy urak zsoldjába s harcoltak jó pénzért saját testvéreik ellen is; még szívesebben működtek azonban önállóan. Csapatokba verődve jártak zsákmány után vármegyéről-vármegyére. Rablásaikat oly kegyetlenséggel üzték, hogy rémületet keltettek mindenfelé.

A vágújhelyi kanonokok nem mertek miattuk otthon tartózkodni, mert a házukat már rájuk gyújtották;² a lechniczi karthauzi kolostort teljesen lerombolták;³ a menedékövi karthauziakról még a ruhát is lehúzták;⁴ a jászói prépost és szerzetestársai csak gyors futással mentették meg a pusztá életüket.⁵ A kassaiak az országos tanácstól felhatalmazást kértek, hogy Semsei Frank saczai várauskáját lerombolhassák, nehogy a rablók megfészkeljék benne magokat.⁶

Hunyadi János, a ki ekkor az ország másik végében tartózkodott, úgy látszik — legalább eleinte —, nem volt tisztában ezekkel a rablókkal. 1449. május 1-én olyan utasítást küldött a bártfaiaknak, hogy ne támogassák azokat a gonoszokat, kik, alig állván helyre a béke, újból zavart akarnak; ne adjanak nekik élelmiszereket, „jól tudván, mivel tartoznak és mit fogadtak az országnak“.⁷ Szegény bártfaiak dehogy adtak eleséget. Giskrát kérték, a ki Eperjest őrizte, védje meg őket s a ki küldött is segítséget. Csupán azt kívánta, hogy adjanak embereinek tisztességes szállást és ételmet a városban.⁸

Már most ha ez elemek garázdálkodásaihoz hozzáveszszük a Szentmiklósi Pongrácz, a Komorovszkiak vállaltait — mert ezek mind egy időben történtek —, azután a városok védekezését, Giskrának, általában a megtámadottaknak fegyverfogását ellenök, tényként mondhatjuk, hogy 1448-ban és 1449-ben az egész felső Magyarországon Nyitrától,⁹ illetőleg a Vág völgyétől Zemplénig, sőt Ungig olyan általános

¹ Monumenta Polon. II. 2. 59.

² Jedlicska Pál, Kiskárpáti Emlékek. II. 537.

³ Wagner, An. Scep. III. 187.

⁴ Wagner, An. Scep. II. 76.

⁵ Jászói prépostság házi levéltára, fasc. XI. no. 197.

⁶ Teleki, id. m. X. 242.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 152.

⁷ Bártfa levéltárában, 536.

⁸ Bártfa levéltárában, 541.

⁹ Magy. Tud. Akad. Oklevél- és kéziratára, 53. sz.

felfordulás volt, a milyenre nem volt példa a negyvenes évek elején.

Szentmíklósi Pongrácz megfélekezésére az első lépést Kázmér lengyel király, az Ulászló édes öccse, a Komorovszkiak észretérítésére Olesniczki krakói püspök tette. A lengyel király levélben figyelmeztette Pongráczot, hagyjon fel országa háborgatásával, az elrablott jószágokat adja vissza s ha van követelnivalója országán, keresse azt törvényes úton.¹ Olesniczki Krakóba hívta a Komorovszkiakat, hogy választott bíróság — három a püspök, ugyanannyi Komorovszkiék részéről — döntsön az ellene emelt panaszuk és követelésük jogossága felett.²

Pongrácz rövid választ adott: Az elrablott jószágot nem adja vissza, Lengyelország háborgatásával nem hagyhat fel, mert néhai való Ulászló királytól kötelezvénye van, hogy szolgálataiért Lengyelországban fog jutalmat kapni. A Komorovszkiak megjelentek ugyan Krakóban, de mikor látták, hogy a bíróság ítélete ellenök fordul, visszavonták a választott bírósághoz adott hozzájárulásukat s elégedetlenül távoztak.

A kettős kérdés napról-napra nagyobb hullámokat vetett; a lengyel rendek országgyűlésen foglalkoztak velök. Levélben fordultak külön Kázmér király,³ külön a rendek a magyar országnagyokhoz, hassanak ök Pongráczra, hogy a béke országaik közt fenntartassék.⁴ „A lengyel bárók és vitézek között is vannak — mondták —, kiknek kiváltságlevelet adott Ulászló, hogy Magyarországon tett szolgálataikért magyar földön fognak jutalmat kapni. De ök, a béke kedvéért, nem engedik, hogy igényeik kielégítését keressék.” „Mit kellene tennünk a Komorovszkiakkal — írta a gyűlésről Olesniczki Zsófia királynénak —, mit kellene tennünk, a kik szavukat nem tartják meg és hűtelenek velünk, urukkal szemben? Ostrom alá fogni a várakait nem lehet, de nem is szabad. Mert az ostromból semmi hasznunk sem volna, miután még a boldog emlékezetű Zsigmond római király úr sem volt képes Lublót az ő nagy erejével kiostromolni és megszerezni.”⁵

A dolgok ily feszült állásában Giskra János jelentkezett közvetítőnek. 1449. elején Burián nevű bizalmasa útján tudatta Olesniczkiával, hogy „bizonyos komoly ügyek

¹ Monumenta Polon. II. 2. 59.

² Monumenta Polon. II. 2. 72.

³ Monumenta Polon. II. 2. 59.

⁴ Monumenta Polon. II. 2. 71.

⁵ Monumenta Polon. II. 2. 73.

miatt — Pongráczról és a Komorovszkiakról volt szó¹ —, melyek a két ország, Lengyel- és Magyarország állapotát és előhaladását illetik, óhajtana vele s a lengyel országnagyokkal tanácskozni“.² Olesniczki örömmel vette az ajánlatot és megígérte, hogy, ha az urak nem is, azok a királylyal Litváországban vannak, de ő okvetetlenül meg fog jelenni Szandeczban, csak tudja, mely időben történhetik meg a találkozás.³ Giskra április végét ajánlotta, egyben védőlevelet kért, hogy háborítás nélkül mehessen-jöhessen.

A bíboros-püspök, Kázmér király első tanácsosa, bátran mondhatjuk vezetője, sietett azt kiállítani. „Nagyságos Uram, kedves barátunk — így hangzik a levél — országunkba való jövedeled, melyet kedvességed kamarása Burián útján tudatott velünk, nemcsak nekünk, de az ország többi főpapjai és bárói előtt is igen kedves és azt szívesen várjuk. És jóllehet semmi szüksége sem volt, hogy kedvességed ide jövetelére védőlevelet kérjen, miután ebben az országban éppen olyan biztosságban lesz, mint a milyennek Magyarországon örvend, mégis, hogy óhajodnak és kívánságodnak elég tétessék, a védőlevél a maga teljes formájában kiállítva át fog küldetni. Jöjj tehát, miután mi tehetségünk szerint rajta leszünk, hogy téged teljes szeretetünkkel fogadjunk, teljes jóakaratunkkal lássunk és tiszteljünk.“⁴

A kitüntető szívesség kárbaveszett. A püspök öt hétig várakozott már Szandeczban, a mikor levél érkezett Giskrától, hogy dolgai itthon marasztalják.⁵

Giskra ugyanis időközben megbékélt Pongráczczal s ezért a püspökkel való tanácskozást már mellőzhetőnek ítélte. Az 1449. május 4-én Körmöczbányán kötött egyezés szerint Giskra, valamint Körmöcz-, Selmecz-, Besztercze-, Ujbánya, Bakabánya, Libetbánya, nemkülönben Kassa, Lőcse, Eperjes, Bártfa, Késmárk, azonképen más városai és várai, a melyek birtokában vannak, összes szolgálóival, alattvalóival, a kik e várakban laknak vagy odatartoznak, mind az egyháziak, mind a világiak, — ide véve Baliczki Miklóst, az ő várait Szklabinát és Árvát, Komorovszki Miklóst és Pétert, az ő várait és városaikat Podolint, Likavát, Kossowi Jostot Véglesvárával, Tarkői Rikolfi János és László testvéreket Hradek várával, Kollár Pétert Saskövel és Revistyével — igaz, ke-

¹ Monumenta Polon. II. 2. 71.

² Monumenta Polon. II. 2. 66. és 67.

³ Monumenta Polon. II. 2. 66.

⁴ Monumenta Polon. XIV. 2. 36.

⁵ Monumenta Polon. II. 2. 75.

resztény és örök békére léptek Szentmiklósi Pongrácczal, az ő összes váraival, szolgálival, segítőivel és mindazokkal, a kiket ő ezen szentbéke irányában magához fogad.

Ha Giskra vagy szolgálai megsértének a békét, ilyen esetekben a körmöczyi tanácsurak fognak ítélkezni s ha Giskra az ítéletmondástól számított egy hónap alatt helyre nem hozza a hibát, akkor hitele és becsülete elveszett s bánatpénzül tízezer forintot fog fizetni.

A béke megtartására kezességet vállaltak Dobrai Bresal Miklós késmárki, Komorovszki Miklós podolini, Ostrowi Talafusz János richnói és Radkói Péter berzeviczei kapitányok olyan hozzáadással, hogy ha az adott esetben Giskra nem fizetné meg a tízezer forintot, ők fogják megfizetni, különben Pongrácznak joga lesz őket figyelmeztetni, sürgetni, szidalmazni, gyalázní mindaddig, míg az összeget az időközben elmaradt haszonnal ki nem fizetik.¹

Még előbb jutott egyezsége Giskra a Komorovszkiakkal, kik e szerződésben már az ő pártfeleiként említetnek. Ez a megegyezés rövidebben ment; írásra sem volt szükség. Komorovszki Miklós és Péter — úgy látszik, 1449. áprilisában —, miután egyfelől Giskra keményen szorongatta őket, másfelől Olesniczki előtt sem akartak meghajolni, a kettős tűzből úgy vélték legkönnyebben szabadulni s egyben önérdékeiket megmenteni — ez volt indító oka viselkedésöknek —, hogy átálltak Giskrához. Magokkal vitték Olesniczki birtokaiból Podolint; Giskrától ajándékba kapták a Szentmiklósi Pongrácz uralma alatt álló Liptóban Likavát. Ettől az időtől emlegetjük őket Giskra kapitányai közt.²

A zavarok megindítói lecsendesítettén, úgy látszott, hogy a béke hamarosan helyre fog állni. A kisebb csoportokban garázdálkodó bratrikat ezek a nagy urak egymagukban nehézség nélkül megfékezhatték.

Nem így történt. Most maga Giskra kezdett háborút.

Mi bírta erre, tételes kijelentéssel nem tudjuk megmondani. Megkísérleljük mégis eljárásának elfogadható magyarázatát adni.

Hogy fejébe szállt a nagyuraság; hogy rabolni, zsákmányolni akart, tetszetős okfejtés, el is fogadják mind közönségesen, de nem komoly; ellenkezik a ténnyel.

Giskra 1447. nyarán, kevéssel azután, hogy Szentmiklósi Pongrácz és a Komorovszkiak a mozgalmat megindították,

¹ Körmöczbánya levéltárában, Fons 18., fasc. 1. no. 11, közölve Archiv Český, IV. 330.

² Monumenta Polon. II. 2. 79. ; v. ö. Weber, Századok, 1897. 422.

azt írta Kassának s a másik három városnak: Pongrácz és Komorovszki a kormányzó (Hunyadi János) szolgálai, neki meg esküdt ellenségei.¹ Olesniczki püspök Zsófia lengyel királynénak olyan jelentést küldött, a mely szerint a Komorovszkiak tárgyalásba bocsátkoztak Hunyadival és tanácsosaival, hogy Lublót, Podolint és a többi várost bizonyos összegért átadják s ők távoznak helyükről.² A hír kétségkívül kalandos ízü, de arra elég alkalmas volt, hogy megerősítsék Giskrát gyanújában, hogy Pongrácz és a Komorovszkiak a kormányzó egyetértésével, ha nem is egyenes meghagyásából, de tudatával és helyeslésével támadták meg birtokait.

Értekesen egészíti ki ezeket Dlugoss János, krakói kanonok, a történetíró. Dlugos Rómából való hazatértében hosszabb időt töltött Budán, hogy a meleg fürdőket használja, majd szeptemberben (1449.) Kassán át, a melynek környékén, mint maga mondja, éppen akkor a leghevesebb csatározások folytak, vette útját Krakó felé. Tudósítása tehát a szemtanú értesítése. Nagyobb baj nélkül, bár nem veszélytelen utakon, haza érkezvén Krakóba, azt írja magánlevélben Trevisoi Tádénak: „Magyarország sok vidékén a polgárháború dúl; aligha volt valamikor ez az ország nagyobb válságban a titkos gyűlölködések miatt, melyekkel némelyek Giskra ellen vannak“.³

Azután szerződés szerint Giskrát az ország részéről bizonyos összeg illette meg, melylyel zsoldosait kellett kielégíteni. Az összeg első felét megfizették ugyan, de a másik részével, bár telt az idő, adósak maradtak, holott Giskra zsoldosai elbocsátását, úgy látjuk, tényleg megkezdte.

Továbbá 1449. tavasza óta a kormányzó és az országos tanács ismételten megkeresték a Giskra alatt élő városokat, hogy küldjenek hozzájuk megbizottakat. A meghívó a tanácskozások tárgyául „Giskra érdekét, a béke fenntartását“ jelölte meg. Giskra, a kit a tanácskozásokra nem hívtak meg, könnyen juthatott arra a gondolatra, hogy a kormányzó tulajdonképen a városokat akarja elvonni tőle, hogy kihúzza a talajt a lába alól.⁴

Az is megtörténhetett, hogy a felső részeken lakó urak a bratrik ellen hadakozván nem tettek különbséget bratri és a Giskra katonái között, de ezeket is megtámadták.

Az sem lehetetlen, hogy Giskrát ama bizonyos oli-

¹ Bártfa levéltárában, 496.

² Monumenta Polon. II. 2. 73—74.

³ Monumenta Polon. II. 2. 88.

⁴ Bártfa levéltárában, 540., közölve Kovachich, Suppl. II. 110.

garcha urak biztatták Hunyadi ellen. Sőt ez a feltevés igen nagy valószínűséggel bír. Giskra hadakozása, a melyben csak a Hunyadi-pártiakat támadta, és fogta el, égette fel és rabolta ki házaikat, birtokaikat, ezt bizonyítja.

Giskra avval kezdte a harczot, hogy 1449. tavaszán, mialatt új szövetségestársa Komorovszki Miklós Sárosban erőszakoskodott és elfoglalta Palocsavárát,¹ Zemplénbe tört, kiostromolta Homonnát és Gálszécset, amott foglyul ejtván Homonnai Druget Istvánt és Bertalant,² emitt Szécsi Miklóst.³ Hunyadi, a mint erről értesült, előkelő urakat küldött hozzá, hogy visszavonulásra bírják. A felbőszült cseh azonban az urakat egy szálig elfogatta és bilincsbe verte.⁴

Ilyen körülmények között Hunyadinak is fegyvert kellett fogni. Székely Tamás vezérlete alatt sereget küldött ellene. Giskra maga ment Székely elé. Kassától nem messze Somodi nevű falu alatt a nem eléggé óvatos hadvezért meglepte, seregét könnyű szerrel szétszórta.⁵ S mialatt Székely Tamás menekült, ostrom alá fogta a szomszédos Szepsi városát, a Rozgonyiaknak, a Hunyadi-ház eme meghitt jó barátainak birtokát, elfoglalta, a templomot a kerítésével erőddé alakította át s katonáival megrakta.⁶

Ekkor Hunyadi maga szállt táborba. Egyenesen Abaujnak tartott, hogy ott támadja meg Giskrát, a hol győzelmet aratott.

Am ekkor már Lengyelországban is érdeklődni kezdtek a magyarországi események iránt. Szeptember elején a lengyel főpapok és bárók Kázmér király hozzájárulásával igen udvarias hangú levéllel keresték meg a magyar urakat, a melyben felajánlották közbenjárásukat, ha a magyar urak elfogadják. „A régi barátságnál fogva — írták —, mely

¹ Monumenta Polon. II. 2. 79.

² Oklevéltár XXXVII.

³ Wagner, Dipl. c. Saros, 382.

⁴ Monumenta Polon. II. 2. 79.

⁵ Archiv Český, II. 265. Annyiban téved a levél írója, hogy nem magát Hunyadit verte meg Giskra, de a hadvezérét. Téved Dlugoss is (id. m. II. 51.), mikor azt állítja, hogy Székely Tamás elesett az ütközetben. Székely Tamással ezután is találkoztunk, így 1452-ben. (Jászói prépostság házi levéltára, fasc. XI. no. 202.)

Nézetünk szerint az ütközet Somodi és nem Somos mellett történt, mint Dlugoss is mondja. Amaz Abaujban, ez Sárosban van. mindakettő körülbelül egyenlő távolságra Kassától, de ellenkező irányban. Somodinál kellett az ütközetnek lefolyni, mert különben érthetetlen, hogy, ha Somosnál győzött Giskra, miért lepte meg rögtön éppen Szepsit (német neve: Moldau, Moldava), mely Somostól több mért-földnyire, Somoditól pedig tíz perczre van.

⁶ A jászói prépostság házi levéltára, fasc. XI. no. 217.; fasc. XII. 224.; Regesták Alsófehérvármegye levéltárából, Tört. tárt, 1907. 94.

országaitak mindenha összefűzte, fájdalommal értesültek, hogy Magyarorszáiban ismét dúl a polgárháború, miáltal a magyarok ereje megfogyatkozik s gyengék lesznek arra, hogy országukat és a keresztény hitet megvédelmezzék a barbárok ellen.“ A magyarok iránti barátságuk s a keresztény vallás érdeke késztette őket ajánlatuk megtevésére.¹

Világosabban szóltak Hunyadi előtt: Olyan hír érkezett hozzájuk, hogy bizonyos magyarok, Hunyadinak az alattvalói elhatározták, hogy azokat a várakat, városokat és falukat is meg fogják ostromolni, a melyeket a lengyel király és országa eddig jogos czímen békében birtokolt és bír jelenleg.²

Teljesen felderíti a tényállást Hunyadi válasza: A zalogós városok és falvak lakói emberrel, lóval és szekérrel támogatták Komorovszkit Palocsa elfoglalásában s a magyaroknak okozott kártételekben semmivel sem maradtak Giskráék megett.³

A lengyeleknek a legsajátabb érdeke követelte tehát a magyarországi háború megszüntetését. Ez a körülmény azonban nem akadályoz minket, hogy emellett is elismeréssel nyilatkozzunk közbelépésükről, mert a háború nekünk is kárunkra szolgált, a béke csak javunkra válhatott.

Így gondolkozott Hunyadi János is, a mikor szeptember végén Szepsi alatti táborából olyan választ adott a lengyel urak leveleit hozó Ottó szandeczi polgárnak, hogy a felajánlott közbenjárást hálás szívvel fogadja, ő maga kész a békére, de tudni kellene, vajjon hajlandó-e arra Giskra. Küldjenek azért a lengyel urak Magyarorszáiba férfiakat, a kik előbb Giskrát keressék meg s ha őt azonképen hajlandónak találták a békére, jöjjenek hozzá, hogy velők a Giskrával való találkozás helye és ideje felől tanácskozzék.⁴

A lengyel urak meglegéedéssel vették tudomásul Hunyadi válaszát s már október elején Zsófia özvegy királyné elnöklésével részleges országgyűlést tartottak Novy Targban, hogy a további teendőkről tanácskozzanak. Abban állapodtak meg, hogy Dlugoss Jánost és Zagorzenski Jánost, a királyné főudvarbíráját küldik Magyarorszáiba.

A már jól ismert Dlugoss János annak idejében elkísérte Ulászlót Magyarorszáiba, hosszabb ideig tartózkodott itt, legújabbban is Rómából való hazautaztában a saját szemével látta az itteni állapotokat, tehát különösen alkalmas volt erre a kiküldetésre.

¹ Monumenta Polon. II. 9. 76.

² Monumenta Polon. II. 2. 77.

³⁻⁴ Monumenta Polon. II. 2. 79.

Az urak határozatát Zsófia királyné még október folyamán tudatta Hunyadival és Giskrával¹ Az utóbbival szemben a komoly okfejtés s az asszonyi rábeszélés minden fegyverét megszólaltatta, hogy békére bírja. Nem ismerjük Giskra válaszát. De hogy a királyné s a lengyel urak evvel is meg lehettek elégedve, a későbbi események mutatják.

Azonban a lengyel követek, különösen a főudvarbíró, egyre halogatták elindulásukat. Ez pedig igen káros volt, mert időközben, egész novembér hónapban, Hunyadi és Giskra egyre növekvő hévvel folytatták a háborút, a nélkül, hogy csak egyszer is szembetalálkoztak volna.

Hunyadi kiostromolta Szepsit, a templom erősítéseit lerombolta s az elfogott cseheknek és lengyeleknek orrczipáját, a két kezét levágatta, a felszemét kiszúratta.² Azután Szomolnokra ment, de itt nem akadt dolga, azért hamarosan visszatért Kassa alá, Nagyida környékére. A szomolnokai cseh őrség ugyanis annyira megrémült a Szepsiben elfogott testvéreik sorsán, hogy mire Hunyadi megérkezett, már elhagyták a várost³

Giskra ezalatt Körmöczbányán tartózkodott s a város erősítésével foglalkozott.⁴ Itt volt a pénzverő, az aranybányák, a hadviselés főerei, ezeket kellett mindenekelőtt biztosítani. De ebben nem merült ki tevékenysége. Kapitányai kivettette Korponáról Szentmiklósi Pongráczot,⁵ a kívül hat hónappal előbb „örök, keresztény, szent békére“ lépett, de a ki most Hunyaditól háromezer főnyi segítséget kapott, a miért igen találóan mondja róla Dlugoss, „nem lehet tudni, melyik párttal tart“. ⁶ Giskra csapatai ötszáz vitézét fogták el Korponán.

A lengyel udvarban attól tartottak, hogy Giskra ezekkel szemben, viszonzásképen, olyan kegyetlenséggel fog eljárni, mint eljár Hunyadi a Szepsiben elfogottakkal.⁷ Giskra valóban fenyegetődzött ilyenekkel, de fenyegetését nem váltotta be.

Csak november második felében szedte fel táborát Hunyadi Nagyida mellől s Zólyomon keresztül, Végles irányában, Körmöcznek tartott.⁸ Legfőbb ideje volt, hogy a lengyel követek megérkezzenek, mielőtt a két hadvezér

¹ Monumenta Polon. II. 2. 79., 80.

² Dlugoss, id. m. II. 51.

³ Monumenta Polon. II. 2. 89.

⁴ Monumenta Polon. II. 2. 89.

⁵ Archiv Cesky, II. 265.

⁶ Monumenta Polon. II. 2. 89.

⁷ Monumenta Polon. II. 2. 94.

⁸ Dlugoss, id. m. II. 51.

szembekerült egymással. Azok siettek is most már, sok veszedelem közt, mert még útlevelük sem volt s a legszükségesebb útiköltséggel is Olesniczki látta el őket a sajátjából; már a Szepességen jártak, de mégis megkérték, tetemesen megnehezítvén ezzel feladatuk megoldását.

Hunyadi előbb szép szerével akarta a körmöczieket Giskrától elvonni s a mikor ez nem sikerült, ostrom alá fogta a várost. Giskra azonban, ki időközben a város falait megerősítette s tekintélyes haderőt vont magához, könnyű szerrel verte vissza az ostromot. Ekkor Hunyadi tehetetlen dühében a körmöcziek birtokaira, elsősorban a bányákra vetette magát. A kőörlő malmokat s az aranyosó gépeket — mind faalkotmány volt —, bár a vele volt urak komolyan igyekeztek visszatartani, felégette.¹

Politikátlan s nemzetgazdasági szempontból is oktalan cselekedet volt. A maga korához képest finom szerkezetű és éppen azért az akkori viszonyok közt nagy költséggel épített művek elpusztításával évekre megbénította a bányák üzemét, a körmöcziek jólétének meg éppen főerét vágta el.

Másnap, november 29-én érkeztek meg a lengyel követek. A mitől előre féltek, mikor meghallották, hogy Hunyadi Körmöcz alatt van, bekövetkezett. Oly ingerült állapotban találták a kedélyeket, hogy egyik fél sem akart most már hallani a békéről. A körmöczi polgárok, elkeseredve Hunyadi tegnapi pusztítása miatt, magok tüzelték Giskrát a további harcra s törekvésük annál sikeresebb lehetett, mert Giskra igen zokon vette s még nem feledte el a két hónappal előbb történt szépsii mészárlást sem.

Mindazonáltal a lengyelek nem riadtak vissza a nehézségektől. Hat napon és éjen át jártak szakadatlanul Giskrától Hunyadihoz és vissza, míg a hetedik napon, decz. 5-én becsületes munkájokat siker koronázta: a harczoló felek fegyverszünetre léptek. Giskra ugyan kész volt a végleges békére is, de Hunyadi arra való hivatkozással, hogy a főpapok és urak nincsenek teljes számban mellette, nem akart erről tárgyalni.

A megállapodások szerint a fegyverszünet a következő év Szent Jakab napjáig (1450. július 25.) tart; azalatt a husvét utáni második vasárnapon (ápr. 19.) országgyűlést tartanak Kassán, hol nemcsak a Hunyadi és Giskra pártfelei, de a lengyel főpapok és bárók is meg fognak jelenni s ott fognak a végleges békéről határozni.²

¹ Monumenta Polon. II. 2. 94.; Dlugoss, id. m. II. 51.

² Monumenta Polon. II. 2. 94—95.

Nagy örömmel tudatta mindezt Olesniczki bíboros az éppen akkor Rómában tartózkodó Lasoczki Miklóssal.

Maga is átmenne Kassára — írta —, ha ez méltósága kisebbsége nélkül történhetnék meg, ha őszentsége különös parancsot és megbízást adna számára. Mire nézve írni fog a szentatyának és a bíboros uraknak, kérve és tanácsolva, méltóztassanak mind az ő királyurukat a további közvetítésre, mind Hunyadi és Giskrát a békére buzdítani. Nagyon szükséges, hogy őszentsége rajta legyen, hogy a háború megszűnjék s a béke létesüljön. Mert sem a keresztény hit s Magyarország védelme addig nem eszközölhető, sem Magyarországban csak valamelyes rend addig nem létesíthető, míg a háború tart. „És higgye el nekem főtisztelendő atyáságod — folytatja —, hogy ha a mi királyurunknak és országunknak ez a közbelépése, a melynek szerzőségével dicsekedhetem főtisztelendő atyáságod előtt, meg nem történik, Magyarország nagyobb felét hamuba borítva látta volna. Mert úgy a kormányzó úr mint Giskra szívét annyira előntötte az epe vagyis inkább a düh, hogy kölcsönösen el voltak határozva egymás birtokai felégetésére.¹

A pápa teljesítette Olesniczki kérését. 1450. márcz. 19-én kelt bullájában megadta a megbízatást és felhatalmazta, hogy ha a felek vonakodnának békére lépni, egyházi fenyegetést alkalmazhat ellenök.²

De erre nem volt szükség. Ugyanabban az időben, a mikor V. Miklós pápa bulláját kiadta, tehát egy hónappal a Kassára tervezett országgyűlés előtt, Hunyadi és Giskra már Mezőkövesden tanácskoztak. Jelen voltak a vezéreken kívül Hédervári László egri püspök, Pálóczi László országbíró, Perényi János tárnokmester, Pálóczi Simon főlovászmester, Pálóczi János, Pelsőczy Bebek István, Nánai Kompolti János főajtonállómester, Tornai Szilveszter, Serkei Lorándfi György, Berzeviczei Pohárnok István; Giskra részéről Jesseniczi Miklós, Wlassimi Jankovszki, Bassóczy Venczel, több kapitánnyal, Kassa, Lőcse, Eperjes, Bártfa, a bányavárosokból Körmöcz-, Selmecz- és Besztercebánya.

A békepontok szerint Giskra megtartja az eddigi birtokait s joghatóságát; megkapja régi követelését, melynek fedezésére már innen általános adózást rendelt el az országos tanács. S hogy Hunyadi és Giskra megbékélése mindenkorra biztosíttassék, az országos ügyek elintézése után

¹ Monumenta Polon. II. 2. 94—95.

² Dlugoss, id. m. II. 53.

megállapodás történt az iránt, hogy Hunyadi egyik özvegy hűgát feleségül adja a már szintén özvegy Giskrának.

Márctzius végére értek véget a tárgyalások. A hónap utolsó napján Giskra már Kassán volt s külön is biztosította a városokat, hogy a béke ápolásában és megtartásában állhatatos lesz.¹

Miután az ország déli és éjszaki részében helyreállott a nyugalom, Hunyadi összes figyelmét László király kiszabadítására fordíthatta.

A már öt év óta függő kérdés 1450. október 22-én olyan megoldást nyert, hogy László tizenhatszadik életéveig Frigyes király gyámsága alatt Bécsben marad; Frigyes ugyanaddig nyugodtan birtokolja a jelenleg kezei közt levő magyarországi várakat és városokat; a maga részéről is elismeri Hunyadi Jánost Magyarország kormányzójának s tiszte végrehajtásában, ellenségei leküzdésében tőle telhetőleg támogatja.²

Tehát Hunyadi lemondott mindazokról a követelésekről, a melyekhez kötötték ő és pártfelei László elismerését s a melyek érvényesítéseért 1446. őszén haddal tört Frigyes király országaiba. Mert Frigyes kijelentése, melylyel elismerte Hunyadi kormányzónak s a melyet az osztrák történetírók szeretnek különösen kiemelni,³ miután Frigyes Magyarországot felett semmiféle joghatóság nem illette meg, közjogi szempontból teljesen értéktelen volt s ennél fogva jelentőséggel egyáltalában nem bírhatott.

Azaz: mind Brankovicssal, mind Giskrával, valamint Frigyes királlyal szemben az urak politikája érvényesült s a Hunyadi-képviselte irány nem tudta törekvéseit érvényre juttatni.

A dolog megértéséhez bő magyarázatot nyújt az a levél, a melyben 1450. június 17-én, — tehát a mezőkövesdi béke után s a Frigyes királlyal létesített megállapodások előtt — Hunyadi János kormányzó, Garai László nádor és Ujlaki Miklós erdélyi vajda szoros szövetségre léptek egymással.

Csak közbevetőleg jegyezzük meg, hogy az ilyen szövetezéseket az országgyűlések, mert károsak voltak a közre s annak rovására a magánérdekeket voltak hivatva szolgálni, éppen ezekben az években ismételten tilalmazták és

¹ Bártfa levéltárában, 556.; Tudománytár, 1841. 128.; Szirmai, id. m. 31.; Teleki, id. m. X. 256.; Dipl. Ragus. 471., 473.; Knauz, Az országos tanács, 94.

² Fejér, Genus, incunabula Johannis de Hunyad, Buda, 1844. 145—149.

³ Huber, id. m. II. 532.

semmisnek nyilvánították. Így tilalmazta nevezetesen az az országgyűlés, mely Hunyadit kormányzóvá választotta s melynek minden jelenvolt tagja, Hunyadi is, esküvel fogadta, hogy a határozatokat meg fogja tartani.

Ámbár — ez a szövetséglevél tartalma — sok jó ok és egymásnak kölcsönösen tett barátságos szolgálatok kötelezik őket, hogy egymás iránt szeretettel viselteszenek, egyik a másik becsületét előmozdítani igyekezzék; mindazonáltal, miként jóbarátok és atyafiak között máskor is megtörténik, főképen ezekben a zavarralteljes időkben megeshetik, hogy a rosszakarók és irigyek, a hízalgők és rágalmozók igyekezetei a közöttük fennálló barátságot és szeretetet megzavarják vagy éppen felbontják: ezt kívánják örök időkre alkalmas módon megelőzni, a barátság, jóakarat és atyafiság kötelekeit felbonthatatlanokká tenni, minden kétség és gyanú gyökerét kiirtani.

Ezért egymást kölcsönösen igaz testvérekké és jóbarátokká fogadják; magokat egymás iránt kölcsönösen minden jóbaráti szolgálatra, becsületük és állásuk megoltalmazására kötelezik; úgy, hogy az egyik ellen elkövetett sérelmet a másik kettő olyannak fogja venni, mintha az ő ellenük irányulna. Ha egyikük értesül arról, hogy a másiknak élete, személye vagy becsülete ellen valamit terveznek, azt annak azonnal tudomására hozza.

A korona és az ország ügyeiben, főképen László választott királynak Frigyes kezei közül való kiszabadítása tekintében egyetértőleg fognak eljárni és miután Lászlót az országba behozták, ő előtte és mások előtt is egymást segíteni és támogatni, egymásnak javát és gyarapodását előmozdítani fogják; egyikük a másik kettőnek kárával magát gazdagítani vagy felmagasztalni nem fogja; ha egyikük meghal, örökösei iránt a másik kettő ugyanezt a jóakaratot megőrzi.

Mindezen, az ország és László király javát célzó megállapodásokat esküvel erősítik meg; azt, a ki közülök az elvállalt kötelezettségeket megszegné, esküszegőnek és becstelennek nyilvánítják.¹

A szövetkezést szorosabbá tette Garai László leányának, Annának az eljegyzése a kormányzó idősebbik fiával, Lászlóval; betetözte Brankovics unokájának, Cilli Ulrik leányának, Erzsébet grófkisasszonynak az eljegyzése Hunyadi kisebbik fiával, Mátyással.

1451. nyarán az ország legelső emberei, mint Garai László, Ujlaki Miklós, Pálóczi László országbíró és Vitéz

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14.379., közölte Teleki, id. m. X. 262.

János váradi püspök, mentek Szendrőre s kötötték meg a házassági szerződést Brankovics Györggyel.¹

A legközönségesebb érdekszövetkezettel állunk itt szemben, a minőt ezekben az években gyakran kötöttek az urak, Hunyadi is még többször ezután s a melylyel, bármennyire hangoztatják a király és a haza javát, a valóságban a saját érdekeiket akarták megóvni, illetőleg előmozdítani.

A helyzet képe ez: A fő-, a vezérlő hatalom Hunyadi kezében volt, ki a nemességre támaszkodott; az eddig irányadó urak háttérbe szorultak. Ugyanezek az urak tehát, hogy a főhatalomban való részesedést, a nemesség mellett, sőt ellenében a vezérleést a magok számára biztosítsák, barátságukat, atyafiságukat ajánlották fel az övékhez hasonló, hosszú családfával nem bíró s bizonyos tekintetben elszigetelten álló Hunyadinak. Hunyadi, miután egyfelől tapasztalta, hogy az urak nélkül, még inkább ellenében nehéz kormányoznia, másfelől, mert azt hitte, hogy az ezen nagyhatalmú urakkal való szövetekezéssel vagy éppen atyafisággal a saját hatalmát fogja megszilárdítani s családjának, fiainak jövőjét biztosítani, elfogadta a felajánlott barátságot és atyafiságot. A saját, jól felfogott érdekével hidegen számotvető politika volt tehát tisztán az alapja a szövetekezésnek. Készségesen elismerjük, hogy ebből több esett az urak rorovására, mint a Hunyadiéra. Mert a szövetekezés inkább szolgálhatta az ő érdekeiket, mint a kormányzót.

És az urak, a tények bizonyítják, jól számítottak. Brankovics, Giskra előnyös békét kaptak, mikor az országtól keményebb elbánást várhattak; Frigyes király olyan szerződést kötött, a melyet ő akart.

Hunyadi reménységei azonban kártyavárként omlottak össze. Éppen abban az időben, mikor a sokszálú összekötetésbe az utolsó láncszemet illesztették be, mikor Szendrőn megkötötték a házassági szerződést, kellett tapasztalnia, hogy a Ciliek, Brankovicsok, Garaiak, Ujlakiak, Giskrák barátsága és atyafisága mennyire értéktelen: életének legnagyobb kudarca ekkor várakozott reá — Giskrával szemben.

Giskra 1451 nyarán újból háborút kezdett.

A Hunyadi hűgával tervezett házassága nem jött létre, jöllehet már az egybekelés napja is meghatározottatott. Állítólag olyan hírt kapott, hogy a nászünnepélyen Hunyadi őt és társait el szándékozik fogni és elveszteni. Ezért maradt el a házasság s kelt háborúra Hunyadi ellen.²

¹ Teleki, id. m. X. 305.

² Dlugoss, id. m. II. 81.

Nézetünk szerint a dolognak komolyabb oka volt.

A mezőkövesdi béke szerint ama bizonyos összeg átadásának, melynek ellenében Giskra hajlandó volt fölőszoldosait elbocsátani, 1450. aug. 8-án kellett megtörténni a kassai tanács előtt. Giskra oly biztosra vette ezt, hogy 1450. május 30-án már ki is utalt 270 aranyforintot Lang Miklós és Kollár János polgárok részére s a kassai bírót a 270 frt. kifizetéséről már most nyugtatta.¹ Azonban eltelet nem augusztus 8-ika, de egy egész esztendő a nélkül, hogy egy dénárt kapott volna. Ezért, nemkülönben tekintetbe véve, hogy a rimaszombati tanácskozásoknak, melyekkel bezárult az új háború, eme sokat emlegetett összeg végleges rendezése volt a főtárgya, abban a feltevésben vagyunk, hogy Giskra a fizetés elmaradása miatt fogott fegyvert. Nem lehetetlen, hogy erre az urak táborából is nyert bátorítást.

A háborúskodást Talafusz nyitotta meg, mikor 1451. júniusában másodszor foglalta el Szepsit s onnan rémítgette Tornavármegyét Tornán, Hidvégárdón át egész Szárdvárig.² Egy másik csapat ugyanakkor a Bodroghoz támadta meg s Nagykövesden ütött tanyát.

Hunyadi eleve figyelmeztette Zemplén vármegyét, hogy Nagykövesd várát adják át Sávári Sós Györgynek és testvéreinek, mert Szerdahelyi Miklós özvegye és Szerdahelyi János nem lesznek elég erősek a csehek várható támadása visszaverésére.³ A figyelmeztetésnek nem volt foganatja s 1451-ben Csicseri Zsigmond már a nagykövesdi várban fészkelő cseheknek vitte a Bacscai Balázs leleszi prépost földesúri pénzilletményét.⁴

Giskra ezalatt Kőrmöczbányán tartózkodott. Hogy az 1449-iki kettős harctól, a mennyire emberileg lehetséges, eleve biztosítsa magát, június 12-én ismét „igaz, keresztény egyezséget, jóbarátságot és erős békét kötött Szentmiklósi Pongráczczal, nem „örök időkre“, mint a multkor, csak addig, míg László királyt behozzák az országba s átveszi a kormányzást.

A békelevélbe befoglaltatták Giskra részéről Gergely korbaviai gróf, Lipcsevárának a kapitánya, Baliczki Miklós türöczi főispán, Dobrai Brcsal Miklós szepesi, Ostrowi Talafusz János richnói kapitányok, Komorovszki Miklós és Péter, Kossowi

¹ Oklevéltár XXXIX.

² Tört. tár, 1898. 185.

³ Leleszi konvent Országos levéltára, fasc. act. anni 1447. no. 21., 22.; Szirmai, id. m. 31.

⁴ Szirmai, id. m. és h.

Jodok (Jost) véglesi, Kollár Péter saskői, Berzeviczei János dunajeczi kapitányok, Tarkői Rikolfi László és János, Körmöcz-, Selmecz-, Beszterczebánya, Ujbánya, Bakabánya, Libetbánya, Kassa, Lőcse Bártfa és Eperjes városok; Szentmiklósi Pongrácz részéről Bajmóczi Nofri János és Bardó, Neczpáli László.

Pongrácz ígéretet tett, hogy tizennégy nap leforgása alatt összes, Giskrától kapott kötelezvényeit átadja a körmőczyi tanácsnak megsemmisítés végett; hogy ha ő, vagy alattvalói, szolgálónépe megszegnék a békét, húszezer arany forintot fizet bánatpénzül; végül — ez volt a szerződés veleje — ha megtörténne, hogy a kormányzó, a főpapok és bárók bármiben ellenkeznének Giskrával, ellene, alattvalói, segítőitársai ellen bármit kezdenének, nekik semmiféle segítséget, támogatást nem fog adni.¹

A városok polgárai — valamennyien békeszerető iparosok és kereskedők — nagy aggodalommal nézték a történőket. A kassaiak megkérdezték Talafuszt, mi a szándéka, kinek a parancsából cselekszik? A válasz nem volt megnyugtató: Moldovát — Szepsit — Giskra parancsára foglalta el s utasítása van, hogy más helyeket is megszálljon — mondotta Talafusz.

A kassaiak nem adtak hitelt szavainak s egyenesen Giskrához fordultak felvilágosításért.² Giskra július 1-én a sági monostor melletti mezőről felelt, röviden, de annál értelmesebben: A sági (ipolysági) monostort megszállta; jó egészségben van; legyenek ők is segítségére emberekkel és hadiszerekkel; ha hallanak valami újságot „János vajdá”-ról, tudassák vele.³

Erre a kassaiak bírájukat küldték hozzá; két hét múlva pedig már azt írták a három városnak — Eperjes, Bártfa, Lőcse —, hogy bírájuk „a nagyhatalmú Giskra úrtól” megérkezett, bizonyos dolgokat kell tárgyalni, jelöljenek ki tehát időt és helyet, a hol és mikor a tanácskozás megtörténhetik.

A Giskrának adandó segélyről kellett tanácskozni, még pedig sietve, mert Giskrától csakhamar újabb utasítást kaptak: Ha Brcsal, Csapek és Talafusz „a sógorom” készen lesznek a hadbaszállásra, emberrel és fegyverrel támogatassák.⁴

Míg a városok tanácskoztak, Giskra folytatta a foglalást s feltartóztatás nélkül haladt sikerről sikerre. A sági

¹ Körmöczbánya levéltárában, Fons 18., fasc. 1. no. 12., közölve M. Tört. tár. II. 208.

² Tört. tár. 1898. 185.

³ Bártfa levéltárában, 653.

⁴ Bártfa levéltárában, 654.

prémontrei prépostság után a garammelletti Szent Benedek-apátságot fogta ostrom alá. Nem kellett sokáig vesztegelnie, a monostort Csalkai Máté várnagy maga játszotta a kezére.¹ Innen visszatért Hontba; majd Nógrádba ment, elfoglalta Gács várát, azután a Losoncz melletti Szent István-kolostort s fa- és földművekkel megerősítette. Fülel már régebben birtokában volt.² Nógrádból tovább haladt kelet felé Gömörbe. Itt Rimaszombatban fényes kastélya volt, Derencsényben favára, melynek őrizetét most Valgata Márton kapitányára bízta, Serkevárát már 1443-ban megívta.³ Sajó, Sajógömör azonképen már régebben lehettek birtokában. Ezúttal újból elfoglalta Rozsnyót s azután visszatért Nógrádba.

Egy hónapnál tovább járt-kelt tehát már Giskra pusztítva vármegyéről-vármegyére, a mikor megjelent végre Hunyadi János tekintélyes sereggel Losoncz környékén.

Giskra ekkor Brézóban (Csehbrézó, Nógrád vm.) táborozott. Innen értesítette aug. 8-án a bártfaiakat, hogy tárgyalni akart Hunyadival, a ki eleinte hajlandónak is mutatkozott erre, de később elállott szándékától; így a harc elkerülhetetlen, sietve küldjék a segítséget.⁴ S hogy a városokhoz közelebb legyen, egyben, hogy a segédcsapatokat könnyebb szerrel felvehesse, elhagyta Brézót s éjszakknak, a Szepesség felé vonult.

Két nappal utóbb, aug. 10-én Hunyadi és a táborában volt urak intéztek felszólítást a városokhoz — Kassához, Lőcséhez, Eperjeshez és Bártfához —, hogy megemlékezvén Mezőkövesden tett ígéretükről, ne nyujtsanak segítséget Giskrának, de szakadjanak el tőle, mert nem törődve az egyezséggel, idegen zsoldosaival együtt ellenség módjára viselkedik, gyujtogat, emberekre vadász, rabol, szóval minden rosszal és bajjal elárasztja az országot, holott az ország megtett vele szemben mindent, a mire vállalkozott; nyilvánvaló immár, hogy nem akar más lenni, mint az ország pusztítója, az ország és László király ellensége. Miután pedig a városok megígérték, hogy ha Giskra nem tartja meg a békét, ők is fegyvert fognak ellene, csatlakozzanak most hozzájuk, küldjék hadaikat táborukba vagy legalább otthon fegyverkezzenek, hogy ha ők közelükbe érkeznek, késedelem nélkül egyesülhessenek.⁵

¹ Knauz, A garammelletti Szent-Benedek apátság stb.

² Mocsáry, Nógrádmegye stb. III. 26.

³ Csánki, id. m. I. 127.

⁴ Bártfa levéltárában, 656.

⁵ Coll. Kapr. in 4-to, X. 194.; Batthyány, id. m. III. 498.

Ez a felhívás nélkülözte az őszinteséget. Az urak, a kik írták, éppen olyan jól tudták, mint a kiknek írták, hogy az ország nem tett eleget a Giskrával szemben elvállalt kötelezettségnek. Azután az urak nem mindnyájan éreztek úgy, a mint írták, — de ne vágjunk elébe az eseményeknek.

Hunyadi a helyett, hogy tétovázás nélkül megtámadta volna a most még csekélyebb haderővel rendelkező Giskrát, ostrom alá fogta Losonc mellett, az u. n. Királydombon emelkedő Szent István-kolostort, azt, a melyet Giskra az imént foglalt el.¹

A csehek azonban, bár kevesen voltak, állítólag csak ötszázan, erősen tartották magokat; minden rohamot sikeresen visszavertek. Hunyadi kettős, magas sövénynyel vette körül az épületet, a közt földdel töltötte ki. Nyilván az volt a szándéka, hogy kiéhezteti a bennlevőket. A csehek csakugyan hamarosan szükségbe jutottak, különösen vízben szenvedtek nagy hiányt. A szepsii fenyték megismétlésétől tartva, készek voltak az erősséget lovaikkal, fegyvereikkel együtt elhagyni, ha pusztá személyükben bántódás nélkül távozhathatnak. Hunyadi azonban válaszul kihegyezett karókat mutatott nekik, jelezni akarván, hogy nem a szepsii büntetés, de a karóbahúzás vár rájuk.² Így nem maradt más hátra, mint tartani magokat addig, míg Giskra megérkezik vagy mindnyájan elpusztulnak, de harczolva. Nem pusztultak el. Mikor helyzetük már valóban kétségbeesett volt, megjelent Giskra, a Szepességről magához vont csapatokkal megerősödve.

Hunyadi két részre osztotta seregét. A kisebbiket az erősség szemmel tartására hagyta hátra, a másikkal Giskra elé sietett. De alig hangzott el a harci jel, alig ütközött össze Giskra Hunyadival s csapott le, ugyanakkor a várbeli őrség az alantállókra: Hunyadi serege váratlanul megingott, majd a nagyobbik része hirtelen futásnak eredt. Hunyadi, miután csak jelentéktelen sereggel maradt a két tűz között, ha nem akarta magát elfogatni Giskrától, nem tehetett mást, mint futni a többi után. Táborra, a szekerekkel, a sok élelemmel, az összes hadifelszereléssel, a győzők zsákmányául esett. Életüket nem sokan vesztették — alig volt harcz —, annál többen jutottak fogságba, köztük Hédervári László, az egri püspök.

Ilyen szegényen még nem érte Hunyadi. Ötszörte nagyobb seregekkel állott már szemben s vesztett bár, mindig hős bátorsággal küzdött a végsőkig, de harcz nélkül nem futott

¹ Mocsáry, id. m. I. 65.

² Ebendorfer Chronicon Austriacum, id. kiad. 863.

meg soha. Pelsőczy Bebek István, a kit egy, az erősségből kilőtt, eltévedt golyó halálosan megsebesített, fedte fel a titkot: az urak már eleve összebeszélték, hogy a döntő pillanatban cserbenhagyják Hunyadit.¹

De az egri püspök is elgondolkozhatott a szerencse forgandóságán. Eppen egy évvel ezelőtt atyafiai, Hédervári Imre, egykor mácsói bán, azután Pál és János az ő meg-egyezéséből, sőt akaratából szolgálkival, valamint felbérelt cseh lovasokkal és gyalogosokkal Ivánczi Mihály és Boldizsár Iváncz nevű birtokára törtek, a gazdatisztet feleségével és fiával együtt félholtra verték, a birtokot kirabolták s íme, most ő esett a csehek fogságába.²

Giska győzelmes seregével Losonc mellől Gömörbe nyomult s Gedevárát (Várgede), a Serkei Lorándfiak birtokát vette ostrom alá. De mert az erősség derekasan tartotta magát, úgy hogy gyors sikert nem remélhetett, másfelől, hogy szerencsés helyzetét teljesen kiaknázza, míg a losonczy eset következtében támadt zavar és fejtelenség tart, csakhamar elvonult Gedevára alól s hirtelen a sokkal becsesebb és fontosabb Egervára alatt termett. A fogoly püspök maga szolitotta fel a várbelieket, adják át a várát Giskrának, mert ez csak ily áron akarja visszaadni szabadságát. „Ám a várbeliek — mondja a krónikás — az ország érdekét elébe tévén egy ember szerencsétlenségének“, megtagadták uruk kérését és fegyverkeztek.³ Giskra eredmény nélkül távozott s a püspököt is magával vive, a felsőrészekre vonult.⁴

Hunyadi ezalatt, az urak család eljárásától szándékában meg nem ingatva, az alföldön lázas sietséggel gyűjtötte a hadakat, hogy a nevén ejtett gyalázatot mielőbb lemossa.⁵ Már szeptember 10-én azt írta Perényi János tárnokmester Bártfának, hogy a kormányzó napról-napra nagyobb sereget gyűjt.⁶

A városok, már mint a négy város: Kassa, Lőcse, Eperjes és Bártfa — úgy látszik —, a nagy mérkőzés alatt lehetőleg semleges állást iparkodtak elfoglalni. A békés

¹ Túrőczy, id. kiad. I. 263.; Dlugoss, id. m. II. 81.; Ebendorfer, id. m. 863.; Bonfini, id. kiad. 478.

² Hazai Okmánytár, IV. 362.

³ Túrőczy, id. kiad. I. 263.; Bonfini, id. kiad. 478.

⁴ Bártfa levéltárában, 661. és 662., ez idő szerint az állandó kiállításban a Sárosmegyei múzeumban.

⁵ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 30,822., közölve Károlyi-Oklevéltár, II. 291.

⁶ Bártfa levéltárában, 658.

foglalkozást űző vargák, szűcsök, szabók, gombkötők és kereskedők nem kedvelték a háborút. Azért nem nézték jó szemmel Giskra háborús készülődéseit, de a barátságot sem merték felmondani „dem grossmächtigen Herrn“.¹ Mind Giskra, mind Hunyadi ismételten megkeresték, hogy segítsék őket. Ők nem utasították el egyiket sem, de betű nyoma sincs, hogy csak egy szál vitézt adtak volna Giskrának vagy Hunyadinak.

Evvel a valóban „óvatos és körültekintő“ eljárással tényleg elérték, hogy mindakét fél azt hitte, velők tartanak. Giskra teljes bizalommal ment a felvidékre Eger alól, hogy velük a továbbiakról tanácskozzék; a másik párt éppen olyan bizalommal kereste fel őket még szeptember folyamán háromszor is, „hogy László király ügyéhez ugyanavval a hűséggel ragaszkodjanak, mint eddig“.² A mivel ugyan sokat nem mondtak, mert Giskra alatt is ragaszkodhattak László ügyéhez: a mint ragaszkodtak már akkor, mikor Hunyadi és Ujlaki „László ügye“ ellen harcoltak. Azért később már világosabban szóltak: Ne menjenek el a Giskrától egybehívott értekezletre, ne fogadják be seregét falaik közé, ne adjanak neki élelmet, mert a kormányzó már nagy sereget gyűjtött s útban van a felsőrészek felé.³

Hunyadi, bár feltűnően hosszas készülődés után, október második hetében tényleg megkezdte a hadjáratot. S ezúttal sikerrel, mert seregének zömét nem „László király ügyének hívei“, de a saját zsoldosai alkották.

Október 14-én Hontban, a sági monostor alatt állott⁴ s könnyű szerrel kivetette onnan a csehekét; azonképen Barsban a garam-melletti Szent Benedek-apátságból,⁵ Nógrádban Gácsvárából s hihetőleg a Losonecz melletti Szent István monostorból — az emlékek ugyan az utóbbit nem említik,

¹ Bártfa levéltárában, 654.

² Bártfa levéltárában, 658.

³ Oklevéltár XLII. és XLIII.

⁴ Teleki, id. m. X. 303. Teleki ez oklevél alapján már június 25-én a sági monostor alatt járátja Hunyadi. Am „ennek ellenmond a dolgok folyamata és egyéb körülmények“, hogy az ő szavajárásával éljünk. Először is mit keresett Hunyadi június 25-én (Ipoly-Ság alatt, mikor Giskra még el sem foglalta; azután csak nem tartott Hunyadinak az út Ságtól Losoneczig (a losonezi futásig) két hónapig és mit csinált ez alatt a hosszú idő alatt, hogy Giskra ugyanakkor ugyanazon a tájon feltartóztatás nélkül járhatott kelhetett; végül szent Gallus napja nem júniusban, de október 16-án van és volt akkor is, a kérdéses oklevél keltezése meg így hangzik: „feria quinta proxima ante festum beati Galli“, a mi egyenlő, nem június 25-idékével, mint Teleki mondja, de október 14-ével, a mikor Hunyadi János tényleg Ság alatt táborozott.

⁵ Knauz, A garammelletti szent Benedek apátság, id. h.

mégis valószínűtlennek tartjuk, hogy éppen ezt elkerülte vagy bántódás nélkül hagyta volna, mikor alatta kellett elvonulnia — azután Gömörben Derencsényből, Rozsnyóból és Abaújban Szepsiből.

A derencsényi cseheket a szó szoros értelmében kifürösztötte. Minthogy a vár völgyben feküdt s egy patak folyt el mellette, a vár alatt elgátolta a völgyet, hogy a patak vizét felfogja. A mikor a víz már annyira megnövekedett, hogy befolyt a várba s az egész épületet — faalkotmány volt — összeroppanással fenyegette, Valgata Márton vitézeivel együtt kegyelemre megadta magát.¹

Ugyanakkor Rozgonyi Lőrincz Zemplénben harczolt és sikerült Gálszécset visszavennie, bár maga is sebet kapott, mely röviddel utóbb halálát okozta.²

Hunyadi Szepsiből Zólyomba vonult. Zólyom városát felégette; a zólyomi várral szemben erősséget — favárat emelt.³

Úgy látszott, igaza lesz a krakói bíboros-püspöknek, ki szeptember 14-én azt írta V. Miklós pápának: Hunyadi és a magyarok annyira fel vannak ingerülve Giskra ellen, hogy égnék a vágytól, hogy az összes cseheket kiverjék az országból.⁴

Nem, idáig nem jutott a dolog. Előálltak ismét, részben ugyanazok az urak, kik a losonezi futás szerzői voltak s megmentették Giskrát.

Ezúttal a tárgyalásokat Rimaszombatban végezték. Az itteni megállapodásokat kevéssel utóbb — sem a helyet, sem a napot nem tudjuk, hol és mikor — pótolta s mielőtt az év elmúlt, megkötötték a békét.

Az alap, a melyre a felek helyezkedtek, a mostani, a hadjárat utáni állapot volt. A Hunyaditól visszafoglalt helyek felszabadultak a csehektől, legalább egyelőre; különben Giskra megtartotta összes régi birtokait. Kifizetik Giskrának a sokat emlegetett 10,600 forintot; 2000-et a Szepességről járó kétszeres kamaranyereséggel azonnal, 2000-et Vízkereszt-napján, a többit február 2-án. A fizetések Kassán eszközöltetnek, a város tanácsa előtt. Ha Hunyadi nem tenne eleget a kitűzött időkben kötelezettségének, Giskrá-

¹ Túróczi, id. kiad. I. 263—264.; Bonfini, id. kiad. 478—479.; Moesáry, id. m. III. 142.

² Magyar Orsz. Levéltár, DL. 14,600, 14,616., 14,629.

³ Túróczi, id. h.; Bonfini, id. h.; ifj. Kubinyi Ferencz, Archeol. Közl. 1864. 35. Teleki „Zolum“-ot, tévesen, Beszterczebányára fordítja; nyilván Neosoliumra gondolt.

⁴ Monumenta Polon. II. 2. 124.

nak jogában fog állni a maga kárpótlására az országos tanács tagjainak birtokait lefoglalni. Giskra „kapitányi becsületére” fogadta, hogy az egyezséget minden pontjában meg fogja hűségesen tartani s még akkor sem fog fegyverhez nyúlni, ha a kormányzó nem is teljesítene minden feltételt. Ha mégis megtörténnék, hogy egyik vagy másik részről megsértenék a békét, minden ilyen esetet a mindkét részről kinevezett bírák fognak megítélni — mindenkor Kassán — s ezek az ítéletek érvényben maradnak addig, míg László király átvette az ország kormányát.¹

A lengyelek most nem léptek közbe. Pedig ez a háború nagyobb volt, mint a két év előtti; teljes négy hónapig — június végétől október végén túl — tartott. „Nem avatkozik be — írta csak az imént említett levelében a krakói bíboros V. Miklós pápának —, mert a magyarok Hunyadi-
val együtt a csehek teljes kiverését akarják s visszautasítják mind az ő, mind bárki más ítéletét.” Vagy talán inkább azért, mert a harcztér ezúttal a Szepességtől távolabb esett s nem Hunyadi és Giskra fenyegette a lengyel érdekeket, hanem Szentmiklósi Pongrácz.

Pongrácz ez egyszer megtartotta szavát. Nem használt Hunyadinak, nem volt kárára Giskrának. De azért nem vesztegette tétlenül az időt s talált hajlamának megfelelő foglalkozást. Míg Hunyadi és Giskra egymással háborúskodtak, rendszeres csatározást kezdett az új lublóí kapitány-
nyal. János úr — így hívták Komorovszki utódját —, bár Olesniczki bíborosnak volt az unokaöccse, nem kapott ott-
honról, Lengyelországból megfelelő támogatást s kénytelen volt lépésről-lépésre hátrálni a lipői főispán előtt. Így történt azután, hogy a mikor Hunyadi és Giskra megegyeztek, már ő is megállapodott a tizenhárom zálogos várossal olyan feltétel mellett, hogy a városok, csak békét élvezhessenek, rendes évi adót fizetnek neki.²

A csehek, miután éveken át éppen oly hasztalanul követelték Frigyes királytól László kiadását, mint a magyarok, 1446. őszén elhatározták, hogy a magyarok példájára kormányzót választanak. Azonban ez a szándék hajótörést szenvedett a városok, elsősorban Prágának az ellenkezésén.

Így a fejtelenség és zavar tovább dült, mialatt sikerült a nagygeszű Podiebrad Györgynek befolyását annyira növelni, hogy végül azt hitte, hogy a főhatalmát államesíny-
nyel magához ragadhatja. Állűrügyek alatt sereget gyűjtött,

¹ Pray, *Annales reg. Hung.* III. 82. s köv. ll.; Fejér, id. m. 163.

² *Monumenta Polon.* II. 2. 127.

melylyel 1448. szeptember 3-án a fővárost meglepte és elfoglalta, az ottani kormányt megbuktatta s a huszitizmust Prágában diadalra juttatta. A kik nem ismerték el Rokiczana érsekségét, távozni kényszerültek. A főváros elfoglalása után odatörekedett, hogy kezére kerítse az egész ország kormányát. Sokáig sikertelenül, mert nemcsak a Rosenberg-pártiak ellenkeztek vele, de eddigi hívei közül is többen, a kik nem akarták, hogy túlhatalmassá legyen.

Abban azonban valamennyien egyetértettek, hogy Lászlót Frigvestől ezután is állhatatosan követelték. Frigyes végre, hogy a zaklatásoktól szabaduljon, 1451. októberében, mielőtt elindult Rómába, Csehország kormányzását Podiebradra bízta. 1452. ápr. 27-én a Prágában egybegyült rendek, bár nem egyértelemmel, hozzájárultak a római király választásához; kikiáltották Podiebradot Csehország kormányzójának s egy négy báróból, négy lovagból s két polgárból álló tanácsot adtak melléje. Okos, erélyes politikával rövid idő alatt sikerült neki a még ellenkezőket hatalmának elismerésére kényszeríteni s az országnak a régóta nélkülözött békét és nyugalmat megszerezni.¹

Így egy időben mind Csehország, mind Magyarország békés napokhoz jutott.

Giskra, bár eltelt az utolsó határidő — febr. 2-ika —, a nélkül, hogy kielégítették volna, nem nyugtalankodott. Sőt 1452. febr. 14-én, a mikor Hédervári László egri püspök váltságdíja törlesztésére 300 aranyforintot vett fel Sebesi Lászlótól, kijelentette, hogy ezt az összeget be fogja számítani abba, a melyet a főpap urak és bárók rendelkezése szerint az ország fog neki adni.²

A nyugodt állapotokat váratlanul megzavarták az osztrákok, kik igen elégedetlenek voltak Frigyesnek, mint László gyámjának ausztriai kormányzásával.

Az elégedetlenséget ügyesen kihasználta a maga javára Eizinger Ulrik, egy Bajorországból Ausztriába szakadt s itt Albert király éveiben nagy vagyonhoz és befolyáshoz jutott úr, ki nehezen viselte, hogy Frigyes kormánya alatt a stajer tanácsosok mellett háttérbe szorult s ugyanazon állást akarta kiküzdeni magának, a milyennel Csehországban Podiebrad, Magyarorszában Hunyadi bírt. Tervének kivitelét megkönnyítette az a körülmény, hogy Frigyes 1451. őszén Olaszországba készült, hogy menyasszonyát, Eleonora portu-

¹ Bachmann, id. m. 414. 423. s köv. ll.; Huber, id. m. II. 533—534.

² Oklevéltár XLVI.

galliai hercegnőt elhozza s magát Rómában császárrá koronáztassa és hogy erre az útra Lászlót is magával szándékozott vinni.

Eizinger és pártfelei tiltakoztak az utóbbi szándék ellen. Azt hozták fel ürügyül, hogy az olasz levegő ártalmas lesz a gyermek királyra; még inkább kifogásolták, hogy Frigyes távolléte idejére a kormányzókat a rendek megkérdezése nélkül nevezte ki s követelték László kiadását. Frigyes azonban olyan feleletet adott nekik, mint annak idejében a magyaroknak és cseheknek s elindult Olaszország felé. Erre az alsó-ausztriai rendek december folyamán Bécsben tartott tartományi gyűlésükön nyíltan felmondták az engedelmességet Frigyesnek s önhatalmúlág egy tizenkét tagú kormányt szerveztek s annak élére Eizingert állították mint főkapitányt.

Eizingernek most odairányult a törekvése, hogy László kiszabadítása eszméjének megnyerje a Cillieket és László országait. Cilli Ulrik lelkesen karolta fel a tervet. Bizonyára avval kecsegtette magát, hogy a tizenkétéves gyermek, ha kiszabadul is Frigyes gyámságából, nem lehet elvezetés nélkül s ez reá fog szállni. A magyarok, bár 1450-ben olyan szerződést kötöttek Frigyesseel, hogy Lászlót tizenhatsz éves koráig gyámsága alatt hagyják s addig Hunyadi fogja kormányozni országukat, nem támasztottak nehézséget; a cseh és morva katolikusok meg éppen örültek, mert azt hitték, hogy ebben az esetben ők jutnak befolyáshoz és sikerülni fog megbuktatni a huszitákat Podiebraddal együtt.¹

Ehhez képest Hunyadi február közepére Pozsonyba hívta a rendeket, hogy a „László király tisztességéről és javáról, az ország békés és nyugodt állapotáról“ tanácskozzanak.² Mikor a rendek már nagyszámban összegyűltek, megjelent körülükben Eizinger Ulrik s rábírta őket, hogy testületileg Bécsbe menjenek s az ott együttlevő osztrák rendekkel közösen tárgyaljanak.

Tényleg, márczius első napjaiban Bécsben voltak a rendek, névszerint Hunyadi János kormányzó, Szécsi Dénes esztergomi érsek, Vitéz János váradi, András pécsi püspök, Debrentei Tamás a szentmártoni apátság gubernatora, Cilli Frigyes és Ulrik grófok, Garai László nádor, Ujlaki Miklós erdélyi vajda, Pálóczi László országbíró, Perényi János tárnokmester, Tornai Szilveszter főajtónállómester, Rozgonyi

¹ Huber, id. m. II. 435—544.

² Teleki, id. m. X. 320.

Rajnáld székelyispán, Korogi János mácsói bán és még sok fő- és köznemes; úgyszintén a városok képviselői, nevezetesen Weissensteiner Márton budai, Vincze Benedek székesfehérvári, Hincz Miklós pozsonyi, Kalmayer István kassai, György bártfai bírák, Turzó György lőcsei polgár.¹

Márczius 5-én a magyar és osztrák rendek, a cseh és morva katolikusok szövetségre léptek, hogy Frigyes királytól Lászlót, a magyar koronát, valamint a gyámfia országai-ban megszállott várakat és területeket kiszabadítsák, illetőleg visszaszerzik; hogy az ifjú királyt atyja végrendelete értelmében Pozsonyba hozzák s Frigyes kizárásával más gyámokat rendelnek számára. Abban is megegyeztek, hogy még egyszer közösen szólítják fel a Rómában tartózkodó Frigyes László kiadására, a pápát meg közbenjárásra s ha ez a lépésük is sikertelen marad, fegyvert fognak Frigyes ellen.²

Oly nagy volt a felbuzdulás László király ügye mellett, hogy Hunyadi János a főpapok és urak tanácsával még Kottanner Jánost és feleségét Ilonát is megjutalmazta, „tekintetbe véve azt a sokféle érdemet, melyet ők, különösen Ilona asszony László fejedelemnek, az ő (t. i. Hunyadi, a főpapok és urak) természetes uruknak különböző helyen és időben teljesített hűséges szolgálatukkal szereztek“. A jutalom a csallóközi Kisfalud volt.³

Pedig ez az Ilona asszony volt az, a ki tizenkét év előtt a szent koronát Visegrádról elorozta, a melynek visszaszerzésén mindeztideig hiába fáradoztak, a mi miatt Garai Lászlót annak idejében fogságra vetették s a haza ellenségének nyilvánították azokat, a kik már akkor oly hűséggel szolgálták László királyt, „az ő természetes urukat“, mint a „nemes Ilona asszony“, a mikor még Hunyadi, Ujlaki és a többiek teljes erejükkel fáradoztak ugyanannak a László királynak, „az ő természetes uruknak“ — mint most mondják — az elbuktatásán.

De nem voltak ily kegyesek mindenkivel szemben. Giskrának az ügyét már másképp ítélték meg.

A „közös ügyek“ elvégzése után ugyanis a magyar rendek még ott Bécsben — miért-miért nem — Giskra dolgait vették tárgyalás alá. S miután beható vizsgálat után

¹ Pray, id. m. III. 89. s köv. II.

² Pray, id. m. III. 89.; Katona, Hist. crit. XIII. 819.; Fejér, id. m. 167—173.; Teleki, id. m. X. 321., 325., 326.

³ Pozsonyi káptalan országos levéltárában, Caps. III. fasc. II. no. 7.

úgy találták, hogy Giskra többszörösen vétkes a szerződés-szegésben, felszólították a jelenvolt kassai és bártfai bírakat, úgyszintén Turzó Györgyöt, hogy városaikkal, Mezőkövesden vállalt kötelezettségük szerint szakadjanak el Giskrától s fogadják el védő uruknak László királynak Magyarországra jöveteléig Cilli Ulrik grófot, minthogy különben is a gróf tanácsolta annak idejében Erzsébet királynénak Giskra meghívását. A két bíró és Turzó György meghajoltak a felszólítás előtt s evvel Kassa, Lőcse és Bártfa tényleg elszakadtak Giskra Jánostól.¹

Kitől származott ez a gondolat, nem tudjuk megmondani. A közrendektől nem, mert itt a vezetés az urak kezében volt. Az sem valószínű, hogy a városoktól. Mert igaz ugyan, hogy éppen ezek a városok a mult év szeptemberétől kezdve élénk levélváltásban álltak Hunyadival; de éppen olyan levelezést folytattak Giskrával s még az országgyűlés egybehívása előtt, 1452. január 2-án, jelentette Lőcse Kassának, hogy kész évente 500—600 arannyal vagy többel is adózni Giskrának, csak békét élvezzenek.² S hogy békét nem fognak élvezni, ha Giskrától önhatalmilag elszakadnak, az iránt ők sem lehettek kétségben.

Legvalószínűbbnek látszik az a feltevés, hogy a terv szerzői Hunyadi és szorosabb pártfelei voltak, kik a három gazdag város elvonásával súlyos csapást véltek mérni Giskrára. Támogatja ezt a feltevésünket az a körülmény, hogy, mikor Giskra szorongatni kezdte a városokat, Hunyadi személyesen sietett védelmükre.

Az már tisztán politika volt, még pedig éles észszel kigondolt politika, hogy Giskra helyére nem Ujlakit vagy magát a kormányzót, hanem Cilli grófot állították.

Mert evvel megnyugtatták az oligarchákat, a kiknek Giskra érdektársa ugyan, de Cilli gróf a fejük volt; eleve fedezték magokat László király előtt, mintha méltánytalanok lettek volna azokkal szemben, a kik őt hűséggel szolgálták, mert Cilli gróf a király nagybátyja is volt.

De bárkitől származott a terv, azt szerencsésnek nem mondhatjuk. Mert nem is említve, hogy a kassaiak és a többiek, mikor Giskra helyett Cilli Ulrikot fogadták el védőjüknek, sorsukon nem javítottak, nem vezetett célra; ellenkezőleg, újabb bonyodalmaknak lett a forrásává.

¹ Bártfa levéltárában, 643.; Fejér, id. m. 328.; Teleki, id. m. X. 328.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 156.; Coll. Kapr. in 4-to, XLIV. 104.; Magy. Tud. Akad. Kézirat- és Oklevélgyűjteménye, tört. 33.

² Tört. tár, 1898. 187.

Giskra, a kit különben ugyanebben az időben más veszteség is ért — Brcsal Miklós, a Komorovszkiak és Modrák Pál, Nagyida zálogos ura Hunyadihoz álltak át¹ —, a mint előrelátható volt, nem nyugodott meg a történektekben és fegyvert fogott. Így még el sem simulak teljesen a mult évi háborúskodás hullámai, újból hangzott a fegyverzaj ugyanazokon a részekén, a hol a mult évben. Hunyadi áprilisban már ismét Nógrádban táborozott s a mikor a városokat magához hívta, hogy az ő közbenjöttével tárgyaljanak Giskrával, féltek hozzámenni, mert tartottak az elfogatástól.²

A kassaiak Talafuszt, ki panaszt tett nálok, hogy az embereit és marháit elfogták és Nagyidára hajtották, így szölitják meg: „Szigorú jó Talafusz úr! Levelét vettük és megszívleltük“ s elmondván, hogy a vádban nem részesek, így végzik: „Ügyünket különben legkegyelmesebb urunkra, László királyra bizzuk“.³

Giskra valóban annyira szorongatta ezeket a „hűtlen“ városokat, hogy bár Hunyadi hadsereggel támogatta őket, rövid idő múlva maguk keresték a megegyezést s a mikor egyik követüket elfogták, kétségkívül a bratrik és Tiszoleczba vitték, „pedig még lovat is adtak alája“, azonnal útnak indították a másikat.⁴ Podiebrad levele, melyben junius 14-én arra kérte a körmöczbányaiakat, kik „dícséretreméltó hűséggel“ álltak Giskra mellett, hogy figyelmeztessék „a körültekintő kassai, löcsei és bártfai polgárokat“, hogyha a válságos időkben ragaszkodtak Giskrához, most is maradjanak hívek Erzsébet királyné rendelkezéséhez, szinte tárgytalan volt.⁵

Junius 22-én ugyanis Giskra már ezeket írhatta Wolfberg Csenek eperjesi kapitánynak: „Tudomásodra adom, hogy a városokkal, nevezetesen Eperjessel, Kassával, Lőcsével és Bártfával egyezkedtem; mindnyájan kijelentették, hogy engem újra elfogadnak kapitányuknak és lelkesen fognak érdekemben közbenjárni, tanácsadóim és segítőim lesznek, ha szorongatni akarnának az én uram kormánytanácsosai közül, úgy mint valaha azelőtt“.⁶

¹ Bártfa levéltárában, 656.; Tört. tár, 1884. 604.; Dlugoss, id. m. II. 82. Dlugoss Brcsal elpártolását a mult évi háború elejére teszi. Tévesen, mert akkor Brcsal még Giskra kapitánya.

² Oklevéltár XLVIII.

³ Tört. tár, 1898. 186. és 187.

⁴ Tört. tár, 1898. 188.

⁵ Teleki, id. m. X. 334.

⁶ Bártfa levéltárában, 677.

Tehát négy hónappal a bécsi határozat után a kassaiak és a többiek újból Giskra kapitánysága alatt álltak s a kemény leczkét elkerülhették volna, ha nem engedik át magokat politikai eszköznek s nem fogadják el oly „honorige” Cilli grófot védőjüknek, a ki különben éppen semmit sem tett védelmükre.

Hunyadi azonban folytatta a háborút. Még akkor is, mikor a morvák különösen megintették, békéljen meg Giskrával, mert a hadjáratot meg fogják indítani Frigyes király, illetőleg most már császár ellen, a ki június 20-án érkezett Bécsűjhelybe.¹ A hadjáratot július végén tényleg megindították, egyelőre az ausztriai várakat vették ostrom alá, a nélkül, hogy mi képviselve lettünk volna vállalatukban.

Hunyadi még mindig Giskrával vesződött.² Legújabbban Körmöczbánya ellenében új erősség építéséhez fogott s még aug. 22-én is olyan parancsot küldött Majtényi Györgynek, hogy összes lovas- és gyalognépével, szolgálival és jobbágyaival, ásóval, kapával, baltával más, az erőd építéséhez szükséges szerszámokkal felfegyverkezve, siessen hozzá, mert „vedd tudomásul — úgymond —, hogy mindazoknak a nemeseknek a birtokait, a kik vonakodnak idejönni, fel fogom perzselni”.³ Két nappal később azonban — augusztus 24-én — Rozgonyi Rajnárd székelyispán közvetítésével már „igaz, őszinte, tiszta, tökéletes és örök békére és egyezsége lépett nagyságos Brandeisi Giskra János úrral, a fenséges László király úr főkapitányával”.

Az egyezés szerint: Rozgonyi Rajnárd Keresztúr, Derencsény, a garammelletti Szent-Benedek-apátság, a sági monostor, Gácsvára, Bartusfalva, Ujvár és más erődök lerombolása miatt, melyek újonnan emeltettek, hatvan nap leforgása alatt bizonyos vármegyék jövedelméből tízezer aranyat fizet Giskra sárosi tisztjének; Csetneki Andrásért ugyanazon idő alatt kétezer, az egri püspökért tízezer aranyat. Az egri püspököt és Gácsvárárt Giskra azonnal átadja Rozgonyi Rajnárdnak, de ha a fizetés a mondott időben meg nem történik, Rozgonyi Rajnárd mind a püspököt, mind Gácsvárárt visszaszolgáltatja Giskra vagy a sárosi tisztje hatalmába.

Mind Hunyadi, mind Giskra az összes, újonnan emelt erődöket lerombolják. A báró urak intézkedni fognak három

¹ Coll. Kapr. in 4-to, X. 191.

² Nemzeti Múzeum törzslévéltára, 1452 június 13., Tudománytár, 1842. 257.

³ Nemzeti Múzeum törzslévéltára.

hét alatt, hogy az egész országban egyazon ötvényű (lega) és súlyú pénz veressék s hozassék forgalomba. Giskra bírni fogja a kassai, késmárki, lublóí, bártfai, homonnai, soproni és nezsideri harminczadokat, Zólyom, Szepes, Sáros és Torna vármegyéket, az alsó és felső királyi városokat és mezővárosokat, Korpona kivételével, melyért Kazai György ebben az évben 25, minden következőben 20 hordó bort fog adni Giskrának. Mind az alsó, mind a felső részekben fekvő várakat Dobronyával együtt, összes jövedelmeikkel továbbra is megtartja Giskra, mint az már Kövesden elvégeztetett.

Giskra összes várai, szolgálai, segítői kötelesek ebben a békében megmaradni; ha közülök valaki ellenségeskedést vagy egyenetlenséget törekednék szítani, Giskra köteles ezt négy hét alatt Hunyadi és az ország tudomására adni; a kormányzót és a bárókat az ilyenek ellenében segíteni, a mit azok viszont megígérnek neki.

A foglyokat kölcsönösen szabadonbocsátják, azok kivételével, kiknek váltságdíja már megállapított. Giskra Eperjes városát megtartja szabadságában, úgy, mint az Kövesden megállapított. Miután Bresal Miklós, a Komorovszkiak és Modrák Pál Hunyadihoz álltak, békességben ott maradhatnak; ha Giskrának keresnivalója van velök szemben, azt a kormányzó, a főapok és bárók előtt törvényes úton fogja tenni. Ha valaki a kormányzó pártjáról váraival, erősségeivel Giskrához akarna pártolni, Giskra nem fogadja el.

Ha egyik vagy másik részről igazságtalanság, erőszakosság vagy kártétel esnék, ezek miatt a béke nem szenved csorbát, de megmarad a maga erejében. Hunyadi részéről Vincze váci püspök, Pálóczi László országbíró, Perényi János tárnokmester és Rozgonyi Rajnárd székelyispán; Giskra részéről Zwiertethicz Herman, Czimburgi Bernát, Pakomierzsiczi Csecsek Henrik és Bast Venczel fognak mint választott bírák az ilyen esetek fölött ítélni, minden gyűlölet vagy kedvezés kizárásával, eskü alatt, Isten és az ő igazsága szerint; ítéletükben mind a két fél köteles megnyugodni s határozatuk szerint az okozott kárt vagy igazságtalanságot jóvátenni.

Miután pedig a körmöczyi tanács keresztény hitére és becsületére kezességet vállalt az iránt, hogy Giskra ezt az egyezséget sértetlenül meg fogja tartani, abban az esetben, ha nem tartaná meg s hibáját a nyolcz választott bíró ítélezése szerint négy hét alatt nem tenné jóvá, Giskrát mindaddig nem bocsátja be a városba, nem adja át neki a kör-

möczi királyi jövedelmeket, tettel, tanácscsal nem segíyezi, míg eleget nem tett a nyolcz bíró ítéletének.

Viszont ha Hunyadi nem tartaná meg a békét, ha harczot indítana Giskra ellen és nem engedelmeskednék a nyolcz bíró ítéletének, ugyancsak Körmöczváros adója s a körmöczi kamara jövedelme értékében marasztaltatik el.

Mind Hunyadi, mind Giskra keresztény hitükre, becsületükre és emberségükre fogadják, hogy ezt a békét, annak minden pontját és záradékát erősen, sértetlenül meg fogják tartani. Ellenkező esetben becsületüket, emberségüket veszítik, a becsületes emberek között nem lesz helyük s a sértett félnek jogában fog állni, hogy a másikat a királyok és fejedelmek kuriájában mint becsületevesztett embert gyalázza és megbélyegezze.

A pontozatok megtartására nézve Hunyadiért kezességet vállaltak Szécsi Dénes esztergomi bíboros-érsek, Garai László nádor, Ujlaki Miklós erdélyi vajda, Perényi János tárnokmester, Pálóczi László országbíró és Rozgonyi Rajnárd székelyispán; Giskra részéről a már említett négy választott bíró, azután Wassowi Venczel és Körmöczbánya tanácsa.¹

Első tekintetre látható, hogy ezek a feltételek mértéken túl kedvezők Giskrára s hátrányosak Hunyadira, illetőleg az országra, tehát a közre. Hogy csak kettőt emeljünk ki: az ország tízezer arany, mai értékben és pénzben körülbelül kétszázezer korona lefizetésére köteleztetett azoknak az erősségeknek a lerombolásáért, melyeket Giskra törvény ellenére hatalmasul emelt, illetőleg nem is emelt, — a Garam melletti Szent-Benedek-apátság, a sági monostor megerősített helyek voltak már előbb is; azután az ország, illetőleg Hunyadi olyan jövedelmeket engedett át most Giskrának, melyeket eddig sohasem bírt — értjük a soproni és nezsideri gazdag harminczadokat.

Adta pedig Hunyadi ezeket a kedvezményeket másodnappal annak a kemény parancsnak a kibocsátása után, melyben felperzseléssel fenyegette azokat, a kik nem sietnek hozzá Körmöczbánya alá az ő segítségére, Giskra János megtörésére.

Világos, hogy itt augusztus 22-én délután vagy 23-án olyan dolognak kellett történni, a mely képes volt megváltoztatni Hunyadi cselekvési irányát.

Valóban, ilyen dolog történt. Nem ugyan Körmöcz alatt, de jóval messzebb — Ausztriában.

¹ Selmeczbánya levéltárában, állandó kiállítás az „Óvár“-ban, közölte, meglehetősen hibásan, Szitnyai József, Tört. tár, 1884. 604—612.

Az osztrákok, a cseh és morva katolikusok ebben az időben tekintélyes haderővel már hatalmasan ostromolták Frigyes császárt Cilli Ulrik vezérlete alatt. Azaz más szóval: a László kiszabadítását célzó mozgalom élére Cilli Ulrik került.

Ennek a híre érkezett a kérdéses napokban Körmöcz alá s eredményezte ezeket a feltételeket.

Cilli gróf minden fogadkozása és atyafiságos összeköttetése mellett engesztelhetetlenebb és mindenestre súlyosabb ellensége volt Hunyadinak, mint, mondjuk, Giskra János. Ezt Hunyadinak tudni kellett és tudta is: Ha már most László kiszabadításában Cilli Ulriké lesz az oroszláncrész, a mi immár kétségtelen volt, vagy ha Frigyes császár éppen neki adja át Lászlót, a mi valószínűnek látszott: nem volt nehéz megjósolni, hogy Cilli gróf László mellett a hatalomból is az első részt fogja követelni és talán vagy akár bizonyosan sikerrel.

Ám mindez Hunyadi állását, hatalmát válságos helyzetbe juttathatta. Ezt kellett megelőzni Hunyadinak úgy, hogy személyét, az állását minden eshetőséggel szemben eleve biztosítsa és megszilárdítsa, a mit egyebek közt az által vélt elérhetni, hogy szorosabb összeköttetésbe lépett barátaival és szövetségre lépett — Giskrával, a ki a maga részéről szintén zokon vette Cilli Ulriktől a kassaiak és a többiek védnökségének elvállalását.

Nem közönséges békekötésről van tehát itt szó, a melynek, mint itt-ott olvastuk, Giskra lecsendesítése lett volna a célja, hogy Hunyadi és az ország teljes erejüket László kiszabadítására fordíthassák. Ha csak ezt akarta volna Hunyadi, akkor már június végén megkötötte volna a békét, a mikor a morvák értesítették, hogy hamarosan megindítják a hadjáratot, vagy legkésőbb júliusban, a mikor a szövetekezett hadak tényleg táborba szálltak. Ilyen feltételek mellett Giskra ekkor is kész lett volna a békére. A kiről különben is semmi módon sem tudjuk elhinni, hogy a mikor Hunyadi és az ország fegyverkezett annak a Lászlónak kiszabadítására és trónraültetésére, a kinek révén az ő neve helyet kapott történetünkben, éppen ő gördített volna nehézséget e szándék elé.

Nem békéről van itten szó, ismételjük, de szövetségekötésről. Hunyadi azért adja a mértéken túl kedvező feltételeket Giskrának, hogy őt a maga érdekkörébe vonja s barátságát, helyesebben hatalmát biztosítsa a maga részére — még Cilli Ulrikkel szemben is.

Igy fogták fel e „békét“ az egykorúak itthon, mint a

pozsonyi követek négy nappal utóbb kelt leveléből kitetszik;¹ így a külföldön. Aeneas Sylvius, Frigyes császár benső tanácsosa egyenesen kimondja: Hunyadi, mert hatalmát fenyegetve látta Cilli gróftól, nemcsak megbékélt Giskrával, de szövetségre lépett vele, hogy a hatalmukban levő várakat és városokat senkinek ki nem adják, még László királynak is csak akkor, ha érett kort ért s vezetőre nem lesz szüksége.² Az, hogy Aeneas Sylvius tévesen ismerte a szövetekezés feltételeit, a dolog lényegén semmit sem változtat.

Tény az, hogy Giskra tizenkétévi háborúskodás és ellenségeskedés után Hunyadival, Magyarország kormányzójával egy táborban volt; Giskra és benne a cseh-huszita uralom hatalmának tetőpontján állt.

Szeptember 4-én Frigyes császár a székhelyét — Bécs-újhelyt — ostromló szövetekezett osztrák, cseh és morva hadakkal, nem híven, hogy addig ellenállhat, míg délről a stájerok, éjszakról Podiebrad György hadai segítségére érkeznek, szerződést kötött s átadta Lászlót — Cilli Ulrik grófnak.

¹ Knauz, Az országos tanács, 111.

² Historia Friderici imperatoris, Kollárnál, *Analecta Vindobonensia*, II. 405.

III. FEJEZET.

Giskra és a bratrik.

László király megjutalmazza azokat, kik eddig hűséggel ragaszkodtak hozzá. — Giskrát nem. — Ennek oka Hunyadi és Cilli érdekszövetsége. — Hunyadi Giskra eltávolítását követeli. — Giskra távozik Magyarországból. — Áramlat Hunyadi ellen. — A mily mértékben erősödik ez az áramlat, oly arányban javul Giskra helyzete. — Giskra visszanyeri magyarországi birtokait; 1454 nyarán tér vissza Magyarországra; megkapja a kassai, majd a körmöczi pénzverőt. — A bratrik. — Giskrától függetlenek. — A bratrik felekezete Magyarországon keletkezik. — A felekezet szervezete; vallási, társadalmi, politikai jelentősége. — Giskra távozása után a bratrik zavarjék a felső részek nyugalmát. — Egyes magyar urak szöveteznek a bratrikkal. — Csieseri Orosz Zsigmond — Pan Bradacs. — Küzdelem a bratrikkal. — Giskra a bratrik ellen. — Egyezkedések a bratrikkal. — A törökök 1456-iki támadása; a nándorfehérvári diadal; Hunyadi János halála. — A pártharcok elfajulása. — Cilli Ulrik és Hunyadi László tragédiája. — A Hunyadiakat Giskra fegyveres oltalma alatt fogják el. — A forradalom. — Giskra ismét főkapitány s mint ilyen harezol a Hunyadi-párt ellen. — A küzdelmet megszakítja László király halála.

Az 1452. szeptember elején Budára gyűlt rendek követeket küldöttek Bécsbe, hogy Lászlót üdvözljék. László szívesen fogadta őket s mert szükségesnek látszott, hogy mielőtt átvénné az ország kormányát, a rendek nagyobb számban jelenjenek meg előtte, a követekkel egyetértőleg gyűlést hirdetett ugyanazon év november 11-re Bécsbe. A magyar rendek, ha Budára, az ország fővárosába hivattak volna, nem jelenhettek meg tömegesebben, mint a kitűzött időben Bécsben. Szónokuk Vitéz János, az ékesszávú váradi püspök volt, ki a humanista retorika minden virágját csokorba fűzte, mikor hódolatukat László előtt tolmácsolta.

A hódolati ünnepségek után, 1453. januárban László és a rendek Pozsonyba jöttek. Itt László, miután az ország rendei őt igaz és természetes királyuknak és uruknak, hódolatteljes hűségük felajánlása mellett, egyező akarattal

megismerték, esküvel fogadta, hogy az ország, annak minden lakosát összes jogaikban, törvényeikben, szabadságaikban és jószokásaikban, a mint nagyatyja, Zsigmond és atyja, Albert király tette, meg fogja tartani.¹

A rendek ugyan nem régen azt határozták, hogy, ha Lászlót kiszabadították Frigyes császár hatalmából, gyámokat rendelnek melléje s míg nagy kort ér, Pozsonyban fog lakni. Úgy látszik, erről most megfeledeztek, mert a még nem egészen tizenhároméves gyermeket nagykorúnak ismerték el, kit az uralkodói jogok összessége megillet s az ellen sem volt kifogásuk, hogy kétheti magyarországi időzés után állandó tartozkodásra Bécsbe költözött.

László király elfoglalván a trónt, megjutalmazta mindazokat, kik eddig hűséggel ragaszkodtak hozzá s állhatatosan fáradoztak azon, hogy atyai örökségét megmentse. Bártfa² és Eperjes városokat czímerrel ajándékozta meg;³ Bártfát ezenfelül három évre felmentette a harminczad, Eperjest egy évre a királyi adó fizetése alól.⁴ Kőrmöczbányát a vöröspecsét használati jogával tüntette ki.⁵ Kassát azon összegek törlesztéseül, melyeket az „ő nemes, kedves hívének, Giskra Jánosnak“ kölcsönzött s a melyek tizenkét év alatt 32,000 arany frtra növekedtek, örök időkre felmentette az egész országban a harminczad fizetése alól,⁶ régi czímerét meg arany koronával ékesítette.⁷

Gazdagon jutalmazta Hunyadi Jánost.⁸ Adoményleveleiben szokatlan terjedelemben s nagy részletességgel beszéli el azokat az érdemeket, melyeket Hunyadi már nagyatyja, azután atyja, majd az ő szolgálatában szerzett. Azt természetesen elhallgatta, hogy ugyanaz a Hunyadi János a „len-

¹ Pray, *Annales reg. Hung.* III. 128—130.; Kovachich, *Vestigia*, 280—281.

² Wagner, *Dipl. c. Saros*, 113.

³ Wagner, *Dipl. c. Saros*, 234.

⁴ Bártfa levéltárában, 748.; Eperjes levéltárában, 1453 márcz. 2.

⁵ Kőrmöczbánya levéltárában, Fons 1. fasc. 1. no. 39.

⁶ Kassa levéltárában, 257., közölte Teleki, id. m. X. 391.; ugyancsak Kassa levéltárában, számozatlan rész, másolat, Prága, 1454 május 6.

⁷ Tutkó, id. m. 222.

⁸ László király az erdélyi szászok földjén Besztercze városát és kerületét kivéven az erdélyi vajda joghatósága alól kiváltságos területté alakította s annak örökös főispánságát vagy, mint mondani szokták, „grófságát“ Hunyadira és utódaira ruházta; hollós czímerét oroszslánál bővítette; Görgény és Déva várakat tartozékaikkal neki ajándékozta; fiát, a még nem húsz éves Lászlót Cilli Ulrikkal együtt Horvát- és Dalmátországok bánjává nevezte. Az okleveleket közölte Teleki, id. m. X. 347—356., 365., 385., 386., 388.; *Dipl. Ragus.* 541.

gyel király"-nak — így nevezték a rendek a most említett pozsonyi országgyűlésen néhai Ulászlót — leglelkesebb hívei közé tartozott.

Emberi számítás szerint a legbőszéesebb jutalmat kellett kapni Giskra Jánosnak.

Nem így történt. Giskra 1452. decz. 13-án már Bécsben volt s élénk tárgyalást folytatott a magyar urakkal.¹ László trónraléptével az ő megbízatása véget ért. Ennélfogva hatalmi állásának, nevezetesen a városokhoz való viszonyának szükségképen meg kellett szűnnie, vagy legalább változnia. Ezt Giskra belátta, azért a tárgyalások elé nem gördített nehézséget. Annál kevésbbé, mert hitte, hogy László király részéről méltányos elbánásban fog részesülni.

Am közben a körülmények lényegesen megváltoztak. Hunyadi aggodalma, a melyből kifolyólag a nyáron szövetségzett Giskrával Cilli ellenében, túlzottnak bizonyult. Cilli érdeke egyelőre a Hunyadi barátságát s nem a bukását követelte. Titkos szövetségre léptek tehát, melynél fogva Hunyadi, bár kormányzósága László trónraléptével megszűnt, hatalmi állását továbbra is megtarthatta mint „Magyarország királyi főkapitánya és a királyi jövedelmek kezelője“, ő viszont lehetővé tette, hogy Cilli Ulrik a király mellett országos megbízatás nélkül a gyámságot viselje. Szóval, ketten megszóztak a hatalmon s mikor pár hónappal utóbb Podiebrad György, kit László azonképen, mint Hunyadit királyi főkapitánynya nevezett, csatlakozott hozzájuk, mintegy triumviratust alkottak. Mindenütt úgy fogták fel a helyzetet, hogy Magyarországon Hunyadi, Ausztriában Cilli, Csehországban Podiebrad az uralkodó.

Mindennek az lett a legközelebbi következménye, hogy Hunyadi nélkülözhetette a Giskra barátságát s mert szívében gyűlölte a csehet, feledve, hogy félévvel előbb „igaz, őszinte, tiszta és örök békére és egyezsége lépett“ vele, azt követelte, hogy távolíttassék el az országból.

„A szerződések ereje kimerült; a gyűlölet... szabad tért talál“, írta pár év előtt Vitéz János egyik levelében és igazat mondott.²

A kassaiak hamar megéreztek a helyzet változását és siettek azt javukra értékesíteni. Panaszt tettek a királynál, hogy Talafusz János jogtalan követelésekkel zaklatja jobbagyaikat, holott ők mindig hívek voltak. László szigorú parancsot küldött a richnói kapitánynak, hogy a kassaiak

¹ Bártfa levéltárában, 684.

² Schwandtner, *Scriptores rer. Hungar.*, Bécs, 1746. II. 10.

jobbágyainak háborgatásától tartózkodjék s ha valamiben már megkárosította őket, iparkodjék megegyezni velök s jóvátenni az elkövetett sérelmet.¹

Talafusz engedelmeskedett. Kijelentette, hogy a kamaranyereséget, melyet a jobbágyoktól beszedett, még a mult évben Hunyadi János kormányzó ajánlotta meg az ország nevében és részéről Giskra Jánosnak; a kassaiak kiváltságait nem állott szándékában megrövidíteni; a kassaiak önkényt adták meg a kamaranyereséget Sáros megye helyett, a mire nem voltak kötelezve; jövőre hasonlóktól tartózkodni fog.²

László király, illetőleg Cilli Ulrik, — a király gyermek volt — kész volt Giskrát feláldozni s maga tette neki az ajánlatot, hogy kárpótlás mellett hagyja el Magyarországot.³ Giskra azonban nem fogadta el az ajánlatot. S mert a kérdés erőszakos megoldását még sem látták czélszerűnek, „naponta tárgyaltak”.⁴

Giskra 1453. márczius végén Bécsben, a király oldala mellett még mindig „László király, a felséges fejedelem főkapitányának” mondotta és írta magát.⁵ Ugyanakkor Magyarországbán Miliczi Pasko vagy Pasek „a nagyságos Giskra János úr alispánja” Sáros megye négy szolgabírájával, mint az előző években szokta volt tenni, a színe előtt megjelent tanuk egybehangzó vallomása alapján írásba foglalta Kiszzeben városának kiváltságait, miután a róluk szóló oklevelek részint a tűz, részint a magyarok, lengyelek és csehek támadásai folytán elpusztultak.⁶

A kérdés rendezése elhúzódott teljes esztendeig. Giskra állhatatosan kívánta a vele kötött szerződések végrehajtását. Hogy egyelőre sikertelenül, kitetszik onnan, hogy nemcsak a kamaranyereséget vonták meg tőle, hanem Hunyadi János a nezsideri harminczadot Cilli egyetértésével és beleegyezésével Pozsony városának adta haszonbérbe. S a mikor Giskra e miatt panaszt tett a királynál, Hunyadi László megkereste Cillit, hasson oda, hogy „alaptalan” követelésevel elutasíttassék.⁷

Giskra mindemellett tartózkodott bármily erőszakos lépéstől. Mondhatni állandóan Bécsben tartózkodott,⁸ hogy

¹ Oklevéltár L.

² Oklevéltár LII.

³ Aeneas Sylvius, Epistola 172.

⁴ Bártfa levéltárában, 689.

⁵ Sopron levéltárában, Lad. IV. et D. fasc. III. 207.

⁶ Kiszzeben levéltárában, szám nélkül, Eperjes, 1453 márcz. 4.

⁷ Teleki, id. m. X. 383., 384.

⁸ Bártfa levéltárában, 698.

ügyének jobbrafordulását szorgalmazza; csupán a nyáron távozott onnan rövid időre. A bécsujhelyi udvarba olyan hír érkezett, hogy Axamithoz csatlakozott; de ez a hír csakhamar mende-mondának bizonyult.¹ Giskra az őszi hónapokban ismét Bécsben volt, „mert ügye még mindig nem volt befejezve“;² sőt minden valószínűség szerint a mellett szól, hogy elkíserte a királyt Prágába.

Ehhez képest vele szemben is enyhébb eljárást követtek. Magyarországi birtokaira egyáltalában nem történt intézkedés, holott erre a januári országgyűlés végzése, mely Erzsébet és Ulászló adományait érvénytelennek mondotta, teljes jogcímet adott. Igaz, ezt a törvényt másokkal szemben sem hajtották végre.

Csak a következő esztendő hozott ez ügyben fordulatot. Alig távozott ugyanis Hunyadi 1453. végén Prágából, azonnal áramlat keletkezett ellene, mely erősödött, mikor Brankovics küldöttsége Prágába érkezett, hogy segítséget kérjen a törökök ellen. S mert az őszön csúfosan megbukott Cilli ekkor szorosabb kapcsolatban állt apósával, másfelől Giskra pár hónappal utóbb, eljegyezvén a rácz fejedelem leányát, Marát,³ atyafiságba volt lépendő mindakettővel: nem tartjuk a véletlen művének, hogy éppen a rácz despota követségének távozása után küldötte László azt a rendeletét Hunyadinak, a melyben kijelenti, hogy a kormányzást s a pénzügyek kezelését önmaga szándékozik végezni s a melyben az az utasítás is foglaltatott, hogy „a Giskrával kötött egyezséget az abban megnevezett urak pecsétjükkal erősítsék meg és az abban megállapított évi fizetés utalványoztassék ki neki“;⁴ kevéssel utóbb meg Hunyadinak e rendeletre tett nehézményeire válaszolva, úgy nyilatkozott: „Elvárja, hogy Giskrával szemben a korábban kapott utasítás szerint fog eljárni, hogy ezáltal az ország békessége biztosítva legyen“.⁵

A közös sors könnyen összehozhatta Cillit és Giskrát; azonképen nehézség nélkül találhatták meg az utat Podiebradig, ki ez időszerint a királyt valósággal hatalmában tartotta s a ki őszintén éppen oly kevésbbé rokonszenvezett Hunyadival, mint ők ketten.

Nem tudjuk megmondani, melyek voltak a Giskrával kötött egyezés pontjai. Úgy látszik, az évi fizetés volt a

¹ Aeneas Sylvius, Epistola 140.

² Turul, 1892. 136.

³ Turul, 1907. 18.; Századok, 1909. 508.

⁴ Birk, Quellen und Forschungen, Wien, 1849. 245.

⁵ Pray, Annales, III. 152.

lényege. De evvel semmit sem veszünk, mert ezt az egyezséget nem hajtották végre.

A mint nyert erőben a Hunyadi-ellenes áramlat, úgy alakultak egyre kedvezőbbre Giskra esélyei. 1454. márczius elején már arról volt szó, hogy László visszaadja neki összes magyarországi várait és birtokait. Haraggal értesült erről Hunyadi s hogy megakadályozza, államférfiaknál szokatlan hangon támadt Vitéz Jánosra, a király kancellárjára, azt híven, hogy része van a dologban: „En tettelek püspökké — írta egyebek közt —, de ha kiállítod Giskra részére a királyi adománylevelet, káplánná teszek“. ¹ Mindamellet az adománylevelet még a tavaszon kiállították. ²

Kniezics Mátyás, Giskra sárosi várnagya június 24-én tudatta a nagy eseményt a bártfaiakkal. „Vegyétek tudomásul — írta —, hogy az én uram kegyelmeteknek szolgálatát ajánlotta és nekem megparancsolta, hogy a miben reám szükségtek volna, nektek tanácscsal és tettel szolgáljak; ő kegyelmét ezekre a vidékekre mindennap várjuk, . . . a királyi kegyelem a mi urunknak jó leveleket adott minden birtoklásra, pénzre és más dolgokra.“ ³

Kniezics Mátyás igazat mondott. Giskra nemcsak azokat a birtokokat kapta vissza, a melyeket egykor Erzsébet királynétól nyert adományba, de azokat is, a melyeket a megszállás első éveiben hatalmasul foglalt el.

Mikor László király félévvel utóbb a sárosi várat a hozzátartozó uradalommal új adomány czimén Perényi Jánosnak adta, a mely tudvalevőleg Albert király adományából már tizenöt esztendő előtt birtokában volt, levelébe olyan megszorítást iktatott, hogy, „miután Sárosvára jelenleg nagyságos Giskra János kezében van, a ki szintén jogot tart hozzá“, adománya csak akkor lép életbe, ha a várat ő vagy utódai pénzzel kiváltották vagy fegyverrel kivették Giskra vagy más csehek kezéből s a tárnok vagy maradékai a váltságösszeget, illetőleg a fegyveres költségeket megtértették ugyancsak neki vagy királyi utódainak. ⁴

E szerint csak az adomány érvényben maradását, a visszaválthatási jog biztosítását volt hivatva szolgálni az a beiktatás, melyet Kisazari János királyi ember és Kilián mester, budai kanonok 1455. márczius 23-án ejtettek meg „minden ellenmondás nélkül“. Giskra, Talafusz a közelben

¹ Fraknói, Vitéz János élete, Budapest, 1879. 93. 2. jegyzet.

² Aeneas Sylvius, Epistola 127.

³ Bártha levéltárában, 802.

⁴ Magyar Országos Levéltár, Dl. 14,908., közölte Wagner, Dipl.65.

tartózkodtak; fent a várban Kniezics ült. Azért, ha a beiktatás a birtokbavételt jelentette, a két kiküldött nem mondhatta volna, hogy megbízatásukat „minden ellenmondás nélkül” végezték.¹

Igazat mondott Kniezics Mátyás abban is, hogy „a királyi kegyelem jó leveleket adott a mi urunknak pénzre és más minden dolgokra”.

László király kevéssel azután, hogy a birtokadománylevelet kiállította, 1454. július 30-án a kassai pénzverőt összes jövedelmeivel Giskrának adta, csupán azt kötvén ki, hogy ugyanolyan pénzt veressen, a melyet mult évi utasítása szerint Körmöczön vernek.²

A lefolyt igen mozgalmas tizennégy vagy tizenöt esztendő alatt a legkülönbözőbb nemzetek fiai fordultak meg az országban, különösen a felső részekben, kik mindmennyi különböző pénz nemeket hoztak magukkal. Ezenfelül pénzt veretett Giskra, ugyanakkor Ulászló, illetőleg Hunyadi János kormányzó. Ezeknek az lett a következménye, hogy a pénzforgalomban nehézségek támadtak. A baj orvoslására László király már 1453. május 14-én rendeletet adott, hogy mindenütt egyforma pénzt verjenek, olyat, mint atyja, Albert király idejében vertek s a mintát a körmöczi pénzverő szolgáltatassa. Minden kivert pénzt, mielőtt forgalomba bocsátatnék, a körmöczi bírónak és tanácsnak kellett megvizsgálni s ha a pénz belső tartalmát, vagyis belső értékét hiányosnak találták, újra kellett olvasztani s e munkát mindaddig folytatni, míg a beltartalom tökéletesen megfelelő lett; azonképen újra kellett olvasztani, ha a törvényes mértéknél súlyosabbnak vagy könnyebbnek találtatott, még pedig a pénzverők költségére.³ Ezért került a kérdéses kikötés Giskra adománylevelébe.

Nemcsak a kassai pénzverőt, de Kassa rendes, évi királyi adóját is átengedte László Giskrának.⁴

Érthetetlen tehát a kassaiak eljárása, hogy, miután éveken át megengedték Giskrának a pénzverést pénzverőjükben és évről-évre pontosan átszolgáltatták neki 900 aranyforintnyi évi adójukat — előttünk vannak a Giskra nyugtái 1455—1458-ig⁵ — 1456. elején megtagadták a pénzverést s

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,910 s a Nemzeti Múzeum törzslevéltára.

² Kassa levéltárában, 271.; Coll. Kapr. in 4-to, 27. p. 82.

³ Krizskó Pál, A körmöczi kamara és grófjai, Akad. Ért. 1880. 31. 1. jegyz.

⁴ Kassa levéltárában, 272.

⁵ Kassa levéltárában: 1455-ről 272., 1456-ról 280., 1457-ről 296., 1458-ról 297. és Oklevéltár LXVIII.

a mikor Giskra tiltakozott ez ellen, László királyhoz fordultak, hogy Giskra jogtalan követelésekkel zaklatja őket. Ennél még érthetlenebb a király válasza: helyeselte a kassaiak eljárását; nem emlékezik — mondotta —, hogy Giskrának valamikor jogot adott volna a pénzverésre. Azonban úgy látszik, hogy ha ő maga nem is, más valakinek emlékezni kellett a dologra, mert levele további folyamán a kérdés végleges eldöntését felfüggesztette és elrendelte, hogy Giskra mutassa be a hivatkozott levelet.¹ Érthetetlennek tartjuk mindezt azért, mert a királyi adománylevél ma is ott van Kassa levéltárában; annál inkább ott kellett lenni akkor, mikor 1455. február 1-én Giskra kérésére maga a kassai tanács írta át hiteles alakban.²

Megkapta Giskra egy évvel a kassai után a körmöcbányai pénzverőt is. 1455. július 4-én maga tudatta a bányavárosokkal, névszerint Körmöcz-, Selmecz-, Besztercebánya-, Ujbánya, Barka-(Baka-)bánya, Libetbánya és Fejér-(Béla-)bánya városokkal, hogy „a királyi felség a körmöczi pénzverőt összes tartozékaival, jövedelmeivel, gyümölcseivel, illetékeivel és hasznával bizonyos időre újból neki adta és felhatalmazta, hogy a pénzverő és bányák tisztjeit tetszése szerint kinevezze vagy elmozdítsa, velök rendelkezék“. Ehhez képest ugyanazon napon kinevezte a bányák főfelügyelőjévé Ruschel Keresztélyt, Körmöczbánya egyik tekintélyes tanácsosát, „arra az időre, míg a körmöczi kamara kormányzása az ő hatalmában lesz“.³

Sőt Giskra még Csehországban is kapott adományt László királytól. Az adomány Ostroh vára és tartozékai voltak.⁴

Ez az egyre növekvő királyi bőkezűség, tekintve a három év előtti eseményeket, annyira feltűnő, hogy okvetlenül magyarázatot kíván.

A dolog kulcsát messze — Bécsben — találjuk meg. Cilli Ulrik, a kivel Giskra a múlt év nyarán Brankovics leányának eljegyzése révén közelebbi összeköttetésbe jutott, ekkor már ismét Bécsben volt, teljes birtokában László felett előbb gyakorolt befolyásának s már megkezdte cselészvényeit Hunyadi ellen, megkötötte a szövetséget Podiebraddal, Garaival és Ujlakival a megbuktatására s elérte,

¹ Oklevéltár LX.

² Kassa levéltárában, 271., egy másik 1456 május 28-án kelt levél a Nemzeti Múzeum törzslevéltárában, közölte Teleki, id. m. X. 524.

³ Oklevéltár LVI.; Tört. tár, 1884. 602.

⁴ Archiv Česky, VII. 601.

hogy Hunyadi helyzete válságosra fordult, rossztól tartva, a király hívására vonakodott Bécsbe menni, e helyett váraiban tett előkészületeket a közte és Cilli, esetleg maga a király között kitörhető háborúra. A Cilli, illetőleg a tőle vezetett párt uralomra jutása segítette tehát hatalomra Giskrát.

Megjegyezzük, hogy Giskra most okosabban, mérsékeltebben élt hatalmával, mint hatalma virágkorában. 1454. nyarán — talán júliusban — jött vissza Magyarországra s ettől az időtől 1457. elejéig nyugodtan viselkedett.

Csupán egy esetről van tudomásunk, mikor törvényellenesen cselekedett. Berzeviczei István tett panaszt ellene a királynál, mert hatalmasul elfoglalta Budamér nevezetű birtokát Sáros megyében.¹ Azonban az ilyen hatalmaskodások ebben a korban napirenden voltak. Modrár Pált, egykor Giskra hívét, de a ki 1452. óta teljesen a Hunyadiakhoz csatlakozott — András fia Hunyadi László kamarása volt² — ugyanilyen hatalmaskodásról vádolták körülbelül egy időben a Lapispatakiak.³

Ettől eltekintve, Giskra, mint Sáros megye főispánja — így nevezte magát állandóan,⁴ akkor is, mikor elnyerte a kassai és körmöczi pénzverők és bányák kormányzását — békésen élt, jobbára zólyomi várában. Maga is segítette a magyarokat a bratrik — nagyrésztben egykori zsoldosai és társai — fékezésében. 1456. elején megjelent Budán s együtt tanácskozott a rendekkel azon az országgyűlésen, mely a törökök ellen régóta tervezett, hadjárat megindítását elhatározta.⁵

Avval, hogy Giskrát a főkapitányságtól elmozdították s az országtól távoltartani igyekeztek, a felső részek nem jutottak nyugalomhoz. Ellenkezőleg, nagyobb megpróbáltatásokat kellett átélniök, mint Giskra uralma alatt.

A magyar országgyűlések 1445. óta gyakran emlékeznek bizonyos csavargókról (vagi), kik várról-várra, faluról-falura kóboroltak. Jobbára csehek voltak ezek, kik az állandó szolgálatot megunták, Giskra zsoldosaiból kiváltak, szabadlegényekké lettek s a közbiztonságot lépten-nyomon fenyegették. Már a negyvenes évek második felében társulatokba verődtek; hol ennek, hol annak álltak szolgálatába; harczoltak a nélkül, hogy keresték volna: kiért-miért; de

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,096.

² Teleki, id. m. X. 436.

³ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,688., 14,806., 14,874.

⁴ „Jan Giskra von Brandis Groff zum Saross“, Bártfa levéltárában, 754., 772.

⁵ Kassa levéltárában, 280.; Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,096.

még szívesebben harczoltak, helyesebben, garázdálkodtak a saját felelősségükre.

A jászói prépostságot 1448-ban ezek ostromolták meg; a vágújhelyi kanonokokat, a menedékkövi és lechniczi karthauziakat ezek verték ki otthonukból.

Tehát önállók, Giskrától teljesen függetlenek voltak.

Politikai fontosságot, országos jelentőséget nyertek, mikor Giskra elmozdítása után az ő zsold nélkül maradt vitézei igen nagy részben hozzájuk csatlakoztak és Giskra egyik volt kapitánya, Axamit Péter, rendkívül merész és vállalkozó cseh nemes az élükre állt, hogy segítségükkel szerezzék meg azt a hatalmat, melylyel előbb Giskra birt.

Axamit bőséges zsoldot ígért nekik. Hetenkint egy aranyat a lovasnak, felet a gyalogosnak, azonkívül részesedést a zsákmányban. E végből az egy hónap alatt gyűjtött zsákmányt félretette s a hónap végén kit-kit érdeme szerint jutalmazott belőle; a mi felmaradt, szétosztotta fejenkint, ugyanannyit adván annak, ki a hónap elejétől szolgált, mint a ki az utolsó napon állt zsoldjába. „Így kívánja ezt — mondotta — a szent evangélium, a melynek tanúsága szerint a szőlőgazda ugyanannyi bért fizetett azoknak, kik a nap hevét átizzadták, mint a kik az utolsó órában érkeztek“.¹

Ennélfogva valósággal tódultak hozzá Csehországból, Morvaországból, Ausztriából s bizony a magyarok közül is az olyanok, kiket a nyomorúság vagy a törvénytől való félelem otthonról futni kényszerített, kik a szabados életet kedvelték, kalandokra vágytak. Szóval ugyanolyan gyűlévész nép verődött itt össze, a milyennel Csehországban találkoztunk a huszita háborúk utolsó szakában. 1453. elején még csak ötezeren, az év végén már 15—20 ezeren voltak.²

Axamit azonban fékezhetetlen természetük és szertelen szabadság-, illetőleg szabadosságszeretetük miatt minden bőkezűsége mellett csak ideig-óráig tudta őket fősége alatt megtartani s már az ő idejében, még inkább azután minden nagyobb várbán vagy erősségben, melyet hatalmukba ejtettek, községeket alkottak, melyek élén a „vének“, a község vénei álltak.³

Szervezetük tehát oligarchiko-demokratikusnak mondható s emlékeztet némileg az első taboriták Taborhegyeire,

¹ Aeneas Sylvius, Epistola 162.

² Aeneas Sylvius, Epistola 135. 151., 155., 162.

³ Kaprinay, Hungaria diplomatica, Vindobonae, 1771. II. 412.

melyek azonképen ilyen községeknek tekinthetők, a melyeken egy-egy község népe megjelent, hogy meghallgassa a vezéreket, megbeszélje közös érdekét s együttesen költse el a közös asztalra magával vitt ajándékát.

Ehhez képest ők is „testvérek“-nek, „fratres“, „fratricelli“, „bratri“ nevezték magokat; míg a magyarok igazi nevükön latroknak, „latrones“, „latrunculi“, rablóknak, „fures“, csavargóknak, „vagi“, koldusoknak, „zsebrák“ hívták őket s csak elvétve halljuk a „bratri“, a „bratones“ nevet.¹

És a magyaroknak volt igazuk. Mert homlokegyenest különböztek ők az első taboritáktól.

Ezeket a legmélyebb, a legőszintébb vallásosság töltötte el s öntudatlanul is magasabb eszme, az erkölcsi megújulás eszméjének hatása alatt álltak; a mi „testvéreink“ a vallást, a bibliát csak czégernek használták.

A taboriták a saját vagyonukat adták el s ajánlották fel árát a községnek; a mieink rendszeresen rabolták eleinte a védtelen falvak lakosságát, majd, mikor sikereikkel vakmerőségük növekedett, a fallal körülvett városokat s rendes adózásra, hópénz fizetésére kényszerítették azokat, hogy a közös asztalnál minél gazdagabb legyen az elosztandó zsákmány.

Az első taboriták nemes eszmékről álmodoztak; a mieink csak önjavukat keresték; gyujtogatók, útonállók voltak, átká annak a vidéknek, a hol megvetették lábukat. Valósággal vadásztak az emberekre; csapatostul hajtották őket váraikba, alkalmas, felőlőbb helyeken hevenyészve emelt erősségeikbe, hogy azután váltságdíjat zsarolhassanak ki tőlük. Az agyonsanyargatott népből sokan megszöktek előlük s az erdők, nádasok, mocsarak bűvőhelyeit keresték fel.²

Ez a különös felekezet, a huszitizmusnak ez a kései fattyúhajtása — mely távolról sem azonos az ú. n. „csehmorva testvérek“ felekezetével, még csak némi kapcsolatba sem hozható avval —, itt keletkezett Magyarországon. Azokon a területeken, a melyeken Giskra uralkodott, de tőle függetlenül. Giskra csak a felekezet szenvedőleges okának tekinthető, a mennyiben az ő vezérlete alatt ide került s a zsoldjából kivált csehek alapították, majd távozása után, az ő ittmaradt, egykori zsoldosai fejlesztették.

Bátran nevezhetjük ezt az új mozgalmat a magyarországi huszitizmus új korszakának. A Zsigmond-korabeli mozgalmak, a mennyiben az éjszak-nyugoti betöréseket vesz-

¹ Bártfa levéltárában, 1., 463.

² Túróczi, id. m. 264; Bonfini, id. kiad. 479.

szűk tekintetbe, politikai és rabló, a mennyiben a délvidéki szellemi hódítást tekintjük, vallásos és szocialis jellegűek, Giskra mozgalma tisztán politikai természetű. Erzsébet királyné pénzért felfogadta, hogy fia trónigényeit védje meg. A legújabban keletkezett mozgalomban megtaláljuk a vallásos és szocialis jelleget, a rabló vonást és a politikai jelentőséget.

A politikai jelentőséget avval nyerték, hogy Magyarországból átmentek a szomszéd országokba: Morvába, Ausztriába, Sziléziába, Lengyel-, sőt a távoli Poroszországba. Úgy hogy virágzásuk korában, az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején, a Keleti-tengertől Lengyelországon, Magyarország éjszaki felén át egész Ausztriáig terjedő külön hatalmasságot, rabló-államot alkottak, a mely tényleg, a valóságban megvolt, a melylyel a népeknek, uralkodóknak szükségképen számolni kellett.

Ebben az időben azonban már nemcsak szűkevényekből s kóbor katonákból állott a felekezet, de előkelő urak is voltak a testvérek között.¹ Ilyen volt Wlcek Venczel, Hag Ferencz, Saari Smikauszki Henrik, Luzsiczki Miklós, Swehla János, Szwojse János, Horoszek Sesima, valamennyi a cseh lovagi osztályból; az osztrák Weitracher Konrád és Kling János, a sziléziai Gersdorfi Kristóf, Tetaur János; a magyar Podmaniczki János és Balázs és Csicseri Zsigmond, ungmegyei nemes.

A különböző országokban lakó testvérek, nemcsak az egy országbeliek, de ugyanazon ország határai közt is, több, külön-külön községeket alkottak. Mindazonáltal valamenynyien szerves összefüggésben álltak egymással s egymást kölcsönösen támogatták.

Ez a magyarázata az olyan feljegyzéseknek és értéseknek, a minőket a krónikákban s a későbbi történeti könyvekben nem ritkán olvasunk, hogy a mikor Magyarországbán szorongatták a testvéreket, mintha az itt levők nem volnának már elég csapása az országnak, új zsákmányra éhes csapatok özönlöttek be. Ezek a beözönlők a más országokban élő testvérek voltak, kik nem rabolni, bár ezt sem mulasztották el, hanem veszedelemben forgó testvéreik megsegítésére jöttek. És, egyebek mellett, ezért volt oly nehéz, sokáig sikertelen az ellenök való küzdelem is. Mert ha tőlünk kiszorították őket, a lengyelországi testvéreknél otthonra találtak; ha ott szorongatták őket, az itteni testvérekhez menekültek.

¹ Palacky, Gesch. von Böhmen, IV. 1. 519.

Miután a felekezet alapítói csehek voltak s ők vitték a vezérletet végig, természetes, hogy Csehországgal összeköttetésben álltak. Podiebradban, mind kormányzó, mind király korában, fővédőjüket, szellemi vezéroket szemlélték; a mi miatt Podiebradnak gyakran voltak komoly bonyodalmak a szomszéd országokkal, elsősorban velünk. S bármennyire tiltakozott, a vádnak, a panasznak valamelyes alapja volt.

Igy nem történt véletlenül, hogy mikor Hunyadi Mátyás király és Podiebrad között a feszültség elérte tetőpontját, a már kiüszött testvérek ismét megjelentek a nyugoti részen s Mátyás királynak, mielőtt megindította vállalatát Podiebrad ellen, hogy szabad kezet nyerjen s hátsó támadástól védve legyen, először a betolakodott testvéreket kellett kipusztítani.

Körülbelül tizenöt esztendeig virágzott a testvérek nemzetközi állama. Magyarországon, bár bratirik még azután is találtattak, Kosztolány jelzi hatalmuk bukását.¹

Giskra távozása után ez a felekezet lepte el sáska módjára a felső részeket. Evvel kellett most az országnak megküzdeni. A sikert a csak most kifejtett körülmény mellett sokáig késleltette az a kárhoztatandó tény, hogy magok a magyarok egymás ellen való harcaikban gyakran vették igénybe e pénzért mindenre kapható elemeket; még inkább, hogy találkoztak olyanok, kik hosszabb-rövidebb időre hozzájuk csatlakoztak vagy éppen vezetőik voltak.

1450. nyarán Ludányi Tamás „a csehekkel és más idegen nemzetbeliekkel” tört rabló módjára Rozgonyi birtokára, a Semptevárához tartozó Szeredre; az ott talált jobbágyok minden vagyonát magával vitte s Szeredet néhány ház kivételével hamuba borította.²

Hédervári Imre, egykor mácsói bán, Pál és János, Hédervári László egri püspök tudtával és akaratával azonképen cseh lovasokat és gyalogosokat vettek jobbágyaik mellé s támadták meg Ivánczi Mihály és Boldizsár Iváncz nevű birtokát, vittek végbe nagy rablást s verték félholtra a sáfárt feleségével és fiával együtt.³

A sági konvent tanúsága szerint 1463. nyár elején Csúszai Miklós ütött „némely lengyelekkel és csehekkel”

¹ A testvérekre nézve l. Turóczy krónikáját és Bonfini munkáját már id. hh.; Aeneas Sylviusnak idézett leveleit és „De Europa” — Opera omnia, az id. kiadásban, 391.; Palacky, id. m. IV. 1. 516—520. és a következőket, miket elő fogunk adni.

² Oklevéltár XLI.

³ Hazai Okmánytár, IV. 362.

Lévai Cseh László, barsi főispán Sáró birtokára s tett nagy pusztítást benne, elhajtván a lábasjószágot.¹

Kiemelkedik a sok közül Perényi János vállalkozása. Perényi már évek óta perben állt a gömörmegyei Jolsva miatt a Pelsőczy Bebekekkel.² 1455. tavaszán Szent György napja (ápr. 24.) körül Bebek Imre gyűlésbe hívta ez ügyben Gömörmegye nemesrendeit Gömör városába. Jelen volt az egri káptalan biznysága is. A mint értesült erről Perényi, magához vette Talafusz Jánost, váratlanul Gömör városában termett s szétkergette a gyűlést.³

A győztesek Gömörből Jászó alá mentek s bizonyára, hogy a szívességet viszonzozza, most Perényi János segített Talafusznak a prémontreiek kolostora elfoglalásában.

Bíró Lukács, Jászó akkori prépostja, nem igen ütközhetett meg a különös szövetségesein, miután két évvel előbb maga azonképen cselekedett. Nevezetesen Tornai Szilveszter, a szomszédos Tornavára ura és fiai István, Benedek, János és László, nemkülönben Tornai Osvát, néhai való Tornai Vidnek, Szilveszter testvérének a fia, 1453. április 5-én panaszt tettek Pálóczy László országbíró előtt, hogy Lukács prépost a legrégibb időktől mindig a csehekkel czimborált; minapában meg ugyanezen csehek Lukács prépost meggyásából Tornai Szilveszternek tornai várnagyát, Videt legyilkolták, sok más alattvalóját fogságba hurczolták s ott elvesztették; legújabbán Tornavarárt akarták lajtorjájokon megmászní és megrabolni; ezzel meg nem elégedve, igen sok falut, házat, templomot felperzseltek, a mivel nem kevesebb mint százezer forintnyi kárt okoztak.⁴

A dolog megértéséhez ismerni kell a prépost és Tornai Szilveszter szomszédi viszonyát.

Hiteles tanúbizonyságok szerint Tornai Szilveszter 1447. elején a prépostság debrődi birtokára ütött, a jobbágyokat Tornára hurczolta s ott úgy bánt velők, hogy a mikor kiszabadultak, a szenvedett sérelmekbe valamennyien beleveszték.⁵ Mikor a bratrik 1448. júliusában elfoglalták a monostort s a prépostot szerzetestársaival együtt futni kényszerítették, a tornai főispán volt az első, a ki kihasználta a prépostság szorongatott helyzetét, a Sűgő- és Boldvafő erdeit elfoglalta s meczenzéfi hámorait megrabolta.⁶ A prépost tiltakozott az

¹ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14.827.

² Csánki, id. m. I. 125.

³ Oklevéltár XCIII.

⁴ A leleszi konvent Orsz. Levéltárában, fasc. act. anni 1453. no. 24.

⁵ A jászói prépostság házi levéltárában, fasc. XI. no. 196.

⁶ U. o. fasc. XI. 198., 199.

erőszakosságok ellen a szepesi káptalan, Abaujmegye, Pálóczi László országbíró előtt ismételtén.¹ Ezek meg is tettek mindent, a mi tőlök telt, de a garázda főúr megfélemezésére nem volt hatalmuk. Sőt Tornaí Szilveszter 1452-ben még tovább ment. Bíró Jánost, a jászói prépost testvérét s Nagyida vára hadnagyát elfogatta s bilincsekbe verve börtönbe vetette. A hadnagyot Hunyadi János kormányzó utasítására Székely Tamás vránai perjel, a ki azidőszert Nagydán tartózkodott, küldötte Tornavárába, hogy a prépost mindszenti jobbágyaitól elrabolt marhákat visszakövetelje.² Szóval Tornaí Szilveszter eddig többet ártott a prépostságnak, mint a csehek s evvel a dolog érthetővé lesz.

Bíró Lukács prépost, miután törvényes úton nem talált orvoslást, mint kortársai közül, sajnos, sokan, a rövidebb utat választotta s a sok jogtalan támadás megboszulására a cseheket uszította Tornaí Szilveszter ellen.

Már a vádnak az a része, hogy Bíró Lukács kezdettől fogva a csehekkel „czimborált“, alaptalan volt. 1448-ban ugyanezek a bratrik őt is földönfutóvá tették, világos tehát, hogy mindig nem czimborált velők. A mi meg azt illeti, hogy Giskrával tartott; helyesebben, hogy azt az ügyet támogatta, a melyért Griskra az országba hivatott, e miatt „czimboraság“-ról nem lehet szó. Mert akkor Kassát, Lőcsét és a többi várost, egész Sáros megyét czimborasággal lehetne vádolni, mert ezek mégis csak közelebbi összeköttetésben álltak Giskrával, mint Bíró Lukács; sőt czimboráknak kell mondanunk Szécsi Dénest, az ország első egyházi zászlósurát s mindazokat, kik Giskrával közösen egy ügyért harczoltak.

Ezekkel azonban még nem meritettük ki a szóbanforgó kérdést.

Pekléndi Keczer László, Fái János, Fái Ambrus, Miklós és Pál a Kozmafalvai Kozmai Pál, Pekléndi Keczer Miklós, a Simon fia és többek házat rabolták meg és égették fel a csehek szövetségében.³

Kapi János, András és János fiaival, Talafusz segítségét vette igénybe Butkai Benedek és Nagymihályi Ambrus Szalók nevű birtokának (Zemplén m.) megsarczolására.⁴

Balai György ismételtén kifosztotta Bánfalvai Barius László bánfalvai (Borsod m.) kúriáját.⁵

¹ U. o. fasc. XI. 199.

² Jászói prépostság házi levéltára, fasc. XI. 202.

³ A leleszi konvent Országos Levéltárában, fasc. act. 1454. no. 41.

⁴ U. o. fasc. act. 1463. no. 28.

⁵ U. o. fasc. act. 1457. no. 13.

Felcsebi János, a Benedek fia, Felcsebi Lőrincz, Csicseri Zsigmond, Gatali István, Abarai Baksa István éppen új módját találták ki a tolvajlásnak. Avval az ürüggyel, hogy a csehek ellen akarnak hathatósabb védelemről gondoskodni, Felcseben (Zemplén m.) királyi engedelem nélkül erősséget építettek; de már az anyag könnyebb megszerzése végett mások házait rombolták le s mikor készen voltak a munkával, az erősséget arra használták, hogy a rablott jószágokat ide hordták össze.¹

Akadtak olyanok is, a kik állandóan vagy hosszabb ideig a csehekkel barátkoztak s rabló kalandozásaikban vezetőik voltak. Azonban ezeknek a száma jóval csekélyebb.

Ilyen cseh vezetők voltak Tegenyei Gergely és Csehi László, a Tamás fia, birtokos nemes urak Zemplénben és Ungban, kik Talafuszszaal és Axamittal jártak rabolni, a miért utóbb, mint hűtelenek, birtokukat veszítették.²

Valamennyin túltett e téren Csicseri Zsigmond, teljes nevén Csicseri Orosz Zsigmond, az ungmegyei Csicserben jóbirtokú nemes úr.

Csicseri Zsigmondot már 1445-ben gyanúba fogták, hogy titokban a csehekkel czimborál. Ekkor Ung megyetörvényszéke felmentette.³ De a gyanú tartotta magát s 1449-ben avval vádolták, hogy „több csehhez” betört a Csicseri Orosz Tamás házába s minden vihetőt elrabolt. Garai László nádor még ekkor is felmentette, mint ma mondanók, „a bizonyítékok elégtelensége miatt”.⁴ Bebizonyosodott azonban a gyanú az ötvenes évek végével.

Csicseri Zsigmond Bacsikai Balázs leleszi prépostot Nagykövesd várából, a hová a csehektől való félelmében vonult, Kaposra csalta avval az ígérettel, hogy békét fog létesíteni közte és a csehek közt, valójában azonban, hogy átszolgáltassa a Czékén tanyázó cseheknek. Csupán a kaposi jobbágyok éberségén és becsületességén mult, hogy a prépost megszabadult a kelepczéből.⁵ Azután, mikor a csehek a nagy vízáradások miatt nem juthattak el Ungba, Zsigmond úr, Miklós fiával együtt, maga végezte el a leleszi prépost kaposi birtokán a tizedelést s összeszedve a méhköpüket is, átadta Talafusznak.⁶ Más alkalommal ugyancsak önállóan, a fia társaságában, sarcolta meg a kaposi jobbágyokat 250 arany-

¹ A leleszi konvent Országos Levéltárában, fasc. act. 1457. no. 6.

² U. o. fasc. act. 1459. no. 49.

³ Hazai Oklevéltár, 410.

⁴ Csicseri-család levéltárában, 31,583.

⁵ Oklevéltár XCVII.

⁶ Leleszi prépostság házi levéltára, fasc. anni 1468. no. 348.

forintig s az összeget hűségesen átszolgáltatta Talafusz-nak.¹ Végül csicseri jobbágyaival s némi cseh hadakkal magát Leleszt, a prépost székhelyét támadta meg s miután sikerült 100 aranyforintot és 100 véka lisztet kierőszakolnia, a város Sár-utczáját végig felégette.²

Ekkor már teljesen megtévelyedett. Állandóan a Talafusz szolgálatában állt; megtagadta faját, elhagyta magyar nevét s „Pan Bradacs“-nak nevezte magát.³

Axamit, a „testvérek főkapitánya“,⁴ a mint értesült, hogy Giskrát elmozdították méltóságából, avval kezdte működését, hogy megszállott egy Lőcse közelében emelkedő dombot, a „Tabor-hegyet“. ⁵ Innen terjeszkedett éjszakra a lengyel határ irányába, nyugotnak Liptóba, Turóczba, kelet felé Sárosba, Abaujba.

Minden alkalmasabb dombon, hegycsúcson, mely valamely község, város vagy éppen vidék felett uralkodott, erőseget emelt. Nem várat, mint közönségesen mondják, — várak építésére sem érkezése, sem módja nem volt —, hanem sánczokat, töltéseket, faalkotmányokat. Ha volt a faluban vagy a környéken kőtemplom vagy nagyobb és erősebb épület, mint mondjuk, kolostor, azt foglalta le. A templom tornya őrhelynek szolgált. Azért, ha nem volt elég magas, faalkotmánynyal pótolták a falakat, jó szélesen, kényelmesen, hogy szükség esetén több embernek adhasson helyet.

Két hónap leforgása alatt nemcsak a Szepességben, de Sárosban, sőt már Kassa környékén is voltak ilyen megerősített helyek. A váracsok őrségei, mindannyian vakmerő emberek, le-lecsaptak a falvakra, városokra, az utasokra, kereskedőkre s mikor megszedték magokat, oly gyorsan, mint jöttek, visszatértek fészükbe. Szóval, kitünően szervezett rabróélet kezdődött itt.

Legnagyobb volt a veszedelem természetesen a Szepességben, az új mozgalom keletkezési helyén.

A menedékkövi és lechniczi karthauziak, kik már eddig sok zaklatást szenvedtek a rablóktól, odahagyták kolostoraikat s mint a kik sohasem szándékoznak visszatérni, László királyhoz folyamodtak, engedje meg nekik, hogy Lőcsén, a falakon belül építhessenek kolostort.⁶

¹ U. o. fasc. anni 1468. no. 342.

² U. o. fasc. anni 1468. no. 350.

³ U. o. id. h.

⁴ „Petrus Axamith de Kossow supremus capitaneus fratrum et in Thabor neonon residens in Plawnyecz“ — 1456 május 31. levél a Nemzeti Múzeum törzslévéltárában.

⁵ Wagner, An. Scep. II. 76., 347.

⁶ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. másolatok, XXVI. 1.; Lőcse levéltárában, szám nélkül, 1454 febr. 19.

A zavargás híre hamar eljutott az akkor Bécsben székelő királyhoz s különböző magyarázatokra talált. Némelyek úgy tudták, hogy Axamitot több magyar főúr vagy maga Cilli Ulrik biztatná titokban, hogy a színleg ellene felkelő sereggel Hunyadit buktassák meg. Mások azt mondták, hogy a látszatra Axamit ellen gyűjtendő sereggel a császár ellen fognak fordulni, miután a szent korona, egy sereg magyarországi vár és birtok még mindig hatalmában volt. Azonban már Aeneas Sylvius megjegyezte, hogy e híreszteléseket nem tartja valószínűeknek.¹

Az idő telt a nélkül, hogy Hunyadi, az országos főkapitány avagy az érdekelt megyék bármit tettek volna a mozgalom meggátlására.

Maga Giskra is tétlen maradt, olvasom nem egy helyen. Giskra ekkor már nem volt Magyarországon; különben is túlkövetelés azt kívánni tőle, hogy, mikor a magyarok semmit sem tesznek, ő, a kit kitétek az uraságból, jöjjön vissza a rendet helyreállítani.

A király volt az első, a ki cselekedett. Hunyadi Lászlót bízta meg Axamit megfékezésével. Ugyanakkor felszólította Perényi Jánost, a Homonnai urakat, Rozgonyi Ösvátot s a veszedelemmel szomszédos hat vármegyét,² majd ismételtén Kassát,³ Késmárkot⁴ s bizonyára a többi várost, hogy ha Hunyadi László megkereste őket, haladéktalanul keljenek segítségére.

Sajnos, a felszólítás eredménytelen maradt. Maga Hunyadi László május végén még mindig Nagyszombatban tartózkodott s megelégedett avval, hogy Szamárdi Jánost némi hadakkal a felsőrészekre küldte. „Meghagyta neki — írta a bártfaiaknak —, hogy az ő tanácsuk és szándékuk szerint járjon el mindenben, a mi azokra a részekre üdvösnek és hasznosnak fog látszani“, kéri azért őket, fogadják be városukba s legyenek segítségére.⁵

„Miért is — írta most László király Kassának és Bártfának — mert azok a zászlós urak és vármegyék, kiket felkelésre szólított, késedelmeznek s ezáltal a baj csak nagyobodik s a vérszemet kapott Axamit már Kassa környékén garázdálkodik, megszánta az országot s mert a részleges felkelés nem sokat használna, általános felkelést fog

¹ Epistola 162.

² Bártfa levéltárában, 698.

³ Teleki, id. m. X. 386., 388.; Tört. tár, 1898. 189.

⁴ Wagner, An. Scep. I. 65.

⁵ Bártfa levéltárában, 700, állandó kiállítás a Sárosmegyei múzeumban.

hirdetni, nem kíméli a saját fiatal személyét sem, hogy a védelem nehéz munkájából kivegye a részét“. Meghagyja tehát a két városnak, üljenek fel fejenként s június 24-ére, mikorra osztrák és morva seregekkel ama vidékekre érkeznek, hozzá csatlakozzanak.¹ Kevéssel utóbb meg Hunyadi Jánost utasította, hogy összes haderejével késedelem nélkül a felső-részekre menjen.²

Egyelőre azonban csak annyi történt, hogy az általános felkelést kihirdették.³ A tényleges felkelés már elmaradt, mert a király sem tartotta meg ígéretét, nem ült fel személyesen. Két héttel utóbb azt írta Kassának, hogy részvétellel értesült az őt fenyegető sok veszedelemről, tekintélyes sereget fog küldeni oltalmára, addig gondoskodjék maga a saját őrizetéről.⁴ A tekintélyes sereg azonban, mely Zeuzeneker György osztrák kapitány vezetésével július első napjaiban indult útnak, csupán ezer emberből állt.⁵

Ennélfogva Hunyadi János sem ült fel, „a királyi felség fontos dolgaiban lévén elfoglalva“, a helyett a bártfaiakat intette, hogy ha „tekintetes és nagyságos Hunyadi László, Besztercze örökös grófja, a mi fiunk“ Kassa alá érkezett, valamennyien, lovon vagy gyalog keljenek fel, csupán annyi polgárt hagyván otthon, mennyi a város őrizetére okvetetlenül szükséges s magokkal vivén hadi eszközeiket, csatlakozzanak hozzá.⁶

László királyban mindazonáltal nem hiányzott a jó szándék, hogyha személyesen nem is fogott fegyvert, a veszedelemben forgó részeknek segélyére legyen.

Ahhoz, hogy nagyobb sereget küldjön, nem volt pénze. Ezt megszerzendő, attól a merész lépéstől sem riadt vissza, hogy önhatalmúlag, országgyűlés nélkül vessen ki tetemes adót, minden porta után egy aranyforintot. Azonban a megyék — Abaúj, Torna, Heves, Borsod, Hont, Nógrád, Zemplén, Ung, Bereg és Szabolcs — bár megokoltak, mégis súlyosnak találták az adót s Kállai János útján arra kérték a királyt, elégedjék meg a rendes adóval, őt porta után egy arannyal.

Lászlót meglepte a megyék kérelme. Nem minden szemrehányás nélkül válaszolta: „... erre a lépésre nemcsak a mi, de a ti, az ország igen nagy szüksége kényszerített, melyre ez alkalommal más, megfelelő orvosszert nem tudunk. Minapában kerülve ki idegen kezekből, atyai

¹ Kassa levéltárában, 255., Bártfa levéltárában, 701.

² Bártfa levéltárában, 704.

³ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,695.

⁴ Teleki, id. m. X. 392.

⁵ Bártfa levéltárában, 705.; Aeneas Sylvius, Epistola 162.

⁶ Oklevéltár LIII.

hajlékunkat üresen találtuk. Hogy azonban jövőben ilyen adóztatástól tartózkodni fogunk, ezt szokásba hozni nem fogjuk, sem szabadságtokra törni nem szándékunk, erre nézve levelünkéből elég biztosítékot merithettetek. A miért is az ország annyi veszedelmének elhárítására és szükségének kielégítésére ezt az adót minden késlekedés és nehézményezés nélkül megfizethették volna... mégis, mert annyira esdekeltek, megelégszünk, ha ez alkalommal öt portától kapunk egy forintot, a mint ti végeztétek; úgy azonban, hogyha ez az összeg a megkezdett vállalat befejezésére elégtelen lenne, az adót fel fogjuk emelni, mire nézve tárgyalni fogunk veletek".¹

Az adószedők az adót Bártfa tanácsának voltak kötelesek beszolgáltatni. A bártfai tanács meg szigorú utasítást kapott, hogy az átvett pénznek gondját viselje s csak annak adja ki egészben vagy részben, a ki erre nézve Cilli Ulrik vagy Holeczler Konrád levelével jelentkezik.²

Most végre tényleg megkezdték a harczt a bratrik ellen. Hunyadi János is fegyvert fogott; augusztus első napjaiban Savnikon szállt meg.³ Táborba szállt a fia, László gróf. Az augusztus végén Pozsonyban, László király elnökletével tartott országgyűlés⁴ még Ujlaki Miklós erdélyi vajdát és máscsi bánt mint a felső részek főkapitányát küldötte a veszedelem színhelyére.⁵

Szeptember második felében Ujlaki délről és nyugotról, Hunyadi László keletről, Kassa felől vette űzőbe a rablókat. Ujlaki a hrussói várat, melyet Kistapolcsányi Kelemen Bars és Nyitra megyék nemességének kérésére, hogy a vidék nyugalma biztosíttassék, a közelmúltban tetemes költségen váltott magához az azt megszállva tartó testvérek kapitányától, bizonyos Gyurkó Janótól,⁶ nehogy újra a rablók hatalmába kerülhessen, a saját fegyvereseivel rakta meg.⁷ Hunyadi László szeptember 21-ike körül Szepesben,⁸ pár nappal később Sárosban hadakozott. Kisszebenből hagyta meg a bártfaiaknak, hogy a jövőben minden gonosztevőt fogjanak el és érdeme szerint büntessék.⁹

¹ Kovachich, Suppl. II. 119.

² Oklevéltár LIV.

³ Bártfa levéltárában, 707.

⁴ Aeneas Sylvius, Epistola 153.

⁵ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,945.

⁶ Oklevéltár XLIX., Dl. 14,651., 15,124.

⁷ U. o. Dl. 14,728., 14,871.

⁸ U. o. Dl. 14,799., 14,921.

⁹ Bártfa levéltárában, 711. állandó kiállítás.

A bártfaiak eleget tettek a parancsnak. Ott akasztották fel a rablókat, a hol éppen érték. Zokon vette ezt Axamit s kemény hangon fenyegette meg őket, mikor két vitézét, Wissaczkít és Pertzikent felakasztották.¹ Egy rablócsapat meg éppen ily levelet küldött nekik: „Ti gonosz, igazságtalan bártfai nép, a miért társainkat, ezeket a jó és ártatlan embereket felakasztottátok, ártatlanul legyilkoltátok, a kik sem nektek, sem másnak nem vétettek: ha le nem teszték nekünk, társaiknak és vériüknek 400 aranyforintot három hét alatt a krakóhegyi kolostorban vagy Lechniczen a karthauziaknál, előbb-utóbb úgy állunk bosszút... mint a mi vérünkkel történt”.²

Az erélyes fellépésnek volt némi, mert nem sokáig tartó foganatja. Ujlaki Miklós október utolsó napjaiban már ezt írhatta a bártfaiaknak: „Isten irgalmából ezeknek a felső részeknek ellenségeivel és pusztítóival, Axamittal és Korbellel, azonképen valamennyi czimboráikkal fegyverszünetre léptünk”, — küldjenek tehát megbízottakat szent Márton napjára (nov. 11.) Szécsénybe, hol a végleges békéről fognak tanácskozni s a bárók, valamint a többi városok követei is jelen lesznek.³

A békét oly módon kötötték meg, hogy Axamitot és társait rendes évi fizetéssel László király zsoldjába fogadták.⁴

Úgy látszik, nem igen bíztak a testvérekben, hogy szavukat állják, mert a hadakat a télre a felső részeken hagyták. Ehhez képest László király már novemberben felszólította az előbb megnevezett megyéket, hogy a most megajánlott adót öt kapu után egy aranyat, a jövő esztendőre is fizessék meg a felső részeken táborozó zsoldosok ellátására.⁵

Az előrelátás nem volt felesleges. Axamit ugyan nyugodtan maradt; Valgata Márton, Ujvár kapitánya, azonképen „hüségesen szolgálta a királyt s harczolt a régi és új rablók ellen.”⁶ Megzavarta azonban a nyugalmat Komorovszki Péter, „liptói és árvai főispán, Likavára ura”,⁷ a ki szintén felcsapott testvérnek.

Tavaszi nyíltával kezdte meg műveleteit. Azonképen,

¹ Bártfa levéltárában, állandó kiállítás, közölve Tört. tár, 1882. 203.

² U. o. közölve id. h.

³ Bártfa levéltárában, 717.

⁴ Aeneas Sylvius, De Europa, 391.

⁵ Nemzeti Múzeum törzslevéltára, Prága, 1453 nov. 24.

⁶ Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1454 aug. 24.

⁷ „Petrus de Komorow comes lyptoviensis et arawiensis etc. residens in Lykawa”, több levelében így czímezi magát.

mint a mult évben Axamit, erősségeket emelt, foglalásokat tett Szepesben, Sárosban, azután Nógrádban, Gömörben és Tornában.

Megfékezésére Hunyadi János vállalkozott. 1454. április 22-én Nagyszombatból hagyta meg Bártfának és a többi városnak, hogy iparkodjanak saját erejükkel fékentartani a rablókat addig, míg a maga és Modrárr Pál haderejével táborba száll.¹

Ígéretét azonban aligha váltotta be, legalább nincs semmi nyoma. Két hónappal utóbb még mindig Nagyszombatban tartózkodott;² később meg a délvidéki események vonták el figyelmét a felső részekről s vették igénybe tevékenységét. A törökök törtek Rácországba s fogták ostrom alá Brankovics székvárosát, Szendrőt. A mint erről értesült — a törökök elleni küzdelem volt az ő éltető eleme —, haladéktalanul Rácországba indult.

Így a fenyegetett részeknek magoknak kellett védelmükről gondoskodni. Hédervári László egri püspök, Pálóczi László országbíró, Perényi János tárnokmester, Pálóczi Simon főlovászmester, Rozgonyi György, az egykori pozsonyi főispán, Rozgonyi Osvát, a székelyek és Zemplén főispánja, Pálóczi János Ung főispánja, Homonnai István és Bertalan, Olnodi Czudar Jakab, Serkei Lorándfi György, Szécsi Miklós, Debrői Imre, Nagymihályi Erdény Mihály, Semsei László, Balai György, Butkai András, Sennyei György, Bacsikai István, Csicseri Ormos Péter, Upor László, Sztritei máskép Gálszécsi László és Miklós, Sebesi László, Kapi János, Tótselymesi Apród Miklós, Stanczi Miklós, Malczai Benedek, Vajdai György, Homoki Botka András, Leszteméri Ördög Jakab, Szeretvai Ramocsa Mihály, Gencsi Miklós, Óri Dachó György, azután Kassa, Lőcse, Bártfa és Eperjes bírái, esküdtei november második felében a magok, vármegyéik és városaik nevében gyűlést tartottak Terebesen (Zemplén m.) s azon tanácskoztak, mily módon szabadulhatnak meg a rablók pusztításaitól.

Egyező akarattal abban állapodtak meg, hogy Rozgonyi Osvátot a felső részek főkapitányává választják, a ki tartozik zsoldosokat, lovasokat és gyalogosokat fogadni, de csak magyarokat, azaz bratrit nem; a főkapitány és a zsoldosok ellátására adnak az első negyedévben ötszáz aranyforintot, a következő negyedekre majd a szükség szerint; a főkapitány ügyeljen arra, hogy zsoldosai a rablástól tar-

¹ Bártfa levéltárában, 733., 740.

² Magyar Orsz. Lévéltár, Dl. 14.846.

tózkodjanak; Szepes, Sáros, Zemplén, Ung, Abauj, Torna, Gömör, Hont, Nógrád, Heves és Borsod vármegyékben általános adózást rendelnek, négy kapu után egy aranyforintot; az adó behajtására válaszszanak a megyék egy vagy két derék nemest a jobbmódúak közül; az adó tizenöt nap alatt beszedendő; a ki vonakodik megfizetni, a megye ispánja, másodízben a főkapitány kel megfenyítésére, három márka bírsággal sujtván az ily „rebellis“-t; ha marad valami a befolyt adóból, az félreteendő „a megye további, jövő hasznára és szükségére“; a királyt megkeresik, küldjön segítséget; addig a jelen végzések érvényben maradnak.¹

Mikor ezeket elvégezték, vették a hírt, hogy Komorovszki egyezkedni kíván. Giskra János, egykori főnöke, ki a nyár óta már ismét nálunk volt, vitte e szándéokra. Maga Komorovszki mondja ezt, tehát el kell hinnünk.

Erre az urak megbízták Rozgonyi Osvátot, bocsátkozzék tárgyalásba Komorovszkival. Ha sikerül vele meg egyeznie, az adózás elmarad; ha nem, fizessenek azoknak, a kiket Rozgonyi, ki a tárgyalás eredményéről idejében köteles értesíteni a megyéket, kijelöl.²

A tárgyalásokat december második felében Giskra János közbenjöttével Kassán végezték, még pedig eredménytelen. Komorovszki a maga, alattvalói és szövetséges társai nevében, „legyenek azok bármilyen nemzetbeliek és nyelvűek“, „örök“ békére lépett a tizenegy vármegyével, hogy azokat többé háborgatni nem fogja; a tőle magától vagy híveitől épített, megerősített vagy bármiképen megszállva tartott várakat, váracsoakat, mint Jolsvát, Murányt, Szárdvart, Rozsnyót, Brézót és Ozdint (nem Osgyánt) kibocsátja kezéből; kárpótlásul kap a tizenegy vármegyétől tizenegyezer aranyforintot, a melyből négyezeret azonnal, kétezeret később, a többit egy harmadik időpontban fizetnek meg neki.³

A béke eltartott addig, meddig a tél. A rablók tavasz nyíltával már megmozdultak éppen Liptóban,⁴ a Komorovszki uradalmában; majd Gömörbe csaptak. Változatosság kedvéért ezúttal Axamit Péter vezette őket s elfoglalták a még lélekzethez sem jutott Jolsvát.

De elfoglalhatták volna mindazokat a helyeket, a

¹ Csicsery-levéltár, 31,664., közölve Hazai Okmánytár, VII. 470—475.

² A most idézett oklevélen, pótlólag a keltezés után.

³ Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,307.

⁴ Bártfa levéltárában, 773.

melyeket pár hónappal előbb bocsátott ki kezéből Komorovszki. Mert a megyék valóban bűnös hanyagságot tanusítottak e nehéz napokban. Éppen Gömör vármegyének külön királyi parancsra volt szüksége, hogy gondoskodjék azoknak a vitézeknek élmezéséről, kik az imént felszabadult Rozsnyóvárát őrizték, „mert különben félni lehet, hogy a váracs ismét a csehek hatalmába jut”.¹

Úgy látszik, eleink is úgy tettek abban az időben, mint ma szoktunk tenni: minden bajunkra az államhatároltól várunk orvoslást, a helyett, hogy magunk segiténkön önmagunkon. Most is Hunyadi Jánosnak kellett fegyvert fogni, a ki azután rövid szerrel lecsendesítette Axamitot. Június elején fegyverszünetre lépett vele olyan kikötéssel, hogy a békéről a Győrbe egybehívott országgyűlésen fognak tárgyalni.² Pelsőczy Bebek Imre özvegye, Veronika asszony meg 1160 aranyforintot fizetett Axamitnak s visszakapta Jolsvát.³

Körülbelül ugyanabban az időben, mikor Axamit Gömörben hódított, Talafusz János is fegyverhez nyult.

Talafusz, mikor Giskra eltávozott, itt maradt s mint Richnó ura és kapitánya békében élt, Bártfával éppen jó viszonyt tartott. Olykor még a felesége, Saani és Hochwaldi Zsófia asszony is megkereste a várost bizalmasabb kérésekkel. Viszont Bártfa sem mulasztotta el, hogy alkalomadtán ajándékkal tisztelje meg a szomszéd váruat.⁴

A mondott időben azonban Talafusz szakított békés magatartásával. Szent György napja (ápr. 24.) körül Perényi János felhívására szétverte a Gömör városában tanácskozó megyei rendeket, azután Perényi segítségével ostrom alá fogta Jászót, a prémontreiek kolostorát és elfoglalta.

Ez a csapás nagyobb volt, mint az, a melyet 1448-ban élt át a prépostság. Akkor a bratrik csak megrabolták s azután továbbálltak,

A kik a jászói prépostság történetéről eddig írtak, egyértelemmel állítják ugyan, hogy a prépostság már 1448. óta a csehek birtokában volt. De valamennyien tévednek. Ennek ugyanis az lett volna a szükségképen való következménye, hogy a konvent 1448-tól, illetőleg a megszállás napjától beszünteti hiteles helyi működését. Már pedig az egykorú, hiteles oklevelek egész sora bizonyítja,

¹ Oklevéltár LVII.

² Bártfa levéltárában, 797.

³ Magyar Orsz Levéltár, Dl. 14.978.

⁴ Bártfa levéltárában, 746., 774.

hogy a konvent az 1448-iki megrablás után továbbvégezte hiteles helyi teendőit.¹ Az utolsó oklevél 1455. április 15-én kelt, melyben a konvent egy birtokbaiktatásról küld jelentést Pálóczi László országbírónak.² Itt hosszú időre megszakad a fonál, mert az említett oklevél kiállítását követő napokban, 1455. április vége felé Talafusz elfoglalta a prépostságot s a kolostorban vett szállást.

A szó teljes értelmében a kolostorban. Pálóczi László országbíró mondja ezt egyik oklevelében.³ Tehát nem a Jászó városa felett emelkedő dombon, a plebánia-egyház mellett, mint egyesek állítják; sem a kolostorral szemben álló sziklán, mint általánosan hiszik, hanem magában, a mai prépostsági épület helyén állott kolostorban.

Bíró Lukács prépost és szerzetestársai hosszú időre idegenben kényszerültek megvonni magokat.

Evvel a Boldvavölgye ott volt, a hol félév előtt. Avval a különbséggel, hogy akkor Komorovszki Szárdvárról, tehát alulról felfelé pusztította; most Talafusz Jászóról, tehát felülről lefelé zsarolta Szárdvárig. A békés Talafusz végképen eltűnt. Éppen úgy rabolta a szegény népet, égette fel házát, mint a vérbeli testvérek. Többet szenvedtek mégis a völgy alsó felében fekvő községek: Hidvégardó, Vendégi (Boldvavendégi), Szentandrás, Kovácsi, Szögliget (Boldva-) Szilas, mint a melyek Szárdvárhoz tartoztak.⁴ Szárdvár pedig a Bebekeké volt; azoké a Bebekeké, a kiknek a felhívására egybegyűlt gömöri urakat az imént verte szét Talafusz Gömörben.

Komorovszki sem töltötte tétlenül az időt; Axamitnak azonképen kedve ellen volt a semmittevés s a mikor még Krski bratrivezér csatlakozott hozzájuk: hármashban kezdték meg a dúlást a nyár folyamán. Brcsal és Bartos, egykor Giskra kapitányai, ugyanakkor Késmárkon erőszakoskodtak.

A dolog, különösen a lipői, Giskrát is érdekelte. Úgy látszik, hogy Komorovszki és két társa az ő birtokait támadták meg. Fegyverre kelt tehát ellenök. Brcsal és Bartos

¹ 1448. nov. 6. Sztáray-Oklevéltár. II. 412.; 1449-ből Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,220, 14,244.; 1450-ben Giskra személyesen jelent meg Jászón a konvent előtt, Magy. Orsz. Ltár, Dl. 14,410., Jászói konvent Országos Levéltára, Divers. mandat. fasc. XX. 8.; 1452-ből Csicsery-levéltár, 31,627.; 1453-ból Magy. Orsz. Ltár, Dl. 14,668.; 1454-ből leleszi konvent Országos Ltára, fasc. act. 1454. no. 34.

² Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,924.

³ "... Thalaffwz ... claustrum Jazow vocatum in comitatu Abaujwar habitum condescendendo, fortaliciumque in eodem clauastro erigendo ... Oklevéltár XCIII.

⁴ Csánki, id. m. I. 236.

ellen Czajkát küldötte, ki Csütörtökhelyen foglalt el erős állást, hogy állandóan szemmel tartsa azokat¹; Komorovszkiékkal, segélyadásra szólítván a bártfaiakat, maga szállt szembe.²

Idáig még nem jutott a cseh-huszita világ Magyarországon: cseh harczolt cseh ellen.

A hadakozó felek nemsokára megbékéltek. Mind Giskra, mind Komorovszki Pálóczi László országbiróhoz és Perényi János tárnokmesterhez fordultak, hogy tegyenek köztük igazságot. A két zászlós úr természetesen készséggel lépett közbe. Gyűlést hirdettek Kassára, melyre meghívták a városokat.³ Kevéssel utóbb meg Giskra hívott össze értekezletet ugyancsak Kassára, hogy „a késmárki emberekkel — írta a bártfaiaknak — a mi legkegyelmesebb urunk, a mi és a ti javatokról és hasznokról tanácskozzunk és intézkedjünk”.⁴

Mindakét tanácskozásnak sikerrel kellett végződnie, mert Czajka szeptember elején elhagyta csütörtökhelyi állását, Giskra meg szeptember 17-én így írt Komorovszkinak: „Nemzetes Komorovszki Péter úrnak, lipói főispánnak, kedves barátomnak. Szolgálatomat ajánlom nemzetes, kedves barátom. Írod, hogy bizonyos megyékben, a melyekkel nekem összeköttetésem van, kárt tenni és valamit kezdeni szándékozol, kérve engem, hogy ebben téged ne akadályozalak. Kedves barátom, tudod, hogy én téged semmiben sem akarlak akadályozni s ha illő és tisztességes volna, magam szeretnék ebben a dologban tanácsosal és tettel segítségedre lenni, csak az én birtokaimban ne tégy kárt”.⁵

A nem csekély körütekintéssel megírt levél, valamint az egész háborúskodás magyarázatát Komorovszki adja meg december végén a bártfaiakhoz írt levelében: „Mínhogy

¹ Hain krónikája id. h. azt mondja, hogy Giskra személyesen ment a késmárkiak ellen; Hradszky József meg ezután és a leibiczi krónika után „A szepesi tiz-lándzsások széke” (Lőcse, 1895.) cz. művében 26—27. ll. részletesen leírja azokat a pusztításokat, melyeket Giskra Csütörtökhelytől Késmárkig és visszavonulgatva a közbül fekvő községekben tett. Azonban a szepesszombati krónika szerint (Demkó, Lőcse, 1891. 35.) nem Giskra, de Czajka vett szállást Csütörtökhelyen. És ennek a krónikának van igaza. Mert Giskra a saját oklevelei tanúsága szerint, melyeket a következő jegyzetekben idézünk, ugyanakkor, azaz 1455 július 20 — szept. 8. (Wagner, An. Scep. II. 12., 48., 105.) között más felé volt elfoglalva.

² Giskra levele Eperjesen kelt, 1455 aug. 20-án. Bártfa levéltárában, 814.

³ Bártfa levéltárában, 904.

⁴ Szomolnok, 1455 aug. 18. Bártfa levéltárában, 812.

⁵ Bártfa levéltárában, 824.

hozzám küldtetek a ti embereteket, a prókátor urat avval a kéréssel, hogy a ti falvaitokat biztosítsam, szíveskedjete tudomásul venni, hogy én Palocsavárát lekötöttem Axamit úrnak pénzben és az adandó segítség fejében, hogy tanácsoljon és segítsen engem testvéreivel együtt ama pénz dolgában, melylyel az a szemtelen Osvát és mások tartoznak nekem, a kik hazugsággal elnyerték a váraimat. Én most nemcsak Palocsát, de Likavavárát és Árvát is zálogba adom az utolsó jobbágyig és azt veszem magam mellé segítségül, a kit lehet. Isten segítségével és az én igazságom szerint úgy akarok velök szövetségzni, hogy az én kiadásaim és károsodásaim, melyeket ezideig viseltem és a mai napig viselek, senkinek gúny tárgyává nem lesznek. Azért nem tudlak titeket az iránt biztosítani, hogy nem lesz károtok tőlök (a szövetségeseitől); de annak nem én leszek az oka, miután azok által az árulók által, kik megfedkeznek a tisztességről és hitökről, oda jutottam, hogy kárait miatt én pénzem fejében kénytelen voltam a váramat elveszíteni. Azért mindazok, a kik nálam fel vannak írva, vigyázzanak.“¹

Tehát az volt a háborúskodás oka, mert Rozgonyi Osvát a kikötött összeget nem fizette meg s Komorovszki első boszújában fordult Giskra ellen, ki a Rozgonyival kötött egyezségnek közvetítője volt. De kitünik a levélből még az, hogy Komorovszki folytatni készült a háborút azok ellen az urak ellen, kikkel a mult év végén egyezsége lépett.

Tényleg 1456. tavasz elején hallunk a zavargás megújulásáról. Egy csapat testvér a Kisszeben melletti Radics-hegyet szállta meg s onnan tartotta állandó rettegésben Kisszebent. Mind Eperjes, mind Kassa körülbelül egy időben tudatták az eseményt Bártfával s mindketten segítségét kérték. Leghamarább segített azonban Giskra, a ki Talafuszsza, bár ez ellen szintén hadat kellett volna vezetnie, mert Jászót még mindig megszállva tartotta és Kniezics Mátyással, a sárosi várnagygyal tört a rablókra s kergette el őket.²

Axamit Nógrádban harczolt. Elfoglalta Jenő városát s váracsozt építvén benne, hatalma alatt tartotta.³ A mint látszik, Nógrádot és Gömört különösebben kedvelték a csehek; talán itt találkoztak a legerélytelenebb ellenállással. Hogy Komorovszki mennyire haladt fenyegető terveivel, nem tudjuk megmondani.

II. Mohamed szultán 1453. május 29-én elfoglalta Kon-

¹ Bártfa levéltárában, 845.

² U. o. 882., 883.; Tört. tár, 1900. 8.

³ Oklevéltár LVIII.

stantinápolyt s ezzel véget vetett a kelet-római császárságnak. A magyar rendek a megrendítő esemény hatása alatt az 1453. augusztus végén tartott országgyűléstől kezdve állandóan foglalkoztak a hatalmas ellenség elleni védekezéssel. De, mert a jószándéknál sohasem jutottak tovább, világos, hogy Konstantinápoly bukásának jelentőségét nem fogták fel kellőképen. Sikertelenek maradtak a német birodalommal Regensburgban, illetőleg Frankfurtban, valamint közelebbről 1455. májusában a császárral Bécsűjhelyen folytatott tárgyalások. Csak a mikor Capistranoi János, ez a lánglelkű keresztpredikáló ferenczes szerzetes és Carvajal János bíboros, III. Calixtus pápa követé, megjelentek az országban, jutott a dolog annyira, hogy az 1456. márcziusában Budán tartott országgyűlés elhatározta a régóta tervezett hadjáratnak a nyáron való megindítását. A rendek határozatát László király, a ki ezúttal látta először Budát, magyar székvárosát, április 6-án közölte a pápai követtel.

Azonban már másnap biztos hír érkezett Rácországból, hogy a szultán nagy hadsereget gyűjt, melylyel Nándorfehérvárt szándékozik ostrom alá fogni s a fontos végvár megvívása után Magyarországra nyomulni. A hadi tervet tehát meg kellett változtatni; a vállalat megindításával nem lehetett aratás utánig várni s támadás helyett védelemről kellett gondoskodni. De különösebb intézkedésről most sem hallunk. A király megelégedett avval, hogy általános felkelést hirdetett s a pápához, valamint az idegen uralkodókhoz segílyt kérő levelekkel fordult. A rendek ezt az intézkedést elégségesnek tartották. Csupán azt végezték még, hogy a felső-részekben zajongó elemeket minden áron le kell csendesíteni, hogy az ország teljes erejét a védelemre fordíthassa.¹

Ehhez képest Ujlaki Miklós erdélyi vajda megjelent Nógrádban s egyezkedést kezdett Axamittal. Axamit 2200 aranyforintért kiadta kezéből Jenőt összes tartozékával.²

Hédervári László egri püspök, Pálóczi László országbíró, Perényi János tárnok, Pálóczi Simon és János, Homonnai István és Bertalan, Olnodi Czudar Jakab, Tornai Szilveszter és Modrár Pál juliusbán Talafuszszal léptek egyezsége, mely szerint ez bizonyos pénzbeli kielégítés mellett távozott Jászóról.

A prémontrei barátok azonban evvel nem szabadultak meg a számkivetésből. Mert az urak a monostort, nem bízván Bíró Lukács prépost erejében, hogy a csehek esetleges táma-

¹ Ezt abból következtetjük, mert a csehekkel alkudozó urak világosan mondják, hogy megbízatásukat a rendektől kapták.

² Oklevéltár LVIII. Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1456 május 31.

dása ellenében sikerrel fogná megvédelmezni, Kassa városára bízta s felhatalmazták, hogy ha ők Talafuszszal szemben vállalt kötelezettségeknek a kitűzött időben nem tennének eleget, a kolostort visszabocsáthatja Talafusz kezébe. Egyben kétszáz aranyat adtak a városnak, hogy az erődben megfelelő számú őrséget tartson, megígérvén, hogy ha nagyobb költségei lesznek, utólag ezeket is fedezni fogják.¹

A jászói prépostság kolostorában tehát most Kassa őrsége fogott helyet. Azonban az erőd jókarbantartása, az őrség ellátása súlyos teherként nehezedett Kassára s buzgósága annyira alászállt, hogy már az erőd lerombolásáról gondolkozott.²

Megütközéssel értesült erről László király s szigorúan meghagyta a városnak, hogy az erődöt le ne rombolja, mert ekkor Talafusz újból felépítheti; ellenkezőleg szorgosan őrizze s ha nem volna elegendő embere, ő fog vitézeket küldeni; különben felelőssé teszi minden bekövetkező kárért.³ Később még arról értesítette a várost, megparancsolta Talafusznak, hogy Jászó lebontását, ha talán erre nézve kötelező írást is vett Kassától, ne sűrösse, az erről szóló levelet meg adja vissza. Giskrát is utasította, tiltsa el Talafuszt minden erőszakos lépéstől s Giskra ezt megígérte.⁴ A kassaiak ismételt panaszára pedig felszólította Abauj és Torna megyék nemességét, hogy Jászó gondozásában támogassák őket. „De ha ezek a megyék — írta a király — nem sietnének a segélyadással, Kassa akkor is köteles Jászon őrséget tartani s az ő tudta nélkül nem rombolhatja le.”⁵

Ezek közben Biró Lukács lépéseket tett, hogy visszaszerezze elvesztett otthonát. Személyesen járult László király elé. Sok panasz közt kérte, adja vissza monostorát s ne engedje, hogy szerzetes testvéreivel idegenben éljen.

A király kész volt a prépost kérését teljesíteni, de előbb tudni akarta, vajjon képes lesz-e a maga erejével kolostorát megvédelmezni. Az ez iránt való vizsgálattal Kassát bízta meg.⁶ És Kassa, bár előbb ismételten panaszkodott, úgy találta, hogy a prépost saját embereivel, saját költségén nem lesz képes megfelelni a rá váró súlyos feladatnak. Erre a király maga utasította a várost, hogy Jászt a prépostnak át ne adja, de mint eddig a saját őrizete alatt tartsa; kész e munká-

¹ Kassa levéltárában, 279.

² U. o. 275.

³ U. o. 276.

⁴ U. o. 282.

⁵ U. o. 283.

⁶ U. o. 284.

jában maga is segedelmére lenni.¹ Biró Lukács tehát és szerzetesei tovább bolyonghattak.

Míg Ujlaki Miklós, Pálóczi László és a többiek a cseh kapitányokkal egyezkedtek, Mohamed szultán junius folyamán óriási sereggel szárazon és vízen ostrom alá fogta Nándor-fehérvárt.

A király általános felkelést hirdetett ugyan, de mert maga nem ült fel, sőt május végén Cilli Ulrik társaságában elhagyta Budát s távozott az országból, az általános felkelésből semmi sem lett. Az urak s az ő példájukra a köznemesség túlnyomó része bűnös közönnyel szemlélték a készülő veszedelmet. Hiába, megfogytakozott a nemzet fiaiban az erkölcsi érzék, elhalványult a hazaszeretete.

Egyedül Hunyadi János volt tevékeny. Lelkesedéssel vállalkozott arra, hogy a király és az egész ország mulasztását pótolja. Az urak közül csupán hárman: Kanizsai László, Rozgonyi Rajnald és Korogi János csatlakoztak hozzá. Ezek és a saját dandáraival, némi csekély számú nemességgel és azokkal a kézművesekkel, pórokkal, szegény emberekkel, diákokkal, kolduló barátokkal, kik Carvajal János fáradozására s Capistranói János gyújtó szavára veték fel a keresztet, tehát csak csekély számú rendes sereggel s mintegy húszezernyi lelkes, de gyakorlatlan s hiányfegyverzetű tömeggel indult julius derekán a már nagy veszedelemben forgó vár felszabadítására. Vakmerő vállalkozását teljes siker koronázta. Julius 14-én megszalasztotta a törökök hajóhadát; egy héttel utóbb szárazföldi seregüket.

Az egész keresztényvilág örömmünnepeket ült a szinte csudás győzelem hallatára. Magyarország azonban ugyanakkor mélységes gyászba borult. A hős, a ki a diadalt kivívta, néhány nappal utóbb az oszlásnak indult tetemeiktől megmételvezett légkörben megbetegedett s 1456. aug. 11-én Isten akaratában való példás megnyugvással visszaadta lelkét teremtőjének.

Hunyadi János pályafutása méltóbb véget nem érhetett. A vallás és a haza védelmének szent ügyében lett nagygyá; ez szerzett neki dicsőséget, hatalmat és gazdagságot; ennek a diadalmas szolgálatában érte a halál.

A mikor a veszedelem elmúlt, László király nagybátyja társaságában visszatért Magyarországra. Azt hirdette, hogy a hadjáratot saját vezérlete alatt folytatni fogja. Valójában azonban az volt a célja, hogy azokat a várakat, melyek Hunyadi János kezében voltak, fiaitól visszavegye s azt a

¹ Kassa levéltárában, 285.

hatalmat, melyet Hunyadi János bírt, Cillire ruházza. Október derekán érkezett Futakra, hova már előbb országgyűlést hirdetett. Futakról hagyta meg a felső részeken tanyázó cseh kapitányoknak, hogy hadaikkal hozzá siessenek.

Talafusz kelt leghamarabb útra s elkísérte a királyt Nándorfehérvár kapujáig.¹ Giskrát útban találta a királynak már Nándorfehérvárott, öt nappal a Cilli tragédiája után adott parancsa, hogy, miután a tél közelsége miatt a hadjáratot elhalasztotta, forduljon vissza s védelmezze inkább a felsőrészeket a latrok ellen.² Komorovszki bizonyos számú csapatokat küldött, melyek Talafusszal együtt eljutottak Nándorfehérvárig, de ő maga a felsőrészeken maradt. A harcziás kapitány annyira megszelídült,³ hogy a bártfiaiak magok kérték a királyt, hagyja otthon az ő védelmökre. S a király, nem lévén már szüksége újabb csapatokra, teljesítette kérésüket.⁴

A felső részeken tényleg újból kiütött a zavargás. Úgy látszik, Axamit keze volt a dologban. Nemcsak azért gondoljuk ezt, mert ő volt a legnyughatatlanabb s nem hallunk arról, hogy a király őt Futakra hívta; hanem, mert a mozgalom ezúttal Palocsa várából indult ki, Palocsa meg ezidőszerint az ő zálogos birtoka volt.

Új testvérek is érkeztek, a kiknek száma Sárosmegyében, különösen a szóban forgó Palocsában és Tarkóvárában, a hova Tárczai Tamás vezette be őket, napról-napra növekedett.⁵ Zavargásuk áttevődött a következő esztendőre.

A nógrádmegyei Zagyva várában fészkelő csehek 1457. február végén Rédei János Csekén levő részbirtokára törtek, Kis Pál nevű jobbágyát agyonverték, más tizennégy jobbágyát fogságba hurczolták s csak 200 forintért bocsátották szabadon, végül mindent felperzseltek.

Érdekes a vad támadás oka. Rédei János megegyezett a zagyvai csehekkal, hogy ad nekik egy hordó bort, egy köböl lisztet, egy vég gyolcsot, azután sót, safrányt, paprikát és negyven aranyforintot; ennek fejében a csehek megkímélik birtokait. A mikor a mondott dolgokat Zagyvába szállította, a hevesmegyei Tarfalu mellett gonoszul rajta ütöttek Csengerházi György, Tamásfalvai Tamási Miklós,

¹ Kassa levéltárában, 239.

² Bártfa levéltárában, 923.

³ Komorovszki a lubló kapitánynyal és másokkal 1457 ápr. 7-én mint felkért békebíró ítélezik Héthárson. Berzeviczy család Itára, Nemzeti Múzeum.

⁴ Oklevéltár LIX.

⁵ Bártfa levéltárában, 918.

Nádasdi Péter, Benedek, Miklós, András és István, Pásztói János szolgáló népeivel s a szállítmányt szekereüstül, ökrösüstül Pásztói János Pásztó melletti Hasznos nevű várába vitték. Így a csehek elestek a váltságadótól s ezért erőszakosan kárpótolták magokat.¹

Helyesen emelte ki tehát László király 1457. febr. 28-án kelt levelében, melylyel a rendeket országgyűlésbe hívta a Rákosra, hogy különösen az ország két nagy ellenségéről, a törökökről és a csehekről fognak tanácskozni.² S be nem várva egybegyűlésüket, utasította Perényi János tárnokot, ki különben már tél eleje óta e tájakon hadakozott, akadályozza meg a rablók terjeszkedését, kik elhagyva Sároست, most Abaujban és Zemplénben építtették azokat a veszedelmes váracsokat.³

Annak a látványnak vagyunk tehát tanui, hogy a magyar tárnok mellett a cseh Giskra és Talafusz, valamint a lengyel Komorovszki harcolnak a testvérek ellen. Azonban egyszerre változott a helyzet s ugyanezek a magyarok ellen küzdöttek.

A pártok harcza, mely már, mondhatni, évtizedek óta dúlt, nem szűnt meg, mint azt előbb kifejtettük, Hunyadi János halálával.

Az a nagy párt, mely eddig Hunyadi Jánost vallotta vezérének, Hunyadi Lászlóban atyja hatalmának és méltóságának természetes örökösét látta. A másik, az urak pártja ellenben azt hitte, hogy az erős ellenfél kidőltével immár ő lehet a hatalom birtokosa. A harcz annyira elfajult, hogy kölcsönösen gyilkosságra vezetett. Az áldozatok a két párt törekvéseinek ezidőszerinti képviselői: Cilli Ulrik és Hunyadi László grófok voltak.

Előbb Cilli bukott el. Hunyadi László és barátai a véres tett elkövetése után László királyhoz siettek s őt megnyugtadni iparkodtak. Azt mondták, hogy Cilli gyűlöletessé tette az ő (a király) személyét a nemzet előtt s biztosították hűségükről. A megrémült király színre hitelt adott nekik. Leveleiben nagybátyja halálát veszekedés közben történt véletlen esetnek mondtotta; Hunyadi Lászlót az ország főkapitányává nevezte s mikor Nándorfehérvárról Budára utaztában Temesvárott a Hunyadiak házánál megállapodott, az özvegy Hunyadiné megnyugtatóására esküvel

¹ Oklevéltár XCIX.

² Tört. tár, 1902. 282.

³ Bártfa levéltárában, 960.; Kassa levéltárában, 268., az utóbbi közölve Tört. tár, 1902. 283.

fogadta, hogy Cilli haláláért fiain nem fog boszút állni. A Hunyadi-párt tehát győzedelmeskedett.

Hirtelen következett azonban a fordulat, mikor László király megért Budára s az urak befolyása alá került. Garai László nádor, Ujlaki Miklós erdélyi vajda, Bánfi Pál főajtónálló, Buzlai László főpohárnok és a többiek szüntelenül azt hangoztatták, hogy Cilli megöletése előre megbeszélt terv szerint történt, hogy a királyt megfoszszák leghívebb és leghatalmasabb tanácsadójától; hogy a Hunyadiak koronájára áhítoznak, életére törnek s hogy mindkettőt csak úgy mentheti meg, ha a Hunyadi-fiúkat és barátaikat ártalmatlanná teszi. S az ifjú király ezeket már tényleg elhitte.

Parancsot küldött a bratrik ellen harczoló Giskrához, hogy hadaival siessen Budára.¹ A mint megérkezett, a Hunyadi-testvéreket a királyi lakba hívták s a mi rosszat sem sejtőket azonnal elfogták, velük együtt házuk több barátját, mint Kanizsai Lászlót, Vitéz János püspököt, Rozgonyi Sebestyént s a már sokszor emlegetett Modrárt Pált. Az urak rögtönítélő törvényszékké alakultak s a nélkül, hogy a vádlottaknak alkalmat nyújtottak volna a védelemre, valamennyit bűnösnek mondták a felségsértésben s mint ilyeneket fő- és jószágvesztésre ítélték. Hunyadi Lászlón haladéktalanul végrehajtották az ítéletet (1457. márcz. 16). A többiek csak azáltal kerültek el a hasonló sorsot, mert a király visszariadt a tömeges kivégzésektől.²

Ez időszerint tehát a helyzet urai Garai, Ujlaki és szövetséges társaik voltak, de csak pillanatig.

Hunyadi János özvegye, mikor hallotta, hogy egyik fia gonosztevéként bakó keze alatt veszett el, a másikat fogságra kárhoztatják, boszúra gondolt. Elhatározta, hogy fegyvert fog a gonosztett elkövetői ellen. Együtt érzett vele testvére, a harczias természetű Szilágyi Mihály és családjának sok jó barátja. Hunyadi Lászlónak Budáról megért dandárai s a család hatalmában levő királyi várak őrségei tekintélyes haderőt szolgáltattak. Számukat növelte Hunyadiné azokkal a bratrikkal, a kiket a felsőrészek³ és Lengyelországban⁴ zsoldjába fogadott.

Ilyen eredményre László király nem számított. A koronáját fenyegető komoly veszedelem most keletkezett, a

¹ Bonfini, 499.

² Archiv Česky, VII. 216.; Palacky, Dejiny Česke, IV. 1. 354.; Fontes rer. Austr. Diplomataria et Acta, XX. 107—109.

³ Bártfa levéltárában, 978.

⁴ Monumenta Polon, II. 2. 170.

mellyel szemben kénytelen volt ő is fegyverhez nyúlni. Giskra Jánost újból a felsőrészek főkapitányává nevezte s a „zavargók“ ellen küldte.¹ Hasonló megbízatást adott Talafusz Jánosnak;² Kassának és Bártfának pedig megparancsolta, hogy hűtlenség büntetése mellett összes lovas és gyalog haderejükkel csatlakozzanak Giskrához s Szilágyi Mihály embereit, kik környékükre mentek zsoldosokat toborzani, fogják el.³

A pártharczok, ime, polgárháborúba kergették az országot. Szilágyi és Giskra ismételten oly erővel csaptak össze, egymás területén kölcsönösen olyan pusztításokat vittek véghez, melyek nem maradtak az előző évek megpróbáltatásai megett.⁴

Giskra, mikor látta, hogy a Hunyadi-ház pártja napról-napra erősödik, hogy a forradalom könnyű szerrel nem verhető le, maga tanácsolta László királynak, hogy keresse a békés kibontakozását. Úgy történt.

Hunyadiné elfogadta a Pálóczi László országbírótól hozott ajánlatokat, sőt áldozatokra is kész volt, csak kieszközölje Mátyás fiának szabadonbocsátását. Kötelezte magát, hogy átadja a királyi várakat, részben azokat is, melyeket férje Ulászló és László királyoktól nyert adományba; csupán azokat a birtokokat tartja meg, melyeket férje Zsigmond és Albert királyoktól kapott vagy kormányzósága éveiben az országos tanács hozzájárulásával szerzett s maga László király megerősített; Pálóczi László viszont megígérte, hogy Mátyást Esztergomba hozzák, hol az érsek és Ujlaki Miklós felügyelete alatt marad mint kezes a várak átadásáig; a mint ezek átadattak, a többi fogolylyal együtt visszanyeri szabadságát; a király mindenkinek közbocsánatot hirdet.⁵

A vezérek példájára s Hunyadi Jánosné egyenes meghagyására Osgyáni Bakos Pál, a Hunyadiak Tokaj várának kapitánya, szintén fegyverszünetre lépett Talafusszal, „a királyi felség hűséges szolgájával“, olyan feltétellel, hogy a fegyverszünet tartama alatt a Hunyadi-ház hívei szabadon járhatnak-kelhetnek mindazokon a részeken, melyeket „nagyságos Talafusz János úr bír“ és viszont.⁶

¹ Oklevéltár LXIII.; a Kassához küldött Tört. tár. 1902. 284.

² Oklevéltár LXII.; Kassa levéltárában 288., Bártfa levéltárában, 972.

³ Bártfa levéltárában, 961.

⁴ Turóczi, id. kiad. I. 352.; Dlugoss, id. m. II. 202.

⁵ Kaprinay, Hung. dipl. I. 207.; Dlugoss, id. m. II. 202.

⁶ Kassa levéltárában, számozatlan rész, Nyárád, 1457. június 20., közölve Tört. tár. 1902. 285.

A nyugalom azonban két hónapig sem tartott. Hunyadiné, még inkább Szilágyi Mihály súlyosaknak találták a feltételeket, melyek különben sem szolgáltattak elégtételt.

A harc tehát újra kitört. László király, miután a fergeleg elől menekülve már május második felében elhagyta Budát s Mátyást magával víve Bécsbe tette át udvarát, innen sarkalta a kassaiakat, bártfaiakat, hogy ha Giskra megkeresi őket, minden erejökkel segítsék;¹ Perényi János tárnokot meg Giskra mellé főkapitánynya nevezte.²

De az immár hatalmasan megnövekedett Hunyadi-pártot ketten sem tudták legyőzni. Három héttel László királynak a városhoz intézett, harczra tüzelő levele után, Perényi és Giskra, azonképen a főkapitányságuk alatt álló kassai és körmöczi kamarák kerületébe tartozó megyék, a király utólagos hozzájárulásának reményében 1457. szeptember 8-án Kassán a jövő esztendő Szent György napjáig (ápr. 24.) tartó fegyverszünetre léptek Szilágyi Mihállyal, illetőleg Hunyadi János özvegyével, valamint a pártjukhoz tartozó Szabolcs, Bereg, Szatmár, Ugocsa, Bihar, a két Szolnok, Csanád, Temes, Arad, Krassó, Zaránd, Békés és Csongrád vármegyékkel. Pozsony, Nyitra, Trencsén, Turóc, Liptó és Árva megyéknek, melyek Perényi és Giskra főkapitánysága alatt álltak, tetszésükre bizott belépnek-e a fegyverszünetbe vagy nem, a melybe Szilágyi Mihály kívánságára Szentmiklósi Pongráczot is be kellett venni, kivel Szilágyi Mihály, illetőleg Hunyadiné már a mozgalom elején fegyverbarátságot kötött.³

A fegyverszünet feltételei szerint ez idő alatt a kereskedők, vásárosok, általában minden rangú és rendű emberek szabadon jöhetnek-mehetnek egymás területén; ha kártétel történnék, az a párt, a mely előtt a panasz tétel, köteles két vagy három nemest kiküldeni abból a vármegyéből, a melynek területén a kártétel történt, kik meghallgatván a feleket, legkésőbb négy hét alatt gondoskodnak a kárpótlásról. Ha a király nem járulna hozzá a fegyverszünethez, vagy magok a szerződő felek állnának el attól, Perényi és Giskra, illetőleg Szilágyi kötelesek egy hónap alatt értesíteni egymást, a mikor is amazok Tokajba, emez Kassa tanácsának küldik a felmondó levelet.⁴

¹ Oklevéltár LXIV. ; Kassa levéltárában, 290.

² Oklevéltár LXVI. ; Bártfa levéltárában, 981.

³ Kaprinay, id. m. I. 197.

⁴ Oklevéltár LXV.

A végleges békéről a Szikszóra (Abauj m.) egybehivandó gyűlésen szándékoztak tárgyalni. Legalább így írta ezt Giskta öt nappal a fegyverszünet megkötése után Bártfának, felszólítván a várost, hogy küldjön Szikszóra megbizottakat.¹

Összejött-e a gyűlés, nincs módunkban megmondani. De azt már tudjuk, hogy béke ezután sem volt s a harcz csak akkor szűnt meg, mikor megjött Prágából a hír, hogy László király (1457. nov. 23.) meghalt.

¹ Bártfa levéltárában, 983.

IV. FEJEZET.

A cseh-huszita uralom megszűnése.

Giskra meghódol Mátyás király előtt. — Meghódolása nem sokáig tart. — Lengyelországba megy; Kázmér királyt buzdítja, fogjon fegyvert Mátyás megbuktatására. — A bratrik, mind a Giskra, mind a Szilágyi fősege alatt állók, felmondják az engedelmességet. — Hadjárat a bratrik ellen 1458-ban. — Fegyverszünet. — A fegyverszünetet nem Giskrával kötötték. — Giskra 1458-ban, 1459-ben Lengyelországban tartózkodik. — Hadjárat a bratrik ellen 1459-ben. — Giskra 1460 elején visszatér Magyarországra; egyezkedni kíván Mátyással. — A tárgyalások sikertelenek. — Giskra is támad. — Várat épít Sajónémetiben; a zagyvaffői bratrik Patán. — Hadjárat a bratrik ellen 1460-ban Mátyás vezérlete alatt. — Podiebrad György közbelép. — Podiebrad itél Mátyás és Giskra közt. — Giskra a döntést nem fogadja el. — Giskra Frigyes császár szolgálatában. — Harcz a bratrik ellen 1461-ben. — Giskra meghódol Mátyás előtt 1462-ben. — A vácsi egyezés. — A cseh kapitányok Giskrához hasonlóan Mátyás szolgálatába lépnek. — Zavargások a felső és nyugoti részeken. — Kosztolán. — Giskra hűségesen szolgálja Mátyást; harczol Podiebrad ellen. — Giskra halála.

Az 1458. január 1-ére egybehívott országgyűlés egyező akarattal Hunyadi Mátyást választotta Magyarország királyává.¹

Az ifjú király február első napjaiban lépte át a magyar

¹ A cseh történetírók azt mondják, hogy Podiebrad Giskrát és általa a bratrikat a Hunyadi-ház szolgálatába terelvén, „lényegesen“ hozzájárult ehhez az eredményhez. (Palacky, Geschichte von Böhmen. IV. 1. 518., IV. 2. 22—22.) Nem érthetünk egyet ezzel az állítással. Először, mert nem minden bratri állt Giskra hatalma alatt; azután, mert Podiebrad Giskrát csupán semleges magatartásra bírta s nem tevéleges támogatásra; végül mert bratrik már a múlt évben nagy számban találtattak Szilágyi Mihály seregében s rendületlenül harczoltak Giskra ellen. Igaz, Szilágyi most újból fogadott fel bratrikat, köztük a leggonoszabb rablót, Axamitot (Bártfa levéltára, 996.). Am mindezek nem jogosítanak fel olyan állításra, hogy ezek a mindenre kapható elemek a királyválasztást megelőző komoly, az ország első embereitől vezetett, a nemesség özőnének jelenlététől kísért tanácskozások kimenetelére „lényeges“ befolyást gyakoroltak.

határt Strassnicznál, hol a magyarok küldöttsége várta s február 14-én vonult be székvárosába, Budavarába.

A strasznici fogadásra, Podjebrad György ösztönzésére, elküldötte képviselőit Giskra János is, a ki ez ideig zólyomi várából szemlélte nagy figyelemmel az eseményeket.

A félelmes cseh meghódolása nyereséget jelentett az országra. Ha másért nem, mert ezáltal a felső részek szépszerével megszabadulhattak az idegenek immár közel húszéves uralmától. Azért Mátyás örömmel fogadta Giskra hódolatát. Szerződésre lépett vele, a mely szerint hadvezéri tehetségét ezentúl az ő szolgálatára fogja szentelni.¹

Giskra meghódolása azonban nem sokáig tartott. Nem is tarthatott, mert nem volt őszinte. Ugyanavval az ellenszenvvel viseltetett Mátyás király iránt, a melyet táplált az atyjával szemben. Már Straszniczba csak kénytelen-kelletlen, Podiebrad unszolására küldte el képviselőit; maga Zólyomvárában maradt. Egy jó hónappal később meg arra való hivatkozással, hogy a strasznici megállapodások nem hajtottak végre, felmondta az engedelmességet.²

Nagy szerencséje, melyet minden hadvezéri tudománya mellett csak hazánk sajátos, rendkívüli körülményei között érhetett el, megtévesztette a túlnérzetes kalandort s avval a gondolattal foglalkozott, hogy ő fogja megfosztani trónjától Hunyadi Mátyást. Lehetséges, hogy számított azoknak az uraknak — Garainak, Ujlakinak — a támogatására, a kikkel egy táborban harczolt; de a kik éppen oly elégedetlenek voltak az események folyásával, mint ő s elégedetlenségüknek nyíltan kifejezést adtak avval, hogy Mátyás udvarától, minden hívás mellett, tüntetően távol tartották magukat. Bár az sem lehetetlen, hogy ez urak tudta és előleges beleegyezése nélkül tette meg lépését; annyira bízott erejében és hatalmában. Tekintve, hogy ő akkor is a saját tervénél maradt, mikor azok az urak azonképen mint ő pártot ütöttek Mátyás ellen s Frigyes császár körül csoportosultak, az utóbbit valószínűbbnek tartjuk.

Giskra márczius második felében Lengyelországba ment s Kázmér királynak felajánlotta a magyar koronát.

Egyenesen felhívta a lengyel királyt: „... ne engedje, hogy Magyarország trónját, mely felesége, Erzsébet királyné révén őt illeti meg, Hunyadi Mátyás bitorolja, keljen hívei-

¹ Bártfa levéltárában, 997.

² Fontes rerum Austr. Diplomataria et Acta, XX. 142.; Fraknoi, Mátyás király levelei, külügyi osztály, I. 3.; töredékben Kaprinay, id. m. II. 157.

nek hatalmas seregével minél gyorsabban útra elfoglalására; ugyanúgy fogja támogatni, ugyanavval a hűséggel fogja szolgálni őt, feleségét és ivadékait, a milyennel szolgált a néhai László királyt. Magyarország sok bárója fog hozzájuk csatlakozni; az a sok-sok vár, a melyeket Magyarországon ő és emberei tartanak kezükben, az összes városok, a mint Kázmér király Magyarország határát átlépte, önként, készségesen és alázatosan meg fognak hódolni előtte”.¹

A bratrik azonképen felmondották az engedelmisséget. Nemcsak azok, a kik Giskra fősege alatt éltek, vagy legalább tőle vettek irányt; hanem nagy részben azok is, a kik előbb Szilágyi Mihály zsoldjába, illetőleg Mátyás király szolgálatába szegődtek. Csak kevesek maradtak Mátyás hűségén. A bratrik Giskrához hasonlóan avval palástolták hűtlenségüket, hogy nem kapták meg követelésüket. Legalább Axamit Péter és társai erről panaszkodtak Perényi János tárnokmester előtt, mikor arra kérték, járjon közbe Szilágyi Mihálynál, hogy a szolgálatukért kikötött bért megkapják.² Valószínűbb azonban, hogy a rendes élet volt kedvük ellen.

Mátyás király a zajongó bratrik ellen egyelőre Magyar Balázst és Hertwitowicz Bartost, ezidőszerint Nagyidavára,³ előbb Giskra, kapitányát küldte, különösen utasítván Bártfa városát, hogy a két vezért seregükkel engedjék falaik közé: s méltányos árért lássák el élelemmel.⁴

Giskra ellen Podiebrad György, most már cseh király előtt tett panaszt. Nyilván azt hitte, hogy György király közbelépése ezúttal sem fog siker nélkül maradni s a Lengyelországban tartózkodó vezért sikerülni fog magábaszállásra bírni.

„Hiszszük — írta egyebek közt Mátyás király Podiebradnak —, hogy felséged emlékezik arra a szerződésre, melyet, míg Straszniczban tartózkodtunk, köztünk és Brandeisi Giskra János között felséged erősített meg s a melyet mi mindaddig őszinte hittel a maga érvényében megtartottunk. Hittük, hogy ő az ily módon megerősített szerződés ellenére semmi módon sem fog cselekedni; sőt reméltük, hogy felséged tekintélye előtt meg fog hajolni. Mégis annak az embernek a csalárdsága folytán egészen másképp történt, mint mindketten gondoltuk. Mert ugyanez a Giskra János csalárdságát, melylyel szíve telve van, titkolni nem tudván, elvette a felséged egyezségét ellenséges terveket forral ellenünk és

¹ Dlugoss, id. m. II. 225.

² Bártfa levéltárában, 996.

³ U. u. 1014.

⁴ U. o. 1006.

országunk ellen. Levelet küldött ugyanis hozzánk, a melyben azt írja, hogy mi a szerződés végrehajtásában nem tettük meg mindazt, a mit ígértünk; a mire nézve, úgy tudjuk mi s felséged is belátja, hogy nem állít igazat, miután a végrehajtás ideje még nem érkezett el, maga pedig a tárgyalások megindítására nem küldött hozzánk biztosokat, a mint követé útján megígérte.“ Kénytelen tehát vele és követőivel szemben védekezni; legyen segítségére Podiebrad s ne neki tudja be hibául, „ha ő és övéinek igazságos védelme végett azon Giskra János ellen Isten segítségével valamit végezhet.“¹

Ám a veszély fenyegetőbb volt, semhogy a védekezést halogatni lehetett volna. Ezt mutatja az a körülmény, hogy Mátyás király be sem várva György király válaszát vagy éppen közbenjárásának esetleges eredményét, a hadjárat haladéktalan megindítása mellett határozott s két nappal a fenti levél megírása után már avval az egyenes kéréssel fordult ugyancsak Podiebradhoz, küldjön ötszáz jól felfegyverzett és gyakorlott lovast segítségére.²

Mátyás király a hadjáratot 1458. április derekán tényleg megindította.³ A sereg vezérévé „a felsőrészek kapitánya“ czímmel Rozgonyi Sebestyén főlovászmestert nevezte;⁴ vezértársakul melléje adta Hédervári László egri püspököt és Magyar Balázst, ki már márczius óta a felsőrészekben tartózkodott; a városoknak meg szigorú utasítást küldött, hogy összes haderejükkel csatlakozzanak hozzájuk.⁵

Rozgonyi Sebestyén Borsodban kezdte meg működését, hogy maga előtt szorítván a bratrikat az éjszaki határok felé, hátmögül ne kelljen támadástól tartania.

A városok, mikor erről értesültek, avval a kéréssel fordultak a királyhoz, mentse fel őket a táborbaszállástól. Teljesen igazuk volt. Mert nem kerülhette el figyelmöket, hogy ha ők haderejüket Rozgonyihoz küldik, a saját tűzhelyüket könnyű prédára engedik a környékükön tartózkodó bratriknak. Kérésüket a király is megokoltnak találta és teljesítette.⁶

Rozgonyi Sebestyén Szent György napja (ápr. 24.) körül elsősorban Vadnát — a Sajó jobb partján, a Sajószentpéter és Putnok közötti útnak körülbelül közepe táján álló erősséget

¹ Fontes rer. Austriac. Diplom. et Acta, XX. 142.; Mátyás király levelei, stb. I. 3.

² Mátyás király levelei, stb. I. 4.; Kaprinay, id. m. II. 158.

³ Bártfa levéltárában, 1010.; Kaprinay, id. m. II. 160.

⁴ Oklevéltár LXVII.

⁵ Bártfa levéltárában, 1012.; Kaprinay, id. m. II. 160.

⁶ Kassa titkos levéltárában, 3.

— vette ostrom alá, melyet Valgata Márton épített¹ s hol ez időszert vele együtt Komorovszki is fészkelte. Az ostrom csak pár óráig tartott. Valgata és Komorovszki a Sajó tulsó partján levő Galgóczba menekültek, mire az őrség megadta magát. Galgócz ostroma még eddig sem tartott. Komorovszki és Valgata, látva Rozgonyi túlerejét, meg sem kísérelték az ellenállást. Újból menekülésre fogták a dolgot, most már a bratríkkal együtt s Rimaszécs felé törtettek. De csak Komorovszkinak sikerült megmenekülni; Valgata kétszázad magával Rozgonyi fogságába esett.

A sikerek hallatára valósággal fellélegzett a környékbeli földnépe. Fegyvert fogott s kapával, villával a futó csehek után sietett; napokon át hajszoita mezőről-erdőbe, erdőből-mezőre s a kezeügyébe esettekkel rövidesen végzett. Mintegy ötezeren meg éppen keresztet varrtak ruhájukra s csatlakoztak Rozgonyi seregéhez.

Rozgonyi a Sajó völgyéből a Hernád vidékére tért s úgy haladt a felsőrészek felé.

A mint ezt a király meghallotta, utasította a városokat, hogy most már feltétlenül fogjanak fegyvert s bármikor keresi meg őket Rozgonyi, minden késedelem és vonakodás nélkül álljanak a rendelkezésére.² És a városok, dícséretökre mondjuk, derekasan megfeleltek a király parancsának. Elüljárt a jó példában Kassa, mely különben eddig is irányt adott a többi három városnak.³

Rozgonyiék Kassától nem messze, Misle alatt állapodtak meg, hol a csehek a prépostsági egyházat tartották megszállva. Hevesebb és nagyobb harc után sikerült négyszáz csehet hatalmukba ejteniök, a kiket azután egy szálíg felkoncizoltak.

Misle alól a hegyeken át Zemplénbe mentek s rövidesen felszabadították Gálszécset.

Zemplénben ekkor két főbb cseh garázdálkodott: Tala-fusz János és Axamit Péter.

Rozgonyiék éppen elhagyták Gálszécset, mikor értesültek, hogy a két rablóvezér a Bodroghözön jár kalandon. Azonnal utánok indultak s pünkösdi ünnepe körül értek Sáros-patak alá, mikor a csehek dús zsákmánynyal megrakodva kivonulóban voltak a Bodroghözönből. Késedelem nélkül rájok ütöttek. A csehek s felesszámban lengyelek — kétezernél

¹ Slovenske Pohľady, XXI. 528.

² Bártfa levéltárában, 1017.; Kaprinay, id. m. II. 168.

³ Kassa titkos levéltárában, H. 3., Kaprinay, id. m. II. 155. 190., 179., 496.

többen voltak — erősen tartották magokat. Végre mégis a magyarok győztek. Hatszáz rabló maradt halva a csatatéren, köztük Axamit Péter;¹ több száz esett fogságba, a kiket Rozgonyi Valgatával együtt győzelmi ajándékuł Budára küldött a királyhoz.

Természetesen a nagy győzelem eredményeképen Sáros-patak is felszabadult, a melyet a csehek még 1440-ben foglaltak el.²

Talafusz megmenekült. Útját Sárosváranak vette, gondolván, hogy a hatalmas erősségben még tarthatja magát.

Rozgonyiék nyomon követték s csak Jászó alatt állapodtak meg. Jászó ugyanis a Hunyadi László halálát követő zavarokban ismét a csehek tanyájává lett s ezidőszerinti parancsnoka valami Uderszki nevezetű lengyel rabló volt. De ezúttal végleg felszabadult. Uderszki látva a túlnyomó erőt, titokban megszökött, mire a fej nélkül maradt őrség nagyobb küzdelem nélkül megadta magát.

Az örvendetes esemény, a melynek kivívásában, mint Rozgonyi Sebestyén a bártfaiak előtt dicsérőleg kiemelte,³ jeles szolgálatot tettek a kassaiak, Úrnapján (1458. június 1.) történt.

A prémontrei barátok azonban még most sem térhettek meg otthonukba. Mátyás király a prépostságot összes birtokaival az egyik diadalmas vezérnek, Magyar Balázsnak és testvérének, Kelemennek adományozta.⁴

Így a prépostság épületében a Magyar testvérek vettek szállást s éveken át ott laktak. Míg ugyanakkor a barátok hajlék nélkül tovább bolyongtak; még akkor is, mikor maga Giskra régen meghódolt.⁵ Csak hosszú, tízévi száműzetés után ütött a megváltás órája. 1464-ben adta vissza Mátyás király Jásztót és birtokait Biró Lukács prépostnak. Kötelezte azonban, hogy Magyar Balázsnak kárpótlásul azokért a költségekért, melyeket a kolostor jókarbantartására és megerősítésére időközben fordított, bizonyos összeget fizessen. Meltányolta mégis szűkös helyzetét, mikor megparancsolta Nógrád vármegyének, hogy a jövő 1465. évben a kamaranyereséget

¹ Vasvári Balázs (nagy-)váradí örkanonok hallván Axamit halála hírért, 1458. június 28-án Váradon kelt levelével sürgősen megkereste a bártfaiakat, ne hagyják elveszni azt az „összegecskét“, a melyet az ő jótállásuk mellett kölcsönzött Axamitnak. Oklevéltár LXX.

² Csánki, id. m. I. 335.

³ Oklevéltár LXIX.

⁴ Jászói prépostság házi levéltára, fasc. XI. 207.

⁵ Leleszi Konvent Országos Levéltára, fasc. act. anni 1459. no. 22.; a jászói prépostság házi levéltárában, fasc. XI. 211.

— öt telek után egy aranyat — Biró Lukács megbízottjainak szolgáltatassák át, hogy kielégíthesse Magyar Balázst.¹

Rozgonyi Jászó megvétele után harmad- vagy negyednapra már Eperjesen volt.² Innen ment Sárosvára ostromára, a hová Talafusz vontta magát. A hatalmas várat azonban, mint Talafusz előre látta, sikertelenül ostromolta; mire Berzevicevára ellen fordult, mely, miután a Jászóról ide menekült Uderszki elhagyta s Ujvárba vette magát, részint fegyverrel, részint pénzért szintén a kezébe került.³ Ugyancsak pénzért, kétezer aranyforintért hagyták el a rablók Tapolcsányvárat.⁴

Julius végével megszakadt a hadjárat.⁵ Rácországból a törökök közeledéséről érkeztek hírek; délen, éjszakon egyszerre hadakozni nem lehetett tanácsos. Azért Mátyás király fegyverszünetre lépett a csehekkel, a melynek Szent Mihály napjáig (szept. 29.) kellett tartani. Hogy névszerint kikkel, nem tudjuk megmondani.

Történetíróink, még a csehek is, mind közönségesen azt mondják, hogy Giskrával, a ki, miután hallotta hatalmának összeomlását, hazasietett Lengyelországból s Podiebrad György közbenjöttével fegyverszünetet kért Mátyás királytól.

Azonban abban az oklevélben, a melyre hivatkoznak, egy betűvel sem említetik Giskra neve. Mátyás király „a latrokkal“ kötött fegyverszünetről beszél;⁶ a mit még sem tesz, ha Giskrával lép szerződésre, a kit „lator“-nak sohasem nevezett.

Másfelől Giskra a kérdéses időben, azaz júliusban és augusztus első felébe kimutathatólag Lengyelországban tartózkodott s hogy visszatérjen, arra egyelőre nem gondolt.

Történetíróink abban a felfogásban élnek, hogy a csehek, a „latrok“ mind Giskra fősege alatt álltak s ebből vonják le állításukat.

Am ez, mint ezt már tüzetesen kifejtettük,⁷ téves felfogás. A csehek Giskra fősege alatt álltak 1452-ig, bár már

¹ Oklevéltár XCI.

² Bártfa levéltárában, 1019.

³ Berzeviczy-család levéltára a Nemzeti Múzeumban, Szeged, 1458. szept. 6. (részben közölve Wagner, An. Scep. I. 143., Kaprinay, id. m. II. 536.), és 1458. aug. 1.; Bártfa levéltárában, 1038., állandó kiállítás.

⁴ Oklevéltár LXXI.

⁵ A hadjárat lefolyását bőven elbeszéli Mátyás király Rozgonyi Sebestyén számára kelt adományleveleiben, Magyar Orsz. Ltár Dl. 15,278., 15,279.; azután Bonfini, id. kiadás, 525—526.; Turóczy, id. kiad. I. 287.; Dlugoss, id. m. II. 234.

⁶ Bártfa levéltárában, 1039., Wagner, Dipl. c. Saros, 119.

⁷ Az előző fejezetben.

akkor is találtattak „csavargók“. De László király trónra lépte után hatalma megszűnt felettök s egykori kapitányai, sőt a közvitéizeiből összeverődött csoportok (fraternitates) is önállóan működtek.

Ezekkel a kapitányokkal, ezekkel a testvérületekkel kellett tehát Mátyás királynak fegyverszünetre lépni s egyikét-másikat sikerült hosszabb békére bírnia.

Legalább Komorovszki Péter, a ki elsőnek érezte a csapást és sorra szökött Vadnából Galgócba, onnan a felsőrészekre, az év végével már békésen élt Liptóban s mint Liptó megye főispánja a négy szolgabírával annak rendje és módja szerint írásba foglalta s pecséttel látta el azt az egyezséget, melyet Vidaföldi János diák és Mátyás, János-házi Péter és Mihály kötöttek bizonyos malmot illetőleg Bohoninai Demeterrel, Balázsszal és Györggyel.¹

Bizonyos azonban, hogy Giskrával szintén történtek megállapodások; illetőleg, hogy ezek iránt tárgyalások folytak. De nem most, azaz július végével, hanem az őszön.

Pálóczi László és Czudar Simon — tehát új emberek és nem Rozgonyi Sebestyén, a ki a most lezajlott hadjáratot vezette — szeptember 24-én védőlevelet adtak, melyhez a kassai tanács is hozzájárult, Kniezics Mátyás „nemes férfiúnak“, Sárosvára várnagyának, hogy 10—15 szolgával, 20—30 lóval Kassára mehessen bizonyos tárgyalásokra, melyeket „Mátyás király megbízásából“ kellett végezniök.² Minő eredménnyel végződtek e tárgyalások, nem tudjuk.

Egy hónappal később Lemmel János — ez is új ember — mint „szebeni örökös ispán, Sárosvára kapitánya és nagyságos Brandeisi Giskra János főispán úr helyettese“ küldött ki Sáros megye négy szolgabírájával egyetértőleg kettőt a bírák közül Bertoldi Györgynek Sirokai János ellen emelt panasza megvizsgálására.³ Kitől kapta e címeket és hivatalokat Lemmel János, Giskrától-e avagy az illetékes tekintélytől, a királytól, a kassai tanácskozások folyamánának tekintendők-e: nincs módunkban megmondani. Mégis valószínűbbnek tartjuk, hogy Giskrától. De ha így áll a dolog, akkor ebből az következik, hogy Giskrának ez időszerint még nem volt szándékában megbékélni; a mint ezt máshonnan egész bizonyosan tudjuk.

Giskra János a tavasz óta állandóan Lengyelországban tartózkodott. Felhívására Kázmér király olyan feleletet adott,

¹ Nemzeti Múzeum törzslévéltára, 1458. decz. 13.

² Kassa levéltárában, 306.

³ Nemzeti Múzeum törzslévéltára, 1458. okt. 26.

hogy a dolgot a rendek elé fogja terjeszteni, a kiket e végből rövid idő alatt egybe fog hívni.

Giskra a válaszszal meg volt elégedve, mert sietett azt a városok tudomására hozni. „Ha megtörtént a határozat — írta a bártfaiaknak Pietrikowból, 1458. május 8-án —, őfelsége a rendekkel együtt előkelő megbízottakat és tisztes, a ti becsületetekre és javatokra szolgáló követséget fog barátságtokhoz átküldeni. Ilyen és más komoly ügyek tartóztatnak minket itten. Azért kérve kérjük barátságtokat, hogy ismervén a mondottakat, köteles és állhatos hűséggel, akarattal és szolgálattal legyetek az említett királyi felség, a mi természetes urunk, a jeles Magyarország királya iránt; jól tudván, hogy kevés idő múlva tekintélyes sereg fog útnak indulni védelmekre és oltalmatokra”.¹

Akkor írta ezeket Giskra, mikor Rozgonyi Sebestyén Vadna és Galgócz szerencsés kiostromlása után Kassa felé tartott s Mátyás király sürgős parancsot küldött a városoknak, hogy most már fogjanak fegyvert és csatlakozzanak a felmentő sereghez.

Kétségtelen, hogy ha beválnak, a miket Giskra kilátásba helyezett s a városok hallgatnak a bujtogató szóra, a felsőrészekben komoly bonyodalmak keletkezhetnek. A városok azonban „köteles és állhatatos hűségüket, akaratukat és szolgálásukat” az ő „természetes uruknak, a jeles Magyarország királyának”, Mátyásnak ajánlották fel s tőlük telhetőleg támogatták Rozgonyit a csehek uralmának összetörésében.

Ehhez járult, hogy a lengyel rendek határozata nem kedvezett Giskrának.

A lengyel országgyűlés ugyanis rövid idő alatt összeült Pietrikowban. Giskra előterjesztése felett hosszas tárgyalások folytak. Végül a rendek határozatát a király nevében Tanczini János krakói palatinus közölte Giskrával.

„Ő felsége — mondotta — kegyesen fogadta előterjesztését; hálás, hogy azt az őszinte hűséget, melyet az elmúlt időkben feleségének testvére, méltóságos László magyar és cseh király iránt mutatott, neki ajánlotta fel s Magyarország elfoglalására ösztönzi és buzdítja; hűségeért, ragaszkodásáért méltó különös kegyelmére és jóakarására. S bár sok fájdalom és szorongattatása volt sógorának, László királynak halála miatt, különösen az marczangolta szívét, hogy a közhír szerint méreggel múlt ki; a miért elsősorban a cseh báróknak tesz szemrehányást, mert hanyagok voltak a király élete őrzésében.”

¹ Bártfa levéltárában, 1015. A levél megszólítása így hangzik: „Famosi ac circumspecti viri, amici nostri sincere carissimi”.

„Két dolog akadályozza mégis, hogy Magyarország birtokát követelje, bár az több jogcímen megilleti őt. Az első az ő szerénysége. A lengyel királysággal s más országaival, melyek atyai örökség jogán szállottak reá, meg van elégedve, másokat nem kíván. A második a porosz háború, melyet a legigazságosabb okból vállalt s melyet semmi szín alatt sem hagyhat félbe, míg vissza nem szerezte a lengyel királyság birtokait, melyeket a német lovagrend hosszú idő óta elfoglalva tart.“

„De emiatt senki se gondolja, hogy az elárvult országokat, melyek őt, feleségét és gyermekét megilletik, a mit a legkeresztényebb francia király sem hallgatott el a csehkekhez küldött követségében, el szándékozik hanyagolni. Ha a magyar főpapok és bárók meg nem javítják meggyőződésüket, alkalmas időben, a porosz háború szerencsés befejezése után meg fogja tenni, a mit az isteni felség, ki az igaz ügyet el nem hagyja, fog sugalmazni és ő — t. i. Giskra — többi híveivel fog tanácsolni.“

„Ha a porosz háború tartóztatja felségedet — felelte Giskra — engedelmetekkel Poroszországba megyek és a háborút bármi úton, mindenesetre felséged és országa javára, ki fogom oltani; az összes csehek, kik a tulsó oldalon — a német lovagok zsoldjában — katonáskodnak, az én szolgálaim.“¹

Íme, a mit máshol mondottunk, hogy t. i. még a Poroszországban szolgáló bratrik is összeköttetésben álltak a magyarországiakkal, Giskra maga erősíti meg.

Kázmér király elfogadta az ajánlatot. Giskra megfelelő kísérettel s az útra szükségesekkel ellátva, Poroszországba ment s tárgyalásokba bocsátkozott a német lovagokkal és a bratrikkal. De egyik féllel sem volt szerencséje. A bratrik meg voltak elégedve a lovagok szolgálatában kapott zsolddal. Még juliusban is úgy írta Kázmér király egyik levelében, hogy Giskra tárgyalásai csekély eredménynyel járnak s aligha lesz sikerük.²

Így a háborút folytatni kellett. Kázmér király személyesen állt a sereg élére s körülfárkolt Marienburgot. De ez sem járt sikerrel; csakhamar megint egyezkedésre fogták a dolgot Giskra közvetítésével. Egyelőre fegyverszünetre léptek, mely időre Marienburgot Giskra kezére bocsátották; a végleges döntést választott bíróságra bízta. Ha pedig a bírák nem tudnak megegyezni, Albert osztrák főherceget, a Frigyes császár öcsését kéri fel bírának. De mert ez nem fogadta

¹ Dlugoss, id. m. II. 225.

² Monumenta Polon XIV. 99—100.

el a megbízatást, Giskra Jánost állították a helyére; különösen hangsúlyozván, hogy ítéletében meg fognak nyugodni.¹

A nagyeszű kalandor, a ki Lengyelországban a „comes magnificus de Saros” czímmel járt-kelt, volt tehát arra hivatva, hogy döntést tegyen két ország igazságában.

Világos ezek alapján, hogy Giskra az egész évet Lengyelországban töltötte; sőt ott volt még a következő esztendőben is. A királyi udvar közelében tartózkodott. 1459. január 3-án Krakóból hagyta meg János bártfai puskaművesnek, hogy puskaporral, salétrommal és minden szerszámával menjen hozzá.² Két hét múlva ugyan olyan hír érkezett Bártfára, hogy hazatérőben van; de a hír nem bizonyult valónak.³

Giskra keze mindazonáltal nemsokára érezhetővé vált Magyarországon. 1459. február 17-én Garai László és elégedetlen főúri társai Németújvározt elhatározták, hogy a magyar koronát Frigyes császárnak ajánlják fel.⁴ Három nappal utóbb Richnóból való bratrik felgyújtották Jásztót, nem a monostort, de a várost, Magyar Balásznak, a mult év diadalai egyik hőséne a birtokát.⁵ A két esemény igen messze esett egymástól, nemcsak térbelileg, de kiváltképen jelentőségre nézve. Mégis összefüggött egymással. Richnó Talafusz Jánosnak, Giskra sógorának, első kapitányának, legbizalmasabb emberének volt a fészke. A mikor Garaiék Bécsűjhelyre mentek s Frigyes császárt megválasztották magyar királynak; ugyanakkor Talafusz János, Kniezics Mátyás, Radkovi Péter — ezek mind Giskra belső hívei voltak — fegyvert fogtak.

Kétségtelen tehát, hogy Giskra összeköttetésben állott a pártütőkkel; azaz nem történhetett terv nélkül, hogy a mikor Garaiék nyugotról készültek az országba nyomulni, Giskra kapitányai éjszokról intéztek támadást Mátyás király ellen.

El kell ismernünk, hogy Mátyás helyzete válságos volt. Bátorsága azonban, nemkülönben akaratereje és szerencséje aránylag könnyen átszerezte a veszedelmen. Figyelmét elsősorban, természetesen, Bécsűjhely felé fordította s a pártütők ellen Szentmartoni Nagy Simont küldte. A felsőrészeket illetőleg egyelőre annyit tett, hogy Hédervári László és Olnodi Czudar Simon mellé, kik már az ősz óta, a szeptember 29-én lejárt fegyverszünet idejétől itt hadakoztak,⁶

¹ Dlugoss, id. m. II. 231.

² Bártfa levéltárában, 1062.

³ Bártfa levéltárában, 1066.

⁴ Kovachich, Vestigia, 348—352.

⁵ Bártfa levéltárában, 1079. állandó kiállítás.

⁶ Bártfa levéltárában, 1039.; Wagner, Dipl. c. Saros, 119.

de, bár Magyar Balázs és Csutai János személyében segítséget kaptak,¹ érdemleges eredménnyel nem dicsekedhettek, Pálóczi László országbírót rendelte; a városoknak pedig meghagyta, hogy erélyesen védekezzenek² és hűségesen támogassák a vezéreket addig, míg maga személyesen mehet oltalmukra.³

Tényleg, mikor Nagy Simon a pártütők felett győzelmeskedett, teljes erejével a csehek ellen fordult. Általános felkelést hirdetett;⁴ a felső megyékre külön adót vetett, négy kapu után egy aranyat;⁵ a sereg élére a győztes Nagy Simont állította;⁶ majd maga is fegyvert fogott, a mint a városoknak megígérte.⁷

Sajnos, a hadjárat részleteit nem ismerjük. Csupán annyit tudunk, hogy a küzdelem súlypontja Sáros megyére esett; Kisszebest szerencsésen felszabadították; „nemzetes Talafusz Jánossal” — ezt Mátyás király mondja — Szent Gál napjáig (okt. 16.) tartó fegyverszünetre léptek⁸ s erősebb őrséggel rakván meg Eperjest,⁹ visszavonultak.

A fegyverszünetek azonban, a tapasztalás mutatja, ezekben az években nem a béke előkészítésére, de a további küzdelemhez való erőgyűjtésre szolgáltak.

Ezúttal is, jóllehet még nem telt le a fegyverszünet, a felsőrészeknek a királyi udvarban tartózkodó urai figyelmeztették Mátyást, gondoskodjék eleve e részek védelméről; Zemplén vármegye nemesi rendei meg éppen arra kérték, bizza a védelem vezetését Pálóczi László országbíróra. A király eleget tett mindkét irányban.¹⁰ S a következmény megmutatta, hogy az előrelátás helyénvaló volt.

A mint eltelt a fegyverszünet ideje, Talafusz János megszállotta a Hanusfalva melletti magaslatot Sáros megyében; megerősítette és nem titkolta, hogy Hanusfalvánál nem állapodik meg.

Pálóczi László sietve felülésre szólította a felső vármegyéket és városokat s ezeknek, valamint a felsőrészek

¹ Bártfa levéltárában, 1074. és 1085.

² Körmöczbánya levéltárában, fons 26., fasc. 1. no. 16.; Križko Pál, már id. ért. 38. l.

³ Kaprinay, id. m. II. 280.; Horváth, Regesták, id. m. IX. 163.; Tört. tár. 1902. 289.

⁴ Csicsery-es. ltára, 31,712.

⁵ Csicsery-es. ltára, 31,711., 31,720.

⁶ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 15,353.

⁷ U. o. 15,583., 15,673.

⁸ Bártfa levéltárában, 1145.

⁹ Oklevéltár LXXII., LXXV.; Csicsery-es. ltára, 31,711.

¹⁰ Bártfa levéltárában, 1145.

urainak, mint Olnodi Czudar Simon, Homonnai Bertalan és István s Perényi István, Zemplén főispánja, haderejével Talafusz ellen ment.¹

A háború, melyben különösebben kitüntek áldozatkészségükkel Kassa és Bártfa, a miért a királytól megérdemelt dícséretben részesültek,² belenyult a télbe. Már vége felé járt az esztendő (1459.), mikor alkudozásokról hallunk. Talafusz akart békét kötni Bártfával. Pálóczi értesülvén e tervről, arra kérte Bártfát, hogy egymagában ne egyezkedjék; várja meg, míg a többi városok és megyék tárgyalást kezdenek.³ A figyelmeztetés azonban megkésett, mert közben a békét megkötötték. A bajon úgy segítettek, hogy Talafusz, nyilván a bártfaiak óhajára, kijelentette, hogy ha ő békére lép Pálóczival, a vele megállapított feltételek lesznek kötelezők Bártfával szemben s a jelen béke érvényét veszti.⁴

Talafusz ezt az engedményt nem véletlenül vagy csak a maga jószántából tette a bártfaiaknak. A dolognak ott volt a magyarázata, hogy maga a fővezér, Giskra János készült békélni.

Giskra, miután két évet töltött Lengyelországban s arról kellett meggyőződnie, hogy ott a szerencse nem mosolyog reá úgy, mint nálunk, 1460. első napjaiban visszajött s értesítette Mátyás királyt békés szándékáról. Mátyás Osgyáni Bakos Pál lippai várnagyot küldötte hozzá, a ki január végén avval tért meg Budára, hogy a cseh őszinte, állandó békére és egyezsége kíván lépni a királylyal és az egész országgal; óhajtja, jelölje meg a király a helyet, a hol s küldjön oda néhány főpapot és bárót, a kikkel a béke iránti tárgyalások megejthetők volnának.

Úgy látszik, a király nem hitt az ajánlat őszinteségében; de érthető okokból vissza sem utasította. Bakos Pált újból Giskrához küldte; Pálóczi Lászlót meg utasította, hogy ha arról győződik meg, hogy Giskranak komoly és őszinte a szándéka, ereszkedjék vele tárgyalásba.⁵

Kétségkívül összefüggött ezekkel, hogy az ország nyugoti részében garázdálkodó csehek, mint Smikauszki Henrik, Czamberka Miklós, Brczani Krka János Szentpéter és Kosztolán várak kapitányai 1460. február 3-án „összes testvéreik” nevében Keresztelő Szent János napjáig (jun. 24.)

¹ Oklevéltár LXXIII.; Bártfa ltárában, 1149., 1150.

² Kaprinay, id. m. II. 364.; Tört. tár. 1902. 290.; Bártfa levéltárában, 1156.

³ Bártfa ltárában, 1162.

⁴ Wagner, Dipl. c. Saros, 63.

⁵ Oklevéltár LXXIV.

tartó fegyverszünetre léptek Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajdával, Szentmiklósi Pongrácz Jánossal, Krzki Jánossal és Zlopna Gáspárral.

Kötelezték magokat, hogy, ha nem háborgatják, a mondott időig békében élnek; a nevezett urakat, egyházi és világi alattvalóikat meg nem károsítják; ha egyik vagy másik fél el akar állni a békétől, szándékát köteles három héttel előbb tudatni a másikkal.¹

Azonképen Pozovai Jakab, Prziwajj Ondrusko, Zachrastzye János, Radlina Gothard, Sochaczovai Sasyn, Palawiczki Kalny György, Dunyovai Platek Szaniszló Komlós erősség (más néven: Chmelow) kapitányai, illetőleg „vénei” megegyeztek Pálóczi Lászlóval, Homonnai Istvánnal és Bertalannal, valamint Perényi Istvánnal, hogy ezek az urak négy hét alatt 4250 aranyforintot fizetnek nekik a kassai bíró előtt három részletben; olyan kikötéssel, hogy, ha az utolsó határidőben esedékes 3000 aranyat meg nem fizetnék, a már kifizetett 1250 arany elvesztése mellett továbbra is kezökben marad az erősség; ha pontosan megkapják a pénzt, lebontják az erősséget s ők távoznak. Kötelezték magukat arra is, hogy Szepes, Sáros, Abauj, Zemplén és Ung vármegyéket, nemkülönben Kassa, Lőcse és Bártfa városokat karácsonyig nem fogják háborgatni.² Májusban, miután teljesen kielégítették őket, tényleg szótszórták az erősséget.³

Miután a szentpéteri és kosztoláni bratrikkal egyezkedő Krzki és Zlopna eredetileg cseh kapitányok voltak; Axamit Péter elesett a sárospataki csatában; Valgata Mártont fogva tartották; Komorovszki Péter meg már nemcsak Liptónak, de Mátyás király adományából Árva megyének is főispánja volt;⁴ Dobrai Bresal Miklós, Hertwitowiczki Bartos,⁵ Rohmanawi Mladwenko⁶ Mátyás szolgálatában álltak: a rettegett cseh kapitányok közül még Giskrával, Talafuszszal, Kniezics Mátyással s Ratkowiczki Péterrel kellett megegyezésre jutni s a csehek uralma megszűnt.

Elsősorban természetesen Giskrával. De éppen ez nem sikerült. A Bakos Pál közvetítésével folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre. Azonképen hatástalanoknak bizonyultak

¹ Magyar Orsz. Ltár. Dl. 15,430., v. ő. 15,415., másolatok XXVI. B. 209.

² Kassai levéltárában, 320., közölve Wagner, Dipl. c. Saros, 66., Kaprinay, id. m. II. 412.

³ Kassa levéltárában, 321.

⁴ Tört. tár, 1896. 519.

⁵ Bártfa levéltárában 1220.

⁶ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 15,505.

Carvajal János bíboros pápai követ fáradozásai, ki a pápa tudtával és beleegyezésével avval az eredeti tervvel foglalkozott, hogy a kittinő katonát, csak megszabaduljon tőle Magyarország, a pápai hadsereg zsoldjába fogadja.¹

Erre Giskra nyíltan a támadás terére lépett. Működését nem a felsőrészekben, de délen Borsodban, Gömörben, Nógrádban és Hevesben kezdte meg. És ez az eljárás az ő részére helyes taktikának bizonyult. Amott Pálóczi László állt tekintélyes haderővel, a melyvel oly erősen szorongatta Talafusz Jánost és Kniezics Mátyást, amazt Richnó, emezt Sáros várában, hogy végül mindaketten megígérték, hogy ezer aranyforintért karácsonyig békében maradnak.² Az említett alsőrészek ellenben szabad zsákmányul kínálkoztak.

Az itt fészkelő husziták, éppen azért, mert két éve nem háborgatták őket, vakmerőbbek voltak éjszaki testvéreiknél. Egész Pestig elportyáztak;³ Budavarából nem egyszer lehetett látni a tőlök felgyújtott falvak füstölését.⁴ A mult évben elfoglalták tulajdonosaiktól, a Szécsiektől kevésbé őrzött Balogvárat Gömörben; támadást intéztek Somoskővára, Gúti Ország Mihály s Losonczy Albert nógrádi főispán birtoka ellen. De itt Dreski György, a várnagy, már éberebb volt s megghiúsította merényletöket.⁵ Giskra közējök érkezése még növelte vakmerőségüket.

Míg Giskra Sajónémetiben, Putnoktól délnyugatra, a Sajó jobbpartján, fogott erőd építésébe; a nógrádi zagyvafői husziták valami Andriskó és Uhrík vezetése alatt hatalmukba kerítették Salgóvárat; majd hatszázad magokkal lovon és gyalog, illetőleg szekereken, átkerültek a Mátra alá Hevesbe. Megszállották a Pata feletti hegyet — a Gyöngyös és Pásztó közötti út fele táján —, mely a szőlők között álló Szent Péter kápolna felett emelkedik s éjjel-nappal dolgoztak megerősítésén.

Mind Giskra ideérkezése és építkezése, mind a zagyvafőiek műveletei egy időben történtek, április utolsó napjaiban.

Hédervári László egri püspök úgy tudta, hogy Giskra ezekkel az ő zaklatását czélozza. Sietve küldötte tehát Márjási Lászlót és Majost a királyhoz, hogy adjon segítséget.

Mátyás király éppen a Tisza felé tartott, hogy megbékéljen nagybátyjával, Szilágyi Mihálylyal, a ki ismét össze-

¹ Kaprinay, id. m. II. 400. V. ö. Fraknoi, Carvajal János stb. már id. m. 68.

² Kassa levéltárában, 318.

³ Kaprinay, id. m. II. 390.

⁴ Bonfini, id. kiad. 520.

⁵ Magyar Orsz. Ltár Dl. 15,439.

zördült vele, mert a törökök elleni hadjárat megindításával késlekedett. Az egri püspök emberei Czegléden találták. Azonnal intézkedett, hogy Rozgonyi Sebestyén kétezer emberrel Patára siessen.

Rozgonyi május 1-én érkezett meg s a város alatt elterülő mezőn ütött táborn. Katonái még ugyanazon napon levágtak száznál több csavargó csehet, kik a Gyöngyösön és Hatvanban szerzett prédával igyekeztek vissza az erősségbe. A bennlevők már ekkor békeajánlatot tettek, csupán a szabad elvonulhatást kérték; Rozgonyi azonban bízott embereiben s visszautasította ajánlatukat. Erre azok a következő éjjel úgy megerősítették fészkeiket, hogy másnap Rozgonyi vitézei már nem tudtak hozzáférni.

Csak most értesült Hédervári László a király intézkedéséről. Hamarosan Pata alá küldte a saját csapatait is, egy részüket meg a pásztói hegyek közé, hogy útját állják a cseheknek, ha menekülni találnának. Nem akadván senkire, negyednapra Apezon át csatlakoztak ezek is Rozgonyi seregéhez.

Rozgonyi ekkor riadót fuvatott; a sereg a vár alá vonult s merészen rácsapott a csehekre. Az ostromlottak erősen tartották magokat; közáporral viszonyozták az ostromlók nyilait. Az ostrom már hosszabb ideig tartott, mikor váratlanul különös dolog történt. Az eddig vitézül harczoló katonák vonakodtak újabb rohamra menni, azt vetvén okul, hogy a király nem adta ki zsoldjukat. Az ostrom félbeszakadt. Rozgonyi haza küldte a püspök embereit, maga meg Szentgyörgy faluba vonult vissza. Mind a püspök, mind Rozgonyi a királyhoz fordultak.¹

Mátyás király eközben Tiszavárkonyban megbékélt nagybátyjával. Hallván a Patán történeteket, parancsot küldött Budára, hogy a Csóka nevű nagy ágyút több kisebb ágyúval indítsák útnak; maga Egerbe ment, hová még Várkonyból országgyűlést hirdetett május végére.² Itt külön adót szavaztatott meg a hadjárat költségeire;³ majd junius derekán személyesen állt serege élére s ment Pata alá.⁴

A várbeliek, mikor értesükre esett, hogy maga a király áll velök szemben, megrémültek. Négy napi fegyverszünetet kértek, hogy ezalatt a feladás módoszatairól tanácskozzanak. Abban történt megállapodás; hogy ha bizonyos időre nem kapnak segítséget, megadják magokat. Az idő eltelt; segít-

¹ B. Szabó László, Pata és Ujvár megyék, Századok, 1907. 203.

² Kovachich, Suppl. II. 151.

³ Magyar Orsz. Ltár, DL 15,508., 15,524.

⁴ Bártfa ltárában, 1219; Hazai Okmánytár, IV. 397.

ség természetesen nem érkezett, mert a magyarok az erődhöz vívó utakat elzárták. A rablók távoztak s várukat — fából volt építve — július 8-án tűz emésztette meg.¹

A pataiakra nézve azonban a felszabadulás már később jött. Házaikat a latrok felégették, minden elvihető javaikat elrabolták; szüleiket részint a rablók, részint a felmentő sereg elpusztították, szóval véginségre jutottak. A király szíve megesett rajtuk s ezért, meg Gúti Ország Mihály és Losonczi Albert — ők voltak Pata urai — hűséges szolgálatai jutalmául, örök időkre felmentette őket a kamarahaszna nevezetű adó fizetésétől.²

Pata felmentése volt az első diadal, melyet az ifjú király személyes vezérletével vívott ki. Az első diadalt nyomon követte a többi. Julius, augusztus és szeptember folyamán sorra meghódoltak Sajónémeti, Sajó, Balogvár, Gömör, Derenk, Rimaszécs, Serke, az első Borsodban, a többi Gömörben, azután Ozdin, Zagyvafő (Zagyva), Salgó Nógrádban.³ Október 7-én már Szikszón (Abauj m.)⁴ a hónap közepén Kassán volt a király⁵ s ott maradt november végéig.⁶ Közben átment Eperjesre, hogy a Sárosban és Szepesben folyó hadműveleteket közelebből szemmel tarthassa.⁷

Az itt lakó csehekkel a tavaszon és nyáron kötött fegyverszünetek czúttal egyoldalulág hatályon kívül helyezettek és Sároست — Kniezics Mátyás —, Richnót — Talafusz János, valamint Ujvárt — Ratkowicz Péter kapitányok várait ostrom alá fogták.⁸ Az eljárás, a mennyire helyes, annyira jogos volt. Magyarország legelemibb érdeke követelte, hogy e rablóktól, mert azok voltak most már mindnyájan, valahára megszabaduljon. Ezek a várak azonban régi s nem cseh építmények voltak; megvívásuk tehát nehezebben volt eszközölhető. Mindamellet, mert igen tekintélyes volt a haderő, mely Rozgonyi Sebestyén főkapitány, Szapolyai Imre és István, Pálóczi László, Upor László,⁹ Olnodi

¹ Bártfa levéltárában, 1212.; B. Szabó László id. tanulmánya id. h.

² Oklevéltár LXXVI.

³ Bártfa levéltárában, 1230., 1233.; Magyar Orsz. Ltár, DL. 15,500., 15,505.; Hazai Okmánytár. IV. 401.; Bonfini, id. kiad. 529. A Bonfinitől említett: Sajomente = Sajónémeti, Balozuar = Balogvár, Zyrchiethum = Serke, Zaygriapheon = Zagyvafő.

⁴ Magyar Orsz. Ltár. DL. 15,508., 15,518.

⁵ U. o. 15,510.

⁶ Oklevéltár LXXVIII.; Magy. Orsz. Ltár, DL. 15,516., Nemzeti Múzeum törzslevéltára, 1460. nov. 19.

⁷ Magyar Orsz. Ltár. DL. 15,514.; Bártfa levéltárában 1238.

⁸ Oklevéltár LXXVII.

⁹ Bártfa levéltárában, 1249.

Czudar Simon kapitányok alatt táborban állott, a siker biztosnak ígérkezett s Giskra hatalma csak ideig-óráig tarthatott. Mégis november közepén az összes hadműveleteket egyszerre félbeszakították.

A meglepő fordulatnak az volt az oka, mert Postupiczi Kostka Zdenkó, Podiebrad György cseh király követe jelent meg Kassán Mátyás előtt, színleg, hogy Giskra érdekében közbenjárjon, tényleg, hogy az uralkodója és Mátyás között meglazult viszonyt megszilárdítsa.¹

Mátyás király nem utasította el Kostka ajánlatait. Abban történt megállapodás, hogy még ebben az évben Szent Tamás apostol napjára (decz. 21.) Mátyás Trencsénbe, Podiebrad Olmüczbe mennek s személyes találkozáson fogják megvizsgálni, melyikük sértette meg a straszniczi egyezséget; Giskra ügyében Podiebrad lesz a bíró; ehhez képest szünetel a háború; Sáros és Richnó várakat Kostka Zdenkónak, mint bizalmi férfinak a kezébe adják, a két vár alatt épített bástyákban Mátyás király őrsége marad; ha nem sikerül békét teremteni, folytatják a háborút.²

Mátyás király több főpap és főúr kíséretében tényleg elment Trencsénbe. Azonban kevéssel megérkezése után súlyosan megbetegedett; a cseh királylyal való találkozás nem történhetett meg. Mindamellet a tárgyalások nem maradtak el és sikerrel jártak. Giskrát illetőleg úgy döntött Podiebrad, hogy bizonyos összegért, melyet Mátyás király egy év leforgása alatt négy részletben fog neki átadni, katonáival együtt hagyja el Magyarországot.³ Azaz Podiebrad, miután szövvényes politikája ezidőszereint a Mátyás királylyal való jóbarátságot követelte, elejtette Giskrát, jöllehet még pár hónappal előbb avval a tervvel foglalkozott, hogy tényleges segítséget küld neki Mátyás ellen.⁴

Giskra a döntést nem fogadta el. S mert ezek után Podiebradban nem reménykedhetett, Mátyás hadai ellenében meg saját erejével nem tarthatta magát; ha Podiebrad és Mátyás szövetkeztek a császár ellen, ő Bécsűj helybe ment s felajánlotta szolgálatát ugyanannak a császárnak Mátyás ellen. Frigyes természetesen szívesen fogadta s az „Ausztia kapitánya” czímmel ruházta fel. Giskra azonban, jelezni akarván, hogy Frigvest tartja Magyarország törvényes kirá-

¹ Palacky, Gesch. von Böhm. IV. 2. 163.

² Font. rer. Austr. Diplom. et acta, XX. 234.; Bártfa levéltárában, 1245.; Dlugoss, id. m. II. 261.

³ Oklevéltár LXXIX. Bártfa levéltárában 1324.

⁴ Font. rer. Austr. Diplom. et acta XX. 233.

lyának, itt is „sárosi főispánnak s a magyar királyság felső-részei főkapitányának“ nevezte magát.¹ Mindamellett volt annyira politikus, hogy ajtót hagyjon maga után az esetleges és kívánatos visszavonulásra. Kikötötte nevezetesen, hogy ha a császár Mátyás királylyal megegyezésre jut, a szerződésbe őt is foglalja be.²

Giskra eme lépése következtében haladéktalanul megindult újból a háborúskodás a felsőrészekben.

Mátyás király még Trencsénben tartózkodott, a mikor 1461. január 9-én meghagyta a városoknak s parancsát többször ismételte, hogy ágyút, puskát, puskaport, nyilat, majd hogy eleséget és embert adjanak seregeinek.³ Azonképen tettek a vezérek, Szapolyai Imre főkapitány, Szapolyai István és Upor László kapitányok.⁴

A súly Sárosvására, Giskra birtokára és főerősségére esett, a melynek ellenében nemcsak a hegy alatt építettek bástyákat és más erőműveket, hanem Kisszebenben — itt volt a hadiszállása Szapolyainak —, a város urainak, a Rozgonyiaknak hozzájárulásával külön erődöt építtetett a király.⁵

Ha nem egy időben, de nem sokkal később újították meg az ostromot Talafusz fészke, Richnó, majd Ujvár ellen, a melynek kapitányával, Radkowicz Péterrel ugyanakkor, mikor Sároset és Richnót Kostka Zdenkóra bízta, ugyancsak Szent Tamás napjáig (decz. 21.) fegyverszünetre lépett Rozgonyi Sebestyén, a seregek akkori főkapitánya.

A Perényiek, Ujvár gazdái, e híre fellelegzettek. Perényi János tárnok özvegye, Kóródi Katalin asszony kérve kérte a bártfaiakat, segítsék Ujvár felszabadításában; hívják városukba Hlavácsot, Radkowicz Péter testvérét, ad neki pénzt bőven, csak visszakapja várát.⁶

Szegény bártfaiak. Ugyanakkor Szapolyai István és Upor László írt rájuk, hogy Richnó alá küldjenek segítséget.⁷

Ám a csehek erősen tartották magokat; érezték, hogy közeleg utolsó órájuk. Ehhez járult, hogy a lengyelországi bratrik, hallván magyarországi testvéreik szorongatottságát,

¹ Archiv Česky, IV. 231.

² M. Tört. tár, IX. 69.

³ Bártfa levéltárában, 1312. és 1333. Wagner, Dipl. c. Saros, 70.; Knauz, A garammelletti szent Benedek-apátság, I. 195.

⁴ Bártfa levéltárában, 1325.; egy másik u. o. állandó kiállítás, 1461. márcz. 10.

⁵ Oklevéltár LXXX.; Magyar Orsz. Ltár, Dl. 15,572., Elenchus neo-regestr. act. fasc. 30. no. 6.

⁶ Bártfa levéltárában, 1349.

⁷ U. o. 1346.

csapatostul tódultak Sárosba, Szepesbe. Raboltak, erődöket emeltek mint a magyarországiak, nyilván avval a szándékkal, hogy az ostromlók figyelmét eltereljék s mikor tervök nem sikerült, hátba fogták őket.¹

Ilyen körülmények között nem kell csudálkoznunk, hogy bár a magyar seregek vitézül harczoltak, a városok áldozatkészek voltak, a hónapok teltek, már a tavasz is elmúlt a nélkül, hogy érdemleges eredmény mutatkozott volna.

Ezért Mátyás király elhatározta, hogy személyesen megy a veszedelem színhelyére. A főpapok és főurak hozzájárulásával az egyházi tized egy részét lefoglalta a hadjárat költségeire² s junius végével elindult Budáról. Hatvanban megállapodott, hogy bevárja a főpapok és urak bandériumait. Innen sarkalta Bártfát, hogy minden ép kéz-láb embere fogjon fegyvert a rablók ellen, kik legújabbán Eperjes és Kassa között kezdtek erődök építésébe.³

Sajnos, a rablók mást is tettek. Kniezics Mátyás emberei ugyanakkor, hogy élelmet szerezzenek, kitörtek a várból s avval a vakmerőséggel, milyenre csak kétségbeesett ember képes, Kisszebenre, a magyarok főhadiszállására ütöttek. A várost teljesen kirabolták s azután templomával együtt felégették.⁴

Azonban ez a cselekedet erejüknek utolsó fellobbanása volt. Az ostromlók szűkebbre fogták a gyűrűt, hogy teljesen elvágják a várbelieket a külvilágtól, mire azok az éhségtől kinoztatva csakhamar megadták magokat.⁵ Sárosvárat kevés-
sel utóbb követte a bukásban Ujvár.⁶

A király, a ki időközben Szikszóig jutott,⁷ ezek hallatára visszafordult. Diósgyőrben tartott hosszabb pihenés után a Mátra alatt Egeren, Gyöngyösön, Pásztón át Nógrádba

¹ Lőcse levéltárában, 1461. május 24.; Bártfa levéltárában, 1357., 1358., 1355.; Tört. tár, 1902. 291.

² Pray, Specimen Hierarch. Hung. Posonii et Cassoviae, 1776. I. 212.

³ Bártfa levéltárában, 1363., 1364., leleszi prépostság házi levéltára, 1461. jul. 4.; Magyar Orsz. Ltár, Dl. másolatok, XXVII. A. 27a.; Kaprinay, id. m. II. 498., 499.

⁴ Kisszeben legrégibb jegyzőkönyve, 11. és 15. ll.; ugyancsak a város levéltárában, 30. A plebániái templom főoltára hátán ma is meg van örökítve a nagy szerencsétlenség.

⁵ Bártfa levéltárában, 1366., 1374.; Bonfini id. kiad. 530.

⁶ Bonfini, id. kiad. 530. Korpónay, Abauj vármegye monografiája, 1866. 1. füzet 11. l. tévedett, mikor ezt az Ujvárt, mely Sáros megye éjszaki határán állt, azonosította Abaujvárral. Sajnos, a tévedést a vármegye legújabb (millenáris) monografiája (484. l.) nemcsak átvette, de ki is bővítette.

⁷ Magyar Orsz. Ltár, Dl. 15,622.

fordult;¹ onnan Hontba ment s ostrom alá fogta Litvavárát. A litvai táborból hagyta meg a löcseieknek, hogy Szapolyai Istvánt, a ki immár Gömörben, a murányi várban fészkelő csehek ellen hadakozott, támogassák.²

Szapolyai a télen visszatért nyári működésének színhelyére.

Szepes megyében Szepesvára és Richnó még nem hódoltak be. Egy rabló csapat meg, alig mult el a tél, a Márkusfalva melletti Tepla-hegyet szállotta meg — ugyancsak Szepesben — s onnan garázdálkodott. A löcseiek a saját erejükkel szétkergették ugyan a rablókat s a kiket elfoghattak, mintegy hatvanat, rövidesen felakasztották.³ De csakhamar a Zólyomban, Liptóban és Túróczban tartózkodó bratrik verődtek össze, Liptóban elfoglaltak egy várat s a mikor Komorovszki részint pénzzel, részint fegyverrel kiszorította őket a megyéjéből, Szepesbe, illetőleg Sárosba tartottak.

Mátyás király Budán értesült az új mozgalomról. 1462. márczius elején szigorú utasítást küldött a városokhoz, jelesül a bártfaiakhoz, hogy száz lovast és ugyanannyi gyalogost vagy minden két házhely után egy jól felfegyverzett vitézt bocsássonak Szapolyai rendelkezésére.⁴ Ugyanezt tette Szapolyai István, a ki ekkor Palocsán táborozott s egyben panasszal fordult a királyhoz, hogy a városok vonakodnak a parancsot teljesíteni.⁵

Úgy látszik, a városok nem értékelték kellően a Liptóból érkezett hírt; másfelől kimerülhettek a már éveken át tartó szakadatlan háborúskodásban. Nincs kétségünk azonban az iránt, hogy a király újabb parancsa után, melyet április első napjaiban küldött hozzájuk, nem tagadták meg eddig oly dicséretesen tanúsított áldozatkészségüket.⁶ Annál kevésbbé, mert a helyzet nehézségei növekedtek avval, hogy Hertwicz Bartos és Bresal Miklós, a kik már évek óta Mátyás szolgálatában álltak, felmondták az engedelmességet és Késmárkon fenyegető állást foglaltak el.

Az 1462. esztendő tehát nem mutatkozott kevésbbé mozgalmasnak, mint a milyen volt az elmúlt év. De csak mutatkozott. Mert ugyanekkor, reményen kívül lényeges fordulat történt a huszita mozgalmakban; nem ugyan a felsőrészekén, de Vácztól.

¹ U. o. 15,633., 15,637., 15,644., 15,646., 30,204., 37,028.

² Lőcse levéltárában, 1461. okt. 14.; Wagner, An. Scepi. I. 85., Kaprinay, id. m. II. 575.

³ Hain id. krónikája 9.; Tört. tár, 1904. 51.

⁴ Bártfa levéltárában, 1402.

⁵ U. o. 1407.

⁶ U. o. 1408.

Mátyás király, bár a nemzet egyhangulag emelte trónra, mindezekig nélkülözöte hatalmának külső jelvényét; a szent korona még mindig Frigyes császár birtokában volt. Mátyás trónralépte után azonnal tárgyalásokba bocsátkozott kiadása iránt Frigyeszel és ez, miután az anyagiak tekintetében emelt igényeinek kielégítése kilátásba helyeztetett; másfelől a magyar királyságnak a maga részére való megszerzése iránt reménye nem lehetett, nem támasztott komoly nehézségeket. Azonban ugyanakkor nagyhatalmú magyar urak neki magának ajánlották fel ugyanazt a koronát s ő az ajánlatot elfogadta s hogy a koronához az országot is megszerezze, Podiebrad Györggyel szövetségbe lépett. Így a korona kiadása évekig függőben maradt. Csak az 1462. esztendő hozott lényeges változást a politikai helyzetben s kerülhetett újra érdemleges tárgyalásra a korona ügye s a tárgyalások ezúttal sikerrel jártak.

Az 1462. április 3-án Bécsujhelyen létrejött szerződés szerint a császár kiadja a szent koronát; Mátyást fiának fogadja és minden, kiváltképen a törökök elleni vállalatában támogatni fogja; Mátyás fizet a koronáért nyolczvanezer aranyforint váltásdíjat és megnyugszik abban, hogy, ha nem hagy maga után fiúörökös, a magyar trón a császárra vagy örökösére száll; a császár élte fogytáig élhet a magyar király czímével s ez a czímet Mátyás is megadja neki leveleiben; végül a császár Sopron városa kivételével összes magyarországi birtokait megtartja.¹

A nagyfontosságú szerződés pontjai közül azonban most nem ezek érdekelnek minket, hanem az, a mely emezek között szerényen meghúzódott és így hangzott: „... a császári felséggel tartó magyar urakkal, tudniillik ... Giskra főispánnal ... és a többiekkel azonképen létesíttessék szerződés és megegyezés, a méltányosság szerint, a mint ez a tárgyalások során ismételtelen említettett és jeleztetett, mért a császári felség nélkülök nem szándékozik békére lépni“.

Tehát a császár állt a szavának. A mint megígérte, befoglalta Giskrát a szerződésbe. Mintán pedig Mátyás a kitünő hadvezért kezdettől szívesen látta volna a saját szolgálatában, ezt a kikötést nehézség nélkül teljesítette.

Mátyás király 1462. május első napjaiban jött össze Giskra Jánossal Vácztól² s hosszabb tárgyalások után megegyezésre jutottak.

¹ A szerződést II. Pius pápa 1463. május 7-én kelt bullájában erősítette meg. Köszölve Theiner, Monumenta Hist. Hung. etc. II. 375—378.

² Mátyás király levelei. Külügyi osztály, I. 22.

A megegyezés feltételei így hangzottak: Giskra János hűséget fogadott Mátyás királynak s megígérte, hogy ezentúl neki és az ország szent koronájának híven és őszintén fog szolgálni; várait, erősségeit, mindennemű birtokait, bárhol találhatnának az országban s akár ő, akár emberei tartják kezökben, kiszolgáltattja; egy várat meghódolása biztosítékaul azonnal átad, a többi a megállapított pénzbeli kárpótlás kifizetésének második határnapján.

Mátyás király viszont kötelezte magát, hogy kárpótlásul fizet Giskrának negyvenezer aranyforintot, háromezeret azonnal, tizenötezeret Szent Jakab napján (július 25.), a többi az év végén; örök birtokul adja neki az aradmegyei Sölymosvárat a hozzátartozó Lippa várossal s az Arad, Temes és Krassó megyékben elterülő 95 faluval s 25—30 pusztával, azonképen a temesmegyei Borzlyuk városát harmincz falujával; Sölymosvára jókarbantartására, valamint 150 vitéz kiállítására ad neki évente Arad, Zaránd és Temes megyék kamarahasznából ezer aranyforintot; Giskrát az ország bárói rendjébe emeli s a nádor hűgát, Gúti Ország Juditot adja hozzá feleségül.¹

¹ Magyar Diplom. Emlékek Mátyás király korából, I. 140—143.; Oklevéltár LXXXII., LXXXIX. XCVI.; Magyar Orsz. Ltár, DI. 17,304.; Tört. tár, 1896. 520.; Mátyás király levelei, I. 21.; Epistolae Mathiae Corvini, Cassoviae, 1764. I. Epist. 29.; Archiv Český, II. 427. (itt a dátum hibás); Bonfini, id kiad. 531. Az Ország Judittal való házasságot Bonfiniból vettük, „mert Bonfini a házasságról s a menyegző ünnepélyes megtartásáról oly határozottan beszél, hogy ezekre nézve jól értesültnek kellett lennie s azért ezt az adatát nincs okunk kétségbevonni. Sasinek F., Konček L., Slovenske Pohlady, XXI. 405. másolási vagy olvasási hibát látnak az oklevelekben s szerintők Sölymos helyett Zólyom, Lippa helyett Lipcse olvasandó. Nem, ilyen tévedésről szó sem lehet. Az ide vonatkozó okleveleket az Oklevéltárban közöljük. Nagyon helyes politika volt Mátyástól, hogy Giskrát nem hagyta a felső részekben, de áttelepítette az alföldre. Giskra már egyszer fogadott hűséget; az óvatosság tehát teljesen helyén való volt.

A kik eddigelé Giskra meghódolásáról irtak, Bonfiniból merítették. Bonfini id. h. így adja elő a dolgot: Giskra levelet irt Mátyásnak, melyben bőségesen elmondta, hogy miért küzdött, mi vezette eddig s miként jutott jelen helyzetébe. Harczott a lengyel Ulászló és Hunyadi János ellen, — irta, — az utóbbit kétszer szalasztotta meg. Előbb a Habsburg házhoz való hűség, később önfentartási ösztöne kényszerítette, hogy rabló-, csőcselék-néppel szövetekezzen. De most valóban esztelennek kellene lennie, ha Mátyással is szembe szállna, a kit kétségen kívül isteni akarat emelt a trónra. Miután látja, hogy Mátyás megsemmisítette egykori társait, nem akar egyedül tovább ellenkezni. Küldjön tehát hozzá megbízottakat, kiknek átadja várait; maga meg távozik az országból. Mátyás sietve elküldte a megbízottakat, kik parancsa szerint Giskrát elébe vezették. „Gratissimo ac hilari a rege vultu his verbis accipitur — folytatja Bonfini. — Nun-

Kétségkívül súlyos szerződések voltak ezek; de elfogadhatók, ha a belőlük az országra háramló előnyöket mérlegeljük. Így gondolkozott a május 20-án megnyílt országgyűlés is, mely mind a császárral, mind a Giskrával kötött egyezséget minden részletében helybenhagyta s vonakodás nélkül szavazta meg a rendkívüli adót, minden kapu után egy aranyforintot, hogy a vállalt pénzbeli kötelezettségek idejében teljesíttessenek.¹

Giskra meghódolása nemcsak természetszerűleg, de szükségképen hatással volt a felsőrészek eseményeire.

Kniezics Mátyás, a sárosi kapitány követte urát Soly mosvárába, hol mint annak udvarbírája élt ezután. Talafusz feladta Richnót s Mátyás király szolgálatába lépett.² Dobrai Bresal Miklós és Hertwitowiczi Bartos azonképen meghódoltak; Szepesvárat, Gölniczbányát, Wagendrüsselt (Merény), Késmárkot, Savnikot, Csütörtökhelyet s még más kilencz szepességi várost tizenhatezer aranyforintért átadták Mátyásnak s mindaketten újra zsoldjába álltak.³ Bresalnak evvel nyoma is vesz; ezután nem hallunk róla, annál többet Bartosról. Pénzen szabadult fel Revistyevára Barsban, azután Hrussó-vára a Pelsőczy Bube (Bebek) István egykori birtoka ugyanabban a vármegyében.⁴ A két vár ismételten volt a csehek hatalmában.

A vezér és kapitányai meghódolásával, főbb helyeik megvételeivel a cseh-huszita uralom megtört.

Mindazonáltal évek multak még el, míg a felsőrészek teljes nyugalomhoz jutottak. Mert Heves, Borsod, Gömör, Nógrád, Hont, Szepes, Sáros, Zemplén, Abauj, Torna vármegyék megszabadultak ugyan az ellenségtől; de Liptóban, Zólyomban, Túróczban, a Vág völgyén még voltak bratrik, kikhez időközönként új rablók jöttek Lengyel-, Cseh- Morvaországból, nemkülönben Ausztriából.

quam me beneficentia, crede mihi, Giskra superabis . . . Tu, quando inter raros referendus es, ad aliena te servitia exire, Giskra, non patiar. Sub Mathiae ductu et auspiciis eadem, qua sub Ladislao quondam fide, stipendia facies . . . Lippam et Zolyom (Sólyom) oppidum tibi recipito, quinque et viginti aureum millia dono nunc accipito, honestissima te cum proceribus Ungariae affinitate coniungere tolerato, commodissimamque mecum militiam agito.“ A fentiekből megítélhetjük, hogy mit tartunk Bonfini előadásából hitelesnek.

¹ Magyar Diplom. Emlékek Mátyás király korából, I. 140—143.; Tört. tár. 1896. 520.; Csicsery-cs. ltára, 31,795.

² Bonfini, id. h.

³ Oklevéltár LXXXIII., LXXXIV., LXXXV.; Csicsery-cs. ltára, 31,794., 31,795.; Kassa levéltárában, 336.; Wagner, An. Sce. II. 106.; Tört. tár. 1900. 474.

⁴ Oklevéltár XCV.; Magyar Orsz. Ltár, Dl. 15,864., 16,156., 16,284., 18,224.

Úgy látszik, a meghódoltak kielégítésére kivetett adó behajtása is lassan folyt, különösen a felsőrészekben. És ezen nem lehet megütköznünk. Ezeknek a részeknek a népe a hosszas megszállás, a szakadatlan háborúskodás folytán annyira elszegényedett, hogy maga Mátyás király megokoltnak találta, hogy a májusi országgyűlésen megszavazott egy forintnyi adó ezeken a részekben félforintra szállíttassék le.¹

Ennek a késedelmezésnek azonban komoly következményei voltak. Olykor a várak, általában a megszállott helyek átadása nem történhetett meg a kitűzött időben, így Késmárk s az avval említett városok átadása augusztus közepe helyett csak szeptember 10-ike körül következett be; máskor meg a csehek, miután a megállapított határnapon nem kapták meg a pénzt, felmondták a békét.

Találkoztak azután olyan csehek, kik megszokván a szabad, független életet, otthagyták Mátyás király szolgálatát s visszaszöktek a testvérekhez. Így tett Talafusz János, Körbel, Domosiczi Prislavus és — mind nem soroljuk fel — Svehla János, ez a lovagsaládból származó cseh, ki a bratrpályáról Mátyás király szolgálatába állván, megnyerte a király különösebb kegyét s mint lovag résztvett az udvari tornákon.

Ezekhez járult, hogy Komorovszki Péter, ebben az időben már éppen négy, Zólyom, Liptó, Árva és Túrócz vármegyének a főispánja² ismételten erőszakoskodott s ha jogos vagy alaptalan panaszai nem találtak orvoslást, a bratrikkal barátkozott.

Az elégedetlenkedők lecsendesítésére eleinte békés úton tettek kísérletet. Még az 1462. év végén Sarlón jöttek össze Szécsi Dénes esztergomi érsek, Gúti Ország Mihály nádor, illetőleg Komorovszki, Bartos, Körbel és több lengyel.

Komorovszkinak az volt a panasza, hogy sok kárt szenved a király alattvalóitól s hogy a király nem fizetett ki neki bizonyos összeget, bár követelését tanukkal s a király leveleivel tudja igazolni. A mi az elsőt illeti, körülbelül megfordítva állt a dolog, mert Mátyás király három hónappal előbb éppen neki parancsolta meg, hogy a túróczmegyei Próna városát, melyet erőszakkal foglalt el, adja vissza a tulajdonosoknak, Bátori Mátyásnak és Istvánnak. Az érsek és a nádor, hogy békére bírják, kötelezték magokat a király nevében 2028 forint lefizetésére s míg a fizetés megtörténik, az érsek biztosítékul lekötötte részére a túróczyi, lipetői, árvai és zólyomi ez évi tizedét.

¹ Oklevéltár LXXXIII., LXXXIV., LXXXV.; Csicsery-es. ltára, 31,794., 31,795.; Lőcse levéltárában, 1462. nov. 9.

² Csicsery-es. ltára, Magyar Orsz. Ltár, Dl. 30,851.

Bartos azonképen panaszokkal állott elő; bár végül bevallotta, hogy nem szívesen tette, a mit tett; mások csábították az elpártolásra. Miután kapott bizonyos összeget, a melyből magát és társait eltarthatta addig, míg ügyét a király megvizsgálja, lecsendesedett.

Körbel a Podmaniczkiakat hozta fel elpártolása okául, a kik javait pusztítják. Míg a lengyelek nyíltan megmondották, hogy azért hagyták oda a király szolgálatát, mert nem kapták meg a zsoldjukat.¹

A békés út nem vezetett célhoz.

Komorovszki, Bartos és mások még a következő év (1463.) őszén is elégedetlenkedtek.² Talafusz, Körbel, Perena, Baytayan és Zelenka meg a magyar határhoz közel, a lengyel Novitarg városa körül már a nyáron mintegy kétezer bratrit gyűjtöttek össze avval a szándékkal, hogy Magyarországra törnek.³ A túróczi bratrik azonképen fészkelődtek. Túróczban már három erődöt emeltek s onnan a Szepesség felé tartottak.⁴ Körülbelül ugyanebben az időben az ausztriai bratrik Smikauszki Henrik és Weitracher vezérlete alatt nyugoton ütöttek hazánkba s elfoglalták a sopronmegyei Macskakővárát.⁵ Smikauszki Henrik már megfordult nálunk; a közelmúltban Kosztolánban fészkel.

Ilyen körülmények között újra fegyverhez kellett nyúlunk. Egyszerre két helyen folyt a harcz. Frigyes császár a soproniakat buzdította, hogy keljenek a bratrik ellen; Szapolyai István, a kit Mátyás bölcse előrelátásból Giskra meghódolása után a felsőrészekre hagyott, szintén a városokat sürgette, hogy összes erejükkel legyenek készen s a mikor kívánja, siessenek hozzá. Ugyanakkor Késmárkon szállt táborba, hogy mind a Lengyelországból, mind a Liptóból érkezhető bratrikat közel találja. S a bratrik tényleg megérkeztek. Még pedig számítva Mátyás király távollétére, ki akkor Bosnyákországban harczolt a törökökkel, oly nagy számban, hogy Szapolyai István gyengének bizonyult feltartóztatásukra s kénytelen volt a királyhoz fordulni segítségért.

A király a gonosz hír hallatára megszakította diadalmas hadjáratát és sietve visszatért az országba. Nem ment ugyan személyesen a felvidékre — ekkor történt a koronázás —, de gondoskodott Szapolyai István támogatásáról.

¹ Epistolae Mathiae Corvini, I. Epist. 31.

² Oklevéltár LXXXVII.

³ Bártfa levéltárában, 1478.

⁴ U. o. 1502.

⁵ Mátyás király levelei, I. 62.

⁶ Sopron levéltárában, Lad. K. fasc. III. 193.

A kassai tanácsnak meghagyta, hogy azt a pénzüsszeget, melyet a befolyt adóból ideiglenesen nála helyezett el, adja át Szapolyainak;¹ a városokat utasította, hogy fegyvereiket bocsássák rendelkezésére;² egyben Dengelegi Pongrácz András vezetése alatt tekintélyes haderőt küldött segítségére.³

Azonban, bár Szapolyai István, Dengelegi Pongrácz,⁴ Darholczi Pál, Sárosvára várnagya és Sáros megye főispánja,⁵ valamint Pálóczi László⁶ s a városok az egész nyáron, sőt az őszön át harcoltak, érdemleges eredménnyel nem dicsekedhettek. A bratrik száma az Ausztriából érkezőkkel egyre növekedett.⁷ Azért 1465. tavaszán Mátyás király személyesen állt a hadak élére.⁸ Megjelenése egyszerre megváltoztatta a küzdelem folyását; mire eljött a nyár, a felsőrészeken béke volt.⁹

Nem volt azonban béke az ország nyugoti részében. 1466. elején Svehla János vezetésével morvaországi és ausztriai bratrik nyomultak az országba; a nyitramegyei Kosztolánvárat megszállták s onnan rémítgették a Vág völgyét Nagyszombaton át le egész Pozsony környékéig. Legtöbbet szenvedett Nagyszombat, melyet ismételten megpróbáltak és felgyújtottak. S mert mind Morvaországban, mind Ausztriában találkoztak a zavarosban halászni szerető urak s a bratrik örve alatt betörték Magyarországra, a magyarok meg a kölcsönt visszadták; a rend és a nyugalom ezeken a tájakon teljesen felbomlott.¹⁰

Szapolyai István jókor értesült ezekről az eseményekről. S mert olyan hír érkezett hozzá, hogy a bratrik nem maradnak meg a Vág völgyében, egyezsége lépett Komoróvskival, hogy nem fogja azokat támogatni; a városokat meg figyelmeztette, hogy álljanak résen.¹¹ Ezek az idejében eszközölt intézkedések eredményezték, hogy a felsőrészek ezúttal mentek maradtak a zsebrákok látogatásától.

Mátyás király az év vége felé személyesen szállt hadba Svehla ellen. Egyelőre Nagyszombatban állapodott meg s

¹ Kassa levéltárában, 344.

² Bártfa levéltárában, 1559.

³ Csicsery-cs. levéltára, 31,822.

⁴ Magyar Orsz. Ltár, DL 15,988.: Tört. tár, 1896. 520.

⁵ Bártfa levéltárában, 1539.

⁶ Magyar Orsz. Ltár, DL 16,020.

⁷ Mátyás király levelei, I. 110.

⁸ U. o. I. 83.

⁹ Bártfa levéltárában, 1595. Talafusz János ekkor kikerül a történetünkől, 1467. október 2-án azt halljuk róla, hogy Csehországban garázdálkodik. Archiv. Český, VII. 304.

¹⁰ Mátyás király levelei, I. 143., 144.

¹¹ Bártfa levéltárában, 1614.

onnan támogatta Podmaniczki Lászlót, a ki Kosztolánt ostrom alá fogta;¹ majd 1467. január derekén maga is megjelent a vár alatt. A várat körülfalolván, a csehek csakhamar élelem- és vízhiányában kezdtek szenvedni.

Svehla, látva a helyzete tarthatatlanságát, ajánlatot tett, hogy szabad elvonulás feltétele mellett átadja a várat. Ajánlata elutasított. Erre, míg vitézeinek egyik részével az ostromlók figyelmét lekötötte, maga több száz társával a vár másik részén megszökött. Csak Csejte váráig jutottak. Itt utólérték Mátyás lovasai s heves harc után az életbenmaradottakat visszahurcolták a táborba.

A király irgalom nélkül bánt el velök. A várral szemben emelkedő dombon százötven akasztófát állíttatott. Messze kimagaslott közülök egy kétágú bitófa, melyen Svehla János udvari papjával és hadnagyával, a többin meg vitézei végezték életüket.

A várban rekedt csehek, látva társaik iszonyú sorsát, kivonultak s Mátyás lábai elé borulva kegyelemért esedeztek. A nagy király kegyes volt hozzájuk.²

A huszonhét évig tartott cseh-huszita uralomnak ilyen volt a temetése.

A kosztoláni diadal nemcsak a zaklatások végét s a nyugalom visszatérését jelentette, hanem más irányú következményt is vont maga után.

Mikor ezek az események történtek, Mátyás király és Podiebrad György cseh király között a háború már-már kitörőben volt s a bratrik garázdálkodásai a már is éles feszültséget még növelték. Hiába állította György király, hiába mondták a csehek, hogy Sveta János vállalkozásától távol állottak, hogy a Lengyel- és Poroszországból Csehországon át magyarországi testvéreik megsegítésére siető bratrikat útjukban ők tartóztatták fel s tették ezáltal lehetővé a kosztoláni diadalt:³ a magyarok a cseh királyban a bratrik bujtogatóját, titkos szövetségesét látták.⁴ S részint hálából Mátyás király iránt, mert megszabadította őket az évtizedekre terjedt csapástól; részint boszúvágytól s nemzeti büszkeségtől sarkallva, hogy a sérelmeket megtorolják, egyakarral csatlakoztak Mátyásnak Podiebrad-elleni politikájához.

¹ Oklevéltár XCIV.

² Bonfini, id. kiad. és h.; Mátyás király levelei, I. 180.; Teleki, id. m. XI. 233.; Müller, Reichstags-Theatrum, II. 231. Jedlicska Pál Csejte történeti emlékei cz. dolgozatában (Magyar Sion, IV. 594) Nagy József Nyitra megye helyírása, I. 3. füzet 145. l. után indulva tévesen teszi Kosztolán ostromát 1460-ra.

³ Teleki, id. m. XI. 244., 281.

⁴ Teleki, id. m. XI. 247., 250.

„Nagyságos Brandeisi — olykor — Sólymosi¹ Giskra János“ ezalatt hűségesen szolgált a „királynak és a koronának“, a mint megfogadta. Résztvett a bosnyákországi hadjáratokban; ott volt Kosztolán alatt s elkísérte az éjszaki részekén Budára térő királyt Zólyomba, egykori hatalmának színhelyére.² Része volt az erdélyi lázadás letörésében, a szerencsétlen véget ért moldvaországi vállalatban s együtt harczolt a magyarokkal 1468-ban Trebitsch alatt Podiebrad György, egykori barátja és pártfogója ellen.³

Mikor az őszön a király elhagyta a csatateret, ő is visszatért Magyarországra. 1468. október 22-én megjelent az aradi káptalan előtt s zálogba adta Borzlyuk városát a hozzátartozó harmincz faluval hűséges udvarbírájának Kniezics Mátyásnak, a tőle, talán éppen a csehek ellen kiállított vitézei költségeire kölcsönvett ezer s néhány aranyforintért.⁴

Ez az utolsó történeti emléküink róla, mint előről. Mátyás király 1471. február 6-án megerősítvén Kniezics Mátyást, közönségesen „Pan Mátyást“ Borzlyuk és tartozékai zálogbirtokában, már „néhaivaló“-nak mondja.⁵ Egy nappal előbb kelt okleveléből meg arról értesülünk, hogy Sólymosvára ekkor már Bánfi Miklós birtoka volt.⁶

Halála tehát az 1468. év vége s az 1471. esztendő eleje közti időben következett be.

Bár kétszer nősült, utódokat nem hagyott maga után.⁷

Nagyszabású kalandor tünt el benne, a ki, bár idegen volt, nem közönséges tehetségei, erényei és hibái, valamint azoknak az időseknek sajátságos, rendkívüli viszonyainál fogva két évtizednél tovább tényező tudott lenni hazánk történetében.

¹ Oklevéltár XCVI.

² Zólyom városa számadáskönyve, Slovenske Pohľady, XXI. 405.

³ Palacky, Gesch. von Böhm. IV. 1. 512., IV. 2. 538.; Bachmann, id. m. II. 611.

⁴ Oklevéltár XCVIII.

⁵ Oklevéltár C.

⁶ U. o. 17,154.

⁷ Palacky, id. m. IV. 1. 512. l. azt mondja: „a mint látszik, ivadécai a XVII. századig éltek Magyarországon, de hír és dicsőség nélkül“. De nem jelzi, mire alapítja e véleményét. Nézetünk szerint: Ha Giskrának voltak gyermekei, azok csak az első, a Rozgonyi-leánynyal kötött házasságából származhattak. Ennek azonban nincs semmi nyoma. Mikor Ország Judittal lépett házassági frigyre, már idős ember volt, túl a hatvanon. Másfelől Mátyás király mindvégig kegyelemmel volt hozzá, még halála után is „fidelis noster“-nek nevezi s kiterjesztette kegyelmét udvarbírájára, Kniezics Mátyásra is. Lehetetlennek tartjuk tehát, hogy a gyermekeit, ha voltak, megfosztotta volna apai örökségüktől.

V. FEJEZET.

A cseh-huszita uralom hatásai.

Vallás. — Erkölcs; tekintély, törvénytisztelet. — Iskola. — Nemzetgazdaság. — Néprajzi eredmény. — A telepítés kérdése. — Nyelvi, irodalmi, faji hatás a tót népre. — Társadalmi összeolvadás. — Szociális törekvések érvényesülése. — A cseh-husziták építkezése. — A cseh-husziták a magyar honvédelem szolgálatában.

A cseh-husziták magyarországi uralma közel három évtizedig tartott. Tehát annyi ideig, hogy azokra a részekre, melyekre hatalmuk kiterjedt, egy és más tekintetben marandóbb hatást gyakorolhattak.

Vallásuk elterjedésére nézve első hiteles értesülésünk 1449-ből való. A magyar országnagyok azt írták ekkor Lasoczki Miklós krakói dékánnak s Magyarország római ügyvivőjének, hogy Magyarországbán a csehek veszélyeztetik a katolikus vallást; Sárosban és Szepesben igen sok eddig katolikus templomban két szín alatt, azaz huszita módra veszik az úrvacsorát.¹

Ezt a híradást kétségtelenül úgy kell értenünk, hogy huszita módon áldoztak a falusi templomokban, de a városokban nem. Azaz hódított a huszita vallás a falusi nép körében, de a városi polgárságnál, a németeknél nem. Mert, bár a szepesi városok krónikái szinte napról-napra jegyzik az eseményeket; Kassa, Eperjes, különösen Bártfa levéltárában csaknem minden napra találunk egy-egy oklevelet: sem a krónikák, sem az oklevelek nem említik, hogy Lőcse, Igló, Késmárk, Bártfa vagy Eperjes templomaiban két szín alatt áldoztak. A mit, tekintve a dolog újságát és fontosságát, ha megtörtént volna, tenni el nem mulasztanak. Jodok kassai plebánosról meg éppen tudjuk, hogy hivatását — a

¹ Schwandtner, Scriptores etc. II. 63.

római egyház ritusa szerint — zavartalanul végezte, holott Kassa Giskra Jánosnak, mondhatni, székhelye volt.

De ez a hódítás még a falvakban sem eresztetett mélyebb gyökeret.

Abból következtetjük ezt, mert Stock János szepesi prépost 1460-ban, tehát csak tizenegy évvel az országnagyok híradása után, közölvén papságával a korábban tartott esztergomi zsinat végzéseit, míg a papi kötelességeket nagy részletességgel elszámolja, papjait a gyakrabban előfordulni szokott botlásoktól nagy körültekintéssel óvja, nem ad nekik utasítást, miként járjanak el a huszitákkal, a két szín alatt áldozókkal szemben, sem nem figyelmezteti őket, hogy ez eretnekségtől tartózkodjanak.¹ E mulasztásnak, nézetünk szerint, az volt az oka, hogy az országnagyok említette veszedelem ekkor már nem állott fenn.

Második hiteles értesülésünk Kapisztranói Jánostól származik.

Kapisztranói János 1456. január 6-án felszólította az erdélyi urakat, hogy az óhitű oláhok, a rácok és a huszita eretnekek templomait pusztítsák el.² Ez a hír tehát nem a felvidéki, hanem az erdélyi huszitákról szól.

Márkai Jakabnak, úgy látszik, nem sikerült az új vallást teljesen kiirtani, annál kevésbé, mert a szomszédos Moldvából állandó táplálást kapott. Így történt, hogy még a távoli Szilágy megyében is hódított, mint ezt a szamosardói református templom falára festett tulipán formájú kehely, a husziták jelvénye, manapság is bizonyítja.³

Harmadik hiteles emlékünks Hunyadi Mátyás király korából ered, 1466. végéről vagy 1467. elejéről

Heves megye 1467. május 22-én Hevesen közgyűlést tartott s Ország Mihály nádor meghagyására, ki a gyűlésen elnökölt, a gyűlés megnyitása előtt összeírta azon megyebeliek névsorát, a kik felett törvényt kellett látni.

A vármegye kiküldöttei harminczkét ily notorius személyt találtak. Közülök ketten, névszerint Istenmezei Ferencz, Nagyfai János azért kerültek a névsorba, mert a csehekkel czimboráltak, tizen meg, jelesen Erdőtelki Veres László felesége Margit, valamelyik atyafiával, Csenki Péter, Csenki Jánosné Margit asszony, Csenki István felesége Czecei Borbála — mind a három nemes nő — férje testvérével és

¹ Kaprinay, id. m. II. 458. s. köv. II.

² Tört. tár, 1901. 188.

³ Bunyitay, Szilágy megye középkori műemlékei, Budapest, 1887. 24.

Tarcsai Horvát Egyed a nőtestvérével, mert a huszita hitet elfogadták.¹

A huszita vallás elterjedéséről a közbül eső Borsod, Nógrád, Kishont, Gömör, Zólyom, Torna, Abaúj megyékben csak az egyik-másik templom — mint a ratkói, tiszolczi templomok² — falára festett kehely s a szájhagyomány szólnak, mely szerint ezt vagy azt a templomot, mint pl. a tornait vagy a szikszóit a „csehek“ építették.³

Am ezek az emlékek oly csekély értékűek, hogy ezek alapján egyetlen templomról sem lehet biztosan állítani, vajjon a cseh-husziták alkotása-e?

Giskra hadserege javarészeben a Csehországban foglalkozás és kenyér nélkül tengődő taboritákból és árvákból került ki. Azután Csehországban a hivatásos és meggyőződéses taboriták valósággal dühöngtek a templomok ellen s istentiszteletüket szabad ég alatt, magánházakban, szérükön vagy éppen istállóban tartották.⁴ Bajos tehát még csak feltelezni is, hogy Giskra harcosai vagy a bratrik, ezek a korestaboriták nálunk meg vetekedtek volna a templomok építésében. Hiszen ez homlokegyenest ellenkezik a taborita vallás lényegével.

Ezt a súlyos belső érvet kiegészíti az a külső körülmény, hogy egyetlen oklevelet vagy krónikás adatot nem találtunk, mely csak távolról bizonyítaná, hogy a cseh husziták Magyarországon templomot egyáltalában építettek.

Erre az eredményre jutott már jóval előttünk Koula prágai tanár, ki, miután sorra járta ezeket az állítólagos huszita templomokat, kénytelen volt bevallani, hogy ezeknek a számát csak a hír, a mende-monda növelte nagyra. „Valami szerencsétlen idea — úgymond — minden bekerített templomra ráfogja, hogy huszita emlék. Akkor a kolostorok bekerített templomait szintén husziták építették? Hiszen azok a „huszita“ templomok mind tipikus tót építésűek, a csehekkel rokonságban nem állnak.“⁵

Ugyanezt vallja legújabbán Edgar Emil, a jeles cseh műtörténíró.

Edgar értesülvén jelen művünk írásáról, kérdést intézett hozzánk erre a tárgyra vonatkozólag. Közöltük vele most kifejtett meggyőződésünket. És ő ugyancsak meg-

¹ Turul, 1905. 1. és 2. füz.

² Sbornik Museálnej Slov. II. 126.

³ Archeol. Közl. 1876. X. 73.

⁴ V. ö. Bevezetés, III. Fejezet.

⁵ Slovenske Pohlady, 1901. 336.

szemlélvén ezeket a „huszita“ templomokat, arról értesített, hogy, bár más úton, teljesen ugyanazon eredményre jutott, mint mi.¹

Szerintünk a kehely és a szózhagyomány csak ezt a két magyarázatot engedi meg. Vagy a katolikus községek tértek át a huszita hitre s festették már meglevő vagy akkor épített templomuk falára vallásuk külső jelvényét, a kelyhet; vagy a cseh husziták elfoglalván a már fennálló templomot, azt erődnek használták s falára a huszitizmus jelvényét illesztették.

Az első kevésbé tartjuk valószínűnek. Mert ha tudomásunk van a Heves megyében talált tíz huszitáról, lehetetlen, hogy adataink különben nagy bőségében csak egyetlen emléküink — az országnagyok 1449-iki levele — volna arról a kétségtől felülbő jelenségről, mikor községek, városok tértek át a huszita hitre. Igen is valószínűnek tartjuk ellenben a másodikat, mert a cseh-husziták tényleg így cselekedtek Jászón, Mislyén, azután Korponán, Szepsiben és még számos névszerint említhető helyen.

A tornai templomot már azért sem építhették a csehek, mert Tornán sokkal kevesebb ideig tartózkodtak, semhogy az aránylag nagyméretű s különben is csúcsíves templomot felépíthették. Ugyanez áll a szikszói református templomra. Szikszó Nagydavára tartozéka volt s mint ilyen jutott Giskra birtokába. Ámde Giskra Nagydavárat tartozékaival együtt rövid időn belül zálogba adta Modrárt Pálnak, Giskra emberei aligha fordultak meg Szikszón; annyi idejük semmiesetre sem volt — tekintve, hogy éppen akkor folytak azok a harcok, melyek megvívására hozzánk hivatnak, hogy a nagy kőtemplomot felépítsék.²

Más elbírálás alá esnek ezek az emlékek — kehely, szózhagyomány — azokon a tájakon, melyeken Giskra harczosai vagy a bratrik nemcsak állandó táborhelylyel nem bírtak, de még meg sem fordultak. Itt a huszitizmus vallási hódításának bizonyosságaiul tekinthetők s a „csehek építették“ kifejezés annyit jelent, hogy az építők cseh, azaz huszita vallásúak voltak, fajra nézve azonban lehetnek színmagyarok is. Magyarázatunk tehát csak a felsőrészekre vonatkozik.

¹ A Prágában, 1910. október 10-én kelt levél birtokomban.

² A csetneki templom falán látható felirat: „Hoc opus continuatum est per magistrum Simonem, Emerico sub vitrico anno reparatae salutis millesimo CCCCLX“ csak, annyit bizonyít, hogy a templom építését 1460-ban folytatták, de azt már nem, hogy husziták vagy éppen cseh husziták építették. V. ö. Bartholomaeides, Noticia com. Gömör, Leutschoviae, 1805—1808. 530.

A nyugoti megyékről, Nyitráról, Liptóról, Túróczi-ról vagy éppen Pozsonyról, még ennyi emlékünknél sincs. És ez természetes. Ezek a területek kívül estek a cseh husziták uralmán; itt Giskra harcászai csak hadiátvonulásaik, a bratrik meg rabló kalandjaik idejében táboroztak.

Vajmi keveset tudunk mondani arra nézve, voltak-e a mi cseh huszitáinknak rendszeresen alkalmazott papjaik. Az emlékek csupán Svehla János udvari papjáról értesítenek, a ki Kosztolán vára előtt urával együtt oly csúfos véget ért. Annál nehezebb erre a kérdésre felelni, mert a taboriták világi hívőnek, még nőnek is megengedték az istentisztelet végzését, a rendszeres papságot tehát könnyen nélkülözhatték.¹

Ily kevés az, a mit a huszita vallásnak Giskra korabeli hódításáról mondhatunk.

S ennek, nézetünk szerint, két oka van.

Az egyik az, hogy Giskra és az ő vitézei elsősorban és mindenekelőtt katonák, a bratrik meg közönséges rablók voltak; a csehországi taboriták vallásos rajongása távol állott tőlük: ennél fogva sem életpályájuk, sem lelkületük nem hozta magával, hogy Husz vallásának idegen országban apostolai lehessenek. A másik az a tény, hogy a magyar hatóságok, mint Heves megye példája is bizonyítja, a huszitaiságot törvény útján üldözték és szigorúan büntették.

Mindezekből még az is következik, hogy ily kisméretű lévén a huszita vallás hódítása, a huszitizmusnak édes-keves része volt abban, hogy háromnegyedszázad múlva a lutheranizmus éppen ezeken a részekén rohamosan elterjedt.

Állításunk bizonyítására csak a tényekre utalunk. A huszita vallás hívei a nép köréből kerültek ki; a városok német lakossága ellenben nem fogadta el. Viszont Luther Márton tanítása a városok német polgárságánál hódított s a városokból terjedt el a tót nép körében.

A csehországi huszita forradalom kiváltképen való czélja az erkölcsök megjavítása, az erkölcsi megújulás volt. Ezt a szép czélt azonban a forradalom már Csehországban sem érte el.² Annál kevésbbé lehet a husziták okozta erkölcsi megújulásról beszélni nálunk. A mi cseh huszitáink ily hatás elérésére nem hivatottak, sem alkalmasak nem voltak.

Giskra János főkapitányságának első éveitől eltekintve, erőszakos birtokfoglalásokból, sarczolásból, Giskra főkapitánysága után túlnyomólag rablásból éltek. A mindenhol s így nálunk is található dologkerülőknél, a könnyű, kalandos

¹ L. jelen mű Bevezetés, III. Fejezet.

² L. Bevezetés, III. Fejezet és I. Rész, IV. Fejezet.

életet kedvelőknek, a törvény elől menekülőknek menedék-helyet nyújtottak táborukban. Semmi sem volt előttük szent avagy tiszteletreméltó. Nem a női erény, a családi tűzhely; a Svehlától és bratrijaitól kiostromolt Kosztolán várában háromszáznál több összerablott nőszemély találtatott. A garammelletti szent benedeki konvent pecsétjét elrabolván, okleveleket hamisítottak vele s ezáltal a birtokviszonyokat zavar-ták.¹ A tulajdonosokat kivétvén birtokaikból, arra kényszerítet-ték őket, hogy évekig hajléktalanul bolyongtak, míg visszatér-hettek otthonukba, sőt olykor vissza sem térhettek. Pénzért mindenre kaphatók lévén, jelentékeny eszközül szolgáltak a magyar uraknak, hogy segítségükkel a törvényt megsértsék.² A könnyű meggazdagodás vágya és reménysége számos magyart megtántorított a hazaszeretet hűségében s birt arra, hogy magyar véreik megrablásában a csehek vezetőivé lettek.

Azaz a cseh husziták megjavítás helyett aláásták a közérkölcseket, megingatták minden rend legfőbb biztosítékát — a törvény és tekintély tiszteletét.

A meggyőződéses taborítók Csehországban ellenségei voltak a nagyobb fokú tudományos képzettségnek, fel-karolták azonban a népoktatást. Vagyis megengedték az olyan műveltséget, a melyhez a szegény nép éppen úgy hozzá-juthatott mint a gazdag, a mely tehát az emberek egyenlő-ségét nem veszélyeztette. Különben az olvasás megtanulását már azért is szükségesnek kellett tartaniok, mert a bibliát a nép kezébe adták.³

Más elbírálás alá esnek a mi cseh huszitáink. Ennél-fogva nem merjük feltételezni, hogy erre a szellemi táplál-ékra nekik is volt gondjuk. A minthogy tényleg nincs egyetlen adatunk arra nézve, hogy iskoláik voltak.

Az erkölcsi kárnál nem volt kisebb az, melyet a huszi-ták itteni tartózkodása nemzetgazdasági téren maga után vont.

Nincs egyetlen adatunk, mely arról értesítene, hogy ezek a csehek földműveléssel, iparral vagy éppen kereske-delemmel foglalkoztak. Igaz, Giskra János, Talafusz János, Brcsal Miklós, Ratkowicz Péter tekintélyes uradalmakban ültek. De ezeken a helyeken a régi jobbágyok ott maradtak, a földművelést folytatták; általában az új földesurak s a birtokon élők között a régi jogviszony változást nem szen-vedett. Azt is megengedjük, bár erre sincs adatunk, hogy

¹ Esztergomi káptalan házi levéltára, Lad. 9. fasc 4. no. 4.

² Oklevéltár XXIV., XXXI., XXXIV., XXXVIII., XLI., LXXXVI., XCIII., XCVII.

³ L. Bevezetés, III. Fejezet.

Giskra, Talafusz vitézei közül egyik-másik letelepült az uradalomban s földművelésre vagy ipárüzésre adta magát. De ezek csak kivételek, mi meg általánosságban szólnak s mindenkor a végső eredményt tartjuk szem előtt. Az oklevelek, a krónikák meg arról tudósítanak, hogy nálunk a huszitáklakta részeken ugyanazon állapot következett be, a milyenek tanui voltunk Csehországban a forradalom utolsó éveiben.

„A bratrik — mondja az egyik krónika — Magyarországnak Cseh- és Lengyelország felé eső részét annyira fenyegették, hogy senki sem művelhette nyugodtan földjét, kelhetett útra . . . Szerzetesek módjára testvéreknek neveztek magokat, mégis ragadozó vadak módjára éltek. Egyedüli élvezetük a rablás, a mezők pusztítása, letarolása . . . A szomszédos tájakat gyilkolással, gyűjtogatással és pusztításokkal háborgatták. Zaklattak mindent és a parasztokat vagy sarcz fizetésére vagy kiköltözésre, háza, földje elhagyására kényszerítették . . . a nép a csehek elől futva erdőkben, nádasokban keresett oltalmat, hol állatok módjára élt . . .”¹ Ugyanezekről értesítenek az oklevelek.

Igy az elbujdosott falvak mezeje parlagon maradt, a szőlők megmunkálatlanul; a közlekedési utak veszélyeztetve lévén, a kereskedelem megakadt s az ipar is, nem vihetvén termékeit a város falain túl piacra, szükségképen pangott.

Mindez egyéb bajok mellett nagy drágaságot idézett elő. Lőcsén és környékén a csehek bejövetele előtt egy köből búzának 12—40, a rozsnak 10—40 dénár volt az ára; a csehek idejében a búza ára 4—5, a rozsé 4—4 $\frac{1}{2}$ forintra emelkedett.²

Hunyadi Mátyás király évek során át fáradozott, hogy az agyonsanyargatott népet s a többszörösen megkárosított városokat talpra állítsa. A zólyommegyei Lipcsevárahoz tartozó Jeszenye falu tót lakosságát mindennemű, mind a személyük, mind a vagyonuk után fizetni szokott adótól felmentette, „meggondolván azt a nyomorúságot és szegénységet”, melybe a csehek juttatták.³ Adómentességet adott Trencsén városának, „mert nagy szegénységre jutott a cseh latrok támadásai miatt”.⁴ Késmárkot felmentette a harminczad fizetésétől, „hogy szegénységéből magához térhessen”;⁵ Nagy-

¹ Bonfini, id. kiad. 479.

² Demkó, Lőcse története, Lőcse, 1897. 330.

³ Oklevéltár XCII.

⁴ Oklevéltár LXXXVIII.

⁵ Id. h. 155.

szombatot, melynek lakossága a csehek ismételt pusztításai folytán megfogyatkozott, a házai dűledeztek, végső inség fenyegette, a királyi adó fizetésétől s mert ez nem látszott elégnek életrekeltségéhez, még bizonyos sójővedelmeket engedett át tíz évre a városnak.¹ Mindennemű vám alól való mentességet adott Korpona városának, hol a csehek a főtemplomból alakított erősségekben tanyáztak.² Mezőkövesdet a szabad városok kiváltságaival ruházta fel, hogy „magához térjen a nagy pusztulásból, melybe a csehek juttatták”.³

A néprajzi s az avval összefüggő hatásokat vizsgálándók, szükségesnek látjuk annak a megállapítását, mily nagy lehetett a száma az itt tartózkodó cseheknek. Természetesen ez a szám csak hozzávetésen fog alapulni, miután tüzetes adatok e tekintetben nem állanak rendelkezésünkre.

Csehországban a taboriták és árvák nagy veszély idején hús—huzonötezer embert tudtak az ellenséggel szembeállítani. A forradalom lezajlása után a foglalkozás nélkül maradt s a békés élettől elszokott harcosok zsoldba álltak Bajorországban, Ausztriában, Lengyelországban, a német lovagoknál és nálunk. Mindenesetre otthon is maradtak. Ennélfogva mi Giskra hadseregét négy-ötezer főnél többre nem bcsüljük.

Giskra főkapitányságának megszűnte után Csehországból, Ausztriából, Lengyelországból jött harcosokkal ez a szám pár ezerrel kétségkívül növekedett. Megjegyezzük azonban, hogy ebben az időben, azaz a bratrik korában ezek az idegenek Ausztriából kiindulva Magyarországon át Lengyel-, sőt Poroszországig folytonos hullámvásban voltak. Megtörtént, hogy egyik csapatuk ma Ausztriában garázdálkodott, egy hét múlva már Magyarországon, nemsokára Lengyelországon és viszont.⁴

Másfelől sem a krónikákban, sem az oklevelekben a legtávolabbi nyomát sem találjuk annak, hogy Giskra vitézeinek számát és erejét tervszerűen vezetett cseh gyarmatosokkal növelte. Az a hagyomány, mely Nógrád, Kishont megyében egész sor faluról azt mondja, hogy Giskra alapította az ő békés cseh gyarmatosaival, téves; a tudomány

¹ Nagyszombat levéltárában, 72. és egy másik szám nélkül Nagyszombat, 1467. febr. 5 iki kelettel; a sójővedelem átengedéséről szóló Pozsonyban, 1469. szept. 5. kelt a nagyszombati főtemplom tornyában elhelyezett városi levéltárban szám nélkül.

² Codex rerum Carponensium, Magy. Tud. Akadémia Oklevél-és Kézírtatára, 81.; Teleki, id. m. XI. 252.

³ Oklevéltár XC.

⁴ L. II. Rész, III. Fejezet.

segítségével nemcsak nem igazolható, de egyenesen ellene mond a tudományos kutatásnak.

Nevezetesen Gedeovára és Gedealja — a mai Várgede — már 1427-ben,¹ Ratkó 1413-ban,² Hradistya,³ Lehota⁴ 1435-ben, Poltár 1439-ben,⁵ Zelene 1438-ban,⁶ Budikfalva 1427-ben,⁷ Derencsény (a helység) 1413-ban,⁸ Nagyrőcze 1427-ben⁹ és így tovább hiteles oklevelek tanúsága szerint már fennállt. Ezeket tehát Giskra telepesei nem alapították.

Erre az eredményre jutott a már említett Koula, ki végigjárván czekek az állítólag husziták építette falvakat, úgy találta, hogy azok mind tipikus tótépítkezések.¹⁰

Azonképen ezt hirdette Križko Pál, Kőrmöczbánya néhai levéltárosa, avval a különbséggel mégis, hogy ő Csehbrézót cseh alapításúnak mondotta, a mint ezt — szerinte — a „Cseh“ név is bizonyítja.¹¹

Kétségtelen, hogy a Cseh vagy Csehi, Németi, Olaszai helységnevek mindenkor azt mutatják, hogy az illető helységben ily nemzetiségűek települtek le, vagy éppen ők alapították. Csehbrézónál azonban a jelen esetben a „Cseh“ névnek ily bizonyító ereje nincs.

Csehbrézót Giskra korában nem nevezték Csehbrézónak. Giskra János 1451-ben, tehát egy évvel főkapitányi méltósága megszűnte előtt, a losonczy csata idejében itt keltezte egyik levelét s csupán Brézó-t írt, „Datum in Bryzo“. Ettől eltekintve Brézó — a mai Csehbrézó — ugyancsak okleveles bizonyság szerint 1435-ben már szintén megvolt;¹² azt tehát Giskrának, a ki 1440-ben jött be hozzánk, alapítani nem is lehetett. Tehát a község a „Cseh“ megkülönböztető jelzőt későbbi időben kapta.

De szándéka sem lehetett Giskrának az ilyen békés jellegű gyarmatosítás.

Ő nem hódító, állandó megtelepülési tervvel jött hozzánk, hanem igen pontosan megjelölt célból, hogy t. i. harcsozjon Habsburg László érdekében. Ezért neki harczo-

¹ Csánki, id. m. I. 125.

² Id. m. 144.

³ Id. m. 100.

⁴ Id. m. 102.

⁵ Id. m. 105.

⁶ Id. m. 111.

⁷ Id. m. 132.

⁸ Id. m. 133.

⁹ Id. m. 145.

¹⁰ Slovenske Pohľady, id. h.

¹¹ Slovenske Pohľady, id. h.

¹² Csánki, id. m. I. 96.

sokra s nem békés gyarmatosokra volt szüksége, kikkel, minthogy Nógrád, Kishont, Gömör megyék idegen terület voltak, nem állottak főkapitánysága alatt, új bonyodalmakat támasztott volna, melyek az elébe tűzött cél sikerét jelentékenyen veszélyeztethették.

Különben a pusztító harcok után Csehország sem volt abban a helyzetben, hogy rajokat bocsáthatott idegen országra gyarmatosítás céljából. Hiszen ott nagyobb szükség volt a gyarmatosításra, az elpusztult falvak benépesítésére, mint nálunk.

Ezen külső és belső érvek alapján kimondjuk, hogy Giskra János Magyarországon nem telepített s az itt tartózkodó csehek számát csupán az ő harcosai és a bratrik tették ki. Azaz a további, nyelvi, faji hatások mérlegelésénél csak ezeket a cseheket lehet szemünk előtt tartanunk.

Husz János lelkes apostola volt a cseh nyelvnek. Buzgón fáradozott, hogy a Csehországban akkor uralmon lévő német nyelv helyét a nemzeti cseh nyelv foglalja el.¹ Az első tanítványok méltók voltak mesterükhöz. A mi cseh huszitáinktól azonban ilyen törekvés teljesen távol állott s Magyarországon nem is lett volna értelme az ilyen törekvésnek. Azt se feledjük, hogy a mi „cseh“ huszitáink nem is voltak mindnyájan csehek; de voltak köztük németek, lengyelek, tótok és magyarok, a kiknek legkisebb okuk sem volt arra, hogy a cseh nyelv itten való terjesztéseért lelkesedjenek.

De beszéljenek a tények.

Máshol² már tüzetesen kifejtettük, hogy Giskra és kapitányai, tehát az irányadó közegek teljesen beleilleszkedtek a magyar jogrendbe. Bármily hivatalos ténykedést végeztek, nem mulasztották el a szokásos záradékot, „így kívánván ezt ennek az országnak törvénye és régi jogszokása“.

Ez áll a nyelv használatát illetőleg is. Giskrától, Kniezics Mátyástól, Bresal Miklóstól, Talafusz Jánostól,³ Komorovszki Pétertől, Hertwitowicz Bartostól több száz eredeti levelet ismerünk. És úgy találtuk, hogy ez oklevelek nyelve 90% latin, 8—9% német, 1—2% cseh. Latin az országrendekhez, az országos hatóságokhoz, német a városokhoz, cseh a csehekhez, a tótokhoz küldött levelek nyelve. Ugyanezt mondjuk a bratri vezérek leveleiről. Külön kiemeljük, hogy a Giskra hatalma alatt álló vármegyék okleveleinek a nyelve mindenkor kizárólag a latin.

¹ L. Bevezetés, II. Fejezet.

² II. Rész, I. Fejezet.

³ Talafusz két íródeákját névszerint ismerjük: Matusz-t 1445-ből (Sztáray-Oklár, II. 372.), Socias Jánost 1459-ből (Bártfa levéltára, 1161.).

Azaz a vezérek részéről eszközölt nyelvhatásról szó sem lehet.

Azt már megengedjük, hogy a mindennapi érintkezés folytán a cseh hatás a tót nyelvben idővel érezhetővé vált. Azonban, tekintve, hogy Giskra vitézei várakban laktak s így a néppel való gyakori érintkezés szüksége nem forgott fen, másfelől a bratrik részéről éppen a tót nép részesült a legtöbb sanyargatásban, azaz a békés érintkezés ritka volt, ezt a hatást nem tartjuk magyának.

Ezt a meggyőződést vallja Skultéty József, helyesen jegyezvén meg, hogy „az alatt a 28 év alatt, a mennyi maximális számítással kihozható, Jiskra emberei, ha nem harcolnak és pusztítanak, de szépen fogják a tótokat, hogy őket cseh szóra és írásra tanítsák, ekkora eredményt (a milyenről t. i. a túlzók beszélnek) nem érhettek volna el”.¹

A már említett Koula meg, a cseh néprajz terén elismert tekintély, egyenesen kimondja, hogy megvizsgálván a magyarországi ú. n. cseh-huszita telepések nyelvét, a csehhez rokonságot nem talált.

„Kétségtelen — úgymond —, hogy némi cseh hatás a gömöri, kishonti és nógrádi tótság nyelvében észlelhető, ez azonban egy cseh-morva tájszólással sem hozható közvetlen kapcsolatba. Hiszen ennyi cseh hatás még a távoleső lausiczi szorbok vagy lengyelek nyelvében is kimutatható s csak kultúrhatás eredménye. És hogy ez a hatás nem Szepesben vagy Sárosban, de éppen az említett helyeken (t. i. Nógrád, Kishont, Gömör megyékben) észlelhető, az abból magyarázható, hogy itt sokkal több váracsuk volt a cseheknek mint Szepesben avagy Sárosban. Bár másfelől még az is beigazolásra vár, vajjon ez a jelentéktelen hatás is a Giskra korából származik-e vagy későbbi időből.”²

Ily elenyészően csekély lévén az a hatás, melyet a csehek a mi tótjaink köznyelvére gyakoroltak, irodalmi téren észlelhető hatásról szólni sem lehet. A minthogy tényleg nincs egyetlen olyan e korból származó tót irodalmi emlék, mely e hatásról tanuskodnék.

Mint csak kevéssel előbb megjegyeztük, Husz János, Zsizska János s az első taboriták, azonképen az árvák a cseh nemzeti eszme bajnokai voltak. Ez eszme diadalra viteleért állhatatosan harczoltak az idegenek, elsősorban a németek, jelesen a Luxemburgok és Habsburgok ellen.

Giskra János ugyanazon buzgalommal harczolt az ugyan-

¹ Slovenske Pohlady, 1901. 336.

² Slovenske Pohlady, id. h.

azon Luxemburg-házból származó Erzsébet királyné s ugyanazon Habsburgok érdekeinek diadalra viteleért a magyarok s lengyelszármazású királyuk, Ulászló ellen, majd ugyanezen Ulászló testvére, Kázmér lengyel király érdekeért a német lovagok ellen, később ismét a Habsburg Frigyes érdekében a magyarok ellen, végül Hunyadi Mátyás király szolgálatában saját vérei, hitsorsosai ellen Csehországban — pénzért.

A vezérhez hasonlók voltak az alattvalók.

A bratrik Giskra harczoisaiból s elenyésző kivétellel a legkülönbözőbb népek — csehek, morvák, németek, sziléziaiak, magyarok, tótok, lengyelek, oroszok, tatárok — aljából összeverődött nemzetközi rablók voltak, a kik az ő rablóállamuk révén egyenlően otthon érezték magokat Csehországban, Ausztriában, Magyar-, Lengyel- vagy Poroszországban.¹

Ezek egykorú, teljes hitelű források alapján megállapított tények, melyek világosan bizonyítják, hogy Husz, Zsizska nemzeti lelkesedése Giskra és harczoisai, azonképen a bratrik előtt teljesen ismeretlen volt; hogy Giskra és harczoisai, valamint a bratrik nem voltak alkalmasak arra, hogy az itteni tót népben a faji együvértartozás érzetét felébreszszék, a faji öntudatot növeljék, a cseh nemzeti eszme iránt lelkesedést keltsenek. Nem különösen, ha ezek mellett még azokra is rámutatunk, a miket fentebb ugyancsak hitelt érdemlő források alapján mondtunk, hogy t. i. e. „csehek” részéről a legtöbb zaklatást, anyagi károsodást éppen a velők fajrokon tótok szenvedték.

A társadalmi egybeolvadás közönséges eszközei a békés érintkezés, a közös érdekek, az összeházasodások.

Giskra első éveiben, már a mikor nincs politikai ellentétéről szó s elsősorban a tót népet tartva szem előtt, a viszonyokhoz mérten békésnek mondható az érintkezés. Nem azonban a későbbi években, annál kevésbbé a bratrik korában. Ez utóbbi időben szakadatlanul folyt a rablás, a garázdálkodás s ezek következtében a védekező harc ezekeken a részeken s e dúlások között, mint rendesen, legtöbbet szenvedett a föld népe, azaz éppen a tót nép. A miért is ez a nép keresztet varrt a ruhájára, mikor látta, hogy Mátyás király erélye folytán ütött a szabadulás órája s mint a futó vadat napokon át üzte-hajtotta ezeket a cseheket s ugyanaz a városi polgárság, mely Giskra uralma idejében békés viszonyt tartott velők, ugyancsak ekkor nem riadt vissza az áldozatoktól sem, hogy siettesse a cseh-husziták uralmának megtörését.²

¹ L. II. Rész, III. Fejezet.

² L. II. Rész, IV. Fejezet.

Közös érdeke e jövevényeknek s az itt lakó tótoknak nem volt.

Giskra Jánosról tudjuk, hogy kétszer is nősült. Nem ő kereste ez összeköttetést, mindenkor magyar részről tétetett az ajánlat, úgy hogy mindakét házassága politikai érdek-házasságnak tekintendő. De ez sem történt a tótok javára, mert mindakétszer magyar főúri hölgygyel kötött házassági frigyet.

A bratrikról azt mondja Túróczi: „Már annyira nőtt itt vakmerőségük, hogy egész nyíltan házasodtak, mintha örökké az országban akarnának maradni”.¹

Ennyi mindössze, a mit az összeházasodásról tényként tudunk.

A csehországi taboríták szociális törekvéseinek némi — eltorzított — képét találjuk meg a bratrik rabló államának szervezetében. Itt uralkodott az egyénlőség elve, a mennyiben ugyanolyan részt kapott a zsákmányból, ki a hét elején jelentkezett, mint a ki az utolsó napon érkezett. Tudjuk azt is, hogy ez az állam községeket számlált, melyek élén a községek vénei álltak.² Ezek az elvek azonban csak a rablóállam kebelében érvényesültek annyira-mennyire; a kívülállókra, tehát a békés foglalkozást űző tót avagy magyar népre hatásuk nem volt.

Természetesnek tartjuk, hogy már Giskra idejében, még inkább később, főképen a huszita uralom megszűnésekor találkoztak olyanok az itt tartózkodó csehek között, kik szakítottak a kalandos élettel, Mátyás király szolgálatába sem álltak, hanem a békés életmódra adták magokat s ebben vagy abban a faluban letelepedtek. Ugyancsak a dolog természetéből folyik, hogy ez a letelepülés ott volt gyakoribb, a hol, mint Nógrádban, Gömörben, Kishontban, a csehek nagyobb számban tanyáztak. Letelepedvén, házat építettek annak a vidéknek vagy falunak építkezési szokása szerint. A miért hiába keresnénk cseh vagy éppen huszita építésű házakat, mert ilyeneket nem találunk. Erről győződött meg a már ismételten említett Koula is, mikor azokat a falukat, hol ilyes letelepülések történhettek, végig járta.³

A bratrik lakóhelyszerzéséről, illetőleg építkezéseiről említést tesznek a krónikák is. „A bratrik — úgymond Túróczi — igen sok lakóhelyet szereztek részint árulással és erőszakkal, részint hogy újonnan építették.”⁴ Bonfini sze-

¹ Schwandtner, id. m. I. 264.

² L. II. Rész, III. Fejezet.

³ Id. h.

⁴ Schwandtner, id. m. I. 264.

rint: „ . . . (a bratrik) hogy rabolhassanak, erődöket emeltek . . . erősségek voltak a kezökben, melyeket részint erőszakkal foglaltak el, részint magok építettek . . . ”¹ A krónikák értesítéseit avval egészítjük ki, hogy ily eljárás nem csak a bratriknak nevezett cseheknél tapasztalható, de a többieknél is.

Világos, hogy Túróczi nem békés szándékú, letelepülni akaró, de fészket kereső bratrikról beszél, a mint azt Bonfini már határozottan mondja, az oklevelek hosszú sora meg éppen kétségtelenül bizonyítja.

Ez az építkezés azonban, bár gyakori, szerény kerekben mozgott s nem volt emlékszerű.

Mert éppen azokat a helyeket, melyek a csehek főerőségeiül szolgáltak, nem csehek építették. Köztudomású dolgot mondunk, ha csak röviden is utalunk Zólyom, Sáros, Szepes, Richnó, Ujvár várakra, mint a melyek Giskra bejövele előtt már régen állottak.

Azonképen Gömörvára a XIV. század végén,² Derenk vára 1413-ban már megvolt;³ Balogvárát a XIV. század első felében;⁴ Murányvárát meg éppen az Árpádok korában hiteles oklevelek említik;⁵ Szandavárát 1387-ben,⁶ Füleket 1385-ben,⁷ Salgóvárát 1411-ben ismerjük;⁸ Zagyvafő 1435-ben már rom;⁹ Serkevára azonképen fennállt 1440 előtt, mert Giskra mint ilyet foglalta el.¹⁰ A mislei, jászói, (ipoly-)sági, a Losoncz melletti kolostorok szintén megvoltak a csehek bejövele előtt.

Ezeket tehát a csehek nem építették.

Ellenben csehek építették Rozsnyóvárát (a mai kath. temető helyén), Derencsényt, Sajónémetit, Patavárát és azokat az apró váracsoakat, melyekről az oklevelek oly gyakran emlékeznek.

De ezek nem voltak igazi várak.

Először, mert ezeket a „várakat“, ha csak nem volt különösen kedvező fekvésük, a rendes hadseregek könnyen kiostromolták, aztán rendszerint felégették és szétszórták.

¹ Id. kiad. 479.

² Csánki, id. m. I. 125.

³ Id. m. 124.

⁴ Id. m. 124.

⁵ Id. m. 126.

⁶ Id. m. 91.

⁷ Id. m. 90.

⁸ Id. m. 91.

⁹ Id. m. 92.

¹⁰ Id. m. 127.

Derencsény elpusztítására elég volt a Balog vizét megakasztani. Továbbá, mert igazi várak építésére ezeknek a cseheknek sem érkezésük, sem módjuk nem volt. A mint-hogy — s ez a főérvünk — tényleg gyorsan építkeztek. Hiteles források szerint Giskra János a sajónémeti „várat“, a zagyvafői csehek Patavárát pár nap alatt építették; azok az apró váracskok meg most Túróczban, most Sárosban, majd Abaujban, Eperjes és Kassa között, gomba módra, máról-holnapra¹ épültek.

Ilyen rövid idő alatt nem lehet várat, még közönséges házat sem építeni kőből. De dombokat, magaslatokat, vízvédté, szóval előnyös fekvésű helyeket sánczokkal, néhány földhányással, karókkal, palánkkal, gerendákkal megerősíteni máról-holnapra is lehet.

Ilyen volt a valóságban a csehek várépítkezése.

S ha említjük még azokat az esetleges építkezéseket, melyeket az elfoglalt templomok, kolostorok saját céljaikra való átalakításánál, vagy egyik-másik vár helyreállításánál, megerősítésénél eszközölhettek, ezt a kérdést kimerítettük.

Királyaink közül elsőnek Zsigmond fogadott zsoldjába huszita harczosokat, azután a veje Habsburg Albert, a leánya Erzsébet királyné, V. László és I. Ulászló. Hunyadi János és Szilágyi Mihály szolgálatában szintén találtunk cseh zsoldosokat.

Tört úton járt tehát Hunyadi Mátyás király, mikor állandó hadserege szervezésénél figyelmét a felsőrészekben tanyázó csehekre fordította s közülök mindazokat, kik az állandó, rendes hadiszolgálatra kedvet éreztek, zsoldjába fogadta.

Igy kerültek a magyar honvédelem szolgálatába Giskra Jánoson, az egykori fővezéren kívül Talafusz János, Komorovszki Péter, Valgata Márton, Körbel, Brcsal Miklós, Hertwitowicz Bartos, Ratkowicz Péter, Mladwenko, Krzki, Svehla János kapitányok avval a több ezer közvitézzel, kiknek nevét nem ismerjük.

Idővel találkoztak ugyan mind a kapitányok, mind a közvitézek között, kik a fegyelmet megúnták és megszöktek. Annyi azonban így is tény marad, hogy első, állandó zsoldos hadseregünk főerősségének, a híres fekete seregnek az anyagát túlnyomólag ezek a cseh husziták szolgáltatták.

¹ L. II. Rész, IV. Fejezet.

OKLEVÉLTÁR 1414—1471.

I.

Speier, 1414. október 18.

Zsigmond király meghagyja a német birodalom egyházi és világi elöljáróinak, hogy Husz Jánost Prágából Konstanczba menet és jövet ne háborgassák, adókkal ne terheljék, mert ő különös védelme alá vette.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper Augustus et Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex universis et singulis principibus, ecclesiasticis et secularibus, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, nobilibus, proceribus, ministerialibus, militibus, clientibus, capitaneis, potestatibus, gubernatoribus praesidibus, teloneariis, tributariis et officialibus, quibusquumque, civitatum, oppidorum, villarum et locorum communitatibus et rectoribus eorundem ceterisque nostris et imperii sacri subditis et fidelibus, ad quos praesentes pervenerint, gratiam regiam et omne bonum.

Venerabiles, illustres, nobiles et fideles dilecti! Honorabilem magistrum Ioannem Hus, sacrae theologiae baccalareum formatum et artium magistrum, presentium ostensore, de regno Bohemiae ad concilium generale in civitate Constantiensi celebrandum in proximo transeuntem, quem etiam in nostram et sacri imperii protectionem recepimus et tutelam, vobis omnibus et vestrum cuilibet pleno recommendamus affectu, desiderantes, quatenus ipsum, dum ad vos pervenerit, grate suscipere, favorabiliter tractare, ac in his, quae celeritatem et securitatem ipsius concernunt itineris, tam per terram, quam per aquam, promotivam sibi velitis et debeatis ostendere voluntatem, nec non ipsum cum famulis, equis, valisiis, arnesiis et aliis rebus suis singulis per quoscumque passus, portus, pontes, terras, dominia, districtus, iurisdictiones, civitates, oppida, castra, villas et quaelibet loca alia vestra sine aliquali solutionis daci, pedagii, tributi et alio quovis solutionis onere omnique prorsus impedimento remoto transire, stare,

morari et redire libere permittatis, sibi et suis, dum opus fuerit, de securo et salvo velit et debeatis providere conductu, ad honorem et reverentiam nostrae regiae maiestatis. Datum Spirae, anno domini M^o CCCC^o, XIII°, XVIII° die Octobris, regnorum nostrorum anno Hungariae etc. XXXIII., Romanorum vero quinto.

Ad mandatum domini regis:

Michael de Prziest, canonicus Vratislaviensis.

A szöveg Mladenowicz Péter mester, Husz János hívének a közlése. Palacky, Documenta Joh. Hus, Praeae, 1869. 237—238.; Höfler, Fontes rerum Austriacarum, Scriptores, Wien, 1856. II. 115.

II.

Leitmericz, 1421. február 14.

Zsigmond király Sánkfalvai Hős Miklósnak, ki a csehországi huszita harcokban, főképen a prágai királyi vár védelmében különösen kitüntette magát, új adomány czimén Sánkfalvát adományozza.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex memorie commendamus significantes tenore presencium, quibus expedit, universis. Quod nos, qui ex innata nobis regia benignitate cunctorum nobis fideliter obsequencium merita et actus virtuosos digne retribucionis bravio metiri eosque exinde premiis solemus decorare donativis, consideratis et in nostri cordis armario digne premetitis, quibus fidelis noster dilectus Nicolaus dictus Hws filius condam Johannis Hws similiter cognominate de Sankfalva serviciis nostram prevenerit maiestatem, nam idem fratribus, sororibus et aliis rebus et bonis suis in predicto regno nostro Hungarie tamquam ad flatum venti derelictis et dimissis se ipsum in presens regnum nostrum Bohemie arduitate negociorum nostrorum inpresenciarum agitandorum prudenti sagacitate animadversa transferendo et in eodem regno Bohemie, signanter vero in castro nostro Pragensi, in quo necessitate perardua cogente certas gentium Hungaricalium catervas nos relinquere oportebat, eo ibidem remanente persone et rebus suis non parcendo nostrisque, ymo potius orthodoxe fidei sacre emulis, ut puta Wyclefistis seu husitis, qui fide catholica seu universali, quam tota plebs christiana tenet, derelicta viam erroneam condam Johannis Wicleff diu dampnati heretici fere per totum presens regnum nostrum Bohemie dogmatizantes innu-

meras huius regni nostri Bohemie incolarum animas a via veritatis averterunt et declinarunt, toto sui animi conamine resistendo et contra eosdem certamina bellica committendo nostre maiestatis et quamplurium principum et dominorum in conspectu nobis nostroque sacro dyademati regio valde studuit ad sumpsum nostri culminis honorem complacere, pretextu quorum volentes ad presens, prout promptis affectibus largius intendimus in futurum, eundem Nicolaum regie munificencie antidoto consolari, ut ceteri hoc viso ad similia fidelitatis opera fervencius incitentur, eandem possessionem suam Sankfalva in comitatu Gwmuriensi habitam, in cuius pacifico dominio progenitores sui, uti dicitur, perstitissent foretque et ipse de presenti, simul cum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis et presertim terris arabilibus . . . prefato Nicolao dicto Hws ipsiusque heredibus et successoribus universis ex certa nostra sciencia prelatorumque et baronum nostrorum sano ad id accedente consilio denuo et ex novo nove nostre donacionis titulo et omni eo iure, quo eadem nostre quomodolibet incumbit collacioni, (dedimus), donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam pariter et habendam salvo [iure] alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint, reportate. Datum in nostra civitate Lythomerich in predicto regno nostro Bohemie in festo beati Valentini martiris anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo, regnorum nostrorum etc.

A sági konvent 1424. október 12-én kelt átiratából: Magyar Országos Levéltár, Dl. 11041., hártya, pecsét hiányzik, csak a hártya szalagja van meg.

III.

Hradisch, 1421. május 13.

Zsigmond király Gyuregdi Pobor Jánosnak tekintettel amaz érdemeire, melyeket a morvaországi Hradisch városának a husziták ellenében való megvédelmezésével és őrizésével szerzett, pallosjogot adományoz.

Relacio Johannis de Maroth
aule regie militis.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex memorie commendamus per presentes. Quod nos pro exstir-

pandis furibus, latronibus et aliis quiblibet malefactoribus fidei nostro dilecto Stephano filio Johannis Pobor de Gwyregd consideratis suis fidelibus serviciis per ipsum nobis in conservacione et custodia civitatis nostre Hradisceza in marchionatu Moravie existentis cum offensione et lesione proprii corporis laudabiliter exhibitis et impensis hanc gracie prerogativam perpetuo et irrevocabiliter duraturam duximus faciendam, ut ipse et sui heredes in facie possessionis sue Gwyregd predictae in comitatu Borsiensi existentis lignum patibuli et alia tormentorum genera seu ergastula instaurare valeant atque possint universos et quoslibet malefactores, fures et latrones, quos scilicet ipse aut dicti sui heredes [intra] metas prescripte sue possessionis in eorum previis processibus apprehendere poterint, captivandi [et] iusto iudicio condemnandi plenam et omnimodam habeant facultatem ex presenti nostra gracia [et] indulsione speciali harum notarum testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra [Hra]discza predicta feria tertia proxima post festum penthecostes anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo quinto Romanorum undecimo et Bohemie primo.

Eredetije: Magyar Nemzeti Múzeum törzslévéltára, hártya, pecsét nyoma.

IV.

Nagyszombat, 1421. szeptember 21.

Zsigmond király Pálóczi Mátét és Imrét amaz érdemeikért, melyeket Csehországban a husziták elleni harcokban szereztek, Adács és más birtokokkal jutalmazza.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod nos . . . consideratis . . . et in acie nostre mentis propensius indagatis multiphariis preclaris fidelitibus et laudium preconio sumpme attollendis fidelium serviciorum immensis meritis et virtuosis gestis et sinceris complacenciis, necnon laudedignis obsequiis fidelium nostrorum sincere dilectorum magnificorum Mathyus et Emerici filiorum Petri filii Mathyus de Palocz nostre maiestatis secretariorum cancellariorum et inter alios honores, quos a nostra tenent claritate, castri nostri Dyosgewr castellanorum,

quibus iidem nobis et sacro regio nostro diademati sub diversitate locorum et temporum in diversis nostris et predictorum regnorum nostrorum arduis agendis plerumque ex causis et rationibus variis prosperis scilicet et adversis hincinde emergentibus a inventutis ipsorum gradibus cum omni sinceritatis zelo, fidelitatis fervore, devocionis eximia constancia et sollicitudine continua labores in personis subeuntes et expensas in rebus cum adieccione laudabilium operum se gratos reddere curarunt et acceptos, et quamquam ipsorum servicia preclara et acta virtuosa propter sui longam narrationem inscribi sint nimium tediosa, potissime cum ea in aliis litteris nostris super donacionibus possessionariis eis factis confectis existant sufficienter declarata, tamen de eorum serviciis preclarissimis ista tamquam denuo laudabiliter in eorum illibate fidelitatis indicia et gesta ad futurorum noticiam et memoriam duximus reseranda. Quod cum temporibus retrolapsis anno ut puta proxime preterito causa exinaniendi et de ipso regno nostro Bohemie penitus evellendi hereticos Bohemos viam condam Johannis Wykleff heretici diu per sacrosanctam ecclesias dampnati et incinerati in ipso regno nostro Bohemie dogmatizantes, qui omnes fere ecclesias et monasteria in eodem salubriter fundatas et celeberrime constructa comburentes et everteutes ac imagines domini nostri Jesu Christi eiusdemque genitricis virginis illibate et sanctorum omnium in despectum sue divinitatis secantes et in nichilum redigentes multa et inenarrabilia mala divine maiestati et saluti humani generis prorsus contraria committere attemptarunt, contra eosdem Bohemos hereticos validissimum et copiosissimum exercitum magna principum et terre dominorum diversorum, ut puta ducum marchionum, comitum, nobilium et aliarum diversarum nacionum et gencium pluralitate fulcitum duxeramus instaurando, tunc primum prefatus Mathys, qui in quibuscunque nostris agendis quantumcunque eciam arduis nunquam et nusquam a debite et perfecte fidelitatis nobis et sacro nostro regio dyademati observande tramite quocunque reperitur declinasse et exposit antedictus Emericus frater suus in idem regnum nostrum Bohemie integro banderio ipsorum pluribus caris fratribus et familiaribus eorum ad immensum honorem nostre maiestatis suffulto nostri contemplatione ad nostram maiestatem accedendo non parcendoque rebus suis et personis, prius idem Mathys in nostris expeditionibus ibidem hincinde agitatatis et exposit prefatus Emericus frater ipsius Mathys in conflictu seu bello iuxta castrum nostrum Wyssegrad vocatum et ante civitatem nostram Pragensem cum dictis Bohemis hereticis velut de abissi puteo

prodeuntibus commisso, ubi sinistra eorundem hereticorum subordinatione subsequente exercitus noster ruinam passus fuit dispersivam eosdem nostros emulos ipso Emerico ex una parte, cum eorum banderio turbam predictorum hereticorum aggrediente finaleque vite sue excidium minime advertente plurimos ex eisdem sua lancea et mucrone morti tradidit ipseque superno sibi assistente aminiculo de eodem exercitu rediens cum quamplurimum (sic) suorum carorum fratrum et familiarum nece et sanguinis effusione claritati nostre se placidos valde reddiderunt et acceptos. Et quid amplius de ipsorum Mathyus et Emerici actibus virtuosus ac sumpme attollendis obsequiis, quorum non est numerus, longo sermone obducimus aures auditorum, qui varios virtutum modos virtutibus adaugere cupientes in cunctis nostris et regnorum nostrorum validis agendis et arduis expedicionibus tam exercitualibus quam aliis quibusvis iuxta status regii decenciam ac honorem et uberimum incrementum sui ingeniosi consilii maturitate et probabilium actuum virtuositate sui suorumque fratrum sanguinis effusione adeo studuerunt se nostris beneplacitis plerumque conformare, quod noster regius animus in eorum obsequiis virtuosus mitissime conquivit. Et quamquam ipsi pro premissis eorum laudabilium et sumpme attollendorum obsequiorum meritis multo maiora antidotorum premia a nostra serenitate mereantur enancisci, ut tamen ipsi ad presens, prout promptis affectibus largius intendimus in futurum, nostre maiestatis benivolenciam sibi senciant favorabiliter inclinatam, quasdam possessiones Adach populosam cum tributo in eadem exigi consveto et molendino ibidem habito ac predium Zynertelke vocatum nunc habitatoribus destitutam, necnon Iwany et Kywre vocatas similiter populosas que quidem possessio Kywre penes Ticiam sita haberetur cum Ticia et piscinis et signanter quadam piscina seu Rivulo piscatorio ac silvis saliceis eidem Kywre annexis omnino in comitatu de Hewes existentes situm et habitis per defectum seminis condam Stephani filii Johannis filii Johannis filii Emerici de Wysontha iuxta approbatam predicti regni nostri Hungarie consvetudinem ad manus nostras regias rite et legitime devolutas et redactum et eciam nunc erga manus nostras pacifice habitas et existentes simulcum omnibus suis utilitatibus et pertinenciis, notanter vero . . . pretitulatis Mathyus et Emerico secretariis cancellariis nostre maiestatis, necnon reverendo in Christo patri domino Georgio episcopo Transilvaniensi fratri eorum carnali fidei nobis devoto et dilecto ipsorumque Mathyus et Emerici heredibus et successoribus universis dedimus, donavimus et contulimus,

immo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, tenendas pariter et habendas salvo iure alieno . . . Datum Tirnavie in festo beati Mathei apostoli et ewangeliste anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo regnorum nostrorum anno Hungarie etc.

Zsigmond királynak 1423. december 29-én kelt privilegialisából: Magyar Országos Levéltár, Dipl. 11,139., hártya, zsinór, pecsét hiányzik.

V.

Visegrád, 1425. június 27.

Zsigmond király Ludányi Lászlónak, tekintetbe véve különösen azon érdemeit, melyeket a morvaországi Hradisch városa s több várnak a husziták ellenében való megvédelmezésével szerzett, megengedi, hogy Ludány birtokán kővárat építhessen.

Relacio Nicolai de Peren magistri
agazonum regalium.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod nos attendentes inviolabilem fidei puritatem fidelis nostri dilecti egregii Ladislai filii Petri filii Synka de Ludan capitanei civitatis nostre Hradyschye vocate terre marchionatus Moravie, quam ad nos ferventer dinoscitur habuisse, necnon grata servicia eiusdem, que ipse in cunctis nostris et regni nostri negociis sicuti prosperis sic et adversis locis et temporibus opportunis et signanter in tuicione et conservacione pretacte civitatis nostre Hradyschye ac nonnullorum castrorum nostrorum et aliarum municionum in dicto marchionatu Moravie existencium huzitis hereticam pravitatem nunc in dicto regno nostro Bohemie proh dolor pululantem fiventibus se cum suis non sine expensarum suarum pluralitate variis sepevicibus opponendo nostre exhibuit maiestati fervidaque aviditate impendit, ratione quorum a nobis multo maiora mereretur, in peculiarem tamen premissorum suorum servicionum recompensacionem eidem graciose annuimus et concedimus plenamque et omnimodam prebemus potestatis facultatem, ut ipse in loco castelli seu fortalicii sui in dicta possessione Ludan in comitatu Nitriensi existenti habitum castrum lapideum municionemque seu fortalicium ex lapidibus construere et ordinare et omni modo

levare constructumque ordinatum et elevatum ipse et sui heredes et successores universi in perpetuum tenere, gubernare et possidere valeant atque possint ex presenti nostre maiestatis annuencia et concessione speciali. Datum in Wysegrad feria quarta proxima ante festum visitacionis Virginis gloriose anno domini millesimo quadringentesimo vigesimo quinto regnorum nostrorum anno Hungarie etc. tricesimo nono Romanorum quintodecimo et Bohemie quinto.

Eredetije: Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, hártya, pecsét nyoma.

VI.

Esztergom, 1428. február 14.

Pálóczi György esztergomi érsek tudósítja a pozsonyi városi tanácsot, hogy kérését nem teljesítheti, mert hadait már Stibor segítségére küldte.

Viri prudentes et circumspecti, amici nostri sincere dilecti. Serie vestrarum litterarum die hodierna nobis presentatarum vestra rogamina super eo nobis porrigere curastis, ut ob regni ac vestrum omnium commodum et defensionem vobis in subsidium gentes pro facultate nostra, sive sint equites vel pedites, armati vel sagittarii, vobis transmittere dignaremur, ut unacum illis Bohemisis heretice pravitatis fautoribus, quos in civitatem Poseniensem singulariter irruere velle asseritis, pro tuicione et defensione eiusdem civitatis eo melius et commodius resistere possetis. Ad quod vestris seriose respondemus circumpectionibus, quod gentes nostras, quas de presenti agregare et levare potuimus ad creberrimas petitiones domini Stybory, qui nunc per iam dictos Bohemos heretice pravitatis fautores in suis nonnullis possessionibus depopulacionem non modicam ac desolacionem et depredacionem maximas passus fore dinoscitur, transmissimus cum effectū. Id autem actu scitote, quod si huiusmodi vestra intimata ad nos primitus pervenissent, iuxta nostrum posse pro commodo et defensione vestris de remedio optimo excogitare et providere curassemus. Scriptum Strigonii Sabbato videlicet in die sancti Valentini martiris anno etc. vigesimo octavo.

Kívül: Viris prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus totique communitati civitatis Poseniensis amicis nostris dilectis.

Eredetije: Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, papír.

VII.

Haram, 1428. márczius 28.

Zsigmond király megparancsolja Sopron megye nemeseinek, hogy, ha Pálóczi György esztergomi érsek és Pálóczi Máté országbíró, kikre a huszitáktól fenyegetett részek védelmét bízta, megkeresik, azonnal üljenek fel.

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie . . . etc. rex fidelibus nostris universis et singulis nobilibus in comitatu Soproniensi ubilibet constitutis salutem et graciam. Quanta mala et spolia quantasque abhominaciones detestabiles perfidi heretici huzzyte iam in illis partibus nostris superioribus pridem proh dolore commiserunt, unumquemquam ex vobis superinde credimus non latere. Et quia iidem heretici, sicuti re fatur vera, rursus ipsas et consequenter alias partes regni nostri de novo hostiliter invadere moliuntur, ideo volentes huiusmodi eorum temerarie invasioni tempestive obviare, direccionem et gubernacionem defensionis illarum parcium nostrarum superiorum fidelibus nostris dilectis reverendissimo in Christo patri domino Georgio archiepiscopo Strigoniensi, necnon magnifico comiti Mathys de Palocz iudici curie nostre, maiestatis nostre in persona duximus committendam, immo committimus et eosdem ad id exigimus et deputamus, vestreque universitati et cuiuslibet vestrum firmissime precipiendo mandamus per presentes, quatenus dum et quando ac quociescunque per prefatos dominum archiepiscopum et comitem Mathys vel alterum eorum aut homines ipsorum superinde fueritis requisiti, extunc iuxta eorundem informacionem tamquam nostram propriam contra predictos hwzzytas hereticos exercituancium more insurgentes illac, quo ipsi commiserunt adstatim et sine omni mora accedere et pro fidei katholice ac ipsorum confinium regni nostri, rerum eciam et bonorum vestrorum defensione viriliter decertare, nobisque et sacre regni nostri Hungarie corone servientes quam propriam, patriam ut tene-mini, defensare debeatis. Alioquin commisimus et harum serie firmiter committimus comiti vel vicecomiti dicti comitatus, ut ipse omnes et singulos in hac parte contrarium facientes, quod absit, ad premissa facienda non sine eorum dampnis et gravaminibus opportunis arcius compellat et astringat. Secus ergo nequaquam facere ausuri in premissis, presentes eciam perlectas reddi iubemus presentanti. Datum

in Haram in dominica Ramispalmarum anno domini 1428, regnorum nostrorum etc.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 11,966., papir, belül ép peesét.

VIII.

Sempte, 1430. május 9.

Zsigmond király meghagyja Kanizsai László soproni főispán-nak, hogy a saját és a nemesek hadait késedelem nélkül küldje Semptére, illetőleg Trencsénbe a Vág völgye őrzésére a husziták ellen.

Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus
ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex.

Commissio propria domini regis.

Egregie fidelis dilecte. Ex quo uti nobis intimasti, infirmitate podagrica ut plurimum pregravatus ad nos personaliter venire non potes, sumus contenti, ut hac vice remaneas, gentes tamen tuas proprias, sed et omnes et singulos nobiles comitatus Soproniensis, quem a nobis tenes pro honore, directo progressu ad maiestatem nostram huc versus Sempthe transmittere debeas ulterius versus Trinchinium pro custodia portuum in Drechoma et Welchez in fluvio Wag existencium ab insultibus hereticorum huzitarum preservaturas et defensaturas. Datum in Sempthe predicta feria tertia proxima post festum Sancti Johannis ante portam latinam, anno 1430.

Kívül: Egregio Ladislao de Kanisa comiti Soproniensi fideli nostro sincere dilecto.

Eredetije: Magyar Országos Levéltár, Dl. 12,247., papir, zárlatán peesét nyoma.

IX.

Nürnberg, 1431. június 15.

Zsigmond király utasítja a szepesi káptalant, hogy a rá kivetett 300 frtnyi huszitaadót Bajmóczy Nofri Lénárdnak vonakodás nélkül szolgáltatassa át.

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie . . . etc. rex fidelibus nostris capitulo ecclesie Scepusiensis salutem et gratiam. Quia nos taxam illorum trecentorum florenorum per centum nostre monete antique

filler nuncupate, quos vos alias ratione et in subsidium exercituali nostre expeditionis solvistis et hoc anno maiestati nostre more aliarum ecclesiarum regni nostri solvere debetis fidei nostro dilecto egregio Leonardo Noffry de Baymocz pro huiusmodi exercituali nostra expeditione contra perfidissimos hereticos hwzytas et taboritas, dei et nostros tocisque orthodoxe fidei notorio infideles et rebelles, contra quos et pro quorum exterminacione eciam in hiis Alamanie partibus laboramus, per ipsum Leonardum ex nostre maiestatis dispositione facienda per vos dari volumus solvique et plenarie administrare. Ideo fidelitati vestre firmo nostro regio sub edicto precipimus et mandamus, quatenus visis presentibus omni cessante occasione ulteriorique nostro mandato superinde non expectato pro premissis trecentis florenis per centum dicte monete nostre filler quadringentos florenos, per centum presentis nostre monete quating vocate prefato Leonardo aut suis hominibus per ipsum ad id deputandis ad premissam nostram exercitualem expeditionem per eundem Leonardum dispensandis et distribuendis dare, solvere et administrare modis omnibus debeatis. Qui si contrarium feceritis ipsaque nostra exercituacionis expedicio per ipsum Leonardum facienda propter defectum ipsarum pecuniarum neglecta fuerit, tenete pro constanter, quod omne dampnum, omnemque defectum, quod et que propterea habebimus, de possessionibus et aliis bonis vestris utique pro nobis recuperari faciemus, de quo non nobis sed proprie vestre inobediencie poteritis, nec immerito imputare. Secus ergo uti ultra talia vestra incommoda gravem nostre maiestatis indignacionem incurrere pertimescitis facere non ausuri, presentibus autem facta huiusmodi solucione pro vestra expeditoria erga vos reservatis. Datum Norenberge in festo beatorum Viti et Modesti martirum, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc.

Eredetije: Szepesi káptalan házi levéltára, Scrin. I. fasc. 2. no. 8., papir, belül ép pecsét.

X.

Diósgyőr, 1432. szeptember 29.

Borbála királyné elismeri, hogy a körmöczbányaiaktól 400 aranyforintot vett fel a husziták ellen indított hadjárat költségeire adó fejében.

Commissio propria domine Regine.

Nos Barbara dei gracia Romanorum ac Hungarorum etc. regina memorie commendamus tenore presencium signi-

ficantes, quod nos die dominico proximo ante festum beati Michaelis archangeli per venerabilem virum magistrum Wenceslaum aule nostre vicecancellarium a fidelibus nostris Conrado Steck et Francisco civibus civitatis nostre Crempniciensis in suorum, universorumque et singulorum aliorum civium, hospitum, cohospitum et incolarum nostrorum dicte civitatis nostre Crempniciensis personis quadringentos florenos puri auri de pecunia presentis dicacionis exercitualis exercitus contra hussitas instaurati recipi et eosdem ad camaram nostre reginalis maiestatis presentari fecimus. Super quibus dictos Conrad et Franciscum universosque et singulos alios cives, hospites, cohospites et incolas nostros Crempnicienses quittos reddidimus pariter et absolutos presencium nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Dyossgewr in festo beati Michaelis archangeli anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo.

Eredetiye: Körmöczbánya város levéltára, fons 26., fasc. 1. no 5., papir, belül pecsét nyomai.

XI.

Siena, 1432. október 23.

Zsigmond király utasítja a nyitrai káptalant, hogy Bossányi Györgyöt és Spácza Mártont iktassa be Szarkafalvai Zsoldos László Szarkafalván és Lipniki Kerek Péter Lipniken levő részbirtokaiba, miután ezek huszitává lettek s ezáltal hűtlenségbe estek.

Sigismundus dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex fidelibus nostris capitulo ecclesie Nitriensis salutem et gratiam. Cum nos pro fidelibus* serviciis fidelium nostrorum Georgii filii condam Symonis de Bassan aulici et Martini filii condam Thome de Spacza fratris uterini ipsius Georgii, cubicularii nostre maiestatis, totalem porcionem possessionariam Johannis dicti Soldos de Zarkafalwa in eadem Zarkafalwa in comitatu Nitriensi existenti habitam, octavam videlicet partem eiusdem possessionis Zarkafalwa, in qua nulla sessio iobagionalis preter sessionem seu domum et curiam proprie habitationis memorati Johannis fore et esse perhibetur quamque prefatus Johannes Soldus titulo iuris sui quartalicii tenuisse et possedisse asseritur, item porcionem possessionariam Petri filii Thome dicti Kerek de Lypnek in eadem Lypnek in pre-

tacto comitatu Nitriensi existenti habitam, in qua quatuor aut quinque sessiones iobagionales inclusa sessione predicti Petri esse dicuntur, que quidem porciones possessionarie in dictis possessionibus Zarkafalva et Lypnek vocatis habite per notam infidelitatis pretactorum Johannis dicti Soldus et Petri filii Thome, quam idem ex eo, quod ipsi in sensum reprobum dati a via ewangelice veritatis tociusque orthodoxe fidei errantes et in hereticam pravitatem prohi dolor nunc in regno nostro Bohemie predicto ac marchionatu Moravie in despectum christiane religionis pululantem prolabentes, hereticis husitis et thaboritis in ipso regno nostro Bohemie existentibus, nostris notoriis infidelibus et rebellibus adhe- sisse de presentique cum eisdem existentes incurrisse per- hibentur, secundum antiquam et approbatam ipsius regni nostri Hungarie consvetudinem ad manus nostre regie maies- tatis dicuntur fore devolute, simulcum universis suis utili- tatibus et pertinenciis quibuslibet eisdem Georgio et Martino per ipsosque Barlyus filio condam Johannis de dicta Bassan, fratri condivisionali ipsius Georgii, eorumque heredibus et posteritatibus universis vigore aliarum literarum nostrarum donacionalium exinde confectarum in perpetuum duximus conferendas velimusque ipsos per nostrum et vestrum homines in dominium earundem legitime facere introduci. Igitur fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide- dignum, quo presente Johannes de Zerdahel vel Johan- nes de Sabokret, aut Petrus de eadem, ceu Johan- nes de Koros, sin Johannes Beznak, seu Salomon de Bara- gyan, sive Nicolaus de Symod, aliis absentibus homo noster ad facies prefatarum porcionum possessionariarum in dictis possessionibus Zarkafalva et Lypnek vocatis habitatum, vici- nis et commetaneis ipsarum universis inibi legitime con- vocatis et presentibus accedendo introducat prefatos Geo- rgium, Martinum et Barlyus in donimium earundem statuaturque easdem eisdem premisse nostre donacionis titulo perpetue possidendas, si non fuerit contradictum; contradictores vero, si qui fuerint, evocet ipsos contra memoratos Georgium, Martinum et Barlyus nostram in presenciam ad terminum competentem rationem contradiccionis eorum reddituros. Et post hec huiusmodi introduccionis et statucionis seriem cum nominibus contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, ter- minoque assignato nobis fideliter rescribatis. Datum in nostra imperiali civitate Senarum, octavo die festi beati Galli con- fessoris, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc.

Kívül: Fidelibus nostris capitulo ecclesie Nitriensis pro Georgio de Bassan et aliis intrascriptis.

Eredetije: Magy. Tud. Akadémia Kézirat- és Oklevélgyűjteménye, VIII. no. 164., papír, ép zárópecséttel. Az oklevél három helyen ki van törve, a szöveg azonban teljesen helyreállítható volt a nyitrai káptalannak ugyanezen gyűjteményben no. 163. található hártýára írt függőpecsétes beiktató leveléből.

XII.

Nagyida, 1434. április 19.

Perényi János máramarosi és szepesi főispán felszólítja Kör-möczbányát, hogy összes hadaival csatlakozzék hozzá a Liptóban gyülekező husziták ellen.

Circumspecti viri nobis dilecti. Quia ex veridica relatione nobis patefacta percepimus, quomodo Fridericus dux de Sylma cum sua potencia maiori qua potuit partes Lypthovie hostiliter subintrando civitatem Rosumbergh fortificare, similiter et alii hussite cum ipsorum thaboritis partes et confinia huius regni hostiliter subintrare nituntur predicta confinia devastaturi. Et quia in resistenciam dictorum hostium regni huius iam cum ceteris fratribus nostris exercitualmente cum tota gente nostra consurgere disposuimus, vestras igitur presentibus requirimus amicitias, quatenus cum vestra potencia et gente, quam habetis vestris sub potestatibus et potencia, prompti esse velitis et dei gracia annuente supervenientibus nobis prefatis nostris hostibus per nos circumdetur, manus nostras evadere non possint. Nichilominus rogamus easdem vestras amicitias, quatenus de certis novitatibus ulterioribus, que vobis supervenerint ex parte dictorum huius regni hostium, si quas vobis certas percipere contingat, nobis vestris in literis rescribere velitis, habentes eciam certos internuncios, qui de vobis ad nos vadant et redeant, ferant et referant continuam stacionem ipsorum hostium. Scripta in Nagida feria secunda proxima ante festum beati Georgii martiris 1434.

Joannes de Peren Maromosiensis
et Scepusiensis comitatum comes etc.

Kívül: Circumspectis viris iudicibus iuratis civibus et universis hospitibus in Crempniczya constitutis amicis nostris carissimis.

Eredetije: Kör-möczbánya város levéltára, fons 26. fasc. 1. no. 9., papír, zárlatán pecsét nyomai.

XIII.

Nagyszombat, 1434. augusztus 8.

Borotini Blaskó, Nagyszombat ura, nyolcz napi fegyverszünetre lép Pozsony városa tanácsával.

Blazko de Borotyn civitatis Tyrnawiensis assessor recognosco et fateor universis et singulis presentes literas meas perspecturis, quod ego una cum subditis, familiaribus, servitoribus et hominibus meis, divitibus et pauperibus in civitate Tyrnawia mecum existentibus et commorantibus, secularibus tantum, subintravi et assumpsi certam et fidelem christianam treugarum pacem presencium vigore cum prudentibus viris, iudice, magistro civium iuratisque civibus, nec non tota communitate civitatis Poseniensis, nec non cum subditis familiaribus, servitoribus ipsorum et hominibus ipsis adherentibus divitibus et pauperibus secularibus tantum, in civitate Poseniensi et in eiusdem suburbiis existentibus et commorantibus a festo beati Laurentii martiris et levite post datam presencium litterarum proxime subsequens sic usque ad octo dies ordinarie refluxos et ipso die octavo ad occasum solarem. Ita, quod prefati cives Posenienses poterint aliquot personas virorum de medio ipsorum ordine versus Tyrnawiam pro factis ipsis necessariis destinare medio tempore treugarum prescriptarum ita secure sicut sub salvo conductu meo salvis personis et rebus ipsorum in accedendo et redeundo coram omnibus subditis meis. Et hanc prescriptam treugarum pacem cum salvo conductu ego prescriptus Blazko in persona omnium et singulorum nostrorum familiarium et michi adherencium et subditorum promitto ratam et firmam fideliter fide mea mediante fraude et dolo sine omni tamquam probus tenere et ipsis prefatis creditoribus meis et inviolabiliter observare ad tempus prenotatum harum litterarum mearum ad maiorem evidenciam et testimonium sigilli mei proprii subexpressione mediante. Datum Tyrnawie die dominica ante (festum)¹ beati Laurentii martiris et levite sub anno dominice nativitatís millesimo quadringentesimo tricesimo quarto.

Eredetije : Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, papir, belül zöld pecsét nyomai.

¹ A zárójelbe tett szó az oklevélben hiányzik.

XIV.

1434. október 8.

Nyitra megye nemesi törvényszéke jelenti Zsigmond királynak, hogy megtartotta a vizsgálatot a Bossányiaknak Szarkafalvai István és Lipniki Tamás ellen emelt panaszában, mely szerint ezek a Tapolcsányban fészkelő husziták segítségével kivetették őket szarkafalvai és lipniki birtokaikból.

Serenissimo principi domino Sigismundo dei gracia Romanorum imperatori semper augusto ac Hungarie etc. regi, domino ipsorum metuendo Paulus de Bakan vicecomes et iudices nobilium comitatus Nitriensis obedienciam paratam cum fidelitate famulandi. Noveritis, nos literas vestras inquisitorias sigillo vestro imperiali consignatas nobis directas, honore quo decuit, recepisse in hec verba: Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex fidelibus nostris comiti vel vicecomiti et iudicibus nobilium comitatus Nitriensis salutem et gratiam. Dicunt nobis fideles nostri Georgius filius condam Symonis de Bassan et Martinus frater eiusdem uterinus aule nostre familiares suis ac Barlyus de eadem Bassan, necnon Pauli et Symonis filiorum eiusdem Barlyus, fratrum ipsorum condivisionalium in personis gravi cum querela, quomodo Stephanus de Zarkafalva in anno proxime preterito invocato subsidio quorundam hussitarum eotunc in Tapolczan existencium, quibus ipse Stephanus adhesisse et consocialis fuisse perhibetur ex consilio eciam et induccione Thome Kerek dicti de Lypnek porcionem possessionariam prefatorum exponencium in pretacta Zarkafalva habitam indebite et minus iuste a manibus eorundem querulancium pro se occupasset et occupatam conservaret eciam de presenti, quodque predictus Thomas de Lypnek similiter mediante auxilio memoratorum hussitarum et de voluntate annotati Stephani de dicta Zarkafalva quandam porcionem possessionariam eorundem querulancium in prefata Lypnek existentem pro se occupasset, preterea quod Georgius filius Johannis de prelibata Bassan et Ladislaus filius Symka de Ljudan ex voluntate et induccione pretitulatorum Stephani de Zarkafalva ac Thome Kerek de Lypnek missis ac destinatis manibus armatis et potenciariis hominibus et iobagionibus ipsorum ad porciones possessionarias prefatorum exponencium in possessionibus Bassan predicta et Felsewvyfalu vocatis habitas ac consequenter ad domos et curias eorundem exponencium proprias in eisdem porcionibus possessionariis habitas, universas res et

bona ipsorum porcionibus possessionariis, domibusque et curiis in eisdem repertas et inventa, necnon universas pecudes et pecora tam ipsorum querulancium proprias, quam eciam iobagionum eorundem in pretactis porcionibus possessionariis commorancium auferri et ad castellum antefati Lladislai de Lladan in eadem Lladan habitum asportari et depelli et insuper familiares iobagionesque et providas dominas, consortes eorundem iobagionum predictorum querulancium divis verberum et vulnerum plagis affici ac hincinde trucidari fecisset indebite et minusiuste ac potencia eorum mediante in ipsorum exponencium dampnum et preiudicium valde magnum. Superquo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus unum vel duos ex vobis transmittatis, qui ab omnibus, quibus incumbit, meram de premissis experiantur certitudinis veritatem, quam tandem nobis fideliter rescribatis. Datum Ratispone, feria secunda proxima ante festum nativitatis beate Marie virginis gloriose, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo quarto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XLVIII., Romanorum XXIII-to, Bohemie XV-o, imperii vero secundo. Nos igitur mandatis vestris semper obedire cupientes, uti tene-mur, Nicolaum de Koros et Briccium de Lewa, unum ex nobis ad premissa exequenda transmissimus, qui demum exinde ad nos reversi nobis conformiter retulerunt, quod ipsi in festo beati Michaelis archangeli nunc preterito in dicto comitatu Nitriensi pariter procedendo ab omnibus, quibus decens fuisset et opportunum, palam et occulte diligenterque inquirendo omnia premissa et quevis premissorum singula sic et eodem modo facta fuisse scivissent, prout tenor continet literarum vestre maiestatis prescriptarum et sicuti eidem vestre dictum exstitisset serenitati. Datum decimo die diei inquisicionis prenotate, anno domini supradicto.

1434.
szept. 6.

szept. 29.

Kivül: Domino imperatori Pro Georgio filio condam Symonis de Bassan et aliis intrascriptis.

Eredetije: Magy. Tud. Akadémia Kézirat- és Oklevélgyűjteménye, VIII. 168., papir, zárlatán három pecsét nyoma.

XV.

Prága, 1434. november 5.

Zsigmond király Privigye városát, melyet a husziták felégettek és elpusztítottak, felmenti a harminczad és vámok fizetésétől.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc.

rex memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod nos . . . ad nonnullorum nostrorum fidelium supplicacionis instanciam maiestati nostre propterea porrecte, tum eciam consideratis et diligenter perspectis fidelitatibus et fidelium servicionum laude dignis preconioque attollendis meritis et gestis virtuosis fidelium nostrorum dilectorum Leonardi, Ioannis et Bardonis ac Jacobi de Bajmocz filiorum quondam Onoffori de Piliske, que iidem principali nostre maiestati signanter in conservacione nostre civitatis Zakolcensis fideliter exhibuerunt et signanter eciam consideratis combustionibus et desolacionibus oppidi eorum Preogye vocati per infedelissimos facte, volentes ipsis pretextu premissorum gratiam facere, universos et singulos hospites et inhabitatores in predicto oppido Progye commorantes a quacunque tricesimarum ac teloniorum et aliarum quarumcunque rerum et bonorum mobilium tricesimari et teloniarum solitorum exaccione perpetuis successivis temporibus undique duximus eximendos et supportandos, immo eximimus et supportamus presencium per vigorem. Idecirco universis et singulis tricesimatoribus . . . Datum Prage feria sexta proxima post festum omnium sanctorum anno domini millesimo quadringentesimo trigesimo quarto, regnorum nostrorum etc. . . .

Másolat: Magyar Országos Levéltár, Dl. 12,629.

XVI.

Pozsony, 1435. márczius 18.

Zsigmond király megparancsolja Szentgyörgy, Vereskő, Galgócz, Modor, Terling, Csókafalva és Sempthe lakosainak, hogy a nagyszombatiakat ne háborgassák határaikban levő szőlejük művelésében.

Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex fidelibus nostris universis et singulis baronibus, comitibus, nobilibus et castellanis, in quorum possessionum et officiolatum territoriis cives et incole civitatis nostre Tirnaviensis vineas habuisse et habere dinoscuntur, presertimque dominis et gubernatoribus, necnon incolis et habitatoribus locorum infrascriptorum, videlicet Zenthgywrgyh, Wereskew, Galgwecz, Modor, Terling, Chokafalva et Sempthe vocatorum harum noticiam habituris salutem et gratiam. Nostra displicenter audivit serenitas, qualiter vos seu quipiam vestrum vineas

dictorum civium et incolarum ipsius nostre civitates Tirnaviensis in pretactis territoriis vestris habitas, quas idem cives nostri his proxime preteritis annis propter insultum Bohemorum et Husitarum dictam civitatem nostram Tirnaviensem tenencium debito modo colere et laborare non potuerunt, eisdem civibus nostris nunc pace habita de diversis partibus, ad quas se reducerant, in ipsam civitatem nostram Tirnaviensem viceversa revertentibus non permitteretis illo et eodem modo sicuti olim, antequam scilicet dicti Bohemi et Hussite ipsam civitatem nostram habuissent, facere solebant, colere et laborare, nec laboratores in locis prenotatis pro cultura vinearum eorum apreciare admittere velletis, quod in ipsorum gravamen et dampnum cedit satis grande. Unde quia afflictis non est addenda afflictio, ideo volumus et vestre fidelitati ac cuiuslibet vestrum firmissime et seriosissime precipimus et mandamus, quatenus agnita presencium noticia pretactas vineas civium nostrorum predictorum in vestris seu cuiuspiam vestrum tenutis et territoriis adiacentibus eisdem civibus nostris et eorum cuilibet libere et absque omni impedimento ulteriorique ac magis superflua, quam ab antiquo consvetum fuit, census solucione, que scilicet superflua census solucio tempore Blaskonis Tirnaviam tenentis adinventa fuisse refertur, colere et laborare ac laborari facere laboratoresque pro cultura huiusmodi vinearum eorum necessaria in locis prenotatis, prout alias solitum fuit sine aliquali contradiccione ac obstaculo eis apreciare et conducere permittatis et permitti faciatis. Secus facere in premissis non ausuri. Presentes demum post earum lecturam reddi iubemus presentanti. Datum Posonii feria sexta proxima ante dominicam Oculi anno domini millesimo quadringentesimo trigesimo quinto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc.

Eredetiye: Nagyszombat város levéltára, no. 7., papir, belül pecsét nyomaival.

XVII.

Pozsony, 1435. szeptember 6.

Zsigmond király megerősíti (Vág-)Besztercze kiváltságlevelleit, melyek a husziták ismételt dúlásai közben elpusztultak.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex memorie commendamus tenore presencium universis,

quibus expedit, significantes. Quod venientes nostre serenitatis in conspectum fideles nostri Andreas dictus Petran et Georgius Philippi filius hospites et inhabitatores oppidi nostri Biztricza vocati suis ac iudicis seu advocati universorumque oppidanorum hospitum et incolarum de eadem in personis exposuerunt plurimum querulose, quomodo his non diu evolutis temporibus, nobis eotunc in externis partibus et regionibus pro suscepcione coronarum nostrarum imperialium, quas auspice deo feliciter suscepimus, laborantibus, dum illi perfidissimi heretici Hwzzithe inter ceteras civitates, oppida et villas harum parcium nostrarum superiorum et signanter ex utraque parte fluvii Wagh sitas et adiacentes predictum oppidum nostrum Byzthricza hostiliter invadentes et pluribus vicibus depredantes ignis incendio combussissent, universe litere et literalia instrumenta infrascriptas libertates, quibus ipsi a multis retroactis temporibus usi fuissent et gavis, exprimentes et declarantes, ab ipsis alienate et deperdite extitissent, supplicantes predicti Andreas et Georgius suis dictorumque iudicis et hospitum ac incolarum antefati oppidi Byztriczziensis in personis humiliter et devote nostre maiestati, ut eisdem de solita regie liberalitatis pietate superinde de remedio graciosius providere dignaremur opportuno . . .¹ Datum Posonii in festo beati Georgii martiris anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto regnorum nostrorum anno etc.

Másolata: Magyar Országos Levéltár, Dl. 12,620., papir.

XVIII.

Firenze, 1436. márczius 27.

IV. Eugenius pápa búcsúkat engedélyez azoknak a híveknek, kik a huszita harcokban elpusztult szépe ssüme gi templom felépítéséhez adományaikkal hozzájárulnak.

Beatissime pater, ut ecclesia parochialis sancte crucis in villa Simogio, Strigoniensis diocesis, que propter gverrarum discrimina Boemorum et hereticorum quasi destructa existit et nullatenus reduci in pristinum statum reduci (sic.) poterit, nisi per sanctitatem vestram alicuius subvencionis indulgenciarum remedio succurratur, supplicant eidem sancti-

¹ A következő sorokban elszámolja Zsigmond király Besztercze régi kiváltságait s végül megerősíti.

tati, quatenus omnibus et singulis Christi fidelibus dictam ecclesiam devote visitantibus in festo sancte crucis et festivitibus canone sanctitatis vestre exprimendis seu pias inibi helemosinas erogantibus, necnon ad conservacionem huiusmodi manus adiutrices porrigentibus septem annorum et totidem quadragenarum indulgencias perpetuis temporibus duraturas concedere et indulgere dignemini. Non obstantibus contrariis quibuscunque. Concessum in forma in presencia domini nostri pape. C. Ariminensis. Datum Florencie, sexto kalendas aprilis, anno sexto.

A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában levő másolat IV. Eugenius pápa supplicatioinak registaiból.

XIX.

Firenze, 1436. márczius 27.

IV. Eugenius pápa búcsúkat engedélyez azoknak a híveknek, kik a huszita harczokban elpusztult ruszdorfi templom felépítéséhez adományaikkal hozzájárulnak.

Eugenius . . . Universis Christi fidelibus . . . salutem . . . Cum itaque, sicut accepimus, parochialis ecclesia beate Agnetis ville Rusquini, Strigoniensis diocesis, occasione gverrarum et aliorum insultuum bellicorum, quos perfidi heretici Boemiste nuper in partibus illis exercuerunt, adeo in suis structuris et edificiis desolata sit, quod absque Christi fidelium suffragiis reparari et conservari non possit, nos cupientes, quod dicta ecclesia congruis honoribus frequentetur ac reparetur et asservetur . . . omnibus vere penitentibus et confessis, qui in beate Agnetis et dicte ecclesie dedicationis festivitibus ac . . . eandem ecclesiam devote visitaverint annuatim et ad eius reparacionem et conservacionem huiusmodi manus porrexerint adiutrices . . . duos annos et totidem quadagenas, octavarum vero et sex dierum predictorum diebus centum dies de iniunctis eis penitenciis misericorditer relaxamus . . . Datum Florencie, anno . . . millesimo quadringentesimo tricesimosexto, sexto Kalendas aprilis, anno sexto.

A Magy. Nemzeti Múzeum levéltárában levő másolat a római Dataria levéltárából.

XX.

Buda, 1436. július 1.

Zsigmond király Nagyszombatnak a huszita időkben megfogyatkozott lakosságát növelni akarván, utasítja az adószedőket, hogy ne terheljék adókkal azokat, a kik Nagyszombatba akarnak költözni.

De commissione domini imperatoris.

Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex. fidelibus nostris universis et singulis tributariis et ricetributariis tam nostris regalibus et reginalibus, quam aliorum quorumcunque in regno nostro Hungarie et partibus eidem subiectis, tam in terris quam super aquis, ubilibet constitutis et existentibus presencium noticiam habituris salutem et graciam. Quia nos civitatem nostram Tirnaviensem nunc in magna sui parte desertam et habitatoribus destitutam populosam efficere et multitudine populorum intendimus decorare, ideo volumus ac vestre et cuiuslibet vestrum fidelitati firmissime precipimus et mandamus, quatenus ab hominibus, cuiuscunque status et condicionis existant, qui se de quibuscunque partibus et locis ad predictam civitatem nostram Tirnaviensem morandi causa contulerint ac rebus et bonis ipsorum quibuscunque nullum tributum nec quamcunque tributariam solutionem petere et exigere petique et exigere facere presumatis et neque sitis ausuri modo aliquali gracie nostre sub obtentu. Presentesque post earum lecturam semper reddi iubemus presentanti. Datum Bude in vigilia festi visitacionis beate Marie virginis gloriose anno domini millesimo quadringentesimo tricesimosexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quinquagesimo, Romanorum vigesimosexto, Bohemie sedecimo, imperii vero quarto.

Eredetije: Nagyszombat város levéltára, jelzet nélkül, hártya, belüli pecsét nyomai.

XXI.

Prága, 1437. márczius 26.

Zsigmond király meghagyja Sopron városa tanácsának, hogy a rá kivetett, de még meg nem fizetett ezer arany forintnyi rendkívüli adó fejében tizenkét hajót szereljen fel Pozsonyban a taboritáknak Nándorfehérvárba való szállítására.

Relacio Emerici de Marczaly magistri curie.

Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus etc. fidelibus nostris providis magistro civium

iudici, iuratis ceterisque civibus nostre civitatis Soproniensis salutem et gratiam. Fidelitati vestre firmissime mandando precipimus, quatenus agnita presencium noticia omni recusa postergata de et pro illis residuis mille florenis auri, quibus in sortem solucionis duorum milium florenorum auri super vos pro taxa extraordinaria impositorum nostre obligamini maiestati, quorumque alios mille florenos auri iam illi, cui mandavimus, persolverisse dinoscimini, duodecim naves vulgo hochnawr dictas in Vienna vel alias comparari et ad unamquamque navem singulos tres homines ad gubernandum et navigandum aptos apreciari, ipsasque naves ad festum penthecostes proxime venturum in Posonio statuere et manibus magnifici Georgii de Rozgon comitis Posoniensis vel eo absente Johannis Kakas, solicitatoris laborum nostrorum Posoniensium assignari facere modis omnibus debeat, in quibus capitaneus taboritarum cum suis taboritis et gentibus per Danubium usque ad Nandorlbam per eosdem homines apreciandos conducantur, prout hec eciam vestri concives et nuncii presencium ostensores vestre oretenus recitabunt fidelitati, quorum dictis et relatibus nostri parte vobis referendis plenam in hac parte credulitatis fidem adhibete. Et aliud in premissis facere non ausuri. Datum Prage feria tertia proxima post dominicam ramispalmarum, anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quinquagesimo primo, Romanorum vigesimo septimo, Bohemie decimoseptimo, imperii vero quarto.

Eredetiye: Sopron város levéltára. Lad. L. fasc. V. no. 186., papír, belül pecsét nyomai. Közölve: Palacky, Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges etc. Prag, 1873. II. 476.

XXII.

Prága, 1437. november 1.

Zsigmond király Hosszúaszói Botos Istvánt és általa Péter testvérét Félégyháza birtokkal jutalmazza s nemességgel tünteti ki különösen amaz érdemeiért, melyeket Csehországban a husziták tértésével szerzett.

Commissio popria domini imperatoris Stephano
de Aran comite newgradiensi referente.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum imperator
semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie
etc. rex memorie commendamus tenore presencium signifi-

cantes, quibus expedit, universis. Quod nos consideratis fidelitatibus et fidelium obsequiorum laude dignis meritis fidelis nostri Stephani filii Petri dicti Bothos de Hozywazo per ipsum maiestati nostre sub locorum et temporum varietate et presertim in hoc regno nostro Bohemie nobis ad idem pro reduccione et conversione Bohemice nationis pridem a sancta matre ac universali ecclesia et obediencia eiusdem seducte et aberrati iamque deo volente ad fidem et unitatem sancte matris ecclesie non sine magnis et sudorosis nostris laboribus reducte et reportate fideliter et laudabiliter exhibitis et impensis, quandam porcionem nostram possessionariam in possessione Felegghaz vocata in comitatu Bihoriensi existentem, nunc erga manus fidelis nostri magistri Michaelis de Rawen procuratoris causarum nostre maiestatis a nobis pro honore habitam, item totum et omne ius nostrum regium, si quod in reliquis et aliis omnibus porcionibus possessionariis ac tota ipsa possessione Felegghaz ad presens erga manus quorundam nobilium tamquam iurium nostrorum regalum sub taciturnitatis silencio celatorum existenti, qualitercunque haberemus et nostram quibuscunque causis, modis et rationibus concerneret maiestatem, simulcum omnibus ipsarum utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, campis, pascuis, piscinis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, aquis et aquarum decursibus, necnon molendinis ac molendinorum locis et generaliter quarumlibet utilitatum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad dictam porcionem possessionariam et consequenter totam ipsam possessionem Felegghaz rite et legitime spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et antiquis prefato Stephano ac per eum Petro, fratri suo carnali ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ex certa sciencia nostre maiestatis et animo deliberato dedimus, donavimus et contulimus, ymmo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam, pariter et habendam salvo iure alieno. Preterea considerantes huiusmodi fidelia obsequia ipsius Stephani, eundem ac prefatum Petrum, fratrem suum totamque ipsorum posteritatem ac proles utriusque sexus legitime natas seu nascituras de nostra sciencia et gracia speciali nostreque imperialis atque regalis potestatis plenitudine nobilitamus nobilesque facimus et creamus, necnon ad singulos actus nobilitares et nobilium prerogativas habiles efficimus per presentes, ipsis et eorum cuilibet concedentes, ut ipsi omnibus emunitatibus (sic), libertatibus, prerogativis, exempcionibus, privilegiis, iuribus et iurisdiccionibus quibus-

libet adinstar ceterorum verorum nobilium regni nostri imposterum gaudeant et utantur ac pro nobilibus uti veri nobiles ubique habeantur, nominentur et reputentur harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Prage in festo omnium sanctorum anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quinquagesimo primo, Romanorum vigesimo octavo, Bohemie decimo octavo, imperii vero quinto.

Eredetiye: Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, hártya, belül ép peesét.

XXIII.

Znaim, 1437. december 1.

Zsigmond király Kisgyarmati Miklóst különösen a husziták elleni harcokban szerzett érdemeiért Óke birtokkal jutalmazza.

Commissio propria domini imperatoris Michaelis Orzag supremo thesaurario referente.

Nos Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod . . . pensantes considerantesque et animadvertentes multiphariam et firmam grate fidelitatis puritatem multimodaque fidelium servitorum merita fidelis nostri sincere dilecti egregii Nicolai filii condam Nicolai filii waywode de Kysgyarmat per ipsum a primevo sue iuventutis tempore in nonnullis nostris et regni nostri exercitibus expeditionibus prosperis pariter et adversis sub locorum et temporum diversitate, potissime in quodam conflictu per perfidissimos taboritas regnum nostrum Hungarie et eiusdem incolas dampnis pluribus afficere satagentes prope et iuxta civitatem nostram Zakolcza vocatam cum ceteris nostris fidelibus, de quorum numero et ipse Nicolaus esse dinoscitur, cum taboritis inito idem Nicolaus ictu lancee graviter in gutture extitit sauciatus. Tandem vero nobis pro suscipiendis sacris coronis nostris imperialibus versus curiam Romanam pro tocus orthodoxe fidei cultu laborantibus in Almanie, Lombardie et aliis Ytalie partibus lateri nostro adherendo cum omni sincere fidelitatis constancia et constantis animi desiderio nostram continue sequendo maies-

tatem demumque adeptis huiusmodi coronis nostris imperialibus nobis iterato ad ipsum regnum nostrum Hungarie feliciter revertentibus in eodemque dispositis rebus et negociis nostris tutelam et defensam tocus regni nostri necessarie concernentibus de ipso regno nostro pro sedandis quibusdam erroribus et sedicionibus ac gverris in regno nostro Bohemie per quosdam perversos et sceleratos taboritas suscitatis pululantibus iter nostrum dirigentibus eodem Nicolao eotunc in partibus nostris inferioribus unacum ceteris nostris fidelibus pro parcium illarum custodia et defensione per nos deputatis ex nostre maiestatis commissione remanente cum sevissimis Turcis, Crucis Christi durissimis persecutoribus easdem partes nostras sedule et sine intermissione rabido insultu devastare satagentibus bellicoso inito certamine iuxta sue possibilitatis exigenciam, non parcendo rebus suis et persone, conflictu in eodem placidis obsequiis et utique acceptis maiestati nostre et sacre ipsius regni nostri Hungarie corone pro nostri nominis exaltacione et attollendis titulis laudabiliter exhibitis et impensis, pretextu quorum licet idem a nobis multo plura mereretur antidotorum premia reportare, tamen ut aliquantisper votis eiusdem, prout largius intendimus in futurum, respondere videamur, quandam possessionem nostram Ewke appellatam in comitatu Themensi existentem et habitantem (sic), quam olim Johannes et Fabianus de Bakay pro descensu a nostra tenuissent et possedissent maiestate, simulcum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, locis scilicet sessionalibus, terris . . . ex certa nostre maiestatis sciencia et animo deliberato memorato Nicolao et per eum Johanni fratri suo carnali ipsorumque heredibus et posteritatibus universis . . . dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiler tenendam, possidendam pariter et habendam salvo iure alieno harum nostrarum vigore et tesimonio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint presentate. Datum Znoyme parcium Moravie die dominico proximo post festum beati Andree apostoli anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo septimo regnorum nostrorum etc.

Eredetije: Magyar Országos Levéltár, DL 13, 119, hártya, • pecsét nyoma.

XXIV.

Buda, 1439. junius 15.

Albert király a huszitákkal czimboráló Hrabori Péter birtokait Pakosi Imrénék adományozta; Pakosi Imre könyörületből lemond az adományról Hrabori András, Péter testvére javára.

Nos Albertus dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex et dux Austrie memorie commendamus per presentes. Quod fidelis noster egregius Emericus de Pakws coram nobis personaliter constitutus est confessus in hunc modum. Quod licet nos pro fidelibus suis serviciis nobis et sacre corone nostre exhibitis quasdam porciones possessionarias condam Petri de Hrabor in possessionibus Geedffalwa et Zelench vocatis habitas, alias propter notam infidelitatis eiusdem Petri de Hrabor, quam ipse dum vixisset, in adherendo illis sevissimis hwssitis hereticis et taboritis Bohemis, qui preteritis temporibus confinia regni nostri superiora vastabant cum eisque nocumenta et dampna regnicolis nostris inferendo incurrisset, ad manus regias devolutas sibi vigore literarum nostrarum donacionalium imperpetuum contulerimus, tamen ipse benigna motus pietate easdem porciones possessionarias fideli nostro Andree de dicta Hrabor, fratri scilicet carnali prelibati condam Petri infidelis, in quem eedem prefatum condam Petrum morte in vera fidelitate de medio tollente de iure devolvi debuissent, remisisset et relaxasset, ymmo remisit et relaxavit coram nobis nullum ius, nullamve iuris proprietatem sibi in eisdem porcionibus possessionariis reservando, sed omnino in prefatum Andream et suos heredes transferendo harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Bude feria tertia proxima post festum beatorum Viti et Modesti martirum anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo nono.

Eredetije: Forgách-család levéltára a M. Nemz. Múzeumban, papir, ép peesét.

XXV.

Somorja, 1441. márczius 8.

Rozgonyi István tudósítja a pozsonyiakat, hogy nyugalmuokról gondoskodik.

Circumspecti viri amici nostri carissimi. Ex relatibus certorum hominum percepimus, quod Pan Jan de Thapoleczan

cum suis gentibus circa Sanctum Georgium existeret et intencionem ipsius ignoramus. Igitur sitis sub bona custodia et ecce unum hominem nostrum ad ipsum misimus, petendo eundem Pan Jan, ut vobis et eciam aliis ad dominam reginam et eciam ad nos pertinentibus nullum dampnum facere debeat et si in hoc voluntatem nostram fecerit, tunc petimus eundem Pan Jan, ut eciam in subsidium nostrum venire velit, quia modis omnibus super istam veyhenperg vindictam habere intendimus. Scripta in Samaria feria quarta proxima post dominicam Invocavit, anno domini etc. quadragesimo primo.

Stephanus de Rozgon Posoniensis etc. comes.

Kivül: Circumspectis viris iudici et iuratis civitatis Posoniensis amicis nostris carissimis.

Eredetije: Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, papir, zárlatán pecsét.

XXVI.

Buda, 1441. julius 28.

Ulászló király megigéri, hogy Lévai Cseh László cseh zsoldosait négy hét alatt ki fogja elégiteni.

Commissio propria domini regis.

Nos Wladislaus dei gracia Hungarie, Polonie, Dalmacie, Croacie etc. rex Lithwanieque princeps supremus et heres Russie memorie commendamus per presentes. Quod nos in subsidium et relevamen expensarum fidelis nostri egregii Ladislai filii condam Petri Cheh de Lewa per ipsum ad gentes suas exercituales pro expedicione et continuacione serviciorum nostrorum, que idem in non modica parte de suis propriis ad honorem et profectum nostre maiestatis fecit et agit, factarum et faciendarum solucionem ducuntorum et sexaginta duorum florenorum auri, quam ipse Ladislaus filius wayvode, uti asserit, certis Bohemis familiaribus suis pro eorundem serviciis per ipsos in nostris factis sub nomine memorati Ladislai filii wayvode exhibitis in proximo facere deberet, super nos assumptum eidem Ladislao filio wayvode id promisimus, ymmo virtute presentium promittimus, quod nos prefatis Bohemis familiaribus eiusdem Ladislai filii wayvode infra lapsum quatuor integrarum ebdomadaram a feria secunda proxime ventura com-

putandarum super premissis ducentis et sexaginta duobus florenis auri plenam impendemus satisfaccionem. Datum Bude feria sexta proxima post festum beate Anne matris Marie anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo primo.

Commissio propria domini regis.

Eredetije: Forgách-család levéltára a M. Nemz. Múzeumban, papir, pecsét nyoma.

XXVII.

Buda, 1441. augusztus 14.

Ulászló király Rozgonyi Simont, Istvánt és Györgyöt az Erzsébet királyné cseh és német zsoldosaitól elvett Csellevárával jutalmazza.

Commissio propria domini regis.

Nos Wladislaus dei gracia Hungarie, Polonie, Dalmacie, Croacie etc. rex Lithwanieque princeps supremus et heres Russie memorie commendantes tenore presencium significamus, quibus expedit, universis. Quod . . . consideratis . . . et in acie nostre mentis diligenter pensatis multimodis fidelitibus et laudium preconio summe attollendis fidelium serviciorum magnanimis meritis et sinceris, uberimis proficisque complacenciis, necnon laudedignis obsequiis fidelium nostrorum grate dilectorum reverendi in Christo patris domini Symonis de Rozgon episcopi Agriensis auleque nostre maiestatis supremi cancellarii ac magnificorum virorum Stephani et Georgii de eadem Rozgon comitum Poseniensium, quibus iidem se maiestati nostre post felicem electionem et coronacionem nostras domino cooperante in huius regni regimen factas diversimode cum omni sinceritatis zelo, fidelitatis fervore, devocionis firma constancia et solitudine indefessa personis et rebus eorum minime parcendo gratos reddere studuerunt utique et acceptos volentesque eosdem ad presens, prout in futurum largius intendimus, favoribus nostris prosequi donativis, quoddam castellum Chelle vocatum in comitatu Poseniensi habitum simulcum possessionibus et villis, videlicet similiter Chelle, necnon Wzwr ac medietate possessionis Reche appellatis omnino in dicto comitatu Poseniensi habitis, quod et que nuper de quibusdam Teutunicis et Bohemis, per quos scilicet in hoc regno nostro castello de eodem plurima spolia, vastaciones et incendia

contra nostrum culmen regium comittebantur, per prefatum comitem Stephanum cum maxima sua et suorum familiarium sanguinis effusione, vi et per forciam captum et recepte fore ac propterea collacioni nostre de iure et secundum antiquam consuetudinem ipsius regni nostri Hungarie pertinere debere perhibentur ceterisque cunctis utilitatibus et pertinenciis ipsius et earundem, puta terris . . . prefatis domino Symoni episcopo ac Stephano et Georgio ipsorumque Stephani et Georgii heredibus et posteritatibus universis . . . dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendum, tenendum pariter et habendum salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Bude in vigilia festi assumptionis beate Marie virginis gloriose anno domini millesimo quadringentesimo quadragésimo primo.

Eredetiye: Magyar Országos Levéltár, Dl. 13,640., hártya, törött pecsét.

XXVIII.

Hollókő, 1442. szeptember 17.

Nógrád és Hont megyék nemessége 1443 április 24-ig tartó fegyverszünetre lép Giskra Jánossal s a hatalma alatt álló részekkel.

Nos Ladislaus filius Ladislai de Zechen, Michael Etreh de Kalno, alter Ladislaus Soos de Polthar, Sandrinus de Vede et Jacobus de Darocz, nostris ac aliorum universorum nobilium alteriusque status Neugradiensis et Hontensis comitatum hominum nominibus et in personis memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis, quatenus inter nos eosdemque universos nobiles et alterius status ipsorum Neugradiensis et Hontensis comitatum homines ab una, necnon inter magnificum Pan Jan Gyzkra de Brandis, tocius pariter Cassoviensis et civitatis Crempniciensis aliarumque civitatum montanarum egregios Jodocum de Cassow de Wyghles, Petrum Saffar de Sassekew, Gregorium Kenez de Lipche, dominam relictam Gregorii Groff de Dobronya et Oskew de Selmech capitaneos, castellanos ac gubernatores eorundem castrorum, necnon Marcum de Sellendorff castri Zoliensis similiter castellanum et comitem loci eiusdem, item circumspectos et sapientes viros iudices, iuratos ac ceteros cives civitatum, opidorum Cremp-

niciensis, Selmecziensis predictorum Bakabanya, Libeta, Wybanya, Beztercze, in quo fortalitium haberi asseritur, aliarumque civitatum ad easdem spectantium et universos comitatus Zoliensis homines ab altera partibus diversa malorum genera, videlicet depredaciones possessionum, captivaciones personarum secularium et ecclesiasticarum usque nunc in alterutrum commissa et perpetrata extiterint. Tamen ab huiusmodi malorum generibus perpetrandis cessare pacisque amenitate mutuo congratulari cupientes nos et dicti universi nobiles et alterius status ipsorum amborum Neugradiensis et Hontensis comitatuum homines prehabita prius maturis deliberacione et tractatibus, unacum pretactis magnifico Pan Jan Gyzkra et Jodoco aliisque capitaneis, castellanis, comite, iudicibus, iuratis ceteris civibus predictarum cunctarum civitatum opidorumque necnon universis prescripti comitatus Zoliensis et pertinenciarum ipsarum civitatum hominibus treugas et pacis unionem infradeclarandas et inviolabiliter usque festum beati Georgii martiris proxime venturum sub fidei nostre et honoris puritate vigore presencium et testimonio mediante illese, sine dolo et fraude observandas et tenendas assumpsimus et disposuimus, imo assumpimus et disponimus per hunc modum: Quod usque adventum eiusdem festi beati Georgii, ipso incluso, nullus omnino hominum parcium prescriptarum facto, opere, consiliis, auxiliis pro se et gravaminibus aut adduccionibus quarumvis interpositarum personarum, aliqua nocumenta, spoliaciones scilicet et captivaciones hominum, depredaciones possessionum, et alia preiudicia seu iniustas et indebitas iniurias committere quovismodo debeat. Quinimmo omnes universaliter et singuli singulariter simul vel divisim, quibus necesse fuerit, de dictis scilicet nostris duobus comitatibus ad prefatas possessiones, civitates, castra, comitatum Zoliensem, pertinenciasque earundem et eorundem, e converso vero de eisdem civitatibus, castris, comitatu pertinenciisque earundem et eorundem ad universas partes sepedictorum duorum Neugradiensis et Hontensis comitatuum, quas maluerint, equitandi, transeundi, resque, quibus, indiguerint, emendi, vendendi, portandi, ducendi, peractisque huiuscemodi negociis ad propria redeundi sub premissarum treugarum disposicionibus habeant facultatem, hoc specifice declarato, quod si casu aliquo proveniente quicumque hominum unius partis contra aliam aut homines eiusdem excesserit, nocumentum aut iniuriam aliquam irrogaverit seu offensionem commiserit, extunc ipsa treuga non obstantibus huiusmodi pravis factis non revocari, sed ex parte talium offensorum ac iniuriam et nocumentum

1443.
apr. 21.

perpetrancium lesis vel dampnificatis una pars alteri mutuo iuxta officium indicatus omnis iuris et iusticie complementum et . . .¹ tificacionem exhibere tenebitur, nec pro hoc, quod exhibicio huiusmodi iuris et iusticie aliquomodo protraheretur, revocari debeant . . .¹ Si vero per dominum regem aut dominam reginam ante dictum festum beati Georgii martiris, quod absit, revocacio mandaretur eiusdem treuge, extunc ubi iam secus facere non possemus, una pars alteri parti decem diebus antecedentibus . . .¹ quibus diebus ipsa treuga per utramque partem illese observari debeat, patefacere et nunciare . . .¹ ac raptores sive nobiles sive ignobiles, ubicunque in pertinentiis utrarumque parcium furtum aut latrocinium . . .¹ fecerunt, captivare et laqueo suspensionis utreque partes neci tradere teneantur. Preterea, quia dictus Ladislaus Soos ac quidam alii nobiles dicti comitatus Neugradiensis in dicto comitatu Hontensi quasdam possessiones habere dinoscantur et quasdam ex eisdem magnificus Ladislaus de Lewa quodammodo impedivisset manusque suas ad easdem intromisisset, ideo tam eedem impeditae possessiones, quam alie, non obstantibus huiuscemodi impeticionibus per ipsum Ladislaum factis, simulcum dictis universis nobilibus ac alterius status prescripti comitatus Hontensis hominibus, nobis scilicet adherentibus et partem nostram servantibus, exclusis omnibus ad eundem Ladislaum de Lewa adherentibus, quibus treuga per dictos capitaneos, castellanos, comitem, iudices et iuratos dictarum civitatum dari denegatur, similiter premissis treugis fruantur, tali obligaminis vinculo interiecto, quod quecunque parcium dictas dispositas treugas et quevis premissorum singula in toto vel in parte modo et ordine prehabitis non observaverit, extunc talis pars premissa non observans contra partem alteram in violacionem fidei sue amissionemque honoris et humanitatis convincatur et convinci debeat eo facto et per hoc talis vel tales de cetero cum probis et militibus communicare ac cum eisdem stare non valeant. In cuius rei memoriam uberioresque cautellam et illesam conservacionem omnium premissorum presentibus sigilla nostra seu signeta aposuimus. Datum in castro Hollokew feria secunda proxima post festum exaltationis sancte crucis, anno domini millesimo quadringentesimo quadragésimo secundo.

Eredetiye: Körmöczbánya város levéltára, Fons 18. fasc. 1. no. 8., papir, az alján öt pecsét nyoma.

¹ Kitérve.

XXIX.

Buda, 1443. január 25.

Ulászló király a hűtlenségbe esett Rozgonyi Istán néhány birtokával jutalmazza Szeredahelyi máskép Bikesei Péter pozsonyi várnagyot és Bikesei Benedeket, mert megtartották számára Pozsonyvárárt a csehek és németek ellenében.

Commissio propria domini regis.

Nos Wladislaus dei gracia Hungarie, Polonie, Dalmacie, Croacie etc. rex Lythwanieque princeps supremus et heres Russie significamus presencium serie, quibus imcombit (sic), universis. Quod nos attentis diligenter et consideratis fidelitatibus et serviciorum fidelium meritis fidelium nostrorum Petri filii Stephani de Zeredahel alias de Bykche castellani Poseniensis et Benedicti filii Johannis de eadem Bykche per ipsos maiestati nostre a tempore coronacionis nostre in regem huius regni nostri Hungarie cum debita solemnitate facte in comitiva et familiaritate condam magnifici Stephani de Rozgon comitis Poseniensis in plerisque negociorum nostrorum expedicionibus et signanter in conservacione dicti castri Poseniensis, quod per quosdam forenses homines, Bochemos scilicet et Theutunicos, obsensum (sic) pluribus diebus gravissime impugnabatur, ambo pariter in eodem castro existentes cum sanguinis eorum et familiarium ipsorum effusione sollicita cura ipso castro maiestati nostre reservato se gratos reddiderunt et acceptos. Quorum intuitu ipsos ad presens regio favore consolari cupientes possessiones nostras Bykche, Zenthlaslo et Chapol vocatas in comitatu Pestiensi habitas, item predium Sarol vocatum in eodem comitatu Pestiensi habitum, que apud manus Johannis filii condam Stephani senioris de Rozgam (sic) titulo pignoris extitisse, sed idem propter notam infidelitatis sue, quam contra fidem suam pro fidelitate nobis observanda oblatam rebellando pluriumque fidelium nostrorum regnicolarum possessiones igne et preda vastando contra nostram maiestatem incurrisse dicitur, a iure huiusmodi impignoracionis cecidisse perhibetur, simulcum cunctis ipsarum utilitatibus et pertinenciis quibusbet, videlicet terris arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, silvis, nemoribus, rubetis, montibus, vallibus, vineis, vinearum promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis aquarumque decursibus, necnon molendinis et locis molendinorum ac generaliter quarumlibet utilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quovis nomine vocitatis sub earum veris metis

et antiquis premissis, sic ut prefertur, stantibus et se habentibus memoratis Petro filio Stephani et Benedicto filio Johannis ac per eos Stephano et Petro filiis eiusdem Petri, necnon Georgio, Michaeli, Johanni et Stephano filiis prefati Johannis, fratribus scilicet carnalibus antefati Benedicti ipsorumque heredibus et posteritatibus universis omni eo iure, quo nostre legitime imcombit (sic) collacioni, dedimus, donavimus et contulimus, ymmo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiler possidendas, tenendas, pariter et habendas salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Bude, in festo conversionis beati Pauli apostoli, anno domini millesimo quadingentesimo quadragesimo tercio.

Eredetije : Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, hártya, belül pecsét nyoma.

XXX.

Cselle, 1445. augusztus 6.

Gúti Ország Mihály királyi főkinestartó köszöni Giskra János közbenjárását Frigyes római király előtt.

Magnifice frater noster carissime. Scripta vestra et vidimus et intelleximus et de interposicione vestri medi pro nobis erga regem Romanorum, uti scribitis, grates dicimus, dum enim opus fuerit, a nobis similem preberi sciatis fraternitatem. Prout autem heri in portu Danubii colloquia habuimus, illis, qui ad nundinas civitatis Poseniensis hac vice ituri sunt, pacem tenebimus, dummodo et vos nos per similes literas vestras, quas a nobis petitis, certificetis, quod ad nos pertinentibus durantibus pretactis nundinis per quoscunque pax tenebitur, licet modicum non existat hoc a nobis pro isto tempore preberi, tamen vestram faciemus voluntatem. Ex Chelle feria sexta post Marie de Nive, anno etc. quadragesimo quinto.

Michael Orsag de Guth
regie maiestatis supremus thesaurarius.

Kívül: Magnifico Johanni Giskra de Brandis capitaneo ac comiti de Saros fratri nostro carissimo.

Eredetije : Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, papír.

XXXI.

Pest, 1446. június 15.

Lévai Cseh László magyar és cseh hadaival a sági monostorra tört és azt megrabolta.

Amicis suis venerandis capitulo ecclesie Strigoniensis comes Ladislaus de Paloch iudex curie regie amiciciam paratam cum honore. Dicitur nobis in personis religiosi viri fratris Pauli prepositi ecclesie de Sagh et conventus loci eiusdem, quomodo egregius Ladislaus filius Petri waywode de Lewa una cum Ladislao de Fys . . . Andrea Welchecz, Petro de Daras, Clemente de Malanyay, Thoma Petro de Kisendith, Oskola Bohemo, Mathinko et Johanne Scama aliisque suis familiaribus Hungaricis et Bohemis equitibus scilicet et peditibus tempore . . .¹ primitus et primus dictum monasterium ipsorum exponencium manu sacrilega invadendo, valvam dicti monasterii confrangendo, omnia ornamenta sacramentalia, videlicet casulas, albas, capsas . . . et continencias cum attinenciis earundem diversi laboris pallasque et mappas altarium ac vexilla, undecim calices argenteos deauratos et alia sacra clenodia prefati monasterii, ampulas et turribula argentea deaurata missaliaque et alios libros, nonnulla eorum privilegia et literalia instrumenta factum possessionarium tangencia tam dicti monasterii quam aliorum nobilium et regnicolarum cum patentibus literarum diversarum nobilium et incolarum huius regni in conservatorio eiusdem monasterii pro tutela maiori et custodia reposita abstulisset, insuper nonnullorum privilegiorum sigilla pendencia in serico excississet, universos eciam fratres in eodem monasterio degentes dire et acriter verberasset omnibusque vestibus, tunicis videlicet, scapularibus, cappis et capuciis spoliasset, res eciam et quelibet bona tam prefati monasterii quam eciam iobagionum ipsorum in ipsa Sagh commorancium, necnon universa eorum pecora et pecudes cum rebus et clenodiis domorum penitus et omnino ad dictam Lewa depelli et auferri fecisset, in quo ipsis exponentibus plusquam sedecim millia florenorum auri damnorum intulisset potencia mediante. Super quo vestram amiciciam presentibus petimus diligenter quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo presente . . .

¹ Egy sor kitörve.

etc. Datum in Pesth in vigilia sacratissimi corporis Christi anno eiusdem millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto.

Az esztergomi káptalan 1446 július 18-án kelt jelentésének, mely szerint a vád mindenben igaznak találtatott, kivéve a kárösszeget, másolatából: Magyar Országos Levéltár, DL. XXV. A. 15.

XXXII.

Buda, 1446. szeptember 13.

Giskra János egyezsége lép az országrendekkel.

Nos Johannes Gyskra de Brandis illustrissimi principis domini et domini regis Ladislai capitaneus comesque de Saros ad futuram rei memoriam. Cum nihil humane vite desiderabilius existat, quam pacem amare illamque ferventi cum cura fovere, sine quo etiam conditor orbis coli et humana creatura quiete frui non potest, ex quo de pace magne res crescunt, discordie (sic) vero desolabuntur, ita quamquam quidem intra inclitum regnum Hungarie non solum intestinum bellum, verum etiam forinsecum a septem iam effluxis annis acrius est agitatum partem utramque, tamen iam domino annuente inter nos concordii voto pacem et veram caritatem amplexantes cum toto inclito regno Hungarie tam prelatibus quam etiam baronibus, nobilibus, proceribus regni Hungarie universis tale pacis et concordie favente deo medium ordinavimus et inivimus cum effectu: Primo ex deliberato consilio prefatorum prelatorum, baronum, nobilium et procerum masticatum est, ut nos civitates puta Crempniciam cum montanis et camera ac cusione monetarum, necnon Cassowiam, Lewtschowiam, Epperies, Bartffa, cum earum consuetis proventibus et censibus, item proventus lucricamare in comitatibus Sarus, Zemliniensi et Abawyariensi provenire debentes, necnon proventus tricesimarum, nunc quas possidemus, pre manibus nostris usurpamus et tenebimus per tres annos integros a festo nativitatis domini proxime venturo incipiendo, de quorum quidem castrorum, civitatum, lucricamare et tricesimarum proventibus ac censibus nos tenemur expedire et exsolvere nostros familiares ac stipendiarios, ut per eosdem amplius inclito regno Hungarie dampna non inferantur, prescripta quoque castra ac civitates tenere et conservare, ullum dampnum, ullosque sumptus sive impensos (sic), quos nos et nostri stipendiarii¹ tempus conservacionis prescriptorum castrorum

¹ Egy sor ki van törve.

ac civitatum facerent, paterentur ad ea ultra pretacta iam deputata proscribendo ac computando, sed illis dumtaxat contentos remanendo. Expletis quoque ipsis tribus annis, donec domini prelati, barones suprascripti gubernaculum huius regni vice regia tenebunt, nos Johannes Giskra manebimus etiam capitaneus civitatum ac parcium prescriptarum, ita tamen, quod proventus camere Crempniciensis et tricesimarum ad necessitatem et ad profectum, utilitatem huius incliti regni iuxta deliberacionem domini regis aut tunc temporis gubernatoris disponemus et dispensabimus. Ceterum castra in Solio existencia per prescriptos dominos prelatos, barones, nobiles ac proceres regni Hungarie universos simulcum civitate Carpona cum consweto censu, necnon possessionibus regalibus, que ad eandem tempore condam domini Sigismundi imperatoris pertinuerunt, nobis legaliter et per viam directam assignare sub sigillo communitatis perpetuo donativo iure emanandarum assignarique facere tenentur. Et quum prescripta castra et loca in dicto Solio existencia per reges Hungarie pro solaciis venaticis potissime constructa sunt et semper fuerunt, ideo iuxta litteras sepedictorum prelatorum, nobilium et procerum, dum aliquis regum Hungarie a nobis processu temporum pro sua serenitate iterum rehabere a nobis voluerit, extunc idem dominus rex castra et loca cum villis et possessionibus ad ea spectantibus valore equivalencia dare debeat et teneatur. Et quandocunque pretacta castra Solensia premissa modo nobis per sepescriptos dominos prelatos et barones assignantur seu fuerint assignata cum attinenciis eorundem, mox et in continenti ista castra Ryhno, Saros, Nagida et Revyste illis dominis et fratribus et amicis, quorum antea fuerunt et a quorum manibus extiterunt occupata, reddere teneamur. Item iuxta compactata et initam dispositionem civitatem Thopolchan cum fortalicio suo domino Ladislao de Zechen, Lypolez Ladislao de Dob, Berzewicze manibus dominorum de eadem, castrum Scepusiense manibus domini Georgii de Rozgon, castellum Thockay domini Johannis waywode etc. gubernatoris reddere promittimus, universasque possessiones tam ecclesiasticorum quam nobilium per nos occupatas ac ubilibet situatas viceversa reddere realiter et cum effectu istis vel a quorum manibus fuerint occupata reddere et restitui spondimus; paripassu prelati, barones civitates, castra et possessiones, quas occupasse possumus reperire, nobis et nostris tenentur representare. Etiam promittimus omnes municiones et fortalicia per nos et ad nos pertinentes intra huius regni ambitum post mortem

condam domini Alberti regis erectas funditus faciemus demolliri et disperdi; e converso domini prelati, barones versus partes capitaneatus nostri rumpi faciant et dimollian-
tur. Ista omnia suprascripta premissa et premissorum singula fide et iuramento libere prestito tenere, facere et realiter cum effectu polliciti sumus. Addimus eciam et assumptimus vigore presencium, ut huic sacre corone tamquam incola huius regni sicuti in prosperis et adversis fideliter servie-
mus ac contra omnes huius regni emulos tam videlicet paganos quam alios huius regni inquietatores omni nostro posse unacum predictis dominis prelati, regnicolis procedemus, dempto casu solummodo, quo prelati, barones ac uni-
versi regnicoli (sic) gwerram cum domino Friderico rege Romanorum habere contingeret, contra quem exercituare non sumus obligati, sed neque eidem opem ferre debemus facto, consilio vel aliter quocunque modo. Ideo promittunt
eciam nobis domini prelati, barones, nobiles et proceres regni universi, nos omni favore prosequi et tamquam nati-
vum in medium ipsorum pro membro uti unum illorum nos omnibus prerogativis, honoribus et privilegiis et frui in
perpetuum et potiri. In cuius rei testimonium sigillum no-
strum presentibus duximus apponendum. Datum Bude tredecima die mensis septembris, anno domini millesimo qua-
dringentesimo quadragesimo sexto.

Alul jegyzet: Transsumptum litere obligatorie domini Jo-
hannis Giskra etc. cum prelati et baronibus regni Hun-
garie facte absque aliquali literarum vel sillabarum
diminucione et augmento conscriptum.

Egykorú másolata: Bártfa város levéltára, 470., Kassa város levél-
tára, 19,016.

XXXIII.

Buda, 1446. szeptember 13.

Az országrendek egyezsége lépnek Giskra Jánossal.

Prelati, barones, nobiles et proceres regni Hungarie universi ad futuram rei memoriam. Cum nihil humane vite
utilius, bonis desiderabilius existat, quam pacem amare,
illamque fovere, sine qua gloriosus deus nullatenus
coli potest et nemo hominum vivencium conquiescere valet,
ita quamquam inter nos non solum intestinum bellum, verum-
eciam forinsecum, a septem iam fere annis acrius est

agitatum et quod inter alios maxime bellicosos gessit magnificus Johannes Giskra de Brandis, illustrissimi domini regis Ladislai etc. capitaneus et comes de Sarus unacum sibi adherentibus, tamen iam auxiliante divino nutu inter nos concordii voto, pace obtenta, volumus et cum ipso in tale pacis et concordie medium devenire devenimusque in effectum. Ut primo ex deliberato consilio nostro masticatum est et conclusum, ut prefatus magnificus Johannes Giskra civitates Crempniciam cum montanis et camera ac cusione monetarum, necnon Cassoviam, Leweczoviam, Epperies et Barthfa, cum earum consuetis proventibus et censibus, item proventus lucricamere in comitatibus Sarus, Semliniensi et Abawiwariensi provenire debentes, necnon omnes proventus tricesimarum, quas nunc possidet, pre manibus suis usurpabit et tenebit per tres annos integros incipiendo a festo natalis domini proxime affuturi inclusive computando, omnes proventus exinde ordinarie provenire debentes et spectantes ad ea de iure antiquo percipiat, cum quibus predictus idem expeditionem stipendiariis et familiaribus faciet solutionem. Ita tamen, quod expletis predictis tribus annis inantea toto tempore regiminis nostri ipse dominus Giskrae (sic) similiter semper capitaneus illarum parcium pre ceteris permanebit. Tamen montanarum, camararum, civitatumque predictarum proventus pro expeditione regis et utilitate facti regni extradare et exponere tenebitur iuxta informationem et voluntatem nostram aut gubernatoris regni nostri. Ceterum castra in Solio existencia per superscriptos dominos prelatos, barones, nobiles et procures regni Hungarie universos simulcum civitate Corpona cum consueto censu necnon possessionibus regalibus, que ad eam tempore quondam domini Sigismundi imperatoris pertinerunt, prefato Johanni Giskra legaliter et per viam directam assignare sub sigillo communitatis perpetuo donativo iure et hereditario emanandarum assignarique facere tenemur. Et quum prescripta castra et loca in dicto Solio existencia, puta Wigelisch, Lyptecz, Saxeku, Dobrino ab illis, quorum manibus nunc tenentur, per nos redimi promittimus et prefato domino Johanni Giskra dari et assignari sine fallo promittimus temporibus perpetuis possidenda testimonio literarum communi sigillo nostro firmandarum. Ipseque dominus Johannes Giskra etc. habitis eisdem castris, cum aliis supradictis civitatibus et possessionibus tenebitur castra Richno, Sarus, Nagida et Rewische illis, quorum fuerunt, reddere et resignare. Item idem dominus Johannes Giskra civitatem cum fortalicio Thopolezan in manus Ladislai de Zechen, castellum Tockay in manus domini gubernationis

toris aut hominum suorum ad id per eum deputandorum statim habita conclusione huius facti, debet assignare et assignari facere. Cetera vero fortalicia universa in quibuscunque locis per ipsum Johannem Giskram et partem suam tenentes hiis disturbiorum temporibus, post mortem scilicet quondam domini regis Alberti, felicis recordacionis, erecta demptis predictis castris Richnow, Sarus, Ida etc. rumpi faciat et demoliri et reddere hiis, quorum antea fuerunt. Castrum Scepusiense eciam domino Georgio de Rozgon remittatur. Simili modo fortalicia versus partes capitaneatus eiusdem domini Johannis Giskra pro parte nostra erecta promittimus facere destrui, rumpi et demoliri et reddere hiis, quorum antea fuerunt. Ceterum sic huiusmodi concordii mutuo initis, roboratis et stabilitis inantea ipse dominus Johannes Giskra, unus ex nobis tamquam regni nativus incola censeatur in omnibus perpetuis temporibus se nobis in mutua societate conservanda, conformem, sodalem et participem tam in prosperis quam adversis debite pro uno membro reputari et conformari debeat et gaudere. Ita videlicet, ut iuxta deliberacionem nostram, quo ad exercitualem expedicionem exercituacionisque progressum fieri inantea contigerit nobiscum aut cum exercitu et capitaneo seu capitaneis huiusmodi exercitus prefectis operam det effectivam, dempto solummodo casu, quo gwerram moveri continget cum domino rege Romanorum, contra quem ipse dominus Johannes Giskrae (sic) exercituare cum suis subditis non sit obligatus, nec astrictus, sed eidem neque contra regnum exercitum seu gentem prestat, sed cum omnibus sibi adherentibus pacifice resideat et residere debeat, harum nostrarum etc.

Egykorú másolata: Kassa város levéltára, no. 19016., papir. A keltezés hiányzik, kétségtelen azonban, hogy a fentírt helyen és időben kelt. Kiténik ez már abból, hogy a kassai levéltárban található levél egyik lapjára az országrendek, másik oldalára Giskrának az előző szám alatt közölt levele van írva.

XXXIV.

Lelesz, 1447. május 1.

Csieseri Zsigmond a leleszi konvent előtt esküvel fogadja, hogy az egri káptalannak csak három birtokán szedte fel a dézsmát s adta át a cseheknek.

Nos Stanislaus prepositus et conventus ecclesie sancte crucis de Lelez damus pro memoria, quod cum iuxta continenciam literarum magnifici viri domini Laurencii de Hedreh-

wara regni Hungarie palatini et iudicis comanorum aduicatoriarum pariter et iuramentalium Sigismundus de Chycher duodecimo se nobilibus contra honorabile capitulum ecclesie Agriensis octavo die festi beati Georgii martiris coram nobis sacramentum prestare et deponere debuisset, ipso termino adueniente prefatus Sigismundus de Chycher cum suis coniuratoribus duodecimo scilicet se nobilibus super eo, quod ipse in anno proxime preterito tantummodo in tribus possessionibus videlicet Chycher predicta ac Wayan et Bothfalwa vocatis decimas dicti capituli Agriensis exegisset et recepisset, quas ipse propter metum Bohemorum has superiores partes devastatorum, sicuti et alii nobiles comitatus de Ung eisdem Bohemis, assignasset. In exaccione autem ipsarum decimarum dicto capitulo Agriensi in aliis possessionibus provenire debencium omnino innocens sit et existat penitus et immunis, sacramentum prestitit ac iuravit coram nobis, ut debebat, pro audienda autem huiusmodi iuramentali depositione prefati Sigismundi de Chycher dictum capitulum Agriense procuratorem eorum nostram in presenciam non miserunt. Datum octavo die festi beati Georgii martiris supradicti anno domini millesimo quadringentesimo quadregesimo septimo.

Eredetije : Magyar Orsz. Levéltár, Csicsery-ltár, 31,561.

XXXV.

Richnovára, 1448. május 23.

Talafusz János a bártfaiakkal való pöre eldöntését akkorra halasztja, mikor Giskra János körükbe érkezik.

Nos Johannes Thallafus de Ostroua capitaneus castris Richno etc. tenore presencium profiteamur universis. Quia cum famosis providisque viris Georgio Stanislai iudice, Petro dicto Mager iurato, necnon Leonardo notario civitatis Barthffa nomine et in persona tocus communitalis civitatis eiusdem pro villis seu possessionibus quibusdam certis, utputa Schonwald, Rychwald, Herborthow. Schyba, Keberdorff et Herknecht, quosdam habentes tractatus, quos ad adventum magnifici domini Johannis Gyskra de Brandis, illustrissimi principis ac domini domini Ladislai regis Hungarie capitanei generalis comitisque de Saros, discussimus prorogandos et suspendendos, immo et vigore presencium promittimus bona nostra fide pro prefatis possessionibus, videlicet Schonwald,

Rychwald, Herbartow, Schyba, Koberdorff et Herknecht cum civibus civitatis predictae Barthffa nullas inire disceptationes seu controversias, sed ipsas possessiones in nullo penitus impedire, nec insultare, nec eciam per servitores sive substitutos nostros in quocunque impedire seu infestare mitti usque ad adventum prefati domini Johannis Giskra etc., eciam si prefatus dominus Johannes Gyskra de Brandis capitaneus etc. infra tempus tenuti prefati castrî nostri Richno ab hac vita decederet, seu vinculis manciparetur, quod deus avertat, extunc in iure et iurisdiccione huius incliti regni Hungarie pro prefatis possessionibus, videlicet Schonwald cum ceteris debebimus acquiescentes contentari. Quare eciam omnibus officia [libus¹] et substitutis nostris serius precipiendo mandamus, quatenus prefatos cives civitatis prefate Barthffa et possessiones predictas, videlicet Schonwald, Rychwald, Herbarthow, Schyba, Koberdorff et Herknecht et earum incolas et inhabitatores in nullo debeatis impedire, nec molestare, sed in omni pacis tranquillitate sinentes perseverare. In cuius rei testimonium sigillum nostrum, quo fungimur, de certa nostra sciencia presentibus est appressum. Datum in castro nostro Richno in festo corporis Christi anno eiusdem millesimo quadringentesimo quadragésimo octavo.

Eredetije : Magyar Nemzeti Múzeum törzslévéltára, papir, pecsét nyoma.

XXXVI.

Lelesz, 1448. julius 29.

Péter jászói prémontrei szerzetes a leleszi konvent előtt tiltakozik a szomolnokiak ellen, kik a jászói prépostság birtokainak nagy részét elfoglalták akkor, mikor a csehek megrabolták a monostort.

Nos Stanislaus prepositus et conventus ecclesie sancte crucis de Lelez memorie commendamus, quod religiosus vir frater Petrus, conventualis frater monasterii beati Johannis Baptiste de Jazow nostram accedens in presenciam in personis honorabilis et religiosi viri domini Luce prepositi et tocius conventus dicti monasterii de Jazow per modum protestacionis nobis significare curavit in hunc modum. Quomodo hiis proximis disturbiorum temporibus, dum videlicet ipsi de eodem monasterio eorum per Bohemos, huius

¹ Ki van törve.

regni emulos, fuissent eiecti et expulsi, providi viri iudex et iurati cives ac tota communitas in opido Zomolnok constituti magnas partes seu particulas terrarum, silvarum inter metas dicti monasterii eorum adiacencium, specialiter quasdam silvas Boldokafew appellatas pro seipsis occupassent ac ad dictum opidum eorum Zomolnok et possessionem Stholch vocatam applicassent et annexissent in ipsorum grande iurium preiudicium atque dampnum manifestum. Unde facta ipsa protestacione prefatos iudicem et iuratos cives ac totam communitatem dicti opidi Zomolnok a decisione et defalcacione prescriptarum terrarum et silvarum et specialiter dictarum silvarum Boldokafew ac ad dictas possessiones Zomolnok et Sthocz applicacione et annexione occupacioneque, detencione, utensione et utilitatum earundem quarumcunque percepcione, ipsis statuifaccione, appropriacione, perpetuacione et iuris eorum usurpacione, seque quovis quesito titulo et nomine in dominium premissarum terrarum et silvarum intromissione factis vel fiendis prohibuit inihibendo et inihibuit contradicendo coram nobis vigore presencium mediante. Datum feria secunda proxima ante festum ad vincula beati Petri apostoli anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo.

Eredetije : Jászói prépostság házi levéltára, fasc. XI no. 197., papir, hátán pecsét nyomai.

XXXVII.

Eger, 1449. május 8.

Hédervári László egri püspök kéri a bártfaiakat, váltsák ki a Homonnai urakat a csehek fogságából.

Sapientes et honesti viri amici nostri dilecti. Casum fratrum nostrorum Stephani et Bartholomei de Homonna prius quam nos percipere potuistis. Unde rogamus easdem vestras amicitias, quatenus dictos fratres nostros Stephanum et Bartholomeum ad diem certum ad vestram fideiussoriam caucionem de captivitate Bohemorum excipere vel saltem unum eorum, qui pro eliberacione ipsorum coram dominis prelatiis, baronibus et regnicolis laborare valeat, eliberare velit, huic regno nobisque consequenter et omnibus fratribus nostris in hac parte magnam ostendetis complacenciam et amicitiam specialem, quas unacum eisdem fratribus nostris temporibus occurrentibus in similibus eisdem vestris amicitiiis curabimus recompensare. Datum Agrie

feria quinta proxima post festum beati Johann's apostoli ante portam latinam anno domini etc. quadragesimo nono.

Ladislaus de Hedrehwara
episcopus ecclesie Agriensis

Kívül: Sapienlibus et honestis viris iudici et iuratis civibus civitatis Barthpha amicis nostris carissimis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 539., papir, zárátán pecsét nyoma.

XXXVIII.

Buda, 1449. junius 26.

Csieseri Zsigmond kijelenti az országnagyok előtt, hogy az egri káptalan dézsmáját, melyet négy év előtt Talafusz Jánosnak adott át, meg fogja téríteni.

szept. 14.

Nos prelati, barones, nobiles et proceres regni Hungarie universi memorie commendamus, quod Sigismundus de Chycher coram nobis personaliter constitutus fassus est in hunc modum. Quomodo pecunias decimales possessionum suarum Chycher predictae, Wayan et Bathfalwa vocatarum anni quarti proxime preteriti, quas ipse Sigismundus Thalamphus Bohemo solverat, honorabili magistro Andree de Nagmihal archidiacono de Tarchafew canonico ecclesie Agriensis in festo exaltacionis sancte Crucis proxime venturo solvere plene et integraliter assumpsisset assumptique coram nobis. Quod si facere non posset aut non curaret, extunc excommunicacio lata contra eum in vigore remaneret eo facto. Datum Bude feria quinta proxima ante festum beati Ladislai regis anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo nono.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Csicsery-es. ltára, 31,588., papir, belül pecsét nyoma.

XXXIX.

Kassa, 1450. május 30.

Giskra János 270 arany forintot utalványoz Lang Miklósnak és Kollár Jánosnak abból az összegből, melyet az urak a mezőkövesdi megállapodások szerint mint utolsó részletet augusztus 8-án voltak kötelesek neki átadni.

Nos Johannes Giskra de Brandis, illustrissimi principis et domini domini Ladislai Hungarie etc. regis supre-

mus capitaneus significamus per presentes. Quia iuxta dispositionem regni domini prelati et barones huius incliti regni ultimam summam florenorum quinto decimo die festi beati Jacobi proxime venturi obligantur nobis in civitate Cassoviensi deponere, de qua prefata summa florenorum auri tenore presencium committimus famoso viro domino iudici prefate civitatis, ut circumspectis viris Longo Nicolao et Johanni Collar CCLXX florenos auri in prefixo termino dare et persolvere debeat cum effectu. Solucione vero peracta nos prefatum iudicem de predictis CCLXX florenis auri quittamus et expeditum dicimus et vigore presencium solutum pronunciamus. Datum Cassa sabbato ante festum sancte et individue trinitatis anno ect. quinquagesimo nostro sigillo in testimonium subappresso.

aug. 8.

Eredetije : Kassa város levéltára, 246., papir és pecsét.

XL.

Kassa, 1450. junius 2.

Giskra János 970 arany forintot vesz kölcsön Kassa városától a „király dolga”ra.

Nos Johannes Giskra de Brandis, illustrissimi principis et domini domini Ladislai Hungarie etc. regis supremus capitaneus, notum facimus harum serie memorie commendantes, quibus expedit, universis. Quod quamvis sagaces et famosi viri domini iudex et consules, necnon tota communitas civitatis Cassoviensis non solum in extradacione rerum et bonorum suorum, immo eciam corpora et personas suas penes iusticiam inclitissimi domini nostri naturalis, domini Ladislai Hungarie etc. regis pariter nobiscum in diversis locis et plerisque vicibus multis periculis et fortune casibus submiserunt, prout literis nostre desuper ipsis concessis lacius declarant, tandem novissime post emanacionem dictarum literarumstrarum successivis temporibus idem domini iudex ac consules et communitas civitatis Cassoviensis predictae ad nostram necessitatem pariterque gratam complacenciam nobis nongentos et septuaginta florenos auri ad rem dicti domini nostri regis nobis dederunt et persolverunt in effectu harum vigore et testimonio literarum mediante, quibus sigillum nostrum est subappressum. Datum Cassovie feria tertia post festum sancte trinitatis anno domini etc. quinquagesimo.

Eredetije : Kassa város levéltára, 247., papir, ép pecsét.

XLI.

Nyitra, 1450. október 13.

Baski Bálint Rozgonyi György pozsonyi főispán nevében tiltakozik a nyitrai káptalan előtt Ludányi Tamás ellen, aki csehek és más idegen nemzetbeliek társaságában Rozgonyi György Szered nevű birtokát megrabolta és felégette.

jul. 17. Nos capitulum ecclesie Nitriensis memorie commendamus. Quod Valentinus de Bask ad nostram veniens presenciam vice et in persona magnifici Georgii de Rozgon comitis comitatus Poseniensis per modum protestacionis et proposicionis nobis significare curavit in hunc modum, quomodo Thomas de Ludan noviter retroactis diebus videlicet feria sexta proxima post festum beate Margarethe virginis martiris immediate retrolapsa adunatis sibi aggregatisque nonnullis Bohemis ac aliis extraneis nacionibus in possessionem ipsius magnifici Georgii de Rozgon Zered nuncupatam ad castrum Sempthee vocatum pertinentem manibus armatis et potenciaris more predonico invadendo succendisset et paucissimis edibus relictis totam ipsam possessionem Zered ignis voragine vastando in favillam et cinerem hostiliter redegisset, bona insuper et res familiarium et iobagionum eius ibidem reperta et inventas sua potencia mediante penitus et in toto abstulisset. In quibus spoliis et incendiis ipsi Georgio de Rozgon ac pretactis suis hominibus dampna ad quatuor milia florenorum auri se extendencia intulisset prenarratus Thomas de Ludan indebite et minus iuste. Datum feria tertia proxima ante festum beati Galli confessoris anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 14,406, papir, hátán pecsét nyoma.

XLII.

Szentlőrincz, 1451. szeptember 20.

Az országnagyok felszólítják Bártfát, hogy ne adjon segítséget Giskrának.

Prudentes et circumspecti amici nostri dilecti. Percepimus, ut Giskra cum gentibus suis de sub Agria versus illas partes superiores se contulisset. Ecce et nos iam exercitualmente parati in campo sumus constituti, volentes cum

deo nobis adiutore, quocunque se receperit, investigare. Quapropter vos requirimus, quatenus iuxta inter nos habitam dispositionem prefato Giskre nullum subsidium prestare et neque eum in civitatem vestram recipere velitis, hocidem eciam aliis civitatibus rescripsimus. Si autem Eperyes ad sui conservacionem aliquo subsidio hominum indiget, celeriter nobis ad viam vos et ipsa reintemitis (sic), quo in continenti gentem sufficientem mittemus. Datum in campestri nostro descensu prope villam Zenthlwincz in vigilia festi beati Mathei apostoli anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo primo.

Dyonisius cardinalis archiepiscopus Strigoniensis
 Johannes de Hwnyad regni Hungarie gubernator
 Ladislaus de Gara palatinus
 Nicolaus de Wylak et Johannes de Rozgon waywode Transilvani
 Ladislaus de Palocz iudex curie regie
 Michael Orzag de Guth thesaurarius et
 Johannes filius waywode de Marczaly ceterique barones et milites regni nunc exercitualmente in campo prope Zenthlwincz constituti.

Kívül: Prudentibus et circumspectis viris iudici et iuratis civibus ac toti communitati civitatis Barthfa amicis nostris dilectis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 661., papir, zárlatán öt pecsét nyoma.

XLIII.

Buda, 1451. szeptember 27.

Az országnagyok intik Kassa, Lőcse, Bártfa és Eperjes városokat, hogy tartsák magokat távol Giskrától, ki Eger alól a felső részekre vonult.

Prudentes et circumspecti viri amici nobis dilecti. Notum est vobis, quales inscriptiones magnificus Johannes Gyzkra de Brandis cum hoc regno Hungarie fecerat, pro quo et vestre amicitie fideiussores extiterant, qui contra omnem fidem et inscriptionem suas, hoc regnum Hungarie dampnis pluribus affecit, nunc autem intelleximus, qualiter idem Johannes Gyskra se cum suis complicitibus versus illas partes superiores recepisset, intendens vobiscum certa collo-

quia facere, per que serenissimo domino nostro regi Ladislao et eius regno Hungarie ampliora dampna et nocumenta inferre posset et valeret. Et ecce magnificus dominus Johannes de Hwnyad predicti regni Hungarie gubernator deo auxiliante meliori apparatu et dispositione exercituali, quam hucusque fecit, iterum ad campum positus versus illas partes progressurus est. Rogamus igitur vestras amicitias multum diligenter, quatenus a consorcio et colligacione prefati Johannis Gyskra vos omnino precavere velitis, ne ex tali vestra secum communione alii exemplo vestro . . .¹ in eius auxilium, huic regno nocumentum ad ipsum videantur accedere. Que quidem dampna huius regni domino nostro regi Ladislao in speciale preiudicium cedunt. Datum Bude feria secunda proxima ante festum beati Michaelis archangeli anno domini millesimo etc. quinquagesimo primo.

Dyonisius cardinalis archiepiscopus Strigoniensis
 Andreas Quinqueecclesiensis, Wincencius Waciensis
 Nicolaus Nitriensis ecclesiarum episcopi
 Ladislao de Gara regni Hungarie palatinus
 Nicolaus de Wylak et Johannes de Rozgon waywode Transilvanienses

Silvester de Thorna magister ianitorum regalium
 Johannes de Zewch comes Zaladiensis
 Johannes filius waywode de Marczal comes Simigiensis
 Bartholomeus de Homonna
 Paulus Herczeg de Zekchew
 Ladislao et Pethew de Gerse.

Kívül: Prudentibus et circumspectis viris iudicibus iuratis
 ceterisque civibus et toti communitati civitatum Cassoviensis, Lewchowiensis, de Barthfa et de Eperyes
 amicis nobis dilectis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 662., papir, zárlatán hat peccsét nyoma.

XLIV.

Nagyszombat, 1451. október 10.

Gúti Ország Mihály királyi főkinestartó kéri a pozsonyiakat, hogy hadaikat küldjék segítségére a csehek ellen, kik szekerekkel és hordókkal már útban vannak, hogy Pozsonytól Nagyszombatig szüreteljenek.

Circumspecti amici nostri carissimi. Scituri, quomodo inimici Bohemi in ipsorum castellis unacum curribus ac

¹ Kitérve.

vasis vacuis, necnon hominibus copiose sunt congregati hodie aut eras modis omnibus incipiendo a Posonio usque huc vineas simulcum dicimis...¹ et recolligere pretendunt nosque ad resistenciam emulorum unacum nostris gentibus non sumus sufficientes. Unde vestras amicitias petimus, quatenus iuxta vestram facultatem homines vestros pro subsidio et inimicorum resistencia dirigere ad nos velitis, nos enim parati sumus et prompti pariter cum nostris gentibus, si quid facere valebimus, relacionem de vestra intencione super premissis nobis faciendo. Datum Tirnavie in dominica post Dionisii anno domini etc. quinquagesimo primo.

Michael Orzag de Guth
regie maiestatis supremus thesaurarius

Kívül: Circumspectis iudici et iuratis civibus civitatis Posoniensis amicis nostris carissimis.

Eredetije: Pozsony város levéltára, Lad. XX. no. 33., papir, zárlatán pecsét nyoma.

XLV.

Eperjes, 1451. október 13.

Brandeisi Giskra János László király főkapitánya a Sáros-megyében befolyó kamara hasznát 200 frt. erejéig Eperjes város tanácsának adja, az ezen felüli összeget azonban tartoznak neki beszolgáltatni.

Nos Johannes Gyskra de Brandis, excellentissimi principis domini et domini regis Ladislai supremus capitaneus etc. Significamus tenore presencium universis et singulis, quibus incumbit, quia animo deliberato consilioque maturo prehabito lucrum camare in comitatu Sar(os)iensi contulimus et dedimus, ymmo harum vigore damus et prebemus circumspectis viris iudici et iuratis civibus civitatis Epperiesensis auctoritate nostra exigere et percipere totaliter in effectu. Ex quibus perceptis committimus prefatis iudici et iuratis pretacte civitatis de prefato lucro camare ducentos florenos auri ad manus et usus ipsorum percipere absque omni contradiccione et impedimento, fraude, dolo et occasione procul mota fideque nostra mediante. Residuum vero quantumcunque summa se extenderit, predicti iudex et

¹ Kitorve.

iurati civitatis prefate obligantur nobis aut nostris officialibus, quibus deputaverimus, dare et presentare in effectum. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus est subappressum. Datum in Epperies feria quarta proxima ante festum beati Galli, anno domini M^oCCCC^oLprimo.

Eredetije: Eperjes város levéltárában, papír, alul fekete viaszba nyomott peccsétel.

XLVI.

Eperjes, 1452. február 14.

Sebesi László 300 aranyforintot fizetett Giskra Jánosnak Hédervári László egri püspök 2000 forintnyi váltásdíja törlesztésére; Giskra kijelenti, hogy ezt a 300 frtot beszámítja majd abba az összegbe, melyet neki az országnagyok szerződés szerint fizetni fognak.

Nos Johannes Giskra de Brandis illustrissimi principis et domini domini Ladislai Hungarie regis etc. supremus capitaneus significamus per presentes. Quemadmodum egregius vir Ladislaus de Ssebes nobis pro reverendo domino Ladislao episcopo Agriensi pro trecentis florenis auri spopondit et promisit in effectum persolvere, quos trecentos florenos auri nobis realiter dedit et persolvit. Super quibus nos harum vigore eundem Ladislaum de Sebes quittum committimus et expeditum dicimus et pronunciamus, promittentes nostra bona fide christiana mediante pretactos trecentos florenos auri in duobus milibus florenorum auri, quos nobis dominus episcopus prefatus obligatur dare, computare et volumus eosdem trecentos florenos auri eidem in sortem convencionis, prout nobiscum dominus episcopus pretactus dispositionem fecerit, innumerare. Insuper si habebimus integram dispositionem cum dominis prelati et baronibus huius regni Hungarie, extunc promittimus prefatos trecentos florenos auri in summa, qua (sic) nobis per regnum dabitur, eciam defalcare, secundum quod prefato domino episcopo placuerit et hoc absque omni contradiccione et fide nostra mediante. Ex civitate Epperiesiensi in die sancti Valentini martiris anno etc. quinquagesimo secundo nostro sigillo subappresso.

Eredetije: Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, papír, ép peccsét.

XLVII.

Lelesz, 1452. márczius 9.

Kásméri Masa Mihály tíz hordó bort adott a cseheknek fejváltásául.

Nos Blasius prepositus et conventus ecclesie sancte crucis de Lelez memorie commehdamus, quod Michael filio Johannis dicti Masa de Kazmer coram nobis personaliter constituto per eundem confessum extitit nostri in presencia pariter et relatum quod ipse pro redempcione sui capitis de captivitate Bohemorum huius regni emulorum a nobili Johanne filio Benedicti de Cheb decem vasa vinorum, singulum vas sex florenos auri, in toto sexaginta florenos auri facientes levasset et recepisset, quos quidem sexaginta florenos auri in festo exaltacionis sancte crucis nunc proxime venturo eidem Johanni de Cheb reddere et persolvere assumpsisset nostraque assumpsit in presencia tali vinculo obligaminis mediante, quod si ipse prescriptos sexaginta florenos auri, precium scilicet dictorum vinorum in prescripto festo exaltacionis sancte crucis annotato Johanni de Cheb reddere et persolvere nollet seu negligeret aut non posset, extunc eundem Johannem in dominium totalium porcionum suarum possessionariarum in prescripta possessione Kazmer vocata in comitatu Zempleniensi habita existencium pro premissis sexaginta florenis auri presencium per vigorem pignoris titulo intromittere ac eundem usque tempus redempcionis earundem in pacifico dominio ipsarum contra quoslibet impetitores causidicos iuridice conservare et expedire teneretur laboribus suis propriis et expensis, ad quod prefatus Michael Masa sponte se obligavit coram nobis vigore presencium mediante. Datum feria quinta proxima ante festum beati Gregorii pape anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo.

szept. 14.

Eredetije : Magyar Országos Levéltár, Dl. 14,532., papir, pecsét nyoma.

XLVIII.

Galsa, 1452. április 11.

Hunyadi János kormányzó felszólítja Bártfát, hogy a Giskra Jánossal Rimaszombatban végzendő tárgyalásokra küldjön két megbízottat.

Prudentes et circumspecti viri amici nobis honorandi. Quemadmodum vos tempore omni huic regno in omnibus

factis ad utilitatem eiusdem cedentibus vestram operam dare proposuistis, ita et nunc per easdem vestras amicitias specialem in presenciarum occurrentem dare postulamus. Ecce itaque amici nobis carissimi ad crastinum diem hora merediana in Rymazombathya pro pace concludenda constituemur, ad quem scilicet locum et Johannes Gyskra in distancia medii meliarii constituetur. Idcirco vestras amicitias presentibus requirimus diligentissime, quatenus visis presentibus, si tranquillum statum regni adoptatis, in quo non dubitamus, duos ex vobis pociores cum plena potestate et auctoritate vestra ad ipsum locum erga nos transmittere velitis, ita ut ipsi ad diem sabbati nunc venturi erga nos constitui valeant, ubi cum eisdem illa tractare valeamus, que utilitatem et commodum serenissimi regis Ladislai domini nostri naturalis ac tranquillum statum regni videntur concernere. Et timorem aliquem exinde non habeatis, quoniam cum eodem Gyskra trewgam habemus, ad quem eciam locum certos ex dominis baronibus fecimus convocari. Datum in villa Galsa tercio die festi resurrectionis domini anno eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo.

Johannes de Hwnyad
regni Hungarie gubernator

Kívül: Prudentibus et circumspectis iudici iuratis ceterisque civibus et consulibus civitatis de Barthffa nobis honorandis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 671., papir zárlatán pecsét.

XLIX.

Pozsony, 1453. február 1.

Kistapolcsányi Kelemen Nyitra és Bars megyék kérésére kiváltotta Hrussóvárát a csehek, névszerint Gyurko Jano kezéből.

Nos Ladislaus dei gracie Hungarie, Bohemie, Dalma-cie, Croacie etc. rex . . . memorie commendamus per presentes. Quod fidelis noster Clemens de Kysthapolchan personaliter nostram veniens in presenciam nobis per modum protestacionis significavit in hunc modum. Quomodo ipse castrum condam magnifici Stephani de Pelsewcz Russo appellatum in comitatu Borsiensi habitum cum omnibus eiusdem castri pertinenciis ad instanciam et petitionem nobilium comitatum Nitriensis et Borsiensis preteritis gwer-

rarum temporibus a quodam Gywrko Jano dicto pro certis possessionibus suis propriis et quantitatem (sic) pecunie propter harum parcium superiorum tranquillitatem, ne illud castrum ad manus extraneorum deveniret, redemisset et ad se recepisset ac tenuisset. Et licet tandem sepe sepius ipse Clemens de Thapolchan predicta propter iuris sui cautelam prefatum Stephanum de Pelsewcz, dum adhuc viveret, sed et nunc magnificam dominam relictam et filios eiusdem condam Stephani de Pelsewcz et universos, quos idem castrum Russo concerneret, monuisset, ut possessiones suas, uti dicitur, pro pretacto castro datas redimere de pecuniisque et expensis suis satisfacere, castrum vero eorundem Russo sepe dictum ad se recipere curarent, tamen nec annotatus Stephanus de Pelsewcz tempore vite sue et nec eo decedente annotata domina relicta et filii eiusdem dictum castrum ab ipso redimere curassent neque curarent de presenti. Datum Posonii feria quinta proxima ante festum purificationis beate Marie virginis anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio regni autem nostri anno tredecimo.

Eredetije : Magyar Országos Levéltár. Dl. 14.613., papir, ép pecsét.

L.

Pozsony, 1453. február 6.

László király tiltja Talafusz Jánost a kassaiak zaklatásától.

Commissio domini regis.

Ladislaus dei gracia rex Hungarie etc. . . fidei nostro egregio Johanni Talaphus de Ostrowa capitaneo castri Rihno salutem et graciam. Exponitur nobis pro parte fidelium nostrorum iudicis, iuratorum et tocius communitatis civitatis nostre Cassoviensis, quomodo tu iobagiones nostros ad eandem civitatem pertinentes in exaccione lucricamere ac pluribus aliis gravaminibus ultra consvetudinem et eorum libertatem sepius perturbares. Nos autem, uti nostre incumbit maiestati, unumquemque et presertim ipsos, qui hiis dissidiorum temporibus fideles perstiterunt, in suis iuribus et libertatibus volumus conservare. Ideo firmissime precipiendo tibi mandamus, quatenus amodo et deinceps ab exaccione huiusmodi lucricamere omnino debeas supersedere, immo si quid per te in hac parte fuerit levatum, cum ipsis

Cassoviensibus concordare debeas et nec ipsos seu dictos iobagiones eorum de cetero in aliquo gravare presumas gracie nostre sub obtentu. Presentes denique perlectas reddi volumus exhibenti. Datum Posonii die festi sancte Dorothee virginis et martiris anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, regni autem nostri anno tredecimo.

Commissio domini regis.

Eredetije: Kassa város titkos levéltára, no. 7., papír, belül ép pecsét.

LI.

Bécs, 1453. február 10.

László király Modrár Pált Nagyida birtokában megerősíti.

Commissio domini regis.

Nos Ladislaus dei gracie Hungarie etc. rex . . . memorie commendamus per presentes. Quod cum alias circa inicia disturbiorum regni nostri novissime preteritorum condam Johannes filius Petri de Peren inter alios adherentes condam domino Wladislao regi Polonie, qui se contra iura hereditaria nostra in hoc regnum nostrum intruserat, per armigeros et familiares serenissime principis condam domine Elizabeth regine Hungarie etc. genitricis nostre, nobis eotunc apud incunabula etatem agentibus, dum videlicet idem Johannes de Peren in hostilitate et inimicia eiusdem domine genitricis nostre et consequenter nostra publice procederet, in persona captus et detentus atque ut hostis in vinculis conservatus fuisset. Tandem, uti didicimus, ipse Johannes de Peren in huiusmodi captivitate positus et diucius consistens pro eliberacione et redempcione persone et capitis sui cum Johanne Giskra de Brandis, eotunc dictorum armigerorum et certarum gencium prefate domine regine genitricis nostre sub nostro nomine capitaneo constituto, pro vigintiquatuor milibus florenorum auri pactum et compositionem fecisset, pro eademque pecunie summa quoddam castrum tunc suum NaghIda vocatum cum omnibus pertinenciis suis ac tenutis ad manus ipsius Johannis Giskra tradidisset, dedisset et assignasset tradique et assignari fecisset tam diu tenendum et possidendum, quousque de pretactis vigintiquatuor milibus florenorum auri eidem satisfaccio impenderetur quoad plenum. Cumque consequenter ipse Johannes

Giskra pro conservacione armigerorum suorum pecuniarum indigenciam magnam habuisset requisissetque antedictum Johannem de Peren pro solucione et expedicione dictorum vigintiquatuor milium florenorum auri sub interminacione alienacionis antefati castri, idem Johannes de Peren omni posse suo exposito ex ipsa summa pecunie supra expressa non plures, nisi solum quatuor milia florenorum auri dicto Johanni Giskra solvere et expedire valuisset, pro reliquis viginti milibus florenorum auri antefato castro cum omnibus suis pertinenciis et tenutis apud manus eiusdem Johannis Giskra remanente. Demum vero ipso Johanne de Peren non habente facultatem exsolvendi residuum prenotate summe, imminebat timor magnus baronibus, nobilibus, civitatibus ac ceteris illarum parcium incolis ex parte castri prenotati, si id apud manus Bohemorum aut aliorum forensium hominum diucius perstitisset, qui videlicet Bohemi solito eorum more ex aliis castris sub eorum potestate existentibus dampna plurima et nocumenta in partibus illis et eotunc committere inceperant et usque in presentem diem eciam contra inhibitionem nostram committere non cessarent. Quamobrem secutum est, ut fidelis noster nobilis Paulus Modrer, tunc inhabitator civitatis nostre Crempniciensis, qui eotunc facultatem redimendi dictum castrum habere videbatur, per civitates nostras regales et alios incolas parcium illarum instanter requisitus fuerit pro eodem castro ex causa premissa eliberando. Qui quidem Paulus Modrer huiusmodi requisicioni ac eciam petitioni sepius facte et iterate consenciens, immo pocius, ut dicit, compaciens vexacioni parcium illarum, in quibus iam tunc ex dicto castro nocumenta fieri incepta erant et plura inferenda fuerant, idem castrum cum suis pertinenciis et tenutis de voluntate, consensu et benivola ac grata annuencia magnifici comitis Johannis de Hwnyad, tunc gubernatoris generalis ac universitatis prelatorum, baronum ac procerum regni nostri, prout hoc ex literis eorundem manifeste apparet, ad se et ad manus suas ex causa predicta, et ne ex eodem, prout nunc ex aliis fieri videtur per alienigenas seu forenses homines regno nostro dampna et nocumenta irrogarentur, in complacenciam regnicolarum nostrorum, pociusque in displicenciam quorumcumque a manibus antefati Johannis Giskra sub testimonio certarum literarum pro pretacta summa viginti milium florenorum auri redemisset, eliberasset et in pignus accepisset. Dubitare tamen se asserit, ne forte in futurum proles aut fratres seu consanguinei antefati condam Johannis de Peren rehibicioni seu restitutioni dictarum suarum pecuniarum contradicerent

vel forsan castrum ipsum aut tenutas aliquas, que eidem, ut predicitur, in pignus assignate essent, sine solucione dictarum pecuniarum suarum ab ipso rehabere niterentur. Supplicavit itaque idem Paulus Modrer maiestati nostre, ut sibi pro huiusmodi iure suo conservando ac circa rehibicionem dictarum suarum pecuniarum de remedio ac securitate oportuna providere dignaremur. Unde nos de et super his, que superius sunt exposita, ac de eorum veritate sufficienti testimonio edocti nolentes antefatum Paulum Modrer, qui fide bona ac ex bonis causis, item pro communi pace, quiete et utilitate illarum parcium vel magis tocius regni nostri dictam suam pecuniam de voluntate et consensu dicti gubernatoris ac universitatis prelatorum, baronum ac regnicolarum nostrorum dedisse, solvisse et exposuisse dinoscitur, suo iure privari, quia supradictus Johannes de Peren in hostilitate ac rebellione contra nos et coronam nostram servata publice procedens captus, deinde pro redemptione sui capitis in supratacta pecunie summa cum antelato Johanne Giskra pactum fecisse atque propter impotenciam solucionis ipsius pecunie dictum castrum cum suis pertinenciis ac tenutis eidem Johanni Giskra dedisse et tradidisse et quia eciam ipse Johannes de Peren antequam super huiusmodi nota et excessibus suis a nobis gratiam et veniam petisset seu obtinuisset, ex hac vita decessisse comperiebatur, ob hoc habita deliberacione cum consiliariis nostris visum est maiestati nostre, quod prefatus Johannes Giskra rite et legitime antedictum castrum Naghida cum suis pertinenciis ac tenutis, quas eotunc possidebat, sepenotato Paulo Modrer utpote pro bona utilitate regni nostri ac ad requisicionem dictorum regnicolarum nostrorum recipienti pro summa supra specificata dare, assignare et pignori obligare potuit idemque Paulus Modrer ipsum castrum cum omnibus suis pertinenciis et tenutis pretactis ex causis supra notatis ad manus suas recipiendi atque non obstante contradiccione heredum aut quorumcunque fratrum antelati condam Johannis de Peren tenendi et possidendi liberam et iuridicam ac rationabilem habuit et habet facultatem. Quapropter ex deliberacione pretactorum consiliariorum nostrorum regia auctoritate serie presencium decernimus, ut ipse Paulus Modrer et sui heredes absque metu et formidine cuiuscunque pene, gravaminis et note sepedictum castrum cum omnibus pertinenciis ac tenutis, quibus per dictum Johannem Giskra ex causa premissa tentum est, iuxta modum et ordinem impignoracionis ac vigorem seu tenorem literarum eiusdem Johannis Giskra seu aliarum superinde emanatarum tamdiu tenere et possi-

dere valeat atque possit, quousque eidem de huiusmodi summa pecunie in ipsis literis dicti Johannis Giskra seu aliis de super confectis expresse satisfactum fuerit quoad plenum, contradiccione dictorum heredum ac fratrum et consangvineorum prefati Johannis de Peren et aliorum quorumcunque non obstante, mandantes vobis fidelibus nostris magnificis palatino et iudici curie nostre eorumque in iudicatu vicemgerentibus cunctis eciam aliis regni nostri iudicibus et iusticiariis ecclesiasticis et secularibus presentibus et futuris presencium noticiam habituris, quatenus amodo et deinceps antefatum Paulum Modrer aut heredes suos in facto premissis contra formam suprascripte deliberacionis, conclusionis ac decreti nostri ad quorumvis instanciam iudicare vel vestro astare iudicatu compellere eundemque hac ratione intra et extra iudicium impedire aut molestare impediri et molestari facere seu permittere nusquam et nequaquam presumatis, nec sitis ausuri modo aliquali. Presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Vienne in festo beate Scolastice virginis anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, regni autem nostri anno tredecimo.

Commissio domini regis ex deliberacione
consiliariorum domino Ulrico comite Cilie
referente Nicolaus vicecancellarius.

Eredetije : Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, hártya, belül középen pecsét nyoma, a pecsét alatt : Commissio domini regis domino Ulrico comite referente.

LII.

Richnóvára, 1453. február 25.

Talafusz János, Richnóvára kapitánya, megnyugtatta a kassaiakat, hogy jogtalan követelésekkel zaklatni nem fogja.

Nos Johannes Thalaffus de Ostrowa, capitaneus castris Richno notum facimus universis has literas nostras inspecturis. Quod quia sagaces et circumspecti viri iudex iurati et tota communitas civitatis Cassoviensis pro parte iobagionum possessionum suarum respectu lucrificamere, videlicet de singulis quatuor portis unum florenum auri excipiendo, in anno proxime preterito protunc per dominum Johannem de Hwnyad gubernatorem in sublevamen magnifici domini Johannis Gyzkra de Brandis nomine totius regni Hungarie super comitatu Saros levandum deputati, licet ad id non

tenebantur, absque tamen libertatum et privilegiorum suorum violacione, immo magis ad nostram necessitatem subveniundo satisfecerunt in effectu. Igitur eosdem dominos Cassovienses, sed et ipsorum iobagiones ratione previa quittamus quittosque reddimus penitus et absolutos, promittentes pro nobis ac nostris sub fide et honore dictos dominos Cassovienses et eorum iobagiones ubilibet existentes deinceps talibus inconsvetis exaccionibus nullomodo impedire, perturbare seu permittere perturbari quoquomodo harumstrarum, quibus sigillum nostrum subappressum est, vigore, testimonioque literarum mediante. Datum in castro Richno in dominica Reminiscere anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio.

Eredetije: Kassa város titkos levéltára, no. 8., papir, belül ép pecsét.

LIII.

Diód, 1453. junius 16.

Hunyadi János, a királyi felség főkapitánya, tudósítja a bártfaiakat, hogy László fiát a rablók ellen küldötte, csatlakozzanak hozzá hadaikkal.

Joannes de Hunyad perpetuus comes Byztriciensis supremusque capitaneus regie maiestatis in regno Hungarie constitutus etc. prudentibus et circumspectis iudici et iuratis ac universis civibus civitatis Bartpha salutem et favorem. Die hodierna litere serenissimi principis domini Ladislai Hungarie etc. regis, domini nostri graciousissimi ad nos pervenerunt in eo loquentes, ut exercitualmente contra insultus inimicorum ad presens regnum suum vastancium procedere deberemus. Et quia de presenti in arduis negociis et expeditionibus sue serenitatis occupati sumus, ideo spectabilem et magnificum Ladislaum de Hunyad perpetuum comitem Byztriciensem, filium nostrum tamquam ad resistenciam ipsorum inimicorum ad civitatem Cassoviensem transmisimus. Quare vobis in persona regie maiestatis firmiter precipimus et mandamus, quatenus statim visis presentibus hora in eadem per singula capita dimissis aliquibus ex vobis pro custodia vestre civitatis cum equitibus et peditibus ac universis ingeniis machinarum penes ipsum filium nostrum more exercituancium contra ipsos inimicos procedere debeatis, prout domino regi fidelitatem tenere et servicia fidelia exhibere ac vosmet defendere cupitis, quoniam et nos ecce cum

exercitu bellicoso appropinquamus et in brevi deo concedente in illis partibus constituemur. Secus in premissis non facturi. Datum in Dyad sabbato proximo post festum beatorum Viti et Modesti martirum anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimotercio etc.

Egykorú másolata: Bártfa város levéltára, 704., papír.

LIV.

Bécs, 1453. július 4.

László király meghagyja Bártfa városa tanácsának, hogy a bratrik ellen vezetendő hadjárat költségeire bizonyos vármegyékben szedett adót vegye gondozásába s csak annak adja ki részben vagy egészben, a ki felmutatja Cilli Ulrik vagy Holczler Konrád levelét.

Commissio domini regis.

Ladislaus dei gracia Hungarie, Bohemie etc. rex . . . Providi et circumspecti fideles dilecti. Quia nos illam summam pecuniarum, quam pro extirpandis illis malefactoribus in terra nostra Scepusiensi congregatis in certis comitatibus regni nostri per quosdam fideles nostros dicari et exigere commisimus, vestris manibus mandavimus assignari, ideo fidelitati vestre firmiter committimus et mandamus, quatenus huiusmodi pecuniam ad vos recipientes ipsis super quantitate ipsorum literas vestras quittanciales assignare debeatis ipsamque pecuniam aut aliquam partem eiusdem nulli omnino homini ad quarumcunque literarum nostrarum contenta dare presumptis, nisi scripta fidelium nostrorum illustris Ulrici, comitis Cilie aut magnifici Conradi Holczler, magistri hwbarum cum nostris literis vobis superinde fuerunt presentata. Et aliud non facturi. Datum Wienne, feria quarta proxima post festum visitacionis beate Marie virginis anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo tercio, regni autem nostri anno quartodecimo.

Kívül: Providis ac circumspectis viris iudici et iuratis civibus civitatis nostre Barthfa fidelibus nobis sincere dilectis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 706., papír, zárlatán pecsét nyoma.

LV.

Buda, 1455. február 11.

László. király biztosítja Betlenfalvi Turzó Györgyöt, hogy Szepesvárárt, melyet saját költségén váltott ki a csehek kezéből, mindaddig birtokolhatja, míg ő a cseheknek adott összeget neki meg nem téríti.

Commissio domini regis.

Nos Ladislaus dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex . . . memorie commendamus per presentes. Quod quia fidelis noster Georgius Turzo de Bethlemfalwa de nostre maiestatis ac prelatorum et baronum nostrorum dicti regni nostri. Hungarie annuencia et consensu ac ad nostram et eorundem prelatorum et baronum requisicionem et complacenciam castrum nostrum Scepusiense de manibus quorundam Bohemorum et aliorum malorum hominum, qui de eodem hoc regnum nostrum Hungarie diversis spoliis et dampnificationibus afficiebant, propriis suis pecuniis redemit, ut igitur ipse de rehabicione huiusmodi pecuniarum suarum cercior efficiatur et huiusmodi sua nobis et regno nostro exhibita obsequia dampnosa sibi non existant, sicut prius per alias literas nostras concessimus eidem, ita et nunc ex deliberacione prefatorum prelatorum, baronum et regnicolarum nostrorum presentibus annuimus et concedimus, ut ipse interim, quousque nos pretactum castrum nostrum Scepusiense a prefato Georgio Turzo soluta pecunia sua redimere constituerimus, vel alius de nostre maiestatis annuencia et consensu redimeret ab eodem, ipse dictum castrum cum omnibus illis bonis, proventibus et redditibus, cum quibus de manibus prefatorum Bohemorum redemit et accepit, tenere et in eisdem bonis ac proventibus et redditibus libere uti et frui valeat atque possit, mandantes universis iudicibus et iusticiariis regni nostri, ut pretextu dicti castri ac bonorum proventuumque et reddituum suprascriptorum, priusquam prefato Georgio Twrzo de pecunia sua, quam in redemptionem eorundem bonorum impendit, plena satisfaccio impendatur, eundem ad cuiusvis instanciam iudicare, impedire et molestare non presumptant quovismodo gracie nostre sub obtentu. Presentes vero post earum lecturam restituant presentanti. Datum Bude in congregacione eorundem prelatorum et baronum nostrorum secundo die festi sancte Scolastice virginis anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto regnorum nostrorum etc.

Commissio domini regis ex deliberacione
prelatorum et baronum in consilio facta.

Eredetije: Magyar Országos Levéltár, Dl. 14,921., hártya, ép pecsét.

LVI.

Körmöczbánya, 1455. július 4.

Giskra János annak tudatása mellett, hogy a király ráruházta a bányavárosok kormányzását, kinevezi főbányafelügyelővé Ruschel Keresztély körmöczbányai tanácsost.

Nos Johannes Giskra de Brandis comes de Scharos memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit universis et signanter providis iudicibus, iuratis civibus, incolis ac inhabitatoribus civitatum montanarum, pv'a Krembnicz, Schebnicz, Bistritz, Wybania, Barkabania, Lybethe et Feyerbania. Quomodo secundum quod regia maiestas nobis de novo contulit, dedit graciose et donavit ad aliquod tempus camaram Krembnicensem cum suis pertinenciis, redditibus, fructibus, proventibus et emolumentis cum facultate eciam locandi, ordinandi et preficiendi officiales camararum et montanarum, locavimus, prefecimus et ordinavimus harumqne vigore locamus, preficimus et ordinamus in regium et supremum montanorum scansorem famosum virum Cristinum Rwschel protunc iuratum consulem civitatis Krembnicz ad totum illud tempus, quo gubernacio dicte Krembniciensis camare nostra fuerit sub potestate regia elargicione. Quapropter supplicamus, petimus et hortamur, eciam firmissime precipiendo mandamus, quatenus pretacto Cristino Rwschel aut suas vices gerenti debitam, decentem et omnimodam reverenciam ab antiquo ratione huius officii scansorem regium concernentem et obedienciam exhibeatis, eundem in necessariis montanorum conspeccionibus et iudiciis tamquam supremum regium scansorem accuracius requirentes. In cuius rei testimonium presenciam nostrorum curavimus sigillo certocercius ratificari. Datum Krembnicz feria sexta ipso die sancti Procopii anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto.

Eredetije: Selmezbánya város levéltára, az óvárban, no. 110., papír, belül ép pecsét. Kiadva: Tört. tár, 1884. 602.

LVII.

Buda, 1456. május 12.

László király utasítja Gömörmegye rendjeit, hogy a csehektől megszabadított rozsnói erőd őrségének ellátásáról lelkiismeretesebben gondoskodjanak.

Commissio propria domini regis.

Ladislaus dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex . . . fidelibus nostris universis et singulis

nobilibus et alterius status possessionatis hominibus comitatus Gemberiensis salutem et gratiam. Retulit maiestati nostre fidelis noster magnificus Osvaldus de Rozgon comes Siculorum, quomodo preteritis temporibus vos communi decreto vestro constituissetis a iobagionibus vestris certa victualia colligi et ad castellum Rosno pro conservacione eiusdem dari debere. Plures tamen essent ex vobis, qui huiusmodi victualia per eorum iobagiones dari et solvi facere non curassent propter quod secretum (sic) esset, ut huiusmodi victualia non soluta unus ex iudicibus nobilium illius comitatus solvere de propriis coactus fuisset. Et quia non est rationabile, nec iustum, ut una persona onera plurimorum indigne ferat, ideo fidelitati vestre mandamus, quatenus visis presentibus per illos ex vobis, qui predicta victualia hactenus per eorum iobagiones solvi facere non curarunt, integraliter solvi facere debeatis, ut huiusmodi victualium plenaria solucione recuperentur eciam prefato iudici nobilium ea, que coacte et indebite solvit. Secus facere non ausuri. Presentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Bude feria quarta proxima ante festum penthecostes anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto regnorum etc. . . Vobis autem in premissis aliud . . .¹ firmiter committimus fidelibus nostris comiti vel vicecomiti et iudicibus nobilium vestris, ut ipsi omnes tales, qui predicta [victu]alia per eorum iobagiones solvi facere recusarent, ad observanda huiusmodi mandata nostra per omnia opportuna remedia arcus compellant et astringant auctoritate nostra mediante. Datum ut supra.

Eredetije: Magyar Országos Levéltár, Dl. 15,069., papír, ép pecsét.

LVIII.

Veszprém, 1456. május 28.

A veszprémi káptalan bizonyossága szerint Ujlaki Miklós erdélyi vajda és mácsói bán az országgyűlés megbízásából 2200 arany forintot kiváltotta a nógrádmegyei Jenővárat Axamit Péter kezéből s miután Lévai Cseh László az összeget megtérítette, a várat visszaadja neki mint tulajdonosnak.

Nos capitulum ecclesie wesprimiensis memorie commendamus per presentes. Quod magnificus dominus Nicolaus de Wylak waywoda Transsylvanus ac banus machoviensis

¹ Kitérve.

etc. coram nobis personaliter constitutus confessus existit taliter et retulit in hunc modum. Quod licet ipse nuper ex deliberacione universorum dominorum prelatorum ac baronum et nobilium huius regni Hungarie fortalicium Jenew vocatum pridem per Axamit ac alios emulos et immanes spoliatores ipsius regni Hungarie in possessione Jenew in comitatu Neugradiensi existenti constructum simul cum possessionibus Zakolya in eodem Neugradiensi ac Pazthoh, Mykola, Zakalos, Lontho, Preuchen, Zalaka et Orsan in Hontensi comitatibus existentibus habitis propriis suis sumptibus et expensis, puta pro duobus milibus et ducentis florenis auri hungaricalis a prefatis Agzamit ac alys emulis regni redemerit. Tamen quia egregius Ladislaus filius condam Petri Cheh de Leva sibi de et super ipsis duobus milibus et ducentis florenis auri hungaricalis veri et iusti ponderis satisfecit, ideo ipse prefatum castellum Jenew simulcum antedictis possessionibus eidem Ladislao remisisset, imo remisit et resignavit coram nobis vigore et testimonio presencium mediantes. Datum secundo die festi sacratissimi corporis Christi anno eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,075., papir, kívül pecsét nyoma.

LIX.

Csanád, 1456. december 9.

László király tudatja Bártfával, hogy kérésére Komorovszki Pétert a felső részekén hagyja.

Ladislaus dei gracia Hungarie . . . etc. rex . . . fidelibus nostris circumspectis iudici, iuratis ceterisque civibus civitatis nostre Barthfensis salutem et gratiam. Scripseramus pridem ex opido Fwthak egregio Petro Komorowzky, ut cum certis gentibus ad nostram venire deberet maiestatem. Sed quia ipse missis nobis certis gentibus, quas ad nostra servicia apud nos retinuimus pro defensione illarum parcium ad vestram petitionem personaliter illic remanserit, summe nobis placuit et de eo bene fuimus contenti. Quapropter fidelitatem vestram rogamus, eidem committendo, quatenus cum prefato Petro Komorowzky omni diligencia et industria vestra apposita taliter loqui et tractare talemque modum et viam tenere atque omnino efficere velitis, ut idem et sui in illis partibus pacifice quieteque ac sine impedimento et

induccione aliarum novitatum manere et perseverare ac etiam aliis et incolarum illarum parcium turbatoribus toto suo posse resistere debeant, reperturi proinde a nostra maiestate regios nostros favores. Secus non facturi. Datum Chanadini secundo die festi conceptionis beate Marie virginis anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto regnorum nostrorum anno Hungarie etc. decimoseptimo Bohemie vero quarto.

De commissione propria domini regis.

Eredetije : Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, papir, belül pecsét.

LX.

Buda, 1457. január 5.

László király megdicséri Kassát, mert Giskra Jánosnak nem engedte meg a pénzverést kamarájában; ne is engedje addig, míg Giskra be nem mutatja engedélylevelét.

Ladislaus dei gracia rex Hungarie . . . etc.

Circumspecti fideles nobis sincere dilecti. Intimastis nobis inter cetera per nuncium vestrum, qualiter superioribus diebus Johannes Gyskra de Brandis etc. plurimum apud vos instetisset atque laborasset pro cusione nove monete in camera in illa civitate nostra Cassoviensi existenti asserens, se habere literas nostras, quibus sibi superinde dedissemus facultatem. Et quia nos non meminimus eidem super eo dedisse aliquas literas vel auctoritatem, ut ipse huiusmodi monetas in aliqua camerarum cusionis monetarumstrarum erga eum habitarum cudifacere possit, obhoc sibi in hoc restitistis et non admisistis sine literis nostris regis cusionem monetarum predictarum, fidelitatem vestram atque in hac re circumspectam prudentiam vestram plurimum et laudamus et commendamus. Ut autem de hiis certi sitis, que in facto premissis vos facere velimus, sciatis, quod omnes literas ad cusionem dicte nove monete pro camerario et camera cusionis monetarumstrarum in vestri medio existenti necessarias paratas vobis et ad manus vestras per hunc nuncium vestrum mittimus volumusque omnino, quod et fidelitati vestre firmiter committimus, quatenus susceptis huiusmodi literis nostris et eis diligenter revisis, easdem vel aliquam ex ipsis interim apud vos retineatis, donec prefatus Johannes Gyskra prescriptas literas nostras, quas se dicit super facul-

tate premissa habere, coram vobis produxerit visisque eisdem literis et diligenter examinatis tandem literas prefatas in manus suas vel camerarii sui detis et assignetis. Ubi autem huiusmodi literas nostras super facultate premissa vestri in presencia non exhiberet, seu producere nollet, extunc omnes literas, quas nunc vobis mittimus, apud vos teneatis et conservetis, nec aliquam monetam in camera nostra predicta cudi permittatis tamdiu, quousque aliud a nobis habueritis in commissis. Secus non facturi. Datum Bude feria quarta proxima ante festum epiphaniarum domini anno eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. decimoseptimo, Bohemie vero quarto.

Ex commissione propria domini
regis in consilio.

Kívül: Circumspectis iudici et iuratis ceterisque civibus et
communitati civitatis nostre Cassoviensis fidelibus
nobis sincere dilectis.

Eredetije: Kassa város titkos levéltára, H. no. 1., papir, zárlatán
pecsét.

LXI.

Buda, 1457. márczius 30.

Garai László nádor arra kéri a pozsonyiakat, hogy azt az erő-
döt, melyet a csehok Dévényvára előtt emeltek, rombolják le.

Prudentes et circumspecti fratres et amici carissimi.
Quemadmodum pridem per regiam maiestatem requisiti
fuistis, sic et nos fraternitates vestras petimus diligenter,
quatenus illud fortalicium, quod Bohemi ante castrum no-
strum Dewen erexerant, omnino et funditus diruere, dirum-
pere et anichilare velitis favore et amore nostris intuitu,
vos enim viceversa ad quevis vestra beneplacita promptos
habebitis et paratos. Datum Bude feria quarta proxima ante
dominicum Judica anno domini millesimo quadringentesimo
quinquagesimo septimo.

Ladislaus de Gara regni
Hungarie palatinus etc.

Kívül: Prudentibus et circumspectis magistro civium necnon
iudici iuratis ceterisque civibus civitatis Posoniensis
fratribus et amicis carissimis.

Eredetije: Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, papir, zárlatán
pecsét nyoma.

LXII.

Buda, 1457. április 9.

László király utasítja Gútori Nagy Lászlót, a szepesi városok adószedőjét, hogy Talafusz Jánosnak 600 arany forintot fizessen ki.

Commissio propria domini regis.

Nos Ladislaus dei gracia Hungarie . . . rex . . . etc. Tibi fideli nostro egregio Ladislao Magno de Gwthor impositori et exactori taxarum civitatum nostrarum in partibus Scepusiensibus existencium harum serie firmiter committimus et mandamus, quatenus de taxis prescriptis egregio Johanni Thalafwz sexingentos florenos auri dare debeas, presentes vero facta restitutione eorundem florenorum apud te pro tui expedicione reserves. Secus non factururus. Datum Bude sabbato proximo ante dominicam ramispalmarum anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo regnorum autem etc.

Eredetije: Magyar Országos Levéltár, Dl. 15,158., papir, belül pecsét-töredék.

LXIII.

Buda, 1457. április 21.

László király tudatja Bártfával, hogy a „lázadók“ megfékezése végett Giskra Jánost a felső részek kapitányává nevezte; hűtlenség büntetése mellett engedelmeskedjenek neki; ha megkeresi őket, 15 lovas és 50 gyalogos vitézüket teljes felszereléssel küldjék táborába.

Commissio popria domini regis.

Ladislaus dei gracia Hungarie etc. rex . . .

Circumspecti fideles nobis dilecti. Rumores, quos nonnulli ex familia condam Ladislai filii Johannis gubernatoris de Hwnyad contra nostram maiestatem in diversis regni nostri partibus concitarunt, adeo invalescere perhibentur, ut nisi celeri remedio provisum sit, magna incommoda et turbaciones fidelibus nostris existunt parituri. Nam ut intelligimus, multos tam forentes quam indigenas regni nostri sive pecunia sive ea cupiditate lucri, quod ex preda bonorum vestrorum et aliorum fidelium nostrorum conquirere sperant, amplo numero congregarunt et eisdem palam et aperte contra nostram maiestatem et nostros agere ceperunt.

Ut igitur his eorum perversis conatibus opportuno tempore occurrant (sic), mittimus nunc de curia nostra fidelem nostrum magnificum Johannem Gyzera de Brandis, comitem de Saros, quem pro hac vice in capitaneum parcium nostrarum superiorum prefecimus, cum proprie curie nostre militibus et gentibus huiusmodi nostris infidelibus et regni nostri turbatoribus resistendum et eorum temeritatem, contumaciam conterendam. Quapropter cum hec res in displicenciam et contemptum maiestatis nostre et bonorum vestrorum cupiditate agatur, fidelitati vestre sicuti eciam aliis fidelibus nostris firmiter precipiendo mandamus et omnino ita habere volentes, quatenus statim et in continenti visis presentibus gentes vestras, ut puta quindecim equites et quinquaginta pedites bene armatos et ad pugnam aptos cum curribus et victualibus ac aliis ingeniis et rebus ad exercitum conquisitis ita parare debeatis, ut ad octavam diem festi beati Georgii martiris nunc affuturi easdem gentes in civitatem nostram Cassoviensem ad prefatum Johannem Gyzera capitaneum sine mora et dilacione aliquali transmittere possitis ad gerendum bellum contra huiusmodi rebelles et regni nostri turbatores cum prefato Johanne Gyzera capitaneo profecturas. Et aliud sub pena pretacta infidelitatis et ut maiestati nostre servire intenditis, nullatenus facere presumatis. Datum Bude feria quinta proxima post festum pasce domini anno eiusdem millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo regnorum nostrorum etc.

Kívül: Circumspectis iudici iuratis ceterisque civibus et toti communitati civitatis nostre Barthffa fidelibus nostris dilectis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 963., papir, pecsét nyoma.

LXIV.

Bécs, 1457. augusztus 16.

László király serkenti Bártfát, hogy támogassa Giskra Jánost a „zavargók“ ellen.

Commissio propria domini regis.

Ladislaus dei gracia Hungarie . . . etc. rex . . . etc.

Circumspecti fideles dilecti. Quemadmodum prioribus literis nostris fidelem nostrum magnificum Johannem Gyskra de Brandis comitem de Saros in capitaneum illarum parcium

regni nostri nos prefecisse vobis significavimus mandavimusque, ut in hiis, que ad defensionem illarum parcium pertinent, sibi tamquam capitaneo parere debeatis, ita et presentibus, cum iam facto opus sit, fidelitati vestre mandamus, quatenus quamprimum per ipsum Johannem Gyskra requisiti fueritis, statim et in continenti nulla mora protracta cum omnibus gentibus viribusque vestris totis eidem Johanni Gyskra ad agendum contra turbatores illarum parcium succurrere debeatis, satisfacturi in hoc et honori nostro regio et utilitati vestre ac terre illius defensionis. Secus non facturi. Datum Wiene secundo die festi assumptionis beate Marie virginis anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo regnorum autem nostrorum Hungarie etc. decimo octavo Bohemie vero quarto.

Kívül: Circumspectis iudici iuratis ceterisque civibus civitatis nostre Barthfa fidelibus nobis sincere dilectis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 997, papir, zárlatán pecsét nyoma.

LXV.

Kassa, 1457. szeptember 8.

Giskra János és Perényi János a felsőrészek főkapitányai fegyverszünetre lépnek Szilágyi Mihályval.

Nos Johannes de Peren thavernicorum regalium magister, necnon Johannes Giskra de Brandis comes de Saros, parcium superiorum regni Hungarie capitanei generales harum serie volumus pervenire ad noticiam universorum, quod nos nomine et in persona serenissimi principis et domini domini Ladislai Hungarie etc. regis, domini nostri naturalis et graciosissimi auctoritateque nostri capitaneatus per suam maiestatem nobis concessa tamquam pacis zelatores cum magnifico domino Michaeli Zylagy de Horogzegh capitaneo castri Nandoralbensis etc. pro se ac nomine et in persona magnifice domine Elizabeth, ipsius sororis, relicte quondam spectabilis et magnifici domini Johannis de Hwnyad gubernatoris universisque ipsorum amicis, fautoribus, hominibus, servitoribus, adherentibus, faventibus et partem eorundem tenentibus ad certarum pacis threwgarum devenimus unionem, regio tamen consensu nobis accedente sub certis condicionibus inferius declarandis firmiter et rigore observandis. Primo, quod huiusmodi pax et trewege nobis ceterisque dominis prelati, baronibus, proceribus et nobi-

libus, item civitatibus, opidis, villis et possessionibus universis comitatum in cultello Casschoviensi, ut puta Scepus, Saros, Abawywar, Thorna, Zemplen, Wngh, Borsod, Gemer et Hevess, in Crempniciensi vero Zoliensi, Newgradiensi, Hontensi et Baarh existentibus, sed et aliis bonis, possessionibus et hereditatibus ac hominibus in eisdem commorantibus ubicunque intra regnum Hungarie constitutis ad nos et eosdem aut alterum eorum pertinentibus per dominum Michaellem Zylagy, necnon partem dicte domine gubernatricis ac eorum amicos, fautores, homines, servitores, adherentes, faventes et eis assistentes supradictos a datis presencium usque ad festum beati Georgii martiris inclusive de anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo proxime affuturo firmiter et inviolabiliter observentur. Item ad hanc pacem, si voluerint, sint inclusi similiter universi prelati, barones, nobiles, civitatenses et cuiuscunque alterius status homines in comitatibus, scilicet Posoniensi, Nitriensi, Trenczyniensi, Thwroc, Liphthoviensi et Arwa sub nostro capitaneatu commorantes et partem serenissimi domini nostri regis observantes, quibus huiusmodi ordinatam pacem quantocius tenebimur insinuare. Et si qui ex ipsis in hac pace nollent includi, eosdem a datis presencium infra unius mensis spacium parti adver e debemus notificare. Item ex quo Pangracius de Sanctos Nicolao etc. his trewgis debet includi, ideo dominus Michael Zylagy tenetur quantocius eundem superinde advisare. Qui si nollet in eisdem stare, per hoc trewge non sint violate, sed dominus Michael debet nos in spacio quatuor septimanarum de mente ipsius Pangracii desuper informare. Item mercatores ceterique forisantes et quicunque alii cuiuscunque status homines utriusque partis, presertim eciam de comitatibus Zabocz, Beregh, Zathmar, Wgocha, Byhor, utraque Zolnok, Chanadiensi, Themesiensi, Orod, Crasso, Zorand, Bekes et Chongrad aput dictum condam gubernatorem et Michaellem de Zylagy habitis in suis factis proficiscendo libere, pacifice et absque omni impedimento cum suis mercanciis, rebus ac bonis ad loca utrarumque parcium, hinc inde procedant tute et secure. Item si alicui parcium stantibus trewgis aliqua dampna qualitercunque casualiter per partem alteram inferrentur seu evenirent, per hoc ipsa pax non debet violata censi, sed adstatim pars ipsa post notificacionem dampnorum commissorum, cui superinde conquestum fuerit, duos aut tres notabiles de comitatu, in quo dampna perpetrata sunt, deputat viros, qui rei geste seriem audientes ad maximum in spacio quatuor septimanarum, si omnino cicius fieri non poterit,

1458.
apr. 24.

parti lese de dampnis perceptis satisfaccionem impendant effectivam. Item quia dicte trewege et pax serenissimo domino nostro rege, ut premittitur, consenciente per nos debeant observari, ideo necesse super eo habebimus suam maiestatem requirere et avisare, quas si sua serenitas nollet acceptare, ut non speramus, extunc id parti adverse infra unius mensis spacium tenebimur significare, similiter si eciam ex quacunque alia causa stante pace in dictis trewgis ulterius nos seu ipsa pars adversa stare nollemus aut nollet, hoc idem una alteri semper sub unius mensis spacio trewgis perdurantibus antecedentibus cum bono homine ac literis et sigillis suis consvetis videlicet, nos parti adverse ad castrum Thokay et pars adversa nobis ad consulatum civitatis Cassoviensis debemus et tenetur renunciare. Hec omnia et singula prescripta et quodlicet premissorum nos uterque Johannes capitanei suprascripti et annotati promittimus et pollicemur sub bona fide nostra christiana rate, firmiter et inconcusse observare et inviolabiliter facere observari dolo, fraude et malignitate absque omni harum, quibus sigilla nostra presentibus sunt subappressa, vigore et testimonio literarum mediante. Datum Cassovie predicta in festo nativitatís gloriosissime Marie virginis anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo.

Egykorú másolata : Bártfa város levéltára, 981., papír.

LXVI.

Kassa, 1457. szeptember 16.

Giskra János nyugtatja Kassa város tanácsát kétezer arany forintról.

Nos Johannes Giskra de Brandis comes de Saros parciumque superiorum regni Hungarie capitaneus generalis fatemur et recognoscimus publice per presentes. Quod famosi et honesti domini, iudex et consules civitatis Cassoviensis ex parte duorum milium florenorum auri per magnificum dominum Johannem de Peren tawernicorum regaliū magistrum, similiter capitaneum parcium superiorum etc. nobis expediendorum et pro quibus scilicet fideiussores exstiterant, eadem duo milia florenorum auri nobis ad gratam conplacenciam realiter, plenarie expediendo persolverunt in effectū. Pro quibus quidem duobus milibus florenorum auri sic, ut premittitur, nobis expeditis prefatos dominum magistrum

thawernicorum, iudicem et consules, necnon totam communitatem civitatis Cassoviensis predictae ceterosque quoscunque, quorum interest, quittamus quittosque reddimus penitus et absolutos harum nostrarum, quibus sigillum nostrum maius consciencie subappressum est, vigore et testinonio literarum mediante. Datum Cassovie feria sexta post exaltacionis sancte crucis anno domini etc. quinquagesimo septimo.

Eredetije: Kassa város levéltára, 295., papir, ép pecsét.

LXVII.

Buda, 1458. április 17.

Hunyadi Mátyás király megigéri Rozgonyi Sebestyénnek, hogy ha a megindítandó hadjáratban kára történék vagy fogságba esnék, helyt fog érte állni.

Commissio propria domini regis
Michaelae Orsag referente.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie . . . etc. significamus tenore presencium, quibus expedit, universis. Quod quia nos fidelem nostrum magnificum Sebastianum de Rozgon magistrum agazonum nostrorum misimus ab hinc cum gentibus nostris contra vastatores partes superiores regni nostri, ideo nos pro notabilibus dampnis, si que illic ab inimicis susciperet ac etiam pro captivitate sua, si quam incideret, respondere promittimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Bude feria secunda proxima post dominicam Misericordia domini anno eiusdem millesimo quadringentesimo octavo.

Eredetije: Magyar Nemzeti Múzeum törzslevéltára, papir, belül pecsét nyoma.

LXVIII.

Buda, 1458. május 5.

Hunyadi Mátyás király tudomásul veszi, hogy Kassa már a múlt évben megfizette Giskra Jánosnak a jelen év adóját.

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris sincere dilectis magnifico et egregiis

Sebastiano de Rozgon capitaneo parcium nostrarum superiorum, Ladislao Podmeniczky et Zawysa de Lyppa salutem et gratiam. Licet nos pridem in recompensam serviciorum vestrorum, que fecistis et item, que facturi estis, sexingentos florenos auri de censu civitatis nostre Cassoviensis maiestati nostre circa festum beati Georgii martiris annis singulis provenire debenti per iudicem et iuratos cives eiusdem civitatis dari commiserimus, tamen quia nunc iidem iudex et iurati cives eiusdem civitatis nostre Cassoviensis asserunt, eosdem census ad literatoriam commissionem serenissimi principis condam Ladislai regis, predecessoris nostri, Johanni Gyskra persolvisse literasque expeditorias eiusdem Gyskre pro ipsorum parte habere confectas, ideo visum nobis est ab eis secundo exigi non debere fidelitati vestre harum serie committimus, quatenus receptis presentibus, si literas prefati Johannis Gyskre super solucione eorundem censuum expeditorias ipsos iudicem et iuratos cives de mandato dicti Ladislai regis habere comperitis, eosdem ad solucionem huiusmodi sexingentorum florenorum auri artare et compellere nullatenus debeatis, sed et vos ipsos expeditos remittatis. Secus non facturi. Presentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Bude feria sexta proxima post festum invencionis sancte crucis anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo.

Eredetije : Kassa város levéltára, 302., papir, belül pecséttrédék.

LXIX.

Jászó, 1458. június 1.

Rozgonyi Sebestyén tudatja Bártfával, hogy Jászt megvette, három-négy nap múlva Eperjesen lesz, ide küldje haderejét.

Prudentes et honesti viri amici carissimi. Noveritis, quod hac die concedente domino fortalitium Jazo vocatum inimici in ipso existentes ad honorem domini nostri regis et utilitatem ipsius regni mediante consilio et subsidio iudicis et iuratorum ac consulum civitatis Casscha, qui tamquam fidelissimi domini nostri regis et huius regni sub dicto fortalicio Jazo cum omnibus ipsorum bellicis instrumentis nobiscum interfuerunt, reddiderunt et resignarunt nobis. Et cum iam versus illas partes vestras inimicos esse intelligimus, quibus resistere cum exercitu domini nostri regis ac gentibus et bellicis instrumentis versus easdem partes procedere et

domino concedente sabbato aut die dominico proxime venturo in civitate regali Epperyes constitui volumus. Ideo petimus amicitias vestras, quatenus et vos cum tali apparatu, qualis honori vestro concedet, penes nos in dicta civitate convenire et abinde cum consiliostrarum amicitiarum et aliorum civitatis, quibus similia scripta misimus, contra prefatos hostes illuc, quo cum consilio vestro visum fuerit, una nobiscum proficisci velitis. Datum in fortalicio Jazo in festo sacratissimi Corporis Christi anno eiusdem etc. quinquagesimo octavo. jun. 3. és 4.

Sebastianus de Rozgon magister agazonum
regalium et capitaneus parcium superiorum.

Kívül: Prudentibus ac honestis viris iudici iuratis ac consulibus civitatis Barthffa amicis carissimis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 1019., papir, zárlatán pecsét nyoma.

LXX.

(Nagy-)Várad, 1458. *junius* 28:

Vasvári Balázs váradi örkanonok értesülvén Axamit haláláról, megkeresi a bártfaiakat, ne hagyják veszni azt az „összegecskét“, melyet jótállásuk mellett Axamitnak kölcsönzött.

Egregie vir amice carissime. Remiscimini bene, qualiter domino vestro Aqzamith per manus vestras certam sumpulam pecunie in sua necessitate concesseramus. Nunc vero mala fama de ipso domino vestro ad nos pervenit, quod idem vita functus esset. Quare rogamus vestram fraternitatem et amicitiam, quatenus ex quo ita contigit, nos in damno fore non sinatis, sed eandem summulam ut rebeamus, nos valde petimus. Scitis enim, quod per manus vestras eandem domino vestro transmiseramus. Scripsimus autem et Georgio Henkel super hac re et aliis amicis nostris, ut nos damnum non paciamur, sed de bonis ipsius, ubi ea repereritis, exquiratis. Ex Varadino in vigilia beatorum Petri et Pauli apostolorum anno etc. quinquagesimo octavo.

Blasius Waswari custos
et canonicus waradiensis etc.

Kívül: Egregio viro Georgio notario civitatis Barthwensis amico carissimo.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 1025., papir, zárlatán pecsét nyoma.

LXXI.

Buda, 1459. márczius 7.

Hunyadi Mátyás király kétezer aranyforintot fizetett a cseheknek Tapolcsányvára kibocsátásáért.

Commissio propria domini regis.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie . . . etc. notum facimus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod nos summam duorum millium florenorum auri, quam pro redempcione castelli Thapolchan vocati ac opidi eiusdem et pertinenciarum suarum nunc apud manus fidelis nostri magnifici Michaelis Orzag de Gwth regni nostri Hungarie palatini ex donacione condam serenissimi principis domini Ladislai regis Hungarie, predecessoris nostri habiti, Bohemis parcium nostrarum superiorum vastatoribus solvimus, eidem Michaeli Orzag palatino pro fidelibus suis serviciis et per ipsum Johanni, Gaspar et Ladislao, filiis suis duximus deputandam. Et nichilominus ipsum castellum ac opidum predictum cum suis pertinenciis pro dictis duobus millibus florenorum auri eidem palatino et filiis suis prescriptis duximus dandum et apud manus suas relinquendum, immo damus et relinquemus (sic) vigore et testimonio presencium literarum nostrarum mediante. Datum Bude feria quarta proxima post dominicam Letare anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,330., hártya belül pecsét nyoma.

LXXII.

Buda, 1459. július 19.

Hunyadi Mátyás király inti Homonnai Istvánt és Bertalant, Ung-megye főispánjait, hogy a csehek elleni hadjáratra kivetett adót, melynek megajánlásához ők is hozzájárultak, fizessék meg, ne adjanak rossz példát másoknak; az adóra szükség van, kiváltképen az Eperjesen elhelyezett őrség ellátása végett.

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gracia rex Hungarie . . . etc. fidelibus nostris magnificis Stephano et Bartholomeo de Homonna, comitibus comitatus de Ungh salutem et gratiam. Intellexi-

mus, quod vos illam pecuniariam contribucionem, quam vos Bartholomee unacum quibusdam certis prelatis et baronibus ac-nobilibus parcium superiorum regni nostri pro tuicione earundem parcium ac expedicione stipendiariorum in nostra presencia exigendam disposueratis ac sponte reddere promiseratis de possessionibus vestris et medio iobagionum vestrorum, minime exsolvissetis, allegando, quod nos huiusmodi contribucionem pecuniariam, que de possessionibus et medio ipsorum iobagionum vestrorum exigi debuissent (sic), vobis donassemus. Possibile est, quod fortassis ad aliquorum fidelium nostrorum instanciam et procuracionem, qui factum hoc maiestati nostre non bene declaraverunt, literas nostras superinde pro vobis obtinueritis. Tamen nos de hoc non recordamur, nec ipsas literas vobis superinde dedissemus, dummodo maiestati nostre factum ipsum bene declarassent. Intelleximus preterea non sine displicencia, quod quamplures nobiles comitatus de Ungh, quos scilicet vos tamquam comites eiusdem comitatus ad solucionem huiusmodi contribucionis compellere debuissetis, exemplo a vobis sumpto ad plura mandata nostra huiusmodi contribucionem solvere recusassent. Quia vero nos partes illas regni nostri et presertim civitatem nostram Eperies, ex qua specialis defensio ipsarum parcium regni nostri fieri poterit, sine custodia et provisione ac gentibus esse non sinemus huiusmodi quoque contribucio pecuniaria per vos et alios fideles nostros pro communi utilitate ac defensione vestra et illarum parcium exigi instituta est, igitur nolumus, ut vos aut quipiam alii proprium et privatum commodum eorum sectando a solucione ipsius contribucionis pro communi utilitate disposite abstrahatis seu se abstrahant. Quamobrem fidelitati vestre firmissime precipimus et mandamus, aliter habere nolentes, quatenus statim visis presentibus occasione et allegacione quibusvis semotis de singulis possessionibus vestris et medio universorum populorum vestrorum prefatam contribucionem pecuniariam fidelibus magnifico comiti Ladislao de Palocz, iudici curie nostre et capitaneo generali illarum parcium regni nostri aut hominibus suis, qui scilicet populos et iobagiones vestros super huiusmodi contribucione dicaverunt, plene et sine aliqua diminucione reddere et exsolvi facere debeatis, ut ex ipsa pecuniaria contribucione idem comes Ladislaus hominibus suis, quos in dicta civitate nostra Eperies pro defensione ipsarum parcium teneret, solucionem facere valeat et ne ipsos homines suos pro custodia et defensione illic locatos propter recusam et negligenciam vestram abinde discedere et removere oporteat, ex quorum discessione terre illi

pericula non modica evenire poterunt, que si contingerint, nemini alteri, nisi vobis superinde imputare poterimus. Commisimus denique et presentibus striccius committimus ipsi comiti Ladislao et aliis fidelibus nostris inibi existentibus, ut ipsi huiusmodi pecuniariam contribucionem per vos et alios predictos exigi dispositam cum omnibus gravaminibus opportunis a quibuslicet vestrum exigant et extorqueant auctoritate nostra presentibus ipsis in hac parte attributa mediante. Secus igitur non faciatis. Presentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Bude feria quinta proxima post festum divisionis apostolorum anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono.

Eredetiye: Magyar Orsz. Levéltár, Csicsery-cs. Itára, 31,720., papir, belül pecsét nyoma.

LXXIII.

(Sátoralja-)Ujhely, 1459. október 16.

Pálóczi László országbíró meghagyja Ungmegye nemeseinek, hogy Talafusz János feltartóztatása végett Terebesen szálljanak hadba.

Comes Ladislaus de Palocz iudex curie regie etc. universis et singulis nobilibus et alterius cuiuscunque status et possessionatis hominibus comitatus de Ung salutem et amicitiam cum honore. Jam notum esse potest amicitias vestris, quod Johannes Thalafwz cum aliis suis coadiutoribus in campum cum omni apparatu suo exivit et noviter quoddam fortalicium in quodam monte prope Hanwsfalva erexit et deinde machinatur invadere in istam terram disposuimusque nos unacum ceteris dominis et nobilibus comitatus Zempleniensis contra ipsum procedere. Quamobrem petimus fraternitates et amicitias vestras auctoritateque domini nostri regis committimus, quatenus mox visis presentibus cum equitibus et pedestribus more exercituancium insurgere et die sabbati vel admanis (sic) die dominico proxime venturo in opido Therebes nobiscum constitui et proficisci debeatis. Secus si vestrum dampnum et periculum ac destruccionem evitare cupitis non facturi. Datum in Wyhel in festo beati Galli confessoris anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono.

Eredetiye: Csicsery-család levéltára, Magyar Orsz. Levéltár, 31,725., papir, pecsét nyoma.

LXXIV.

Buda, 1460. január 26.

Hunyadi Mátyás király tudatja Bártfa városával, hogy Giskra János békére óhajt lépni; a tárgyalások megindítását Pálóczi László országbíróra bízta, ki ha ezirányban megkeresi a várost, küldjön hozzá két vagy három megbízottat

Mathias dei gracia rex

Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. •

Commissio propria domini regis.

Prudentes et circumspecti fideles nobis sincere dilecti. Reversus ad nos fidelis noster egregius Paulus Bakos de Osdian castellanus castris nostri Lypa a Johanne Gyskra de Brandis dixit, qualiter ipse Johannes Gyskra optaret nobiscum et toto regno nostro Hungarie bonam habere concordiam et inire unionem desiderabatque pro habendis et disponendis ipsis concordia et unione inter nostram maiestatem et regnum nostrum predictum ac ipsum fiendis certum locum communem deputare ac eciam quod certos ex prelatis et baronibus nostris ad ipsum locum communem mittere non postponeremus, quos propter rationabiles causas et eam presertim, quia id sine vestro et aliorum fidelium nostrorum parcium illarum consilio tractatus huiusmodi facere nolumus, hac vice non misimus, sed annotatum Paulum Bakos misimus rursus ad eum scripsimusque eciam superinde fidei nostro magnifico comiti Ladislao de Palocz per alias literas nostras, ut si ipse agnoverit, quod huiusmodi concordia et pax cum annotato Johanne Gyskra bono ordine et constanter fieri poterit; extunc unanimi omnium vestrorum consilio et voluntate pro facienda pace et concordia intersit. Quare vestram requirimus fidelitatem, eidem committendo, quatenus dum et quando per pretactum magnificum comitem Ladislaum de Palocz pro huiusmodi rebus premissis requisiti fueritis, extunc duos vel tres ex vobis pocioribus ad eundem Ladislaum transmittere non postponatis, qui pariter cum magnifico Ladislao de Palocz paribus ingenio et industria locum deputent ac pro ipsa pace et concordia facienda cum prefato Johanne Gyskra tractare debeant faciantque omnia ea pro honore nostre maiestatis et bono statu regni nostri, que ipsis visa fuerint oportuna. Secus prout ipsam pacem optatis, in premissis non faciatis. Datum Bude sabbato proximo post

festum conversionis beati Pauli apostoli anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo.

Kívül: Prudentibus et circumspectis iudici ac iuratis civibus et toti communitati civitatis nostre Barthfa fidelibus nobis sincere dilectis.

Eredetije: Bártfa város levéltára, 1171., papir zárlatán pecsét nyoma.

LXXV.

Buda, 1460. május 9.

Hunyadi Mátyás király Kisszeben városát, melyet 1459. nyarán szabadított ki a csehek hatalmából, kétezer arany forintig beírja a Rozgonyiak javára a város felszabadítása körül szerzett érdemeikért és felmerült költségeikért.

Relacio Ladislai de Dombo magistri camare regie.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod licet nos in estate proxime preterita oppressioni et tribulationi fidelium nostrorum partes regni nostri superiores inhabitancium, quibus a nonnullis iam annis retroactis per infestissimos latrunculos pessumdati extiterant, regia de benignitate compacientes in defensionem ipsorum fidelium nostrorum, offensionem vero dictorum latrunculorum, pro eorundem libertate graves labores et sudores bellicos expensasque plurimas fecerimus his adminiculis cum omnipotentis dei adiutorio partes illas superiores regni nostri et inter cetera opidum Zeven in comitatu de Sarus existens a manibus huiusmodi latrunculorum in manu potenti extraxerimus decreverimusque et voluerimus, ut predictum opidum Zeven per nos, ut prefertur, a manibus emulorum recuperatum in manibus nostris et sub nomine nostro teneretur et conservaretur tamdiu, donec nobis aliqua fieret refusio, facerent expensarum. Quia tamen consideravimus, quod fideles nostri magnifici Johannes de Rozgon thavarnicorum nostrorum magister, Raynoldus de eadem Rozgon, pridem comes Siculorum et condam bone memorie Oswaldus de eadem Rozgon, tunc comes Siculorum pro huiusmodi exercituacione nostra, quam contra dictos latrunculos feliciter peregrimus, multas expensas fecerunt et signanter, quia dictus condam Oswaldus in ipso exercitu nostro personaliter nobiscum existens labores plurimos subiit et

expensas non modicas fecit, pro quibus nos eidem condam Oswaldo preter labores proprie persone sue posita ratione pro iusto suo stipendio in duobus milibus florenorum auri mansimus debitores. Hoc igitur respectu prefatum opidum Zeben, ad quod ipsos dominos de Rozgon plenum ius habere agnovimus ex evidentibus documentis, eisdem in refusionem huiusmodi expensarum ac laborum et stipendiorum duximus libere remittendum et remittimus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Bude sabbato proximo ante festum ascensionis domini anno eiusdem millesimo quadringentesimo sexagesimo primo.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,583., hártya, belül ép pecsét;
1464 ápr. 3. privilegialisba átírva u. o. 15,673.

LXXVI.

Pata, 1460. julius 8.

Hunyadi Mátyás király Pata lakosait, Gúti Ország Mihály és Losonczy Albert jobbágyait, kik részint a csehek garázdálkodása, részint a felmentő sereg élelmezése miatt sok kárt vallottak, örök időkre felmenti a kamarahaszna fizetésétől.

Commissio propria domini regis.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie . . . etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod nos consideratis fidelitatibus et fidelium serviciorum meritis fidelium nostrorum magnificorum Michaelis Orzag de Guth regni nostri Hungarie palatini etc. necnon Alberti de Losoncz per eos sacre predicti regni nostri Hungarie corone nostreque maiestati sub locorum et temporum varietate cum omni fidelitatis constancia exhibitis et impensis, attendentes eciam, quanta dampna quantaque detrimenta prefati Michael palatinus, necnon Albertus de Losoncz his diebus, cum videlicet Bohemi latrones huius regni vastatores in opido eorundem palatini et Alberti Patha vocato contra maiestatem nostram et hoc regnum nostrum fortalicium erexissent in bonis ipsorum propter predam dictorum Bohemorum susceperunt. Nam et ipsum opidum Patha post commissam in eo predam per eosdem latrones igne combustum est civesque et inhabitatores eiusdem opidi non solum domibus aliisque rebus et bonis eorum, verum eciam in vineis, tum propter descensum exercitus nostri in obsidione dicti fortalicii factum, tum vero propter vastacio-

nem prefatorum latronum dampna irrecuperabilia pertulerint, quorum intuitu nos idem opidum Patha consequenterque cives et iobagiones prenotatorum Michaelis palatini et Alberti filiosque et heredes eorundem civium et iobagionum in dicto opido pro tempore commorantium a solutione proventus lucricamere nostre de medio eorundem nobis et phisco nostro solito more singulis annis provenire debentis ex plenitudine nostre regie potestatis et gracia nostra speciali in perpetuum duximus eximendos liberandosque et supportandos, imo eximimus liberamusque et supportamus harum literarum nostrarum vigore et testimonio mediantibus. Quocirca vobis fidelibus nostris dicatoribus et exactoribus huiusmodi proventus lucricamere nostre, item comiti vel vicecomiti et iudicibus nobilium in comitatu Hewesiensi pro tempore constitutis harum serie firmiter precipiendo mandamus, quatenus habita presencium noticia a modo in posterum memoratos cives iobagionesque antelatorum Michaelis palatini atque Alberti, necnon filios et heredes eorundem civium et iobagionum in opido ipso Patha perpetuis successivis temporibus commorantium ad solutionem proventus lucricamere nostre contra formam premissae nostre exempcionis atque libertacionis artare et compellere vel eosdem racione non solucionis huiusmodi proventus lucricamere nostri in personis rebusque et bonis eorum impedire, turbare vel quomodolibet dampnificare non presumatis, nec sitis ausuri modo aliquali graciae nostre sub obtentu. Presentes autem aput manus presentantis volumus remanere. Datum in descensu nostro exercituali sub pretacto fortalicio Patha feria tertia proxima ante festum beate Margarethe virginis et martiris anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,472., papir, belül pecsét nyoma.

LXXVII.

A Serke alatti táborban, 1460. szeptember 3.

Hunyadi Mátyás király a sárosmegyei Ujvárt, mely ezidőszert még Radkowiezi Péter „testvér” hatalmában van, zálogba adja három-ezer arany forint fejében Podmani Podmaniczki Lászlónak, ki a cseh rablók elleni küzdelemben annyira kitüntette magát, hogy mindennek példaul’ szolgált.

Nos Mathias dei gracia rex . . . etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod quia fidelis noster dilectus egregius Ladis-

laus Podmaniczky de Podmany aule nostre miles a longo tempore nos et curiam nostram cum comitiva sua sequens magnas fecit expensas nunquam nobiscum in his partibus superioribus regni nostri contra latrones Bohemos easdem partes vastantes exercitualmente procedentibus cum decenti apparatu existit et negocia nostra per nos fidei sue commissa prudenter iuxta velle nostrum disponit diligensque est in serviciis nostris, ita ut inter alios fideles subditos nostros pro bono exemplo haberetur et in his faciendis magnas facit expensas. Igitur nos tum pro recuperandis huiusmodi suis expensis, tum vero pro fidelibus serviciis eiusdem, que ipse primum condam illustribus principibus dominis Johanni comiti Bistriciensi genitori et Ladislao fratri nostris carissimis feliciū recordacionum et eis tandem post sese, ut domino placuit, vita functis, maiestati nostre locis debitīs et temporibus semper opportunis non parcendo persone et rebus suis constanter impendit, castrum Wywar vocatum in comitatu de Saros nunc in manibus cuiusdam Rathkowycz Bohemi habitum simulcum omnibus villis, possessionibus et porcionibus possessionariis, necnon aliis utilitatibus et pertinenciis eiusdem quibuscumque ad idem ab antiquo pertinere debentibus memorato Ladislao Podmanoczky in tribus milibus florenorum auri duximus inscribendum, immo inscribimus tali modo, quod postquam nos dictum castrum Wywar de manibus prefati Rathkowycz recuperare poterimus, statim manibus ipsius Ladislai assignabimus ipseque tandem et eo mortuo sui heredes idem castrum simulcum pertinenciis suis prenotatis tamdiu tenere et possidere valeant, donec per nos aut successores nostros, reges Hungarie vel per illos, qui ad ipsum castrum ius habere pretenderent, de eisdem tribus milibus florenorum auri ipsi Ladislao vel heredibus suis satisfactum fuerit quoad plenum, levatisque tandem huiusmodi tribus milibus florenorum auri ipse Ladislaus vel dicti sui heredes ipsum castrum simulcum pertinenciis suis prenotatis dictam summam trium milium florenorum auri solventibus resignare teneantur harum literarum nostrarum vigore et testimonio mediante . . . Datum in descensu nostro exercituali sub fortalicio Serke, feria quarta proxima post festum beati Egidii abbatis et confessoris anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo.

Mathyas rex propria manu etc.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,496., papir, belül ép pecsét.

LXXVIII.

Kassa, 1460. november 27.

Hunyadi Mátyás király Szapolyai Imrének és Rozgonyi Sebestyénnek a bratrik elleni harcokban szerzett érdemeik jutalmául és költségeik fedezésére 12,000 aranyforint erejéig zálogba adja a bratrik birtokában levő Richnóvárát.

Commissio propria domini regis.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod cum nos his diebus exercitum personaliter contra Bohemos latrones, qui has partes superiores regni nostri vastabant, movissemus et fortalicia ac castra eorundem Bohemorum, in quibus fundamenta omnium malorum et spoliolum erant, oppugnare cepissemus, tum quia fidelis noster magnificus Emericus filius Ladislai filii wayvode de Zapolya thesaurarius noster inter alia castra et fortalicia ipsorum Bohemorum castrum Ryhno vocatum in comitatu Scepusiensi existens, antiquum scilicet et principale domicilium iam dictorum latronum cum propriis suis viribus et gentibus obsedit et illud in obsidione per longa tempora tenens magnas et notabiles expensas ad sustentacionem gencium suarum et ad alia instrumenta bellica ad expugnacionem eiusdem castri necessaria, nobis eotunc ei subvenire nequientibus (sic), dum facultates nostre iam defecerant et contribucio illa pecuniaria, que nobis in illis partibus tunc dabatur, ad alia negocia et curam defensionis ipsarum parcium iam dudum dispensata fuerat, de propriis suis sumptibus fecit. Cui eciam in his faciendis, quia fidelis noster magnificus Sebastianus de Rozgon wayvoda transilvanus, tunc capitaneus gencium nostrarum semper cum consilio, favore et iuvamine, quo potuit, affuit. Igitur nos in recompensam tantarum expensarum ipsius Emerici ac laborum eiusdem scilicet et ipsius Sebastiani pretactum castrum Rihno in iam dicto comitatu Scepusiensi habitum, item possessiones et villas similiter Ryhno ac Olczna, Kalyo, Rysowecz, Folkmar, Crompach, Klykno, Jekelfalwa et utrasque Zlowynka in eodem Scepusiensi, necnon Zedlycze, Myklosvagasa et Jacobfalwa appellatas in de Saros ac porcionem possessionariam in possessione Margythfalwa vocata in prefato Scepusiensi comitatibus existenti habitas aliasque universas possessiones et porciones possessionarias ubilibet et in quibuscunque comitatibus regni nostri adiacentes ad dictum castrum Ryhno pertinentes simulcum tributis ac aliis cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet,

terris scilicet . . . memoratis Emerico et Sebastiano et per eundem Emericum egregiis Nicolao et Stephano, fratribus suis carnalibus pro duodecim milibus florenis auri hungaricibus duximus inscribenda, immo inscribimus . . . Datum Cassovie feria quinta proxima ante festum beati Andree apostoli anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo. Eredetije: Magyar Országos Levéltár, Dl. 15,524., hártya, ép pecsét.

LXXIX.

Trencsén, 1461. január 18.

Sári Péter fehérvári örkanonok tudósítja a pozsonyiakat a Trencsénben folyt, egyebek közt Giskra Jánost is illető tárgyalásokról.

Prudentes et circumspecti viri, fautores nobis honorandi. Notum sit vobis, quod inter serenissimum principem et dominum dominum Mathiam dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. regem, dominum nostrum graciosissimum ac inter serenissimum principem dominum Georgium regem Bohemie certa pax et unio conclusa est, nisi iam isti duo reges feria quarta proxime ventura in civitate Kremeser invicem constitui debent et quod Johannes Gyzkra unacum omnibus Bohemis in hoc regno existentibus de isto regno exire debet, sed oportet eis aliquam summam pecunie dare, quam quidem pecuniariam solutionem per anni circulum in quatuor terminis eisdem exsolvent. Stephanusque Nemeth vester procurator hic Trinchiny est constitutus et nos ipsum ad propria non misimus, ut factum istud usque finem videat, quod . . .¹ cercius narrare possit. Ideo petimus vos attentissime, quatenus ad prefatum Stephanum Nemeth procuratorem vestrum propter tardacionem suam gravem animam gerere non velitis. Ceterum petimus vestras dominationes, quod iam cum serenissimo domino nostro rege et regno isto ita facere velitis, sicuti vobis melius videri poterit. Scriptum Trinchiny in festo beate Prisce virginis anno etc. sexagesimo primo.

Petrus de Sary custos ecclesie Albensis et cancellarius specialis presencie regie maiestatis.

Kívül: Prudentibus et circumspectis viris iudici iuratis ceterisque civibus ac toti communitati civitatis Posoniensis fautoribus nobis honorandis.

Eredetije: Magyar Nemzeti Múzeum törzslévéltára, papir, zárlatán pecsét nyoma.

¹ Egy szó kitörve.

LXXX.

Buda, 1461. április 8.

Hunyadi Mátyás király kinyilatkoztatja Rozgonyi Jánosnak és Rajnáldnak, hogy mert kérésére megengedték Kisszeben városában a Sárosvárában és Richnóban fészkelő csehek szemmeltartására egy erődnek a felépítését, Kisszebent illető birtokjogukat nem fogja kétségbe vonni.

Commissio propria domini regis Gaspare Bodo
magistro agazonum referente.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie etc. notum facimus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod quia fideles nostri grate dilecti magnifici Johannes de Rozgon magister thavarnicorum nostrorum regalum ac Raynoldus de eadem Rozgon pridem comes Themesiensis ad singularem nostram requisicionem in opido eorum Sczeben vocato in comitatu de Sarws existenti ipsos omnis iuris titulo concernenti pro pacifico statu illarum parcium nostrarum superiorum contra Bohemos in castris Sarws et Ryhnow existentes castellum erigi et construi facere permiserunt, ideo nos volentes de rehibicione dicti opidi eorum ipsos Johannem et Raynoldum certos reddere, promittimus et presentibus pollicemur, quod postquam nos cum prefatis Bohemis in dictis castris Sarws et Ryhnow constitutis ad aliquam concordiam devenire poterimus, ipsum opidum Sczeben simulcum omnibus pertinenciis et utilitatibus eiusdem prefatis Johanni et Raynoldo de dicta Rozgon pacifice remitemus et reassignabimus manusque nostras et nostrorum quorumlibet de eodem penitus excipiemus, interim autem, quousque illud fortalitium distrahi faciemus, omnes proventus et quaslibet utilitates eiusdem opidi eis pacifice percipere permittemus, immo remitemus reassignabimusque et permittimus harum literarum nostrarum vigore et testimonio mediante. Datum Bude feria quarta proxima post festum pasche domini anno eiusdem millesimo quadringentesimo sexagesimo primo.

Eredetije : Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,564., hártya, belül ép pecsét.

LXXXI.

1461.

A magyarországi husziták tanai a ferenczesek feljegyzése szerint.

Reprobationes triginta octo articulorum, quos tenent heretici Usiti de Moldavia.

Prohemium. Beatissime pater, scriptura sancta testante, ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant; petentibus quibusdam religiosus viris sanctitatis tue nunciis in causis et negociis fidei in regnis Scithie, Bosne et Moldavie, ut beatitudo tua, que in cathedra (sedet), cuius fides, ut beatus Sixtus predecessor tuus in ca. memor. 24. 9. 1. ait, nullam unquam haeresim fovet, sed omnes quidem hereses destruit, articulos quosdam erroneos, quibus quidam pestilentes homines dampnate memorie Johannis Huss impietatis discipuli regnum Moldavie pro magna parte contaminaverant et sacrilega vanitate seduxerant, ex fidei nostre inconvulsis radicibus faceret reprobari et illis transmitti, ut beatitudinis tue at apostolice sedis irrefragabil(is) doctrine armis pre-cincti, illorum hominum perfidorum errores et deliramenta facilius domino opitulante possint a christianorum finibus repellere; sanctitas tua intelligens pro celsitudine sui pontificii non aliud sibi licere, quam ut omnes cónatus suos ei cause, in qua universalis ecclesie salus infestatur, impendat, dedit illico mandatum mihi, eiusdem beatitudinis humili servo, ut prefatos articulos breviter improbarem, adimplevi pro parvitate ingenii mei sanctitatis tue precepta, singulis triginta octo articulis iuxta eorum impietatem ex fidei nostre et sanctorum patrum (doctrinam) solidissimis fundamentis adiungens improbationes brevissimas, que sicut a beatitudine tua exierunt per preceptoriam dispositionem, ita ad eandem revertuntur examinande et corrigende maxime, quia in festinantibus nunciis ad recessum multa currenter et cum quadam celeritate notata sunt. Sanctitas ergo tua, cui tocius iudicii summa debetur, illas corrigat emendetque, ut correctione tua illustriores effecte item fluant in edificatione fidei.

Sequuntur reprobationes quedam breves 38 articulorum infrascriptorum, qui dicuntur esse Hussitarum, qui sunt in Moldavia, facte per dominum cardinalem sancti Sixti.

Primus articulus. Non obediunt ecclesie romane nec alicui ecclesiastice potestati.

Secundus articulus. Dicunt, quod corpus Christi et

sanguis post elevationem revertitur ad substantiam panis et vini naturalis.

Tertius articulus. Dicunt, quod ecclesia nullo modo debet quemque excommunicare.

Quartus articulus est: legem positivam, puta decreta, decretales, sanctiones apostolicas, non recipiunt dicentes huiusmodi fere in omnibus contrariari legi diuine.

Quintus articulus. Dicunt nullum hominem debere occidi.

Sextus articulus. Quod matrimonia diuorcient, dicunt enim propter euangelium, quod solum se ipsos affirmant observare, omnia posse dimitti.

Septimus articulus. Omnia opera misericordiae negant exhiberi indignis.

Octavus articulus. Dicunt, nullum esse salvandum, nisi in secta et ritu eorum et quod antequam eorum secta inueniretur, omnes homines sunt dampnati. (Et qui in eorum . . .)

Nonus articulus. Negant purgatorium et suffragia defunctorum ponentes solum dua extrema, celum scilicet et infernum. Iste articulus, qui fuit hereticorum Valdensium, quondam etiam Grecorum, est erroneus et hereticus in utraque sui parte.

Decimus articulus. Dicunt, quod potestatem, quam dedit Christus beato Petro, nullus sacerdotum habet, neque dominus apostolicus, nisi habeat uitam beati Petri. Articulus iste est erroneus et hereticus et condemnatus Constantie inter errores Johannis Wicleff et Johannis Huss, qui in isto errore et pluribus aliis secuti sunt hereticos Valdenses.

Undecimus articulus. Dicunt, quod quicumque corpus et sanguinem Christi sub utraque specie non receperit, eternaliter dampnatur, etiam infans unius diei. Articulus iste iam alias Constantie fuit condemnatus tamquam erroneus.

Duodecimus articulus. Negant omnes concessionem papales circa salutem et absolutionem fidelium. Iste articulus Constantie fuit condemnatus inter errores Johannis Wicleff, qui articulus negans confessionalia et indulgentias, que solite sunt dari a romano pontifice etc.

Tercius decimus articulus. Dampnant quoscunque venerantes reliquias sanctorum.

Quartus decimus articulus. Deludunt miracula, que fiunt ad invocationem sanctorum et trufant de eis. Articulus (hic) continet errores hereticorum Valdensium.

Quintus decimus articulus. Prohibent signum crucis fieri.

Sextus decimus articulus. Dicunt, Christum non esse

veraciter passum, neque uere mortuum. Articulus iste, qui fuit primo Manicheorum et multorum aliorum hereticorum.

Decimus octavus articulus. Prohibent venerationes gloriose uirgini Marie et aliis sanctis exhiberi dicentes, quod solus deus est adorandus et colendus.

Decimus nonus articulus. Prohibent iuramenta omnino.

Vicesimus articulus. Dicunt, quod usus ymaginum in ecclesia est idololatria.

Vicesimus primus articulus. Dicunt, quod quilibet sacerdotum habet tantam potestatem (in) absolvendis et ligandis sicut solus papa.

Vicesimus secundus articulus. Leuia seu uenialia confitetur quilibet alterutrum, siue sit uir siue mulier, tantum mortalia sacerdoti reservantes.

Vicesimus tertius articulus. Dicunt, quod romanus pontifex est meretrix et omnes uiri ecclesiastici et religiosi una cum summo pontifice sunt meretrices.

Vicesimus quartus articulus. Vocant omnes ecclesias particulares fatuitates.

Vicesimus quintus articulus. Diuinum officium et cantum ecclesiasticum negant et derident.

Vicesimus sextus articulus. Dicunt, quod nullus potest absolvere a peccato existens in mortali. Iste articulus est erroneus et iam Constantie inter errores Johannis Wicleff condemnatus.

Vicesimus septimus articulus. Ecclesiam romanam vocant synagogam sathane. Iste error fuit hereticorum Valdensium et Constantie inter errores Johannis Wicleff . . . condemnatus.

Vicesimus octavus articulus. Dicit, quod quicumque sacerdotum 'u non predicat, dampnatus est eternaliter.

Vicesimus nonus articulus. Beatum Benedictum et alios sanctos, qui religionem instituerunt, dampnant eternaliter. Iste articulus dampnatus fuit Constantie . . . inter errores Johannis Wicleff.

Tricesimus articulus. Baptizant in aqua simplici vel flumine sicut Christus, ymmo sepe baptizant, cum baptizandus non sit presens, sed secure sit circa tertiam et quartam domum, dum tamen sint presentes pro baptizando respondentes.

Tricesimus primus articulus. De oleo sancto chrismate infirmario et chrismatione episcopali non curant, sed faciunt risum. Iste articulus est erroneus negans duo sacramenta . . . confirmationis . . . et . . . extreme unctionis . . .

Tricesimus secundus articulus. Aquam benedictam cum sale dominicis diebus vocant urinam sacerdotum,

Tricesimus tertius articulus. Nullum festum colunt preter diem dominicum. Articulus iste fuit etiam hereticorum Valdensium.

Tricesimus quartus articulus. Ieiunia non curant.

Tricesimus quintus articulus. Contra canones instituerunt novam religionem vocando se fratres de lege diuina.

Tricesimus sextus articulus. Celebrant missam in indumentis et locis non consecratis et sine altari portatili; de ecclesia consecrata non curant, sed ubicunque necessitas impulerit siue in stabulo siue in molendino siue in refectorio super una tabula celebrant missam.

Tricesimus septimus articulus. Mulieres eorum clericam portant . . . Articulus . . . iste . . . ortum videtur habuisse ab errore pepusianorum, qui sacerdotale officium et sacerdotis honorem mulieribus attribuunt . . .

Tricesimus octavus articulus. Mulieres eorum faciunt omnibus communes . . .

„Laus Deo. Finitur compendium brevitatis causa compositum contra regni Bosne errores et hereticos articulos per Johannem de Turrecremata sacrosanctae romane ecclesie cardinalem.“

Kiadva: Monumenta Slav. Meridion. XXIII. Acta Bosnae, Fermendžin, Zagrabiae, 1892. 245—248.

LXXXII.

Vác, 1462. május 14.

Hunyadi Mátyás király az aradmegyei Sólomos várát mindenemű tartozékával Brandeisi Giskra Jánosnak adományozza, a ki megfogadta, hogy ezentúl neki és az ország szent koronájának híven és őszintén fog szolgálni.

Commissio propria domini regis.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacia etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod quia fidelis noster dilectus magnificus Johannes Gyskra de Brandis, capitaneus ducatus Austrie se ad servicia nostre maiestatis applicuit et amodo deinceps nobis et sacre corone regni nostri, quoadusque vixerit, semper fideliter et sincere servire promisit, ideo nos horum intuitu castrum nostrum Solymos vocatum in comitatu Orodienſi existens, simulcum omnibus villis, possessionibus et porcionibus possessionariis ad idem

castrum pertinentibus ac aliis cunctis eiusdem et earundem utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, fenetis, silvis, rubetis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarum decursibus, molendinis molendinorumque locis et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis ad idem et easdem ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus memorato Johanni Gyskra eiusque heredibus et posteritatibus universis de manibus nostris regibus dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum pariter et habendum salvo iure alieno harum literarum nostrarum vigore et testimonio mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Vacie, feria sexta proxima ante festum beate Sohpie vidue, anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo.

Eredetije : Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,724, hártya, belül ép pecsét.

LXXXIII.

Buda, 1462 augusztus 3.

Hunyadi Mátyás király megparancsolja Ungmegye nemesi rendjeinek, hogy az országgyűlésen a csehek kielégítésére megajánlott adót, egy kaputól egy aranyat, melyet a felső részeken, így Ungban is, bizonyos okok miatt fél forintba szállított le, fizessék meg, mert a Bresal Miklósnak és Hertwitowiczi Bartosnak Késmárk kibocsátásáért teljesítendő fizetés határnapja közeledik.

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gracia rex Hungarie . . . etc. fidelibus nostris universis et singulis nobilibus et alterius status possessionatis hominibus comitatus de Wng salutem et gratiam. Nostis bene, quod cum nuperrime in generali congregatione prelatorum et baronum ac regni nostri nobilium in hac civitate nostra Budensi celebrata per eosdem pro rectificatione metarum dicti regni nostri Hungarie et redemptione civitatis nostre Kesmark defensioneque ac alia urgente necessitate dicti regni nostri Hungarie contribucio unius floreni auri per totum regnum nostrum Hungarie disposita existat ipsaque contribucio ex certis causis in partibus nostris superioribus

ad medium floreni auri relaxata sit. Et cum iam tempus solucionis pro redemptione dicte civitatis nostre Kesmark generosis Barthos et Marcys fiende instat et appropinquat, ita ut solum tres ebdomades integre exhinc resultent, qui si dicta civitas in termino ad id deputato ab ipsis redimi non poterit et tempus illud insolutum preterierit, vos ipsi nostis, quanta disturbia et pericula illis partibus superioribus possunt evenire. Ut ergo dicte partes nostre superiores ab omnibus periculis et incommoditatibus, que per plurium annorum retroactorum cursibus variis fluctuacionum et adversitatum pericula per emulos forenses attrite fuerunt, in bona pace et quiete conserventur et ut eciam mete dicti regni nostri Hungarie tempestive redimantur solucionesque prefatis Barthos et Marcys non negligantur, volentes quod huiusmodi contribucionem medii floreni auri per dicatores nostros ad id deputatos pro tanta ardua necessitate perdicti regni nostri per penas in literis annotatorum prelatorum et baronum ac regni nostri nobilium specificatas de bonis et possessionibus vestris festinanter exigantur. Quapropter fidelitati vestre et cuiuslibet vestrum harum serie firmissime precipiendo mandamus, quatenus statim receptis presentibus nullo ampliori nostro mandato superinde expectato, omnibus exceptionibus, occasionibus et dissimulacionibus postpositis prescriptam contribucionem annotatis dicatoribus nostris per (populos et) iobagiones vestros extradare facere debeatis, ut cum eisdem prescripta ardua negocia dicti regni nostri debito tempore perficere valeamus, qui si secus feceritis, extunc commisimus et harum serie firmitus committimus fidelibus nostris comitibus vel vicecomitibus nostris et iudicibus nobilium dicti comitatus de Wng, ut ipsi vos et quemlibet vestrum ad extradacionem dicte contribucionis per occupationes possessionum, prout in literis dictorum prelatorum et baronum nostrorum continetur, irremissibiliter compellant et astringant auctoritate nostra presentibus ipsis in hac parte attributa mediante. Secus non facturi. Presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Bude feria tertia proxima post festum ad vincula beati Petri apostoli anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo.

Eredetiye : Csicsery-család levéltára, Magy. Orsz. Ltár, Dl. 31,792., papír, ép pecsét.

LXXXIV.

Kassa, 1462. szeptember 9.

Kálmáncsehi Domokos prépost meghagyja Ungmegye adószedőinek, hogy a már begyűlt pénzt azonnal szolgáltatassák át neki Késmárk kiváltására.

Egregii viri amici nostri. Serenissimus dominus noster Mathias rex Hungarie misit nos ad has partes, ut civitatem Kesmark et alias municiones, quas hucusque Barthus et Barczal tenuerunt, ad manus nostras reciperemus et nos illam sumpmam pecunie, in qua dispositio facta est, deponeremus ipsis. Ecce enim commisit vobis idem dominus rex, ut omnem pecuniam presentis contribucionis de illo comitatu ad manus nostras et hominis domini comitis Ladislai de Palocz dare debeatis. Quare rogamus vos (vobisque)¹ et in persona domini nostri regis requirimus vos, quatenus statim receptis presentibus omnem pecuniam, quam iam exegistis, huc portare et cum exactione residuitatis die et nocte festinare debatis. Nam si secus faceritis, extunc confunderetis negocium domini nostri regis, pro quo eciam vos dampnum et periculum pati possetis. Rogamus iterum atque iterum, secus non faciatis. Nos enim hic Cassovie pausare non poterimus. Datum Cassovie feria quarta proxima post festum nativitatis beate Marie virginis anno etc. sexagesimo secundo.

Dominicus prepositus ecclesie
sancti Nicolai de Albaregali ect.

2

Kívül: Egregiis viris dicatoribus et exactoribus presentis contribucionis in comitatu Wng constitutis amicis nostris dilectis.

Eredetiye: Magyar Orsz. Levéltár, Csicsery-cs. Itára, 31,797., papir, zárlatán pecsét nyoma.

LXXXV.

Szeben, 1462. szeptember 25.

Hunyadi Mátyás király utasítja az ungmegyei adószedőket, hogy a már begyűlt pénzt haladéktalanul szolgáltatassák át Kálmáncsehi Domokos prépostnak Késmárk kiváltására.

Commissio propria domini regis.

Mathias dei gracia rex Hungarie . . . etc. fidelibus nostris nobilibus Sigismundo de Chicher et Nicolao de Ze-

¹ Törölve.

² Megjegyzések kitörés miatt olvashatatlanok.

rethwa dicatoribus et exactoribus presentis contribucionis unius floreni auri in comitatu de Wng constitutis salutem et gratiam. Ecce nunc tempus instat, in quo generosis Bartus de Herthwykowicz et Martino Berczal pro redempcione civitatis nostre Kesmark et aliorum castrorum ultimam solucionem facere habemus. Ideo volumus et fidelitati vestre harum serie harum serie (sic) firmiter precipiendo mandamus, quatenus nulli penitus favendo in hac parte festinancius, ut fieri poterit, ipsam contribucionem exigatis ac tandem exacta huiusmodi contribucione universam pecuniam manibus fidelis nostri veneralibis Dominici prepositi ecclesie beati Nicolai episcopi et confessoris extra muros civitatis Albensis fundate dare et assignare debeatis, ut idem prefatis Bartus et Berczal huiusmodi solucionem ad . . .¹ facere possit, nec retardetis eundem quoquomodo huiusmodi pecunia, ne per negligenciam vestram et prior solucio nostra anichiletur. Secus non facturi. Datum Cibinii sabbato proximo ante festum beati Michaelis archangeli anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Csicsery-es. Itára, 31,798., papir, belül pecsét nyoma.

LXXXVI.

Szeben, 1462. szeptember 30.

Hunyadi Mátyás király Magyar Balázst a cseh latrokkal czimboráló Kassai János és Szaniszló, azután Albert és más nemesek birtokaival jutalmazza.

Relacio Emerici de Zapolya
supremi thesaurarii regii.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod cum universi conditor orbis reges et principes ad hoc terris et gentibus prefecerit, ut subiectum sibi populum iusticia inter se gubernent, bonos remunerent, malos autem condigna animadversione puniant, quatenus legem sui conditoris imitati nec bona irremunerata neque mala relinquant impunita, hoc itaque respectu consideravimus integram fidem ac multimoda servicia fidelis nostri dilecti egregii Blasii Magyar capitanei parcium superiorum

¹ Kitérve.

regni nostri, que ipse nobis et sacre regni nostri Hungarie corone impendit, nam ipse condam illustribus principibus dominis Johanni de Hwnyad comiti Bistriciensi alias gubernatori regni nostri Hungarie predicti genitori ac Ladislao similiter comiti Bistriciensi fratri nostris carissimis feliciū memoriarum in cunctis rebus fidei sue commissis fidelissime servivit, ipsis vero dominis genitore et fratre nostris, ut domino placuit, post sese vita functis, nobis quoque apud manus alienas in iniusta captivitate existentibus idem Blasius Magyar se et sua fortune casibus submittendo serviciis nostris et illustris domine Elizabet genitricis nostre carissime ita incuberat (sic), ut nec precio nec minis adversariorum nostrorum, qui tunc erant, victus est, sed animo forti fidelissime pro eliberacione persone nostre usque finem laboravit ac certavit et in eis faciendis non parva pertulit dampna, tandem quoque cum nos de manibus detentorum nostrorum liberati et in regimen huius regni feliciter electi fuisset, ad nos veluti dominum suum naturalem recurrit et lateri nostro adherendo, ea, que voluntatis nostre fuerunt, summo semper studio adimplevit, necnon contra Turcos ac latrones Bohemos et alios inimicos nostros et regni nostri contra idem regnum nostrum et nos sevientes viriliter pugnavit nuncque eas omnes res nostras, quas fidei sue committeremus, prudenter studet dirigere et exequi. Cupientes igitur nunc eidem Blasio Magyar premissorum meritorum et serviciorum suorum intuitu aliquam, cum in futurum amplius intendamus, favoris nostri vicem rependere, castrum Kazza vocatum et castellum sew fortalitium Wylchnow appellatum in comitatu Trinchiniensi habita, item possessiones et villas Kazza utramque Varalya, Kopecz, Rowne, Zawrathye, Misarow, Thwnezycze, Podhorye, Hlosa, utramque Hochkowcz ac Wylchie, Prwsina cum tributo in eadem exigi solito, necnon Ztredma et Zebedrwse vocatas in eodem comitatu Trinchiniensi habitas ad dictum castrum Kazza pertinentes, necnon opidum Baan appellatum similiter in dicto comitatu Trinchiniensi existens simulcum castello ac tributo in eodem habitis ac possessionem Ztrecze vocatam consimiliter in eodem comitatu Trinchiniensi adiacentem ad ipsum opidum Baan pertinentem, que Johannis et Stanislai filiorum Stephani de dicta Kazza ac Alberti filii Petri et aliorum nobilium de eadem Kazza prefuerant, sed per notam infidelitatis eorundem, quam ipsi ex eo, quod non veriti generalia decreta predecessorum nostrorum regum Hungarie regnique nostri et nostra ac penas in eisdem expressas, exterarum gentes et naciones in dicta castrum et castellum ac domos eorum

introducetes idem regnum nostrum pariter cum eisdem igne et gladio vastarunt ac a regnicolis nostris homagia et gravissimas alias exactiones extorserunt incendiaque et interempciones hominum ac captivaciones nobilium et aliarum personarum aliaque indicibilia dampna, iniurias, spoliaciones et diversorum malorum genera commiserunt insuperque castella et municiones contra dicta decreta sine annuencia nostra et regni nostri in detrimentum eiusdem regni nostri denovo edificaverunt atque latronibus Bohemis, qui se fratres appellabant, adherendo cum eis in omnibus malorum generibus, quibus iidem hoc regnum afficiebant, participes fuerunt et ad hec faciendo eis omni auxilio ac subsidio irritamentoque et occasione fuerunt, incurrerunt, ad sacram regni nostri Hungarie coronam consequenterque maiestatem nostram iuxta antiquam et approbatam eiusdem regni nostri consuetudinem ac contenta prefatorum decretorum rite et legitime devolute sunt, simulcum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, terris scilicet . . . memorato Blasio Magyar et per eum Clementi similiter Magyar fratri carnali eiusdem Blasii eorumque heredibus et posteritatibus universis animo deliberato et ex certa nostra sciencia ac deliberacione prelatorum et baronum nostrorum dedimus, donavimus et contulimus, immo damus donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda, possidenda pariter et habenda salvo iure alieno harum literarum nostrarum vigore et testimonio mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Cibirii feria quinta proxima post festum beati Michaelis archangeli anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo.

Eredetije : Magyar Országos Levéltár, Dl. 15,772., hártya, ép pecsét.

LXXXVII.

Késmárk, 1463. szeptember 16.

Szapolyai István a felsőrészek kapitánya értesíti a bártfaiakat Komorovszki Péter, Hertwitowicz Barthos s más bratrivezéreket ellenséges szándékairól; álljanak hadra készen s az ez ügyben Löcsén tartandó tárgyalásokra küldjenek két tanácsbelit.

Prudentes viri amici dilecti. Vestris amicitiiis volumus per presentes insinuare, quomodo magnificus Petrus de Komoro et Barthws de Herthykovecz, Prislaus de Domosycz, necn Resko cum ceteris certis et notabilibus huius regni devas

toribus in castro Zeephler unam generalem congregationem celebrarunt protractatibus fiendis, quibus ipsorum protractatibus conclusis dictus Petrus de Komoro e medio ipsorum serenissimo domino Mathia (sic) Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. regi, domino nostro graciousissimo, huic regno nobisque diffidatorie trevgas renunciavit, regiam maiestatem vilipendendo dictis inhonestis deturpando culpam sue serenitatis allegans, quia omnia premissa sibi vota non complevisset, nec tenere curaret, huiusmodi occasione inventa regie serenitati, huic regno et nobis difidavit, huic parti superiori universaliter devastaciones et incendia nititur inferre. Nam regia maiestas magna in distancia a nobis exstat, ne hoc regnum et hee partes superiores in periculum pristinum incurrant, quare vestras requirinus amicitias, quatenus omnibus hominibus et ingeniis vestris more bellico paratis fieri velitis, uti prioribus vestris amicitiiis scripsimus in literis, talibus ad resistendum, ne ignis prior per tales devastatores succendatur et has partes regni in periculum priorem (sic) iducantur (sic). Ceterum rogamus vos diligenter, uti duos consules e medio vestri [eligere] et ipsos a data presencium per octavam in civitatem Leuche [transmittere velitis], ubi et nos deo duce constituimur protractatibus huius cause [et aliorum] pro proventu et comodo huius regni et harum parcium proteccione fiendis. Ceterum lator presencium clarius declarabit. Ex Kesmark feria sexta proxima post festum exaltacionis sancte crucis anno etc. sexagesimo tercio.

Stephanus de Zapolya
capitaneus parcium superiorum.

Kivül: Prudentibus viris iudici et iuratis ceterisque consulibus
civitatis Barthffaw amicis nostris nobis dilectis.

Eredetije: Magyar Nemzeti Muzeum törzslevéltára, papir, zárlatán
pecsét nyoma.

LXXXVIII.

Buda, 1464. május 21.

Hunyadi Mátyás király a harminczadjövedelemből örök időkre
200 aranyforintot adományoz Trencsén városának, hogy segitsen a
huszita idők okozta szegénységén.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie
etc. memorie commendamus tenore presencium significantes,
quibus expedit, universis. Quod nos tum ad humillimam

supplicationis instanciam fidelium nostrorum circumsectorum Osvaldi de Zamard iudicis ac Petri Vylko et Venceslai Sandor dictorum iuratorum civium civitatis nostre Trinchiniensis per eos in ipsorum ac universorum civium et inhabitatorum eiusdem civitatis nostre personis nostre porrecte maiestati, tum etenim considerantes inopiam et paupertatem eorundem, in quam ipsi preteritis longissimis gverrarum temporibus et vexacione nonnullorum malefactorum devenire dicuntur, eisdem, ut ipsi de paupertate huiusmodi eorum aliquantulum relevari, maiorem curam et solitudinem ad edificacionem et municionem annotate civitatis eorum habere valeant, de illis tricesimis nostris regalibus, que de eorum propriis bonis et rebus in locis tricesimarum nostrarum exigerentur, ducentos florenos auri singulis annis gracie in perpetuum duximus relaxandos, imo relaxamus presencium per vigorem. Quocirca vobis fidelibus nostris universis et singulis tricesimatoribus nostris in quibusvis locis tricesimarum nostrarum pro tempore constituendis harum serie firmiter precipiendo mandamus, quatenus visis presentibus a modo in posterum a prefatis civibus et inhabitatoribus dicte civitatis nostre Trinchiniensis et eorum rebus et bonis prefatas tricesimas cum defectu dictorum ducentorum florenorum auri per nos eis modo premissis gracie relaxatorum exigere debeatis, nec eos aut eorum homines vel res et bona eorum propter ipsos ducentos florenos aliquomodo impedire presumatis. Secus non facturi. Presentes autem, quas secreto sigillo nostro, quo utimur, impendenti communiri fecimus, semper post earum lecturam reddi iubemus presentanti. Datum Bude secundo die penthecostes anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto, regni nostri etc.

Másolat : Magyar Országos Levéltár, Dl. 15,983.

LXXXIX.

Buda, 1464. junius 4.

Hunyadi Mátyás király megparancsolja Arad, Zaránd és Békés megyék adószedőinek, hogy Brandeisi Giskra Jánosnak a meghódolásakor megállapított ezer arany forintot adják ki.

De commissione propria domini regis.

Mathias dei gracia rex Hungarie etc. fidelibus nostris universis et singulis dicatoribus et exactoribus proventuum lucri camere nostre in comitatibus Orodienti, de Zarand et

de Bekes pro tempore constituendis, quibus presentes ostendentur, salutem et gratiam. Quia nos aliis literis nostris mediantibus fideli nostro magnifico Johanni Gyzkra de Brandis talem fecimus dispositionem, quod nos eidem pro suis fidelibus serviciis et conservacione castri sui Solmos vocati singulis annis mille florenos auri dabimus, quos quidem de proventibus predicti lucri camere nostre predictorum comitatum dandos et persolvendos deputavimus, ideo fidelitati vestre harum serie firmiter precipiendo mandamus, quatenus prefato Johanni Gyzkra aut hominibus suis ad id deputandis predictos mille florenos auri secundum contenta predictarum aliarum literarum nostrarum singulis annis dare et persolvere debeatis. Secus non facturi. Presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Bude feria secunda proxima post festum sacratissimi corporis Christi anno eiusdem millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto regni nostri anno septimo coronacionis vero primo.

lecta fiat relacio.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 15,999, hártya, belül törött pecsét.

XC.

Buda, 1464. julius 12.

Hunyadi Mátyás király a szabad város kiváltságaival ruházza fel Mezőkövesdet, hogy magához térjen abból a romlásból, melybe a huszita idők juttatták.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod nos volentes oppidum nostrum Mezokowesd vocatum in comitatu Borsodiensi existens de desolacione illa, in quam preteritis guerrarum temporibus devenerat, relevare et cives ac populos eiusdem sicuti fidelitate ita et numero augere, et de plenitudine nostre regie potestatis et gracia speciali in civitatem liberam prefecimus, volentes et decernentes, ut a modo deinceps eadem consequenterque cives, hospites et communitas eiusdem, que pro tempore fuerit, omnibus illis libertatibus, consuetudinibus, graciis et privilegiis, quibus alie civitates nostre libere in hoc regno nostro use fuissent et gavise, uti possint et gaudere. Specialiter autem et ampliori nostra gracia eisdem civibus pretacte civitatis nostre has infra scriptas libertates, prerogativas annuimus et concedimus, ut ipsi cives

nostri in dicta civitate nostra Mezokowesd commorantes presentes et futuri ab omni solucione tributaria in tributis regalibus in perpetuum exempti sint et libertati, nec unquam ad huiusmodi solucionem tributariam de quibuscunque rebus et bonis eorum faciendam sint obligati. Preterea concedimus, quod ipsi cives de frugibus et uvis, necnon et aliis quibuscunque rebus ipsorum nonas nullo unquam tempore solvere teneantur. Et quod nullus comes aut officialis noster in medio ipsorum morari vel de medio eorum aliqua victualia exigere et extorquere possit. Concedimus eciam, ut iidem cives nostri in pretacta civitate nostra Mezokowesd residentes tam, ut prefertur, presentes quam futuri nullam taxam ordinariam vel extraordinariam solvere teneantur, preterquam ducentos florenos auri, quos singulis annis circa festum pentecostes comiti castri nostri Diosgyor pro tempore constituto perpetuis successivis temporibus solvere debeant. Teneantur eciam iidem comites prefati castri nostri Diosgyor eosdem cives nostros pretactos in omnibus premissis ipsorum libertatibus ac aliis iuribus, terris scilicet arabilibus, pratis et omnibus utilitatibus ad eandem pertinentibus, signanter vero in silvis, quibus ipsi cives nostri hactenus usi fuerunt, tenere et protegere et defensare. Et ut huiusmodi nostra institutio libertatum perpetuum obtineat robur, presentes literas nostras pendentes (sic) et autentici duplicis sigilli nostri munimine roboratas eisdem civibus nostris duximus concedendas. Datum Bude feria quinta proxima ante festum beate Margarete virginis anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto regni nostri anno septimo coronacionis vero primo.

Másolat: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 16,031, papir.

XCI.

Buda, 1464. julius 20.

Hunyadi Mátyás király Nógrádmegye 1465. évi kamara hasznát, — öt telek után egy aranyforintot — Biró Lukács jászói prépostnak adja, hogy kielégíthesse Magyar Balázst Jászó megerősítésére fordított költségeiért.

De commissione propria domini regis.

Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie, etc. fidelibus nostris universis et singulis nobilibus et alterius cuiusvis status possessionatis hominibus comitatus Newgra-

diensis salutem et gratiam. Volentes nos monasterium beati Johannis Baptiste de Jazo de illa ruina, in quam idem temporibus retroactis per latrunculos Bohemos, qui alias partes superiores regni nostri in predam diripiebant, devenerat, reformare, castellum, quod de eodem monasterio contra dictos Bohemos factum est, a manibus fidelis nostri egregii Blasii Magyar, capitanei parcium superiorum regni nostri, pro certa summa pecunie, quam ipse Blasius Magyar ad edificacionem et conservacionem dicti castelli exposuisse asserit, per fidelem nostrum religiosum fratrem Lucam, prepositum eiusdem monasterii redimendum statuimus atque ad redemptionem dicti castelli Jazo universos proventus lucricamere nostre anni proxime venturi, videlicet millesimi quadringentesimi sexagesimi quinti, nobis et fisco nostro regio de medio bonorum et possessionumstrarum provenire debentes eidem fratri Luce preposito pro suo subsidio gracie duximus dandos et deputandos damusque et deputamus per presentes. Quocirca fidelitati universitatis vestre et cuiuslibet vestrum harum serie firmiter committimus et mandamus, quatenus dum tempus dicacionis et exaccionis prefatorum proventuum lucricamere nostre anni pretacti advenerit, ac per prefatos fratrem Lucam prepositum et Blasium Magyar vel homines ipsorum per eos ad hoc deputandos cum presentibus requisiti fueritis, extunc alio nostro mandato superinde non expectato eisdem huiusmodi proventus lucricamere nostre in medio populorum et iobagionum vestrorum dicare et connumerare permittere dicatosque et connumeratos more alias consveto de singulis scilicet quinque portis singulum unum florenum auri extradari et persolvi facere debeatis et teneamini. Alioquin commisimus et presentibus striccius comittimus fidelibus nostris comitibus vel vicecomitibus et iudicibus nobilium vestris, ut ipsi vos et quemlibet vestrum ad premissa facienda per omnia opportuna remedia et gravamina vestra in talibus fieri solita arcus compellant et astringant auctoritate nostra presentibus ipsis in hac parte attributa et iusticia mediante. Secus igitur facere non ausuri. Presentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Bude feria sexta proxima ante festum beate Marie Magdalene anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto regni nostri anno septimo coronacionis vero primo.

Eredetiye: Jászói prépostság házi levéltára, fasc. XI. no. 207, papir, belül ép pecsét.

XCII.

Zólyom, 1465. április 5.

Hunyadi Mátyás király adómentességet ad a zólyomlipesei várhoz tartozó Jeszenye falu lakosainak, hogy segítsen szegénységükön, melybe a csehek jutatták.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod nos tum ad humillime supplicacionis instanciam nonnullorum fidelium nostrorum per eos pro parte universorum populorum et iobagionum nostrorum in possessione nostra Jassena ad castrum nostrum Lypcze pertinenti commorancium nostre porrecte maiestati, tum vero considerata inopia et paupertate eorundem populorum et iobagionum nostrorum, in quam ipsi hys preteritis gwerrarum temporibus devenisse dicuntur, eosdem populos et iobagiones nostros ab omni tributaria solucione tam de personis quam de rebus et bonis ipsorum quibuslibet super tributo in opido nostro Lypcze exigi solito fieri debenda durante nostro beneplacito graciosè duximus eximendos et liberandos, immo eximimus et liberamus presencium per vigorem. Quocirca vobis fideli nostro egregio Damiano Horvath castellano castrorum nostrorum Wysegradiensis et Lypche prefati ac vicecastellanis per eum in eodem castro Lypche, necnon tributariis et officialibus suis in opido similiter Lypche constitutis, presentibus et futuris presencium noticiam habituris harum serie firmiter mandamus, quatenus visis presentibus prefatos populos et iobagiones nostros in prescripta possessione nostra Jessenye pro tempore commorantes ad solvendum huiusmodi tributum, tam, ut prefertur, de personis quam de rebus et bonis ipsorum quibuslibet super dicto tributo fieri debendum artare et compellere aut ipsos propter hoc contra formam premisse nostre graciosè exempcionis in personis, rebus et bonis eorum quibuscunque impedire, damnificare nequaquam presumatis, nec sitis ausuri modo aliquali gracie nostre sub obtentu. Presentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Zolio feria sexta proxima ante dominicam Ramispalmarum anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto, regni nostri anno octavo coronacionis vero primo.

Relacio Johannis Thws magistri ianitorum.

Eredetije: Magyar Országos Levéltár, Dl. 16,182., hártya.

XCIII.

Sajószentpéter, 1466. december 19.

Pálóczi László országbíró bizonyossága szerint Perényi János Talafusz János segítségével szétkergette a Pelsőczi (Bebek) Imre felhívására Gömör városába egybegyűlt gömörmegyei rendeket; viszont Talafusz János Perényi János támogatásával elfoglalta a jászói prémontrei kolostort.

Nos comes Ladislaus de Palocz iudex curie serenissimi principis domini Mathie dei gracia regis Hungarie . . . etc. damus pro memoria. Quod in congregacione nostra generali universitati (sic) nobilium comitatus Borsodiensis feria quinta proxima post festum beati Andree apostoli ex speciali comissione prefati domini nostri regis prope opidum nostrum Sayozenthpether vocatum celebrata in causa inter egregium Paulum filium condam magnifici Emerici waywode de Pelsewcz, pro quo Michael literatus de Nadasd cum procuratoriis literis nostris ut actor astitit, ab una ac similiter egregium Stephanum filium condam Johannis de Peren, in quem presens causa, mortuo ipso Johanne patre eiusdem Stephani, est condescensa, pro quo Paulus Chonthos de Nathafalwa cum procuratoriis literis similiter nostris ut in causam attractum (sic) comparuit, ab altera partibus per eundem Michaellem de Nadasd quedam litere nostre affirmatorie coram nobis in iudicio fuissent exhibite, mox idem Paulus Chonthos procurator dicti Stephani de Peren in eandem nostram exurgendo presenciam paria earundem literarum nostrarum affirmatarum eidem Stephano de . . .¹ per nos dari petiit iuris sui ad cautelam. Quarum tenor talis est: Nos comes Ladislaus de Palocz iudex curie etc. memorie commendamus, quod in congregacione nostra generali universitati (sic) nobilium comitatus Borsodiensis feria quinta proxima post festum beati Andree apostoli ex speciali commissione prefati domini nostri regis prope opidum nostrum Sayozenthpether vocatum celebrata Michael literatus de Nadasd in persona egregii Pauli filii condam magnifici Emerici waywode de Pelsewcz de medio aliorum in nostram exurgendo presenciam proposuit eo modo, quomodo circa festum beati Georgii martiris in anno, cuius iam undecima instaret revolutio, preteritum, dum videlicet prefatus Paulus quandam proclamatum congregacionem generalem convocatis universis nobilibus comitatus Gemberiensis ad opidum Gemer vocatum ratione et pretextu occupationis opidi Ilswa vocati

decz. 4.

1455.
ápr. 24.¹ Kimaradt: Peren.

et pertinenciarum eiusdem per magnificum Johannem de Peren facte facere et exsequi habuisset, tunc prefatus Johannes de Peren coadunato sibi Johanne Thalaffwz speciali emulo huius regni ad prefatum opidum Gewmer consequenterque ipsum Paulum et nobiles iam dicti comitatus ac testimonium capituli Agriensis protunc opido in eodem constitutus cum magna comitiva irruendo prescriptos nobiles comitatus predicti ac testimonium prescripti capituli repellendo eandem proclamatam congregacionem generalem exequi minime permisisset. Demum idem Johannes de Peren et alter Johannes Thalaffuz exinde redeundo, ipse Thalaffuz auxiliante sibi eodem Johanne de Peren claustrum Jazow vocatum in comitatu Abawywariensi habitum condescendendo fortalitiumque in eodem claustro erigendo et ex eodem fortalicio universas possessiones ipsius exponentis ad castrum suum Zard vocatum in comitatu de Thornia existens habitumque pertinentes omnino comburi et depopulari fecisset potencia mediante in preiudicium et dampnum dicti exponentis valde magnum. Et hoc vicecomiti et iudicibus nobilium iuratisque assessoribus dicte congregacionis nostre constaret evidenter, petens nos debita cum instantia, ut iidem vicecomes et iudices nobilium iuratique assessores [super premissis]¹ qualem de premissis scirent per nos requisiti faterentur veritatem. Cumque nos eosdem vicecomitem et iudices nobilium iuratosque assessores super premissis requisitos habuissemus, iidem ad fidem eorum deo debitam fidelitatemque datam domino nostro regi et sacro eius regio diademati observandam pro dicenda veritate et iusticia conservanda tacto dominice crucis signo prestitam per prefatos Johannem de Peren et alterum Johannem Thalaffwz omnia premissa et quevis premissorum singula eatenus, veluti proposita sunt, omnino perpetrata fuisse et extitisse unanimi et concordii testificatione mediante affirmarunt. In cuius assercionis testimonium presentes literas nostras patentes eidem Paulo filio dicti condam Emerici waywode duximus concedendas communi iusticia observata. Datum tredecimo die congregacionis nostre predictae in loco memorato anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto. Unde nos petitionibus annotati Pauli Chonthos procuratoris prefati Stephani de Peren in persona eiusdem nobis propterea porrecte inclinati tenorem prescriptarum literarum nostrarum affirmatoriarum de verbo ad verbum sine diminucione et augmento aliquali transcribi et transumpti presentibusque literis nostris patentibus inseri facientes eidem Stephano de

decz. 16.

¹ [] áthúzva.

Peren duximus concedendas iuris sui ad cautelam communi iusticia observata. Datum sextodecimo die congregationis nostre predictae in loco memorato anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto supradicto.

decz. 19.

Eredetije : Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 16,451., papir, pecsét nyomaival.

XCIV.

Nagyszombat, 1467. január 11.

Hunyadi Mátyás király megparancsolja a Kosztolány közelében lakó nemeseknek, hogy Podmaniczki László megkeresésére munkásaikat, szekereiket és hadiszereiket küldjék hozzá.

Commissio domini regis.

Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris universis et singulis nobilibus ac alterius cuiusvis status possessionatis hominibus prope et in circuitu fortalicii Koztholan vocati existentibus, quibus presentes ostenduntur, salutem et gratiam. Cum instante nobis magna necessitate parcium superiorum regni nostri contra istos Bohemos malefactores easdem partes superiores regni nostri vastantes, pro quorum expugnatione certis laboratoribus, curribus ac aliis ingeniis necessariis plurimum indigeamus, igitur fidelitati vestre firmiter mandamus, quatenus dum et quando per fidelem nostrum egregium Ladislaum Podmaniczky aut homines suos, presencium scilicet ostensores, requisiti fueritis, extunc huiusmodi laboratores et currus ac alia ingenia necessaria pro expugnandis dictis Bohemis ad nostram maiestatem citissime transmittere debeatis. Alioquin commisimus et presentibus striccius committimus ac plenam facultatem damus prefato Ladislao Podmaniczky et dictis hominibus suis, ut ipsi vos et quemlibet vestrum ad premissa facienda per occupationes possessionumstrarum ac alia gravamina vestra arcus compellant et astringant auctoritate nostra presentibus ipsis in hac parte attributa mediante. Secus non facturi. Presentibus perfectis exhibenti restitutis. Datum Tyrnavie die dominico proximo post festum Epiphaniarum domini anno eiusdem millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo regni nostri anno nono coronacionis vero tercio.

Eredetije : Magyar Országos Levéltár, Dl. 16,462., papir, pecsét nyoma.

XCV.

Szeben, 1467. október 21.

Hunyadi Mátyás király Hruszó várát, mert néhai Pelsőczi Bebek István hanyagsága miatt ismételtén a cseh rablók hatalmába jutott, még inkább, mert Pelsőczi Bebek György, az István fia hűtlenségbe esett, Szécsényi Pálnak adományozza.

Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris conventui ecclesie sancti Benedicti de Juxtagron salutem et graciam. Cum nos pro fidelitate et serviciis fidelis nostri Pauli de Zelchen aule nostre familiaris per eum nobis exhibitis et impensis castrum Hrusso vocatum in comitatu Barsiensi existens ac possessiones Kenezecz, Maholya, Kerezthwr, Fenyewkoztolyan, Lehotha et Zykawa in eodem Barsiensi et Zelchen in Nitriensi. item tributa in eisdem Kerezthwr, Fenyewkoztolyan exigi solita, necnon predia Zkychew, Kendy, Lewes, Baroth et Kyzlehotha vocatas in eodem Barsiensi comitatibus existentes ad idem castrum pertinentes, quod scilicet castrum et eius pertinencie alias condam Stephani Bwbek de Pelsewcz prefuissent; sed tum ex eo, quod preteritis gverrarum temporibus, dum latrones Bohemi partes superiores regni nostri igne et preda vastabant, prefatum castrum Hrusso propter incuriam et negligenciam eiusdem condam Stephani Bewbek ac incautam eius conservacionem plerisque vicibus ad manus prefatorum Bohemorum devenit, ex quo tandem ipsi Bohemi regno et regnicolis nostris gravissima dampna, incendia et nocumentorum genera intulissent, quod tandem non semel sed sepius ab eorundem manibus non sine magnis laboribus et expensis recuperatum est, tum vero et maxime per notam infidelitatis egregii Georgii filii condam Stephani Bewbek de dicta Pelsewcz, quam ipse ex eo, quod oblitus fidei et honoris sui Emerico comiti terre Scepusiensis, qui cum Johanne Groff . . .¹, adhesisset et partem eius fovisset, incurrit, ad sacram dicti regni nostri Hungarie coronam consequenterque collacionem nostram . . . devolute sunt . . . memorato Paulo de Zelchen et per eum domine Dorothee consorti sue ipsorumque heredibus et posteritatibus universis de manibus nostris regiis vigore aliarum literarum nostrarum donacionalium exinde confectarum imperpetuum contulerimus . . . Datum Cibinii in festo undecimmilia virginum

¹ Itt a király az erdélyi lázadást beszéli el.

anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo, regni nostri anno decimo coronacionis vero quarto.

A garamszentbenedeki konvent eredeti iktatólevelében: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 16,589., hártya, ép függőpecsét.

XCVI.

(Nagy-)Várad, 1468. január 26.

Hunyadi Mátyás király megparancsolja Arad, Zaránd és Békés vármegyék adórovóinak, hogy Sölymosi Giskra Jánosnak az ezer arany forintot adják ki.

Commissio domini regis.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie etc. fidelibus nostris dicatoribus et exactoribus tributi fisci nostri regalis in comitatibus Orodienzi, de Zarand et de Bekes constitutis salutem et graciam. Quia nos fidei nostro magnifico Johanni Gyskra de Sölymos pro suis fidelibus serviciis de prefatis comitatibus mille florenos auri per vos dari deputavimus, ideo fidelitati vestre firmiter mandamus, quatenus visis presentibus alio nostro mandato superinde non exspectato prefatos mille florenos auri annotato Johanni Gyskra vel homini suo presencium scilicet ostensori de dicto tributo fisci nostri regalis de prefatis comitatibus proveniente nostram ad rationem sine omni recusa et difficultate reddere et persolvere debeatis et teneamini. Secus non facturi. Presentes tandem apud vos reservetis expeditioni. Datum Waradini feria tertia proxima post festum conversionis beati Pauli anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo, regni nostri anno decimo, coronacionis vero quarto.

Eredetije: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 16.608., papir, belül pecsét.

XCVII.

Kapos, 1468. október 15.

Bacsikai István Ung megye alispánja s a négy szolgabíró jelenti Mátyás királynak, hogy Pálóczi László országbíró utasítására elvégezték a vizsgálatot Bacsikai Balázs leleszi prépostnak Csicseri Zsigmond ellen emelt panaszában.

Serenissimo principi domino dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. regi, domino eorum gracioso Stephanus

1458.

de Bachka vicecomes et iudices nobilium comitatus de Wngh obsequium perpetue fidelitatis nostre. Serenissime princeps et domine noster gracie, literas magnifici domini comitis Ladislai de Palocz inquisitorias pro parte venerabilis domini Blasii prepositi ecclesie sancte crucis de Lelez nobis directas, honore quo decuit, recepimus in hec verba: Comes Ladislaus de Palocz iudex curie serenissimi principis domini Mathie dei gracia regis Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. nobilibus viris comitti (sic) vel vicecomiti et iudicibus nobilium comitatus de Wngh debitam reverenciam cum honore. Dicitur nobis in persona venerabilis et religiosi fratris Blasii prepositi ecclesie sancte crucis de Lelez, quomodo in anno, cuius iam decima instaret revolutio, dum videlicet prefatus exponens ob metum perfidissimorum Bohemorum in castro Kewesd nuncupato residenciam habuisset, tunc Sigismundus de Chycher et Nicolaus filius eiusdem de possessione ipsius exponentis Kapos vocata in dicto comitatu de Wngh habita et pertinente eiusdem universas contributiones eidem exponenti provenire debentes exegissent et ad manus cuiusdam Thalafwz, domini scilicet ipsorum administrassent; preterea tempore in predicto prefati Sigismundus et Nicolaus de Chycher quadam dolositate, astucia excogitata prefatum exponentem de dicto castro Kewesd fide ipsorum mediante occasione reformationis pacis inter prefatos Bohemos et dictum exponentem fieri debentis in opidum Kapos predictum per nuncium eorundem evocari fecissent ipseque exponens fidei ipsorum confisus in dictum opidum venisset, tunc ipsum exponentem clam et occulte in captivitatem prefatorum insultorum Bohemorum eotunc in fortalicio Cheke residencium tradere voluissent, si se per revelationem iobagionum suorum in dicta Kapos commorancium fuge presidio defendere non valuisset, propter quod idem exponens pre timore omnia bona sua eotunc erga ipsum habita, puta ad valorem centum florenorum auri se extendencia, reliquisset, que idem Sigismundus et Nicolaus de sepefata Chycher unacum dictis Bohemis in ipsum exponentem congregatis et convocatis recepissent, consumpsissent et alias, quo ipsorum placuisset voluntati, fecissent potencia ipsorum mediante in preiudicium prefati exponentis et dampnum valde magnum. Super quo vestras nobilitates presentibus requirimus diligenter, quatenus unum vel duos ex vobis transmittatis, qui ab omnibus, quibus incumbit, meram de premissis experiantur certitudinis veritatem, quam tandem dicto domino nostro regi fideliter rescribatis. Datum Budeferia quinta proxima post festum exaltacionis sancte crucis

1468.
szept. 15.

anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo. Nos igitur mandatis ipsius domini comitis obedientes, ut tenemur, duos ex nobis, videlicet Sigismundum de Pinkolecz et Blasium de Haraszth iudices nobilium ad premissa inquirenda duximus transmittendos, qui demum exinde ad nos reversi nobis concorditer retulerunt eo modo, quomodo ipsi in comitatu de Wngh diligenter procedendo ab omnibus, quibus decuisset et licuisset, talem scivissent et conperissent certitudinis veritatem, ut omnia premissa et quevis premisorum singula sic et eo modo, prout tenor literarum ipsius domini comitis continet prescriptarum, facta extiterint et perpetrata. Datum in Kapos sabbato proximo ante festum beati Luce ewangeliste anno quo supra.

Eredetije: Leleszi prépostság házi levéltára, anni 1468. no. 343.,
papir, hátán öt pecsét nyoma.

XCVIII.

Arad, 1468. október 22.

Brandeisi Gyskra János az aradi káptalan előtt zálogba adja Borzlyuk városát tartozékaival egykor sárosi várnagyának, most sólymosi udvarbírájának Kniezics Mátyásnak ezer arany forintért.

Capitulum ecclesie Orodienensis omnibus Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris salutem in omnium salvatore. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod magnificus dominus Johannes Gyskra de Brandis coram nobis personaliter constitutus sponte confessus exstitit ministerio vive vocis eo modo: Quod quia ipse egregio Mathie Paan provisor curie sue pro suis stipendiis et salario plus quam mille florenos auri puri debitor existeret, nunc vero non haberet unde sibi solvere. Ob hoc ipse scilicet dominus Johannes Gyskra omnes et totales possessiones suas, opidum Borzlywk ac pertinencias suas, puta Pethymogyla, Petherfalwa, Zthanchofalwa, Lorandfalwa, Zthepanfalwa, Rodyncz, Herczefalwa, Dwdafalwa, Hernyakowczy, Abranfalwa, Alsozekhel, Felsezekhel, Erdeglyk, Alsókabolás, Felsekabolás, Zkomyath, Moissfalwa, Prebylfalwa, Hwzywpathak, Balykafalwa, Thekeresfalwa, Wathahaza ac Brathymafalwa, Handtak, Godynowcz, Felsewenecze, Alsowenecze, Kalynowcze, Brathymafalwa, Dragothafalwa et Zlawsynafalwa vocatas in Orodienensi et Themesienensi comitatibus existentes et habitas eidem Mathie Pan ac domine

Barbare consorti et filie Katherine vocate suis ipsorumque heredibus cum omnibus earundem utilitatibus et pertinenciis quibuscumque, terris videlicet arabilibus, cultis et incultis, silvis, pratis, fenetis, rubetis, spinetis, agris, pascuis, montibus, albis vinearumque promontoriis, aquis, piscinis, piscaturis ac aquarumque decursibus, molendinis, locis etiam molendinorum et generaliter quibusvis utilitatibus integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad easdem possessiones de iure pertinentibus pro mille florenis auri puri veri et iusti ponderis infra tempus redemptionis pignori obligasset, immo obligavit nostri in presencia tali modo, ut dum et quando temporum in processu idem Johannes Gyskra aut alii, quibus redimere congrueret, extunc persolutis prefatis mille florenis puri auri omni re estimabili exclusa redimere valeat atque possit persolutisque annotatis mille florenis puri auri, memorati Mathias Paan ac prefati (sic) consors et filia vel ipsorum successores levatis prius predictis florenorum auri quantitatibus in puro auro easdem opidum et possessiones ac pertinencias eiusdem cum premissis earundem utilitatibus absque omni litis strepitu remittere debeant et teneantur difficultate absque ulla. Assumpsit etiam prefatus dominus Johannes Gyskra prescriptos Mathiam Paan ac dominam Barbaram consortem et Katherinam filiam ac ipsorum successores infra tempus premissum in pacifico dominio prelibatarum opidi et possessionum ac earundem pertinenciarum contra quoscumque impetitores, causidicos et actores intra vel extra iudicium propriis suis sumptibus, laboribus et expensis protegere, tueri atque conservare coram nobis harum notarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum sabbato proximo post festum undecim milia virginum et martirum, anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo, presentibus ibidem honorabilibus dominis Ambrosio cantore, Stephano de Gyanthe custode magistris, Martino de Zombor, altero Martino de Jenew, Michaele de Kowazy, Ladislao de Pankotha et Gregorio de Apathfalwa ceterisque canonicis fratribus nostris in dei ecclesia regi sempiterno iugiter famulantibus.

Eredetije : Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 17,263., hártya, függő pecsét.

XCIX.

Buda, 1468. december 24.

Hunyadi Mátyás király utasítja a budai káptalant, tartson vizsgálatot Rédei János panaszában, a mely szerint Pásztori János a panaszostól a zagyvai erődben fészkelő csehek részére egyezség szerint küldött fejtálságot elrabolta.

. . . Mathias dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. fidelibus nostris capitulo ecclesie Budensis salutem et graciam. Dicitur nobis in persona Johannis de Rede, quod in anno, cuius iam undecima instaret revolutio, circa festum beathi Mathie apostoli tunc preteritum, populi et iobagiones ipsius exponentis in porcione sua possessionaria in possessione Cheke vocata in comitatu Newgradiensi existenti habita commorantes iuxta pactum et disposicionem cum Bohemis inimicis huius regni eotunc in fortalicio Zaghwa vocato constitutis factum homagium vulgo hold, ne per eosdem comburerentur et spoliarentur, scilicet unum vas vini, unam garletam de farina, sales, crocum et piper valencia sex florenorum auri, unum staminem de sindone in tribus curribus ferratis ac vigintiquatuor bobus, ipsos currus trahentibus, necnon unam garletam de avena, insuper quatráginta florenos auri puri prefatis Bohemis ad dictum fortalicium Zaghwa deducere et importare voluissent, cumque prope possessionem Thar vocatam in comitatu Hewesiensi existentem pervenissent, tunc Georgius de Chenkerhaza, Nicolaus Thamasy de Thamassfalwa, Petrus de Nadasd, Benedictus filius eiusdem, Nicolaus et Andreas filii Johannis ac Stephanus de eadem Nadasd nobiles alique quamplures familiares Johannis de Pazthoh ex commissione et mandato eiusdem, domini ut puta eorum in prefatos populos et iobagiones ipsius exponentis manibus armatis et potenciariis irruendo (áthúzva: ad castrum dicti Johannis ac Ladislai et Andree de Pazthoh Haznos vocatum importassent) ab eisdem premissa victualia currusque et boves, necnon quatráginta florenos auri antedictos auferendo ad castrum dicti Johannis ac Ladislai et Andree de Pazthoh Haznos vocatum importassent et impulissent ac tandem, quo eorum placuisset voluntati, fecissent potencia mediante in preiudicium et dampnum prefati exponentis valde magnum. Propter quos et que quatráginta florenos auri ac victualia dictis Bohemis non asportatos et non allata iidem Bohemi in prefata possessione Cheke consequenterque dictam porcionem possessionariam ipsius expo-

1457. febr.
24. körül.

nentis irruendo, ibique quendam Paulum parvum iobagionem ipsius exponentis nece miserabili interemissent, quatuordecim autem ex eisdem captivassent et ad prefatum fortalicium Zaghwa abduxissent, quos idem exponens ab eisdem producentis florenis redemisset, insuper iidem Bohemi dictam porcionem possessionariam dicti exponentis penitus et omnino ignis voragine consumsissent. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo presente Ladislaus Zalathay vel Johannes Bory aut Stephanus sive Mathias sew Petrus sive Oswaldus similiter Bory, neve Johannes Peres, sew Petrus de Thamafalwa aut Johannes Lyphthay, vel Philippus de Zantho vel Gregorius Selpy sive Johannes sew Laurencius de eadem aliis absentibus homo noster evocet prefatos Gregorium de Chenkerhaza et alios prenomatos ad octavas festi Epiphaniarum domini nunc venturi contra annotatum exponentem nostram personalem in presenciam rationem de premissis reddituros efficacem, lite pendente si qua foret inter ipsos non obstante, insinuans ibidem eisdem, ut sive ipsi octavis in predictis coram eadem nostra personali presenciam compareant, sive non, eadem ad partem competentem instancia satis faciet in premissis, quod iuri videbitur expediri. Et post hec huiusmodi evocationis et insinuacionis seriem cum nominibus evocatorum octavas ad predictas eidem nostre personali presencie fideliter rescribratis. Datum Bude in vigilia festi nativitatis domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo . . .

A budai káptalannak 1469. janár 21-én kelt eredeti leveléből, melyben jelenti, hogy eleget tett a parancsnak: Rédey-család levéltára (M. Nemzeti Múzeum), papír.

C.

Buda, 1471. február 6.

Hunyadi Mátyás király megerősíti Kniezics Mátyást Borzlyuk birtokában, a melyet ez néhai Giskra Jánostól vett zálogba.

De commissione domini regis.

Nos Mathias dei gracia rex Hungarie, Bohemie etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit, universis. Quod nos tum ad humilem supplicationem fidelis nostri egregii Mathie Pan de Knyesyce per eum nostre maiestati propterea porrectam, tum vero consi-

deratis fidelibus serviciis eiusdem per eum maiestati nostre iuxta sue possibilitatis exigenciam exhibitis, illam impignorationem seu inscriptionem, quam alias fidelis noster *condam* magnificus Johannes Gyzkra de Brandis de quodam opido suo Borzlywk vocato in comitatu Orodienſi habito ac villis Pethymogyla, Petherfalwa, Zthanchofalwa, Lorandfalwa, Zthepanfalwa, Rodyncz, Herczefalwa, Dwdafalwa, Hernyakowczy, Abranfalwa, Alsozekhel, Felsewzekhel, Ewrdeglyk, Alsokabolas, Felsewkabolas, Zkonjath, Moysafalwa, Prebylfalwa, Hozywpathak, Balykafalwa, Thekeresfalwa, Wathahaza, Brathynafalwa, Handrak, Godynowcz, Felsewenece, Alsowenece, Kalynowcze, Dragothafalwa et Zlawsynafalwa appellatis in predicto Orodienſi ac Themesiensi comitatibus existentibus omnino ad idem opidum pertinentibus adhuc vivens mediantibus litteris capituli ecclesie Orodienſis ipsi Mathie Pan ac domine Barbare consorti et puelle Katherine filie suis pro mille florenis auri fecisse dicitur. Sed et omnes litteras exinde consecutas, quarum omnium tenores presentibus pro sufficienter expressis haberi volumus, ratas, gratas et acceptas habentes eidem impignorationi sive inscriptioni ac aliis omnibus litteris in eisdem contentis, dummodo eodem rite et legitime existant emanate viribusque earum veritas suffragatur, nostrum regium consensum prebuimus, immo prebemus benivolum pariter et assensum salvo iure alieno harumstrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum Bude, in festo beate Dorothee virginis et martiris, anno domini millesimo quadringentesimo septvagesimo primo, regni nostri anno tredecimo, coronacionis vero septimo.

lecta et correcta in dictionibus salvo iure
alieno harumstrarum in cancellaria.

Eredetiſe: Magyar Orsz. Levéltár, Dl. 17,155., hártya, belül peccsét nyoma.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Adamiták 46.

Adács 354.

Adó 213, 215, 314, 327, 329, 338,
339, 370, 407, 419, 422, 423,
437, 439, 447.

Adómentesség 128, 129, 338, 446,
448.

Adószedők 129, 370, 414, 439,
444, 453.

Adózás 210.

Aegidius Carlerius 115.

Aeneas Sylvius Piccolomini 73,
86, 179, 182, 210.

Agárdi György 132.

Agyú 71.

Albert osztrák herceg 66, 68, 79,
81, 86, — király 375.

Albert temesi főesperes 156.

Állandó hadsereg 215, 346.

Alparét 157.

Általános felkelés 116.

Andreas Ratisbonensis 74.

Angermünde 112.

Anna angol királyné 15.

Apáczák 137.

Arad 455.

Aradi káptalan 455.

Aranyi István 132.

Árvák 74, 109, 112, 113, 115, 121,
123, 339.

Aschbach 143.

Augsburg 143.

Aussig 84.

Axamit Péter 183, 276, 283, 284,
287, 290, 293, 294, 303, 307,
308, 410, 421.

Bábolnahegy 157, 158.

Bacskai Balázs leleszi prépost
249, 453.

Bacskai István ungmegyei alispán
453.

Bácsi Simon pécsi főesperes 160,
161.

Bajmóczvára 100, 140.

Bakabánya 199, 379, 409.

Bakai Fábán 374.

— János 374.

Bakos Pál lippai várnagy 425.

Balázs leleszi prépost l. Bacskai
Balázs.

Balbinus 86.

Baliczki Miklós 215.

Bálint diák 154, 162, 164.

Bálint plebános 161.

Bálint szabómester 163.

Balogvára 317, 319, 345.

Baltenhageni Henning rektor 20.

Banderialis rendszer 129.

Bánfi Dezső 188.

Bánfi István 186.

Bánfi (Galgóczi) Miklós 132.

Bánfi Pál 141, 299.

Bányatized 230.

- Bányavárosok 182, 184, 409.
 Barátok 137, 220.
 Bárczaság 76.
 Bártfa 118, 130, 184, 211, 228,
 229, 230, 236, 268, 290, 315,
 384, 387, 389, 392, 399, 406,
 407, 411, 414, 415, 420, 425, 443.
 Bartossius 89, 115.
 Basel 104, 114.
 Baseli zsinat 95, 106, 110, 112,
 114, 122.
 Bátori Bertalan 139.
 Báttaszék 185.
 Bazin 90.
 Beaupère János 106.
 Bebek György 452.
 Bebek (Pelsőczi) Imre 202, 206,
 449.
 Bebek István 253, 452.
 Bebek Pál 449.
 Bechin 43.
 Bécs 90, 98, 208, 271, 402, 407,
 415.
 Bécsi inquisitor 147.
 Bécsujhely 207, 294.
 Beczkó 91.
 Békefi 146.
 Békekötés 289, 292.
 Belene 128.
 Benatky-Venetia 9.
 — Jerusalem 9.
 Benedek (XIII.) pápa 20, 21.
 Berbenckzi János 125.
 Berlin 112.
 Berzenczei Demeter 132.
 — Henrik 132.
 Berzevicze 192, 212.
 Berzeviczei István 275.
 Berzevicziek 212.
 Besztercebánya 199, 234, 379,
 409.
 Bethlehem-kápolna 18, 21.
 Bezold 73.
 Biblia 337.
 Bibliafordítás 164.
 Bikese 381.
 Bikesei Benedek 381.
 Bikesei Péter 381.
 Birodalmi rendek 75, 98.
 Biró Lukács jászói prépost 280,
 281, 291, 294, 295, 308, 390,
 446, 447.
 Blasius de Zalka 154.
 Blatniczka 77.
 Bódókafő 391.
 Bodolló 193, 218.
 Bodroghöz 249, 307.
 Bogáti András 67.
 Bogumilok 153.
 Boldvaszilas 291.
 Boldvavendégi 291.
 Boldvavölgye 291.
 Bóli Gergely 67.
 Bolognai egyetem 13.
 Borbála királyné 63, 89, 113, 138,
 359.
 Borkereskedés 128.
 Boroszló 57, 58, 59 stb.
 Borotini Blaskó 113, 114, 128, 363.
 Borzlyuk városa 325, 331, 455,
 458.
 Borzsek Dénes 124, 138.
 Bosnyákország 153.
 Bossányiak 119.
 Bossányi György 360, 364.
 Bosznia 433.
 Botfalva 218.
 Botos András 174, 184.
 Botos István 371.
 — Péter 371.
 Branda bíboros 80.
 Brandeis 179.
 — i 179, 198.
 Brankovics György 225, 226, 227,
 271.
 Bratrik 236, 277. stb.
 Bresal Miklós 183, 208, 213, 214,
 234, 239, 263, 291, 337, 341,
 346, 437, 439.
 Brczani Krka János 315.

- Brégai Henrik 144.
 Brenner Jakab 142.
 Brézó 251, 289.
 Brünn 56, 57, 58, 67.
 Bryzo I. Brézó
 Búcsú-bullák 25, 26, 368, 369,
 Buda 113, 122, 130, 294, 370,
 375, 376, 377, 381, 384, 392,
 408, 409, 412, 413, 414, 419,
 422, 425, 426, 432, 437, 443,
 444, 445, 446, 457, 458.
 Budai Balázs 154.
 Budai káptalan 457.
 Budamér 275.
 Budikfalva 340.
 Bujákvára 228.
 Buzlai László 299.
 Bzdencz 77.
Calixtus (III.) pápa 294.
 Capistranói János 294, 296.
 Caro 103.
 Carvajal János pápai követ 226,
 294, 296, 317.
 Cesarini Julián bíboros 104, 106,
 114, 115, 197, 201.
 Cham 191.
 Chlumi János 32, 33.
 Chlumi Henrik 32.
 Chmel 178.
 Chmelow erősség 316.
 Cilli Ulrik 174, 265, 269, 274, 299,
 405, 407.
 Cochlaeus 73.
 Colonna Ottó bíboros 23, 24.
 Compactata Pragensia 121.
 Compactatumok 123, 133, 134,
 137, 139, 148—150, 170.
 Condottiere 182, 183.
 Csáki László erdélyi vajda 157.
 Csanád 411.
 Csánki Dezső 340, 345.
 Csány 193.
 Csapek János 107, 109, 115, 124,
 176, 179, 192.
 Csapi László 83.
 Csapoly 381.
 Császári koronázás 104.
 Csaszlau 65, 76.
 Csaszlaui országgyűlés 67.
 Csavargók 208, 275, 277.
 Csebi János 399.
 Csécs 193, 218.
 Csehbrézó 340.
 Cseh (Lévai) László 197, 220, 376,
 383, 410.
 Cseh (Lévai) Péter 122, 125.
 Cseh (Sárói) László 194.
 Csejrow 70.
 Csejte 91.
 Cseke 297.
 Cseklész 91.
 Cselle 382.
 Csellevára 188, 377.
 Csengerházi György 297, 457, 458.
 Csetneki templom 335.
 Csicsér 218.
 Csicseri Zsigmond 218, 249, 282,
 388, 392, 453.
 Csirke Tamás 218.
 Csókafalva 128, 366.
 Csögi Simon 61.
 Csudák (Aranyosi) János 219.
 Csutai János 314.
 Csütörtökhely 292, 326.
 Czajka cseh kapitány 192, 292.
 Czamberka Miklós 315.
 Czudar Jakab 294.
 Czudar János 132.
 Czudar Miklós 196.
 Czudar Simon 132, 189, 310, 313.
D'Alloy Péter bíbornok 34—36.
 Dalmátok 59.
 Dán oláh vajda 227.
 Darholezi Pál 329.
 Daróczi Jakab 378.
 Debrőd 280.
 De Causis Mihály 32.
 Demokrácia 136.

Dénár 232, 233.
 Dengelegi Pongrácz 329.
 Derencsény 251, 255, 262, 340, 345.
 Derencsényi Imre 132.
 Derenk 319, 345.
 Detk 193.
 Dévény 62, 413.
 Dezentorok 151.
 Dézsma 129, 201, 218.
 Diákok 296.
 Diód 406.
 Diósgyőr 80, 352, 359, 446.
 Dlugoss 172, 187, 240, 242.
 Dobi László 212.
 Dobronya 212, 263, 378.
 Domazslicz 107.
 Dombai László 426.
 Domini Frigyes 196.
 Drágaság 338.
 Drežda 99.
 Dreždai Péter mester 40.
 Druget Bertalan 241.
 Druget István 241.
 Dubai Rohács 137.
 Dubai Venczel 32.

Ebendorfer Tamás 121.
 Edgar Emil 334.
 Eger 66, 114, 196, 391.
 Egervára 253.
 Egri káptalan 218, 389.
 Egri püspök 132.
 Egyetemes zsinat 103.
 Egyházi állam 25.
 Eizinger Ulrik 257, 258.
 Elefánti Miklós 67.
 Előfogat 213.
 Eperjes 117, 130, 184, 192, 211,
 213, 229, 230, 268, 384, 387,
 397, 398, 420, 422, 423.
 Építkezés 344, 345, 346.
 Érczhegység 75.
 Erfurt 84.
 Erik dán király 79.
 Ernyi Mihály 132.

Esztergom 130, 184, 300, 356.
 Esztergomi érsek 109, 132.
 Esztergomi káptalan 129, 220, 383.
 Erzsébet királyné 170—200.
 Eugenius (IV) pápa 106, 117, 155,
 160, 164, 368, 369.

Farlati 153.

Fegyverszünet 193, 201, 301, 309,
 314, 316, 318, 319, 321, 363,
 378, 416, 417.
 Fejérpataky 91.
 Feyerbánya (Bélabánya) 409.
 Fekete sereg 346.
 Félegyháza 371.
 Felséglevél (cseh) 135.
 Felsőhévvizek 185.
 Felsőújfalú 364.
 Ferenczesek 153, 160, 433.
 Fermendžin 155.
 Filibert coutancesi püspök 134.
 Flohel Péter 230.
 Flórencz 368, 369.
 Flórenczi zsinat 164.
 Forgács János 132.
 Forgács Péter 67, 132.
 Forradalmárok 56.
 Forradalom 159.
 Főkapitányok 206, 208.
 Földmívelés 337, 338.
 Fraknoi 198.
 Frangepan Bertalan 174.
 Frankfurt 86, 294.
 Frigyes meissenai örgróf 84.
 Frigyes római király 175, 177, 178,
 181, 183 stb.
 Futak 297, 411.
 Fülek 251, 345.

Gácsvára 251, 254, 262.

Galgócz 108, 128, 307, 366.
 Galsa 399.
 Gálszécs 241, 255, 307.
 Gang-hegy 68.
 Garai Dezső mácsói bán 56.

- Garai László 174, 184, 226, 299
 stb., 395, 396, 413.
 Garai Miklós nádor 56, 62.
 Garammelletti Szent-Benedek
 apátság 251, 254, 262.
 Gargói Keresztély 214.
 Gedealja 340.
 Gedefalva 375.
 Gedevára 140, 253, 340.
 Generale studium 13.
 Generalis kapitányok 122.
 Gerécsi Mihály 64.
 Gergely (XII) pápa 20, 21.
 Gilgenburg 142.
 Giskra János 179—346, 378, 382,
 384—389, 392—399, 402—405,
 409, 412, 414—420, 425, 431,
 436, 445, 453, 455, 459.
 Gölniczbánya 326.
 Gömörmegyei rendek 409, 449.
 Gömör vára 319, 345.
 Gömörvárosa 290, 449.
 Gremczér Ágoston 230.
 Grimleber Ulrik 143.
 Grünhagen 85.
 Gútori Nagy László adószedő 414.
 Gyalogság 73, 406, 414.
 Gyarmati Miklós 132.
 Gyarmatosítás 341.
 Gyarmatosok 339, 341.
 Gyöngyös 318.
 Győr 175, 184, 199, 290.
 Győri püspök 130, 132, 176.
 György bártfai jegyző 421.
 György szepesi prépost 117, 118.
 Győredi István 64.
Hadiszekerek 105, 451.
 Hagecius 85.
 Hainburg 201.
 Halle 84.
 Hanusfalva 314.
 Haram 357.
 Harasser Walter, a prágai egye-
 tem rektora 17.
 Harminczad 128, 211, 214, 215,
 263, 268, 270, 338, 365, 443.
 Hasenburgi Zbinkó prágai érsek
 19.
 Haskó 194.
 Hasznos vára 298, 457.
 Hatvan 318.
 Havaselye 76.
 Hédervári László egri püspök 252,
 253, 294, 306, 313, 391, 398.
 Hédervári Lőrincz 122, 174, 388.
 Hefe 115.
 Herestyéni György 101.
 Hernádnémeti 193.
 Hertwitowicz Bartos 291, 305,
 437, 439, 440, 442.
 Héthárs 297.
 Hibbe 118.
 Hidvégardó 249, 291.
 Hischra 179.
 Hochwaldi Zsófia 290.
 Hohenzollern Frigyes 75.
 Holeczler Konrád 407.
 Holiczki Elek 221.
 Hollóházi Lukács 231.
 Hollókő 198, 378.
 Holy Prokop 74, 84, 85, 86, 90,
 95, 96, 97, 99, 105, 107, 109,
 111, 112, 114, 123, 124.
 Homonna 241.
 Homonnai Bertalan 294, 391, 422.
 Homonnai István 294, 391, 422.
 Honvédelem 129.
 Honvédelem rendezése 131.
 Horkai Pardus János 115.
 Hornyán 118.
 Horvátok 59.
 Hosszuászó 371.
 Hős Miklós 350.
 Hrabori András 375.
 Hrabori Péter 151, 375.
 Hradisch 351, 355.
 Hradistya 340.
 Hradsin 60, 61.
 Hrussó vára 326, 400, 452.

- Hunfalvy Pál 151.
 Hunyadi János 185—296, 395—406.
 Hunyadi Jánosné 298, 299, 300, 416.
 Hunyadi László 285, 298, 299, 406.
 Hunyadi Mátyás 303—346, 419—458.
 Husz János 15, 16—38, 342, 343; 349, 434.
 Huszinetz 16.
 Huszitaadó 107, 122, 358.
 Husziták 39 stb.
 Husziták nevei Magyarországon 145, 146.
 Huszitaság 336.
 Hübner János mester 17.

Iglau 67, 134, 139, 148.
 Igló 117, 128.
 Illava 109, 110.
 Inquisitorok 160.
 Iscla 179.
 Iscera 179.
 Iskola 337.
 Isten igéje 121, 136.
 Isten országa 111, 136.
 Isten törvénye 111, 120.

Jan Jiskra 180.
 János bártfai puskaműves 313.
 János görög császár 164.
 János leitomisli püspök 41.
 János (XXIII) pápa 22, 24, 25, 32, stb.
 János selau barát 44.
 János vajda 212.
 Jánosházi Péter 310.
 Janowi Mátyás 9, 10, 11, 14.
 Jasterzebiecz Albert 143, 144.
 Jászó 291, 294, 295, 308, 390, 420, 447, 450.
 Jászói konvent 217, 220, 290, 291.
 Jászói prépost 236.
 Jászói prépostság 219, 290, 295.
 Jászok 59.

 Jedlicska Pál 330.
 Jena 84.
 Jenő városa 293, 294, 410.
 Jeszenye falu 338, 448.
 Jireček 149, 181.
 Jiskra 179.
 Joannes de Ragusio 106, 115.
 Joannes de Segovia 106, 107.
 Jobbágyság 157, 158, 337, 410, 427.
 Jobbágyság 180.
 Jodok kassai plébános 332.
 Jodok véglesi kapitány 183, 199.
 Jolsva 289, 290.
 Jung Péter körmöczi kamaraispán 230, 234.

Kachelmann 197.
 Kakas János 371.
 Kálmáncsehi Domonkos prépost 439.
 Kálnai Etreh Mihály 198, 378.
 Kálnai György 194.
 Kalvin 136.
 Kamara 185.
 Kamarahaszna 211, 319, 397, 401, 405, 427, 446.
 Kamenicz 154, 161, 163.
 Kamenicz Balázs 154, 161.
 Kanizsai Imre 174, 184.
 Kanizsai István 83.
 Kanizsai János 83.
 Kanizsai László 174, 296, 299, 358.
 Kapisztránói János I. Capistranoi.
 Kápolna 158.
 Kapos 453.
 Kaprinay 170.
 Karlstein 75.
 Karlsteini vágróf 180.
 Károly (IV.) császár 5, 13, 14.
 Karthausi barátok 117.
 Kassa 118, 130, 182, 184, 186, 187, 194, 200, 201, 211, 215, 229, 230, 244, 245, 295, 384,

- 387, 392, 394—396, 401, 405,
406, 412, 416, 418—420, 430,
439.
Kassai gyűlés 292.
Kassai János 440.
Kassai kamara 232.
Kassai pénzverő 185, 230, 232,
273, 417.
Kassai Szaniszló 440.
Kásméri Masa Mihály 399.
Katházi István 64.
Kautsky 49, 73.
Kázmér lengyel herceg 139—140.
Kázmér lengyel király 181, 237,
241, 310, 312.
Kehely, a husziták jelvénye 40.
Kelemen (VI.) pápa 13.
Kelyhesek 45, 121.
Kenéz Gergely lipcei kapitány
183, 199, 378.
Kerek Péter 360.
Kerek (Lipniki) Tamás 119, 151,
364.
Kereskedelem 337, 338.
Kereskedők 417.
Keresztés hadak 59.
Keresztes hadjárat 69, 79.
Keresztesek 60, 69, 105.
Keresztúr 107.
Késmárk 117, 119, 128, 140, 173,
192, 216, 291, 326, 338, 437,
439, 442.
Késmárki tanács 118.
Kétszín alatti áldozás 40, 136.
Kézművesek 296.
Kilenczed 158.
Kisfalud 259.
Kisgyarmati Miklós 139, 373.
Kismarton 113.
Kisnémeti 193.
Kisszeben 270, 314, 322, 426, 432.
Kistapolcsányi Kelemen 400.
Knauz 108.
Kniezics Máttyás 272, 293, 310,
326, 331, 341, 455, 456, 458.
Kocsivezetők 72.
— iskolája 72.
Koldulóbarátok 296.
Koldusok 236, 277.
Kolin 68, 124.
Kolosmonostor 158.
Kolosmonostori konvent 158, 159.
Kolowrat János 107.
Komároč 193.
Komárom 172, 184.
Kommunisták 47, 166.
Kömös erősség 316.
Komorovszki Miklós 183, 192, 227,
234, 235, 237, 239.
Komorovszki Péter 183, 227, 234,
235, 237, 239, 287, 289, 298,
307, 341, 346, 411, 442.
Komotau 64.
Kompolti István 56, 62.
Kompolti Pál 132.
Kompolti Péter 57, 62, 63.
Konrád mainzi érsek 75.
Konrád prágai érsek 39.
Konstancz 31—38, 349, 434, 435.
Konstanci zsinat 31—38, 39. stb.
Konstantinápoly 294.
Konstantinápolyi András 94.
Koribut lengyel herceg 76, 77,
78, 80, 81.
Kormányzó 210, 217, 222. sköv.
Kornis János 218.
Korogi János 184, 296.
Korpona 184, 212, 243, 263, 339,
385, 287.
Korponay 183, 322.
Kossowi Jodok 378.
Kostka Zdenkó 321.
Kostolomat 63.
Kosztolán 91, 315, 329, 330, 337,
451.
Kottanner Ilona 172, 259.
Kottanner János 259.
Koula 334, 340, 342, 344.
Kovachich 109.
Kozihradek 27.

- Kozolupi 180.
 Kölesönök 215.
 Königgrätz 137.
 Köre 354.
 Körmöczbánya 118, 184, 199, 211,
 243, 360, 362, 378, 384, 387,
 403, 409.
 Körmöczi kamara 264.
 Körmöczi pénzverő 185, 274.
 Krakó 75, 79, 171.
 Krakói egyetem 144.
 Krakowetz 27, 31.
 Kralován 108.
 Kremsieri Milics 8, 9, 11, 14.
 Križko Pál 340.
 Krósa János 57.
 Krummel 45.
 Krzki János 316.
 Kudelnik Velko 100.
 Kúnok 59.
 Kunratitz 63.
 Kurzolai János 156.
 Kusalyi Jakes Mihály 157, 189.
 Kuttenberg 59, 67, 68.
 Kuttenbergiek 52.
 Kuttenbergi katolikusok 67.

Ladwenko 183.
 Lánicz (falu) 193, 218.
 Lasoczki Miklós krakói dékán 200,
 245.
 László magyar király 172—302,
 401, 402, 407—414.
 László nápolyi király 25.
 Laurini János nyitrai kanonok 147,
 148.
 Lechniczi kolostor 117, 236, 283.
 Lechniczi perjel 117, 118.
 Lednicz vára 114.
 Legis-Glückselig 73, 82.
 Legitimitas 174, 176, 183.
 Lehota 340.
 Leibicz 78.
 Leitmericz 350.
 Lelesz 283, 388, 390, 399.
 Leleszi konvent 218, 388.
 Lelkiismereti szabadság 153.
 Lemmel János szebeni ispán 310.
 Lépes György erdélyi püspök 156.
 Léva 108.
 Lévai Cseh László I. Cseh László.
 Libetbánya 199, 379, 409.
 Lichnowsky 170.
 Likava 108, 118, 293.
 Lipan 124, 136.
 Lipese 99, 211, 338, 378.
 Lipniczvára 42.
 Lipnik 360, 361, 364.
 Lipniki Kerek Tamás I. Kerek
 Tamás.
 Lipolcz 212.
 Lippa városa 325.
 Lippert 13.
 Litvavára 323.
 Loserth 26, 147.
 Losonecz 251.
 Losonezi Albert 427.
 Losonezi csata 252.
 Lovasok 406, 414.
 Lőcse 119, 184, 211, 283, 338,
 384, 387, 442.
 Lubló 234, 235.
 Luck 94.
 Ludány 355, 365.
 Ludányi László 355.
 Ludányi Tamás 394.
 Ludasok-huszták 146.
 Ludolf sagani apát 58.
 Lukács jászói prépost I. Biró
 Lukács.
 Lundenburg 68.
 Lutherанизmus 336.

Maeskakővára 328.
 Magdeburg 84, 143.
 Magyar Balázs 305, 306, 308, 314,
 440, 447.
 Magyarbród 90, 91, 140.
 Mainz 86.
 Majtényi György 262.

- Makowecz János 216.
 Makrancz 193, 218.
 Maleschau 137.
 Mara szultána 225.
 Marczali György 139.
 Marczali Imre 173.
 Marczali János 395, 396.
 Marienburg 312.
 Márka 232.
 Márkai Jakab inquisitor 152, 155,
 156, 159, 160—163.
 Maróti János 99, 100, 351.
 Márton (V.) pápa 42, 58, 74, 76,
 92.
 Márton szerzetes 218.
 Mährisch-Neustadt 76.
 Meliczi Pasek sárosi kapitány 233,
 270.
 Menedékkövi karthauziak 236,
 283.
 Mezőkövesd 245, 445.
 Mies 86.
 Miesi Jakab 40.
 Miklós pápa 245.
 Miklós szerzetes 143.
 Miklós troppai herczeg 95.
 Mikulás 180.
 Milánó 106.
 Misle 307.
 Mislenicze 116.
 Mladwanek 183.
 Mladwanko 183, 346.
 Modor 90, 128, 366.
 Modrák Katalin 218.
 Modrák Pál 193, 194, 217, 230,
 261, 263, 294, 299, 402, 404.
 Mohamed szultán 293, 296.
 Moldva 163, 164, 165, 433.
 Mosticius poseni várnagy 80.
 Murad szultán 76, 197, 226, 227.
 Murány 289, 345.
Nádasdi Mihály diák 449.
 Nádasdi Péter 298.
 Nagy Antal 158.
 Nagyida 193, 194, 212, 217, 218,
 243, 362, 387, 402.
 Nagykövesd 249, 454.
 Nagymester 142.
 Nagymihályi András egri kanonok
 218, 392.
 Nagynémeti 193.
 Nagyrőcze 340.
 Nagyszombat 88, 90, 98, 108, 112,
 113, 118, 125, 128, 129, 184,
 194, 329, 339, 352, 363, 367,
 370, 451.
 Nagyszombati apácák 113.
 Nagyvárád 421, 453.
 Namslau 140.
 Nándorfehérvár 197, 294, 296, 370.
 Nátafalvai Csontos Pál 449.
 Natiók a prágai egyetemen 14,
 20, 21.
 Nebojsza Péter 202.
 Neczpáli György 57, 63, 163.
 Neczpáli László 57, 63, 125, 141, 185.
 Négynyelvű kihirdetés 149.
 Négy prágai czikkely 47, 61, 76,
 120, 148.
 Németbród 68, 69.
 Német fejedelmek 86.
 Német lovagrend 77.
 Nemzetgazdaság 337.
 Népoktatás 50, 337.
 Neuburg 63.
 Neuhaus Menyhért 94, 95, 170.
 Nimburg 63.
 Nofri Bardo 100.
 Nofri Jakab 100.
 Nofri János 100.
 Nofri Lénárd 100, 107, 358.
 Novitarg 328.
 Nöemanczipáczió 48.
 Nőközösség 48, 436.
 Nürnberg 66, 75, 86, 102, 104, 358.
 Nyelvhatás 34, 342.
 Nyitra városa 108, 109, 184, 394.
 Nyitrai káptalan 394.
 Nyitrai püspök 89, 147.

- O**esko selmeczi kapitány 199.
 Odrováczi Péter 192, 196.
 Ófalu 116.
 Oláhok 59, 333.
 Olesniczki Sbignev krakói püspök
 116, 143, 173, 235, 237, 238,
 240, 245, 256.
 Olmücz 81.
 Oporowi Ulászló 80.
 Orebhegye 58.
 Orebiták 58.
 Ország Judit 325, 331.
 Ország Mihály 139, 206, 333, 373,
 382, 395, 396, 419, 422, 427.
 Országnagyok 394, 395.
 Országos tanács 209, 210, 217,
 219, 226, 227, 228, 240.
 Országrendek 341.
 Osgyáni Bakos Pál 300, 315, 425
 Ost László 139.
 Ostrohvara 274.
 Ozdin 289, 319.
 Ozorai Pipo 56, 59, 67, 68, 79.
 Oxfordi egyetem 14, 15, 17.
 Őke 373.
Paan Mátyás, I. Kniezics Mátyás.
 Pakomierzsziczi Csecsek Henrik
 175, 179.
 Pakosi Imre 375.
 Pál sági prépost 220, 383.
 Palaczky 303.
 Palásti György 64.
 Palásti István 101.
 Palásthy Pál 64.
 Paleczki István 15, 18, 24, 26, 32.
 Pallosjog 351.
 Palocsavára 230, 242, 293, 297, 323.
 Pálóczi György esztergomi érsek
 90, 91, 129, 161, 356, 357.
 Pálóczi Imre 56, 62, 132, 352.
 Pálóczi János 294.
 Pálóczi László 217, 292, 300, 310,
 315, 383, 395, 423, 424, 425,
 439, 449.
 Pálóczi Máté 56, 62, 91, 352, 357.
 Pálóczi Simon 294.
 Panyi Demeter 194.
 Panyok 193.
 Panszlavizmus 75, 170.
 Pápai alkövet 67.
 Pardubiczi Ernő prágai érsek 5.
 Párisi egyetem 13.
 Passauiak 86.
 Pásztói János 298.
 Pata 317, 318, 319, 345, 346, 427.
 Pavia-sienai zsinat 79, 103.
 Payne Péter 95.
 Pazdiesi Miklós 231.
 Pécsi püspök 161.
 Pécsi Tamás 162.
 Pécsváradi apát 130.
 Peliskei Onofri 100.
 Pelsőczi István 401.
 Pénzverés 232, 233, 273, 274, 412.
 Pénzverő 185.
 Perény 193.
 Perényi István 83.
 Perényi János 83, 119, 125, 132,
 184, 187, 193, 218, 292, 294,
 298, 301, 362, 402, 404, 405,
 416, 418, 449, 450.
 Perényi Miklós 83, 89, 192.
 Perényi Péter 67, 402.
 Pest 383.
 Péter jászói szerzetes 390.
 Pető (Gersei) László 67, 132.
 Petrus Zatecensis 115.
 Pietrikow 311.
 Pikárdok 46, 66.
 Piliskei Noffriak 366.
 Pilsen 52, 123, 124.
 Pisai zsinat 19, 20.
 Pisetum 232.
 Pobor István 64.
 Pobor János 352.
 Podiebrad (város) 63.
 Podiebrad György 183, 221, 229,
 256, 257, 269, 279, 303, 304,
 305, 306, 320, 431.

- Podiebrad Viktorin 63.
 Podmaniczki László 420, 428, 429, 451.
 Podolin 140, 192, 234, 235.
 Pohárnok (Berzeviczi) István 108.
 Polgárháború 300.
 Poltár 340.
 Poltári Sós László 378.
 Pommeránia 79.
 Postupiczki Kostka Zdenkó 320.
 Pozovai Jakab 316.
 Pozsony 66, 89, 90, 94, 95, 96, 97, 99, 101, 102, 130, 184, 189, 267, 363, 366, 367, 375, 397, 400, 401, 413, 431.
 Prachaticzi Keresztély 15, 138.
 Prága 5, 6, 8, 9, 13, 19 stb. 365, 370.
 Prágai compactatumok 121.
 Prágai egyetem 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22 stb.
 Prágai inquisitor 22.
 Prágai Jeromos 15, 17, 38, 144, 146.
 Prágai Pál 147, 148.
 Prédikátor 143.
 Prémontrei barátok 294, 308.
 Primatus (pápai) 153.
 Privigye 114, 128, 365.
 Prokop, l. Holy Prokop.
 Prokupek 74, 100, 105, 107, 109, 124.
 Próna városa 327.
 Przdam-kelyhesek 137.
 Przemek troppauai herceg 95, 107.
 Przibiszlav-vára 74.
 Ptacek Henrik 170, 177.
 Puskapor 70.
Rabi 73.
 Rabló-állam 278, 343, 344.
 Rablók 277.
 Rácok 59.
 Radicshegy 293.
 Radkersburg 226.
 Radkói Péter berzeviczei kapitány 239.
 Ratkó 340.
 Ratkói templom 334.
 Ratkowiezi Péter 337, 346, 428, 429.
 Rédei János 297, 457.
 Regensburg 75, 143, 294.
 Retzvára 84.
 Revistyevára 194, 212, 326, 387.
 Rezegei György 62.
 Richárd (II.) angol király 15.
 Richnóvára 193, 212, 319, 321, 387, 389, 405, 430, 432.
 Rigómező 226.
 Rimaszécs 319.
 Rimaszómbat 231, 255, 399.
 Rokiczana János 85, 115, 121, 137, 138.
 Rosenberg Ulrik 67, 123, 170, 177.
 Rozgonyi György 56, 89, 129, 186, 188, 189, 206, 212, 371, 377, 385, 388, 394.
 Rozgonyi István 56, 63, 64, 89, 129, 140, 174, 186, 188, 194, 375, 377, 381.
 Rozgonyi János 174, 184, 395, 396, 426, 432.
 Rozgonyi Lőrincz 174, 255.
 Rozgonyi Osvát 174, 184, 288, 293, 410, 426.
 Rozgonyi Rajnárd 174, 262, 296, 426, 432.
 Rozgonyi Sebestyén 299, 306, 307, 318, 419, 420, 430.
 Rozgonyi Simon 173, 174, 189, 193, 196, 198, 201, 377.
 Rózsahegy 125, 362.
 Rozsnyó 192, 251, 255, 289, 290, 345, 409.
 Ruprecht német király 19.
 Ruschel Keresztély főbányafelügyelő 274, 409.
 Ruszdorf 369.
 Ruszkinócz 117.
 Ruténok 59.

- S**aaaz 66.
 Saecularisatio 136.
 Sáfár (Tornai) István 132.
 Sáfár Péter saskői kapitány 183, 199, 378.
 Saffranecz 140.
 Sági monostor 250, 262, 383.
 Sági prépostság 220.
 Sajónémeti 317, 319, 345, 346, 449.
 Sajószentpéter 449.
 Sajóvára 319.
 Salgóvára 317, 319, 345.
 Salvus conductus 349.
 Samatuli Vincze 189.
 Sándor moldvai vajda 145.
 Sándor (V.) pápa 21, 22.
 Sánkfalva 350.
 Sánkfalvai Hős Miklós 61, 350.
 Sári Péter fehérvári kanonok 431.
 Sarlóí egyezség 327.
 Sárospatak 308.
 Sárosvára 184, 212, 309, 319, 321, 322, 387, 432.
 Sasinek Ferencz 325.
 Saskő 212, 378, 387.
 Savnik 326.
 Savniki apátság 117, 234.
 Sátoralja-Ujhely 424.
 Schellendorf Márk 183, 194, 199, 378.
 Schlick Gáspár 183, 209, 212.
 Schwamberg Bohuszlav 74, 84.
 Scithia 433.
 Sebesi László 398.
 Selaui János 58.
 Selmezbánya 197, 199, 378, 409.
 Semsei Frank 236.
 Sendel János richnói kapitány 214.
 Serkei Eusták 132.
 Serkevára 251, 319, 345, 428.
 Siena 130, 360.
 Simonyi Imre 194.
 Sitkei Mihály 67.
 Siwart János 147.
 Sízmatikusok 153, 163.
 Skultéty József 181, 342.
 Smikauszki Henrik 315, 328.
 Smikauszky János 107, 109, 125, 175, 179, 183.
 Smizsány 117.
 Sójövedelem 339.
 Sólymosi Giskra János, I. Giskra János.
 Sólymosvára 325, 331, 436.
 Somodi falu 241.
 Somogy 117.
 Somorja 375.
 Somoskövéra 317.
 Somosvárosa 229.
 Somszegi László 67.
 Sopron 130, 178, 370.
 Sós György 132.
 Sós Miklós 132.
 Spáczai Márton 360.
 Speier 349.
 Stefaneschi Péter bíboros 27.
 Stibor vajda 24, 90, 99, 100, 101, 109, 122.
 Stiboriczi Nikolojko 125.
 Stitnj Tamás 13.
 Stock János szepesi prépost 333.
 Stockerau 91.
 Stolec György 214.
 Stoósz 391.
 Strany 89, 91.
 Strassniec 304.
 Straubing 102.
 Strazsniezi Bedzsich 115.
 Swehla János 278, 327, 329, 330, 346.
Szabadlegények 275.
 Szaczava 68.
 Szakolcza 89, 90, 100, 118, 125, 366, 373.
 Szalánczvára 213.
 Szamobor 187, 188.
 Szamosardó 333.
 Szandavára 345.
 Szandecz 238.
 Szaniszló leleszi prépost 388, 390.

- Szapolyai Imre 321, 430.
 Szapolyai István 321, 323, 328, 442.
 Szárdvár 249, 289, 291.
 Szarkafalva 360, 361, 364.
 Szarkafalvi István 119.
 Szászok 153.
 Szeben 439, 440, 452.
 Szécsényi László 132, 198, 202, 378.
 Szécsényi Osvát 132.
 Szécsényi Pál 452.
 Szécsi Dénes esztergomi érsek 174, 176, 184, 395, 396.
 Szécsi Frank 132.
 Szécsi Miklós 241.
 Szécsi Tamás 174, 184, 185.
 Szekér 70, 71, 124, 184.
 Szekérvár 71, 100, 124.
 Székely Tamás 241, 281.
 Székelyek 59.
 Székesfehérvár 130, 134, 156, 174, 176.
 Szelencs 375.
 Szempez 91.
 Szempte 113, 128, 358, 366.
 Szenicz 90.
 Szentandrásfalu 291.
 Szentandrás tábor 141.
 Szentgyörgy 90, 128, 318, 366, 376.
 Szentgyörgyi grófok 132.
 Szent István-kolostor Losoncz mellett 251, 252, 254.
 Szentkereszti István 61.
 Szentlászló 381.
 Szentléleki Gáspár 67.
 Szentléleki Zsigmond 67.
 Szentlőrinc 394.
 Szentmárton 199.
 Szentmártoni apát 130, 132.
 Szentmártoni Nagy Simon 313.
 Szentmiklósi Pongrácz 185, 202, 206, 209, 227, 234, 237, 243, 249, 256, 316.
 Szentpéter vára 315.
 Szent Tamás hegye 185.
 Szepesi káptalan 219.
 Szepesi tizlándzsások 130.
 Szepessümege 117, 368.
 Szepesvára 212, 323, 326, 385, 388, 408.
 Szepsi városa 241, 242, 243, 249, 255.
 Szerdahelyi Pál 67.
 Szerdahelyi Péter 381.
 Szerdahelyi Tamás 67.
 Szered 394.
 Szerémség 159, 165.
 Szerződés 211, 324.
 Szeszta 193.
 Szikszó 193, 302.
 Szikszói templom 335.
 Szilágyi Mihály 299, 300, 301, 303, 416.
 Sziléziai hercegek 77.
 Szina 208.
 Szinyértelke 354.
 Szobonyai László 194.
 Szocialisták 47, 159.
 Szociális törekvések 344.
 Szombathely 188.
 Szomolnok 243, 391.
 Szögliget 291.
 Szőlőművelés 128, 338, 367, 427.
 Sztrecsényi várnagyok 128.
Tabor 43, 45, 59, 139, 194.
 Taborítók 45, 47, 48, 50, 59, 85, 90, 95, 100, 116, 117, 118, 121, 123, 337, 339, 370.
 Tachau 75, 86, 105.
 Tagányi Károly 125.
 Talafusz János 183, 196, 213, 218, 233, 234, 239, 249, 261, 269, 270, 280, 290, 297, 298, 300, 307, 309, 313, 314, 315, 327, 329, 337, 346, 389, 392, 401, 405, 414, 424, 449, 450, 454.
 Tallóczi János 197.
 Tallóczi Matkó 173.

- Tamás diák 154, 162, 164.
 Tamási Henrik 56, 157, 174, 184.
 Tamási László 56, 174.
 Tanczini János krakói palatinus 131.
 Tapolcsány 118, 119, 125, 184,
 212, 309, 375, 385, 387, 422.
 Tar 457.
 Tarczai Tamás 297.
 Tarfalu 297.
 Tari Rupert 132, 189, 207.
 Tarkóvára 297.
 Tárnok Demeter 231.
 Társadalmi hatás 343.
 Taus 105.
 Teleki 189.
 Telekkatonaság 131, 157.
 Telepések 340.
 Temesvár 298.
 Tepla-hegy 323.
 Teplicz 108, 117, 118, 128.
 Terebes 424.
 Terling 128, 366.
 Testvérek 236, 277.
 Theobaldus 75, 86.
 Thorgau 99.
 Tidew-rév 141, 163.
 Tiem Vincze passauai dékán 25.
 Tiszolczy templom 334.
 Tisztítóhely 153.
 Tizedjog 158.
 Tokajvára 184, 212, 300, 301, 385,
 387, 418.
 Tomek 13.
 Tornai Szilveszter 219, 280, 281, 294.
 Tornai templom 335.
 Tornavára 219, 280.
 Tótok 59, 342, 343.
 Tótság 180, 181.
 Towaczowski János 90.
 Tractatus de ecclesia 28.
 Trczeska János 235.
 Trebitsch 331.
 Trencsén 65, 67, 118, 338, 431, 443.
 Trevisoi Tádé 240.
 Trieri érsek 86.
 Trocnow 70.
 Trocnowi Zsizska János I. Zsizska
 János.
 Turán 108, 128.
 Túrócz-Szent-Márton 108, 118, 128.
 Turzó György 234, 408.
 Tűz János ajtónállómester 448.
 Tüzérség 73.
 Uderszki 308, 309.
 Udvertartás 213.
 Ujbánya 199, 379, 409.
 Ujfalu 193.
 Ujlaki Bálint 162.
 Ujlaki Dénes ferenczrendi barát 164.
 Ujlaki Miklós 139, 174, 185, 206,
 294, 299, 300, 395, 396, 410.
 Ujvár 193, 235, 262, 309, 319,
 321, 322, 428, 429.
 Ulászló lengyel király 75, 76, 77,
 78, 79, 80, 81, 85, 92, 93, 115.
 Ulászló magyar király 171—205,
 376, 377, 381, 402.
 Ulm 123.
 Ungnad János 207.
 Ungmegyei rendek 424, 437.
 Upor László 321.
 Utraquisták 45.
 Vác 436.
 Váci egyezség 324, 436.
 Váci püspök 200.
 Vadász 193.
 Vadna 306.
 Vágbesztercze 118, 367.
 Vágújhely 91.
 Vágújhelyi kanonokok 236.
 Vaján 218.
 Valdensisek 434, 436.
 Valgata Márton 183, 251, 255,
 307, 346.
 Vallásújítók 56.
 Vám 229, 365.
 Vámmmentesség 214, 339.
 Váracskok 345, 346.

- Várad 138.
 Várad püspök 156.
 Várak 346.
 Várdai Pelbárt 67.
 Varin (Várna) 108, 118, 128.
 Vármegye 213, 214.
 Vármegyei gyűlések 130.
 Városok 417.
 Vasvári Balázs várad kanonok 308, 421.
 Vássonfahérités 229.
 Vechta Konrád prágai érsek 61, 65.
 Végles 211, 378, 387.
 Velejte 193.
 Venezel (IV.) cseh király 12, 15, 19, 20. stb.
 Venczel mester alkanczellár 360.
 Veszely 77, 90.
 Veszprém 410.
 Veszprémi káptalan 410.
 Veszprémi püspök 130, 132.
 Vidaföldi János diák 310.
 Világosvára 223.
 Visegrád (Visegrad, Wysegrad) 62, 63, 65, 353, 355.
 Vitéz János 267, 299.
 Vitkov-hegy 60, 62, 70.
 Vitold litvai nagyfejedelem 76, 77, 78, 79, 80, 85, 93, 94, 102, 103.
 Vörös kolostor 117.
 Vöröskő 128, 186, 366.
- W**adding 155.
 Wagedrüssel 326.
 Waldhauseni Konrád 8, 9, 11, 18.
 Waldsteini Woksa 26.
 Wartenberg Zdenkó 41, 51, 57, 58, 67.
 Wenzelstein 63.
 Wiclf (Wykleff) János 14—20. s köv., 350, 353, 434, 435.
 Wilsnak 19.
 Winchester Henrik pápai követ 86.
- Witowecz János 186, 187.
 Wittelsbach Albert 177, 191.
 Wolfberg Czenkó 214, 261.
- Z**agorzenski János 242.
 Zágrábi Domokos 147.
 Zagyvafő 319, 345.
 Zagyvavára 297, 457.
 Zálogos városok 140.
 Zbinkó prágai érsek 146.
 Zelene 340.
 Zlopna Gáspár 316.
 Znaim 138, 373, 374.
 Znaimi Péter 26.
 Znaimi Szaniszló 15, 18, 26.
 Zólyom 448.
 Zólyomi vár 182.
 Zólyom várak 385, 387.
 Zólyomi uradalom 182, 184.
 Zsámbokréti György 67.
 Zsámbokréti János 67.
 Zsebrák 236, 277.
 Zsigmond király 24—160, 350—352, 355, 358, 360, 364—368, 370—373.
 Zsitva 108.
 Zsizska-hegy 60.
 Zsizska János 46, 52, 59, 60, 64, 66, 68, 69, 70, 73, 74, 82, 87, 89, 342, 343.
 Zsizska János hadirendje 70—73.
 Zsófia cseh királyné 19, 51, 57, 70, 74.
 Zsófia lengyel királyné 79, 207, 243.
 Zsold 215.
 Zsoldos (Szarkafalvi) János 151.
 Zsoldos László 360.
 Zsoldosok 178, 182, 183, 184, 187, 189, 194, 211, 220, 346, 376, 377.
 Zsujta 193.
 Zwettli kolostor 85.

